

DONE

kriminalistika

Jan Musil Zdeněk Konrád Jaroslav Suchánek

2. přepracované a doplněné vydání
2004

beckovy
mezioborové
učebnice

vr citace:

sil, J., Konrád, Z., Suchánek, J. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání.
ha : C. H. Beck, 2004, 606 s.

IP – KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Musil, Jan
Kriminalistika / Jan Musil, Zdeněk Konrád, Jaroslav Suchánek. –
2. přeprac. a dopl. vyd. – Praha : C. H. Beck, 2004. –
xiii, 583 s. – (Beckovy mezioborové učebnice)
SBN 80-7179-878-9

43.9

I kriminalistika
I učebnice vysokých škol

43.9 – kriminalistika
7.016 – Učební osnovy. Vyučovací předměty. Učebnice

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
právnícké fakulty MU
Tr-2545a/ 122 025

vydalo nakladatelství C. H. Beck v Praze roku 2004
2. vydání druhého
redaktorka publikace Mgr. Eva Jasná
tiskárna: Studio OKRIM
tisk: FINIDR spol. s r. o., Český Těšín

Nakladatelství C. H. Beck, 2001

SBN 80-7179-878-9

Předmluva k prvnímu vydání

Od vydání poslední české vysokoškolské učebnice kriminalistiky v roce 1994 uplynula delší doba, takže kniha již není pro nové zájemce dostupná. Navíc za tu dobu došlo ke změnám v mnoha směrech – neustále se mění způsoby páchaní trestných činů, vyskytují se jejich nové formy, častými novelizacemi dochází ke změnám a doplňování trestního zákona, trestního řádu a zákona o Policii České republiky a samozřejmě se inovují i postupy policejní a justiční praxe. To nemůže zůstat bez odezvy kriminalistické vědy, která usiluje o to, aby tyto nové jevy poznala, analyzovala a reagovala na ně vypracováním nových teorií a metod.

Uvědomíme-li si, jak závažným společenským zlem je zločin, musí být v zájmu každého slušného člověka, aby kriminalitě byl kladen rozhodný odpor. Kriminalistika jako aplikovaná vědní disciplína si klade zcela pragmatické, přitom však velmi důležité cíle. Chce přispět k účinnějšímu potírání kriminality tím, že poskytne policejním orgánům, orgánům činným v trestním řízení a znalcům nástroje vědeckého poznání a moderní technické a taktické metody.

Je notoricky známou skutečností, že elementárním předpokladem spravedlivého potrestání pachatele je jeho úplné a nepochybné usvědčení. Jediné pravdivé poznání všech skutkových okolností trestného činu umožňuje, aby skuteční pachatelé neunikli trestní odpovědnosti. Neméně významné je však i to, že pravdivé poznání zabrání nespravedlivému postihu neodůvodněně podezíraných občanů. Uvědomění si toho, že účinné nástroje odhalování a usvědčování trestných činů zvyšují riziko potrestání, odráží mnohé potenciální zločince od rozhodnutí spáchat trestný čin, jiz samotná existence kriminalistických metod tak plní významné preventivní poslání.

Tato učebnice se snaží zprostředkovat poslední stav kriminalistického poznání u nás i ve světě. Je určena širokému okruhu čtenářů: studentům právnických fakult, Policejní akademie České republiky, ale též praktikům – policistům, vyšetřovatelům, státním zástupcům, soudcům a advokátům, pracovníkům soukromých bezpečnostních služeb a dalších profesí, kteří přicházejí s projevy trestné činnosti do kontaktu. Tem všem má usnadnit zjištění pravdivých informací o spáchaných trestných činech a jiných společensky závažných patologických jevech.

Dnešní kriminalistika je velmi obsáhlým vědním oborem s bohatým teoretickým základem a s širokými možnostmi praktické aplikace. Omezený rozsah této učebnice neumožňuje pojmut do ní celý rozsah vědní disciplíny. Pro hlubší zájemce jsme do textu zařadili bibliografické údaje o další odborné literatuře. Ke zvýšení názornosti výkladu jsme učebnici vybavili ilustracemi a jiným grafickým materiálem, i když i v tomto případě je jejich množství limitováno rozsahem díla.

Autoři vítají všechny připomínky, které by mohly přispět ke zdokonalení příštího vydání této učebnice, k rozvoji kriminalistiky a její výuky.

V Praze, v lednu 2001

Autoři

ředmluva ke druhému vydání 2004)

vní vydání této učebnice z roku 2001 se setkala s velkým zájmem odborné veřejnosti ylo zcela rozebráno.

dstatně přepracovaný a doplněný text reaguje na obsáhlé legislativní změny, k nimž slo v trestním řízení a v policejním právu od roku 2001 a na dynamický vývoj moderních minimalistických metod. Podstatné doplňky se týkají metod kriminalistické identifikace b (např. metody genetické analýzy DNA), nově zaváděných automatických infor- éních systémů apod. Nově jsou zpracovány partie o prohlídce a o metodice vyšetřování stných činů proti duševnímu vlastnictví; značných změn doznaly také ostatní odiky vyšetřování vysoce nebezpečných forem kriminality, jako je organizovaný ěn, hospodářská a počítačová kriminalita.

ychom přešli nedorozumění, podotýkáme: v maximální možné míře se snažíme jednocení kriminalistické terminologie s právními termíny, avšak v některých případech jména tam, kde novelizací zákonů došlo k zúžení či změně obsahu pojmu) by to dlo k jazykové těžkopádnosti. Proto v textu učebnice z důvodu stručnosti nadále užíváme termín „vyšetřovatel“, i když po novele trestního řádu, provedené zákonem 265/2001 Sb., již neoznačuje samostatný procesní subjekt. Rozumíme jím osobu ovádějící úkony přípravného řízení v roli orgánu činného v trestním řízení (nejčastěji o policistu, někdy též o státního zástupce, konajícího vyšetřování podle § 161 odst. 3 Ř). Termín „vyšetřování“ používáme v širším slova smyslu, než jak je vymezen ustanovení § 161 odst. 1 TrŘ; označujeme jím činnost orgánů přípravného řízení elem předsoudním stadiu trestního řízení, tedy i v etapě před zahájením trestního ěnání.

čebnice obsahuje všechny podstatné části systému kriminalistické nauky, tj. kriminalis- kou, techniku, taktiku a metodiku vyšetřování. Teoretický výklad je doplněn mnoha ěklady z české i zahraniční praxe, fotografiemi, tabulkami, grafy a četnými bibliogra- kými údaji.

čebnice slouží jako studijní text pro studenty právnických fakult, Policejní akademie ěské republiky, jiných vysokých škol právního a administrativního zaměření. Je určena vnež všem policistům, státním zástupcům, soudcům, advokátům a ostatním zájemcům problematiku boje s kriminalitou.

Práze, v říjnu 2004

Autoři

Autoři jednotlivých kapitol

Prof. JUDr. Jan Musil, CSc. – kapitoly 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 42, 43
(vedoucí autorského kolektivu)

JUDr. Zdeněk Konrád, CSc. – kapitoly 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 44, 45,
46, 47, 48, 49, 51, 52, 53

Ing. Jaroslav Suchánek, CSc. – kapitoly 8, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 40, 50

) autorech

rof. JUDr. Jan Musil, CSc., Dr. h. c. (nar. 1941),

absolventem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Po promoci v roce 1963 acoval čtyři roky jako právní čekatel a prokurátor na okresní prokuratuře v Šumperku. letech 1967–2003 působil jako vysokoškolský učitel na Právnické fakultě UK Praze, kde byl v roce 1985 jmenován docentem a v roce 1993 habilitován a jmenován ofesorem. V letech 1992–1998 byl rektorem, do roku 2003 prorektorem Policejní ademie České republiky v Praze, kde byl zároveň vedoucím katedry kriminalistiky. d roku 2003 je soudcem Ústavního soudu České republiky. Externě vyučuje na ávnické fakultě UK v Praze a na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. bsolvoval zahraniční stáže a přednáškové pobyty na univerzitách v Krakově, Varšavě, erlíně, Moskvě, Saarbrückenu, Linci a na Policejní akademii pro řídicí pracovníky Münsteru. Je pravidelným hostem Institutu Maxe Plancka pro mezinárodní a zahraniční estní právo ve Freiburgu, přednášel na mnoha mezinárodních konferencích. Obdržel estný doktorát na Akademii Policejního sboru v Bratislavě.

dborně se věnuje kriminalistice a trestnímu právu procesnímu. Je autorem několika /sokoškolských učebnic a monografií a více než stovky studií a článků v odborných isopisech u nás, v Německu a v Polsku. Je předsedou redakční rady časopisu Kriminalis- ca a členem redakčních rad časopisů Trestní právo a Z Zagadnień Nauk Sądowych (rakov). Je členem Společnosti pro kriminalistiku, Národní skupiny Mezinárodní olečnosti pro trestní právo a čestným členem Bílého kruhu bezpečí.

UDr. Zdeněk Konrád, CSc. (nar. 1943),

solvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Kriminalistickou praxi iskal na základních útvech Veřejné bezpečnosti, kde pracoval jako řadový policista později vyhledavatel, na úřadu vyšetřování jako vyšetřovatel a na Kriminalistickém stavu VB Praha, kde působil jako vedoucí starší referent specialista, zástupce náčelníka v letech 1988–1991 jako ředitel. V letech 1991–1992 vykonával funkci tajemníka reziresortní Komise vlády ČSFR pro narkotika. V současné době je vysokoškolským čitelem na katedře kriminalistiky Policejní akademie České republiky. Externě se odílí na výuce kriminalistiky na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

dborně se věnuje problematice kriminalistické taktiky a metodiky vyšetřování. andidátskou disertační práci obhájil na téma „Možnosti využití poznatků teorie reflexivních her při vyšetřování trestných činů“. Podílel se na řešení vědeckovýzkumných kolů zaměřených na metodiku vyšetřování počítačové kriminality a softwarového irátství, v současné době se věnuje problematice ochrany duševního vlastnictví. Je poluautorem několika učebnic a vysokoškolských skript. Publikoval desítky asopiseckých statí. Působí jako člen redakční rady časopisu Kriminalistika

Ing. Jaroslav Suchánek, CSc. (nar. 1943),

absolvoval v roce 1965 Vysokou školu chemicko-technologickou v Praze, specializaci technická analytická chemie. Následně pracoval více než dva roky v podniku Monokrystaly Turnov, kde se podílel na technologii přípravy velmi čistých chemikálií určených pro výrobu monokrystalů a polovodičů a na metodice zjišťování stopových nečistot v těchto materiálech citlivými analytickými metodami.

V letech 1968–1976 pracoval jako expert na Kriminalistickém ústavu v Praze v oblasti kriminalistické chemie, požární chemie, identifikace drog a léčiv a toxikologie. Od roku 1976 působí v policejní vysokoškolské výuce v oboru kriminalistika, v současnosti na katedře kriminalistiky Policejní akademie České republiky v Praze. Externě se podílí na výuce kriminalistiky na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

V roce 1982 obhájil kandidátskou dizertační práci o mikrostopách a získal hodnost kandidáta věd.

Je zakládajícím členem Společnosti pro kriminalistiku, ve které v současnosti vykonává funkci předsedy. Řadu let pracuje jako člen redakční rady časopisu Kriminalistika. Publikoval více než 130 časopiseckých statí, především v tuzemské odborné literatuře. Je spoluautorem tří vysokoškolských učebnic kriminalistiky a vedoucím autorského kolektivu několika vysokoškolských skript. Na dalších učebních pomůckách se podílel jako spoluautor.

Odborně se věnuje především problematice kriminalistické techniky. Byl řešitelem několika výzkumných úkolů, jejichž výsledky byly uplatněny v kriminalistické praxi. V roce 2003 byl úspěšně obhájěn jím vedený výzkumný úkol, jehož cílem bylo zmapování nových metod identifikace osob a věcí.

Obsah

Předmluva k prvnímu vydání	V
Předmluva ke druhému vydání	VI
Autoři jednotlivých kapitol	VII
O autorech	VIII
Přehled použitých zkratk	XXIII

I. Obecná část

A. Úvod do kriminalistické vědy

Kapitola 1: Pojem, předmět a systém kriminalistiky	3
§ 1: Pojem a předmět kriminalistiky	3
§ 2: Místo kriminalistiky v systému věd	6
§ 3: Systém kriminalistiky	11
§ 4: Metody kriminalistické vědy	14
§ 5: Společenská funkce kriminalistiky	15
Kapitola 2: Historie kriminalistiky	19
§ 1: Historie kriminalistiky v zahraničí	19
§ 2: Historie kriminalistiky u nás	26

B. Kriminalistické učení o trestném činu

Kapitola 3: Kriminalistická charakteristika trestného činu	31
§ 1: Pojem kriminalistické charakteristiky trestného činu	31
§ 2: Komponenty kriminalistické charakteristiky trestného činu	32
§ 3: Význam kriminalistické charakteristiky trestného činu	33
Kapitola 4: Způsob páchaní trestného činu	35
§ 1: Pojem způsobu páchaní trestného činu	35
§ 2: Komponenty způsobu páchaní trestného činu	36
1. Třídění komponentů podle předmětné povahy	36
2. Třídění komponentů podle složitosti	38
§ 3: Determinace způsobu páchaní trestného činu	39
1. Objektivní determinanty	40
2. Subjektivní determinanty	42
§ 4: Mechanismy utvářející způsob páchaní trestného činu	45
§ 5: Význam způsobu páchaní trestného činu pro kriminalistiku	47
1. Význam způsobu páchaní pro tvorbu vyšetřovacích verzí	47
2. Význam způsobu páchaní pro kriminalistickou evidenci „modus operandi systém“ (MOS)	50

3. Význam způsobu páčání pro kriminalistickou identifikaci	51	Kapitola 11. Vyšetřovací situace	99
4. Význam poznatků o způsobu páčání pro kriminalistickou prevenci	51	§ 1 Pojem vyšetřovací situace	99
Kapitola 5. Kriminální situace	53	§ 2 Komponenty vyšetřovací situace	100
§ 1 Pojem kriminální situace a její význam pro vyšetřování trestných činů	53	1. Informační komponenty	100
§ 2 Komponenty kriminální situace	54	2. Osobnostní komponenty	100
Kapitola 6. Kriminalistické učení o pachateli	57	3. Organizační a materiální komponenty	101
§ 1 Jaké vlastnosti pachatele studuje kriminalistika	57	§ 3 Třídění vyšetřovacích situací	101
§ 2 Vlastnosti pachatele ovlivňující tvorbu stop a výrazně se v nich zobrazující	57	§ 4 Význam vyšetřovacích situací	103
§ 3 Vlastnosti pachatele ovlivňující jeho chování v průběhu vyšetřování	59	Kapitola 12. Charakteristika kriminalistických metod	105
§ 4 Vlastnosti typického pachatele určitého druhu trestných činů	61	§ 1 Druhy metod kriminalistické praktické činnosti	105
§ 5 Psychologické profilování pachatele	62	§ 2 Přípustnost kriminalistických metod	107
Kapitola 7. Kriminalistické učení o oběti	66	§ 3 Některé obecné poznávací metody	109
§ 1 Základní pojmy kriminalistické viktimologie. Oběť, újma, viktimizace	66	Kapitola 13. Kriminalistická identifikace	114
§ 2 Předmět kriminalistické viktimologie	67	§ 1 Pojem totožnosti v kriminalistickém slova smyslu a pojem kriminalistické identifikace	114
§ 3 Role oběti při oznamování trestných činů	68	§ 2 Východiska kriminalistické identifikace	115
§ 4 Role oběti při vyšetřování trestných činů	71	1. Princip individuálnosti objektů	115
C. Kriminalistické učení o stopách		2. Princip relativní stálosti objektů	115
Kapitola 8. Obecné zákonitosti vzniku stop	75	3. Způsobilost objektů projevovat své vlastnosti navenek	116
§ 1 Zákonitosti vzniku a zániku kriminalistických stop	75	§ 3 Objekty kriminalistické identifikace	117
§ 2 Pojem a význam kriminalistických stop	76	§ 4 Cíl, formy a typické případy kriminalistické identifikace	118
Kapitola 9. Třídění stop	81	§ 5 Metodika identifikačního zkoumání	121
§ 1 Dělení kriminalistických stop podle mechanismu jejich vzniku	81	1. Příprava k identifikačnímu zkoumání	121
§ 2 Dělení kriminalistických stop podle změn v materiálním prostředí	83	2. Vlastní znalecké identifikační zkoumání	122
§ 3 Mikrostopy	87	E. Technické a přírodovědné kriminalistické metody	
D. Obecná metodologie kriminalistické praxe		Kapitola 14. Obecná charakteristika technických a přírodovědných metod v kriminalistice	127
Kapitola 10. Proces poznání trestného činu	93	§ 1 Obecně k technickým a přírodovědným metodám používaným v kriminalistice	127
§ 1 Obecná charakteristika procesu poznání trestného činu	93	§ 2 Metody a prostředky optického zkoumání stop a věcných důkazů	128
§ 2 Zvláštnosti objektu poznání	94	§ 3 Metody zkoumání stop a věcných důkazů v neviditelném elektromagnetickém záření	131
§ 3 Zvláštnosti procesu poznání	95	§ 4 Chemické, fyzikální a fyzikálně chemické metody zkoumání stop a věcných důkazů	134
§ 4 Zvláštnosti metod poznání	96	Kapitola 15. Daktyloskopie	138
§ 5 Zvláštnosti subjektů poznání	97	§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty daktyloskopie	138
		§ 2 Vznik, typické druhy a výskyt daktyloskopických stop	140
		§ 3 Vyhledávání, zajišťování a zasílání daktyloskopických stop ke zkoumání	141

§ 4 Způsoby zkoumání daktyloskopických stop a možnosti identifikace člověka	144
Kapitola 16. Portrétní identifikace	149
§ 1 Pojem, kriminalistický význam a způsoby popisování osob	149
§ 2 Sestavení popisu osoby podle vnějších znaků	150
§ 3 Způsoby vytváření portréту osoby podle popisu	154
§ 4 Identifikace osob podle fotografie a identifikace neznámých mrtvol	156
Kapitola 17. Identifikace osob podle ručního písma	158
§ 1 Historie a kriminalistický význam identifikace osob podle ručního písma	158
§ 2 Individualizace ručního písma	163
§ 3 Zajišťování a zaslání sporného a srovnávacího materiálu	164
§ 4 Metody zkoumání ručního písma	166
Kapitola 18. Kriminalistická biologie	168
§ 1 Význam kriminalistické biologie a její objekty	168
§ 2 Hlavní druhy biologických stop a jejich výskyt	171
§ 3 Vyhledávání a zajišťování biologických stop	172
§ 4 Možnosti kriminalisticko technického zkoumání biologických stop	174
§ 5 Zkoumání kosterních nálezů	177
Kapitola 19. Fonoskopie	180
§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty fonoskopie	180
§ 2 Druhy fonoskopických stop, jejich zajišťování a zaslání ke zkoumání	181
§ 3 Zkoumání fonoskopických stop	183
Kapitola 20. Odorologie	185
§ 1 Pojem a kriminalistický význam odorologie	185
§ 2 Vznik odorologických stop a jejich druhy	186
§ 3 Vyhledávání, zajišťování, zaslání a zkoumání pachových stop	187
Kapitola 21. Mechanoskopie	191
§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty mechanoskopického zkoumání	191
§ 2 Vznik, typické druhy a výskyt mechanoskopických stop	193
§ 3 Vyhledávání, zajišťování a zaslání mechanoskopických stop ke zkoumání	195
§ 4 Způsoby a metody zkoumání mechanoskopických stop a identifikace nástrojů	196
§ 5 Zkoumání zámků, plomb a pečeti	199

Kapitola 22. Kriminalistická balistika	202
§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty kriminalistických balistických zkoumání	202
§ 2 Druhy zbraní a střeliva	204
§ 3 Vznik balistických stop, jejich druhy a výskyt	207
§ 4 Kriminalistická balistická zkoumání	209
§ 5 Zkoumání povýstřelových zplodin	211
Kapitola 23. Trasologie	215
§ 1 Pojem trasologie, její význam a objekty zkoumání	215
§ 2 Charakteristika jednotlivých druhů trasologických stop	217
§ 3 Vyhledávání a zajišťování trasologických stop	219
§ 4 Zkoumání trasologických stop a identifikace objektů	222
Kapitola 24. Kriminalistické zkoumání listin a písma psacích strojů	228
§ 1 Pojem listin, dokladů, psacích prostředků, cenin a platidel a jejich kriminalistický význam	228
§ 2 Typické druhy stop, jejich vyhledávání a zajišťování	229
§ 3 Technická ochrana písemností	230
§ 4 Základní způsoby pozměňování, padělání a poškozování listin, dokladů, cenin a platidel	233
§ 5 Hlavní způsoby zkoumání listin, dokladů, cenin a platidel	235
§ 6 Zkoumání písma psacích strojů	238
Kapitola 25. Kriminalistická pyrotechnika	241
§ 1 Pojem a význam kriminalistické pyrotechniky	241
§ 2 Pojem vybušnin a jejich druhy	241
§ 3 Objekty kriminalistické pyrotechniky	243
§ 4 Vyhledávání a zajišťování stop a jejich zkoumání	245
Kapitola 26. Kriminalistická chemie	247
§ 1 Pojem kriminalistické chemie a její význam, vyhledávání a zajišťování stop	247
§ 2 Zjišťování technických příčin vzniku požárů	248
§ 3 Zkoumání nátěrových hmot, toxikologická a další zkoumání	249
§ 4 Pojem léčiv a drog a jejich zkoumání	250
Kapitola 27. Kriminalistická elektrotechnika	257
§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty zkoumání	257
§ 2 Vyhledávání, zajišťování a zaslání objektů kriminalistické elektrotechniky ke zkoumání	258
§ 3 Možnosti a způsoby kriminalistického elektrotechnického zkoumání	260

Kapitola 28. Kriminalistické zkoumání vad kovových a nekovových materiálů	263
§ 1 Pojem a význam zkoumání vad materiálů	263
§ 2 Kriminalistické zkoumání vad kovových materiálů	264
§ 3 Zjišťování původních odstraněných nebo pozměněných čísel, písmen, znaků a symbolů	266
§ 4 Kriminalistické zkoumání poškozených pneumatik a vzdušnic	268
§ 5 Kriminalistické zkoumání skla	271
§ 6 Kriminalistické zkoumání mechanicky poškozených tkanin	273
Kapitola 29. Kriminalistická dokumentace	274
§ 1 Pojem a význam kriminalistické dokumentace	274
§ 2 Protokol	275
§ 3 Obrazová dokumentace	276
§ 4 Topografická dokumentace	278
§ 5 Jiné druhy dokumentace	282
F. Taktické kriminalistické metody	
Kapitola 30. Kriminalistické verze	285
§ 1 Pojem, podstata a význam kriminalistických verzí	285
§ 2 Druhy kriminalistických verzí	288
§ 3 Tvorbba kriminalistických verzí	290
§ 4 Prověrka a dokazování kriminalistických verzí	292
Kapitola 31. Plánování a organizace vyšetřování	295
§ 1 Pojem, podstata a zásady plánování vyšetřování	295
§ 2 Druhy plánování a organizace vyšetřování	298
1. Plánování a organizace vyšetřování jednotlivých událostí	298
2. Plánování a organizace vyšetřování při týmové práci	302
3. Plánování a organizace jednotlivých úkonů	303
4. Plánování a organizace celkové činnosti vyšetřovatele (týdenní plán práce)	304
§ 3 Formy plánování a organizace vyšetřování	304
Kapitola 32. Využití znalců a odborníků v kriminalistické praktické činnosti	306
§ 1 Formy využití odborných znalostí v kriminalistické praxi	306
§ 2 Pojem, obsah a druhy expertízy	307
§ 3 Stadia expertízy	309
1. Přípravné stadium	309
2. Stadium znaleckého zkoumání	311
3. Stadium hodnocení a využití znaleckého posudku	313

Kapitola 33. Ohledání	315
§ 1 Obecné otázky ohledání	315
§ 2 Druhy ohledání	317
§ 3 Metodika a taktika ohledání místa činu	321
1. Neodkladná kriminalistická a obecně bezpečnostní opatření prvního zásahu na místě	321
2. Příprava ohledání místa činu	322
3. Vlastní ohledání místa činu	322
§ 4 Hodnocení výsledků ohledání	324
§ 5 Dokumentace průběhu a výsledků ohledání	325
Kapitola 34. Výslech a konfrontace	327
§ 1 Obecná problematika výslechu a výpovědi	327
§ 2 Příprava výslechu	328
1. Analytická fáze přípravy výslechu	328
2. Syntetická fáze přípravy výslechu	329
§ 3 Taktika výslechu	330
1. Stadia výslechu	330
2. Typické výslechové situace a taktické postupy jejich řešení	332
§ 4 Dokumentace průběhu a výsledků výslechu	337
§ 5 Konfrontace	337
Kapitola 35. Prověrka výpovědi na místě	340
§ 1 Pojem a význam prověrky výpovědi na místě	340
§ 2 Příprava prověrky výpovědi na místě	341
§ 3 Taktika provedení prověrky výpovědi na místě	342
§ 4 Dokumentace prověrky výpovědi na místě a její hodnocení	343
Kapitola 36. Rekognice	345
§ 1 Pojem a druhy rekognice	345
§ 2 Příprava rekognice	347
§ 3 Taktika provedení rekognice	349
§ 4 Dokumentace a hodnocení průběhu a výsledků rekognice	353
Kapitola 37. Kriminalistický experiment	355
§ 1 Pojem, druhy a význam kriminalistického experimentu	355
§ 2 Účastníci kriminalistického experimentu	357
§ 3 Příprava kriminalistického experimentu	358
§ 4 Taktika provedení kriminalistického experimentu	359
§ 5 Hodnocení výsledků kriminalistického experimentu	361
§ 6 Dokumentace kriminalistického experimentu	361
Kapitola 38. Kriminalistická rekonstrukce	363
§ 1 Pojem, podstata a význam kriminalistické rekonstrukce	363

§ 2 Druhy kriminalistické rekonstrukce	365
1. Rekonstrukce kriminalisticky významných míst	365
2. Rekonstrukce kriminalisticky významných předmětů	366
3. Rekonstrukce kriminalisticky významných znaků člověka	366
4. Rekonstrukce kriminalisticky významných jednání a událostí ...	367
§ 3 Taktika rekonstrukce trestného činu	367
1. Příprava rekonstrukce trestného činu	367
2. Základní taktické zásady rekonstrukce trestného činu	368
3. Základní taktické postupy rekonstrukce trestného činu	369
4. Průběh rekonstrukce	370
§ 4 Dokumentace a hodnocení výsledků rekonstrukce trestného činu	371
Kapitola 39. Pátrání	373
§ 1. Pojetí, pojem a význam pátrání	373
§ 2. Druhy pátrání	375
§ 3. Taktické zásady pátrání	377
1. Zásada reálnosti pátrání	377
2. Zásada koordinovanosti a součinnosti v pátrání	377
3. Zásada operativnosti a rychlosti	378
4. Zásada spolupráce s veřejností	378
§ 4. Metodika pátrání	379
Kapitola 40. Kriminalistická informatika	382
§ 1. Pojem, význam a funkce kriminalistické informatiky	382
§ 2. Přehled kriminalistických evidencí	385
§ 3. Charakteristika nejdůležitějších kriminalistických evidencí	388
§ 4. Kriminalistické sbírky	390
Kapitola 41. Prohlídka	392
§ 1. Pojem význam a druhy prohlídek	392
§ 2. Příprava prohlídky	394
§ 3. Metodika provedení domovní a osobní prohlídky	397
§ 4. Základní taktické zásady prohlídky	400
§ 5. Dokumentace průběhu a výsledků prohlídky	402
§ 6. Hodnocení výsledků a průběhu prohlídky	403

II. Zvláštní část

G. Obecné otázky metodiky vyšetřování

Kapitola 42. Pojem a systém metodiky vyšetřování	407
§ 1. Pojem a funkce metodiky vyšetřování jediných druhů trestných činů	407

§ 2. Systém metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů	409
§ 3. Zásady metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů	411

Kapitola 43. Komponenty jednotlivých metodik vyšetřování trestných činů

§ 1. Obecně o komponentech jednotlivých metodik vyšetřování	413
§ 2. Podrobnější výklad o komponentech	413
1. Typová kriminalistická charakteristika daného druhu trestných činů	413
2. Typické stopy	414
3. Typické vyšetřovací situace	415
4. Zvláštnosti předmětu vyšetřování	415
5. Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	415
6. Zvláštnosti počátečních úkonů	416
7. Zvláštnosti kriminalistických verzí, organizace a plánování vyšetřování	417
8. Zvláštnosti následných úkonů	417
9. Zvláštnosti zapojení veřejnosti a kriminalistické prevence	417

H. Jednotlivé metodiky vyšetřování

Kapitola 44. Metodika vyšetřování vražd	419
§ 1. Kriminalistická charakteristika vražd	419
§ 2. Typické stopy	424
§ 3. Typické vyšetřovací situace	425
§ 4. Zvláštnosti předmětu vyšetřování	427
§ 5. Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	427
§ 6. Zvláštnosti počátečních úkonů	428
1. Případy, kdy mrtvola nebyla nalezena	428
2. Případy, kdy mrtvola byla nalezena	429
§ 7. Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	432
§ 8. Zvláštnosti následných úkonů	433
§ 9. Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence	435
Kapitola 45. Metodika vyšetřování loupeží	437
§ 1. Kriminalistická charakteristika loupeží	437
§ 2. Typické stopy	441
§ 3. Typické vyšetřovací situace	441
§ 4. Zvláštnosti předmětu vyšetřování	443
§ 5. Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	444
§ 6. Zvláštnosti počátečních úkonů	444

§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	446
§ 8 Zvláštnosti následných úkonů	447
§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence	449
Kapitola 46. Metodika vyšetřování krádeží	450
§ 1 Kriminalistická charakteristika krádeží	450
§ 2 Typické stopy	452
§ 3 Typické vyšetřovací situace	453
§ 4 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	454
§ 5 Zvláštnosti počátečních úkonů	455
§ 6 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí a plánování vyšetřování	456
§ 7 Zvláštnosti následných úkonů	457
§ 8 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence	459
Kapitola 47. Metodika vyšetřování sexuálních trestných činů	460
§ 1 Kriminalistická charakteristika sexuálních trestných činů	460
§ 2 Typické stopy	465
§ 3 Typické vyšetřovací situace	466
§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování	467
§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	468
§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů	468
§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	472
§ 8 Zvláštnosti následných úkonů	472
§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence	476
Kapitola 48. Metodika vyšetřování hospodářské kriminality	478
§ 1 Kriminalistický pojem a obsah hospodářské kriminality	478
§ 2 Kriminalistická charakteristika hospodářské trestné činnosti	479
§ 3 Typické stopy	484
§ 4 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	485
§ 5 Zvláštnosti předmětu vyšetřování	486
§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů	487
§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	488
§ 8 Zvláštnosti následných úkonů	488
§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence	489
Kapitola 49. Metodika vyšetřování silničních dopravních nehod	491
§ 1 Kriminalistická charakteristika	491
§ 2 Typické stopy	493

§ 3 Typické vyšetřovací situace	494
§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování	495
§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	496
§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů	497
§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	500
§ 8 Zvláštnosti následných úkonů	501
§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence	503
Kapitola 50. Metodika vyšetřování požárů, výbuchů a havárií	505
§ 1 Kriminalistická charakteristika požárů, výbuchů a havárií	505
§ 2 Typické stopy	507
§ 3 Typické vyšetřovací situace	508
§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování	509
§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	510
§ 6 Zvláštnosti prvotních vyšetřovacích a operativně pátracích úkonů	510
§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	515
§ 8 Zvláštnosti následné etapy vyšetřování	516
§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a kriminalistické prevence	517
Kapitola 51. Metodika vyšetřování protiprávních činů páchaných mládeží	518
§ 1 Kriminalistická charakteristika	518
§ 2 Typické stopy	522
§ 3 Typické vyšetřovací situace	522
§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování	523
§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	524
§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů	524
§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	525
§ 8 Zvláštnosti následných úkonů	525
§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence	528
Kapitola 52. Metodika vyšetřování organizované kriminality	530
§ 1 Kriminalistická charakteristika organizované kriminality	530
§ 2 Typické podněty a zvláštnosti předmětu vyšetřování	532
§ 3 Zvláštnosti počátečních a následných úkonů	533
§ 4 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	534

Kapitola 53. Metodika vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví.....	536
§ 1 Kriminalistická charakteristika trestných činů proti duševnímu vlastnictví	536
§ 2 Typické stopy a jiné soudní důkazy	540
§ 3 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování a typické kriminalistické situace	541
§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování	543
§ 5 Zvláštnosti počátečních úkonů	545
§ 6 Zvláštnosti kriminalistických verzí, plánování a organizace vyšetřování	547
§ 7 Zvláštnosti následných úkonů	548
§ 8 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence	551
Výběr z literatury	553
Jmenný a věcný rejstřík	569

Přehled použitých zkratk

AUC	– Acta Universitatis Carolinae
AutZ	– zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)
DNA	– deoxyribonukleová kyselina
LPS	– Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem ČNR dne 16. prosince 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
OKTE	– odbor kriminalistické techniky a expertiz Policie České republiky správ krajů a správy hl. m. Prahy
PolZ	– zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Sb. rozh. tr.	– Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek (část trestní)
TrŘ	– zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	– zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
ZSM	– zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

I. Obecná část

A Úvod do kriminalistické vědy

Kapitola 1 Pojem, předmět a systém kriminalistiky

§ 1 Pojem a předmět kriminalistiky

V odborné literatuře se lze setkat s mnoha různými definicemi kriminalistiky, z nichž žádná není všeobecně uznávána. Někteří autoři vymezují kriminalistiku velmi stručně a vágně – tak např. nestor kriminalistiky Hans Gross ji definuje jako *nauku o reáliích trestního práva* (1898). Novější definice jsou zpravidla obširnější a obsahují ty obecné pojmové znaky, které jejich autoři pokládají za nejuvýstižnější a nejvíce specifické pro odlišení kriminalistiky od jiných vědních disciplín. Je třeba dodat, že v publicistice a v populárně naučné literatuře se termín „kriminalistika“ často používá velmi nepřesně a zaměňuje se s označením příbuzných oborů, jako je kriminologie, nauka o policii nebo nauka o trestním právu.

Při vymezování jakéhokoliv vědního oboru je užitečné stanovit, jaké *objekty*, tj. jaké jevy objektivní reality jsou jím zkoumány. **Objekty zkoumané kriminalistikou** lze rozdělit do tří skupin:

1. skutek trestného činu a osoba pachatele,
2. stopy trestného činu a nositelé stop,
3. činnost policie, orgánů činných v trestním řízení, odborníků a znalců při odhalování a vyšetřování trestných činů a při zkoumání stop.

Je však patrné, že výčet těchto objektů nevystihuje dostatečně specifikum vědního oboru kriminalistiky, protože uvedené objekty jsou zkoumány z různých aspektů i jinými vědními disciplínami. Ani kriminalistika nestuduje všechny jejich vlastnosti, nýbrž jen takové, které jsou relevantní z hlediska odhalování a vyšetřování trestných činů. Více se lze přiblížit obsahu vědy, pokusíme-li se vymezit její *předmět*. Předmětem vědy je třeba rozumět *zákonitosti*, vztahující se ke zkoumaným objektům, o jejichž postizení daná vědní disciplína usiluje. Věda, má-li být hodna toho jména, musí podávat nejen popis skutečnosti, nýbrž též nalézat hlubinné souvislosti, nazývané zákony či

zákonitosti objektivní reality. Teoretické poznání se snaží proniknout od jevu k podstatě, podat vysvětlení skutečnosti a předpovědět budoucí chod událostí.

Kriminalistika jako aplikovaná vědní disciplína si od počátku své existence kladla za cíl přispět k potírání zločinnosti tím, že poskytne policii a orgánům činným v trestním řízení účinné poznávací nástroje, umožňující odhalení trestných činů a usvědčení jejich pachatelů. Aby tohoto cíle mohla dosáhnout, soustředila se kriminalistika na zkoumání zejména dvou okruhů zákonitostí, které tvoří **předmět kriminalistiky**:

1. zákonitosti vzniku, trvání a zániku stop a jiných kriminalisticky relevantních informací o spáchaných trestných činech,
2. zákonitosti vyhledávání, shromažďování a zkoumání stop a jiných kriminalisticky relevantních informací o spáchaných trestných činech.

Zjednodušeně lze říci, že kriminalistika je nauka o *poznávání spáchaných trestných činů*. Jejím cílem je poznat zákonitosti vzniku, nalezení a využití *informací* o spáchaných trestných činech.

Již na tomto místě a dále pak v celém obsahu kriminalistiky se setkáváme s klíčovým pojmem **stopa**. S jistou nepřesností se dá tvrdit, že kriminalistika je nauka o stopách trestného činu. Stopa je následkem trestného činu, je změnou v objektivní realitě, která přetrvává i po dokonání trestného činu a umožňuje nám trestný čin odhalit a objasnit. Stopa je dominantním zdrojem informace a je východiskem všech poznávacích procesů při odhalování a vyšetřování trestných činů. Kromě stop jsou pro kriminalistické poznání využívány i jiné informační zdroje, které však mají až sekundární význam. Příkladem takových jiných relevantních informací, jimiž se kriminalistika rovněž zabývá, jsou např. informace načerpané z databázi o dřívě spáchaných trestných činech (z kriminalistických evidencí), informace získané experimentálně při pořizování tzv. srovnávacích materiálů apod.

Předmět kriminalistiky je velice široký. To je dáno tím, že samotné trestné činy a okolnosti, za nichž jsou páchany, jsou velice pestré a tudíž i vzniklé stopy jsou velice variabilní. S jistou nadsázkou je možno říci, že stopou může být cokoliv – počínaje nápadnými a nepřehlédnutelnými skutečnostmi, jako je třeba bodná rána na těle oběti, a konče skrytými a obtížně zjištěnými jevy, jako jsou mikroskopické částice prachu na oděvu pachatele, elektromagnetické změny vyvolané podvodnou bankovní operací a zachycené v paměti počítače nebo paměťové stopy ve vědomí svědka. Z toho vyplývá, že také paleta postupů a metod používaných při vyhledávání a zkoumání těchto stop je nesmírně bohatá.

Není nezbytně nutné, aby všechny stopy byly poznávány vědeckými metodami. Odpradáva, ještě před vznikem kriminalistiky, byly v trestním řízení využívány k usvědčování pachatelů stopy, které jsou snadno zjištělné a jednoznačně interpretovatelné metodami běžného smyslového nazírání a rozumového zpracování (obrazně označovaného jako „zdravý selský rozum“). Takové stopy kriminalistika zaznamenává a popisuje, ale nemusí jim věnovat zvláštní teoretickou pozornost.

Jestliže např. pachatel trestného činu pohrdání soudem (§ 169b TrZ) pronese své urážlivé výroky před několika svědky, kteří všichni shodně vypovídají a i sám pachatel se k činu doznává, nečiní zpravidla dokázání takového skutku potíže a není třeba využívat žádné vědecké metody poznání. Orgány činné v trestním řízení tu vystačí s postupy empirického poznání, užívanými v běžné životní praxi.

Popsaný příklad je však ve spektru současné kriminality spíše atypický. V naprosté většině případů je poznání trestného činu mnohem obtížnější, protože stop je málo, informace v nich obsažená je nesnadno interpretovatelná, pachatel se skrývá a čin popírá, ve výpovědích několika svědků jsou rozpory. Při vyšetřování takovýchto trestných činů nestačí běžné poznávací postupy, užívané v každodenní praxi; tehdy je namísto aplikovat složitější metody poznání, zprostředkované kriminalistickou vědou. Kriminalistika si neklade za cíl zkoumat veškeré druhy stop. Někdy je situace taková, že coby stopy vystupují specifické jevy, o něž se v jiných souvislostech důkladně zajímají jiné vědní disciplíny nebo jiné obory praktické lidské činnosti. Tak je tomu tehdy, jestliže samotná trestná činnost se jen málo odlišuje od pravidelných životních a pracovních dějů.

Např. k tzv. praní peněz se často používají bankovní operace, které nijak nápadně nevybočují z rámce běžných zvyklostí. Jimi vytvořené stopy (např. na bankovních dokumentech nebo v počítačových databázích) se jen málo odlišují od okolí, jsou velmi skryté. Povahou takových operací se vždy zabývaly ekonomické obory, které o nich shromáždily velké množství zkušeností a poznatků. Proto také nalezení, zajištění a zkoumání takových stop může nejlépe uskutečnit odborník nebo znalec s ekonomickou kvalifikací, nejspíše ve spolupráci s dalšími odborníky.

Kriminalistika v těchto případech zpravidla nezkoumá samotnou povahu takových specifických stop, protože by tím zbytečně dublovala jiné specifické zdroje poznání. Avšak i za této situace přispívá kriminalistika k důkaznímu využití takových specifických stop. Zabývá se např. problémem, jak správně vymezit úkol pro znalce a odborníky jiných oborů a jak začlenit jimi poskytnuté informace do systému jiných důkazů tak, aby informace o trestném činu byla komplexní a dostatečná pro dokázání všech relevantních skutečností. Nestačí tedy např., aby znalec – ekonom objasnil mechanismus bankovních operací při praní peněz. Je třeba též zjistit zdroj „špinavých“ peněz, spojení pachatele s jinými osobami, způsob nakládání s „vypranými“ penězi apod. Tímto problémem komplexního využití stop se zabývá kriminalistická metodika.

Výlučnou doménou kriminalistiky jsou zejména takové stopy, které se svou povahou *výrazně odlišují* od jevů normálního života a běžných přírodních procesů a jejichž vznik je typicky spojen s pácháním trestné činnosti. O takové stopy se zpravidla nezajímají jiné vědní disciplíny ani jiné obory lidské činnosti, protože pro ně nemají žádný praktický význam. Příkladem takových stop jsou např. otisky papírářských linií v daktyloskopické stopě, mikroreliéfní deformace vzniklé na střele při průchodu hlavní střelné zbraně apod. Právě zkoumáním takových stop, o něž obecnější vědní disciplíny nejevily zájem, začal před sto lety historický vývoj kriminalistiky – tak vznikla např. daktyloskopie, mechanoskopie, kriminalistická balistika, písmoznalectví apod. V dalším

vývoji rozšiřovala kriminalistika horizont svého zájmu o nové a nové druhy stop a posléze odhalila a popsala obecné zákonitosti, platné pro celé velké skupiny stop.

Závěrem můžeme podat tuto definici:

Kriminalistika je samostatný vědní obor sloužící ochraně občanů a státu před trestnými činy tím, že objasňuje zákonitosti vzniku, trvání a zániku stop a zákonitosti vyhledávání, shromažďování a zkoumání stop a tím, že vypracovává podle potřeb trestního zákona a trestního řádu metody, postupy, prostředky a operace v zájmu úspěšného odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti.

Uvedená definice neobsahuje všechny pojmové znaky, jinak by ztratila svou stručnost a přehlednost. Teprve souhrn všech dalších podstatných tvrzení, obsažených v celé této kapitole, poskytuje ucelenou představu o obsahu pojmu kriminalistika.

§ 2 Místo kriminalistiky v systému věd

Jak podrobněji uvedeme v následující kapitole, v době svého vzniku na konci 19. století se kriminalistika začala utvářet ze dvou zdrojů: z empirických poznatků načerpaných v policejní a justiční praxi a dílčích poznatků převzatých z jiných, zejména přírodních a technických věd. Nebyla tehdy pokládána za vědní disciplínu, nýbrž spíše za návod k úspěšné pracovní činnosti policisty či soudce, za „umění“ praktického boje s kriminalitou.

V pozdějším vývoji spolu s tím, jak přibývalo množství originálních kriminalistických poznatků a jak se posilovala jejich integrita a strukturovanost, začalo sílit přesvědčení, že kriminalistika není pouhým pragmatickým návodem k pracovnímu postupu, nýbrž že má vědeckou povahu. I nadále však byla pokládána za součást jiných věd, byla např. označována za „pomocnou vědu trestního práva“. V některých zahraničních zemích přetrvává takové stanovisko dodnes.

V posledních desetiletích se však u nás i v zahraničí prosadil názor, že **kriminalistika je samostatnou vědní disciplínou**. Pro toto stanovisko lze snést mnoho přesvědčivých argumentů: Její samostatnost vyplývá především ze specifického předmětu jejího zkoumání, jímž se nezabývá žádná jiná vědní disciplína. Předmět kriminalistiky je přitom natolik významný, že je společensky žádoucí věnovat mu samostatnou pozornost; ohrožení společnosti kriminalitou je v poslední době velmi akutní, takže pozvednutí metod jejího potírání na kvalitativně novou, vědeckou úroveň je všeobecně pocítováno jako velmi prospěšné. Kriminalistika dnes disponuje rozsáhlou poznatkovou bází, která by se dala jen obtížně vtěsnat do rámce jiné vědy; tyto poznatky jsou přitom vnitřně strukturované a uspořádané do celistvého systému. Je splněn i další atribut každé samostatné vědy, totiž existence *vlastní metodologie*. Je vytvořena též institucionální základna pro pěstování kriminalistické teorie, jako jsou výzkumné ústavy, laboratoře, publikační a dokumentační centra, odborné časopisy, mezinárodní

vědecké aktivity. V mnoha vyspělých zemích je zajištěna středoškolská a vysokoškolská výuka kriminalistiky na univerzitách a policejních vysokých školách.

Výrazným rysem kriminalistiky je její *interdisciplinární povaha*, jsou v ní zastoupeny prvky společenskovední, přírodovědní i technické. V české kriminalistice převládá názor, že určující je její *společenskovední ráz*; ten vyplývá z její společenské funkce, z její blízkosti právním disciplínám i z podstatné části její náplně, kterou tvoří poznatky o lidských činnostech. Zejména ty části kriminalistiky, které se zabývají taktickými metodami a metodikami vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, mají zřetelnou společenskovední orientaci.

V některých zahraničních zemích se naproti tomu v obsahu kriminalistiky akcentují její přírodovědné a technické aspekty. To se potom promítá i do názvu této vědní disciplíny: Někteří francouzští a švýcarští autoři zvolili pro kriminalistiku název „*police technique*“ nebo „*police scientifique*“ (Niceforo, Reiss); v USA a v jiných anglicky hovořících zemích se užívají termíny „*police science*“, „*forensic science*“, „*scientific criminal investigation*“ nebo „*criminal detection*“ (O'Brien, Sullivan, Turner). Avšak i v uvedených zemích jiní autoři používají název „*criminalistique*“ (Locard) nebo „*criminalistics*“ (O'Hara) a do předmětu kriminalistiky zahrnují i společenskovední aspekty.

V německy hovořících zemích je obvyklý termín „Kriminalistik“; obsah vědy je tu vymezován analogicky jako u nás (Gross, Heindl, Geerds, Herren, Maixner, Stelzer, Kube, Clages a další). Stejně je tomu i v dalších zemích střední a východní Evropy (Holyst, Hanausek, Czezcot, Tomaszewski, Widacki, Bělkin, Jabłokov, Obrazcov, Cekov, Maver, Kertész a další).

Kriminalistika patří do širší skupiny tzv. kriminálních nebo penitenciálních věd, které se zabývají trestnou činností, eventuálně i dalšími společensky patologickými jevy. Nejobecnější postavení mezi nimi má *kriminologie*, která zkoumá zejména stav, dynamiku a příčiny kriminality, osobnost pachatele a prevenci kriminality. Kriminalistika má ke kriminologii velmi blízký vztah, společně s ní se zajímá např. o osobnost pachatele, o způsoby páchaní trestné činnosti (o tzv. *fenomenologii kriminality*) a o situační okolnosti páchaní kriminality. Tyto objekty však kriminalistika studuje ze svého specifického hlediska, totiž jak ovlivňují proces tvorby stop a jaký mají význam pro poznání trestného činu. Přes tento rozdílný cíl zkoumání nelze zabránit tomu, aby nedocházelo k částečnému překrývání předmětu obou disciplín, což však nevyvolává žádné praktické problémy.

Mnoho společného má kriminalistika s *viktologií* (naukou o oběti trestného činu), pokládanou zpravidla za dílčí odvětví kriminologie. V posledních letech se v rámci kriminalistiky konstituovala tzv. *kriminalistická viktologie*, zajímající se o oběť jako zdroj důkazní informace.

Velmi těsný je vztah kriminalistiky k *právním vědám*. Někteří zahraniční autoři (Bělkin, Jabłokov a další ruští kriminalisté) se domnívají, že kriminalistika je právní vědou.

Nesdílíme tento názor; předmětem kriminalistiky nejsou právní normy ani normativní metody regulace lidského chování. Plně však uznáváme, že kriminalistika je právními aspekty silně ovlivňována a je vůči právu v určitém podřízeném postavení. Jen právo totiž stanoví, které činy jsou trestné a jaké represivní metody jsou přípustné v postupu proti kriminalitě a tím vytváří pevný rámec pro zaměření obsahu kriminalistiky. Zároveň kriminalistika napomáhá prosazení právních norem do života, ovlivňuje aplikační praxi státních orgánů a dokonce i legislativu. Jde zde tedy o oboustranný vztah: Existence kriminalistiky by byla nemyslitelná bez práva, naopak realizace trestněprávních norem by nebyla úspěšná bez aplikace kriminalistických poznatků.

Nejblíže má kriminalistika k *trestnímu právu procesnímu*, zejména pak k důkaznímu právu. Jak trestní právo procesní, tak kriminalistika usilují o to, aby pozitivně ovlivnily postup orgánů činných v trestním řízení. Trestní řád tak činí metodou právní regulace, se všemi přednostmi i nevýhodami, které z tohoto způsobu řízení společenských procesů vyplývají. Procesní normy upravují především takové metody odhalování a vyšetřování trestných činů, které obsahují kolizní prvek, protože zasahují do sféry občanských práv a svobod. Právo obsahuje závazná pravidla řešení takových kolizních situací a vybavuje příslušné státní orgány donucovací mocí tam, kde celospolečenský zájem na potírání kriminality je silnější, než zájem na ochraně občanských práv a svobod. Tím zároveň procesní normy poskytují občanům garance proti zneužití mocenských oprávnění státními orgány, protože podle zásady *secundum et intra legem* („jen na základě a v mezích zmocnění zákona“) mohou státní orgány zasahovat do občanských práv jen tam, kde to výslovně stanoví právní norma.

Právní úprava sama o sobě však nemůže zaručit dosažení účelu trestního řízení, tj. odhalení a dokázání trestného činu a potrestání jeho pachatele, k tomu je zapotřebí uvést obsah právních předpisů do života praktickou činností policejních orgánů a ostatních orgánů činných v trestním řízení. Právní reglementace ani nemůže detailně postihnout všechny operace potřebné pro odhalení a dokázání trestného činu, protože svou povahou je příliš rigidní a formální, než aby dokázala reagovat na nesmírně variabilní skutkové okolnosti trestné činnosti. Snaha podrobit jakýkoli krok potřebný pro odhalení a dokázání trestného činu právní regulací by vedla k enormnímu nárůstu právních norem, k nepřehlednosti, k potřebě častých novelizací; ve svých důsledcích by takový postup byl kontraproduktivní.

Procesní předpisy tedy mají upravovat zejména takové postupy orgánů činných v trestním řízení, které zasahují do sféry občanských práv a svobod. Procesní normy stanoví spíše určité meze, v nichž se mají orgány činné v trestním řízení pohybovat, ale již méně určují pozitivní pravidla pro aktivní vyhledávání a shromažďování informací o trestném činu a jeho pachateli. Reálná činnost policejních orgánů a jiných orgánů činných v trestním řízení musí být mnohem obsažnější, než jak ji upravuje trestní řád. Operace při vyšetřování mají nejen právní povahu, ale též povahu

organizační, taktickou, metodickou a technickou; posléze uvedené aspekty nejsou v trestním řádu nijak upraveny, nýbrž jsou předmětem zájmu kriminalistiky. Z toho, že určitou část poznávacích operací není potřebné ani vhodné právně reglementovat, nelze dovodit, že je správné ponechat ji bez povšimnutí a spoléhat se pouze na osobní dovednost konkrétního orgánu činného v trestním řízení. Celospolečenským zájmem je, aby pokud možno všechny trestné činy byly odhaleny a spravedlivě potrestány, aby trestní stíhání bylo úspěšné. Proto je žádoucí, aby k potírání kriminality byly využity nejen prostředky právní regulace a prostředky empirického poznání, ale též způsoby vědeckého poznání. Právě tyto metody má poskytnout kriminalistika. Ta má vnášet do činnosti policejních orgánů a orgánů činných v trestním řízení prvky vědecké racionality a profesní efektivity, má ji zbavovat rysů nahodilosti, živelnosti, zdlouhavosti a nehospodárnosti.

Kriminalistikou vypracované metody musí však vždy respektovat kogentní právní předpisy. Ty v některých případech preferují ochranu jiného společenského zájmu před zájmem na objasnění trestného činu a zakazují použití některých poznávacích postupů (tak je tomu např. v případě zákazu výslechu svědka podle § 99 TrŘ). Takové limity musí kriminalistika bezpodmínečně dodržovat. Je obecným principem právního státu, že stíhání trestných činů, jakkoli je důležitým společenským úkolem, se neděje „za každou cenu“, nýbrž musí být sladěno s ochranou jiných lidských hodnot.

Blízkost kriminalistiky a trestního práva procesního a jejich vzájemné ovlivňování lze dokumentovat též tím, že některá původně kriminalistická doporučení byla v dalším legislativním vývoji přejata do trestního řádu, protože se ukázalo, že jsou zvláště důležitá pro správnost dokazování. Tak např. kriminalistika potvrdila experimentálními metodami, že významnou zárukou věrohodnosti rekognice je to, aby poznávaný objekt byl při identifikaci zařazen do skupiny několika podobných objektů; toto pravidlo bylo později zakotveno v trestním řádu (§ 104b odst. 3 TrŘ). Zejména tzv. velká novela trestního řádu z roku 2001 (zák. č. 265/2001 Sb.) nově upravila v trestním řádu několik důkazních úkonů, o nichž do té doby pojednávala pouze kriminalistika (viz § 104a – konfrontace, § 104b – rekognice, § 104c – vyšetřovací pokus, § 104d – rekonstrukce, § 104e – проверка na místě).

Nebyla-li kriminalistická pravidla výslovně převzata do právní úpravy, nemají právní závaznost. Mají povahu **doporučení** a do praxe se musí prosazovat vědeckou argumentací nebo prokazatelnými pozitivními výsledky. Nedodržení těchto doporučení může vyvolat závažné právní důsledky, pokud způsobí, že trestný čin zůstal neobjasněn nebo byl objasněn chybně. Neznalostí nebo nerespektováním kriminalistických pravidel mohou orgány činné v trestním řízení porušit svou základní povinnost postupovat tak, „aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí“ (§ 2 odst. 5 TrŘ). Důsledkem této chyby může být nezákonné rozhodnutí. Rozborem rozhodovací praxe vyšetřovacích a soudních orgánů

lze zjistit, že převážná část vadných rozhodnutí v trestním řízení je způsobena nesprávným zjištěním skutkového stavu; bezprostřední spojitost mezi kriminalistikou a trestním procesem je z toho více než zřejmá.

Neméně těsný vztah má kriminalistika také k *trestnímu právu hmotnému*. Kriminalistika nalézá své uplatnění při objasňování a vyšetřování především těch společensky negativních jevů, které trestní zákon definuje jako trestné činy. Vazba na trestní právo hmotné se promítá zejména do určení předmětu a mezi vyšetřování, do obsahu kriminalistické charakteristiky trestného činu, do tvorby typických vyšetřovacích verzí a utváření metodik vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů.

Vázanost kriminalistiky na trestní právo je sice velmi silná, nikoliv však absolutní. V jedné z následujících kapitol si ukážeme, že předmět kriminalistického poznání přesahuje rámec právně relevantních skutečností; kriminalista předtím, než dospěje k právně významným skutečnostem, musí poznat širší okruh faktů, které mu ukáží cestu k relevantním důkazům. Kriminalistické metody lze využít k objasňování nejen trestných činů, nýbrž i jiných společensky nežádoucích nebo patologických jevů (např. sebevražd).

Vztah kriminalistiky a trestního práva hmotného a procesního můžeme shrnout takto: Všechny tyto obory mají stejnou společenskou funkci, tj. chránit společnost před trestnými činy, každý z nich však k tomu používá jiné metody a prostředky. Trestní právo hmotné a procesní využívá právně normativní postupy, kriminalistika postupy taktické, technické, organizační a metodické.

Kriminalistika má velmi blízko ke *správnímu právu*, zejména pak k jeho součásti – *policejnímu právu*. V policejních zákonech a v navazujících předpisech nižší právní síly (v interních nařízeních, instrukcích, rozkazech) jsou zejména upraveny postupy realizované před zahájením trestního stíhání a v operativně pátrací činnosti.

V teorii lze pozorovat značné diference při řešení otázky, zda těžiště aplikace kriminalistických metod má spočívat v trestním řízení nebo v předprocesní policejní činnosti. V některých západních zemích je kriminalistika orientována téměř výlučně do sféry policejní činnosti mimo trestní proces. Naproti tomu v některých bývalých socialistických zemích se kriminalistika zabývala pouze činností vyšetřovatele po zahájení trestního stíhání; projevovaly se snahy konstituovat vedle kriminalistiky samostatnou nauku o předprocesní operativně pátrací činnosti policie. Tuto separaci vědních disciplín podle formálně právního kritéria zahájení úkonů trestního řízení nepokládáme za správnou. Zákonitosti vzniku, trvání a zániku stop jsou stejné, ať již bylo nebo nebylo zahájeno trestní řízení. Metody shromažďování a zkoumání těchto stop na jedné straně policií před zahájením trestního řízení a na druhé straně orgány činnými v trestním řízení jsou sice odlišné svým právním statutem, nikoliv však svou gnozeologickou podstatou. Obecná teoretická východiska kriminalistiky a kriminalistické metody jsou platné jak pro předprocesní policejní činnost, tak pro orgány činné v trestním řízení. Také expertní kriminalistické metody jsou stejné bez ohledu na to, zda je využívá znalec přibraný v trestním řízení nebo policejní technik.

V některých svých dílčích oblastech souvisí kriminalistika i s jinými právními oblastmi, např. s předpisy o znalcích a tlumočnících nebo s předpisy o ochraně osobních dat.

Mnoho společného má kriminalistika s *přírodními a technickými vědami*. Dá se říci, že v nich nalezá a stále nalézá nejvíce podnětů pro svůj rozvoj. Celá moderní věda je dnes komplexně propojena a v každé disciplíně je běžné, že část svého poznatkového a metodologického vybavení přebírá odjinud. Tak postupuje i kriminalistika, která absorbovala mnoho poznatků z fyziky, chemie, biologie, antropologie, matematiky, mechaniky, nauky o materiálu, z lékařství a z mnoha dalších odvětví. Kriminalistika si zcela programově klade za cíl „mapovat“ aktuální stav vědeckého poznání v co nejširším spektru disciplín a vše, co je využitelné v boji proti kriminalitě, transformovat pro potřeby policie a orgánů činných v trestním řízení. Již samotný tento rešeršní úkol je velmi nesnadný, protože moderní věda se vyznačuje lavinovitým růstem poznatků (mluví se někdy o informační explozi). Kriminalista – teoretik, který se chce orientovat v této záplavě vědeckých dat a vybírat z nich ta, která jsou aplikovatelná při potírání kriminality, musí mít velice široký kvalifikační profil. Proto dnes spíše dochází ke specializaci jednotlivců na některou z užších oblastí kriminalistiky; celkový rozsah oboru je schopen pokrýt pouze vědecký tým.

Část poznatků a metod přebírá kriminalistika z jiných věd v nezměněné podobě a ty zůstávají i nadále součástí „mateřské“ disciplíny. Pokud kriminalistika tyto poznatky tvůrčím způsobem přepracuje, stávají se jejím obsahem.

Zvláštní zmínku zasluhují tzv. *forenzní disciplíny*, jako je soudní lékařství, soudní psychiatrie, soudní psychologie, soudní sexuologie, soudní chemie, soudní inženýrství. Tyto obory se vyčlenily z širších vědních disciplín proto, že k určitým standardním otázkám byly velmi často vyžadovány soudní znalecké posudky. Postupně se v jejich rámci začala rozvíjet vlastní výzkumná činnost, využívající nejen poznatkové báze mateřské disciplíny, ale též zobecněné zkušenosti ze znalecké činnosti. Tím se tyto obory úzce přimkly k trestnímu procesu a ke kriminalistice. Někteří kriminalisté (např. Pješčák) vyslovili názor, že forenzní disciplíny tvoří součást „kriminalistiky v širším slova smyslu“. Tento názor nebyl většinou akceptován a ani my jej nesdílíme, protože forenzní disciplíny čerpají i nadále rozhodující část svých poznatků a metod ze svých mateřských disciplín. Je však nesporné, že jejich kontakt s kriminalistikou je mimořádně těsný a vést mezi nimi přesnou dělicí čáru je nemožné.

§ 3 Systém kriminalistiky

Uspořádat kriminalistickou materii, která je značně rozsáhlá a nehomogenní, do jednotného a vnitřně strukturovaného systému není snadné. Proto lze nalézt v literatuře mnoho rozdílných systematizací.

V této učebnici předkládáme tento systém:

I. Úvod do kriminalistické vědy

II. Obecná část kriminalistiky

1. Kriminalistické učení o trestném činu
2. Kriminalistické učení o stopách
3. Kriminalistické metody odhalování, vyšetřování a prevence trestných činů
 - a) Obecná metodologie kriminalistické praxe
 - b) Technické a přírodovědné kriminalistické metody
 - c) Taktické kriminalistické metody

III. Zvláštní část kriminalistiky: Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů

1. Obecné otázky metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů
2. Jednotlivé metodiky

Povšimněme si nyní jednotlivých partií podrobněji.

Úvod do kriminalistické vědy je jakousi „vědou o vědě“, obsahuje tvrzení nejobecnější úrovně, vztahující se k teorii kriminalistiky. Řeší se zde otázky předmětu kriminalistiky, jejího vztahu k jiným disciplínám, jejího systému, společenské funkce, metod kriminalistické vědy a historie kriminalistiky.

Co do rozsahu je tato část, v porovnání s dalšími dvěma, velmi malá.

V *obecné části kriminalistiky* jsou zařazeny poznatky a metody platné pro vyšetřování všech druhů trestných činů, bez ohledu na jejich druh. Tuto část lze rozdělit do tří oddílů: První oddíl pojednává o kriminalisticky relevantních znacích trestného činu, shrnutých v pojmu *kriminalistická charakteristika trestného činu*.

Druhý oddíl obsahuje obecná tvrzení o *stopě*, která je ústředním pojmem kriminalistiky, jakož i výklad o třídění stop. Nerozebírají se zde jednotlivé druhy stop, protože je účelnější učinit tak až v souvislosti s pojednáním o metodách, které se stopami zabývají. Třetí oddíl, který je nejobsáhlejší, je věnován *kriminalistickým metodám* odhalování, vyšetřování a prevence trestných činů. Nejprve se tu pojednává o obecné metodologii kriminalistické praxe – o specifikách poznání trestného činu, o vyšetřovacích situacích, o obecné charakteristice kriminalistických metod a o kriminalistické identifikaci, která je chápána jako nejobecnější specificky kriminalistická metoda.

Následuje výklad o dvou velkých skupinách kriminalistických metod, a sice o *metodách technických a přírodovědných* a o *metodách taktických*.

Některí autoři zavrhuji toto třídění do dvou skupin metod. Namítají, že metody, které jsou označovány jako „taktické“, mají často podobu samostatných vyšetřovacích úkonů (např. ohledání nebo vyšetřovací experiment) a že v jejich rámci dochází k prolínání jak taktických, tak technických prvků (např. při ohledání se využívá kriminalistická fotografie). Kromě toho upozorňují na to, že termíny *taktika* a *taktický* nejsou v kriminalistice přesně definovány, takže pojetí různých autorů se rozcházejí. Uznáváme, že tyto námítky jsou zčásti oprávněné; přesto

se zde přidružujeme „tradičního“ třídění metod do dvou skupin, které pokládáme za vcelku výstižné a všeobecně srozumitelné.

Zvláštní část kriminalistiky se nazývá *metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. Tato partie obsahuje specifika, vztahující se k určitým druhům trestných činů, vymezeným typovou kriminalistickou charakteristikou.

V prvním oddíle této zvláštní části jsou obsaženy obecné otázky metodiky, zejména vymezení pojmu, systému a zásad metodiky. Tento oddíl je poměrně velmi stručný. Následuje velmi obsáhlý druhý oddíl zvláštní části kriminalistiky, v němž jsou rozebírány *jednotlivé metodiky* (někdy nazývané *dílčí metodiky*), jako je např. metodika vyšetřování krádeží, metodika vyšetřování vražd atd. Každá z těchto jednotlivých metodik obsahuje dvě skupiny poznatků:

- ✦ popis kriminalistické charakteristiky daného druhu trestných činů, popis typických stop a popis typických vyšetřovacích situací,
- ✦ popis metod, které by měl vyšetřovatel aplikovat při vyšetřování daného druhu trestných činů.

Skupiny trestných činů, pro něž jsou utvářeny jednotlivé metodiky, nekorespondují s tříděním zvláštní části trestního zákona, v němž dělidlím je objekt trestného činu. Kriminalistická metodika usiluje o to, aby do jedné skupiny byly sdruženy takové trestné činy, které lze vyšetřovat stejnými metodami. Roli třídícího kritéria, zaručujícího homogennost skupiny, plní v metodice tzv. *kriminalistická charakteristika*.

Jednotlivé metodiky neobsahují pouze problematiku vyšetřování, nýbrž zahrnují také partie o odhalování trestných činů v předprocesním stadiu a o kriminalistické prevenci.

V jiných učebnicích kriminalistiky se lze setkat s jinými systémy kriminalistiky, z nichž jako příklady lze uvést:

Významný německý kriminalista Geerds člení kriminalistiku na čtyři části: 1. techniku zločinu, 2. kriminalistickou techniku, 3. kriminalistickou taktiku, 4. organizaci boje proti kriminalitě. Jiný představitel německé kriminalistiky Kube rozlišuje: 1. kriminalistickou taktiku, 2. kriminalistickou techniku, 3. kriminalistickou strategii, 4. kriminalistickou logistiku.

Polský autor Hanausek zná tyto části: 1. kriminalistickou techniku, 2. kriminalistickou taktiku, 3. kriminalistickou strategii, 4. kriminalistickou metodiku.

Ruský kriminalista Bělkin uvádí členění na 1. obecnou teorii kriminalistiky, 2. kriminalistickou techniku, 3. kriminalistickou taktiku, 4. kriminalistickou metodiku.

Ve starší české literatuře používal B. Němec trojdílné třídění: 1. kriminalistická taktika, 2. kriminalistická technika, 3. pomocné vědy (např. soudní lékařství). Pješčak později zavedl dvoudílné třídění: 1. metody odhalování, vyšetřování a přecházení trestné činnosti, 2. metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, přičemž oběma těmito částem předřadil úvod do kriminalistické vědy.

V pestrém výčtu různých systematizací bychom mohli pokračovat – co autor, to jiný přístup; pro praxi mají tyto spory jen malý význam. Pro úplnost lze dodat, že není bezpodmínečně třeba, aby se systémem vědy kořespondoval systém výuky kriminalistiky a členění učebních pomůcek, které musí respektovat též didaktické zřetele.

§ 4 Metody kriminalistické vědy

Instrumentárium metod kriminalistické nauky je velmi bohaté, jak to vyžaduje široký a málo homogenní předmět kriminalistiky a velmi variabilní zkoumané objekty. Používané metody lze třídit do tří skupin:

1. *Obecné poznávací metody* jsou v kriminalistice stejné jako v jiných oblastech vědeckého a praktického poznání. Mezi takové metody patří např. pozorování, srovnávání (komparace), měření, generalizace, abstrakce, indukce, dedukce atd.
2. *Metody převzaté z jiných vědních disciplín* vznikly v jiném oboru a kriminalistika je využívá, aniž by je nějak upravovala. Zvláště často jsou v kriminalistice využívány metody fyzikální, chemické, matematické, biologické, antropologické, psychologické, sociologické.
3. *Specifické metody* jsou ty, které si vytvořila sama kriminalistická teorie a které jsou využívány výlučně v ní. Protože tyto metody musí obsáhnout širokou paletu zkoumaných objektů, jsou značně obecné a komplexní.

Za specifické metody kriminalistické vědy pokládáme dvě metody:

a) *Zevšeobecnování poznatků z policejní, vyšetřovací a soudní praxe.*

Kriminalistika se řadí mezi tzv. aplikované vědní obory a své poslání může plnit jen tehdy, je-li v neustálém kontaktu s praxí. Sama vznikla až poté, co praxe nashromáždila velké množství empirických poznatků a umožnila jejich generalizaci. Protože trestná činnost se neustále mění, musí kriminalistika dnes a denně obnovovat zdroj svých poznatků stykem s praxí.

Úkolem teorie však není pouhý popis a komentování praxe. Tvůrčí přínos vědy spočívá v tom, že od jevové stránky proniká k podstatě jevů a nalézá v nich hlubinné vztahy a zákonitosti. Teprve potom je věda schopna vypracovávat kvalitativně nové a dokonalejší nástroje boje s kriminalitou.

b) *Tvůrčí přizpůsobování a přetváření poznatků a metod jiných věd.*

Bylo by neomluvitelné, kdyby společnost nedokázala využít bohatství soudobé vědy a techniky ke své obraně před trestnými činy. Při obrovském rozsahu vědeckých informací je však téměř nemožné, aby v každém případě vyšetřování jednotlivého trestného činu vyhledával konkrétní vyšetřovatel vhodný zdroj vědeckých poznatků v širokém spektru vědeckých informací. Tento úkol za něj plní kriminalistická teorie. Ta sleduje rozvoj vědeckého poznání v přírodních, technických a společenských vědách a snaží se v nich nalézt vše, co je využitelné pro potírání kriminality. Část těchto poznatků přenáší do vyšetřovací praxe v nezměněné podobě tak, jak je převzala v jiných disciplínách. I tato zprostředkovatelská role je pro praxi velmi užitečná, protože původně rozptýlené informace kriminalistická věda hodnotí podle kritérií věrohodnosti, spolehlivosti a významnosti, filtruje je a kondenzuje a rychle je předává do kriminalistické praxe. To zefektivňuje a zvrchluje proces vyšetřování.

Ještě větší užitek však přináší, jestliže kriminalistická věda dokáže tvořivě transformovat poznatky a metody jiných věd a dodat jim novou kvalitu, uzpůsobenou potřebám boje s kriminalitou. Modifikované metody, takřkajíc „šité na míru“ podmínkám vyšetřování, bývají zpravidla efektivnější než původní neupravené metody. Kriminalistika přitom nezdědala dospívá k novým překvapivým aplikacím, značně vzdáleným původním zdrojům.

Předchozí výklad můžeme ilustrovat příkladem z daktyloskopie:

V anatomii a fyziologii byly již před několika staletími zaznamenány poznatky o morfologické stavbě lidské kůže na dlaních, prstech a chodidlech, kde se nacházejí tzv. papilární linie. Později k tomu přistoupil poznatek, že tvary papilárních linií (tzv. dermatoglyfy) vytvářejí určité typické obrazce, které lze třídit. O tyto výzkumy se mj. zasloužil proslulý český vědec Jan E. Purkyně, který o nich v roce 1823 publikoval na vratislavské univerzitě svůj habilitační spis. Přírodní vědy ovšem tyto poznatky posuzovaly prizmatem svých potřeb, např. z hlediska dědičnosti dermatoglyfů nebo z hlediska fyziologických funkcí kůže.

Kriminalisté konce 19. století, kteří na tyto výsledky navázali (Galton, Henry, Faulds, Vucetich a další), vnesli do studia morfologie a fyziologie kůže nové pohledy. Zajímalo je, zda kresba papilárních linií je natolik variabilní, aby bylo možno podle ní individualizovat člověka. Proto se zaměřili na drobné nepravidelnosti papilárních linií (tzv. markanty), umožňující identifikaci člověka. Vytvořili dokonalé klasifikační systémy základních obrazců, podle nichž bylo možno zakládat rozsáhlé registrace, ve kterých lze snadno nalézt hledanou osobu jak podle kontrolních otisků, tak podle stop z místa trestného činu. Na základě studia vzniku daktyloskopických stop bylo možno vynalézt řadu technických metod, kterými lze vyhledat, dokumentovat a zkoumat daktyloskopické stopy.

§ 5 Společenská funkce kriminalistiky

Na trestnou činnost můžeme z etického hlediska pohlížet jako na koncentrované společenské zlo. Ohrožuje a poškozujee nejzákladnější lidské hodnoty – život, zdraví, svobodu, čest a majetek občanů, demokratický společenský řád a další civilizační hodnoty. Zločinnost snižuje kvalitu lidského života, vyvolává pocit strachu, zeslabuje důvěru občanů ve stát a státní orgány.

Kriminalistika si programově klade za cíl napomáhat potírání kriminality tím, že vypracovává efektivní metody odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti a poskytuje je policejním a justičním orgánům a znalcům. Tím kriminalistika plní jednoznačně humánní a velmi prospěšnou funkci.

Elementárním předpokladem boje proti kriminalitě je správné poznání již spáchaných trestných činů. To je velmi obtížné, protože mnoho trestných činů je páčáno utajeně a pachatel má mnoho možností, jak ztížit nebo znemožnit jeho odhalení. V případech nejzávažnější organizované kriminality disponují pachatelé značnými finančními prostředky a vymoženostmi moderní infrastruktury, kterými jsou s to paralyzovat běžné

metody policie a justice. Navíc do cesty poznání trestného činu se staví i objektivně existující přírodní procesy, které vedou k postupnému poklesu a posléze k úplnému zániku informační hodnoty stop. Za této nesnadné situace, nechce-li společnost rezignovat před pachatelem trestných činů, musí zapojit do služeb policejních a justičních orgánů nové, netradiční metody a postupy, opírající se o vymoženosti vědy a techniky. Právě tuto roli má hrát kriminalistika.

Bylo by však jednostranné zdůrazňovat pouze represivní aspekty kriminalistiky. Její další významná společenská funkce spočívá také v *humanizaci trestního řízení*. Před vznikem kriminalistiky se dokazování opíralo hlavně o výpovědi obviněného a svědků. To vedlo k přeceňování těchto důkazních prostředků a ke snaze dosáhnout doznání obviněného „za každou cenu“. Zejména středověká inkviziční teorie a justiční praxe povýšily doznání obviněného na „korunu důkazů“, k jejímuž dosažení připustily všemožné postupy, včetně mučení. Kriminalistika vybavila orgány činné v trestním řízení širší paletou informací, z nichž některé jsou dosažitelné bez zasahování do občanských práv a svobod. Díky kriminalistice nabyly na váze věcné důkazy a znalecké posudky. To však na druhé straně nesmí vést k přeceňování věcných důkazů jako „nelhoucích svědků“; žádný důkaz není apriorně privilegován, všechny je třeba kriticky hodnotit.

Kriminalistika napomáhá *ochraně občanů před neoprávněným stíháním a před jinými nezákonnými postupy státních orgánů*. Pokud se neviný občan shodou nepříznivých okolností ocitne v nezáviděníhodném postavení křivě obviněného, měl by být co nejrychleji očištěn. I když díky zásadě presumpce nevinny není obviněný povinen dokazovat svou nevinu, přece jen předložení vyvíňujícího důkazu je velmi vhodným prostředkem, jak bez průtahů přispět ke zjištění skutečného stavu věci a k vynesení spravedlivého rozhodnutí. Poznatky kriminalistiky tak poskytují účinné nástroje poznání nejen policii a orgánům činným v trestním řízení, ale též obviněnému a obhájci. Tento aspekt aktivního podílu obviněného a obhájce na dokazování bude zřejmě v budoucnosti nabývat na významu v souvislosti se snahami posílit de lege ferenda kontradiktorní rysy dokazování v trestním řízení. Tento trend se projevil již v novelizacích trestního řádu z 90. let (srov. např. ust. § 89 odst. 2: „... Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.“). Z těchto důvodů mohou být kriminalistické poznatky a metody využity i v činnosti soukromých bezpečnostních služeb.

V moderní trestní politice se oprávněně klade velký důraz na *prevenci kriminality*. I v ní může kriminalistika plnit významné úkoly. Činí tak již tím, že odrazuje potenciální pachatele od záměru spáchat trestný čin, protože zvyšuje riziko jejich odhalení a usvědčení. Je vhodné na tomto místě připomenout známou myšlenku vynikajícího osvícenského myslitele Caesare Beccaria, vyslovenou v jeho díle *O zločinech a trestech*

již v roce 1764: „Jednou z největších překážek zločinů není ukrutnost trestů, nýbrž jejich nevyhnutelnost“. Policejní orgány mohou někdy předejít dokonání připravovaného trestného činu, jestliže se o něm, díky kriminalistickým metodám, včas dozvědí. Kriminalistické výzkumy při zobecňování případů spáchaných trestných činů dospívají často ke zjištění pravidelně se opakujících situačních okolností, usnadňujících páchání trestných činů. To by mělo vyústit ve vypracovávání speciálních preventivních doporučení a metod (např. prostředků k ochraně dokumentů proti padělání, testování signalizační a zabezpečovací techniky apod.). Záslužnou práci na úseku této tzv. *terciární prevence* vykonal Kriminalistický ústav Praha.

Působnost kriminalistiky přesahuje rámec potírání kriminality. Kriminalistické metody jsou dobře použitelné při objasňování méně závažných deliktů (např. přestupků), ale též např. sebevražd a neočekávaných úmrtí, katastrof apod. Ve svých následcích (stopách) se tyto události podobají trestným činům, a proto při jejich objasňování jsou vhodné kriminalistické postupy.

Také v občanském soudním řízení, ve správním řízení a vůbec všude tam, kde se provádí dokazování, lze kriminalistické poznatky využít. Např. písmoznalecké metody jsou potřebné při zkoumání pravosti podpisů, zkoumáním listin lze potvrdit neporušenost účetních dokladů atd. Protože ve všech druzích řízení se často provádějí výslechy, lze i při nich s prospěchem aplikovat kriminalisticko taktické postupy. Kriminalistika je tak užitečná nejen pro policistu, vyšetřovatele, státního zástupce, soudce, advokáta, notáře a právníka vůbec, ale též pro státního úředníka, pracovníka soukromých bezpečnostních služeb a pro jiná podobná zaměstnání.

Spíše pro zajímavost lze zmínit, že kriminalistické metody již mnohokrát posloužily historikům při zkoumání falzifikátů listin (např. známých Rukopisů královédvorského a zelenohorského), při identifikaci starých kosterních nálezů, zjišťování příčin smrti historických osobností.

Literatura

- BĚLKIN, R. S. a kol. Kriminalistika. Učebnik dlja vuzov. Moskva : Norma, 1999
- BLACHUT, J., SZEWCZYK, M., WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Nauka wobec przestępczości. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2001
- BUCKWALTER, A. 1. Investigative Methods 2. Interviews and Interrogations. 3. The Search for Evidence. Boston : Butterworth Publisher, 1983
- BUQUET, A. Manuel de criminalistique moderne. (La science et la recherche de la prevue). Paris : Presses Universitaires de France, 2001
- CLAGES, H. Kriminalistik. Lehrbuch für Ausbildung und Praxis. 3. Aufl. Stuttgart : Boorberg, 1997
- CZECZOT, Z., TOMASZEWSKI, T. Kryminalistyka ogólna. Toruń : Comer, 1996
- FOMBONNE, J. La criminalistique. Paris, Presses Universitaires de France, 1996
- GEERDS, F. Kriminalistik. Lübeck : Schmidt-Römhild, 1980
- HANAUSEK, T. Kryminalistyka. Zarys wykładu. 3. wyd. Kraków : Zakamycze, 1998
- HOLYST, B. Kryminalistyka. 9. wyd. Warszawa : Wyd. Praw. PWN, 2000

- JABLOKOV, N. P. Kriminalistika. Učebnik. Moskva : Izdatelstvo Beck, 1995
- KUBE, E., STÖRZER, U., TIMM, J. (red.) Kriminalistik. Handbuch für Praxis und Wissenschaft. Band 1, 2. Stuttgart : Boorberg, 1992
- KULICKI, M. Kryminalistyka. Toruń : Comer, 1994
- MAVER, D. Kriminalistika. Ljubljaja : Uradni list Republike Slovenije, 1997
- MELOAN, L. E., JAMES, R., SAFERSTEIN, R. Criminalistics. An introduction to forensic science. Prentice Hall : Engelwood Cliffs, 2001
- MUSIL, J. Policejní věda a kriminalistika. In: ŠIMOVIČEK, I. (red.): II. Kriminalistické dni na Slovensku. Bratislava : Akadémia Políciejného zboru, 2000, s. 5–13
- OBRAZCOV, V. A. (red.) Kriminalistika. Moskva : Jurist, 1995
- O'BRIEN, K. P., SULLIVAN, R. C. Criminalistics Theory and Practice. 3rd ed. Boston : Allan and Bacon, 1980
- O'HARA, CH. E., O'HARA, G. Fundamentals of Criminal Investigation. 5th ed. Springfield : Charles C. Thomas Publisher, 1980
- PALMIOTTO, M. J. Criminal Investigation. Chicago : Nelson-Hall Publisher, 1994
- ROMŽA, S. Normatívna úprava kriminalistických metód. In: NĚMEC, M. (ed.): Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 38–43
- SAFERSTEIN, R. Criminalistics. An Introduction to Forensic Science. Prentice Hall : Englewood Cliffs, 1990
- ŠIMOVIČEK, I. K vymedzeniu predmetu kriminalistiky. In: NĚMEC, M. (ed.): Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 21–24
- ŠIMOVIČEK, I. a kol. Kriminalistika. 2. vyd. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1999 Iura edition, 2001
- TREMMEL, F., FENYVESI, C. Kriminalisztika tankönyv és atlasz. 3. kiadás. Budapest-Pécs, 2002
- VODINELIĆ, V. V. Kriminalistika. Otkrivanje i dokazivanje. Skopje, 1985
- VODINELIĆ, V. V., ALEKSIĆ, Z. Kriminalistika. Zagreb, 1991
- WALDER, H. Kriminalistisches Denken. 4. Aufl. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1996
- WIDACKI, J. (red.) Kryminalistyka. Warszawa : C. H. Beck, 1999

Kapitola 2

Historie kriminalistiky

§ 1 Historie kriminalistiky v zahraničí

Kriminalistika má poměrně nedlouhou historii. Jako vědecká disciplína existuje teprve jedno století. Pokud se někdy v populárně naučné literatuře na příkladech dokládá, že již ve středověku nebo dokonce ve starověku používala tehdejší policie nebo justice různé vědecké důkazy, které jsou označovány jako kriminalistické, je třeba brát toto tvrzení s rezervou. Je samozřejmě pravda, že kriminalistika se nezrodila ze dne na den a je také skutečností, že různé jednoduché vědecké nebo technické poznatky byly využívány k důkazním účelům již před staletími – tak např. porodní báby byly přizvávány k ohledání mrtvoly novorozeného dítěte, obecní písaři se vyjadřovali k pravosti rukopisu obviněného apod. Šlo však o případy jednak velice vzácné, jednak svou úrovní velmi triviální. Dokazování v trestním řízení se prakticky až do konce 18. století opíralo hlavně o výslechy obviněného a svědků, přičemž zejména doznání obviněného se přikládala velká důkazní váha (viz známá zásada inkvizičního procesu *confessio corona probationum* – doznání je koruna důkazů). Starověký a středověký soudce neměl po pravdě řečeno mnoho jiných možností, jak zjistit pravdu – všeobecně nízká úroveň vědy, vzdělání a kultury mu ani jiné nástroje k získávání informací o trestném činu nenabízela. Tehdejší justice proto využívala k získání důkazů metody, které se nám z dnešního hlediska mohou právem jevit jako primitivní nebo barbarské: Významné místo mezi nimi zaujímal *mučení (tortura)* jako prostředek běžně používaný k vynucení výpovědi a dále *boží soudy (ordály)*, např. zkouška ohněm, zkouška vodou, soudní souboje a přísahy.

Osvícenství a další pokrokové myšlenkové proudy, všeobecný kulturní, hospodářský a civilizační rozvoj a velké sociální otřesy vedly v 18. a 19. století k zásadním reformám trestního procesu na evropském kontinentu. Předchozí čistě inkviziční model trestního řízení se všemi jeho nectnostmi byl opuštěn a nahrazen tzv. reformovaným kontinentálním procesem. K zásadním změnám procesních předpisů došlo též v oblasti dokazování, zejména zrušením tortury a dalších forem nátlaku na obviněného (jako byly např. tzv. tresty za neposlušnost v případě odmítnutí vypovídat). To na jedné straně vedlo k humanizaci trestního procesu, avšak na druhé straně to vyvolalo potřebu vybavit policejní a justiční orgány jinými nástroji, umožňujícími jim vést účinný boj s kriminalitou; tato potřeba byla zvláště naléhavá proto, že právě v té době došlo k masovému nárůstu zločinnosti.

Jedna z možností se naskytla v tom, že začaly být zřizovány nové typy útvarů *kriminální policie*, budované na racionálních principech činnosti, připomínajících moderní hospodářskou a správní organizaci. Tak vznikla např. v Paříži roku 1810 proslavená Sûreté (za jejího zakladatele je považován Eugen François Vidocq) a v Londýně roku 1829 Scotland Yard (zakladatelem je sir Robert Peel). Na půdě těchto novodobých ústředn vznikaly nové metody policejní práce (např. rozsáhlé evidence pachatelů, telegrafická komunikace apod.), přinášející vyšší efektivitu stíhání zločinců.

Další možnost se naskytla v tom, že právě v té době nastal vskutku bouřlivý rozvoj vědeckého poznání takřka ve všech oborech – v přírodovědě, v technických i společenských vědách. Jak představitelé těchto oborů z akademického a vědeckého prostředí, tak vzdělaní praktici – právníci, policisté, soudní lékaři, znalci – si začali uvědomovat nabízející se příležitost využít novodobé vědecké a technické poznatky a metody ve prospěch boje se zločinem. Tyto metody začaly být nejprve nahodile, později systematicky uplatňovány policií a jejich výsledky byly předkládány soudům v podobě znaleckých posudků. K jejich rozšíření a předávání sloužily publikace a vzdělávací instituce. Tento proces postupného hromadění vědeckých poznatků, předurčených k novému poslání, vedl posléze na konci 19. století ke konstituování kriminalistiky. V dalším výkladu pouze stručně naznačíme přínos některých nejvýznamnějších světových kriminalistů; podrobnější výklad by přesáhl limitovaný rozsah této práce.

Za jakéhosi „otce“ vědecké kriminalistiky je pokládán tradičně rakouský profesor **Hans Gross** (1847–1915). V mladém věku pracoval jako vyšetřující soudce a tuto zkušenost později výborně zužitkoval jako profesor univerzity ve Štýrském Hradci. Na tamní právnické fakultě založil první univerzitní katedru kriminalistiky. Krátkou dobu působil také na pražské německé Karlo-Ferdinandově univerzitě. V roce 1893 vydal vynikající syntetickou práci *Příručka pro vyšetřující soudce*.¹ Gross obsáhl velmi široké spektrum přírodovědných, technických a taktických metod, velkou pozornost věnoval soudní psychologii. Naléhavě upozornil na význam znalostí kriminalisticky pro právníky a na potřebu její vysokoškolské výuky. Kromě uvedené stěžejní práce vydal ještě několik dalších knih k dílčím otázkám kriminalistiky, trestního procesu a soudní psychologie. V roce 1899 založil první kriminalistický vědecký časopis s názvem *Archiv für Kriminalantropologie und Kriminalistik*, který pod jiným názvem (*Archiv für Kriminologie*), ale s nezměněným obsahem vychází dodnes (nyní ve Frankfurtu n. M. pod redakcí Friedricha Geerdse).

¹ GROSS, H. Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen usw. Graz: Leuschner und Lubensky, 1893. V pozdějších upravovaných vydáních nesla kniha název Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. Po Grossově smrti pokračovali v aktualizovaných reedicích tohoto díla němečtí autoři E. Höppler, E. Seelig a F. Geerds a kniha se dočkala deseti vydání, byla navíc přeložena a vydána v několika zahraničních zemích. Podstatně ovlivnila i vývoj kriminalistiky u nás.

Obr. 2.7: Hans Gross

Obr. 2.2: Alphonse Bertillon

Z francouzských kriminalistů sluší jmenovat *Alphonse Bertillona* (1853–1914), úředníka pařížské policejní prefektury a později šéfa jejího identifikačního oddělení. Jeho jméno je spojeno zejména s oborem kriminalistické antropologie. Je tvůrcem originální metody identifikace osob, umožňující snímat, klasifikovat a evidovat antropometrická data osob a vytvářet rozsáhlé kartotéky pachatelů; metoda, objevená v roce 1879, se po svém vynálezci nazývá *bertillonáž*.² Rychle se rozšířila do mnoha vyspělých evropských zemí, později však byla vytlačena daktyloskopií. Bertillon vydal ještě několik dalších zásadních děl z oborů kriminalistické fotografie, popisu osob a rekonstrukce podoby člověka podle paměťových stop. Dalším významným francouzským kriminalistou byl *Edmond Locard*, ředitel Laboratoří technické policie v Lyonu. Jeho osmidílná syntetická práce *Traité de criminalistique* z let 1931–1940 ovlivnila mnoho dalších následovníků.³ Mezi poválečné francouzské kriminalisty patří *J. L. Clément*⁴ a *A. Buquet*⁵.

Mnoho významných osobností je spojeno s rozvojem daktyloskopie. Patří mezi ně zejména Angličané *Francis Galton* (1858–1911),⁶ *William J. Herschel*⁷ a *Henry Faulds*,⁸ kteří již v roce 1880 zveřejnili v renomovaném časopise *Nature* vědecké zdůvodnění základních zákonitostí daktyloskopie. O realizaci jejich objevů do policejní praxe se zasloužil policejní hodnostář *Edward J. Henry*.⁹ Dokonale zpracovaný daktyloskopický klasifikační systém Galton-Henry byl ve Scotland Yardu zaveden roku 1901 a záhy se rozšířil po celém světě; téměř na sto let se stal základem pro budování ohromných daktyloskopických registrací, obsahujících mnoho milionů evidovaných osob. Byl vytlačen až zavedením automatizovaných počítačových systémů. Na americkém kontinentu patří průkopnické místo Argentinci *Juanu Vucetichovi* (1858–1925),¹⁰ který jako ředitel policie v Buenos Aires vytvořil již v roce 1888 podle vlastního originálního klasifikačního systému rozsáhlé daktyloskopické evidence a jako uznávaný znalec prosadil přijetí daktyloskopické identifikace jako soudního důkazu (první takový rozsudek se datuje rokem 1894).

² BERTILLON, A. *Les Signalemens anthropométriques. Méthode nouvelle de détermination de l'identité individuelle*. Paris : Masson, 1886.

³ LOCARD, E. *Traité de criminalistique (L'enquête criminelle)*. Vol. 1–8. Lyon : Desvigne, 1931–1940.

⁴ CLÉMENT, J. L. *Sciences légales et police scientifique*. Paris : Masson, 1987.

⁵ BUQUET, A. *Manuel de criminalistique moderne. (La science et la recherche de la prevue)*. Paris, Presses Universitaires de France 2001.

⁶ GALTON, H. *Fingerprints*. London, 1893 (reprint v nakl. Da Capo Press, New York 1965); též: *Decipherment of Blurred Finger Prints*. London : Macmillan and Co., 1893.

⁷ HERSCHEL, W. J. *The Origin of Finger – Printing*. Cambridge : Oxford University Press, 1916.

⁸ FAULDS, H. *Dactylography*. Halifax : Milner, 1912; též: *The Hidden Hand*. Hanley : Wood Mitchell, 1920; též: *A Manual of Practical Dactylography*. London : Police Rewiew, 1923.

⁹ HENRY, E. J. *Classification and Uses of Fingerprints*. London : Routledge and Sons, 1900.

¹⁰ VUCETICH, J. *Dactiloscopia Comparada*. Buenos Aires, 1904.

Značnou zásluhu o rozvoj světové kriminalistiky mají němečtí kriminalisté. Z celé řady předválečných jmen zasluhuje zmínky zejména vysoký policejní úředník **Robert Heindl** (1883–1958). Na základě studia kriminálních recidivistů teoreticky zdůvodnil a do praxe zavedl registraci pachatelů založenou na znacích způsobu páchaní trestných činů, nazývanou *modus operandi systém* (MOS). Publikoval řadu významných literárních prací o zločincích z povolání¹¹ a o technických a přírodovědných metodách kriminalistiky.¹² Po Grossově smrti vedl od roku 1918 časopis *Archiv für Kriminologie (Kriminalantropologie und Kriminalistik)*. K dalším významným předválečným kriminalistům patřili **Hans Schneickert** (1876–1944), působící jako docent na Humboldtově univerzitě, a **Albert Weingardt**.

Z poválečných německých kriminalistů budiž namátkou jmenování **Franz Meixner**, **Karl Zbinden**, **Franz Meinert**, **Rüdiger Herren**, **Friedrich Geerds**, **Edwin Kube**, **Eberhard Wiczorek**, **Horst Clages**. Velké množství kriminalistických poznatků je pravidelně zveřejňováno v časopise *Kriminalistik*, vycházejícím od roku 1947. Na relativně vysoké úrovni byla kriminalistika pěstována v bývalé Německé demokratické republice na Humboldtově univerzitě; na dnešního čtenáře působí poněkud rušivě ideologický balast, kterým je literární produkce DDR zatížena, ale mnohé odborné výzkumné poznatky, k nimž dospěli např. **Horst Howorka**, **Christian Koristka**, **Rainer Leonhardt**, **Frank-Rainer Schurich**, **Wolfgang Ney** nebo **Andreas Borning**, jsou velmi cenné. Po dlouhá léta byly v DDR vydávány časopisy *Forum der Kriminalistik* a *Kriminalistik und forensische Wissenschaften*.

Vysokou úroveň má tradičně švédská kriminalistika; mezinárodního věhlasu dosáhli **Arne Svensson** a **Otto Wendel**.¹³

O rozvoj kriminalistiky ve Švýcarsku se zasloužil **R. A. Reiss**. Kromě bohaté literární činnosti¹⁴ má velkou zásluhu na vybudování dobře vybavených kriminalistických laboratoří na univerzitě v Lausanne a na pěstování vysokoškolské výuky.

Ve Velké Británii má kriminalistika dlouhou tradici, opřenu o vysokou úroveň tamních policejních sborů. Již v předchozím výkladu jsme zmínili vynikající podíl několika Angličanů na rozvoji daktyloskopie. Z předválečných prací syntetického zaměření jmenujme např. dvoudílnou učebnici, kterou vydal **W. Teignmond Shore**.¹⁵

V USA nalezneme nespočetné množství policejních a vysokoškolských institucí, prací a autorů, kteří se zabývají kriminalistikou. Ze starších autorů stojí za zvláštní pozornost

K. P. O'Brien, **R. C. Sullivan**,¹⁶ **Charles O'Hara** a **Gregory O'Hara**,^{17,18} v posledních letech publikovali několik prací **Art Buckwalter**, **Michael J. Palmiotto**, **Richard Saferstein** a další.

Poválečná kriminalistika v bývalých socialistických zemích byla po dlouhá desetiletí ovlivňována především sovětskými autory, protože výměna vědeckých informací se Západem narážela na nesmyslné administrativní překážky. Je třeba popravdě uznat, že rozvoji kriminalistiky byla v bývalém Sovětském svazu věnována značná pozornost a některé tamní teoretické práce měly velmi dobrou úroveň. Z významných představitelů sovětské kriminalistiky jmenujme např. **S. M. Potapova**, **A. I. Vinberga**, **A. N. Vasiljeva**, **V. J. Koldina**, **N. P. Jabloková** a **R. S. Bělkina**. Některé jejich práce vyšly i v českých překladech.

Živé kontakty udržovali čeští kriminalisté se sousedním Polskem. Mezi významné tvůrce poválečných vysokoškolských učebnic patří **Pawel Horoszowski**¹⁹ a **Włodzimierz Gutekunst**²⁰, v posledních letech se publikačně prosazují **Andrzej Szwarz**, **Brunon Hołyst**, **Tadeusz Hanausek**, **Jan Widacki**, **Tadeusz Tomaszewski**, **Józef Wójcikiewicz**, **Hubert Kolecki**, **Mariusz Kulicki** a další.

Z bývalé Jugoslávie získali evropskou proslulost **Vlado Vodinelić**²¹, **Tomislav Marković**²² a **Živojin Aleksić**²³, v současnosti hojně publikuje slovinský autor **Darko Maver**.

Řadu významných prací zveřejnili bulharští kriminalisté **Ivan Vakarelski**²⁴ a **Ceko Cekov**.

Světová kriminalistika zaznamenává neustálý kontinuální rozvoj. Tak jako ostatní vědní disciplíny je i ona konfrontována s ohromným kvantitativním nárůstem dílčích poznatků, které se stávají obtížně přehledné. Zejména na úseku kriminalisticko technických metod jsou inovace a rozšiřování poznatkové báze velmi obsáhlé, podílejí se na nich kromě teoretických a akademických pracovníků také stovky expertů z kriminalistických laboratoří. Jako určitý nedostatek je pociťována skutečnost, že chybějí práce syntetické povahy, které by naznačovaly koncepční a strategické zaměření dalšího rozvoje kriminalistiky v příštích desetiletích. Větší pozornost by zasluhovala metodika vyšetřování

¹¹ HEINDL, R. *Der Berufsverbrecher*. 3. Aufl. Berlin : Heise, 1926.

¹² HEINDL, R. *Systém und Praxis der Daktyloskopie und der sonstigen technischen Methoden der Kriminalpolizei*. 3. Aufl. Berlin : de Gruyter, 1927.

¹³ FISHER, B. A. J., SVENSSON, A., WENDEL, O. *Techniques of Crime Scene Investigation*. 4. vyd. New York : Elsevier, 1987.

¹⁴ Viz např.: REISS, R. A. *La photographie judiciaire*. Paris : Mendel, 1903; týž: *Manuel de police scientifique*. Lausanne : Payot, 1911.

¹⁵ SHORE, T. W. (ed.) *Crime and its Detection*. Vol. I, II. London : Gresham, 1934.

¹⁶ O'BRIEN, K. P., SULLIVAN, R. C. *Criminalistics Theory and Practice*. 3rd ed. Boston : Allan and Bacon, 1980.

¹⁷ O'HARA, CH. E. *Fundamentals of Criminal Investigations*. Springfield : Charles C. Thomas Publisher, 1973.

¹⁸ O'HARA, CH. E., O'HARA, G. *Fundamentals of Criminal Investigation*. 5. vyd. Springfield : Charles C. Thomas Publisher, 1980.

¹⁹ HOROSZOWSKI, P. *Kryminalistyka*. 2. vyd. Warszawa : PWN, 1958.

²⁰ GUTEKUNST, W. *Kryminalistyka*. 2. vyd. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze, 1974.

²¹ VODINELIĆ, V. *Kriminalistika*. 6. vyd. Beograd : Naučna Knjiga, 1987.

²² MARKOVIĆ, T. *Suvremena tehnika istraživanja djela (Kriminalistika)*. Zagreb : Narodne Novine, 1972.

²³ ALEKSIĆ, Ž. *Kriminalistika*. Beograd : Naučna Knjiga, 1987.

²⁴ VAKARELSKI, I. *Kriminalistika*. 2. vyd. Sofia : Nauka i izkustvo, 1972.

jednotlivých druhů trestných činů, zejména těch jejich nových forem, které jsou mimořádně rafinované a obtížně odhalitelné (hospodářská kriminalita, organizovaná kriminalita apod.).

§ 2 Historie kriminalistiky u nás

Česká kriminalistika měla od samého svého vzniku na počátku 20. století solidní úroveň, srovnatelnou se stavem v zahraničí. Naši první průkopníci kriminalistických metod pocházeli zpravidla z policejních řad; inspirovali se zejména pracemi rakouských, německých a francouzských autorů, s nimiž byli dobře obeznámeni a snažili se je velmi rychle aplikovat v praxi a literárně je propagovat; v některých dílčích oblastech je dovedně obohacovali o domácí zkušenosti.

Snad prvním takovým českým kriminalistou byl policejní úředník **František Protivenský**, který roku 1902 založil v Praze daktyloskopickou registraci pachatelů, jednu z nejstarších na evropském kontinentu. Tuto daktyloskopickou metodu literárně popsal ve spisku *Nauka o daktyloskopii a popisování osob* z roku 1920. Jeho pokračovateli byli četničtí důstojníci **Josef Povondra** a **Oldřich Pinkas**, kteří v roce 1922 vydali *Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou*. **Petr Chyba** rozšířil záběr na další oblasti kriminalistické techniky a v roce 1928 publikoval knihu *Moderní pomůcky kriminalistiky*. Dílo **Josefa Vávrovského** *Zločinci z povolání* (1930) je věnováno evidencím pachatelů. Významným a bohatě publikujícím předválečným autorem byl **Josef Šejnoha**, který postupně vydal *Kriminální psychologii* (1930), *Učení poznávací* (1931), *Kriminální taktiku* (1932) a *Kriminální techniku* (1933). Vrcholem jeho práce je rozsáhlý *Systém kriminalistického vzdělání* (1935), na němž se autorsky spolupodíleli **Otto Fanta** a **Ladislav Moravec**. Účelům vzdělávání policistů a četníků měly sloužit *Učebnice kriminalistiky Josefa Lebedy* z roku 1931 a *Učebnice pátrací taktiky Rudolfa Košťáka* (1935).

Významným představitelem české kriminalistiky byl **Vítězslav Čelanský**. Značný rozruch vyvolala jeho kniha *Vyšetřovací metody bezpečnostní služby* (1932), která kromě přínosných pasáží o aplikaci psychologických poznatků v kriminalistice nadšeně propagovala zcestné metody, jako narkoanalýzu, výslech v hypnóze a různé formy psychického nátlaku na obviněného.

Cennou prací je *Mechanoskopie Ladislava Havlíčka* z roku 1940.

Pro rozvoj kriminalistiky v předválečném Československu byly vytvořeny poměrně solidní institucionální předpoklady v podobě speciálních kriminalisticko technických a evidenčních pracovišť na *Všeobecné kriminální ústředně*, tvořící součást pražského policejního ředitelství a na *Ústředním četnickém pátracím oddělení v Praze*. V těchto služebnách pracovala většina literárně působících autorů a tam také byly zpracovávány znalecké posudky pro trestní řízení. Značnou zásluhu o rozvoj kriminalistiky a o rozšiřování

jejích poznatků do řad právníků měl *Kriminologický ústav*, působící při pražské právnické fakultě Univerzity Karlovy; v jeho čele stál po řadu let profesor trestního práva **August Mířička**. Vysokoškolská výuka kriminalistiky ovšem v té době nebyla zajištěna, vzdělávací aktivity tohoto ústavu měly povahu nepravidelných přednášek a seminářů pro pracovníky praxe, zčásti též pro studenty právnické fakulty. Kriminalistické bádání se pěstovalo též na několika univerzitních ústavech soudního lékařství.

Prosazování kriminalistických poznatků do policejní a justiční praxe bylo pomalé a naráželo na různé překážky. K tomu přispívala také organizační roztržitost předválečného bezpečnostního aparátu, skládajícího se ze státní, městské a obecní policie a z četnictva; tyto složky pracovaly často izolovaně a docházelo mezi nimi k revnivosti a ke kompetenčním sporům.

V roce 1947 vyšla kvalitní práce **Václava Noska** *Daktyloskopie, cheiroskopie a podoskopie*.

Po roce 1948 byla kriminalistika poznamenána stejnými rysy, jako veškerý život v Československu. Jednostranná orientace na přebírání toliko sovětských poznatků ji odtrhla od vědeckého vývoje v ostatních zemích. Mnoho nadějných odborníků, kteří mohli přispívat k jejímu rozvoji, muselo odejít z vědeckého života, ze státního aparátu a z bezpečnostních složek a nemohlo publikovat. Literární produkce byla poplatná co do literárního stylu tehdy obvyklému ideologickému balastu. Ke cti československé kriminalistiky slouží, že se nepodílela na teoretickém zdůvodňování zvůle a nezákonných policejních a justičních metod stalinského období; nejhrubší deformace byly tehdy zanašeny do praxe politicko mocenskými nástroji bez přispění kriminalistické vědy. Tím, že kriminalistika zdůvodňovala přednosti vědeckých metod, přispívala od 60. let objektivně k eliminaci nejkřiklavějších nezákonností. V řadě dílčích oborů dosahovala československá kriminalistika i za minulého totalitního režimu solidní vědecké úrovně, srovnatelné se zahraničím.

Z řady poválečných prací je třeba na prvním místě zmínit pětisvazkovou *Učebnici kriminalistiky*, která vznikla v letech 1959–1965 jako dílo početného kolektivu expertů Kriminalistického ústavu Veřejné bezpečnosti pod vedením **Bohuslava Němce**. Tato práce na dlouhá léta ovlivnila rozvoj kriminalistické techniky a vzdělávání několika generací kriminalistů u nás.

V 60. letech začala být soustavnější pozornost věnována doposud zanedbávaným obecně teoretickým otázkám kriminalistiky. Tuto mezeru vyplňovaly zejména práce **Jána Pješčaka** *Úvod do kriminalistiky* (1965) a *Vyšetřovací verzie* (1965). Dalšími pracemi věnovanými obecně teorii kriminalistiky jsou monografie **Miroslava Protivinského** *Kriminalistická stopa* (1976) a *Dekódování informace z kriminalistické stopy* (1978), **Viktora Porady** *Teorie kriminalistických stop a identifikace* (1987) a **Jana Musíla** *Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy* (1974) a *Způsob páchání trestné činnosti a jeho kriminalistický význam* (1982).

Značná pozornost začala být věnována taktickým metodám. O výsledku pojednávaly dvě monografie **Jana Matiška**, **Jaroslava Soukupa a Bohumila Bárty** *Výslech a psychologie* (1966) a *Psychologie a výslechová praxe* (1968) a práce **Jaroslava Soukupa** *Sebeobviňování a nepravdivá doznání* (1973). Další jednotlivé metody analyzovali **Miroslav Protivinský** v práci *Rekognice v přípravném řízení* (1971) a též autor spolu s **Miroslavem Tiplicou** v práci *Teorie a praxe dokazování v trestním řízení znovuzpoznáním osob a věcí* (1986), dále **Vladimír Prerad** *Výšetřovací experiment* (1972), **Miroslav Vychodil** *Rekonstrukce trestného činu* (1973), **Josef Heřmánek** *Ohledání místa činu* (1973) a **Miroslav Balík** *Otázky rozvoje kriminalistické evidence* (1973).

Kriminalisticko technické a přírodovědné metody jsou úspěšně rozvíjeny zejména v *Kriminalistickém ústavu Praha* a na vysokoškolských pracovištích. Ze starších prací sluší připomenout dvě učebnicové práce **Zdeňka Titlbacha** *Základy kriminalistické fotografie* (1969) a *Přírodovědné a technické základy kriminalisticko-bezpečnostní praxe* (1971), práce **Jaroslava Valenty** a kol. o kriminalistické biomechanice (1985), **Přemysla Lišky** o kriminalistické balistice (1985), **Jana Růži** o mikrostopách (1983). V posledních letech v této tradici pokračují **Jiří Straus** několika pracemi z oblasti biomechaniky, **Jaroslav Suchánek** z oblasti kriminalistické chemie a mikrostop, **Roman Rak** z oblasti identifikace motorových vozidel a mnoho dalších kriminalistických expertů. Dostí nedostatečně jsou v české literatuře zastoupeny práce z oblasti metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Dnes již zastaralé jsou práce **Eudovíta Penzeše** o metodice vyšetřování krádeží (1972) a **Eudovíta Vajdy** o metodice vyšetřování silničních dopravních nehod (1981). Novější je monografie **Miroslava Němce** o organizované kriminalitě (1996), která má převážně kriminologický charakter, práce **Viktora Porady a kolektivu** o dopravních nehodách (2000) a práce téhož autora a **Zdeňka Konráda** o počítačové kriminalitě.

Početně zastoupená je učebnicová literatura. Kolektiv autorů pod vedením **Jána Pješčaka** vydal v roce 1976 vysokoškolskou učebnici *Základy kriminalistiky* a ve dvou vydáních učebnici *Kriminalistika* (1982, 1986). Pod stejným názvem vyšla tři vydání učebnice autorského kolektivu pod vedením **Jana Musila** (1990, 1994, 2001) a obsáhla práce **Viktora Porady a kolektivu** (2001). V letech 1984 a 1985 byla publikována třídílná učebnice kriminalistiky pro studenty bývalé Vysoké školy SNB. V posledních letech bylo vydáno množství skript na Policejní akademii České republiky v Praze a na právnických fakultách UK v Praze, MU v Brně a PU v Olomouci.

Do rozpadu československého státu byla česká kriminalistika neoddělitelně spjata se slovenskou kriminalistikou, autoři obou národů publikovali pravidelně jak v českých zemích, tak na Slovensku. Tyto těsné kontakty pokračují i v současné době. Publikacním centrem kriminalistických prací na Slovensku se v posledních letech stala zejména Akadémia Policajného zboru v Bratislavě; za zmínku stojí zejména rozsáhlá učebnice *Kriminalistika* autorského kolektivu pod vedením **Ivana Šimovčeka** (2. vydání 1999) a práce **Václava Krajníka a kolektivu** o kriminalistické taktice (2000).

Dlouhou tradici má vydávání českých kriminalistických časopisů. Již v předválečném Československu ve dvacátých letech vycházely v časopise *Naše vojsko* pravidelné přílohy *Bratrství*, *Četnický obzor* a *Policejní hlídka*. Od roku 1931 vycházel časopis *Bezpečnostní služba*. V letech 1946–1949 existoval měsíčník *Kriminalistika – Revue pro kriminologii a nauky příbuzné*. Ten po komunistickém převratu zanikl a v letech 1952–1958 ho nahradil dvouměsíčník *Knihnice SNB pro kriminalistiku*, usilující hlavně o implementaci sovětských zkušeností do našich poměrů. Od roku 1959 začal vycházet měsíčník *Kriminalistický sborník*, orientovaný zejména na kazuistiku a kriminalistickou praxi. V poněkud pozměněné podobě a se sníženou periodicitou vychází tento časopis dodnes. Jeho vydavatelem je ředitel Kriminalistického ústavu Praha **Jan Hlaváček**. Na teoretické problémy kriminalistiky je zaměřen čtvrtletník, nesoucí v letech 1968–1992 název *Československá kriminalistika* a od roku 1993 *Kriminalistika*. Především technickým expertizním metodám se věnuje občasník *Odborná sdělení Kriminalistického ústavu Praha*. Články s kriminalistickou tematikou lze nalézt i v dalších, zejména právnických časopisech.

Tradičně úzké spojení má česká kriminalistika s tzv. forenzními disciplínami, zejména se soudním lékařstvím (**Jaromír Tesař**, **Přemysl Strejc**, **Mírko Dogoši** a další), soudní psychiatrií (**Miroslav Dufek**, **Jan Mečíř**, **Vladimír Študent**, **Pavel Pavlovský**, **Jiří Raboch**), soudní sexuologií (**Antonín Brzek**, **Slavoj Brichcín**), soudní psychologií (**Jaroslav Soukup**, **Ludmila Čírtková**), soudním inženýrstvím (**Albert Bradáč**). Institucionální a personální základna pro pěstování kriminalistiky sice není příliš rozsáhlá, je ale dostatečná k tomu, aby zajišťovala další rozvoj kriminalistiky. Existuje na Kriminalistickém ústavu Praha a na dalších pracovištích Policie ČR, na Policejní akademii ČR a na právnických fakultách, na soudně lékařských pracovištích, na Ústavu soudního inženýrství VUT v Brně a na dalších vysokoškolských a výzkumných zařízeních. Před českou kriminalistikou stojí velmi náročné úkoly. Znepokojivý stav kriminality a nedostatečná efektivita metod policejní a justiční práce jsou stálou výzvou ke zkvalitňování kriminalistických nástrojů. Historie české kriminalistiky obsahuje pro tento budoucí vývoj dobrá východiska.

Literatura

- BĚLKIN, R. S. a kol. *Kriminalistika*. Učebník dlja vuzov. Moskva : Norma, 1999
- BUCKWALTER, A. 1. Investigative Methods 2. Interviews and Interrogations. 3. The Search for Evidence. Boston : Butterworth Publishers, 1983
- GEERDS, F. *Historische Kriminalistik*. Archiv für Kriminologie. Bd. 151, 1973, s. 1–16
- HANAUSEK, T. *Kryminalistyka*. Zarys wykladu. 3. vyd. Kraków : Zakamycze, 1998
- HOŁYST, B. *Kryminalistyka*. 9. vyd. Warszawa : Wyd. Praw. PWN, 2000
- KUBE, E., STÖRZER, U., TIMM, J. (red.) *Kriminalistik*. Handbuch für Praxis und Wissenschaft. Band 1, 2. Stuttgart : Boorberg, 1992
- LEONHARDT, R., SCHURICH F. R. *Die Kriminalistik an der Berliner Universität*. Aufstieg und Ende eines Lehrfachs. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1994

- MAVER, D. Kriminalistika. Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije, 1997
- MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994
- PALMIOTTO, M. J. Criminal Investigation. Chicago : Nelson-Hall Publishers, 1994
- PJEŠČAK, J. a kol. Základy kriminalistiky. Praha : Naše vojsko, 1976
- PROTIVINSKÝ, M., KOLDIN, V. J. (red.) Kriminalistika socialistických zemí. Praha : Univerzita Karlova, 1987
- SAFERSTEIN, R. Criminalistics. An Introduction to Forensic Science. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1990
- STRAUS, J. a kol. Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem. Praha : Police history, 2003
- ŠIMOVČEK, I. a kol. Kriminalistika. Bratislava : Iura edition, 2001
- ULLRICH, W. Verbrechenbekämpfung. Geschichte. Organisation und Rechtsprechung. Neuwied a. Rh., Berlin : Luchterhand, 1961
- VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE. Kriminalistická a kriminologická literatura vydaná před rokem 1948. Praha : Policejní akademie ČR, 2000
- WIDACKI, J. a kol. Kryminalistyka. Warszawa : C. H. Beck, 1999

B

Kriminalistické učení o trestném činu

Kapitola 3

Kriminalistická charakteristika trestného činu

§ 1 Pojem kriminalistické charakteristiky trestného činu

Chce-li kriminalistika vypracovávat účinné metody odhalování, vyšetřování a prevence trestných činů, musí dokonale studovat zákonitosti trestné činnosti samotné. Jen tak lze totiž docílit toho, aby vypracované metody byly adekvátní svému určení.

Trestný čin je velmi složitým sociálním jevem a na jeho zkoumání se podílí několik vědních oborů – kriminologie, věda trestního práva a další. Kriminalistiku zajímají pouze některé znaky trestného činu, o kterých pak říkáme, že jsou *kriminalisticky relevantní*; souhrn těchto znaků se v teorii nazývá kriminalistická charakteristika trestného činu.

Kriminalistická charakteristika trestného činu je popisem kriminalisticky relevantních vlastností trestného činu, tj. takových vlastností, které ovlivňují proces tvorby stop a proces poznání trestného činu.

Tím nikterak nesnižujeme důležitost ostatních znaků trestného činu, majících význam pro jiné oblasti lidského poznání a pro jiné vědní disciplíny. Často je tomu tak, že některé znaky mají současně význam jak pro kriminalistiku, tak pro trestní právo, kriminologii apod.; rozdíl v těchto případech bývá spíše v odchylném posuzování stupně významnosti znaku pro danou disciplínu.

Hlavním smyslem kriminalistických metod je umožnit *poznání trestného činu*. Proto jsou pro kriminalistiku zvláště důležité ty skutkové znaky trestného činu, které jsou informačně bohaté. Tuto podmínku splňují zejména takové znaky, které se *výrazně zobrazují ve stopách, jsou trvanlivé a jsou specifické* (tj. mají vysokou identifikační hodnotu).

Často je tomu tak, že znak, který je nedůležitý nebo málo důležitý z hlediska trestního práva nebo kriminologie, má velký význam pro kriminalistickou charakteristiku trestného činu. Tak je tomu např. u tzv. doprovodných znaků způsobu spáchání trestného

činu,¹ které nemají žádný podstatný význam z hlediska právní kvalifikace skutku, ale mohou být charakteristické pro tzv. *modus operandi* a mohou přispět k vypátrání pachatele.

O kriminalistické charakteristice lze uvažovat na různých úrovních obecnosti. Protože kriminalistická teorie zkoumá trestnou činnost jako hromadný jev, jsou pro ni důležité dvě úrovně kriminalistické charakteristiky:

- ☉ nejobecnější úroveň veškeré trestné činnosti,
- ☉ druhová úroveň různých skupin trestných činů (např. vražd, krádeží).

Při vyšetřování jednotlivého trestného činu usiluje vyšetřovatel o poznání konkrétní kriminalistické charakteristiky vyšetřovaného trestného činu. Tady jde nikoliv o teoretické, nýbrž o praktické poznání. Pouze výjimečně se teorie zabývá i jednotlivými trestnými činy (zpracovává např. tzv. *případové studie* mimořádně závažných vražd).

V této kapitole se pojednává o kriminalistické charakteristice na nejobecnější úrovni, platné pro veškerou trestnou činnost. To má tu nevýhodu, že zde obsažená tvrzení jsou velmi abstraktní, protože musí pokrýt velice různorodé jevy. Z hlediska praktické aplikace je užitečnější rozřadit trestné činy do skupin a pro ně podat typové (skupinové) kriminalistické charakteristiky. Tyto druhové charakteristiky jsou obsažnější, přehlednější a instruktivnější pro praxi. Jejich vypracováním se zabývá metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů (viz zvláštní část této učebnice).

§ 2 Komponenty kriminalistické charakteristiky trestného činu

Kriminalistickou charakteristiku trestného činu lze rozčlenit na tyto skladebné prvky (komponenty):

1. způsob páčání trestného činu,
2. kriminální situace,
3. osobnostní rysy pachatele,
4. osobnostní rysy oběti trestného činu,
5. motiv činu.

U některých druhů trestných činů mohou do kriminalistické charakteristiky patřit i jiné znaky trestného činu, např. předmět útoku.

Znovu chceme připomenout, že uvedené elementy zajímají kriminalistiku jen natolik, nakolik mají význam pro vznik stop a pro objasnění a vyšetření trestného činu. Proto např. do kriminalistické charakteristiky pachatele nespádají všechny jeho vlastnosti, nýbrž pouze ty, které determinují proces poznání trestného činu.

Vůbec nejdůležitější komponentou kriminalistické charakteristiky je *způsob páčání trestného činu*. Na tomto znaku můžeme nejlépe doložit, jak výrazně se liší trestněprávní a kriminalistická relevance různých skutkových znaků trestného činu: Zatímco pro trestní právo hmotné je způsob spáchání deliktu spíše jen okrajovým a méně významným znakem trestného činu (patří mezi fakultativní znaky skutkové podstaty), potom pro kriminalistiku je způsob spáchání znakem par excellence. Je tomu tak proto, že právě způsob spáchání nejvíce ovlivňuje proces tvorby stop a tím i možnost poznání trestného činu.

Také *kriminální situace, osobnostní rysy pachatele a osobnostní rysy oběti* jsou pro kriminalistickou charakteristiku značně důležité. Těmto znakům budeme věnovat pozornost v následujících samostatných kapitolách této učebnice.

Na tomto místě se proto zmíníme již pouze o *motivů trestného činu*. Motiv je rovněž poměrně významným znakem kriminalistické charakteristiky, ale míra jeho důležitosti je u různých skupin trestných činů značně rozdílná. U některých druhů trestných činů je motivace notoricky zřejmá a málo diferencovaná. Tak je tomu např. u krádeží, kde jednoznačně dominuje zističný motiv; jiné motivy (např. sexuální motiv vyplývající z deviance zvané fetišismus) jsou u krádeží jen řídké a poznatky o nich jsou pro teoretické zobecnění málo důležité; pouze v jednotlivých případech jsou významné.

Jinak je tomu u těch druhů trestných činů, kde motivy jsou značně variabilní a navíc se dostatečně výrazně projevují ve stopách, eventuálně též ovlivňují chování pachatele při vyšetřování. Příkladem jsou vraždy, u nichž škála různých variant motivů je značně široká. Na motiv lze v těchto případech usuzovat z charakteristických stop, sloužících jako podklad pro tvorbu vyšetřovacích verzí. Motiv činu někdy dokonce ovlivňuje chování pachatele při vyšetřování. Je např. známo, že pachatelé vražd spáchaných v žárliveckém afektu (např. přistižení při nevěře in flagranti) se nezřídká k činu ochotně doznávají; naproti tomu pachatelé loupežných vražd častěji zapírají. Značný kriminalistický význam má rovněž fenomén *simulovaného motivu*, mající zpravidla za cíl zmást vyšetřovatele při tvorbě vyšetřovacích verzí.

Generalizací a statistickým vyhodnocením empirických dat lze zjistit, že některé skupiny pachatelů (např. mladiství, recidivisté, ženy) se vyznačují signifikantně odlišným rozdělením četností různých motivů oproti jiným skupinám pachatelů. Tyto výzkumné výsledky mohou sloužit v metodice vyšetřování jako vodítko pro vytváření tzv. *typických vyšetřovacích verzí*.

§ 3 Význam kriminalistické charakteristiky trestného činu

Kriminalistická teorie usiluje o to, aby zkoumáním hromadně se vyskytujícími trestnými činy podala zobecněné kriminalistické charakteristiky, nejčastěji na skupinové úrovni

¹ Např. pachatel se při vloupání do bytu občerstvuje jídlem nalezeným v ledničce.

určitého druhu trestných činů. Tato kondenzovaná informace představuje bohatou informační bázi pro praxi: Vyšetřovatel se poměrně často ocitá v situaci, kdy jeho znalost faktů konkrétního vyšetřovaného činu je neúplná; tehdy mu skupinová kriminalistická charakteristika může sloužit jako dodatečný zdroj poznatků, z něhož myšlenkovým postupem *per analogiam* může vyvodit hypotézy (**vyšetřovací verze**) o chybějících faktech. Řídí se přitom úvahou, že jím vyšetřovaný trestný čin se mohl odehrát podobným způsobem, jako se odehrály desítky (stovky, tisíce ...) dříve spáchaných trestných činů.

V jednotlivém případě postupuje vyšetřovatel tak, že z jemu známých poznatků se snaží myšlenkově modelovat (rekonstruovat) jakousi „kostru“ kriminalistické charakteristiky vyšetřovaného trestného činu. Podle ní určí příslušnou **metodiku vyšetřování určitého druhu trestných činů**, kterou hodlá aplikovat. V této metodice vyšetřování je mj. obsažena typová skupinová kriminalistická charakteristika; z ní vyšetřovatel vybere ta fakta, která lze dosadit na „bílá místa“ konkrétní kriminalistické charakteristiky.

Poznatky o kriminalistické charakteristice trestného činu mají význam nejen pro metodiku vyšetřování a pro tvorbu vyšetřovacích verzí. Je na nich založen také evidenční systém **modus operandi**, výslechové metody, spolupráce s obětí trestného činu a některé preventivní postupy.

Literatura

- BAZALAJEV, A. N., GUNJAJEV, V. A. Kriminalističeskaja charakteristika prestuplenij (obščije položenija). Moskva, 1976
- MUSIL, J. Způsob páčání trestné činnosti a jeho kriminalistický význam. Praha : Univerzita Karlova, 1982

Kapitola 4 Způsob páčání trestného činu

§ 1 Pojem způsobu páčání trestného činu

Každý trestný čin je spáčan určitým jednáním. Možných variant jednání pachatele je nepřeborné množství. Odlišit určitou skupinu trestných činů od jiné skupiny nebo dokonce individualizovat konkrétní skutek konkrétního pachatele lze nejuvstízněji tím, že popíšeme *jak*, tj. jakými operacemi byl trestný čin spáčan. Tím vymezíme tzv. *operacionální stránku* trestného činu, neboli způsob páčání trestného činu.

Způsob páčání trestného činu je specifikovaný systém operacionálních elementů trestného činu a činností úzce spjatých s trestným činem.

Budeme nyní blíže analyzovat hlavní pojmové znaky obsažené v definici:

Operacionální elementy jsou veškeré činnostní prvky. Jsou to jednak tělesné pohyby, resp. vědomé zdržení se pohybů, jednak psychické procesy řídící jednání pachatele a konečně též hmotné předměty, použité při jednání pachatele (nástroje, zbraně apod.).

Termín *systém*, použitý v definici, znamená, že způsob páčání trestného činu je složitým jevem, skládajícím se z více komponentů. Tyto skladebné prvky nejsou nakupeny nahodile, chaoticky, nýbrž existují mezi nimi četné horizontální a vertikální vztahy, vytvářející strukturu systému. Systém způsobu páčání se vyznačuje celistvostí, neboli integritou. Vůči svému okolí je relativně autonomní, přitom však má četné vazby na jiné jevy.

Slovo „*specifikovaný*“ vyjadřuje, že pojem způsobu páčání je třeba vztahovat k různým úrovním obecnosti: k jednotlivému skutku trestného činu nebo k více skutkům téhož pachatele nebo ke skupině podobných trestných činů různých pachatelů. Má-li být určité tvrzení o způsobu páčání zcela jasné, musí v něm být uvedeno, k jaké úrovni specifikace se vztahuje (pokud to není zřejmé ze souvislosti).

Pojem způsobu páčání zahrnuje nejen přímé páčání trestného činu, nýbrž též provádění *činností úzce spjatých s trestnou činností*. Jsou to např. operace, které předcházejí páčání trestného činu nebo naopak následují po jeho dokonání.

Některí pachatelé např. před krádeží vloupáním do bytu opakovaně telefonují do bytu, pozorují odchod majitelů bytu do zaměstnání, sledují vybírání dopisní schránky apod., aby si určili nevhodnější dobu pro vloupání.

Odcizené věci někteří pachatelé ihned spotřebovávají, jiní je rozprodávají, další ukrývají atd. Použité nástroje někteří zahazují, jiní uschovávají pro další použití.

Tyto činnosti, překračující časový nebo místní rámeček trestného činu, zajímají kriminalistiku proto, že i při nich vznikají četné stopy, které obohacují informační základnu pro poznání trestného činu. Často je např. situace taková, že pachateli se podaří zničit všechny důležité stopy vzniklé při páchaní trestného činu, ale může být vypátrán a usvědčen na základě stop, vzniklých před činem nebo po činu (je např. dopaden při prodeji ukradených věcí).

I ty činnosti, které probíhají přímo v době páchaní činu, zkoumá kriminalistika velmi detailně a často dalece nad rámec skutečností, potřebných pro meritorní rozhodnutí v trestní věci. Příkladem takových operací jsou tzv. *doprovodná jednání pachatele*.

Např. mladistvý pachatel několika desítek vloupání do chat se vyznačoval řadou kuriózních způsobů jednání: Ve vyloupených chatách zpravidla pobýval několik dnů, pídil se tam po literatuře „rodokapsového typu“, kterou pilně pročítal; majitelům chat a policistům zanechával písemné vzkazy a dopisy, v nichž obsáhle líčil svůj těžký život a omlouval se jim za způsobené potíže; podepisoval se přezdívkou „Bič Krkonoš“.

Jiní pachatelé mají ve zvyku se během vloupání „posilnit“ alkoholem z domácího baru, někteří vandalsky demolují byt, vytrhávají ze zdi telefonní šňůru. Velmi pestrá je paleta jednání, kterými pachatelé zabraňují vzniku stop nebo je ničí (nošení rukavic, převleků, masek, rozsypání čpící látky k překrytí pachových stop atd.).

Tato doprovodná jednání jsou zpravidla velmi specifická a mají tudíž značnou informační hodnotu, usnadňující vypátrání pachatele.

§ 2 Komponenty způsobu páchaní trestného činu

Způsob páchaní trestného činu je poměrně složitým komplexem, nesnadno naráz poznatelným. Chceme-li jej důkladně analyzovat, je výhodnější jej rozložit na skladebné prvky neboli *komponenty*; ty lze třídit z několika hledisek:

1. Třídění komponentů podle předmětné povahy

Podle své předmětné povahy se komponenty dělí na a) dějové komponenty, b) věcné komponenty.

Dějové komponenty neboli *akty* jsou dynamickými procesy, jimiž pachatel projevuje navenek svou aktivitu. Lze přitom rozlišovat:

- *somaticko motorické akty*, jako jsou např. pracovní pohyby, pohyby končetin, pohyby držení těla, přemísťovací pohyby (lokomoce), gestikulace, mimika. Popisem těchto somaticko motorických aktů lze plasticky a výstižně vystihnout podstatu pachatelova jednání zejména u takových trestných činů, jako jsou vraždy, ublížení na zdraví, loupeže, znásilnění apod.

Např.: „Pachatel přistoupil zezadu k poškozenému a dvěma prudkými bodnutími dýkou, zasazenými do zad pod pravou lopatku, mu způsobil dvojnásobné probodnutí srdce, vedoucí k zástavě srdeční činnosti a k neodvratné smrti.“

- *psychické akty*, které jednak řídí somaticko motorické akty, jednak rozhodují o tom, jak pachatel využije různé objektivní podmínky k realizaci trestného činu (např. pachatel vybírá vhodný objekt, do kterého se vloupe, volí příhodnou denní dobu apod.). Somaticko motorické a psychické akty jsou při páchaní trestné činnosti nerozlučně spojeny. Žádný trestný čin nemůže být spáchán pouze psychickou činností, pachatel vždy musí vykonat nějaké motorické akty nebo se jich musí zdržet. U trestných činů spáchaných opomenutím zahrnuje popis způsobu páchaní výčet těch aktivit, které pachatel byl povinen uskutečnit, ale neučinil tak. Na druhé straně žádná motorická činnost trestného charakteru se neděje bez psychických procesů.

Věcné komponenty způsobu páchaní jsou jakékoli předměty použité pachatelem: zbraně, nástroje, listiny, dopravní prostředky, zavazadla, převleky, maskování, provazy, žebříky, svítidla atd. Škála těchto předmětů je velmi pestrá, prakticky jakákoli věc může figurovat jako součást trestného jednání.

Zvláštní význam mají *zbraně a nástroje*. Jejich použití silně ovlivňuje i jiné komponenty, např. upotřebení určitého speciálního nástroje vyžaduje určitou soustavu motorických pohybů, dovedností a návyků. Důležitá je ta skutečnost, že zbraně a nástroje zanechávají výrazné stopy, protože jejich mechanické účinky na okolí jsou zpravidla značně intenzivní. Nezřídka lze podle těchto stop použitou zbraň či nástroj identifikovat.

Zcela specifické postavení mají tzv. *zločinecké nástroje*, tj. nástroje zvlášť zhotovené nebo upravené ke kriminálním účelům. Protože tyto nástroje jsou zhotovovány individuálně, často rukodělným způsobem, nalézá se na nich mnoho výrazných specifických znaků, takže se zpravidla podaří je individuálně identifikovat. Pro vyšetřování je výhodné i to, že pachatelé téměř vždy odnášejí zločinecké nástroje z místa činu a přechovávají je pro případné další použití; je proto velká pravděpodobnost, že budou nalezeny v držení pachatele nebo v jeho okolí a že bude možno prokázat spojitost těchto nástrojů s činem a s pachatelem. Již v době, kdy nástroj ještě nebyl nalezen, lze podle jeho předpokládané dokonalosti usuzovat na zločineckou kvalifikaci pachatele, na jeho návyky a dovednosti. Použití těchto zločineckých nástrojů se podchycuje v evidenčním systému *modus operandi*, který slouží k objasňování sériových a opakovaných trestných činů.

Příkladem zločineckých nástrojů jsou např. speciální přípravky k otevírání dveří a kapot automobilů a k jejich startování, planžety sloužící k otevírání cylindrických zámků, rozlamovače zámkových vložek, háčky na stahování zástrčí dvoukřídlových dveří a oken, roztahovače mříží apod. Ke klasickému vybavení tzv. kasařů patřily speciální hasáky, natrhávače, paklíče apod. S tím, jak se rozšiřuje sortiment a dostupnost velmi kvalitních nástrojů na běžném trhu, ubývá potřeba zhotovovat si vlastní zločinecké nástroje, nicméně se stále vyskytují.

2. Třídění komponentů podle složitosti

Podle složitosti se dělí pouze dějové komponenty. U věcných komponentů nemá toto třídění význam. Dějové komponenty se dělí na: a) komplexní, b) základní, c) dílčí.

Komplexní komponent je komplexem úkonů pachatele, spjatých společným dílčím cílem. Tento komplex lze vyčlenit z celkového děje trestného činu jako jeho relativně samostatnou část.

Jako příklad komplexních komponentů u trestného činu loupeže lze uvést tyto dějové úseky:

- ☉ pachatelé A. a B. si přečtou v novinách inzerát, nabízející k prodeji vzácné umělecké předměty z pozůstalosti; pojmou úmysl zmocnit se těchto předmětů loupeží;
- ☉ pachatel A. telefonicky kontaktuje inzerenta na udaném telefonním čísle, představí se smyšleným jménem a domluví si s ním schůzku v jeho bytě;
- ☉ oba pachatelé se začnou připravovat na loupež tím, že si koupí lovecký nůž s dlouhou čepelí, provazy a lepicí izolační pásku; pozmění svůj vzhled nasazením paruky a brýlí, pořídí si nové oblečení;
- ☉ oba pachatelé přijedou autem na domluvenou schůzku; zaparkují v sousední ulici, sebou si vezmou aktovku s připravenou zbraní, provazy a lepicí páskou;
- ☉ po příchodu do bytu si pachatelé nechají ukázat nabízené předměty a dohadují se s majitelem na ceně; ubezpečí se, že majitel je v bytě sám a že situace je vhodná k provedení loupeže;
- ☉ když se majitel obrátí zády, pachatel A. ho znenadání zezadu uchopí za krk a začne ho škrtit; pachatel B. vyhrožuje majiteli napřaženou dýkou a slovy „drž hubu, nebo máš díru v břiše!“;
- ☉ oba pachatelé společně majitele bytu sváží provazy, ústa mu přelepí několika vrstvami lepicí pásky a nechají ho ležet na břiše na podlaze;
- ☉ poté oba pachatelé prohledávají byt a cenné předměty odnášejí do auta;
- ☉ opouštějí byt a majitele nechají ležet svázaného se zalepenými ústy na podlaze. (Poznámka: Majitel byl nalezen mrtvý až za čtyři dny svou dcerou, která přišla na návštěvu; příčinou smrti bylo udušení);
- ☉ pachatelé převezou odcizené věci na chatu svého známého a tam je ukryjí...

Základní komponent způsobu páchaní je jednotlivý *úkon pachatele*. Úkonem se tu rozumí relativně samostatný akt, uskutečněný v krátkém čase na jednom místě. Skládá se zpravidla z několika pohybů a psychických procesů.

Příkladem základních komponentů z uváděného případu je „telefonické domluvení si schůzky“, „zakoupení loveckého nože“, „škrcení oběti na krku“, „slovní vyhrožování oběti“ atd.

U každého trestného činu je skladba komplexních a základních komponentů odlišná. Komplexní a základní komponenty je vhodné u jednotlivých druhů trestných činů typizovat a systematizovat. To umožňuje, aby tyto komponenty byly zanášeny do evidencí modu operandi (viz dále) a aby podle jejich shody byli vyhledáváni podezřelí pachatelé.

Dílčí komponent způsobu páchaní je jednotlivý *pohyb pachatele* (např. stisknutí spouště pistole). Při komponentové analýze nás zajímá jednak výskyt určitých pohybů a jednak jejich vlastnosti, např. přesnost, obratnost, koordinovanost, frekvence, intenzita. Protože vlastnosti pohybů jsou velmi variabilní a některé jsou i kvantifikovatelné a měřitelné, lze obecně tvrdit, že analýzou dílčích komponentů trestného činu by bylo teoreticky možno dospět až k individuální identifikaci pachatele. V praxi je však tato možnost jen vzácně využitelná; je tomu tak proto, že nejjemnější charakteristiky pohybů, které by byly pro identifikaci nejcennější, se ve stopách zobrazí jen málokdy. Relativně příznivější podmínky pro individuální identifikaci se naskytou v případech, kdy ve způsobu páchaní se projeví celá soustava pohybových návyků; tak je tomu např. u ručního písma, chůze, gestikulace nebo u speciálních pracovních či uměleckých dovedností (např. grafická zručnost u padělatelů listin, peněz, uměleckých předmětů).

§ 3 Determinace způsobu páchaní trestného činu

Lze předpokládat, že způsob páchaní trestného činu se nevytváří nahodile, nezávisle na jiných jevech, nýbrž že je podmíněn jinými faktory a že jeho geneze se řídí jistými zákonitostmi. Nejde však o mechanickou determinaci. Pachatel je sice obecně determinován, ale není zbaven svobodné vůle a v konkrétním případě mu zůstává možnost volby mezi několika variantami jednání.

Není snadné proniknout do zákonitostí determinace způsobu páchaní. Příčin těchto nesází je celá řada:

- ☉ determinujících faktorů je velké množství;
- ☉ tyto faktory jsou velmi složitě propleteny, některé z nich působí souběžně, jiné protikladně;
- ☉ vnější determinující faktory nepůsobí bezprostředně, nýbrž jejich vliv je zprostředkován pachatelovými psychickými stavy a vlastnostmi; do některých determinačních procesů může pachatel vědomě zasáhnout a jejich vliv vyloučit;
- ☉ časový účinek determinace je komplikovaný, některé faktory působí se zpožděním.

Proto veškeré naše závěry o determinaci mají pouze pravděpodobnostní (stochastickou) povahu. Kriminalistická věda k nim dospívá statistickou analýzou nebo dokonce pouhou generalizací empirických dat. Je samozřejmé, že v jednotlivém konkrétním případě platí tato zjištění pouze s jistým stupněm pravděpodobnosti.

Determinující faktory se rozdělují na objektivní a subjektivní podle hlediska jejich nezávislosti nebo závislosti na pachateli.

1. Objektivní determinanty

Na pachateli zcela nezávislé jsou zejména tyto faktory:

Společenské podmínky

Makrosociální podmínky, uplatňující se ve velkých společenských útvarech, jako jsou státy, společenské třídy apod., ovlivňují způsob páčání jen velmi vzdáleně a zprostředkovaně, nicméně i ony se uplatňují.

Tak např. odchýlnými historickými tradicemi a jinou právní úpravou držení střelných zbraní je dáno, že v USA je v porovnání s jinými zeměmi vyšší výskyt vražd spáchaných zastřelením.

Bezprostřednější a snadněji prokazatelný je vliv mikrosociálních faktorů, např. party, sociálně narušené rodiny, vězeňského prostředí.

Předmět útoku

Předmět útoku má na způsob páčání velmi silný vliv. Pachatel, chce-li být úspěšný, musí přizpůsobit povahu svého útoku např. intenzitě obrany napadené osoby, důkladnosti zabezpečení majetku atd. Zcela jiný způsob krádeže peněz v bytě zvolí pachatel, jsou-li peníze zamčeny v trezoru, než když jsou volně položeny v zásuvce. Zejména u majetkových deliktů je tato závislost tak silná, že některé způsoby páčání zcela zanikají a jiné se zase objevují v závislosti za změnách technického zabezpečení předmětů (charakteristické je to např. u krádeží motorových vozidel).

Vztah mezi pachatelem a předmětem útoku, obětí, místem činu

Tento determinující faktor se rovněž uplatňuje poměrně silně. Jestliže má pachatel k předmětu útoku, k oběti nebo k místu činu blízký vztah, je to pro něj zpravidla výhodné, protože má k dispozici více informací a jim může uzpůsobit zvolený způsob páčání. Pachatel např. dobře zná zvyklosti oběti, takže může zvolit vhodnou dobu krádeže apod. Někdy naopak tato známost pro něj může být nevýhodná, protože pachatel riskuje, že bude obětí poznán; to ho např. motivuje k tomu, aby se maskoval, aby odstranil nepohodlného svědka vraždou apod.

Pokud pachatel nemá k předmětu útoku, k oběti a k místu činu žádný vztah, dopouští se někdy při utváření způsobu páčání různých „chyb“. Zvolí např. zbytečně komplikovanou cestu na místo krádeže, ztrácí čas prohledáváním míst, kde se žádné cennosti nenacházejí, způsobuje zbytečné stopy. Naopak obeznámený pachatel postupuje úsporně, s vynaložením nejmenší námahy a rychle; to se vyjadřuje lapidárním konstatováním, že pachatel „šel najisto“.

Místo činu a podmínky na něm

Způsob páčání je ovlivňován takovými charakteristikami místa činu, jako je jeho přehlednost, blízkost zástavby a komunikací, přístupnost apod. Těmto podmínkám pachatel přizpůsobuje způsob vniknutí na místo a odchod z něj, délku pobytu na

Obr. 4.1. Determinace způsobu páčání krádeže vloupáním subjektivními vlastnostmi pachatele
 a) Pachatel neobeznámený s prostředím chaoticky hledá místo úkrytu peněz (vše zprehází)
 b) Pachatel předem znal místo činu, proto „šel najisto“, nezpůsobí neporádek

místě, intenzitu násilí, volbu denní doby a jiné znaky jednání. Tak např. liduprázdný lesní terén umožní pachateli nejen spáchání vraždy, ale též ukrytí mrtvolu zahrabáním.

Čas spáchání činu

Z časových charakteristik ovlivňují způsob páčání jednak délka časového intervalu, který má pachatel k dispozici, dále denní doba, den v týdnu, roční doba.

Jisté časové okamžiky jsou spojeny s dalšími objektivními podmínkami, jako je hustota pohybu lidí na místě, hluchnost prostředí, viditelnost, střezení objektu apod. Nemůže-li si pachatel zvolit dobu páčání, potom těmto podmínkám přizpůsobuje způsob provedení činu (např. v noci zvolí nehluchný způsob překonání překážky). Má-li pachatel možnost vybrat si čas spáchání, potom volí dobu tak, aby podmínky byly pro něj co nejpříhodnější.

Dostupnost a povaha nástrojů, zbraní, dopravních prostředků a jiných pomůcek

Výsledný průběh činu je ovlivněn možnostmi pachatele obstarat si určité nástroje, dopravní prostředky a jiné předměty, potřebné pro spáchání činu.

Pachatel, který v městském bytě zavraždil svou manželku, chtěl nejprve její tělo rozřezat a po částech odnést. Když zjistil nesnadnost provedení, změnil svůj plán: Ukradl automobil, v noci přenesl mrtvolu zabalenou do koberce do auta, s autem odjel k řece, vystoupil a auto nechal ze svažitého břehu sjet do vody, kde se potopilo.

Pachatel K. R. se vloupal v noci do kanceláři podniku s úmyslem vyloupit pokladnu. Za tím účelem si sebou přinesl bohatou výbavu kasařského nářadí. Na místě však našel v zásuvce psacího stolu klíče od trezoru, takže stačilo trezor odemknout a vybrat z něj 130 000 Kč.

Existence spolupachatelů

Spolupachatelství, resp. jiné formy trestné součinnosti (návod, organizátorství, pomoc, překupnictví apod.) mají na způsob páčání značný vliv, např. zkracují dobu potřebnou k provedení činu, násobí síly pachatelů, umožňují odcizení většího množství předmětů atd. Většinou to znamená výhodu pro pachatele. Na druhé straně trestná součinnost zvyšuje riziko odhalení deliktu (vzniká více stop, hrozí indiskrece apod.), vyvstává problém s dělením zisku. Proto pachatelé v konkrétních případech zvažují výhody a nevýhody spolupachatelství a rozhodují se pro jednu z eventualit. Někteří pachatelé zásadně „pracují“ sami, jiní preferují spolupachatelství.

Jako objektivní determinující faktory se uplatňují i jiné okolnosti, např. meteorologické podmínky, možnost odbytu odcizených předmětů atd.

2. Subjektivní determinanty

Subjektivní determinanty jsou takové, jejichž nositelem je pachatel. Patří sem hlavně tyto faktory:

a) Somatické vlastnosti

Celková tělesná konstituce a kosterně svalová stavba těla předurčuje určité hranice výkonnosti pachatele, jeho fyzickou sílu, možnost protáhnout se určitým otvorem apod. Tomu pachatel musí přizpůsobit např. intenzitu násilí, volbu přístupové cesty, způsob odnášení odcizených věcí, způsob manipulace s mrtvolou apod.

b) Psychické vlastnosti

Psychických vlastností je velké množství; pro determinaci způsobu páčání mají větší význam tyto:

Psychomotorické schopnosti se uplatňují zejména při různých manuálních výkonech (např. kasařský hmat) a v lokomoci pachatele (např. schopnost šplhat do výšky, rychle běžet). Tyto schopnosti jsou u různých osob dosti rozdílné, dají se vcelku výstižně charakterizovat a někdy se projeví i ve stopách trestného činu. To vytváří jisté předpoklady pro určení skupinové příslušnosti pachatele podle stop trestného činu.

Pachatel série vloupání na pražských sídlištích vnikal v noci do bytů přes balkóny. Šplhal riskantně po fasádě domů, spouštěl se po svodech hromosvodů a prádelních šňůrách. Vyšetřovací verze o tom, že jde o mladého a fyzicky zdatného pachatele, se ukázala být správná.

Intelektové (rozumové) schopnosti, mezi něž patří též *inteligence*, ovlivňuje způsob páčání u těch trestných činů, které kladou na intelekt pachatele vyšší nároky. Tak je tomu např. u počítačové kriminality, hospodářských machinací, složitých podvodů, u rafinovaných inscenací a utajování deliktů. Primitivní trestné činy, např. vražda ubodáním, nevyžadují žádné vyšší rozumové schopnosti; může se jich dopustit jak slabomyslná osoba, tak osoba vysoce inteligentní.

Charakterové vlastnosti, např. chamtivost, sobectví, krutost, se mohou ve způsobu páčání projevit např. neadekvátním násilím, odcizením i málo hodnotných předmětů apod. Usuzovat na charakter člověka na základě jednoho činu je však velmi nejisté, pachatel se může např. přetvařovat nebo jednat pod vlivem nenormálních okolností. *Temperament* a jeho složky, jako je vznětlivost, ráznost, vytrvalost, houževnatost, důkladnost, soustavnost, chladnokrevnost, se projeví v dějových komponentech způsobu páčání.

Zájmy pachatele ovlivňují zejména výběr předmětu útoku u majetkových a sexuálních deliktů (např. pachatel z řady věcí odcizí pouze ty, které vyhovují jeho hobby). Promítají se také někdy do doprovodných jednání (pachatel na místě vloupání nakreslí fašistické symboly).

Psychické poruchy se někdy projevují různými bizarními a nelogickými způsoby provedení činu, ignorováním objektivních podmínek, neopatrností nebo bezcílností. Z psychóz, které jsou nejtěžšími duševními chorobami, je třeba zmínit katatonní schizofrenii, projevující se někdy nesmyslnou a nepochopitelnou brutalitou.

Oligofrenici (slabomyslní) se zpravidla vyznačují celkovou primitivností jednání. Některá specifika lze nalézt u trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu a drog (hlučné chování, špatně koordinované pohyby, neopatrnost apod.).

Obecně je však třeba říci, že vliv duševních poruch, alkoholu a drog je velmi variabilní; správná interpretace těchto různých projevů je velmi nesnadná a činí potíže i odborníkům s psychiatrickou kvalifikací.

c) Věk pachatele

Do způsobu páchaní se promítají také odlišnosti ve vývojové úrovni somatických a psychických vlastností, které jsou příznačné pro různé periody lidského života. Tento vliv je však velmi individuální a mnohonásobně zprostředkovaný. Navíc, vlivem nedokonalosti stop, se věkové difference promítají velmi zhrubeně, takže ze stop nejsme schopni určit přesný věk pachatele. Někdy se však podaří odlišit podle způsobu páchaní mladé pachatele (zhruba do 20. roku věku) od dospělých pachatelů.

Empirickými výzkumy byly např. konstatovány tyto znaky způsobu páchaní, příznačné pro mladé pachatele:

- jednoduchost, malá rafinovanost činu,
- časté spolupachatelství,
- vandalismus, neadekvátní násilí,
- místo činu je často velmi blízko bydliště pachatele,
- u krádeží je výběr odcizených předmětů často ovlivňován více jejich specifickým určením (např. věci sloužící k zábavě, hobby) než jejich peněžní hodnotou.

d) Pohlaví pachatele

Biologické odlišnosti obou pohlaví vedou k diferencím v somatických a psychických vlastnostech; ty se promítají i do způsobu páchaní.

Některé výzkumy např. konstatují tyto rysy příznačné pro **ženy**:

- řídká plánovitost a příprava na čin, spíše jde o využití naskytnuvší se příležitosti,
- řídké spolupachatelství,
- nižší agresivita,
- celkově jednodušší provedení činu.

e) Předchozí kriminální zkušenost pachatele

Tak, jako u všech druhů lidských činností, dochází i u trestné činnosti opakováním ke zdokonalování. Pachatel – recidivista nejenom, že získává a upevňuje si kriminální dovednosti a zručnosti, ale učí se též z předchozích chyb, získá zkušenost z postupu policie a soudu. To vše způsobuje, že u recidivistů se lze zpravidla setkat s rafinovanějšími způsoby páchaní trestných činů. Vyskytuje se u nich např. častější použití zločineckých nástrojů, složitější způsoby utajování, ničení stop atd.

f) Stupeň pachatelova vzdělání a pracovní kvalifikace

Vyšší stupeň vzdělání a pracovní kvalifikace umožňuje pachateli vypracovat si dokonalejší způsob páchaní, více zohledňující objektivní podmínky. Některé znalosti a dovednosti získané vzděláním nebo pracovní činností jsou přímo využitelné k páchaní trestné činnosti. Příkladem může být např. pracovní kvalifikace zámečníka pro páchaní krádeží vloupáním, automechanika při krádežích automobilů nebo počítačového specialisty při páchaní složitých počítačových deliktů.

Pro všechny determinující faktory, ať objektivní nebo subjektivní, platí, že jejich vliv na způsob páchaní je prokazatelný pouze jako statistická tendence, uplatňující se ve velkých souborech; v jednotlivých případech trestných činů se jejich vliv nemusí uplatnit.

§ 4 Mechanismy utvářející způsob páchaní trestného činu

Utváření způsobu páchaní trestného činu je velmi složitým procesem, na němž se podílejí zejména tyto regulační mechanismy:

1. *Nepodmíněná spojení a pohybové reakce* patří mezi relativně jednoduché fixní regulační mechanismy, kterými je pachatel vybaven již ze svého běžného života. Tyto programy nejsou vědomě řízeny a spouštějí se na základě podnětů z vnějšího prostředí. Patří mezi ně např. lokomoční pohyby (chůze, běh atd.).

Vyznačují se velkou stabilitou během celého lidského života a zároveň velkou variabilitou u různých lidí. Tyto vlastnosti jsou velmi výhodné pro možnost individuální identifikace pachatele, pokud se projeví ve stopách; k tomu někdy dochází např. u tzv. pěšinky chůze, využívané v kriminalistické trasologii k identifikaci člověka. Bohužel většina dalších podobných individuálních znaků se ve způsobu páchaní a stopách projeví jen zřídka.

2. *Pokusné řízení neboli labyrintní učení* je jednoduchý mechanismus postupného získávání zkušeností na základě série pokusů a chyb. Nemá-li pachatel dopředu přesnou představu o operacích, kterými by chtěl dosáhnout svého cíle, začne pokusně realizovat náhodně zvolené operace a průběžně sleduje, zda se přibližuje k cíli; pokud nikoli, nahradí předchozí operace jinými nebo je koriguje. Někdy je pachatel schopen po počátečním nezdaru nalézt adekvátní způsob jednání, někdy však nenalezne vhodné řešení a čin nedokoná (např. nepodaří se mu nastartovat vyloupené auto).

Tento jednoduchý a vcelku primitivní postup se vyskytuje u neplánovaných trestných činů, páchaných často pod vlivem momentálního podnětu nebo v afektu, např. u vražd mezi manželi po předchozí silné hádce. Častěji se také vyskytuje u mladých, nezkušených nebo mentálně zaostalých pachatelů. Pro takto spáchané trestné činy jsou příznačné

četné chyby, chaotické opakování operací, vytváření zbytečných stop, ztráta usvědčujícího předmětu na místě činu, panický útěk.

3. *Automatismy*, jako jsou reflexy, dynamické stereotypy a návyky, se utvářejí mnohonásobným opakováním činnosti. Běžné jsou v normální každodenní činnosti, zejména pracovní, a odtud jsou některými pachatelí přenášeny i do trestné činnosti. Vyskytují se však i speciální zločinecké návyky, vypěstované tréninkem (např. kapsářské hmaty). Automatismy jsou spíše příznačné pro drobné operace na úrovni základních nebo dílčích komponent způsobu páchaní. U některých mnohonásobných recidivistů se však může vytvořit pevná zkušenostní struktura, pokrývající velkou část nebo dokonce celý způsob páchaní. Při páchaní opakovaného deliktu za situace, která je shodná s předchozí, použije potom pachatel – recidivista předchozího „osvědčeného“ způsobu páchaní.

Tento jev se v kriminalistice nazývá **perseverance** neboli ulpívání, setrvávání na navyklém způsobu páchaní. Opakující se způsob páchaní trestných činů určitého druhu, charakteristický pro určitého pachatele, se nazývá **modus operandi** daného pachatele. Ve starší kriminalistické literatuře (např. u Roberta Heindla) se vyskytovaly pokusy vysvětlit kriminální perseveranci specifickými psychickými vlastnostmi pachatelů – recidivistů, kterým se přispiovala primitivnost, rigidnost, neschopnost zdokonalování apod. Dnes převládá názor, že perseverance se běžně vyskytuje též u nekriminálních činností a v normální populaci. Příčinou kriminální perseverance je jednak shodnost objektivních podmínek, za nichž jsou opakované trestné činy páhány, jednak relativní stabilita somatických a psychických vlastností pachatele. Navíc svou roli může sehrávat i specifický psychický stav, v němž se pachatel nachází (úzkost, strach z dopadení) a jeho časová tíseň; namísto tvůrčího obměňování způsobu páchaní je pro recidivistu výhodnější použít natrénovaný a osvědčený modus operandi.

Jen vzácně opakuje recidivista celý komplex znaků způsobu páchaní, mnohem častěji je pouze částečná shoda. Je tomu tak proto, že vnější podmínky opakovaného trestného činu se přece jen zpravidla liší od předchozích situací; navíc i subjektivní pachatelovy vlastnosti podléhají změnám. Někdy se pachatel vědomě snaží svůj modus operandi pozměnit, aby snížil riziko odhalení.

4. *Plán činnosti* je nejčastějším mechanismem, regulujícím vznik způsobu páchaní. V něm jsou obsaženy jednak cíl činnosti, jednak též její průběh, tj. povaha a sled jednotlivých operací.

Ke vzniku plánu je potřebná dobrá znalost informací o cílech, o podmínkách realizace trestného činu, o metodách činnosti a o průběžných a konečných výsledcích činnosti. Těchto potřebných informací se pachatelovi někdy nedostává, což je z hlediska boje proti kriminalitě výhodné. Pachatel se někdy ocitá v informační nouzi nebo vychází z mylných informací. To vše může způsobit, že jím připravený plán činnosti nevede k cíli nebo obsahuje vadné elementy. Z preventivních důvodů by bylo žádoucí zabraňovat potenciálním pachatelům v přístupu k takovým informacím, které jim usnadňují

zformování adekvátního způsobu páchaní. Je např. vhodné utajovat technické způsoby zabezpečení bank proti krádežím, způsoby ochrany bankovek proti padělání apod. Je třeba ovšem s politováním dodat, že v dnešní době informační exploze je čím dál obtížnější zabránit přístupu nepovolaných osob k takovým informacím.

5. *Transfer* (přenos) „osvědčeného“ způsobu páchaní od jiného pachatele je v dnešní kriminalitě čím dál rozšířenějším jevem. Kriminální zkušenosti se předávají zejména ve vězení, v partách narušené mládeže a v tzv. podsvětí. S rozvojem masové komunikace může pachatel získat tyto informace i z tisku, filmu, televize a z internetu. To vede k tomu, že s velmi rafinovanými a účinnými způsoby páchaní se lze setkat i u mladých a netrestaných osob. Tento jev se v literatuře nazývá *kriminální nákaza* nebo *kriminální nápodoba*. Snahy omezit tento zdroj informací jsou většinou neúspěšné, protože novinářská senzacechtivost a snaha po atraktivitě za každou cenu jsou často silnější než etika a zdravý rozum.

§ 5 Význam způsobu páchaní trestného činu pro kriminalistiku

Studium způsobu spáchání trestného činu je všestranně užitečné pro kriminalistickou teorii, ale především též pro kriminalistickou praxi. Je tomu tak zejména proto, že způsob páchaní je již svou podstatou nadán způsobilostí vyvolat intenzivní následky ve vnějším prostředí a výrazně se zobrazit ve stopách – často výrazněji než jiné znaky trestného činu. Z tohoto důvodu můžeme poznatky o způsobu páchaní získat často již v počátcích vyšetřování, kdy je nedostatek jiných informací. Takto relativně snadno dostupná informační báze je potom východiskem pro hledání dalších, dosud neznámých faktů. Tento postup praktického vyšetřování trestného činu můžeme stručně popsat schématem: *Od poznání způsobu páchaní trestného činu k poznání dalších elementů trestného činu.*

Poznatky o způsobu páchaní trestného činu se staly základem tvorby několika kriminalistických metod, o kterých budou podrobněji pojednávat samostatné kapitoly této učebnice. V následujících partiích této kapitoly se omezíme na stručné naznačení jejich vztahu ke způsobu páchaní.

1. Význam způsobu páchaní pro tvorbu vyšetřovacích verzí

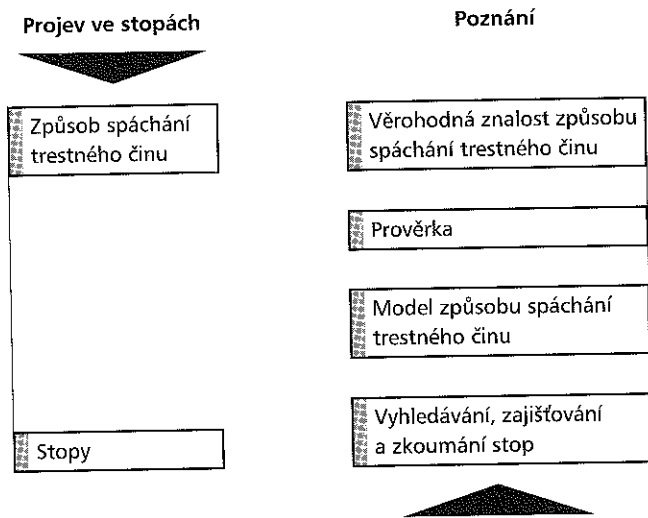
Vyšetřovací verze, o kterých se podrobně zmíníme v kapitole 30, patří k nejdůležitějším metodám kriminalistické praxe. Podkladem pro jejich vytyčování je znalost různých dílčích faktů trestného činu, známých již v počátku vyšetřování; mezi nimi patří prioritní místo znalostem o způsobu páchaní.

Obsahem vyšetřovacích verzí mohou být mj.: a) chybějící elementy způsobu páchaní, b) faktory, které determinovaly způsob páchaní.

Ad a): verze o prozatím neznámých komponentech způsobu páchaní se vytyčují tehdy, jestliže stopy obsahují pouze fragmentární informace o způsobu páchaní, jeho celkový věrohodný obraz prozatím chybí. Takový postup je možný proto, že mezi jednotlivými komponenty způsobu páchaní existují vztahy, které umožňují hypoteticky rekonstruovat chybějící články systému. Dále se postupuje tak, že vytyčené verze, respektive důsledky z nich plynoucí, se prověřují a verze se buď potvrzují nebo zamítají. Tímto postupem lze eventuálně dospět k poznání celkového způsobu páchaní trestného činu.

Popsaná metoda je znázorněna na schématu I a lze ji ilustrovat tímto příkladem:

Schéma I: Projev způsobu spáchání trestného činu ve stopách a cesta jeho poznání prostřednictvím myšlenkového modelu.

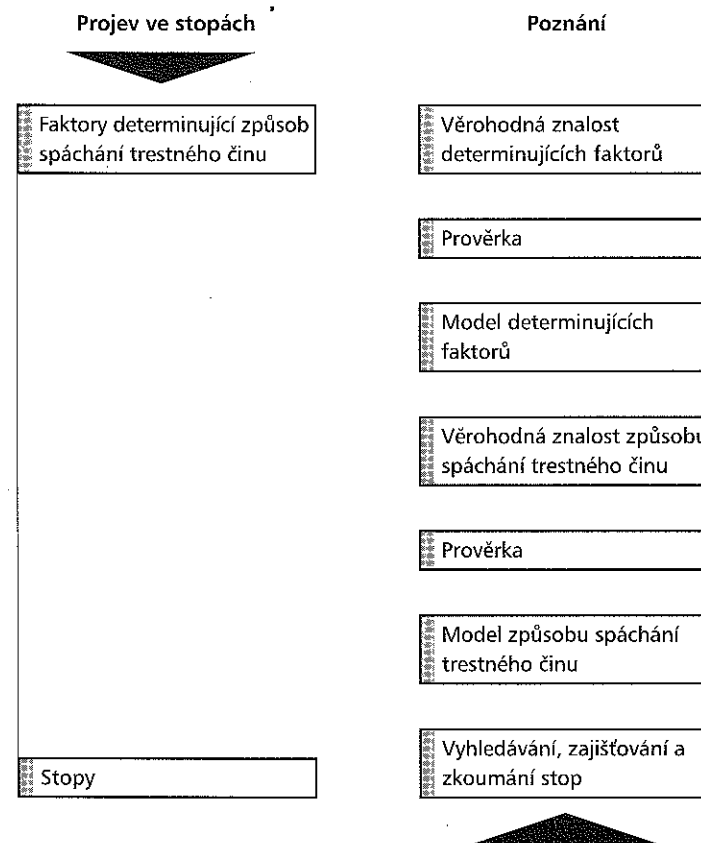

V lese ve vzdálenosti 20 m od silnice byla nalezena mrtvola neznámé zardoušené mladé ženy. Mrtvola byla zabalena v koberci, k místu nálezů směrem od silnice vedly stopy po vlečení. Vyšetřovatel mj. vytyčil tyto verze o dalších dosud neznámých elementech způsobu páchaní: K usmrcení došlo na jiném místě, pravděpodobně v bytě (o tom svědčí koberec, v němž byla žena zabalena). Mrtvola byla na místo převezena autem (o tom svědčí stopy vlečení vedoucí od silnice). K převozu mrtvolky došlo pravděpodobně v noci (protože silnice je ve dne značně frekventovaná).

Při prověrcce této verze se po výzvě zveřejněné v televizní relaci přihlásil svědek, který si při jízdě v noci povšiml automobilu stojícího na krajnici vozovky a uvedl jeho popis; dalším pátráním byl odhalen automobil i pachatel.

Ad b): Známe-li způsob páchaní, lze vytyčovat vyšetřovací verze o faktorech, které ho determinovaly. Tento poznávací proces probíhá takto: Ze stop trestného činu rekonstruujeme způsob páchaní a poté hypoteticky usuzujeme na determinující faktory. Následnou prověrkou vyšetřovacích verzí dospíváme buď k jejich potvrzení nebo odmítnutí (viz schéma II).

Schéma II: Projev faktorů podmiňujících způsob spáchání trestného činu ve stopách a cesta poznávání těchto faktorů.

V praxi má největší význam vytyčování vyšetřovacích **verzí o subjektivních vlastnostech pachatele** v době, kdy je ještě neznámý. Tím vlastně získáváme hypotetický obraz pachatele, jak demonstuje tento příklad:

Pachatel vnikl do venkovské prodejny potravin tak, že rozbil skleněné okénko u skladu a protáhl se dovnitř otvorem v mříži širokým 26 cm. V prodejně vypáčil na místě nalezeným šroubovákem registrační pokladnu a odcizil z ní veškerou hotovost (cca 300 Kč v mincích). Z regálů vzal různé jídlo a sladkosti, které zčásti na místě snědl a zčásti odnesl, mj. též dva trvanlivé salámy, bochník chleba, bonbony, žvýkačky a čokoládu. Pokoušel se ještě vypáčit plechovou skříň v šatně prodejny, to se mu však nepodařilo, protože se mu použitý šroubovák při páčení zlomil. Vyšetřovatel vytyčil verze o těchto vlastnostech pachatele: Pachatel je štíhlé postavy (úzká mezera v mříži), dětského nebo mladistvého věku (sladkosti, žvýkačky), patrně je na útěku nebo se potuluje (odcizené jídlo), na čin se dopředu nepřipravoval (neměl vhodné nástroje). Všechny tyto předpoklady se pozdějším vyšetřováním potvrdily.

Vytváření vyšetřovacích **verzí o objektivních faktorech** determinujících způsob provedení činu je spíše výjimečné. Je tomu tak proto, že tyto faktory jsou zpravidla od počátku vyšetřování známe a nepotřebujeme na ně usuzovat zprostředkovaně. Někdy však tyto faktory nejsou zcela zřejmé a potom je užitečné o nich vytyčit verzi. Tak se např. ze způsobu spáchání vytváří domněnka o pravděpodobné době spáchání činu.

2. Význam způsobu páchaní pro kriminalistickou evidenci „modus operandi systém“ (MOS)

MOS je kriminalistický informační systém, evidující dříve spáchané trestné činy podle znaků jejich spáchání s cílem přispět k objasnění nově spáchaných neobjasněných trestných činů. V minulosti a v různých zemích se tento informační systém různě nazýval a byl provozován podle různých organizačních pravidel a různými technickými prostředky (dříve manuálně vedenými kartotékami, dnes prostředky výpočetní techniky). Bez ohledu na tyto difference jsou základní východiska tohoto systému stejná:

- předpokládá se, že pachatelé – recidivisté budou při páchaní trestných činů stejného druhu opakovat podobné znaky způsobu páchaní, jakých použili již v minulosti (předpoklad perseverance),
- dále se předpokládá, že variabilita znaků způsobu páchaní je natolik velká, že umožní diferencovat od sebe různé pachatele (předpoklad interindividuální odlišnosti).

MOS je tvořen dvěma podsystémy:

- evidenci trestných činů spáchaných známými pachateli,
- evidenci neobjasněných trestných činů (tj. spáchaných neznámými pachateli).

Je-li vyšetřován nově napadlý neobjasněný trestný čin, měl by být porovnáván s oběma databázemi. Jestliže se jeho znaky spáchání shodují se znaky způsobu páchaní evidovaného pachatele, je možno vytyčit verzi, že tento pachatel mohl spáchat i tento nový neobjasněný trestný čin. Shodují-li se znaky neobjasněného trestného činu se

znaky jiných neobjasněných činů spáchaných v minulosti, dá se usuzovat, že by mohlo jít o sérii trestných činů spáchaných týměž pachatelem. Takové spojení trestných činů do série je informačně užitečné, protože umožňuje sdružovat informace z různých případů dohromady a dospět tak k vyšší úrovni poznání.

Nikoliv u všech druhů trestných činů je MOS využitelný. Dobré výsledky lze očekávat jen u těch druhů trestných činů, u nichž se často vyskytuje recidiva, které se vyznačují širokou škálou různých variant způsobu páchaní a dostatečně výraznými stopami. Tak je tomu např. u krádeží, loupeží, znásilnění, pohlavního zneužívání apod.

V České republice je v současné době databáze MOS obsažena v počítačovém **informačním systému NTC** (Nápad trestné činnosti), v němž jsou však navíc shromažďována i data jiného druhu a s jiným určením. Podrobněji o této problematice pojednává kapitola 40.

3. Význam způsobu páchaní pro kriminalistickou identifikaci

Znaky způsobu páchaní trestného činu jsou velmi početné a vyznačují se velkou variabilitou; u téhož pachatele jsou relativně stabilní. Z těchto premis lze vyvodit teoretický závěr, že způsob spáchání konkrétního skutku trestného činu je individuální a přiřaditelný k jednotlivému pachateli (pokud spáchal skutek sám). Ve funkci identifikačních znaků vystupují komponenty způsobu spáchání neobjasněného trestného činu, které mohou být srovnávány se znaky způsobu páchaní evidovanými buď v evidenci MOS nebo podchycenými jinak (ve spisech, na fotografiích apod.). Praktická využitelnost těchto předpokladů k individuální identifikaci pachatele je však poměrně malá. Je tomu tak proto, že detailní znaky způsobu páchaní na úrovni základních a dílčích komponentů, které by byly pro identifikaci nejcennější, protože jsou specifické a mají vysokou individualizační hodnotu, se ve stopách zobrazují zpravidla jen nedokonale. Dalším důvodem je, že znaky způsobu páchaní jednotlivého pachatele jsou pouze relativně (nikoliv absolutně) stabilní; v průběhu života pachatele se znaky mění jak přirozenou změnou, tak vědomým úsilím pachatele (např. chce ztížit svou identifikaci).

Lze proto uzavřít konstatováním, že spíše než pro individuální identifikaci má způsob páchaní význam pro určení skupinové příslušnosti. Výsledky vyhledávání pachatele neobjasněného trestného činu v evidencích MOS zpravidla neumožňují vyčlenit z nich pouze jednu osobu, která používá absolutně shodný způsob páchaní; výsledkem rešerše bývá častěji seznam několika pachatelů s podobným způsobem páchaní.

4. Význam poznatků o způsobu páchaní pro kriminalistickou prevenci

Již v předchozím výkladu bylo zmíněno, že pachateli lze znesnadnit zformování „úspěšného“ způsobu páchaní buď tím, že změníme vnější objektivní podmínky, nebo mu zabráníme v přístupu k potřebným informacím. Analýza způsobu páchaní série

trestných činů umožňuje usuzovat, za jakých okolností by se pachatel mohl dopustit dalšího útoku; toho může využít policie k přijetí takových bezpečnostních opatření, aby pachatel mohl být při eventuálním dalším útoku dopaden při činu.

Pachatel se dopustil v jarních měsících 2004 v okrajových pražských čtvrtích série znásilnění mladých žen. Oběti přepadával v nočních hodinách, když se vracely od konečných autobusových zastávek domů. Při policejní několikadenní akci byla nastražena „volavka“ a pachatele se podařilo dopadnout při pokusu o další útok.

Obecnější význam potom má zevšeobecnění poznatků o způsobech páchaní a jejich využití k tzv. situační prevenci. Policie a orgány činné v trestním řízení shromažďují velké množství empirických poznatků o různých skutečnostech, které typicky usnadňují spáchání trestného činu, jako jsou např. závady v ochraně a zabezpečení majetku, neopatrnost obětí, porušování bezpečnostních pravidel apod. Takovéto poznatky je namísto využít k preventivní činnosti – měly by být zveřejňovány v médiích k varování veřejnosti a eventuálně též signalizovány jiným odpovědným veřejným institucím ke zjednání nápravy. Významnou preventivní roli mohou sehrát i kriminalistická expertizní pracoviště, např. Kriminalistický ústav Praha.

Literatura

- BELLACH, M. B., BORNING, A. Hypotéza o perseveranci při páchaní trestných činů – matematické modelování jako možnost efektivní analýzy. *Kriminalistika XXIV*, 1993, č. 2, s. 124–137
- BORNING, A., MUSIL, J. Modus operandi – teoretické základy a praktické zkušenosti. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica* 1991, č. 1, s. 3–31
- MUSIL, J. Způsob páchaní trestné činnosti a jeho kriminalistický význam. Praha : Univerzita Karlova, 1982
- MUSIL, J. Perseverance a interindividuální odlišnost způsobu páchaní trestných činů. *Stát a právo*, 1988, č. 23, s. 113–137
- WNOROWSKI, J. Sposób dzialania jako środek identyfikacji sprawcy przestępstwa. Warszawa : Wyd. Praw., 1978

Kapitola 5 Kriminální situace

§ 1 Pojem kriminální situace a její význam pro vyšetřování trestných činů

Spáchaný trestný čin je propojen mnoha vztahy s vnějším přírodním a sociálním prostředím, v němž se odehrává. **Souhrn vnějšího prostředí a podmínek, za nichž je spáchán trestný čin, nazýváme kriminální situace.**

Kriminální situace ovlivňuje nejen průběh trestného činu, nýbrž také proces vzniku stop; říkáme, že tento proces je *situativní*. Vnější prostředí a podmínky ovlivňují (determinují) samotného pachatele, který jim přizpůsobuje svůj způsob páchaní a ten se promítne do stop. Kromě toho však vnější situace působí na vznik stop přirozenými přírodními procesy, které probíhají nezávisle na pachateli.

Stopy jsou ústředním objektem kriminalistického poznání. Jak kriminalistická teorie, tak praxe nezbytně potřebují studovat nejen stopu jako výsledný produkt trestného činu, nýbrž i samotný proces vzniku stop. To je důležité např. pro možnost nalezení skrytých stop, pro vysvětlení procesu stárnutí a zániku stop, pro vytváření vhodných postupů, jak tyto stopy zajistit, dokumentovat a zkoumat. Proto je kriminální situace, která proces vzniku stop ovlivňuje, relevantním objektem zájmu kriminalistiky.

Vycházíme zde z předpokladu, že převážná většina vztahů mezi situačními faktory a stopami má *deterministický charakter*, tj. že tyto vztahy mají povahu přírodních zákonů a zákonitostí, které lze zčásti exaktně definovat (např. pomocí matematických vzorců).

Je-li tomu tak, potom lze např. proces vytváření stopy hasáku na plášti pancéřované pokladny popsat zákony mechaniky a nauky o materiálu, proces vzniku tzv. pěšinky chůze vyjádřit zákonitostmi biomechaniky, resp. kinantropologie apod.

Poznání situačních okolností pomáhá objasnit proces vzniku stop a tím poznat trestný čin, protože soudobá věda dokáže mnoho deterministických zákonitostí „dešifrovat“. Nezastíráme ovšem, že dosažený stupeň poznání nám dnes neumožňuje vyjádřit formou přísně deterministických zákonitostí vliv všech situačních podmínek na proces vzniku stop. Zčásti je to proto, že na procesu vzniku stop se často podílejí okrajové situační faktory, málo významné z hlediska jiných vědních disciplín, takže zákonitosti působení takových faktorů nejsou definovány. Kromě toho na vznik stop působí také *náhodné procesy*, mající v jednotlivých případech toliko pravděpodobnostní (stochastickou) povahu.

Kriminální situace je jen jednou ze složek podílejících se na procesu tvorby stop. Nejpodstatněji zasahuje do tvorby stop samotný pachatel, který zčásti vnější objektivní okolnosti musí respektovat a přizpůsobovat jim své jednání, zčásti však může jednat „svobodně“, tj. nezávisle na situaci. Vzájemné působení obou těchto složek, tj. vnějších situačních podmínek a aktivně jednajícího pachatele, je velmi komplikované a ex post nespolehlivě poznatelné. Přesto je nezbytné vzít kriminální situaci v úvahu, chceme-li trestný čin dobře objasnit.

§ 2 Komponenty kriminální situace

Situačních faktorů ovlivňujících tvorbu stop je obrovské množství. V dalším výkladu se zaměříme pouze na některé jejich druhy.

Demografické a topografické podmínky místa činu

Takovými podmínkami jsou např. charakter a hustota osídlení, frekvence pohybu lidí na místě činu, hustota dopravní sítě.

Je-li např. krádež vloupáním spáchána na vesnici, existuje dobrý předpoklad, že vznikla dobrá „paměťová stopa“, tj. že si někdo z obyvatel povšiml pachatele při jeho příchodu a odchodu, protože na venkově jsou lidé všímavější na pohyb neznámých osob. Naopak v anonymním prostředí velkoměstského sídliště je získání popisu pachatele málo pravděpodobné.

Zachycení pachové stopy a pronásledování pachatele „po čerstvé stopě“ služebním psem je dobře možné v neosídleném přírodním terénu, s rostoucí hustotou pohybu obyvatelstva nadějnost tohoto postupu klesá.

Podle těchto různých podmínek musí kriminalista zvažovat vhodnost použití různých metod a tyto metody přizpůsobovat konkrétní kriminální situaci.

Fyzikální, chemické a biologické vlastnosti místa činu a předmětů, na nichž jsou zanechány stopy

Povahu zanechaných stop ovlivňují různé vlastnosti předmětů, na něž je pachatelem působeno, např. morfologie povrchu materiálu, jeho tvrdost, pružnost, tvárnost, křehkost atd. Některé z těchto vlastností jsou pro vznik kvalitních stop výhodné, jiné naopak nevýhodné.

Daktyloskopická potní stopa se dobře otiskne na lakované desce psacího stolu, nikoliv však na textilním potahu křesla; krevní stopa na prádle může být kontaminována jinými biologickými materiály pocházejícími od různých osob, což může zkreslit výsledek genetické analýzy deoxyribonukleové kyseliny (DNA).

Je proto velice důležité, aby kriminalista vždy pečlivě vyhodnocoval situační okolnosti, za nichž stopy vznikly a za nichž přetrvávaly, do doby jejich zajištění. To mu jednak

umožní cílevědomě vyhledávat místa, na nichž lze předpokládat výskyt kvalitních stop, aplikovat vhodné metody jejich zajištění a zkoumání a hodnotit správně jejich důkazní význam. Nelze se při tom omezit pouze na úzký prostor vlastního místa činu, kde je výskyt materiálních stop nejbohatší. Na proces utváření stop někdy působí i širší okolí místa činu, místa úkrytu odcizených věcí, nástrojů a zbraní, místo úkrytu mrtvol apod. I tyto širší souvislosti jsou součástí kriminální situace.

Jakmile byl jednou trestný čin spáchán, nelze již zpětně nijak ovlivnit kvalitu vzniklých stop; lze však rychlým a aktivním zásahem zabránit jejich znehodnocení či ztrátě s přihlédnutím k momentální situaci. To se děje např. uzavřením místa činu, zabráněním vstupu nepovolaných osob apod.

Jestliže lze očekávat, že pachatel bude opakovat trestný čin nebo v něm pokračovat, lze přijmout některá speciální opatření, která buď pachateli znemožní nebo ztíží realizaci jeho záměru nebo která, pokud čina přesto spáchá, povedou ke vzniku kvalitních stop, usnadňujících odhalení a usvědčení pachatele. Opatřeními tohoto druhu jsou např. tzv. *nástrahové prostředky*, použitelné po důkladném vyhodnocení kriminální situace k přistižení pachatele *in flagranti*.

Např. v poštovním provozu okresního města docházelo k dlouhodobému vykrádání dopisů, obsahujících peníze určené pro vojáky v jedné posádce. Pachatele bylo obtížné vytipovat, protože se zásilkami přicházelo do styku velké množství poštovních zaměstnanců. Po dohodě s některými odesilatelci byly odesílané peníze před vložením do obálky označeny speciálními prášky, které při dotyku ulpívají na ruku a v ultrafialovém záření intenzivně lumineskují. Tímto postupem se podařilo pachatele vypátrat.

Analogické postupy lze využít k preventivním účelům. Rozborem a generalizací často se vyskytujících kriminálních situací lze např. zjistit, jaké postupy používají pachatelé při pozměňování účetních dokladů a jaké stopy při tom pravidelně vznikají. Poté je možno vyvinout speciální papírenské a tiskařské techniky, které znesnadní zásahy do textu (gumování, chemické odstranění textu apod.) nebo způsobí, že kriminální zásah do dokumentu bude nápadný a snadno odhalitelný.

Čas páchaní trestného činu

Časové charakteristiky ovlivňují nejen způsob páchaní trestného činu, jak o tom byla zmínka v předchozí kapitole, ale též celkový proces vzniku stop.

U činů páchaných po delší dobu se zpravidla vyskytuje větší množství stop; není však výjimkou, že část starších stop je v následujících etapách činu překryta novějšími stopami nebo je různě pozměněna, takže jejich interpretace nemusí být právě snadná. Na denní nebo roční době páchaní činu je závislé např. to, zda svědkové mohli slyšet volání o pomoc, pozorovat příchod a odchod pachatele apod. Podle toho kriminalista může zaměřit pátrání po svědcích (např. u činu spáchaného v noci to může být personál nočních podniků, taxikáři).

Meteorologické podmínky

Situační povětrnostní podmínky se projevují zejména při vzniku věcných stop ve volném terénu. Některé stopy mohou vzniknout jen za určitých meteorologických podmínek (např. stopy ve sněhu, stopy v blátě), v jiných případech tyto podmínky ovlivňují kvalitu a trvanlivost stop. Tyto souvislosti využije kriminalista jak při vyhledávání, tak při zajišťování a fixaci stop.

Jen málo ovlivňují povětrnostní podmínky stopy ve vědomí, ale někdy mají význam i zde: Např. silný vítr zhorší slyšitelnost rozhovoru, ozáření krajiny bleskem umožní svědkovi zpozorovat určitou událost.

Kapitola 6

Kriminalistické učení o pachateli

§ 1 Jaké vlastnosti pachatele studuje kriminalistika

Na rozdíl od kriminalistické praxe se kriminalistická teorie nezabývá jednotlivým konkrétním pachatelem, nýbrž velkými soubory pachatelů; jejich zkoumáním a generalizací se snaží dospět k obecným závěrům, vztažitelným na celou populaci pachatelů, které pro jednotlivé případy platí pouze s jistým stupněm pravděpodobnosti. Jen výjimečně analyzuje věda i jednotlivé zvláště závažné nebo charakteristické případy jednotlivých pachatelů (tzv. případové studie).

Pachatel je předmětem zájmu několika vědních disciplín – trestního práva hmotného, kriminologie i kriminalistiky. Některé vlastnosti pachatele (např. jeho věk) jsou relevantní pro všechny tyto disciplíny; potom je užitečné, aby poznatky, k nimž dospěje jedna věda, byly interdisciplinárně využívány. Kriminalistika např. může mnoho užitečných dat načerpat z kriminologických výzkumů o tzv. fenomenologii kriminality.

Kriminalistice jde především o studium takových vlastností pachatele, které jsou významné pro *vypracování účinných metod potírání kriminality*. Tyto vlastnosti lze schematicky rozdělit do tří skupin:

- vlastnosti pachatele ovlivňující tvorbu stop a výrazně se v nich zobrazující,
- vlastnosti pachatele ovlivňující jeho chování v průběhu vyšetřování,
- vlastnosti charakteristické pro typické pachatele určitého druhu trestných činů.

§ 2 Vlastnosti pachatele ovlivňující tvorbu stop a výrazně se v nich zobrazující

Je-li trestný čin spáchán neznámým pachatelem, jsou východiskem k jeho odhalení jím zanechané stopy. Poznávací proces se vyjadřuje schématem *od stop – k pachateli*. Proto kriminalistika pečlivě zkoumá vzájemné souvislosti mezi stopami a pachatelem. K zobrazení pachatelových vlastností ve stopách dochází dvěma způsoby (eventuálně oběma současně):

- pachatel sám se aktivně podílí na přenosu svých vlastností do stop (např. uchopí zbraň a přitom na ní vytvoří otisky prstů),

- ☉ pachatel sám zůstane pasivní, ale jinými aktivními procesy dojde k zobrazení jeho vlastností do stop (např. pachatel je při pobytu na místě činu vyfotografován náhodným svědkem).

Některé vlastnosti pachatele jsou při zobrazování do stop trestného činu složitě transformovány. K tomu dochází nejrůznějšími fyzikálními, psychickými a jinými procesy při utváření způsobu páchaní trestného činu, jak o tom byla řeč ve 4. kapitole. Složitost těchto procesů nám zpravidla neumožňuje činit ze stop naprosto jednoznačné závěry o vlastnostech pachatele (např. určit přesně věk pachatele jen podle modu operandi); naše závěry mají v takových případech jen pravděpodobnostní povahu, ale i to je pro poznání trestného činu přínosné.

Jiné vlastnosti pachatele se do stop promítají méně složitě, takže jejich poznání ze stop nečiní větší potíže a umožňuje nám dospět k jednoznačným závěrům. Některé z těchto procesů dokážeme popsat formou přírodních zákonů a zákonitostí. Toho se využívá zejména v kriminalistické identifikaci (viz kap. 13).

Pachatel je nositelem nepřehledného množství různých vlastností, z nichž však kriminalistika věnuje pozornost jen některým. Zvláštní význam mají zejména:

- ☉ vlastnosti, které se snadno a výrazně zobrazují ve stopách; takovou povahu mají např. vnější morfologické znaky lidského těla, jimiž pachatelé často kontaktují předměty na místě činu, jako jsou papilární linie na prstech a dlaních, nebo biologické vlastnosti krve, která často figuruje jako stopa násilných trestných činů;
- ☉ vlastnosti vysoce specifické, mající značnou individualizační hodnotu (např. tzv. zvláštní znamení v popisu člověka);
- ☉ vlastnosti trvalé, podléhající jen malým změnám v čase; trvanlivost vlastností pachatele je zvláště důležitá tehdy, jestliže mezi spácháním trestného činu a jeho vyšetřováním uplyne delší doba a dále tehdy, jestliže vlastnosti pachatele mají být evidovány v kriminalistických databázích; tomuto požadavku dobře vyhovují např. papilární linie nebo genetický kód DNA, málo trvanlivou vlastností je např. tělesná hmotnost;
- ☉ vlastností, které jsou obtížně odstranitelné, nesnadno změnitelné a nesnadno utajitelné; pachatel např. lehce změní barvu vlasů, avšak těžko utají vadu ve výslovnosti;
- ☉ vlastností nápadné, jichž si snadno všimnou svědci a které si dobře zapamatují, jako je např. jizva, tetování, amputace, plešatost, vousy apod.; čím jsou tyto znaky odlišnější od normálu, tím mají větší kriminalistický význam.

Z uvedených kritérií je patrné, že některá z nich jsou vzájemně rozporná: Např. vousy jsou pro popis pachatele výhodné, protože si jich mnoho svědků povšimne, na druhé straně je může pachatel lehce oholit či změnit jejich barvu a tvar. V konkrétním případě je třeba přednosti a zápory těchto vlastností zvažovat ad hoc.

§ 3 Vlastnosti pachatele ovlivňující jeho chování v průběhu vyšetřování

Modely chování pachatelů v průběhu vyšetřování jsou velmi specifické a odchylné od chování lidí v jiných životních situacích. Je užitečné, aby kriminalistika toto chování pachatelů studovala, protože jeho dobrá znalost umožňuje vypracovávat doporučení, jak na chování pachatele reagovat a jak je případně ovlivňovat ve směru výhodném pro vyšetřování.

Důležité je znát zejména *postoj pachatele ke spáchanému deliktu*, tj. zda uznává zavrženihodnost činu a zda jeho spáchání lituje nebo naopak zda trestný čin vnitřně schvaluje. Tento postoj k deliktu zpravidla vyplývá z hlubinných rysů pachatelovy osobnosti, např. z jeho charakteru, z hodnotové orientace, z morálních vlastností, které jsou dlouhodobě utvářeny a jsou natolik fixní, že je lze během vyšetřování obtížně ovlivňovat. Protože struktura osobnosti pachatelů trestných činů je velmi často utvářena patologicky, lze se relativně často setkat s tím, že pachatelé svůj delikt vnitřně schvalují, neshledávají v něm nic závadného, nepocítují žádné morální výčitky; pokud vůbec něčeho litují, pak spíše toho, že měli „smůlu“ a nepodařilo se jim uniknout odpovědnosti. S tímto postojem je třeba počítat např. u recidivistů a jiných sociálně narušených osob. Spoléhat se na to, že v průběhu vyšetřování se podaří tento postoj pachatele změnit, je málo nadějně; verbálně vyjadřovaná lítost je často neupřímná a sleduje pouze osobní prospěch (vyměření mírnějšího trestu). Předchozí konstatování ovšem neplatí paušálně, i mezi pachateli trestných činů se lze setkat s osobami, které činu hluboce litují. Chování takových osob je zpravidla více kooperativní, nekladou tolik překážek vyšetřování.

Pro orgány činné v trestním řízení je významnější *postoj pachatele k doznání*, který se může, ale nemusí krýt s postojem k deliktu. Znamená to, že i pachatel, který akceptuje společensky uznávanou hierarchii hodnot a vnitřně uznává nepatřičnost deliktu, může jeho spáchání popírat (z obavy před trestem a před společenským odsouzením). Naopak pachatel, který delikt vnitřně schvaluje a nevidí v něm nic závadného, se někdy k deliktu přiznává.

Postoj k doznání není natolik stabilní jako postoj k činu a může se v průběhu trestního řízení i několikrát změnit. Motivy k doznání a k zapírání mají protikladný charakter a vyvolávají *konflikt* ve vědomí pachatele. Jestliže kriminalista zná motivační faktory a vlastnosti pachatele, může do dynamiky tohoto konfliktu zasáhnout a usměrnit ho ve prospěch zjištění pravdy. Tak lze např. vhodnou stimulací posílit vyšší morální city nenarušeného pachatele; vhodnou prezentací usvědčujících důkazů lze obviněného

přesvědčit o neudržitelosti zapírání apod. Tyto postupy vypracovává kriminalistika jako součást taktiky výslechu.

Značný význam má studium *způsobů maření vyšetřování pachatelem*. Mezi nejčastější takové postupy patří např.:

- ☉ útěk,
- ☉ skrývání se,
- ☉ ničení důkazů,
- ☉ inscenace (fingování),
- ☉ navádění svědků ke křivé výpovědi,
- ☉ zastrasování svědků,
- ☉ nezákonné působení na orgány činné v trestním řízení, jako je
 - nabízení úplatku,
 - křivé nařčení z použití násilí a jiného překročení pravomocí,
 - vyhrožování,
 - násilné útoky na osoby a majetek,
- ☉ korumpování vlivných osob,
- ☉ vyvolání dezinformačních kampaní v médiích,
- ☉ simulace duševní poruchy.

Způsobilost pachatele k úspěšnému maření vyšetřování je závislá na jeho psychických a sociálních vlastnostech, např. na jeho inteligenci, dobrých kombinačních schopnostech, předchozí kriminální zkušenosti. Mnoho osvědčených způsobů, jak mařit vyšetřování, si pachatelé vzájemně předávají ve výkonu vazby a trestu a v prostředí kriminální subkultury.

Dobrá znalost vlastností pachatele je důležitá zejména pro vedení jeho *výslechu*. Při něm vystupuje pachatel mj. jako zdroj informací, jejichž kvalita je silně závislá též na schopnosti pachatele *správně vnímat, zapamatovat si a reprodukovat* skutkové okolnosti trestného činu. O všech těchto psychických vlastnostech pachatele bude podrobněji pojednáno v kapitole o výslechu (kap. 34) a zabývá se jimi též soudní psychologie.

Z nepřehledné škály psychických vlastností pachatele, které ovlivňují jeho chování při vyšetřování, lze uvést zejména tyto:

- ☉ *charakter*, který vyjadřuje pachatelův vztah k jiným lidem a k sobě samému, jeho volní vlastnosti a jeho morální profil,
- ☉ *temperament*, skládající se z takových charakteristik, jako je vznětlivost, impulsivnost, pružnost, důkladnost, soustavnost, vytrvalost,
- ☉ *schopnosti*, z nichž největší vliv na chování pachatele v průběhu vyšetřování mají rozumové, paměťové a pozornostní schopnosti,
- ☉ *postoje*, mezi nimiž má značný význam postoj pachatele k policejním a justičním orgánům (který je zpravidla velmi negativní), postoj k oběti, ke svědkům a ke spolupachatelům.

Nepřekvapuje, že u pachatelů trestných činů se častěji než u nekriminální části populace setkáváme s takovými psychickými a sociálními vlastnostmi, které jsou hodnoceny jako *negativní*. Často konstatovanými rysy jsou např. egocentrismus, bezohlednost, nepřizpůsobivost, brutalita, citová chladnost, sobectví. To samozřejmě neznamená, že mnozí pachatelé nemají řadu jednotlivých pozitivních vlastností – mohou být např. vytrvalí, důkladní, inteligentní. Je však příznačné, že celková skladba osobnosti je často disharmonická.

Významné je zjištění, že v kriminální populaci se častěji vyskytují *jedinci odchylovající se od psychické normy*. Mnohými výzkumy je shledáváno vyšší procento pachatelů se specifickými poruchami osobnosti (dříve označovanými jako *psychopatie*), alkoholiků, drogově závislých a slabomyslných (oligofreniků). Patologické vlastnosti těchto osob se promítají nejen do způsobu páchaní trestných činů, ale též do jejich chování při vyšetřování. Solidní znalost těchto patologických jevů by proto měla patřit do kvalifikačního profilu policistů, státních zástupců, soudců, advokátů, vězeňského personálu a sociálních pracovníků, přicházejících s pachateli trestných činů do styku.

Chování pachatelů při vyšetřování je nepochybně ovlivněno též jejich *demografickými a sociálními charakteristikami*. Stále větší zastoupení *cizinců* mezi pachateli trestných činů vyžaduje věnovat náležitou pozornost zvláštěm komunikace s nimi a způsobům jejich chování v průběhu vyšetřování, vyplývajícím z jejich sociální izolace, z jazykové bariéry, ale též např. z odchýlné kulturní a hodnotové orientace.

Specifické přístupy ve vyšetřování vyžadují některé *věkové skupiny*, zejména děti do patnácti let, mladiství, osoby blízké věku mladistvých a pachatelé stařeckého věku.

Silný vliv na chování pachatele při vyšetřování má jeho předchozí recidiva, zkušenost nabytá v předchozím kontaktu s policií a s jinými orgány činnými v trestním řízení a zejména pak vězeňská zkušenost. Všechny tyto skutečnosti spíše posilují způsobilost pachatele klást účinný odpor vyšetřování např. formou úskočného jednání, triků, simulací, osočování atd.

Pro chování pachatele při vyšetřování mohou mít význam i některé jeho *somatické vlastnosti*; tak např. fyzická zdatnost může být využita k pokusům o útěk z vazby, k fyzickému napadení vyšetřovatele apod.

§ 4 Vlastnosti typického pachatele určitého druhu trestných činů

Různé starší kriminologické a kriminalistické školy se bezúspěšně snažily vytvořit obecný model „pachatele jako takového“, tj. typického pachatele jakéhokoli deliktu, který by se významně odlišoval od „normálního“ jedince nekriminální populace.

Empirické výzkumy ukazují, že spíše lze nalézt některé společné rysy *typického pachatele určitého druhu trestných činů*. Čím homogennější (a tedy užší) skupinu trestných činů zvolíme, tím bohatší a specifičtější obraz charakteristických rysů jejich pachatelů lze podat. Jestliže např. pro skupinu pachatelů všech majetkových trestných činů je kontura jejich vlastností dosti vágní, potom pro skupinu pachatelů – kapesních zlodějů lze nalézt mnohem specifičtější rysy.

Pro žádnou skupinu trestných činů ovšem neplatí, že všichni jejich pachatelé se vyznačují všemi shodnými rysy. Každá vlastnost *typického pachatele* se vyskytuje v několika variantách nebo v určitém intervalu hodnot.

U některých vlastností se lze pokusit o jakési „zprůměrování“ vlastností pachatelů určité skupiny trestných činů např. výpočtem aritmetického průměru, rozptylu, směrodatné odchylky a dalších statistických parametrů. Pak je možné např. konstatovat, že *typický pachatel vraždy* je star x let, v y procentech je to muž, podíl vysokoškolsky vzdělaných vrahů činí z procent apod. Tato sumární informace má při vyšetřování konkrétního případu jen omezené využití, může svádět k jednostranným závěrům. Jako užitečnější se ukazuje sestavit *několik typů pachatelů*, jejichž jádrem je určitá zvlášť výrazná vlastnost. Např. pachatele znásilnění lze sdružit do skupin „sexuální deviant“ a „sexuální nedevariant“. Tato mnohost typů lépe vystihuje skutečnou variabilitu života a nesvádí k uniformním závěrům.

Typologie pachatelů nalézá využití při konstruování *typických vyšetřovacích verzí* o pachatelích jednotlivých druhů trestných činů. Katalogy typických verzí, vypracované kriminalistickou naukou, jsou součástí *metodik vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. Užitečnost typických verzí se projeví v situacích, kdy pachatel konkrétního vyšetřovaného trestného činu je prozatím neznámý a spolehlivě zjištěných fakt je nedostatek, takže nelze ještě vytyčit konkrétní vyšetřovací verze. Tehdy vyšetřovatel vybere z katalogu typických vyšetřovacích verzí všechny ty, které nejlépe vyhovují zjištěným faktům a tím „vytypuje“ vlastnosti potenciálního pachatele. Bližší výklad o tomto postupu je obsažen v 30. kapitole.

§ 5 Psychologické profilování pachatele

Metoda psychologického profilování se v odborné literatuře někdy též nazývá metodou „*psychologického portrétu*“. Žádné z těchto označení není zcela přesné, protože metoda využívá nikoli pouze psychologické vlastnosti pachatele, nýbrž též vlastnosti biologické a sociální. Z toho důvodu se v příslušném pracovním týmu uplatní nejen psycholog a kriminalista, ale též psychiatr, sexuolog, soudní lékař, eventuálně i další odborníci podle specifik daného případu.

Metoda je použitelná v situacích, kdy dosud není znám pachatel, avšak k dispozici jsou stopy, získané např. ohledáním místa činu, poskytující informace o vlastnostech pachatele. Takové informace o pachateli se vyvozují zejména ze způsobu spáchání, z předpokládaných vztahů pachatele k oběti, z motivace a z dalších skutkových okolností případu. Tehdy se lze pokusit o vytvoření hypotetického myšlenkového obrazu (profilu) pachatele.

Předpokladem pro využití této metody je, že musí být k dispozici zobecněné informace z mnoha podobných, v minulosti objasněných případů, z nichž se vyvozují analogie ve vztahu k nyní vyšetřovanému případu.

Metoda profilování je využitelná pouze u omezeného okruhu deliktů. Za vhodné druhy jsou zejména považovány:

- vraždy (zejména sadistické, rituální, spojené s rozčleňováním mrtvoly),
- znásilnění,
- pohlavní zneužívání,
- žhářství,
- únosy spojené s vydíráním,
- obscénní a výhrůžné dopisy a telefonáty.

Podmínkou aplikace této metody je bohatý výskyt stop, z nichž se dá usuzovat na způsob spáchání a na motivaci; čím více zvláštností má daný případ, tím bohatší je informační báze pro vytváření profilu pachatele. Málo nadějná je aplikace této metody u většiny majetkových a drogových deliktů a v případech spolupachatelství.

Profil pachatele by měl obsahovat, pokud je to možné, tyto údaje: věk, pohlaví, rodinný stav, stupeň vzdělání, inteligence, emocionalita, charakter, patologické známky chování, sexuální návyky a deviace, životní styl, sociální původ, současné postavení, zaměstnání, návyky, vzhled a úpravnost zevnějšku, bydliště ve vztahu k místu činu, motiv činu, recidiva, pravděpodobnost opakování deliktu, doporučení, jak přistupovat k pachateli po jeho odhalení.

Má-li mít psychologický profil praktický význam pro odhalení pachatele, měl by obsahovat takové charakteristiky, které se mohou výrazně projevit v jeho všedním životě, které jsou snadno pozorovatelné, specifické či nápadné.

Proto např. závěr o tom, že pravděpodobný pachatel je introvertní psychopat s pocití méněcennosti, je pro praktické pátrání málo užitečný, protože osobu s takovými vlastnostmi nelze bez odborného vyšetření vyčlenit z okruhu podezřelých osob. K takové charakteristice by bylo třeba dodat, jak by se tyto vlastnosti měly projevit v běžném chování. Značnou vypovídací hodnotu mají naproti tomu takové charakteristiky, jako je výstřednost, výbušnost, nutkavé tendence, automatismy v chování, protože jde o dobře pozorovatelné rysy.

Velmi podobné psychologickému profilování je řešení úlohy, zda určitá podezřelá osoba přichází v úvahu jako možný pachatel vyšetřovaného deliktu. Znalec, jemuž je tento úkol zadán, má k dispozici jak konkrétní údaje o spáchaném činu, tak podezřelou osobu, kterou může podrobit psychologickému vyšetření. Ačkoliv podmínky pro srovnání dat ze spisu a od zkoumané osoby jsou v tomto případě vcelku příznivé, je přesto řešení tohoto problému velmi nesnadné; neexistují žádné exaktní metody zpětné rekonstrukce psychických pochodů a stavů pachatele v době spáchání trestného činu.

Metoda psychologického profilování je prozatím málo propracována. S úspěchem byla použita v některých zahraničních spektakulárních případech, jako byl případ „bostonského škrtiče“ Alberta de Salvo (v letech 1962–1963 zavraždil 11 žen), „slezského vampýra“ Zdzisława Marchwického (v letech 1964–1970 spáchal 14 dokonanych vražd a 5 pokusů vražd) a rakouského sériového vraha Jacka Unterwegera (v 90. letech spáchal sedm vražd v Rakousku, tři v USA a jednu v České republice). U nás jsou zkušenosti s touto metodou malé a je třeba k hodnocení jejích výsledků přistupovat opatrně.

Někteří autoři se domnívají, že v budoucnosti lze dosáhnout vyšší úspěšnosti profilování využitím technologií počítačového zpracování dat. Americký FBI provozuje takový počítačově podporovaný expertní systém pod názvem VICAP od roku 1983. Celosvětového rozšíření doznal v Kanadě vyvinutý systém ViCLAS (Violent Crime Linkage Analysis System), užívaný např. ve Velké Británii, Německu, Rakousku, Belgii, Nizozemsku. V České republice není prozatím zaveden.

Literatura

- ČÍRTKOVÁ, L. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze. *Kriminalistika*, 1995, č. 2, s. 110–116
- ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. Praha : Support, 1994
- ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost. *Kriminalistika*, 1995, č. 1, s. 21–27
- DEWALD, M., KLINGER, T. Das ViCLAS-Datenbanksystem. In: *Forum 1999. Informationen aus dem Kriminalistischen Institut*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 1999, s. 127–148
- FELTES, T. *Täter und Tätertypen*. Hilden : Verlag Deutsche Polizeiliteratur, 1995
- FÖHL, M. *Täterprofilerstellung. Ein methodenkritischer Vergleich aus rechtspsychologischer Perspektive*. Frankfurt : Verlag für Polizeiwissenschaft Clemens Lorei, 2001
- GIEROWSKI, J. K., JAŚKIEWICZ-OBYDZIŃSKA, T. (red.) *Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznaných sprawców zabójstw*. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2002
- GRUMLÍK, R. Poznámky k psychologicko-psychiatrickému profilování. *Kriminalistický sborník* 1994, č. 8, s. 351–354
- HOFFMANN, J., MUSOLFF, C. *Fallanalyse und Täterprofil*. Wiesbaden : Bundeskriminalamt, 2000
- HOFMANOVÁ, J. Psychologické profilování. *Kriminalistický sborník*, 2002, č. 3, s. 33–36
- JUSZKA, K., ABRAMOWICZ, M. *Portrét psychologiczny sprawcy przestępstwa*. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) *Rozprawy z Jałowcowej góry*. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004, s. 149–154

- NAGEL, U., HORN, A. „ViCLAS“ – Ein Expertensystem als Ermittlungshilfe. *Kriminalistik*, 1998, č. 1, s. 54–58
- NETÍK, K., NEUMANN, J. Metoda psychologického profilování pachatele – příspěvek forenzní psychologie kriminalistické praxi. *Čs. kriminalistika*, 1990, č. 1–2, s. 73–76
- PROTIVINSKÝ, M. Sestavování psychologického profilu neznámého pachatele. *Kriminalistický sborník*, 1994, č. 6, s. 268–272
- RESSLER, R. K. Profilowanie sprawców przestępstw. *Z Zagadnień Nauk Sądowych*, 1997, roč. XXXV, s. 32–41
- VALENTA, Z. Psychologické profilování u nás – ano či ne? *Čs. kriminalistika*, 1992, č. 3, s. 262–265
- VYHLÍDALOVÁ, P. K otázce psychologického profilování. *Čs. kriminalistika*, 1990, č. 1–2, s. 68–72

Kapitola 7

Kriminalistické učení o oběti

§ 1 Základní pojmy kriminalistické viktimologie. Oběť, újma, viktimizace

Oběť trestného činu je v posledních desetiletích pokládána za důležitého činitele v mnoha ohledech: Hraje důležitou roli v genezi a v prevenci kriminality, zaujímá významné právní postavení v trestním řízení, její pozici a funkci je třeba zohlednit v různých sociálních souvislostech (při jejím odškodnění, sociální rehabilitaci apod.), závažná je psychologická a zdravotní problematika obětí. Převážnou část těchto otázek zkoumá vědní obor **viktimologie**,¹ který vznikl na půdě kriminologie a dodnes je většinou odborníků pokládán za její součást.

Postupem doby se ukázalo, že viktimologické poznatky mají značný význam také pro proces odhalování a vyšetřování trestných činů. Proto se začala osobou oběti zabývat také kriminalistika, v jejímž rámci vznikla relativně samostatná část – **kriminalistická viktimologie**. Prozatím není proces konstituování tohoto oboru ukončen, bude třeba mu v budoucnu věnovat stálou pozornost.

Pojem **oběť** vymezujeme v kriminalistice úzce. Rozumíme jí pouze konkrétní fyzickou osobu, která utrpěla v souvislosti se spácháním trestného činu újmu na životě, na zdraví, na majetku, na etí nebo na jiných subjektivních právech. V kriminalistice nemá valného významu zabývat se např. různými kolektivními oběťmi nebo oběťmi – právníckými osobami. Tím je také dáno, že se oběti v kriminalistickém slova smyslu vyskytují jenom u některých druhů trestných činů, jejichž objektem jsou statky osobní povahy.

Klíčovým pojmovým znakem v podaném vymezení je **újma**. Újmou se rozumí objektivně vzniklé poškození (zhoršení stavu) oběti, vyvolané trestným činem. Nezáleží na tom, zda oběť sama subjektivně pociťuje tento nevýhodný následek či nikoliv a jak se sama staví k činu a k pachateli. Za oběť tedy pokládáme i malé dítě, které si ještě neuvědomuje důsledky na něm spáchaného pohlavního zneužívání, stejně jako oběť domácího násilí, která si nepřeje potrestání pachatele. Oběťmi jsou i osoby, které si zčásti samy „spoluzavinily“ své poškození, nebo osoby, jimž trestný čin vyhovuje, např. konzumenti drog. Rozhodující tedy je objektivní, obecně společensky akceptované hledisko újmy, nikoliv subjektivní náhled oběti.

Stejně jako v kriminologii, i v kriminalistice nás zajímají újmy dvojího druhu:

- **primární újma**, která vzniká přímo v době spáchání trestného činu nebo bezprostředně po něm jako přímý následek jednání pachatele (např. zranění, odcizení majetku); proces vzniku této újmy se nazývá **primární viktimizace**;
- **sekundární újma**, která vzniká s časovým odstupem po dokonání deliktu jako jeho zprostředkovaný následek; někdy ji způsobují pokračující aktivity samotného pachatele, které již nelze kvalifikovat jako trestný čin, ale které jsou nicméně pro oběť zatěžující (např. pachatel obtěžuje oběť soustavným přemlouváním, aby nepodávala trestní oznámení). Častěji je tato **sekundární viktimizace** vyvolána nevhodnou reakcí sociálního okolí oběti, např. rodiny, sousedů, tisku (reportáž zveřejněná v bulvárním tisku vede ke stigmatizaci znásilněné ženy). Velmi závažné je zjištění, že sekundární viktimizaci způsobují také orgány činné v trestním řízení a jiné subjekty na něm zúčastněné (např. obhájci). Co do škodlivosti následků je sekundární viktimizace někdy závažnější než viktimizace primární. Tomuto společensky vysoce škodlivému jevu je třeba zabráňovat, a proto mu věnuje pozornost též kriminalistika.

§ 2 Předmět kriminalistické viktimologie

Z kriminalistického hlediska jsou důležité zejména tyto viktimologické aspekty:

- **Podíl oběti na vzniku předeliktní situace**. I když problematika tzv. *viktimogeneze*, na níž se často podílí samotná oběť (mluví se o tzv. viktimologickém zavinění), je převážně předmětem zájmu kriminologie, přesto má i kriminalistickou relevanci. Chování oběti při zrodu a v průběhu trestného činu totiž často ovlivní i následné chování oběti v průběhu vyšetřování.

Je např. častým úkazem, že oběť, která svým nevhodným jednáním vyprovokovala pachatelův útok, podává později zkršenou svědeckou výpověď, aby se vykreslila v lepším světle.

Proto je studium způsobů chování obětí před činem a v době jeho páchaní kriminalisticky relevantní jak pro účely vyšetřování jednotlivé trestní věci, tak pro teoretické zobecňování.

- **Vztah mezi obětí a pachatelem**. Tento aspekt se odrazí především v genezi trestného činu, a má proto význam především pro kriminologii, nicméně promítá se následně i do procesu objasňování a vyšetřování trestného činu, a proto mu věnuje pozornost i kriminalistika.

Je známo, že v mnoha případech existuje mezi obětí a pachatelem blízký vztah (příbuzenství, manželství, sousedství, nepřátelství apod.), nebo se oběť s pachatelem znají již delší dobu před činem; např. u vražd tomu tak bývá zhruba v 80% případů. Toto zjištění má značný kriminalistický význam zejména v situacích, kdy pachatel není ještě znám. Protože identita oběti je zpravidla známa již od počátku vyšetřování, je možno začít shromažďovat poznatky o jejích vlastnostech, o jejích osobních a majetkových

¹ Z latinského *victima* – oběť.

poměrech, o jejím způsobu života, stycích s jinými lidmi apod. Získá se tak rozsáhlá informační báze, na jejímž podkladě lze vytyčovat vyšetřovací verze o samotném pachateli.

Vztah mezi obětí a pachatelem se rovněž dalekosáhle promítá do ochoty oběti oznamovat trestný čin a spolupracovat s policií a s orgány činnými v trestním řízení a do věrohodnosti její svědecké výpovědi.

- ☛ **Podíl oběti na vzniku stop.** Oběť ovlivňuje důkazní situaci dvěma způsoby: Jednak svým aktivním jednáním vytváří stopy trestného činu (např. oběť znásilnění v sebeobraně zraní pachatele), jednak je sama nositelem stop (na svém těle, oděvu apod.). I v tomto druhém případě, kdy role oběti je převážně pasivní, závisí dalekosáhle na jejím chování, zda stopy budou či nebudou využitelné (např. někdy oběť stopy poškodí). Mimořádnou kriminalistickou relevanci má schopnost oběti přijímat a uchovávat paměťové stopy trestného činu, což rozhodujícím způsobem determinuje kvalitu její svědecké výpovědi a rekonstrukce.
- ☛ **Podíl oběti na oznamování trestného činu.** Aktivita oběti při oznamování trestného činu významně ovlivňuje úspěšnost odhalování a vyšetřování. Protože mnohé trestné činy nelze prakticky vůbec odhalit bez jejího přičinění, sehrává oběť rozhodující roli jako selekční faktor mezi latentní a zjevnou kriminalitou. Důležité je též hledisko včasnosti oznámení, které předurčuje rychlost prvního zásahu policie a kvalitu stop.
- ☛ **Podíl oběti na vyšetřování.** V průběhu vyšetřování se oběť velmi často podílí na dokazování v roli svědka. Kriminalistika proto studuje její účast na výsledku, konfrontaci a rekonstrukci. Nezřídka je oběť objektem expertiz, zejména soudnělékařských, psychologických a kriminalistických. Ve všech těchto souvislostech jí hrozí nebezpečí sekundární viktimizace, kterému se kriminalistika snaží zabránit.

Některé ze zmíněných viktimologických aspektů jsou více důležité jen pro některé druhy trestných činů (např. jen pro znásilnění či vraždy), a proto jim budeme věnovat samostatnou pozornost v kapitolách o metodikách vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. V této kapitole se omezíme jen na vybrané problémy, mající obecnější platnost.

§ 3 Role oběti při oznamování trestných činů

Prvním předpokladem pro to, aby oběť mohla oznámit trestný čin je, aby si vůbec uvědomila, že delikt byl spáchán a že jí byla poškozena. Tato vědomost někdy obětem schází (poškozeno je malé dítě, slabomyslná osoba apod.). Mnoho těchto trestných činů zůstane neodhaleno; je-li přesto podnět získán z jiných zdrojů, je i další spolupráce s obětí velmi obtížná.

Složitá vyšetřovací situace vznikne také tehdy, jestliže oběť utrpí těžké fyzické nebo psychické trauma a není schopna čin ani oznámit, ani k němu uvést potřebné informace.

Policie a vyšetřovatel se v takových případech neobejdou bez pomoci lékaře nebo psychologa.

Avšak i tehdy, je-li si oběť vědoma své újmy, nalézají se po spáchání trestného činu ve velmi složité motivační situaci. Na jedné straně si většina obětí přeje dosáhnout potrestání pachatele a získat pro sebe odškodnění a morální satisfakci a je proto stimulována k podání oznámení o spáchání trestného činu; na druhé straně však nemálo obětí váhá s podáním oznámení, protože prožívá konflikt vyvolaný protikladnými zájmy.

Důvodů hovořících pro to, aby oběť **nepodávala oznámení**, je obecně velmi mnoho, mezi nejčastější patří:

- ☛ obtíže a nepříjemnosti, které pro oběť vyplynou z postupu policejních a justičních orgánů, jako jsou časové a materiální ztráty spojené s výslechy a dalšími úkony trestního řízení,
- ☛ nedůvěra v efektivnost policejní a justiční činnosti („stejně se nic nevyšetří“, „vyšetřování se povleče“, „uložený trest bude směšně malý“),
- ☛ nepříjemnosti plynoucí z publicity vyšetřování, ze zpravodajství v médiích, z veřejnosti soudního jednání,
- ☛ obava, že při vyšetřování vyjdou najevo různé kompromitující skutečnosti z osobního života oběti a z jejího nevhodného chování před činem, v průběhu jeho páchaní a po něm,
- ☛ strach z pomsty pachatele nebo osob jemu blízkých,
- ☛ pozitivní citový vztah mezi obětí a pachatelem, přání chránit pachatele,
- ☛ obecně negativní postoj oběti k orgánům činným v trestním řízení, ke státním institucím a k právu.

Motivační konflikt zda oznámit či neoznámit trestný čin má proměnlivou dynamiku a trvá určitou dobu. Dosti často jej oběť nedokáže vyřešit sama a svěřuje se s ním nejprve blízkým osobám, která žádá o radu. V dnešní době se takové nerozhodné oběti stále častěji obracejí i na institucionalizované poradenské, lékařské a sociální služby, jako jsou psychologické poradny, telefonické linky důvěry, Bílý kruh bezpečí apod. V průběhu času se může měnit subjektivní prožívání síly motivů „pro“ a „proti“ oznámení; není žádnou výjimkou, že oběť nejprve váhá s oznámením, ale posléze, třeba i po dlouhé době, čin oznámí. Samotný fakt pozdního oznámení nelze proto apriorně hodnotit jako neklamný příznak jeho nepravdivosti; takové pozdní oznámení je ovšem třeba zvláště důkladně prověřovat a zejména osvětlit důvody prodlení.

Lze se poměrně často setkat i s tím, že oběť nejprve trestný čin oznámí policii, ale po zahájení šetření nebo i v průběhu trestního stíhání bere své oznámení zpět a mění svou výpověď ve prospěch obviněného. Ze zásady oficiality vyplývá, že samotné zpětvzetí oznámení nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti pokračovat v řízení a vyhledávat i jiné důkazy vedoucí k objasnění pravdy.

V okamžiku podávání oznámení se oběť zpravidla nachází ve velmi tíživé životní situaci, je např. zraněna, ponížena a psychicky zdeptána, má obavy o svou bezpečnost a budoucí hmotné zabezpečení. Tomuto stavu je zapotřebí přizpůsobit chování policistů nebo jiných státních orgánů, které oznámení přijímají. I při zachování všech nezbytných úředních formalit je namístě projevit vůči oběti elementární lidský soucit, empatii, duševní podporu a kvalifikovanou poradu. Zvláště citlivý a taktický přístup je třeba projevit při přijímání oznámení o sexuálních trestných činech a všude tam, kde oběti je dítě nebo mladistvá osoba.

Již při prvním kontaktu oběti s policisty a pracovníky orgánů činných v trestním řízení hrozí vážné nebezpečí již zmíněné *sekundární viktimizace*. Její příčinou je např. neochota přijmout oznámení.

S tímto úkazem se lze dosti často setkat např. u oznámení méně závažných majetkových deliktů (např. kapesních krádeží, krádeží volně odložených předmětů apod.). Oznamovatel je odmítán s argumentem, že jde jistě jen o pouhou ztrátu, nepozornost, zapomnětlivost apod., je mu vytýkáno, že přišel věc oznámit pozdě, že jeho údaje jsou nepřesné, je po něm požadováno, aby sám předložil usvědčující důkazy apod. Skutečným důvodem takového odmítavého postoje policie je obava, že delikt zůstane neobjasněn a tím se zhorší statistický ukazatel, podle něhož je hodnocena úspěšnost práce policie.

Oběť je takovou neochotou právem roztrpčena, cítí se být zkrácena ve svých právech a zaujímá negativní stanovisko nejen k policii, ale ke státním orgánům vůbec. Někdy vyvíjí vyčerpávající úsilí bojovat s bariérou nezájmu, stěžuje si a rozhořčuje se, jindy rezignuje a upadá do apatie.

Ještě závažnější následky způsobí, jestliže již v okamžiku podávání oznámení je oběti dáno najevo podezření, že si oznamovaný delikt vymyslela nebo zinscenovala. Je-li toto vyřčené podezření neoprávněné, cítí se oběť uražena a ukřivděna. Kromě toho je vážně ohrožena tím, že může být nařčena z trestného činu křivého obvinění nebo křivé výpovědi. To vše způsobuje oběti těžké psychické trauma.

Je skutečností, že policie a orgány činné v trestním řízení se občas setkávají s křivými oznámeními pseudoobětí – inscenátorů. U některých deliktů, např. u pojišťovacích podvodů, nejsou inscenace nijak vzácné. Proto obecně nelze policii zazlívat, jestliže při výskytu podezřelých okolností, např. při pozdním oznámení nebo při rozporech ve výpovědi, vytyčí jako jednu z možných kriminalistických verzí také verzi o inscenaci. Je však třeba myslet na to, že tato verze může být mylná a že její neodůvodněné zveřejnění, ať již před obětí, před třetími osobami nebo dokonce v médiích, může oběti způsobit vážnou újmu. Proto je bezpodmínečně nutná absolutní zdrženlivost při předestírání verze o inscenaci; vyslovit ji lze až při vysokém stupni podezření.

Jestliže se oběť nachází v okamžiku podání oznámení ve špatném fyzickém nebo psychickém stavu, je potřebné dát přednost jejímu lékařskému ošetření a psychickému uklidnění. Tehdy se její první vysvětlení omezí na zjištění nejzákladnějších údajů, potřebných např. pro pronásledování pachatele po horké stopě; detailní výslech se

odloží na pozdější dobu. Zbytečné odkládání výslechu však může oběť nelibě pocítovat jako projev malého zájmu o řešení jejího problému; je proto vhodné seznámit ji již při prvním kontaktu s tím, jak bude probíhat další vyšetřování. Občané neznalí procesních předpisů jsou někdy překvapeni tím, že jsou opětovně předvoláváni k výslechu před různé orgány činné v trestním řízení a spatřují v tom projev nedůvěry k jejich svědectví. Stručné vysvětlení budoucího průběhu trestního řízení může pozitivně ovlivnit spolupráci s nimi.

§ 4 Role oběti při vyšetřování trestných činů

Ve většině trestních případů schrává oběť v trestním řízení významnou roli zdroje důkazní informace, předávané ve svědecké výpovědi, při konfrontaci a při rekognici. Její zájmy, především zájem přispět k usvědčení a potrestání pachatele, jsou do značné míry totožné s účelem trestního řízení. To z oběti činí jakéhosi „spojence“ orgánů činných v trestním řízení, s nimiž oběť zpravidla ochotně spolupracuje.

Nebývá tomu tak vždy. Z různých důvodů, které jsme zčásti uvedli v předchozí partii, zůstává oběť pasivní nebo se dokonce staví proti zájmům trestního řízení. Některé z těchto důvodů respektuje i zákonodárce a poskytuje oběti zákonné možnosti odmítnout svou součinnost. Nejdalekosáhlejším institutem tohoto druhu je možnost poškozeného nevyslovit souhlas se zahájením trestního stíhání nebo s jeho pokračováním, která je pro některé taxativně vyjmenované trestné činy upravena v ust. § 163 TrŘ; není-li tento souhlas udělen nebo je-li vzat zpět, je trestní stíhání znemožněno. Případy, kdy souhlasu poškozeného s trestním stíháním pro trestné činy vyjmenované v § 163 odst. 1 TrŘ není třeba, jsou uvedeny v § 163a TrŘ. Dále oběť může za podmínek stanovených v § 100 TrŘ odeprít svědeckou výpověď, což ovšem nezabavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti pokusit se jinými důkazy věc objasnit. V obou těchto případech jde o oběti, které jsou v příbuzenském nebo jiném blízkém vztahu k pachateli.

Za chybu, s níž se lze v praxi občas setkat, je třeba považovat, jestliže i tam, kde jsou splněny předpoklady pro možnost oběti nevyslovit souhlas se stíháním nebo odeprít vypovídat, vyvíjejí orgány činné v trestním řízení na oběť určitý tlak (přemlouváním), aby této možnosti nevyužila. Oběť je tím vystavena konfliktu, který ji může sekundárně viktimizovat. Rozhodně není správný názor, že zájem státu na stíhání deliktů je vždy apriorně silnější než zájem oběti na nestíhání.

V případech, kdy nejsou splněny podmínky stanovené v § 100 a 163 TrŘ, a oběť přesto odmítá spolupracovat, lze její součinnost vynucovat obvyklými donucovacími prostředky jako u jiného svědka. Vždy je však třeba respektovat její specifické postavení a zabránit jejímu dalšímu zraňování průběhem trestního řízení.

Velkou pozornost je třeba věnovat náležitěmu *poučení poškozeného* podle § 46 TrŘ a v případě, že je vyslýchán jako svědek, podle § 101 odst. 1 TrŘ. Značný význam má

poučení o podmínkách, za nichž může oběť žádat o poskytnutí peněžité pomoci státem.² Srozumitelné a instruktivní poučení, obsahující navíc i praktické rady (např. doporučení, na které instituce se lze obrátit se žádostí o pomoc) napomáhá k navázání pozitivního vztahu mezi obětí a orgánem činným v trestním řízení.

Oběť jako **svědek** je jedním z nejvydatnějších zdrojů informací o trestném činu. Často je očitým svědkem, nezdídka jediným. Její vjem je zpravidla velmi komplexní, může vypovídat i o událostech, které předcházely trestnému činu a které následovaly po něm. Protože oběť je přímo vtažena do děje, který se jí bezprostředně dotýká, je její vnímání zaměřené a velmi intenzivní. Také zapamatování je kvalitní a dlouhodobé, protože oběť se ve vzpomínkách k události často vrací, připomíná si ji a tím upevňuje paměťové stopy.

Na druhé straně není možné předpokládat, že oběť musí o činu vědět vše detailně. Některé trestné činy, zejména násilné a sexuální, vyvolávají u oběti silné emoce až afekty (strach, úzkost), které zhoršují kvalitu vnímání a zapamatování, vedou k mezerovitému vjemu. Jestliže vyslyšající silně naléhá na vyslychanou oběť, aby podala úplnou výpověď a klade nevhodné nápovědné otázky, může snadno dojít k nesprávné výpovědi i o tom, co ve skutečnosti nebylo vnímáno, protože oběť se pokládá za „spojence“ vyslyšajícího a snadno podlehne jeho sugestivnímu ovlivnění. Vlivem prožitého afektu dochází i ke kvalitativním zkreslením, např. ke zveličování (hypertrofii) pocíťovaného ohrožení a vzniklé újmy.

Negativním úkazem, který se občas ve výpovědích obětí vyskytuje, je *vědomě nepravdivá výpověď*, vyvolaná snahou pomstít se pachateli a přitížit mu. Zpravidla se tak děje vědomým zveličováním škody, vykreslováním pachatele a deliktu v nejčernějších barvách a nepravdivým vyličením predeliktní situace, kde je zamlčován podíl samotné oběti (např. slovní provokace ze strany oběti).

Je proto jistě správný požadavek, aby svědecká výpověď oběti byla kriticky hodnocena tak, jako každý jiný důkaz. Na druhé straně je však třeba zabránit tomu, aby pod záminkou проверки výpovědi docházelo ke skandalizaci a znevažování oběti ze strany obviněného nebo obhájce, kteří se někdy snaží přesunout na oběť veškerou odpovědnost a zpochybnit za každou cenu věrohodnost její výpovědi. S tímto jevem se lze občas setkat v případech vyšetřování znásilnění. Agresivní až hanobící způsob zpochybňování věrohodnosti výpovědi je pro oběť velmi traumatizující a mělo by být úkolem orgánů činných v trestním řízení poskytnout oběti účinnou ochranu; namísto je i apel na profesní etiku obhájců.

Zejména v případech, v nichž lze sledovat jistý podíl oběti na navození viktimgenní situace (např. dívka cestuje autostopem a je znásilněna), neodpusť si někteří policisté, státní zástupci či soudci různé výtky a mentorování na adresu oběti. Takový přístup

k oběti není vhodný, může vyvolat trýznivý pocit sebeobviňování, znesnadňující její psychickou rehabilitaci.

Velmi nepříjemným zážitkem je pro většinu obětí opětovné setkání s pachatelem v průběhu trestního řízení. K tomu dochází zejména při **konfrontaci** a při **rekognici**, které jsou po oběti poměrně často požadovány. Je-li z duševního rozpoložení oběti zřejmé, že jí provedení těchto úkonů může poškodit, mělo by se k nim sahat jen v případech nezbytí a důkladně je připravit tak, aby trvaly co nejkratší dobu a nebylo je třeba opakovat; to platí zejména u obětí dětského věku. V případě rekognice je vhodné zvážit její skryté provedení (viz kap. 36). U hlavního líčení, nejsou-li splněny podmínky pro členění protokolu o výpovědi (§ 211 TrŘ), se zpravidla nelze obejít bez osobního setkání obviněného a oběti, protože je třeba respektovat právo obžalovaného klást otázky svědkům (§ 215 odst. 1 TrŘ). I tam je však možno vhodnými technickými a organizačními opatřeními usnadnit pozici oběti (např. zajištěním oddělené čekárny pro svědky).

Osobní účast na úkonech trestního řízení je pro oběti velmi náročná a zpravidla i nepříjemná. Většina obětí je ochotna tuto zátěž podstoupit, protože chce přispět k spravedlivému výkonu trestní justice a k potrestání pachatele. Povinností orgánů činných v trestním řízení je poskytnout obětem všemožnou podporu a zabránit jejich sekundární viktimizaci. Významnou cestou k tomu by mělo být zrychlení a zjednodušení trestního řízení a snaha zamezit opakovaným úkonům, které jsou pro oběť velmi zatěžující.

Literatura

- CENTROV, E. E. Kriminalističeskoje učeniye o poterpevšem. Moskva : Izdatelstvo Mosk. universiteta, 1988
 ČÍRTKOVÁ, L. Kriminální psychologie. Praha : Eurounion, 1998
 ČÍRTKOVÁ, L. Role oběti ve vyšetřování násilných trestných činů. Kriminalistický sborník, 2001, č. 4, s. 34–39
 GIEROWSKI, J. K., JAŚKIEWICZ-OBYDZIŃSKA, T. (red.) Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznananych sprawców zabójstw. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2002
 HOLYST, B. Wiktyologia, Warszawa : PWN, 1990
 JAŚKIEWICZ-OBYDZIŃSKA, T., WACH, E. Wpływ zachowania ofiary na modus operandi sprawcy. Z Zagadnień Nauk Sądowych 1999, XL, s. 86–106
 JELÍNEK, J. Poškozený v českém trestním řízení. Praha : Karolinum, 1998
 KIPPER, O. Schutz kindlicher Opferzeugen im Strafverfahren. Freiburg : Juscrim, 2001
 NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. Praha : Eurolex Bohemia 2001
 SCHNEIDER, H. J. Viktimologie. Wissenschaft vom Verbrechensopfer. Tübingen : Mohr, 1975
 VITOUŠOVÁ, P. (ed.) K problematice obětí trestných činů. Praha : Bílý kruh bezpečí, 1995
 VOSS, H.-G. Professioneller Umgang der Polizei mit Opfern und Zeugen. Neuwied : Luchterhand, 2001

² Viz zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

C Kriminalistické učení o stopách

Kapitola 8

Obecné zákonitosti vzniku stop

§ 1 Zákonitosti vzniku a zániku kriminalistických stop

Nejobecnějším východiskem pro formulování problematiky kriminalistických stop je velmi obecná filozofická *teorie vzájemného působení*. Tato teorie uvádí, že při vzájemném, současném působení dvou nebo více objektů navzájem dochází ke vzájemnému předávání informací o působení jednotlivých objektů a o jejich vlastnostech. Tak na sebe působí neustále velké množství různých objektů, přičemž logicky dochází k celé řadě **změn**. Tyto děje probíhají běžně a lze se s nimi v každodenní lidské činnosti velmi často setkávat.

Jako příklady těchto dějů lze uvést: působení pneumatiky vozidla na měkký povrch, po kterém se vozidlo pohybuje, vede k deformaci tohoto povrchu a naopak různé podíly z měkkého povrchu ulpí na pneumatice; obuv při chůzi na pevném povrchu zanechává různé odpadlé částice nečistot a naopak dochází k postupnému opotřebování spodních částí obuvi; působením vrženého kamene proti skleněné tabuli dojde k její destrukci a naopak na kameni ulpí mikroskopické částičky skla. Příkladů lze jistě uvést nepřeberné množství.

Ke změnám dochází jak v neživé (anorganické), tak i v živé (organické) přírodě. Velmi důležitá je skutečnost, že ke změnám dochází i ve vědomí (paměti) lidí a s největší pravděpodobností i ve vědomí zvířat, i když tato možnost není v kriminalistické praxi až na výjimky využívána. Změna ve vědomí lidí vzniká zprostředkovaně pomocí lidských smyslů, tedy zraku, sluchu, čichu, chuti a hmatu. Jedná se vlastně o vjemy, které jsou zafixovány ve vědomí člověka.

Pro kriminalistiku mají význam pouze některé změny, které obecně vzato souvisí s *kriminalisticky relevantní událostí*. Naprostá většina změn, se kterými se lze setkat, je kriminalisticky irelevantní. Kriminalisticky významné změny, které po splnění dalších podmínek mají charakter **kriminalistických stop**, vznikají pouze v reálném prostředí, protože také všechny kriminalisticky relevantní události v reálném prostředí probíhají. Typickými prostředími jsou nejrůznější prostory v exteriérech nebo

interiérech, prostory dopravních prostředků a další. Nepřichází v úvahu existence kriminalisticky relevantních událostí, které by probíhaly ve virtuálním (zdánlivém) prostředí, např. v prostředí počítačových her.

Nastalé změny – stopy nejsou po svém vzniku neměnné, ale podléhají různým vlivům, které mohou vést až k jejich zániku. Proto je třeba i z kriminalistického hlediska věnovat této skutečnosti patřičnou pozornost. Existují stopy, které jsou dlouhou dobu prakticky neměnné, ale existují i jiné, které během krátké doby zaniknou. Důvody zániku jsou různé a souvisí s objektivními i subjektivními příčinami. Typickými *důvody zániku stop* jsou např.:

- ⊕ úmyslné zničení stopy osobou, která je zainteresována na neexistenci stopy (pachatel trestného činu zničí stopu obuvi),
- ⊕ neúmyslné zničení stopy (pracovníci policie se nevhodně pohybují po místě činu a dotýkají se předmětů, aniž by prověřili, zda na nich nejsou přítomny stopy, na místě činu jsou zničeny stopy osobami, které se na něm pohybovaly před ohledáním místa),
- ⊕ působení přírodních vlivů (deště, vlhka, sucha, větru) nebo působení procesu, který stopu mění (biochemický rozklad biologických stop, působení koroze),
- ⊕ působení přirozených vlastností nositele stopy (tvarová paměť plastických hmot, která vede k navrácení plastické hmoty do původní podoby, zapomínání informací obsažených ve vědomí člověka).

Pro kriminalistickou praxi má poznání zákonitostí vzniku a následně zániku různých změn zásadní význam. Tyto zákonitosti jsou pochopitelně odlišné u různých druhů změn a profesionálně se jimi zabývají příslušní specialisté, kteří pracují s jednotlivými druhy kriminalistických stop. Odlišné zákonitosti vzniku i zániku jednotlivých stop se uplatní např. v daktyloskopii, mechanoskopii, fonoskopii apod.

§ 2 Pojem a význam kriminalistických stop

K vymezení pojmu „kriminalistická stopa“ je nezbytné stanovit kritéria, která musí změna v neživé či živé přírodě nebo ve vědomí člověka splňovat. Tím dojde k vymezení skupiny kriminalistických stop z velkého počtu nejrůznějších existujících změn. Matematicky vyjádřeno, tvoří kriminalistické stopy podmnožinu množiny nejrůznějších změn.

Kriminalistická teorie a její jednotliví představitelé formulují zmíněná kritéria často poněkud odlišně, na základních kritériích se však shodují. Za základní kritéria jsou považována následující:

- musí se jednat o změnu, která je v příčinné nebo jiné souvislosti s kriminalisticky relevantní událostí,
- existence změny musí trvat alespoň od jejího vzniku do zjištění,

- změna musí být dekodovatelná (zkoumatelná) současnými existujícími kriminalistickými metodami a prostředky.

Změny, které nesplňují uvedená kritéria, nejsou kriminalistickými stopami.

V kriminalistické praxi se velmi často jedná o případy, kdy nelze alespoň zpočátku rozhodnout, zda nějaká změna je či není kriminalistickou stopou. Typickými případy jsou nálezy daktyloskopických otisků, různých mikročastic, otisků obuvi a pneumatik a další, o kterých nelze na místě rozhodnout, zda souvisejí s kriminalisticky relevantní událostí. Naopak v řadě případů je souvislost změny s řešenou událostí evidentní (krev v blízkosti mrtvoly, nábojnice nalezená na místě střelby, havarované vozidlo na místě dopravní nehody). Platí proto zásada, že na místech kriminalisticky relevantních událostí a v souvislosti s jejich objasňováním a vyšetřováním se vyhledávají a zajišťují veškeré změny. Teprve jejich následujícím posuzováním a zkoumáním se zjistí, zda mají ke konkrétní události vztah. Restriktivní výběr změn přímo na místě události je riskantní a v každém případě vyžaduje od odpovědného pracovníka značné znalosti a praktické zkušenosti.

Požadavek *příčinné nebo jiné souvislosti* s konkrétní kriminalisticky relevantní událostí je nejdůležitějším kritériem odlišnosti obecné změny od kriminalistické stopy. Jinou než příčinnou souvislostí se myslí *souvislost časová nebo místní*. Jedná se např. o změny, které vytvořila nezúčastněná osoba, která se pohybovala v blízkosti místa události před jejím vznikem nebo krátce po ní. Takové osoby mohou významně přispět k objasnění události. Důležité je vysvětlení toho, co se chápe pojmem kriminalisticky relevantní (významné) události. Jedná se o události, kterými se kriminalistická praxe zabývá.

Zpravidla se uvádí šest různých skupin těchto událostí:

- ⊕ **trestné činy**, které jsou taxativně uvedeny v trestním zákoně a z hlediska kriminalistické praxe tvoří nejčastější skupinu kriminalisticky relevantních událostí,
- ⊕ **přestupky a jiné správní delikty**, které jsou uvedeny v zákoně o přestupcích a v dalších zvláštních zákonech; z hlediska kriminalistické praxe nejsou příliš frekventovány (zpravidla jsou řešeny bez pomoci kriminalistiky),
- ⊕ **sebevraždy** jsou předmětem kriminalistického zájmu pouze do doby, než se spolehlivě prokáže, že jde skutečně o sebevraždu, a nejde o trestný čin, který chtěl pachatel zakrýt inscenací sebevraždy,
- ⊕ **náhlá úmrtí**, která jsou lékařsky charakterizována jako úmrtí z přirozené příčiny (např. selhání srdeční nebo mozkové činnosti), ale z kriminalistického hlediska mohou budit podezřelý dojem (nález zemřelých osob v terénu nebo v bytech, zejména pokud od smrti do nálezů těla uplynula delší doba); kriminalistický zájem končí jednoznačným prokázáním přirozené příčiny smrti,
- ⊕ **nešťastné náhody**, které jsou charakterizovány jako nechtěné a nezaviněné úrazy nebo úmrtí osob, např. při pádu z výšky, zásahem elektrického proudu apod.; patří sem i nezaviněné pracovní úrazy – kriminalistický zájem končí prokázáním

skutečnosti, že nebyly porušeny např. bezpečnostní předpisy a nebyl spáchán trestný čin nebo přestupek,

- ☉ **působení přírodních sil**, které je v tuzemských klimatických podmínkách omezeno především na působení atmosférické elektřiny (úderu blesku) a na působení silného vzdušného proudění (větru), i když, jak zkušenosti ukázaly, nelze vyloučit ani povodně a záplavy – kriminalistický zájem opět končí prokázáním skutečnosti, že nebyl spáchán trestný čin nebo přestupek (např. odpovědný pracovník nezajistil správné fungování ochrany objektu před působením atmosférické elektřiny).

Požadavek trvání stopy od jejího vzniku alespoň do jejího zjištění je zcela logický. Změna, která již zanikla, nemůže mít kriminalistický význam. V kriminalistické praxi se lze setkat s konkrétními případy těchto situací. Např. pošlapaný nebo uválený travní porost po fyzickém kontaktu pachatele a oběti se dřívě, než dojde k ohledání místa, regeneruje a nejsou na něm patrné žádné změny; jízdní stopy motorového vozidla na mokré vozovce zaniknou po krátké době v důsledku opětovného spojení vrstvičky vody na vozovce v jednu plochu; působením deště dojde k rozplavení a následně smytí krvní stopy z podkladového materiálu apod.

Požadavek vyhodnotitelnosti změny současnými kriminalistickými metodami a prostředky je rovněž zcela logický. Pokud nejsou v konkrétním případě k dispozici použitelné postupy, nelze získat ze zkoumané změny potřebné informace a využít je následně v procesu objasňování a vyšetřování konkrétní události. Tak nelze doposud např. zkoumat změny na ostří nože po odříznutí plátku sýra nebo krajíce chleba, posoudit změny na funkčních částech palné zbraně po jednom výstřelu, jednoznačně určit původ chemikálií nebo drog podle rozboru mikropříměsí kvantitativní chemickou analýzou apod. Uvedené třetí základní kritérium též nepřímě prokazuje pokračující pokrok ve využívání kriminalistických stop. Změny, které ještě před několika lety nebyly kriminalisticky relevantní, lze mnohdy v současnosti již běžně vyhodnocovat (např. pokroky v molekulární biologii a zkoumání DNA).

Na základě uvedených požadavků lze konstatovat, že **kriminalistická stopa je každá změna, která je v příčinné nebo jiné souvislosti s kriminalisticky relevantní událostí, existuje nejméně od svého vzniku do zjištění a je vyhodnotitelná současnými kriminalistickými metodami a prostředky.**

V dostupné kriminalistické literatuře existují i další definice pojmu „kriminalistická stopa“. Zpravidla se ale příliš neliší, pokud se nejedná o definice uvedené ve starší kriminalistické literatuře. Jako příklad lze uvést následující definici podle Protivinského: Kriminalistickou stopou je změna v materiálním prostředí nebo ve vědomí člověka, která příčinně či alespoň místně a časově souvisí s vyšetřovanou událostí, obsahuje kriminalisticky nebo i trestně právně relevantní informaci a je zjištělná i využitelná pomocí přístupných kriminalistických, přírodovědných a technických metod, prostředků a postupů.

Kriminalistické stopy nemohou existovat bez svého *materiálního nositele*. Takovými nositeli jsou v případech stop v neživé a živé přírodě nejrůznější materiální objekty, u stop vytvořených ve vědomí lidí je to šedá kůra mozková se svými psychofyziologickými procesy. Kriminalistické stopy vznikají obecně předáním hmoty nebo energie nebo obojího jedním objektem druhému nebo navzájem, dále potom změnou vnitřní struktury jednoho nebo obou objektů, odražením funkčních a dynamických vlastností objektů, případně i jinými, málo frekvencovanými mechanismy. Obsah kriminalistické stopy tvoří **kriminalisticky relevantní informace**. Tato informace může mít vnější formu (stopa pneumatiky, daktyloskopická stopa) a formu vnitřní (složení biologických nebo chemických stop). Odražení funkčních a dynamických vlastností objektu, který stopu vytvořil, má vnější formu (stopy chůze, stopy ručního písma), ale v některých případech i speciální formy (záznam hlasu na vhodném elektronickém médiu).

Obsah kriminalistické stopy a jeho forma tvoří kriminalisticky relevantní informaci o vlastnostech odraženého, příp. zanechaného objektu. Z tohoto důvodu jsou kriminalistické stopy považovány za *gnoseologický substitut originálu* (pachatele, oběti, nástroje, zbraně, obuvi apod.). Pokud jsou poznány (zjištěny) vlastnosti substitutu, lze následně zprostředkovaně poznat určité vlastnosti originálu (např. v procesu kriminalistické identifikace). Vzhledem k tomu, že kriminalisticky relevantní událost je pro kriminalisty vždy jevem minulým, mohou ji poznat a objasnit jen pomocí kriminalistických stop a dalších důkazů, které vznikly v souvislosti s ní.

Každá kriminalistická stopa má svůj kriminalisticko technický a kriminalisticko taktický význam.

Kriminalisticko technický význam spočívá především v tom, že kriminalistickou stopu lze využít v procesu kriminalistické identifikace a následně tak identifikovat osobu, věc nebo zvíře, které konkrétní kriminalistickou stopu vytvořily. Toto zjištění má zpravidla zásadní význam pro objasnění kriminalisticky relevantní události. Je třeba uvést, že zdaleka ne všechny kriminalistické stopy mají požadovaný kriminalisticko technický význam a mnohdy tak nemohou být využity v procesu kriminalistické identifikace.

Kriminalisticko taktický význam spočívá především v tom, že kriminalistická stopa poskytuje informace o osobách, které se podílely na konkrétní události, o jejich činnosti, způsobu provedení činu, jejich fyzických, příp. i psychických schopnostech, předmětu zájmu, způsobu příchodu a odchodu z místa apod. Pečlivým vyhodnocením kriminalisticko taktické hodnoty kriminalistických stop lze usuzovat na to, zda pachatel místo činu znal, zda měl potřebné technické, příp. jiné znalosti a schopnosti potřebné k překonání různých překážek, zda se na své jednání připravoval, zda měl společníky, jak se choval na místě, co bylo předmětem jeho zájmu a další kriminalisticky relevantní informace. Kriminalisticko taktický význam má vždy každá kriminalistická stopa, a to bez ohledu na její případný kriminalisticko technický význam.

Literatura

- MUSIL, J. a kol. Úvod do kriminalistiky. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- PORADA, V. Teorie kriminalistických stop a identifikace. Praha : Academia, 1987
- PORADA, V., STRAUS, J. Kriminalistická stopa. Kriminalistika 1999, č. 3, s. 186–198
- PROTIVINSKÝ, M. Kriminalistická stopa. AUC Iuridica. Monographia XXIII. Praha : Univerzita Karlova, 1976
- SUCHÁNEK, J. Kriminalistické stopy odrážející vnitřní stavbu objektu. Praha : Policejní akademie ČR, 2000
- SUCHÁNEK, J. Hranice kriminalistických stop. In: Sborník materiálů z mezinárodní konference : Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 94–98

Kapitola 9 Třídění stop

§ 1 Dělení kriminalistických stop podle mechanismu jejich vzniku

Současně se vznikem kriminalistiky se objevila potřeba dělení kriminalistických stop na jednotlivé skupiny a podskupiny. Prvotní snaha kriminalistických teoretiků i praktiků se ubírala směrem k taxativnímu výčtu všech v úvahu přicházejících kriminalistických stop. Postupně se zjistilo, že jakákoliv dělení konstruovaná na taxativním výčtu kriminalistických stop jsou nereálná, protože jednak výčet kriminalistických stop není konečný a jednak vznikaly velmi rozsáhlé a komplikované klasifikační systémy, které nebyly pro kriminalistickou praxi příliš použitelné. Dalším důvodem pro odstoupení od těchto představ byla skutečnost, že kriminalista na místě kriminalisticky relevantní události nemůže vycházet z nějakého „seznamu“ kriminalistických stop, ale musí se zabývat veškerými změnami, o kterých předpokládá, že mohou být kriminalistickými stopami a mohou přispět po příslušném vyhodnocení k objasnění a vyšetření konkrétní události.

Současné *dělicí systémy* kriminalistických stop vycházejí především z mechanismu vzniku jednotlivých kriminalistických stop. Je v nich respektována značná míra obecnosti a dělicí systémy jsou vytvářeny pokud možno v co nejjednodušší podobě. V tomto smyslu je zohledněna skutečnost, že dělení kriminalistických stop má pro kriminalistickou praxi pouze omezený význam (jednotlivými druhy kriminalistických stop se zabývají příslušní specialisté a rozhodují o jejich využitelnosti) a dále i to, že nelze a priori odmítat nalezené změny (stopy) jen proto, že nejsou zahrnuty do dělicího systému.

Většinou kriminalistických teoretiků je respektováno elementární dělení kriminalistických stop na dvě základní skupiny – *stopy ve vědomí (paměťové)* a *stopy materiální (hmatové)*. **Stopy ve vědomí** vznikají ve vědomí (paměti) člověka. V kriminalistické literatuře není uváděno jejich bližší členění, až snad na možnost jejich členění podle receptoru, který je zprostředkoval. Tak se uvádějí stopy zrakové, sluchové, čichové, chuťové a hmatové. Tento druh kriminalistických stop má svá výrazná specifika, kterými se odlišuje od druhé základní skupiny kriminalistických stop – stop materiálních.

V kriminalistické praxi se vyskytují nejčastěji stopy zrakové a sluchové. Kriminalistické využití stop zprostředkovaných dalšími lidskými smysly již není tak časté, v úvahu přichází ještě nejspíše čich (byl cítit nějaký zápach např. před požárem, výbuchem, či v jejich průběhu). Proces tvorby (fixace) stopy ve vědomí není okamžitý, ale určitou

dobu trvá. Lze se setkat s případy, kdy si osoba nepamatuje děj před kriminalisticky relevantní událostí, např. řidič si nepamatuje události proběhlé těsně před dopravní nehodou (*retrográdní amnézie*) nebo naopak po kriminalisticky relevantní události (*posterográdní amnézie*). Tyto skutečnosti jsou objektivní, je třeba je odlišit (např. psychologickým vyšetřením) od snahy zapírat určité skutečnosti. K uvedeným případům amnézie dochází nejčastěji při poranění mozku v průběhu kriminalisticky relevantní události.

Jiné specifikum stop ve vědomí představuje motivace osoby, v jejímž vědomí se stopa fixuje v souvislosti s konkrétní kriminalisticky relevantní událostí. Je zřejmé, že není možné, aby si člověk zapamatoval veškeré informace, se kterými přišel během určité doby (např. během jednoho dne) do styku. Nikdo není schopen si zapamatovat všechna vozidla a všechny osoby, které viděl apod. Může se tak snadno stát, že osoba viděla pachatele, podezřelé vozidlo apod., ale nevěnovala jim pozornost, protože ji nijak neupoutali a následně o nich není schopna uvést žádné identifikační údaje.

Další specifikum stop ve vědomí tvoří zapomínání a ochota osoby poskytnout informace orgánům činným v trestním řízení. Pokud osoba nechce (ať již z jakýchkoliv důvodů) nebo nemůže vypovídat (pro amnézii, zapomenutí, bezvědomí či z jiných důvodů), jsou informace ze stopy ve vědomí nedostupné. Neexistuje žádný legální způsob, jak zjistit obsah stopy ve vědomí bez aktivní spolupráce s osobou, která má tuto stopu ve svém vědomí zafixovanou. Pochopitelně jsou tyto informace zcela nedostupné po smrti člověka.

Stopy ve vědomí jsou některými kriminalisty označovány jako **stopy ideální**. Toto začlenění evokuje názor, že nemají materiální podklad. Ve skutečnosti i tyto stopy mají materiální charakter, který je však doposud nedostatečně prozkoumán. Jde o nesmírně složité biologické, chemické a fyzikální změny probíhající v mozkové a nervové tkáni na buněčné a molekulární úrovni, které současná věda ještě nedokáže detailně popsat.

Stopy materiální (hmotné) jsou charakterizovány jako stopy vytvořené kdekoli mimo lidské vědomí (paměť). Jedná se tedy i o stopy na lidském těle, především o různá poranění.

Možností dělení materiálních stop je celá řada a i v československé a následně české kriminalistice jich byla řada publikována. I když se v současnosti používají takřka výhradně velmi obecná dělení, jsou mezi nimi rozdíly ve stupni detailizace. Jako velmi jednoduché dělení materiálních stop se velmi často uvádí dělení na pouhé tři (případně čtyři) skupiny. Výhodou tohoto dělení je skutečnost, že do něj lze zařadit téměř všechny v úvahu přicházející materiální stopy. Toto dělení uvádí následující skupiny materiálních stop:

- ☛ **stopy odrážející vnější stavbu (strukturu) objektu, který je vytvořil** – jde např. o stopy daktyloskopické, mehanoskopické, balistické, trasologické a řadu dalších,
- ☛ **stopy odrážející vnitřní strukturu (složení) objektu, který je vytvořil** – jde např. o stopy biologické, chemické, stopy psacích prostředků a další,

- ☛ **stopy odrážející funkční a dynamické vlastnosti objektu, který je vytvořil** – jde např. o stopy chůze, hlasu a ručního písma,
- ☛ **stopy obsahující sdruženou (komplexní) informaci** – patří sem stopy, které současně obsahují informace spadající alespoň do dvou ze tří předcházejících skupin (daktyloskopická stopa vytvořená krví, ruční písmo vytvořené určitým psacím prostředkem, stopa obuvi obsahující i informaci o chůzi osoby).

Stopy zařazené do první skupiny jsou velmi často způsobilé k individuální identifikaci objektu, který je vytvořil, na rozdíl od stop zařazených do druhé a třetí skupiny, u kterých možnost individuální identifikace je omezena.

Některé atypické stopy lze obtížně zařadit do uvedeného třídění i do jiných, komplikovanějších dělicích systémů. Problematické je např. systematické zařazení stop využívaných při jazykovém rozboru textu a vedoucích k identifikaci autora.

Kromě uvedeného, jednoduchého systému dělení materiálních stop je v tuzemské kriminalistice frekventováno Protivinského dělení kriminalistických stop (viz schéma III na s. 84).¹

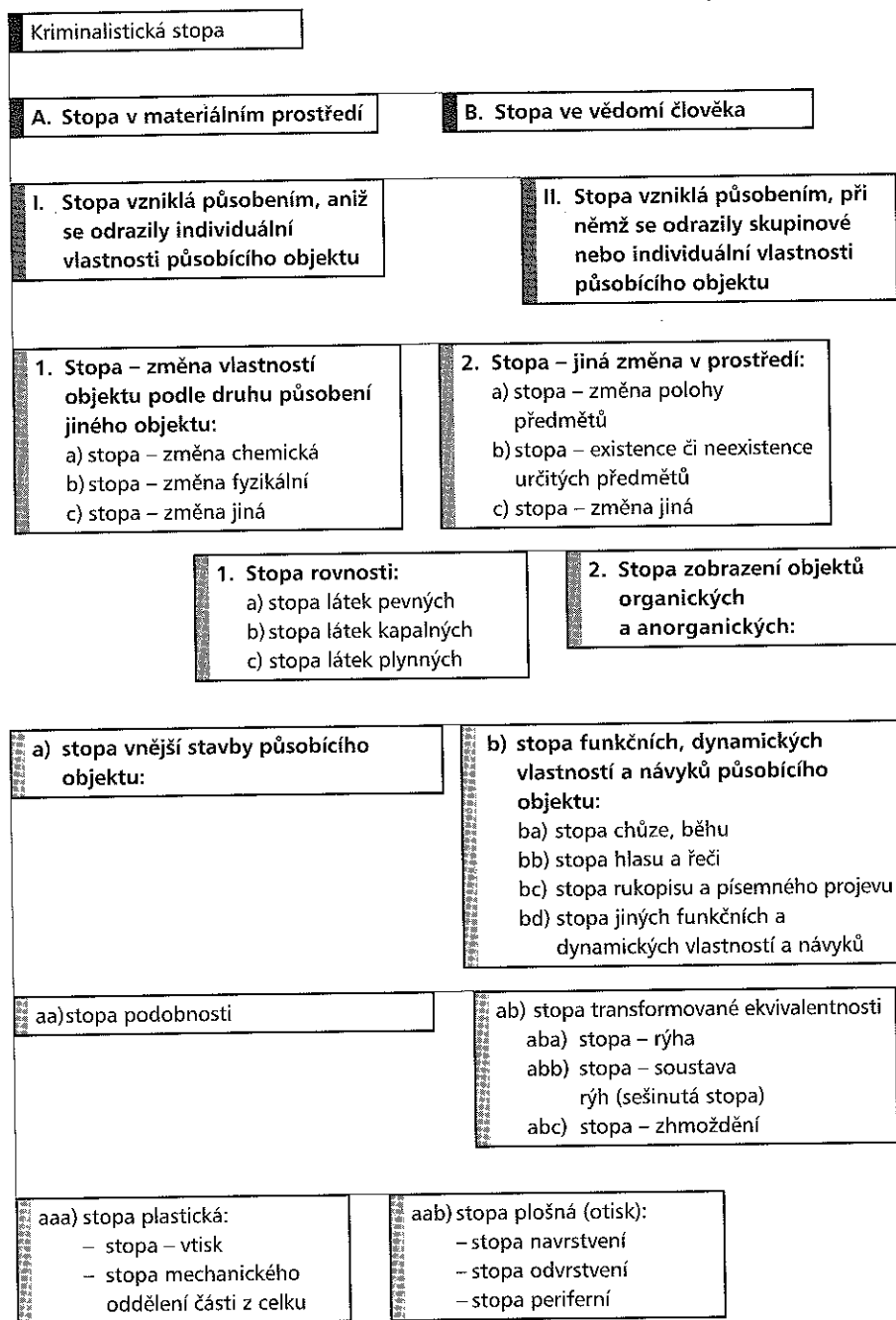
§ 2 Dělení kriminalistických stop podle změn v materiálním prostředí

Jinou možností třídění materiálních stop je dělení podle změn, které nastaly při jejich vzniku v materiálním prostředí. Jedná se v podstatě o dělení pragmatické, mající význam pro kriminalistickou praxi. Jednotlivé stopy rozdělené do rozdílných skupin podle tohoto kritéria se vyhledávají, zajišťují, fixují i zkoumají většinou odlišnými metodami a prostředky.

Stopy vstříčné jsou materiální stopy, které odrážejí vzájemné působení dvou objektů. To znamená, že na objektu A jsou odraženy informace o objektu B a naopak. Výskyt tohoto druhu materiálních stop je v kriminalistické praxi velmi omezen. Zpravidla má charakter kriminalistické stopy pouze odraz jednoho objektu na druhém a nikoliv odraz opačný, který často nespĺňuje podmínku vyhodnotitelnosti současnými kriminalistickými metodami a prostředky. O stopy vstříčné se většinou nejedná při vytváření stop mehanoskopických, balistických a trasologických, protože není doposud možné vyhodnotit změny vzniklé po jednorázovém použití na nástroji, zbrani, obuvi či pneumatické. Se vstříčnými stopami se lze setkat občas při objasňování a vyšetřování dopravních nehod, při kterých ulpí úlomky nátěrových systémů nebo částice plastických hmot či skla z rozbitých světlometů navzájem na vozidlech, která měla účast na dopravní nehodě.

¹ PROTIVINSKÝ, M. Kriminalistická stopa. AUC Iuridica. Monographia XXIII. Praha : Univerzita Karlova, 1976, s. 73.

Schéma III: Dělení kriminalistických stop podle Protivinského.

Obdobně se lze s tímto druhem stop setkat při přenosu textilních vláken z oděvních součástí osob účastnících se na kriminalisticky relevantní události. Pokud se tento druh stop vyskytne, má většinou značný význam pro objasnění a vyšetření události, protože tak lze prokázat vzájemný kontakt dvou konkrétních objektů.

Stopy plošné a stopy plastické (objemové) jsou v kriminalistické praxi zcela běžné. Stopy plošné jsou vytvořeny na podkladech, které se působením objektu vytvářejícího stopu nedeformují a stopa tak zdánlivě vzniká v dvojrozměrném prostoru (ploše). Stopy plastické vznikají v případech, kdy se nositel stopy působením objektu, který stopu vytváří, bortí a dochází tak k plastické deformaci. V kriminalistické praxi se oba tyto druhy stop zajišťují a zkoumají zpravidla odlišnými metodami a prostředky. Typické plošné stopy vznikají např. při chůzi na pevných podložkách (dlažba, linoleum, krytiny PVC), při jízdě vozidel na pevných vozovkách (živičný nebo betonový povrch), při kontaktu pokožky pokryté papilárními liniemi s pevným povrchem apod. Typické plastické stopy vznikají např. při chůzi v blátě nebo sněhu, při jízdě vozidel v měkké zemině, při vtisknutí obrazců papilárních linií do nezatvrdlého sklenářského tmelu; typickými plastickými stopami jsou i stopy mezoskopické, balistické a další.

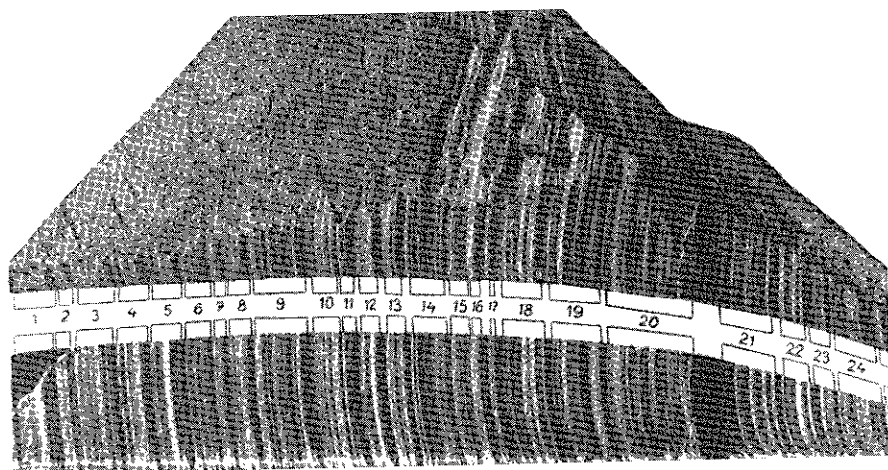
Stopy statické a stopy dynamické jsou odlišitelné podle pohybu objektu, který stopu vytváří, vůči nositeli stopy.

Stopy statické vznikají v případech, kdy je pohyb objektu, který stopu vytváří, vůči nositeli stopy minimální (např. kolmý dotyk prstu na desce stolu, při němž se otiskne vnější struktura papilárních linií, aniž by se tvar papilárních linií ve stopě deformoval).

Obr. 9.1: Příklad statické stopy (vtisku) – stopa hasáku v zamkové desce.

Jde o analogii stop plošných, kdy se evokuje představa, že se jedná o stopy v dvojrozměrném prostoru. Dalšími druhy statických stop jsou stopy *navrstvení* (dochází k přenosu hmoty z objektu, který stopu vytváří, na nositele stopy), což jsou např. daktyloskopické stopy vytvořené znečištěnou pokožkou nebo stopy obuvi vytvořené znečištěnou podešví a stopy *odvrstvení* (dochází k sejmutí nečistot z nositele stopy na objekt, který stopu vytváří), což jsou např. různé druhy stop v prachu. *Stopy dynamické* vznikají v případech, kdy se objekt stopu vytvářející pohybuje v nositeli stopy, případně se oba objekty pohybují během vzniku stopy nezávisle na sobě. Typickými stopami tohoto druhu jsou stopy mechanoskopické, balistické, ale i další. Tyto stopy lze dělit na *rýhy*, které vznikají v případech, kdy objekt vytváří stopu pouze malou plochou funkční části (hroty jehel, rydel), *stopy sešmutí*, které

Obr. 9.2: Příklad dynamické stopy (sešmuté stopy) – komparace stopy z místa činu a pokusné stopy.

vznikají při vzájemném kontaktu větší funkční plochy objektu, který stopu vytváří, s nositelem stopy (stopy kleští, sekáčů, hasáků, funkčních částí zbraní) a *stopy zhmoždění*, které vznikají opakovaným působením objektu, který stopu vytváří, na jednom místě nositele stopy (stopy se vzájemně překrývají), případně jsou vytvořeny v nositeli, který svými vlastnostmi není způsobilý k přijetí informace v podobě sešmuté stopy (některé druhy dřev, papír, některé plastické hmoty, kůže).

Stopy periferní (obrysové) poskytují informace pouze o tvaru objektu, který je vytvořil, resp. jeho půdorysu. Jde zpravidla o stopy plošné a statické, které vznikají např. setřesením nečistot z obuvi nebo vzniknou jako obrys půdorysu předmětu, který

byl z nějakého místa odstraněn (ve skladu byla přemístěna bedna, v bytě část nábytku a na zaprášené podlaze jsou patrné tvary původně přítomného objektu).

Stopy oddělení umožňují sestavení celku podle jednotlivých částí. Jde např. o roztrhané písemnosti, odlomené části nástrojů, rozbitá skla apod. Sestavením jednotlivých částí, které jsou mnohdy nalezeny na různých místech, lze prokázat, že původně tvořily jeden celek.

Kriminalistické stopy lze rozčlenit ještě do řady dalších skupin a podskupin. Některé z nich se v kriminalistické praxi vyskytují poměrně často (např. *stopy zmizení nebo objevení různých předmětů*), jiné mají spíše kuriózní význam. Často se však lze setkat se stopami účetními (v různých finančních dokladech) a v poslední době i s velmi frekventovanou skupinou stop počítačových.

§ 3 Mikrostopy

V nedávné minulosti byly mikrostopy považovány za samostatnou skupinu materiálních stop. V současné době začíná převládat názor, že nejde o samostatnou skupinu stop; mikroskopický rozměr mohou mít jakékoliv materiální stopy, ale ne vždy je možné jejich zkoumání a vyhodnocování. Význam mikrostop je nesporný a stoupá zejména v případech závažné trestné činnosti, kdy pachatel cíleně promýšlí, jak nevytvářet kriminalistické stopy, případně jak již vytvořené stopy ničit.

Definicí mikrostop lze nalézt v kriminalistické literatuře celou řadu, ve všech je akcentován zásadní rozdíl mikrostop a „klasických“ stop, spočívající v jejich rozdílné velikosti. Jako příklad lze uvést definici, která uvádí, že „**mikrostopy jsou materiální stopy, které pro své nepatrné geometrické rozměry, malé množství hmoty, nízkou koncentraci, malou změnu ve struktuře nositele nebo malý odraz funkčních a dynamických vlastností jsou prostým okem slabě viditelné nebo neviditelné a pro účely vyhledávání nebo fixace nebo zajišťování nebo zkoumání nebo vyhodnocování vyžadují použití současných špičkových metod a prostředků**“.²

Zřejmě nejdůležitějším odlišovacím kritériem mikrostop a „klasických“ stop je skutečnost, že mikrostopy lze efektivně využívat pouze pomocí špičkových metod. Tím je vlastně stanovena hranice mezi oběma druhy stop, je stanoveno, že tato hranice není neměnná (je dána okamžitým stavem a rozvojem vědy a techniky a jejich aplikacemi) a je tak i určeno, že práci s mikrostopami může komplexně a efektivně provádět pouze pracoviště vybavené špičkovou technikou a disponující vysoce kvalifikovaným personálem.

² SUCHÁNEK, J. a kol. Kriminalistika – kriminalistickotechnické metody a prostředky. 2. vyd. Praha: PA ČR, 1999, s. 242.

Schéma přírodních vláken

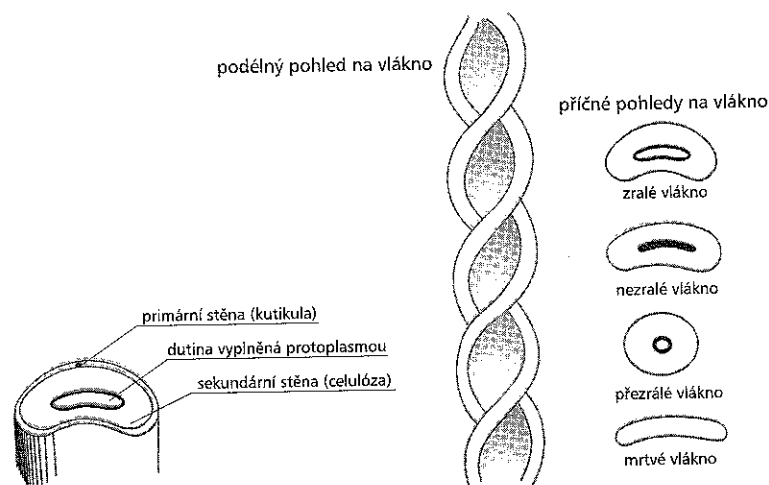

schéma bavlněného vlákna

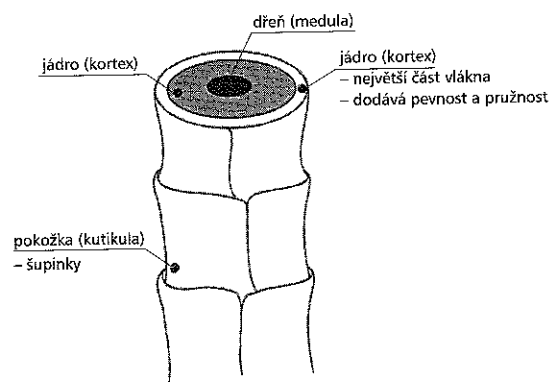

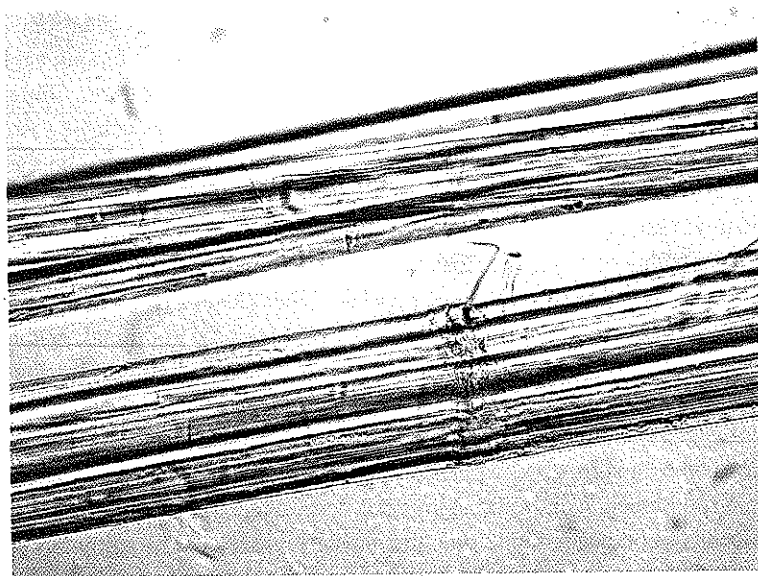
schéma viněného vlákna

Podle současných převažujících názorů mohou existovat mikrostopy prakticky u všech druhů materiálních stop. U některých však jejich uplatnění v úvahu nepřichází a pravděpodobně ani přicházet nebude (daktyloskopie, odorologie, fonoskopie, trasologie), u jiných je jejich využití reálné a v některých případech již v současné době běžně uskutečňované (biologie, chemie, pyrotechnika, mechanoskopie, balistika). Vznik mikrostop není principiálně odlišný od vzniku ostatních druhů stop. Vznikají jak vzájemným kontaktem dvou nebo více objektů navzájem, tak i nanesením různých částíček (např. charakterizujících životní nebo pracovní prostředí) na nositele.

Trvanlivost mikrostop je různá a zásadně závislá na jejich charakteru. Existují mikrostopy velmi stálé, které se, pokud jsou uchovávány za optimálních podmínek, nemění i po dobu několika let (kovy, minerální látky, nátěrové hmoty, vlasy a chlupy, textilní vlákna a další). Mikrostopy relativně stálé musí být podrobeny zkoumání během poměrně krátké doby (cca 1 měsíc), jinak hrozí nebezpečí jejich zničení (biologické materiály, zbytky těkavých kapalin, zbytky potravin), a to i v případech, že jsou uchovávány za optimálních podmínek. Jsou i mikrostopy zcela nestálé, jejichž způsobilost ke zkoumání je ohraničena dobou cca jednoho dne; jde např. o silně těkavé kapaliny a o látky, ve kterých probíhá neustále chemický nebo biochemický děj, který vede k jejich rychlému pozměňování. Posouzení stálosti mikrostop a postupu jejich zkoumání přísluší vždy příslušnému expertu.

Kromě dělení mikrostop podle jejich stálosti existuje též dělení mikrostop podle jejich charakteru. Tak lze rozlišovat mikrostopy mající povahu mechanoskopických a balistických stop, mikrostopy charakterizované jako část homogenního celku (chemikálie, mletá koření, mouka, cukr a další), mikrostopy charakterizované jako část nehomogenního celku (zeminy, maltoviny), mikrostopy tvořené částíčkami nátěrových systémů, textilními vlákny, biologickými materiály a dalšími objekty.

Vyhledávání mikrostop vyžaduje pečlivou práci především při ohledání místa činu, ale též při ohledání nejrůznějších objektů zajištěných na místě činu in natura (oděvní součástky, nástroje, zbraně, případně i mrtvoly). Při vyhledávání mikrostop se uplatňuje několik zásad: *Zásada cílevědomosti* charakterizuje požadavek, aby byl dodržen přijatelný rozsah zajišťování mikrostop (zajišťovat mikrostopy pouze z míst, o kterých se oprávněně předpokládá, že s nimi byla nějaká osoba nebo věc v kontaktu). *Zásada priority* obsahuje požadavek, aby byly mikrostopy zajišťovány vždy jako první; přitom může dojít k určité kolizi se stejným požadavkem na zajišťování odorologických (pachových) stop. *Zásada efektivnosti* charakterizuje podmínky pro rozhodnutí o tom, ve kterých případech budou mikrostopy vyhledávány a v případě potřeby následně i zkoumány a vyhodnocovány. Platí obecná zásada, že mikrostopy se zkoumají a vyhodnocují až tehdy, kdy zkoumání a vyhodnocení „klasických“ stop nevedlo k získání dostatečného množství informací potřebných pro objasnění a vyšetření kriminalisticky relevantní události. Mikrostopy se pochopitelně zkoumají a vyhodnocují vždy, když nejsou k dispozici jiné stopy.

Obr. 9.4: Vzhled konopného vlákna pod mikroskopem (autor Ing. Ladislav Zíka).

Obr. 9.5: Vzhled dutého polyesterového vlákna pod mikroskopem (autor Ing. Ladislav Zíka).

Zajišťování mikrostop je možné včetně jejich nositelů (tedy in natura), dále zachycením na vhodné druhy lepících pásek typu Isolepa, zachycením na želatinovou vrstvu daktyloskopických fólií a konečně vysátím pomocí upraveného vysavače (v tuzemsku typ Elavak) na filtr tvořený laboratorním filtračním papírem.

Zkoumání mikrostop je výhradně laboratorní záležitostí. Využívají se při něm velmi citlivé laboratorní přístroje, jako jsou různé druhy chromatografů, spektrofotometrů, ale i jednoúčelová zařízení využívaná např. pro vyhledávání textilních vláken zachycených na adhezivních fóliích.

Literatura

BĚLKIN, R. S. Dokazování v procesu odhalování a vyšetřování trestných činů. Praha : Ústav kriminalistiky PF UK, 1970

HESS, L., STRAUS, J. K významu paměťové stopy. Kriminalistika, 2003, č. 4, s. 264–275

MUSIL, J. a kol. Kriminalistika – vybrané problémy teorie a metodologie. Praha : Policejní akademie ČR, 2001

PORADA, V., SUCHÁNEK, J. Úvahy nad teoretickými i praktickými aspekty kriminalistických stop. Kriminalistika, 1999, č. 2, s. 109–114

PROTIVINSKÝ, M. Kriminalistická stopa. AUC Iuridica. Monographia XXIII. Praha : Univerzita Karlova, 1976

RŮŽA, J. Mikrostopy. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1987

STRAUS, J. Kriminalistické stopy s biomechanickým obsahem. Praha : Policejní akademie ČR, 2001

STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. Jaký je vlastně charakter paměťové stopy? Čs. kriminalistika, 1991, č. 1, s. 70–71

SUCHÁNEK, J. a kol. Kriminalistika – kriminalistickotechnické metody a prostředky. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999

D Obecná metodologie kriminální praxe

Kapitola 10 Proces poznání trestného činu

§ 1 Obecná charakteristika procesu poznání trestného činu

Předpokladem úspěšného boje s kriminalitou je především správné poznání trestných činů. Vadné nebo neúplné poznání vede k velmi nežádoucím důsledkům: Na jedné straně mohou zůstat neodhaleny a nepotrestány i závažné trestné činy, na druhé straně mohou být nespravedlivě odsouzeni nevinní lidé. Oběma těmito chybám je třeba zabránit a proto jsou kriminalistikou kladeny vysoké nároky na korektnost poznávacího neboli **kognitivního procesu**.

Již prostá empirická zkušenost ukazuje, že správné poznání trestného činu je **velmi nesnadné**. Zatímco ve většině oblastí lidského poznání se do cesty pravdivého poznání staví pouze objektivní překážky, vyplývající z přírodních zákonitostí, je kriminalistické poznání navíc znesnadňováno subjektivními vlivy, především odporem ze strany pachatele, který je silně zainteresován na tom, aby unikl trestnímu postihu, a proto všemožnými aktivitami proces odhalování a dokazování ztěžuje. Kognitivní proces tu má často *konfliktní povahu*.

Je samozřejmé, že z velké části platí pro poznávání trestných činů stejné zákonitosti a uplatní se při něm stejné postupy, jako při poznávání jakéhokoli jiného jevu objektivní reality. O těchto obecně platných poznacích se nebudeme zmiňovat, o nich pojednává teorie poznání (epistemologie, gnozeologie, noetika). Přesto pokládáme za užitečné zvlášť podtrhnout požadavek **verifikace** všech relevantních poznatků, k nimž kriminalisté a orgány činné v trestním řízení dospívají; důkladnost a jistota poznání tu jsou mimořádně důležité, jakákoli pochybení způsobují těžké a obtížně napravitelné škody.

Předmětem našeho zájmu v této kapitole budou *zvláštnosti* poznávání trestného činu, které se týkají:

- objektu poznání,
- procesu poznání,
- metod poznání,
- subjektů poznání.

§ 2 Zvláštnosti objektu poznání

Hlavním poznávaným objektem v kriminalistice je **trestný čin**. Ten je sám o sobě velmi **komplikovaným jevem**, skládajícím se z mnoha elementů, tvořících tzv. *skutek trestného činu*. Jeho komplikovanost je ovšem značně rozdílná; někdy se vyskytují jednoduché skutky, jejichž poznání nečiní zvláštní potíže, jsou však i velmi rozsáhlé a dějově složité trestné události (např. pokračující, hromadné a trvalé delikty, páchané třeba po několik let, trestné činy páchané skupinou spolupachatelů, hospodářské delikty atd.).

Komponenty trestného činu jsou značně **nestejnorodé** (heterogenní). Velmi nesnadné je poznávání subjektivní stránky trestného činu (především zavinění), protože to je tvořeno subtilními psychickými procesy, které zpravidla nejsou postižitelné bezprostředním smyslovým nazíráním a na něž je třeba usuzovat zprostředkovaně.

Nejvíce specifickým rysem z hlediska poznání je, že **trestný čin je minulou událostí**, která již skončila a kterou není možno aktuálně smyslově vnímat. Obrazně lze říci, že pachatel má vždy časový náskok před policií a orgány činnými v trestním řízení. Poznávání minulých dějů je obecně obtížnější než poznávání současnosti a vyžaduje aplikovat odlišné poznávací postupy a metody (viz dále). Čím je trestný čin vzdálenější, tím nesnadnější je jeho dokazování – odtud vyplývá obecný požadavek **rychlosti** trestního řízení.

Vázným problémem je, že v počátečních stadiích poznávání se velice nesnadno určují hranice trestného činu.

Pachatel Pavel K. byl přistižen při vloupání do sklepa panelového domu na sídlišti a vyšetřování bylo zahájeno pro krádež jednoho jízdního kola, které si odvázel v okamžiku přistižení. Domovní prohlídkou, vyhodnocením kriminalistických evidencí, šetřením v prodejnách s použitým zbožím a dalšími úkony se posléze podařilo obviněnému prokázat 67 krádeží vloupáním s celkovou škodou 320 tisíc Kč, spáchaných v průběhu dvou let.

Zákonný princip oficiality policejního šetření a trestního řízení požaduje, aby byly iniciativně vyhledávány veškeré informace, z nichž by mohlo vyplývat podezření z trestného činu. Některé z těchto informací se v dalším průběhu vyšetřování ukáží jako irelevantní a budou proto opuštěny; nelze však říci, že jejich opatřování bylo nepotřebné nebo chybné. Často je třeba před tím, než se dospěje k poznání trestného činu, vyloučit různé chybné verze, inscenace a fingování, jejichž prokazování vyžadovalo velké úsilí. Mnoho dalších podpůrných fakt je třeba zjistit proto, aby se prověřila věrohodnost důkazů a aby bylo možno určit správný taktický postup vyšetřování. Obecně lze konstatovat, že **rozsah kriminalistické relevance** je zpravidla širší, než rozsah právní relevance. Okruh fakt, která musí zjistit kriminalista v průběhu odhalování a vyšetřování, je často mnohem větší než okruh fakt, která budou posléze sloužit jako soudní důkazy.

§ 3 Zvláštnosti procesu poznání

Protože trestný čin, o jehož objasnění usilujeme, již nemůžeme bezprostředně pozorovat, je jedinou možností, jak dospět k jeho poznání, zvolit *inverzní postup*: Poznat následky trestného činu a od nich se dopracovat k poznání samotného trestného činu. Tento postup se dá podřadit pod obecnou **historickou metodu poznání**.

Proces poznání trestného činu začíná **smyslovým vnímáním** jeho následků, tj. změn vyvolaných ve vnějším prostředí. Tyto změny nazýváme **stopy** a pokládáme je za klíčový pojem kriminalistiky. Orgán činný v trestním řízení např. při ohledání místa činu zrakově pozoruje materiální stopy nebo při výslechu naslouchá ústní výpovědi svědka, v níž jsou reprodukovány tzv. *stopy ve vědomí*. Tuto etapu lze označit jako *empirické poznání* a samo o sobě k poznání trestného činu nestačí – jde totiž o chaotickou a nestrukturovanou změň dílčích poznatků různé závažnosti a věrohodnosti, které nepostačují ke zdůvodnění meritorního rozhodnutí v trestní věci.

Proto musí následovat **myšlenkové zpracování** empirických dat pomocí pojmů, kategorií a zákonů logického myšlení. Při něm jsou empirické vjemy hodnoceny a tříděny a jsou nalézány různé strukturální souvislosti mezi nimi; říkáme, že poznávající subjekt proniká od jevu k podstatě. Výsledkem tohoto postupu by mělo být vytvoření *myšlenkového modelu* trestného činu.

I když základem pro vytvoření myšlenkového modelu byly faktické poznatky, nelze vyloučit, že vlivem subjektivních nedostatků smyslového vnímání (např. špatný zrak, nesoustředěnost apod.) a především vlivem chybných postupů myšlenkového zpracování dat neodráží myšlenkový model objektivní realitu věrně. Proto se do procesu kriminalistického poznání *zabudovávají různé kontrolní mechanismy*, mající za cíl eliminovat chybné poznání a proto se, alespoň zčásti, připouštějí i nadbytečné (*redundantní*) poznávací postupy, které jsou jinak v obecné gnozeologii pokládány za nežádoucí. Prověрка získaných dat spočívá např. v opakování téhož úkonu (výslech provedený v přípravném řízení se znovu provádí při hlavním líčení) nebo v získávání těžce informace z více nezávislých důkazních zdrojů. I to je jeden z důvodů, proč proces odhalování a objasňování trestných činů prochází **několika etapami**, na nichž se podílí řada subjektů trestního řízení (policie, státní zástupce, soud, ale též obviněný, obhájce, poškozený atd.). Složitým teoretickým i praktickým problémem je, jak sladit tento požadavek prověrky důkazů s požadavkem rychlosti a ekonomiky řízení; legislativa a praxe si vypomáhají různými kompromisy, které jsou vděčným námětem cyklicky se opakujících reformních snah.

Bylo již v úvodu této kapitoly zmíněno, že proces poznání trestného činu je nesnadný též z toho důvodu, že se v něm uplatňují zcela protikladné zájmy: Zatímco společenským zájmem vyjádřeným v zákoně a reprezentovaným orgány činnými v trestním řízení je,

aby trestný čin byl pravdivě poznán, pachatel má zájem opačný: Skutečností je, že pachatel má poměrně mnoho příležitostí, jak znemožnit pravdivé poznání trestného činu. Může např. ničit stopy, lživě vypovídat, navádět svědky ke křivým výpovědím, skrývat se, simulovat duševní chorobu apod. I z těchto důvodů je proces poznání trestného činu velmi nesnadný.

§ 4 Zvláštnosti metod poznání

O metodách kriminalistické praktické činnosti pojednáme samostatně v jedné z následujících kapitol (12). Na tomto místě zmíníme pouze několik nejpodstatnějších specifik.

Velké pestrosti různorodých objektů poznání musí odpovídat také velice **široká paleta různých poznávacích metod**. Jejich převážná většina je společná s jinými oblastmi lidského poznání, uplatňují se však i četné metody specifické. Protože společenský zájem na odhalování a stíhání trestných činů je mimořádně silný, je žádoucí, aby do služeb kriminalistického poznání byly zapojovány pokud možno všechny aktuální vymoženosti moderních vědeckých a technických metod. Je ovšem samozřejmé, že i zde, podobně jako v jiných oblastech lidské praxe, narážíme na jisté bariéry ekonomických a personálních kapacit, které nás nutí přihlídnout k proporcím mezi očekávaným přínosem metody a její nákladností (zásada hospodárnosti řízení). To má za následek, že některé velmi drahé metody (např. metoda neutronové aktivační analýzy) nejsou aplikovány při vyšetřování bagatelních trestných činů.

Ještě podstatnější omezení ve výběru vhodných poznávacích metod však je způsobeno tím, že boj s kriminalitou probíhá ve velmi citlivé sféře společenského života, v níž dochází ke **kolizi** dvou velmi významných zájmů: na jedné straně je to zájem na úspěšném potírání kriminality, na druhé straně zájem na ochraně občanských práv a svobod před neoprávněnými zásahy státních orgánů. Vybalancování těchto dvou skupin zájmů je velmi nesnadné a v právním státě musí být přenecháno zákonodárci, který svou vůli vyjadřuje v normách trestněprocesního a policejního práva. Výsledkem je, že k poznání trestného činu *nemohou být použity všechny postupy a metody*, které by byly potenciálně k dispozici a které jsou třeba v jiných oblastech lidské praxe aplikovány, nýbrž pouze ty z nich, které vyhovují požadavku **přípustnosti**. O kritériích přípustnosti pojednáme v kapitole 12.

Přes tato omezení nelze tvrdit, že by byla podstatněji ohrožena možnost trestný čin náležitě objasnit. I v případech, kdy určitá poznávací metoda je nepřípustná, lze často potřebnou informaci získat jinými způsoby. Zákonodárce vytváří pro postup policejních a justičních orgánů dostatečně široký prostor a navíc je vybavuje specifickými mocenskými nástroji, usnadňujícími získávání informací (např. oprávněním provést domovní prohlídku, odebrat věc, předvolat svědky atd.). Organizační, materiální

a personální vybavení těchto orgánů je zpravidla mnohem dokonalejší než jsou prostředky, které mají k dispozici pachatelé.

§ 5 Zvláštnosti subjektů poznání

Subjekty poznání trestného činu jsou především *orgány činné v trestním řízení*, tj. policejní orgány, státní zástupce a soud. Na procesu dokazování se sice podílejí i další procesní subjekty (obviněný, obhájce apod.), ty však v tomto výkladu ponecháme stranou.

Obtížností kognitivního procesu je zdůvodněno, proč požadavky, kladené na pracovníky zmíněných profesí, jsou velmi náročné. Nebudeme zde zmiňovat ty předpoklady, které se nevztahují přímo k poznávacím procesům, jako je např. morální integrita, nýbrž z širokého spektra nároků, které formuluje *profesiografie*, uvedeme ty, které jsou potřebné pro kvalitní poznávání:

Jeho úspěšnost je do značné míry závislá na hlubokých **znalostech a dovednostech**, získaných jednak předchozí kvalifikační přípravou, jednak životními a pracovními zkušenostmi. Jde jednak o speciální znalosti z oblasti kriminalistiky, práva, kriminologie, psychologie a jiných forenzních disciplín, jednak o obecné znalosti formální logiky a metodologie. Jde-li o vyšetřování trestného činu, který se odehrál v určitém specifickém prostředí (např. bankovní podvod), je velmi žádoucí doplnit si ad hoc určité speciální znalosti, umožňující porozumět dané problematice.

Ze žádoucích psychických vlastností se zpravidla uvádí:

- vysoká **adaptabilita**, umožňující rychle přizpůsobovat svou činnost měnícím se situačním okolnostem,
- **pružnost** myšlení (opakem je rigidnost, která je velmi nežádoucí),
- **odolnost proti zátěži** vyvolané konflikty, negativními citovými prožitky a jinými náročnými životními situacemi,
- **kreativita**, tj. schopnost tvůrčího myšlení a jednání,
- **analyticko syntetické myšlení**, schopnost postihnout souvislosti jevů a sdružovat je do složitějších celků, rychle se orientovat v nepřehledné situaci, **kombinační schopnosti**,
- **intuitivní myšlení**, umožňující i z nepatrných náznaků vyvozovat úspěšné hypotézy a předvídat budoucí události,
- dobré **kommunikační schopnosti** a obratné jednání s lidmi, schopnost vzbudit důvěru, vést srozumitelný dialog zaměřený k získávání informací,
- dobré **pozorovací schopnosti**, schopnost koncentrace, pružné přenášení pozornosti z jednoho jevu na druhý, schopnost rychlého třídění a selekce informací, nezaujatost a objektivita při hodnocení pozorovaných skutečností,

- ☉ nadprůměrné **paměťové schopnosti**, vysoká všípivost a trvalost paměti, smysl pro detaily; důležitá je jak paměť smyslová (zraková, sluchová apod.), tak paměť logická (na čísla, smysl řečeného, vztahy a souvislosti, prostorové uspořádání objektů apod.).

Literatura

- ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Praha : Support, 1995
- ERNEKER, J. a kol. Profesia policajta. Bratislava : Akadémia Policejného zboru, 2000
- KORISTKA, CH. Informační základy vyšetřování. In: Kriminalistika socialistických zemí. Praha : Univerzita Karlova, 1989, s. 151–170
- PROTIVINSKÝ, M. Dekódování informace z kriminalistické stopy. Praha : Univerzita Karlova, 1979
- RICHTER, L. Dílčí výsledky experimentálního výzkumu povolání a osobnosti kriminalisty. Čs. kriminalistika, 1973, č. 2, s. 94–111
- WALDER, H. Kriminalistisches Denken. 4. Aufl. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1996

Kapitola 11

Vyšetřovací situace

§ 1 Pojem vyšetřovací situace

V denní praxi se často setkáváme s výroky tohoto typu:

- ☉ *vyšetřování probíhá velmi dobře, podařilo se shromáždit dostatek důkazů, obviněný se k činu doznal, nebo*
- ☉ *vyšetřování se ocitlo ve slepé uličce, pachatel je neznámý, svědkové si na nic nevzpomínají.*

Takovéto charakteristiky vystihují tzv. *vyšetřovací situaci*, tj. stav, v němž se nalézá vyšetřování trestného činu v určitém časovém okamžiku.

Potřeba podat výstižný popis vyšetřovací situace vzniká proto, že vyšetřování je velice složitý a neustále se vyvíjející proces, který se kontinuálně mění. Figuruje v něm velké množství faktorů, které jsou variabilní a nestálé. Kromě deterministických procesů, které jsou předvídatelné a zpětně rekonstruovatelné, se v něm uplatňují i procesy nahodilé (stochastické). Kriminalista se potřebuje v tomto plynulém toku událostí a faktů orientovat, aby mohl uskutečnit analýzu daného stavu a správně rozhodnout o svém dalším postupu. Je proto výhodné, aby se v určitém časovém okamžiku myšlenkově jakoby „zastavil“, uvědomil si jednotlivé prvky nastalé situace a její strukturu a slovně ji popsal. To je důležité i proto, že kriminalista potřebuje neustále komunikovat s mnoha dalšími subjekty podílejícími se na objasňování a vyšetřování a potřebuje jim sdělit určitý stav věci (např. proto, aby bylo možno popsat skutek trestného činu v usnesení o zahájení trestního stíhání a odůvodnit přijaté rozhodnutí).

O popis a analýzu vyšetřovací situace neusilujeme v jakémkoli okamžiku vyšetřování. Je to potřebné učinit tehdy, máme-li se rozhodnout, jak postupovat dál, tj. zejména tehdy, když další postup vyšetřování není zcela jednoznačný a je třeba zvolit mezi několika variantami postupu. Tyto okamžiky se nazývají **uzlové body vyšetřování** a patří mezi ně např.:

- ☉ okamžik získání takové informace, z níž vyplývá důvodné podezření ze spáchání skutku trestného činu, byť třeba pachatel ještě není znám; tehdy se utváří tzv. *počáteční vyšetřovací situace*;
- ☉ okamžik, v němž shromážděné informace umožňují vytyčit vyšetřovací verze;
- ☉ okamžik, kdy podezření vůči konkrétní osobě je natolik silné, že je možno vydat usnesení o zahájení trestního stíhání;
- ☉ okamžik, kdy na základě prověrky vyšetřovacích verzí je možno odmítnout všechny verze až na jedinou;
- ☉ okamžik, v němž je věc objasněna natolik, že je možno vyšetřování ukončit.

V některých případech některé z těchto uzlových bodů nenastanou nebo splynou, jindy je vhodné za uzlový bod pokládat i jiný okamžik vyšetřování (např. okamžik, kdy se obviněný dozná nebo naopak odvolá své doznání, kdy se začne skrývat apod.).

Závěrem lze podat tuto *definici*:

Vyšetřovací situace je faktický stav vyšetřování v určitém okamžiku, kdy je třeba rozhodovat o dalším postupu vyšetřování. Popisem vyšetřovací situace se vystihuje jednak obsah a rozsah kriminalisticky relevantních informací, které jsou v daném okamžiku k dispozici, jednak souhrn podmínek, v nichž probíhá vyšetřování.

§ 2 Komponenty vyšetřovací situace

Protože elementů, z nichž se skládají vyšetřovací situace, je velké množství a jejich povaha je značně různorodá, je účelné roztrždit je do několika skupin:

1. Informační komponenty

V popisu vyšetřovací situace je především potřebné vyjádřit množství a kvalitu informací, shromážděných v daném okamžiku. Obrazně řečeno, chceme uskutečnit jakousi „inventuru“ doposud získaných dat a zhodnotit jejich relevanci a věrohodnost. K tomu je třeba všechna data všestranně analyzovat, zhodnotit a myšlenkově zpracovat a stanovit *stupeň informační určitosti* této situace.

Pouhým výčtem doposud známých dat se ovšem nelze spokojit. Hlavním smyslem tohoto postupu je určit, které potřebné informace doposud *scházejí* a stanovit cesty k jejich obstarání.

Na to, kolik informací se podaří shromáždit a jak jsou kvalitní, má vliv mnoho faktorů, z nichž některé mají objektivní ráz a jsou zcela nezávislé na vyšetřovateli. Tak zejména záleží na samotné povaze spáchaného trestného činu, na povaze jím zanechaných stop a na rychlosti oznámení trestného činu. Tyto objektivní faktory silně ovlivňují zejména tzv. počáteční vyšetřovací situace, ale projevují se i v pozdějších stadiích vyšetřování. Příkladem takového později nastalého objektivního faktoru je úmrtí svědka v průběhu vyšetřování, které znemožní jeho výslech.

2. Osobnostní komponenty

Stav vyšetřování velmi podstatně závisí na aktivitě a úspěšnosti samotného *vyšetřovatele*, na jeho odborné úrovni, zkušenostech, schopnostech a jiných psychických vlastnostech a na jeho angažovanosti.

Také *pachatel* se podílí na utváření vyšetřovací situace svými vlastnostmi a svým chováním a postoji v době vyšetřování. Rozdílné situace vznikají, jestliže se pachatel doznává, dostavuje se na předvolání, dobrovolně vydá odcizené předměty nebo naopak tvrdošíjně zapírá, skrývá se, předkládá falešné důkazy.

Do vyšetřovací situace zasahují i *jiné subjekty*, např. rodinní příslušníci a přátelé pachatele, obhájce, poškozený, svědci apod.

3. Organizační a materiální komponenty

Vyšetřování probíhá v určitých fixních organizačních a materiálních podmínkách, jejichž dokonalost nebo naopak nedokonalost ovlivňuje kvalitu vyšetřování. Jde např. o početnost a organizační strukturu policie a justičních orgánů, jejich materiální vybavení, kvalitu jejich informačních databází, dostupnost expertních a odborných služeb atd. Tyto faktory mají většinou dlouhodobý charakter a při vyšetřování konkrétního trestného činu vystupují jako relativně stabilní prvek, s nímž je nutno počítat a přizpůsobit se mu. Jestliže mají negativní vliv na vyšetřování, je náprava v konkrétním případě obtížná, lze však vyvíjet určitý tlak na legislativu a řídicí orgány na zlepšení alespoň v budoucnosti.

Více ovlivnitelné jsou různé momentální organizační a technické podmínky na „terénní“ úrovni, např. úroveň koordinace práce mezi různými policejními útvary, plánovitý a cílevědomý postup vyšetřovacího týmu, spolupráce se znalcem apod. Uvědomění si eventuálních nedostatků je prvním předpokladem k nápravě dané vyšetřovací situace.

§ 3 Třídění vyšetřovacích situací

Vyšetřovací situace je možno klasifikovat podle několika kritérií:

A. Podle *snadnosti jejich řešení* se rozlišují vyšetřovací situace **příznivé** a **nepříznivé**. Toto třídění je založeno na zhodnocení toho, zda v dané situaci lze dosáhnout cíle vyšetřování snadno nebo naopak obtížně. Takové posouzení je ovšem značně relativní, protože často je tomu tak, že v dané situaci jsou současně přítomny jak elementy příznivé, tak nepříznivé. V kriminalistické teorii se nejvíce pozornosti věnuje nepříznivým vyšetřovacím situacím ve snaze vypracovat efektivní prostředky jejich řešení.

Jejich nejčastěji se vyskytujícím typem jsou **informačně neurčitě vyšetřovací situace** (někdy se v literatuře označují jako *problémové*). Jejich společným znakem je neúplnost, rozpornost nebo nízká věrohodnost informací, které jsou v daný moment k dispozici. Někdy je shromážděno zdánlivě mnoho informací, ale ty jsou nepřehledné a chaotické a obtížně se určuje jejich relevance. Zejména v samých počátcích vyšetřování jsou kontury vyšetřovaného trestného činu málo zřetelné a význam zjištěných faktů je nespolehlivě hodnotitelný. Tím se stává, že mezi shromážděnými fakty je mnoho faktů

irelevantních, pro jejichž selekci prozatím scházejí objektivní kritéria. Je nutno se smířit s tím, že po jistou dobu jsou některá data redundantní; tento stav by ovšem neměl trvat příliš dlouho, protože nadbytečnost informací znesnadňuje jejich transparentnost, zvyšuje pracnost a prodlužuje proces vyšetřování.

Ideální průběh vyšetřování by měl být takový, aby se informační určitost postupně zvyšovala; v jeho závěru by měl být zjištěn skutkový stav věci nevzbuzující důvodné pochybnosti, který je nezbytný pro podání obžaloby nebo pro jiné meritorní rozhodnutí v přípravném řízení.

Jiným častým typem nepříznivých vyšetřovacích situací jsou **konfliktní vyšetřovací situace**. Obecně lze říci, že konflikt je pro vyšetřování příznačný. Jeho hlavními aktéry jsou pachatel a kriminalista (nebo jiný orgán činný v trestním řízení), jejichž zájmy jsou do značné míry protikladné. Přesto, že kriminalista je pro řešení tohoto konfliktu vybaven řadou zákonných oprávnění, není jeho pozice snadná, protože i pachatel má některé výhody – je o okolnostech trestného činu dobře informován a má časový náskok.

Rovněž vztah mezi pachatelem a poškozeným často zůstává po celou dobu trestního řízení velmi konfliktní. Ke vzniku konfliktů mohou přispívat i jiné subjekty, např. obhájce, svědek, znalec. Některé druhy konfliktů, např. mezi spolupachateli, mohou být pro vyšetřování prospěšné.

Konflikt patří mezi *náročně životní situace*, vyvolává značnou psychickou zátěž a je zpravidla prožíván s pocitem nelibosti. I to jeden z důvodů, proč profese policejního orgánu, státního zástupce a soudce, vyznačující se neustálými konflikty, patří mezi nejtěžší. Na druhé straně úspěšné vyřešení konfliktu (znamenající dokonalé objasnění trestného činu) přináší pocit uspokojení z dobře vykonané práce. To může znamenat významný stimul jak pro vyšetřování konkrétního případu, tak pro dlouhodobou profesní orientaci kriminalisty.

Spíše výjimečně se lze setkat s bezkonfliktními vyšetřovacími situacemi. Pachatel např. sám trestný čin oznámí, doznává se, má zájem o smírné urovnání s poškozeným, spolupracuje s vyšetřovatelem.

B. Podle *stupně jejich obecnosti* se rozlišují vyšetřovací situace konkrétní a typické. **Konkrétní vyšetřovací situace** se utvářejí při vyšetřování jednotlivého případu. Jejich analýza je důležitá pro stanovení praktického postupu vyšetřování, zohledňují se např. při vytyčování vyšetřovacích verzí, při plánování vyšetřování apod.

Typické vyšetřovací situace jsou teoretickým modelem, vytvořeným naukou na základě zobecnění často se vyskytujících vyšetřovacích situací. Protože typické vyšetřovací situace se značně odlišují u různých druhů trestných činů, je účelné o nich pojednat v metodikách vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů.

§ 4 Význam vyšetřovacích situací

Povaha vyšetřovací situace rozhoduje o tom, zda vyšetřování bude či nebude úspěšné. I když osud vyšetřování závisí v první řadě na kvalitě a množství zanechaných stop, neméně důležité jsou i další situační komponenty, např. včasnost oznámení trestného činu, ochota svědků pravdivě vypovídat, organizace vyšetřování atd.

Studium konkrétní vyšetřovací situace je důležité proto, aby v závislosti na ní mohl být zvolen adekvátní postup vyšetřování. Vyšetřovací situace se v průběhu vyšetřování mění – např. narůstá objem informací o trestném činu, pachatel změní své chování apod. Na to musí kriminalista neustále reagovat aplikací vhodných metod a změnami taktiky vyšetřování. Dá se říci, že dynamika vyšetřovacích situací je jakýmsi „hnacím motorem“ vyšetřování, postup vyšetřování jakoby „kopíruje“ vyšetřovací situace.

Vyšetřovací situace jsou velmi variabilní a konkrétní kriminalista se nemůže se všemi možnými variantami seznámit z vlastní osobní zkušenosti. Je proto účelné, aby kriminalistická teorie zevšeobecnila nejčastěji se vyskytující typy vyšetřovacích situací a podala jejich popis v metodikách vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Kriminalista v jednotlivém případě porovnává konkrétní vyšetřovací situaci se situacemi typickými, zjišťuje shody a rozdíly a zamýšlí se nad jejich příčinami. Toto srovnávání různých situací ho nutí, aby měl vyšetřování stále pod svou kontrolou, aby analyzoval jeho prvky a strukturu a snažil se o dosažení optimálního stavu.

Pouhým popisem vyšetřovacích situací se však nelze spokojit. Hlavní přínos učení o vyšetřovacích situacích spočívá v tom, že pro různé jejich varianty vypracovává doporučení, jak tyto situace řešit v souladu s cíli vyšetřování. Protože tato doporučení jsou přizpůsobena konkrétním situačním podmínkám, mohou být dostatečně podrobná a instruktivní. Teorie vyšetřovacích situací vede kriminalistu k tomu, aby veškerá kriminalistická doporučení aplikoval nikoliv paušálně, nýbrž flexibilně, s přihlédnutím k mnohostranným situačním faktorům.

Pro řešení problémových vyšetřovacích situací je třeba vypracovávat *heuristické postupy*, naznačující cesty hledání nových, prozatím neznámých informací na podkladě informací již známých. Vhodnými metodami jsou např. hypotéza, úsudek podle analogie, dedukce, experiment, a zejména specifická kriminalistická metoda – *kriminalistická verze*.

Metody řešení konfliktních situací jsou zpravidla vedeny snahou *zmírnit konflikt*, protože zkušenost ukazuje, že ostré konflikty zpravidla ztěžují proces vyšetřování. Pouze výjimečně mohou některé konflikty (např. mezi spolupachateli) prospívat zájmům vyšetřování – takový konflikt lze využít nebo dokonce vyostřovat, pokud to je v souladu se zákonem a s etickými pravidly.

O vypracování metod řešení konfliktů se kromě kriminalistiky snaží též soudní psychologie a některé speciální obory, např. teorie her. Bližší rozbor těchto otázek by přesáhl rozsah této učebnice; lze se s ním seznámit v dostupných pramenech.

Literatura

- BĚLKIN, R. S. Vyšetřovací situace, obsah a podstata. Čs. kriminalistika, 1983, č. 4, s. 351–357
HLAVA, J. Kriminalistická situácia. Bratislava : Akadémia Políciejného zboru, 1998
MUSIL, J. Nepříznivé vyšetřovací situace. Čs. kriminalistika, 1986, č. 4, s. 301–309
ŠIMOVČEK, I., ŠKUTA, V. Niektoré problémy vyšetřovania krádeží vlámaním do bytov z hľadiska nepriaznivých vyšetřovacích situácií. Čs. kriminalistika, 1990, č. 1–2, s. 84–91

Kapitola 12

Charakteristika kriminalistických metod

§ 1

Druhy metod kriminalistické praktické činnosti

Zatímco v první kapitole jsme pojednávali o metodách kriminalistické vědy, zde budeme hovořit o *metodách kriminalistické praxe*. Zaměříme se pouze na obecné metodologické problémy, společné pro všechny tyto metody nebo alespoň pro jejich značnou část; podrobnosti o technických, přírodovědných a taktických kriminalistických metodách nalezne čtenář v následujících kapitolách 14–41.

Úvodem bude vhodné vymezit pojem „metoda“:

Metoda je určitý postup, cesta, způsob, jehož pomocí člověk něco poznává nebo zhotoví. Metoda má zpravidla složitou strukturu a sestává většinou z několika kroků (operací, úkonů), které za sebou následují v čase. Často jsou součástí metody i různé předměty, nástroje, technická zařízení apod., začleněné do soustavy lidských aktů somatické a psychické povahy.

Nikoliv všechny lidské činnosti jsou spjaty s metodami, některé probíhají chaoticky a neuspořádaně. O metodě je možno hovořit teprve tehdy, jestliže jednající subjekt si určí nejen cíl, ale též *cestu vedoucí k cíli*. Tento postup by měl být v kriminalistické činnosti samozřejmostí, proto je kriminalistickému učení o metodách věnována právem velká pozornost. Má-li kriminalista k dispozici vhodnou metodu, je jeho činnost mnohem efektivnější a rychlejší, než by tomu bylo, kdyby jeho postup byl chaotický.

Jeden z obecných metodologických postulátů žádá, aby metody byly *přiměřené objektům*, které mají být poznávány nebo na něž má být působeno. Protože objekty, poznávané při objasňování a vyšetřování trestných činů, jsou nesmírně variabilní, musí být i kriminalistické metody velice rozmanité. Pestrost kriminalistických metod vyplývá i z toho, že jsou určeny pro různé subjekty – pro policisty, orgány činné v trestním řízení, pro znalce a specialisty v oblasti kriminalistiky.

Největší část kriminalistických metod má *poznávací (kognitivní) účel*. Spíše okrajově se tu uplatní i jiné než poznávací metody (např. metody kriminalistické prevence).

Metody kriminalistické praxe (stejně jako metody kriminalistické vědy) můžeme třídít do tří skupin:

1. **Obecné poznávací metody** jsou takové, které se používají buď ve všech nebo alespoň ve více oblastech lidské praxe. Patří sem např. pozorování, srovnávání, měření,

popisování, experiment, modelování nebo metody logického myšlení, jako analýza, syntéza, indukce, dedukce, generalizace, analogie, hypotéza atd. O některých z nich blíže pojednáme v § 3. Všechny tyto metody se při použití v kriminalistické praxi přizpůsobují specifickým objektům a podmínkám, ale jejich gnozeologický základ je stejný jako v kterékoli jiné oblasti lidského poznání.

2. **Metody převzaté z jiných vědních disciplín** se v kriminalistické praxi uplatňují velice široce. Rychlý rozvoj zejména přírodních a technických věd umožňuje neustálou inovaci a doplňování těchto metod. Z široké palety různých oborů uvedeme pouze příkladmo ty, které se v kriminalistice uplatňují zvláště často:

Matematické a kybernetické metody jsou dnes spjaty mj. s aplikací počítačové techniky, s automatickým zpracováním dat, se sdělovací technikou a s jinými nosnými obory vědeckotechnického pokroku. Kriminalistická aplikace těchto metod se prosadila v oboru kriminalistické informatiky a v některých expertizách (např. v kriminalistické fonoskopii, zkoumající lidský hlas). Snahou mnoha expertizních oborů je stanovit pomocí matematických metod specifickou identifikační znaku a zautomatizovat identifikační proces, nebo modelovat složité dynamické procesy (např. balistickou dráhu střely).

Fyzikální, fyzikálně chemické a chemické metody se využívají velmi často ke zkoumání stop a jiných věcných důkazů. Již při zrodu kriminalistiky koncem 19. století se prosadily takové metody, jako je mikroskopie, fotografie, využití neviditelného záření. Postupně se k nim připojovaly nové metody, jako je elektronová mikroskopie, polarografie, spektrální analýza, chromatografie, gamagrafie, neutronová aktivační analýza atd. Pro kriminalistiku je velkou předností, že některé z těchto metod jsou mimořádně citlivé, což umožňuje zkoumat i nepatrná množství látek (tzv. mikrostopy).

Biologické a antropologické metody rovněž patří k tradičně využívaným metodám. Slouží k identifikaci živých i mrtvých osob a ke zkoumání jiných biologických objektů (zvířat, hmyzu, rostlin apod.). Antropologické postupy jsou využívány při úředním popisu osob, při sestavování skládaného portrétu a při rekonstrukci podoby člověka. Některé biologické metody (v oboru sérologie, genetiky) se v posledních letech převratně rozvíjejí, což otevřelo nové perspektivy individuální identifikaci člověka.

Psychologické metody nalézají časté uplatnění hlavně při výslechu, ale i při jiných úkonech (rekognici, vyšetřovacím pokusu). Novou aplikací je metoda psychologického profilování (viz kap. 6). Je však třeba konstatovat, že se nespĺnila některá přehnaně optimistická očekávání, která si od aplikace psychologických metod slibovala výrazné zvýšení efektivity boje s kriminalitou. Některé zvažované aplikace psychologických a psychiatrických metod (narkoanalýza, hypnóza, polygraf neboli „detektor lži“) narážejí na bariéry ochrany lidských práv a svobod.

Ze společenských věd poskytují kriminalistické praxi své metody např. *jazykověda* (identifikační analýza jazykového projevu) či *věda o řízení* (plánování vyšetřování).

3. **Specifické kriminalistické metody** jsou takové, které vznikly v rámci kriminalistiky a slouží převážně jejím potřebám. Těchto metod je velmi mnoho, jejich uplatnění je různě široké:

Některé se vztahují na celý proces vyšetřování (např. metoda kriminalistických verzí) nebo na komplexní vyšetřovací úkon (např. metoda výslechu) a potom se nazývají *strukturální metody*. Jde o celý systém činností, zahrnující proces získávání informací, jejich přetváření a způsob jejich využívání v praxi.

Jiné *dílní specifické metody* se aplikují pouze jako součást rozsáhlejšího úkonu nebo operace (např. metody zviditelňování latentních daktyloskopických stop jako součást ohledání místa činu). Relativně samostatnou skupinou jsou *kriminalisticko technické metody*, např. metody balistické, mechanoskopické apod. Jsou využívány převážně znalci a kriminalistickými techniky, některé jednodušší může uplatnit i vyšetřovatel.

§ 2 Přípustnost kriminalistických metod

Jakákoli metoda lidské činnosti, má-li být účinná, musí vyhovovat určitým požadavkům, o nichž pojednává obecná metodologie, jako je např. přiměřenost, specifická, kontrolovatelnost, reprodukovatelnost, spolehlivost atd. Tyto podmínky zde nebudeme blíže rozebírat, připomínáme pouze, že plně platí i pro kriminalistické metody.

Vedle toho však jsou na kriminalistické metody vznášeny i další nároky; je tomu tak proto, že tyto metody jsou aplikovány ve zvláště citlivé oblasti společenského života, v níž případné pochybení vyvolává závažné negativní důsledky, může zmařit dosažení účelu trestního řízení a ohrozit občanská práva a svobody. Zmíníme se o nejdůležitějších postulátech, jimž by měly kriminalistické metody vyhovovat:

1. Kriminalistické metody musí **respektovat obecné principy, na nichž je založena činnost státních orgánů** v demokratickém právním státě. Kriminalistické metody jsou aplikovány převážně státními orgány (policí, státním zastupitelstvím, soudy) a musí se tudíž podříditi pravidlům jejich výstavby a fungování.

Takové obecné principy nalezneme zpravidla formulovány v ústavních předpisech a v teorii státu a práva. Patří mezi ně např. humanismus, šetření občanských práv a svobod, rovnost občanů před zákonem, demokratický a právní charakter státních činností.

2. Kriminalistické metody musejí **spolehlivě vést k poznání pravdy**. Negativní důsledky chybného poznání, ať již v podobě neodhaleného a nepotrestaného trestného činu nebo v podobě nespravedlivého stíhání nevinného občana, jsou krajně nežádoucí: Povzbuzují potenciální pachatele k opakovanému porušování zákona a jsou popřením základní ideje spravedlnosti.

Požadavek spolehlivosti metody je dosti vágní a musí být konkretizován dalšími podmínkami. Je např. potřebné, aby před tím, než je metoda zavedena do kriminalistické praxe, byla experimentálně odzkoušena a prověřena. Tento požadavek znamená, že některé zcela novátorské a nadějně metody, které však doposud nebyly dostatečně aprobovány a prověřeny praxí, jsou v kriminalistice nepoužitelné až do doby, než budou spolehlivě ověřeny a pochybnosti o nich budou rozptýleny. Metoda by měla být reprodukovatelná a za stejných podmínek by měla vést ke stejným výsledkům. Ve vztahu ke zkoumanému objektu má být použita metoda dostatečně citlivá a specifická.

Požadavek *specifičnosti* metody vyvstává např. při prokazování alkoholu v krvi obviněného z dopravní nehody. Dříve paušálně používaná *Widmarkova metoda* prokazovala přítomnost tzv. redukcujících látek, mezi něž kromě etylalkoholu patří i některé další substance (např. benzín, aceton); toho využívali obvinění ke konstruování různých smyšlených obhajob, které se jen obtížně vyvracely. Nyní používaná metoda *plynové chromatografie* je plně specifická, tj. je schopna odlišit etylalkohol od jiných látek.

3. Ty kriminalistické metody, jimiž se zasahuje do sféry občanských práv a svobod, musejí být **v přísném souladu se zákonem**.

Zdálo by se, že tento požadavek je zcela samozřejmý a že je zbytečné ho opakovat, protože v právním státě má být veškerá činnost státních orgánů vykonávána způsobem, který stanoví zákon (srov. čl. 2 odst. 2 LPS). Otázka je však komplikovanější, jestliže ji posuzujeme na úrovni jednotlivých dílčích postupů, úkonů a metod. Pokud bychom požadavek zákonnosti interpretovali tak, že každý detail činnosti a všechny kroky a operace, které činí státní orgány při potírání kriminality, musí být upraveny zákonem, klademe nespílitelný požadavek jak na zákonodárce, tak na orgány aplikující právo. Problém spočívá v tom, že kriminalistická činnost je naplňována velice různorodými postupy a operacemi ve velice pestrých situačních okolnostech. Takto nestandardní podmínky se jen obtížně poddávají normotvorbě; právní úprava, která by chtěla veškeré kriminalistické postupy detailně popsat, by byla nadměrně kazuistická, rozsáhlá a nepřehledná. Aplikace takových právních norem by byla pomalá a těžkopádná.

Závěr je tedy takový, že **nikoliv všechny kriminalistické metody musejí být výslovně upraveny zákonem**. Explicitně by měly být v zákoně upraveny ty kriminalistické metody, které zasahují do občanských práv a svobod. Podle stadia, v němž jsou tyto metody aplikovány, je právní reglementace obsažena buď v policejním právu nebo v trestním řádu. Je-li příslušný kriminalistický úkon takové povahy, že možnost kolize s občanskými právy je značná (např. výslech, domovní prohlídka), měla by být právní úprava dosti podrobná, ani v těchto případech však není zapotřebí regulovat úplně všechno.

Tak např. v ust. § 92 odst. 3 TrŘ je výslovně zakotven zákaz kladení sugestivních a úskočných (kapciózních) otázek, protože toto pravidlo je velice důležité pro dodržení věrohodnosti výpovědi. Jiná pravidla tvorby a kladení otázek, např. stanovení jejich posloupnosti, způsobu

formulování apod., nejsou v zákoně stanovena, jsou však důležitou součástí kriminalistické taktiky výslechu.

Český trestní řád obsahuje v ust. § 89 odst. 2 TrŘ pouze *demonstrativní výčet* důkazních prostředků. Proto i takové kriminalistické metody, které nejsou v trestním řádu samostatně regulovány, avšak vyhovují jistým kritériím, je třeba pokládat za přípustné důkazní prostředky; toto stanovisko je všeobecně akceptováno teorií i judikaturou.

Připouštíme-li, že požadavku přípustnosti vyhovují i ty kriminalistické metody, které nejsou výslovně upraveny právními předpisy, nechceme tím tvrdit, že přípustné jsou všechny myslitelné metody a prostředky poznání. Je jisté, že některé metody, které jsou někdy navrhovány k potírání kriminality, nejsou vhodné, protože neposkytují věrohodné výsledky nebo odporují jiným uznávaným principům činnosti státních orgánů. Příkladem takových zjevně nepřipustných metod je telepatie nebo narkoanalýza. O přípustnosti některých metod se vedou v odborné literatuře a v legislativě spory, např. o tzv. detektoru lži nebo o výslechu v hypnóze.

Při posuzování přípustnosti či nepřipustnosti právem neupravených kriminalistických metod je nutno zvažovat i některá další hlediska. Za přípustné lze považovat pouze ty metody:

- ☛ které respektují základní zásady trestního řízení,
- ☛ které nejsou právními předpisy výslovně zakázány (jako jsou např. důkazy získané nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení – viz § 89 odst. 3 TrŘ),
- ☛ při jejichž aplikaci jsou analogicky dodržovány záruky zákonnosti, stanovené zákonem pro provádění podobných, výslovně upravených metod.

Některé metody, používané v kriminalistické praxi, nezasahují do sféry občanských práv a svobod, jejich aplikace nemůže vést ke kolizi různých zájmů a nevyvolává žádné externí právní následky. Příkladem jsou metody abstraktního myšlení (analýza, syntéza apod.) nebo metoda vyšetřovacích verzí a plánování vyšetřování. Také znalecké metody se vymykají režimu zákonnosti, jak je chápán právní teorií, protože znalec nefiguruje v trestním řízení jako státní orgán. Ostatní hlediska přípustnosti se však plně vztahují i na tyto druhy metod, a proto je zcela oprávněný požadavek kritického hodnocení všech aplikovaných kriminalistických metod.

Některé obecné poznávací metody

Pozorování

Pozorování je záměrné, plánovité, cílevědomé vnímání za účelem prozkoumání jevů nebo předmětů. V kriminalistice je pozorování nejdůležitější a nejrozšířenější

empirickou metodou poznání; dobrým kriminalistou nemůže být ten, kdo nedokáže dobře pozorovat.

Záměrnost se pozorování liší od pouhého bezděčného vnímání. Pozorovatel vědomě obrací svou pozornost na určitý jev a snaží se jej svými smysly kontaktovat. *Plánovitost* spočívá v tom, že pozorovatel volí vhodné vnější podmínky pro vnímání, stanoví si dobu a posloupnost pozorování, obstará si vhodné pomůcky (např. optické přístroje). *Cílevědomost* znamená, že z nesmírného množství fakt, která nás obklopují, vybíráme pouze taková, která jsou kriminalisticky relevantní. Tato selekce a vědomé vypuštění irelevantních skutečností nás má ochránit před „přehlcení fakty“.

Již z tohoto popisu je zřejmé, že pozorování má nejen smyslovou, nýbrž též myšlenkovou složku; dobrá kvalita smyslových orgánů (receptorů) musí být doplňována kvalitním myšlením.

Základními metodologickými požadavky na pozorování jsou *přesnost a objektivnost*. Významný francouzský biolog Claude Bernard řekl: „*Pozorovatel má pokud možno mlčet a poslouchat přírodu*“. Špatní pozorovatelé přistupují k faktům s hotovou apriorní ideou a ve výsledcích pozorování chtějí nalézt pouze potvrzení své hypotézy. Taková přehnaná víra ve své myšlenky není oprávněná. Filkorn oprávněně žádá: „*Je třeba více věřit jevům, než našim myšlenkám*“. Kriminalista by se měl maximálně oprostít od svých subjektivních představ a respektovat pouze fakta.

Pozorování má být *soustavné*, tj. systematicky uspořádané, posloupné a soustředěné. Je-li to možné, má být *opakované*, protože opakování zmenšuje pravděpodobnost chybného vjemu vlivem nepříznivých a nahodilých okolností. V kriminalistické praxi však bohužel nelze vždy pozorování opakovat, protože některé jevy rychle pomíjejí. Na tuto situaci pamatuje i trestní řád v instituci tzv. neopakovatelných úkonů (§ 160 odst. 4 TrŘ). Proto již první pozorování musí být maximálně pečlivé.

Vnější podmínky pozorování mají být co nejpříznivější (např. kvalitní osvětlení), měly by být eliminovány rušivé vlivy, znesnadňující soustředěnou pozornost. Těmto nárokům však při vyšetřování trestných činů nelze vždy dostát, protože je třeba respektovat i jiné zájmy (např. ohledání místa dopravní nehody nemůže nad únosnou míru omezit provoz na frekventované silnici); o to důležitější je důkladná příprava, dobrá organizace úkonu a kvalitní technické vybavení, usnadňující pozorování.

V průběhu celého pozorování, ale zejména v jeho závěru, musí dojít k jeho *hodnocení*. To spočívá v hledání spojitostí mezi dílčími jevy, v rozpoznání probíhajících změn, ve zjištění vztahů k jiným objektům a v určení kriminalistické a právní relevance pozorovaných objektů.

Pozorování je obsahovou náplní všech vyšetřovacích úkonů a expertiz. Zvláště příznačné je pro ohledání, ale neméně důležité je i při výslechu a při dalších úkonech.

Srovnávání (komparace)

Srovnávání je vzájemné zkoumání a hodnocení více objektů, jehož cílem je nalezení jejich shodných nebo rozdílných vlastností.

Pro mnoho kriminalistických postupů je metoda srovnávání velice důležitá. Bez srovnávání je nemyslitelná kriminalistická identifikace, kriminalistické evidence, zkoumání způsobu páčání trestných činů, rekonstrukce, konfrontace a další úkony.

V některých případech lze srovnávané objekty pozorovat in natura současně svými smysly. Při kriminalistické identifikaci tomu často bývá tak, že některý ze srovnávaných objektů je zastoupen svou náhražkou, na níž jsou zobrazeny vlastnosti originálu. Tak např. při daktyloskopické identifikaci není třeba srovnávat stopu přímo s podezřelou osobou (s její pokožkou), stačí srovnat fotografii stopy s daktyloskopickou kartou, na níž jsou evidovány otisky prstů. Tento postup je dokonce někdy technicky snazší, než přímé srovnávání stopy s prověřovaným objektem.

K usnadnění srovnávání je v kriminalistice vyvinuta celá řada různých technických přístrojů a aparatur, např. komparační mikroskop, počítačový systém LUCIA (viz str. 130) apod.

Měření

Měření je druhem srovnávání, jehož cílem je kvantitativní určení vybraných vlastností a vztahů objektů nebo jevů. Měřit lze pouze takové vlastnosti a vztahy, které jsou kvantifikovatelné, tj. které jsou přesně definovány a tříděny a které nabývají různých velikostí. Takovými vlastnostmi jsou např. hmotnost, délka, doba trvání, teplota, rychlost.

Při měření se porovnávají sledované objekty s ustálenou mírou (standardem, etalonem). Měření tedy vždy předpokládá měřený objekt, míru a výsledek měření, tj. kvantitativní vyjádření poměru měřeného objektu a míry.

K měření se používají různé přístroje nebo zařízení. Při tzv. *nepřímém měření* se velikost zkoumané veličiny určuje výpočtem z naměřených veličin jiného druhu (např. rychlost vozidla se vypočítá z naměřených hodnot délky dráhy a času).

Měření, jako každá kvantitativní metoda, je spojeno s chybami. Zvýšení přesnosti se dosahuje opakovaným měřením.

Metoda měření je v kriminalistice často využívána při ohledání a při expertizách.

Popisování

Popisování je vyjádření charakteristických znaků zkoumaných objektů obecně srozumitelnými symboly. Smyslově vnímaný obraz objektů a jevů se popisováním transformuje do slovního, číselného nebo jiného informačního signálu, který se zpravidla fixuje na hmotném nosiči informace; tím se zajišťuje uchování informace pro její budoucí využití.

Při vyšetřování trestného činu se nikdy nelze obejít bez popisování, protože trestní řízení je konstruováno tak, že se na něm podílí více subjektů, mezi nimiž musí docházet k předávání informací. Popisování je součástí tzv. kriminalistické dokumentace (zejména protokoly) a jiných složitějších kriminalistických metod, jako je např. kriminalistická informatika.

Popisování má v kriminalistické praxi dvě formy:

- ☛ *systematický popis* je vázán na dodržení předem stanovených pravidel, zaručujících přesnost, úplnost a standardnost popisu (je např. stanoven tzv. deskriptor, tj. výčet variant vlastností, závazné pořadí znaků apod.). Příkladem je *úřední popis osoby*, zachycovaný do kriminalistické evidence. Systematický popis je optimální pro strojové zpracování dat;
- ☛ *volný popis* není předem nijak určen, děje se v přirozené řeči. Je např. obsažen v tzv. *laickém popisu osoby*, podávající svědectví.

Experiment

Experiment je metoda zkoumání jevů objektivní reality a jejich souvislostí v podmínkách kontrolovaných a účelově měněných pozorovatelem. Experimentátor aktivně zasahuje do průběhu experimentu a uchovává si stálou kontrolu nad probíhajícími procesy a jejich podmínkami.

Experiment v sobě spojuje jak smyslovou, tak logickou stránku poznání. Složitá myšlenková činnost se vyžaduje již při přípravě experimentu, kdy musí být stanoven jeho *cíl* a vytyčena *hypotéza* předvídající budoucí průběh a výsledky experimentu. Stejně náročné myšlenkové procesy probíhají v průběhu experimentu a při jeho hodnocení. Některé znaky má experiment shodné s pozorováním, srovnáváním a měřením, ale vyznačuje se navíc těmito znaky:

- ☛ experimentátor má aktivnější úlohu, vědomě zasahuje do pozorovaného jevu, přetváří jej a mění podmínky jeho průběhu;
- ☛ experiment umožňuje *opakovat* pozorování, a to ve shodných i ve změněných podmínkách;
- ☛ umožňuje oproti přirozeným podmínkám zpomalit nebo zrychlit probíhající děje;
- ☛ umožňuje izolovaně zkoumat různé elementy složitých procesů, jejich příčiny a následky, a to i tehdy, když v izolované podobě v přírodě neexistují.

Aplikace experimentu v kriminalistické praxi má některá specifická omezení. Nemůže se týkat vyšetřovaného trestného činu jako celku, protože by se tím mohla navodit nebezpečná situace, mohly by být ohroženy životy, zdraví a majetek lidí, vzbuzeno veřejné pohoršení apod.

Přesto je přínos experimentu pro vyšetřovací praxi velký – ověřuje správnost představ vyšetřovatele o trestném činu, prověřuje hodnověrnost důkazů a umožňuje získat nové důkazy. Ve vyšetřování se uplatňuje ve dvou formách:

- ☛ jako specifická metoda – *kriminalistický experiment*, jehož nejdůležitějším druhem je samostatný vyšetřovací úkon – *vyšetřovací pokus* (§ 104c TrŘ),
- ☛ jako část jiné komplexní metody (expertizy, ohledání apod.).

Modelování

Modelování je zkoumání reálných objektů pomocí jiných, zpravidla uměle vytvořených objektů, v nichž jsou vyjádřeny a definovány pouze vybrané vlastnosti originálního objektu.

Model je mezičlánkem mezi realitou a představou o realitě. Je založen především na *analogii*, myšlenkově nebo reálně imituje některé vlastnosti reálně existujících objektů. V obecné vědní metodologii je teorie modelování široce rozpracována a zejména matematické modelování nalezlo v některých oborech řadu aplikací. V kriminalistické praxi se modelování prozatím nejčastěji uplatňuje v podobě samostatného úkonu, nazvaného *rekonstrukce* (§ 104d TrŘ). Velké perspektivy slibují různé počítačové aplikace modelování v rámci expertiz (např. modelování balistické dráhy střely, střetu vozidel při dopravní nehodě apod.) a tzv. počítačová animace.

Literatura

- FILKORN, V. Úvod do metodologie věd. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1960
 FILKORN, V. Povaha súčasnej vedy a jej metódy. Bratislava : VEDA, 1998
 HOLCER, K. Logika, metodológia a metódy vedeckého poznania. Bratislava : Akadémia Políciejného zboru, 1996
 KONIECZNY, J. Metodologiczna charakterystyka kryminalistyki. Katowice : Uniwersytet Śląski, 1984
 MÜLLER, J. Model obecně a problematika modelů simulujících nejen střelbu. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 1, s. 6–13
 VYCHODIL, M. Využití modelů při vyšetřování. Praha : Knižnice Vojenské prokuratury, 1984

Kapitola 13

Kriminalistická identifikace

§ 1 Pojem totožnosti v kriminalistickém slova smyslu a pojem kriminalistické identifikace

Pojmy totožnosti a identifikace jsou v různých oblastech teorie a praxe chápány různě; jinak je vymezuje logika, jinak přírodní vědy a jinak kriminalistika.

Často se lze v trestních věcech setkat s výroky tohoto typu:

- ☉ „skutek popsáný v obžalobě je totožný se skutkem popsáným ve výroku rozsudku“; zde jde o totožnost v logickém slova smyslu;
- ☉ „látka byla identifikována jako heroin“; takto používají termín identifikace přírodní vědy;
- ☉ „muž zadržený na hranicích s pasem vystaveným na jméno A. B. je totožný s pachatelem X. Y., po němž je vyhlášeno pátrání“; „pistole nalezená při domovní prohlídce je totožná s pistolí, již byla spáchána vražda“; v těchto konotacích používá termín totožnost kriminalistika.

Nebudeme se zde pouštět do podrobného rozboru všech různých pojetí totožnosti a identifikace. Omezíme se zde pouze na konstatování, že v logice se tyto termíny používají k vyjádření denotace, tj. vztahu názvů, definicí nebo jiných abstraktních symbolů k předmětu, který je jimi označován. V přírodních vědách se identifikací zpravidla rozumí zařazení materiálního objektu do určité taxonomické klasifikační skupiny, jeho pojmenování smluveným názvem. V kriminalistice se sice rovněž setkáváme s užitím termínů totožnost a identifikace ve smyslu, v jakém je používá logika a přírodní vědy, ale vedle toho tu oba termíny mají svůj specifický obsah; abychom předešli nedorozumění, budeme pro tento specifický kriminalistický význam používat názvy „totožnost v kriminalistickém slova smyslu“ a „kriminalistická identifikace“.

Totožností v kriminalistickém slova smyslu rozumíme individualizovaný vztah mezi dvěma či více stavy, projevy nebo částmi jednoho a téhož materiálního objektu.

Tomuto kriminalistickému pojetí totožnosti odpovídá např. výrok: „Nůž nalezený u obviněného A. B. je totožný s nožem, jímž byla spáchána vražda poškozeného X. Y.“. Dotyčný nůž tu figuruje ve dvou stavech: 1. nůž v okamžiku T_1 , kdy byla spáchána vražda, 2. nůž v okamžiku T_2 , kdy se uskutečňuje identifikační zkoumání. Vztahem totožnosti je vyjádřena skutečnost, že jde o dva časově rozdílné stavy jedné a téže věci.

Kriminalistická identifikace je poznávací metoda, kterou se individualizuje vztah mezi dvěma či více projevy nebo částmi jednoho a téhož materiálního objektu.

§ 2 Východiska kriminalistické identifikace

Teorie kriminalistické identifikace vychází ze tří principů; ty mají povahu axiomů, k nimž se dospělo zobecněním empirické zkušenosti.

1. Princip individuálnosti objektů

Každý objekt materiálního světa, oddělený od vnějšího prostředí relativně stálými prostorovými hranicemi, je individuální, neopakovatelný. Obrovská mnohotvárnost živé i neživé přírody poskytuje všem materiálním objektům tak vysoký stupeň variability, že je vyloučeno, aby dva objekty měly absolutně stejné všechny své vlastnosti.

Pouze u tzv. *látkových objektů* (kapaliny, plyny, látky sypké), pokud nejsou vůči okolí ohraničeny určitým objemem, nemá smysl o totožnosti uvažovat a lze u nich stanovit pouze skupinovou příslušnost.

Princip individuálnosti platí bezpochyby i u těch objektů, které jsou si zdánlivě zcela podobné. Tak např. jednovaječná lidská dvojčata, jejichž vnější podoba je pozoruhodně shodná, se liší v takových detailních znacích, jako je tvar papilárních linií na pokožce, kresba očního pozadí atd. Dvě sériově vyrobené pistole, které vyjdou za sebou z výrobní linky, ač na první pohled zcela stejné, vykazují přesto četné rozdíly; ty jsou způsobeny nehomogeností suroviny a polotovaru, mikroreliefní nerovností obráběcích nástrojů apod. Těchto rozdílů neustále přibývá s časem – vnitřek pistolové hlavně se změní opotřebením při každém výstřelu, je narušen korozí atd.

K prokázání individuálnosti (nebo naopak rozdílnosti) objektu nepotřebujeme znát všechny jeho vlastnosti; to by ostatně byl nespílitelný požadavek, protože každý objekt má obrovské množství vlastností a jejich poznání by trvalo příliš dlouho. Při praktickém poznávání často vystačíme s jistou podmnožinou vlastností, která, je-li stejnorodá, se nazývá *identifikační pole*. Např. z celkového množství vlastností člověka lze vyčlenit identifikační pole morfologických znaků kůže, tzv. papilárních linií, které jsou natolik variabilní, že není problémem sestavit takový *soubor vlastností, který je neopakovatelný* u jiného člověka. Tento neopakovatelný soubor vlastností je představitelem totožnosti objektu.

2. Princip relativní stálosti objektů

Materiální objekty se vyznačují setrvačností hmoty a energie, která jim poskytuje jistou relativní stálost. Tato vlastnost je z hlediska kriminalistického poznání velmi důležitá, protože mezi okamžikem spáchání trestného činu a dobou jeho odhalení a vyšetřování vždy uplyne určitý časový interval a je nezbytné, abychom z přítomného stavu objektů (v době zkoumání) mohli poznat jejich minulý stav (v době spáchání).

O *relativní* stálosti mluvíme proto, že ze zákonů dialektiky vyplývá, že všechny objekty podléhají neustálým změnám, které postupně narušují jejich stabilitu. Aby kriminalistická identifikace mohla být zásadně úspěšná, musí „předběhnout“ proces změn, musí se uskutečnit v době, kdy zůstal nezměněn neopakovatelný soubor vlastností objektu. Různé vlastnosti objektů se vyznačují rozdílnou stálostí. Čím je jejich stálost větší, tím jsou pro identifikaci cennější. Např. tvar papírných linií zůstává prakticky nezměněn po celý lidský život (a po jistou dobu i po smrti), a proto je daktyloskopie ideální identifikační metodou. Naproti tomu např. znaky na podešvi obuvi se při používání dosti rychle mění, takže po určité době může být identifikace boty nemožná.

3. Způsobnost objektů projevovat své vlastnosti navenek

Objekty materiálního světa jsou způsobilé v době páchaní trestného činu a v době vyšetřování projevovat své vlastnosti ve vnějším okolí; prostřednictvím těchto svých vlastností mohou být identifikovány.

V okamžiku páchaní trestného činu dochází k působení hmotných objektů (pachatele, zbraně, nástroje, dopravního prostředku apod.) na vnější prostředí a k vytváření stop (viz kap. 8), v nichž jsou zobrazeny vlastnosti působících objektů. Podobně i v procesu vyšetřování lze navodit takové podmínky, při nichž jsou zobrazovány stejné vlastnosti prověřovaných objektů (např. vytvářením pokusných stop). To umožní *srovnávání* těchto vlastností a vyslovení závěru, zda takto projevené vlastnosti patří nebo nepatří stejnému objektu.

Vlastnosti objektů, které se projevily ve stopách a které srovnáváme při kriminalistické identifikaci, se nazývají **identifikační znaky**. Různé identifikační znaky se liší četností svého výskytu, neboli **specifičností**.

Některé se vyskytují u celé skupiny stejnorodých objektů a nazývají se obecně (rodové, druhové, skupinové) znaky. Při identifikaci slouží ke skupinovému zařazení objektů (ke klasifikaci) a k eventuální rychlé selekci nepatřičných objektů; např. určíme-li podle vystřelené střely ráži, můžeme omezit pátrání po podezřelé zbraně jen na určité druhy. V kriminalistické praxi se zpravidla takový postup nazývá **typování (vytypování) hledaného objektu**. Prostředky moderní výpočetní techniky umožňují vytvářet rozsáhlé databáze, v nichž lze na základě skupinových identifikačních znaků zobrazených ve stopě vyhledávat vhodné prověřované objekty. Takovým počítačovým systémem je např. EBIS (Expert Ballistic Identification System), který v první fázi zkoumání umožní vytypovat podle vystřelené střely nebo nábojnice druh zbraně nebo systém TRASIS, obsahující mj. stopy obuvi.

Největší význam pro identifikaci mají ty vlastnosti, které jsou nahodilé, atypické, vzácné. Takové vysoce specifické identifikační znaky nazýváme **markanty**; jejich nález může vést až k individuální identifikaci.

§ 3 Objekty kriminalistické identifikace

V procesu kriminalistické identifikace zpravidla vystupuje několik objektů, jejichž role v procesu identifikace a vztah k vyšetřované věci jsou různé. Aby nedocházelo k terminologickým nedorozuměním, je vhodné zavést jednotnou terminologii.

Prověřovaný objekt je takový objekt, u něhož se předpokládá nějaký vztah k vyšetřované události (nejčastěji se předpokládá, že mohl vytvořit stopu), a proto se podrobuje kriminalistické identifikaci za účelem potvrzení nebo vyloučení této souvislosti.

Např. na místě krádeže vloupáním zpozoroval svědek neznámou osobu, jejíž popis odpovídá vzhledu dvou evidovaných recidivistů A a B používajících analogický modus operandi, jaký byl použit v tomto případě. Na místě činu byla nalezena stopa – otisk prstu. Obě osoby A a B jsou při kriminalistické daktyloskopické identifikaci prověřovanými objekty.

Zjišťovaný objekt je objekt, který má objektivní jednoznačnou souvislost s vyšetřovanou událostí (nejčastěji proto, že se podílel na vzniku stopy). Někdy se označuje synonymním termínem *hledaný objekt*.

V námi uváděném případě je zjišťovaným objektem osoba, která skutečně zanechala na místě činu otisk prstu.

V průběhu identifikace vystupuje zjišťovaný objekt jako abstraktní myšlenková představa. Teprve v závěru úspěšné identifikace může být jeden z reálných prověřovaných objektů ztotožněn se zjišťovaným objektem. Jestliže byl soubor prověřovaných objektů chybně sestaven (zjišťovaný objekt se do něj nepodařilo zařadit), je identifikace neúspěšná.

Prověřované a zjišťované objekty dohromady lze označit jako **ztotožňované (identifikované) objekty**.

Ztotožňující (identifikující) objekt je takový objekt, který zobrazuje vlastnosti ztotožňovaného objektu. Prostřednictvím ztotožňujících objektů je řešena otázka totožnosti. Rozlišují se dvě skupiny ztotožňujících objektů:

1. **Stopy trestného činu** jsou nejdůležitějším nositelem informace o zjišťovaném objektu. Souvisejí s vyšetřovaným trestným činem, jsou pevným bodem, z něhož vychází poznávací proces. Originální stopy mohou být při identifikaci zastoupeny svými *kopíemi*, např. sádrovým odlitkem stopy obuvi nebo otiskem prstu sejmutým na daktyloskopickou fólii.
2. **Srovnávací materiál** je nositelem informace o ztotožňovaném objektu, je jeho zástupcem (gnozeologickým substitutem) při identifikaci. Nesouvisí přímo s trestným činem, nýbrž s procesem jeho vyšetřování. Ohledně srovnávacího materiálu musíme mít naprostou jistotu, kterým ztotožňovaným objektem byl vytvořen.

Co do své povahy může být srovnávací materiál různého druhu:

- a) *Uměle vyhotovený (experimentální)* srovnávací materiál pořizují policejní orgány nebo znalci buď:
 - ⊕ ad hoc ke konkrétnímu identifikačnímu zkoumání (např. pokusně vystřelené střely a nábojnice z prověřované pistole, kontrolní otisky prstů odebrané zadržené osobě, zkouška písma provedená s obviněnou osobou),
 - ⊖ nebo jako *evidenční materiál* vzniklý před tím, než vyvstane konkrétní potřeba identifikovat; opatřuje se jakoby „do zásoby“ u těch objektů, u nichž se předpokládá, že se v budoucnosti budou podílet na trestné činnosti (např. otisky prstů v daktyloskopických registracích, fotografie osob ve fotoalbu),
- b) *Náhodně (spontánně)* vzniklý srovnávací materiál nepořídily orgány činné v trestním řízení, pouze ho zajistily pro potřeby identifikace. Není důležité, zda vznikl před spácháním trestného činu nebo až po něm, je však výhodné, aby časová odlehlost mezi vytvořením stopy a vznikem srovnávacího materiálu nebyla velká. Patří sem např. tzv. *ukázkový materiál* (přirozeně psané zápisky, dopisy apod.) pro písmoznaleckou identifikaci.

Aby srovnávací materiál byl porovnatelný se stopou vyšetřované události, měl by vzniknout za přibližně stejných podmínek jako stopa a měl by zobrazovat stejný druh identifikačních vlastností.

Bez srovnávacího materiálu se při kriminalistické identifikaci zpravidla nelze obejít proto, že identifikační znaky zobrazené ve stopě nelze buď vůbec nebo jen obtížně srovnávat se znaky identifikovaného objektu *in natura*.

Např. mikrorelief pláště vystřelené střely nelze dost dobře srovnávat přímo s mikrorelieffem vnitřku hlavně. Pro komparaci je zapotřebí získat druhou střelu vystřelenou z prověřované zbraně.

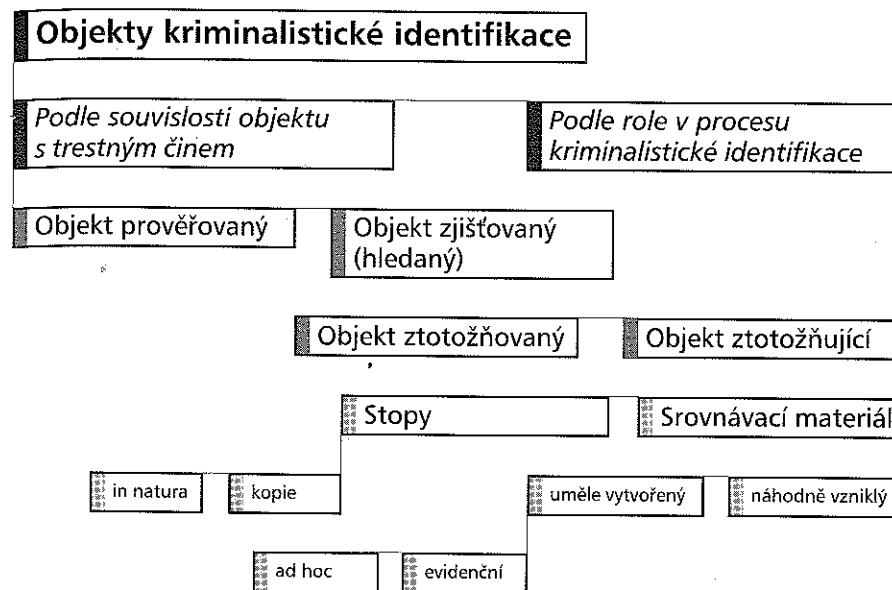
Shora popsané třídění objektů lze použít pro většinu případů kriminalistické identifikace, avšak v některých výjimečných konstelacích není zcela výstižné; zejména třídění na ztotožňované a ztotožňující objekty nelze dost dobře aplikovat v případech identifikace celku podle částí (viz dále). Pro vystižení těchto atypických situací si musíme vypomoci obšírnějším popisem.

§ 4 Cíl, formy a typické případy kriminalistické identifikace

Cíl kriminalistické identifikace

Primárním cílem kriminalistické identifikace je **individualizace** objektu. Chceme určit, že právě touto konkrétní pistolí, která ve věci figuruje jako předmět doličný, a žádnou jinou, byl spáchán trestný čin. Podaří-li se dospět k tomuto závěru, uskutečnila se **individuální identifikace**.

Schéma IV: Třídění objektů kriminalistické identifikace.

Důrazem na tento individualizační cíl se kriminalistika liší od jiných oblastí teorie a praxe; např. v chemii nebo biologii se identifikací sleduje cíl určit **skupinovou příslušnost** objektů, tj. zařadit objekt do určité klasifikační skupiny (např. určit, že zkoumaná neznámá látka je jed kyanid draselný). Určování skupinové příslušnosti má značný význam i v kriminalistice, zpravidla jako mezistupeň na cestě vedoucí k individuální identifikaci. Tak např. kriminalistický technik přímo při ohledání místa činu určí ze stopy obuvi její velikost, eventuálně i další skupinové znaky. To umožní soustředit se pouze na hledání prověřovaných objektů jistého druhu a rychle vyloučit některé z nich, čili uskutečnit jejich **diferenciaci**, resp. **selekcii** a urychlit tím celý proces vyšetřování. V kriminalistice však nicméně konečným žádoucím cílem tohoto postupu zůstává individualizace.

Přesto ani při kriminalistické identifikaci se vždy nedaří dospět k jednoznačnému závěru o totožnosti. Nejčastěji k tomu dochází proto, že zajištěné stopy jsou nekvalitní a neobsahují dostatek identifikačních znaků nebo proto, že ztotožňovaný objekt se v době po spáchání trestného činu podstatně změnil. Znalec v takových případech zkoumání uzavře např. konstatováním, že prověřovaný objekt se sice shoduje v některých znacích se zjišťovaným objektem, nicméně tyto shodné znaky netvoří neopakovatelný soubor a tudíž závěr o identitě nelze vyslovit. Takové zkoumání se nazývá **nedovršená kriminalistická identifikace**.

Formy kriminalistické identifikace

Rozlišují se dvě základní formy kriminalistické identifikace – **znalecká** a **rekogniční**. Podstata obou těchto forem je stejná. Liší se však druhem stop, podle nichž se identifikace uskutečňuje – v prvním případě jsou to zpravidla materiální stopy, ve druhém případě paměťové stopy. Rozdíl je také v subjektech identifikace, kterými je u prvního druhu znalec, u druhého případu zpravidla svědek.

Rekogniční identifikace se vyznačuje mnoha metodologickými zvláštnostmi, a proto o ní pojednáme v samostatné kapitole 36.

Některé nejjednodušší identifikační úkony (např. ověření totožnosti svědka před výsledkem podle fotografie v občanském průkazu) uskutečňuje i orgán činný v trestním řízení.

Typické případy kriminalistické identifikace

Každá kriminalistická identifikace předpokládá možnost *srovnání* nejméně dvou materiálních objektů, z nichž jedním bývá zpravidla stopa (pokud mluvíme v dalším výkladu o stopě, myslíme tím i kopii stopy). Podle druhu těchto srovnávaných objektů a jejich kombinací lze rozlišovat tyto typické případy kriminalistické identifikace:

1. Porovnává se *stopa se ztotožňovaným objektem in natura*. Lze např. provést orientační srovnání stopy v blátě s pneumatikou. Tento případ se v praxi vyskytuje jen zřídka, protože taková komparace je technicky obtížná; definitivní srovnávací zkoumání by bylo výhodnější uskutečnit nikoliv s pneumatikou in natura, nýbrž s pokusně vytvořenou stopou (resp. její kopii).
2. Porovnává se *stopa s pokusně vytvořenou stopou*. Příkladem je srovnání nábojnice nalezené na místě činu s nábojnicí pokusně vystřelenou z prověřované zbraně. Tento případ bývá při kriminalistické identifikaci nejčastější.
3. Porovnává se *stopa A se stopou B*. Např. zkoumáním sešmutých stop na vylomených vložkách cylindrických zámků z několika vyloupených bytů lze zjistit, že všechny tyto stopy byly vytvořeny jedním nástrojem.
4. Porovnává se *stopa s evidenčním srovnávacím materiálem*. Např. daktyloskopická stopa z místa činu je vložena do počítačového evidenčního systému AFIS (viz kap. 15), kde se vyhledává shodný otisk prstu.
5. Porovnává se *objekt in natura (resp. pokusná stopa jím vytvořená) s evidenčním srovnávacím materiálem*. Totožnost mrtvoly neznámé totožnosti může být určena podle daktyloskopické počítačové evidence AFIS.
6. Porovnávají se *části objektu mezi sebou* s cílem zjistit, zda před oddělením tvořily jeden monolitní celek. Tak lze např. zjišťovat, zda dva útržky papíru před roztržením patřily k sobě, zda úlomky skla nalezené na místě dopravní nehody a v rámečku reflektoru pocházejí z jednoho automobilu. K řešení tohoto identifikačního úkolu lze využít identifikační znaky trojího druhu:
 - nově vzniklé morfologické znaky na linii oddělení sousedních částí (např. nerovnosti na útržcích papíru),

- povrchové znaky původního celistvého objektu, vyskytující se na oddělených částech (např. vylisované plastické ozdoby na plechu),
- vnitřní znaky původního celistvého objektu, vyskytující se v oddělených částech (např. stejné chemické složení látky).

§ 5 Metodika identifikačního zkoumání

V této partii se budeme věnovat pouze znalecké kriminalistické identifikaci, která je v praxi nejčastější.

1. Příprava k identifikačnímu zkoumání

Před vlastní identifikací musí být uskutečněna řada úkonů, z nichž většinu musí uskutečnit orgán činný v trestním řízení, někdy ve spolupráci s odborníkem (např. kriminalistickým technikem) nebo přímo se znalcem:

- *Zajištění stop* patří zpravidla mezi prvotní a neodkladné úkony a především na něm záleží, zda budoucí identifikace bude úspěšná. Protože je třeba dbát na neporušenost identifikačních znaků, z nichž některé jsou velmi subtilní a snadno podléhají zkáze, je vhodné zajišťovat stopy in natura, je-li to technicky možné. Pokud nikoliv, pořizují se kopie stopy, např. odlitky, sejmutí na fólie, fotografie, a to tak, aby byly co nejvěrněji reprodukovány identifikační znaky. Protože jde o odborně náročné pracovní operace, přibírá se k jejich provedení kriminalistický technik, jiný odborník nebo přímo znalec.
- *Obstarání ztotožňovaných objektů* je převážně úkolem vyšetřovatele. Ten např. při domovní prohlídce nalezne podezřelé páčidlo, pistoli apod. Nalezení ztotožňovaných objektů je usnadněno, jestliže se podaří ze stop předem určit druhové identifikační znaky (např. ráži zbraně).
- *Pořízení srovnávacího materiálu* je zčásti záležitostí vyšetřovatele, zčásti odborníka nebo znalce. Tak např. ukázky písma ve formě osobních písemností nebo účetních dokladů zajistí vyšetřovatel při domovní nebo osobní prohlídce. Naproti tomu pokusné stopy (např. vyhotovení sešmuté stopy páčidla do olověné desky, vystřelení pokusných střel z pistole) obstarává odborník nebo znalec v laboratorních podmínkách. Podrobné pracovní návody jsou obsahem metodik jednotlivých druhů expertiz.
- *Obstarání podpůrného materiálu* je povinností vyšetřovatele. Jsou to např. protokoly o ohledání místa činu, z nichž vyplývá, za jakých okolností byla nalezena stopa a prověřovaný objekt a jakým povětrnostním vlivům byly vystaveny, výňatky z protokolu o výsledku obviněného s údaji o tom, že ztotožňovaný objekt byl častěji používán ještě po spáchání trestného činu, záznam o pořizování srovnávacího materiálu (např. o tom, že obviněný při zkoušce písma psal nezvykle pomalu). Tyto informace jsou důležité pro správné hodnocení identifikačních znaků znalcem.

2. Vlastní znalecké identifikační zkoumání

Vlastní proces identifikačního zkoumání lze rozdělit do tří stadií:

a) Oddělené zkoumání

Toto stadium se nazývá oddělené proto, že nejprve se každý ze zkoumaných objektů posuzuje samostatně. Z metodického hlediska je výhodné začít zkoumáním stopy, protože jen ty identifikační znaky, které jsou zobrazeny ve stopě, jsou využitelné k identifikaci; na ně lze přednostně soustředit pozornost též při pozdějším zkoumání identifikovaných objektů.

Již při odděleném zkoumání se nalezené identifikační znaky analyzují především z hledisek jejich *stálosti* a *specifičnosti*. Posuzuje se zejména to, nakolik se vlastnosti stop a identifikovaných objektů mohly změnit v době od trestného činu do okamžiku zkoumání a nakolik jsou identifikační znaky vzácné.

Jestliže již při tomto odděleném zkoumání jsou zjištěny rozdílné skupinové vlastnosti objektů, lze upustit od dalšího detailního zkoumání.

b) Porovnávací zkoumání

Toto stadium je jádrem každé identifikace. Jde při něm o to, aby identifikační znaky dvou nebo více zkoumaných objektů (nejčastěji stopy a identifikovaného objektu) byly pokud možno společně a současně vnímány, analyzovány a hodnoceny a aby bylo rozhodnuto, zda se tyto identifikační znaky shodují nebo odlišují. K usnadnění této náročné smyslové a myšlenkové činnosti se používá několik způsobů komparace:

- *Položení vedle sebe* spočívá v tom, že dva stejně prostorově orientované objekty (např. fotografie stopy obuvi z místa činu a fotografie pokusné stopy obuvi) se umístí do jednoho zorného pole pozorovatele a porovnává se, zda se v nich zobrazené identifikační znaky shodují či odlišují.

K trvalé dokumentaci tohoto postupu se zpravidla pořídí fotografie obou objektů (často makrofotografie nebo mikrofotografie), na nichž se shodné identifikační znaky vyznačí, kontrastními linkami se „vynesou“ na okraje snímků a očíslovají se stejnými číslicemi. Tento pracovní postup se nazývá *bodování*.

- *Spojení zobrazení* vyhlíží tak, že zobrazení (nejčastěji fotografická) dvou porovnávaných objektů se na linii, kde se nachází hodně identifikačních znaků, přiloží k sobě tak, že jedno zobrazení tvoří přirozené pokračování druhého. Jde o velmi rozšířený způsob komparace např. v mechanoskopii a v balistice.

K usnadnění technického postupu při této komparaci jsou používána různá zařízení a aparatury, např. *komparační mikroskop* a *komparační projektor*. Dnešní moderní aparatury dokáží zároveň výsledek vizuálního pozorování dokumentovat fotograficky nebo videozáznamem, eventuálně elektronicky zpracovat.

- *Překrytí zobrazení* spočívá v tom, že stejně orientované obrazy dvou porovnávaných objektů se opticky promítnou přes sebe do jednoho obrazu. Dříve se postupovalo

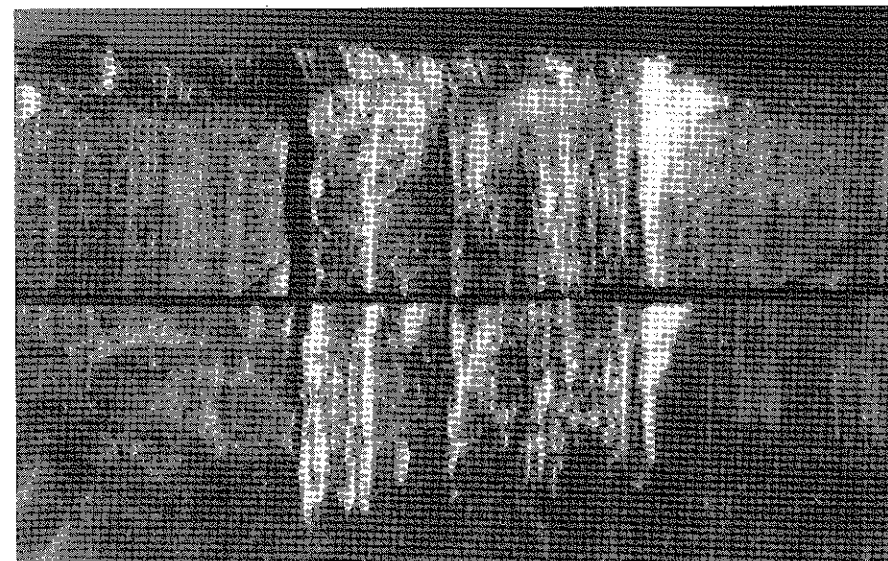
jednoduše tak, že fotografie jednoho objektu byla zhotovena na průhledném materiálu, který se položil na normální fotografii druhého objektu, čímž bylo dokumentováno překrytí shodných identifikačních znaků.

Dnešní moderní aparatury, např. systémy PROJECTINA nebo LUCIA, zobrazují oba porovnávané obrazy překrytě na matnici nebo monitoru, přičemž barevnými signály upozorňují na shodu nebo rozdílnost identifikačních znaků.

Na stejném principu je založena identifikace člověka metodou *superprojekce*. Při ní je promítán obraz lebky do portréту obličeje pořízeného za živa a ze shodného umístění anatomických znaků je usuzováno na identitu.

- *Geometrické srovnávání* se provádí tak, že se zaměřují body představované výraznými identifikačními znaky dvou porovnávaných objektů, měří se jejich vzdálenosti a úhly jejich spojnic. Tento způsob je volen u jednodušších objektů, např. při identifikaci obuvi a identifikaci člověka podle tzv. pěšinky chůze.
- *Skládání částí* je reálným přiložením částí předmětů in natura nebo částí jejich zobrazení. Korespondence identifikačních znaků, představovaných různými nepravidelnostmi na linii nebo ploše oddělení, prokazuje, že části tvořily před oddělením jeden celek.

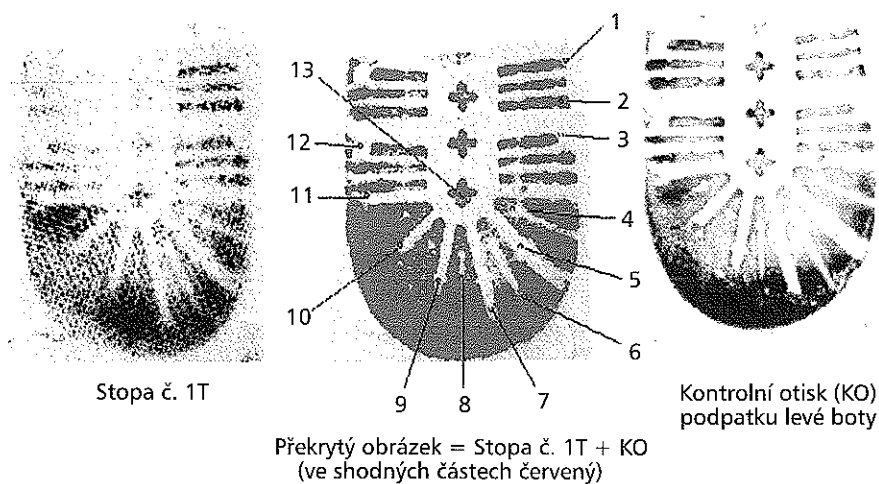
Předchozí metody jsou pouze některými srovnávacími postupy užívanými v případech, kdy identifikační znaky lze zobrazit v obrazové podobě. Moderní přírodovědné a technické metody poskytují výsledky zkoumání též v jiných podobách, které jsou zpravidla transformovány do analogového nebo digitálního signálu. Porovnávání a hodnocení takto vyjádřených identifikačních znaků je složitou záležitostí, o níž se pojednává při popisu těchto speciálních metod.

Obv. 13.7. Komparace spojením zobrazení (mechanoskopická stopa z místa činu a srovnávací materiál)

Dokumentování shodnosti komparační metodou – překrýváním

(č. 1 až č. 13 vyznačují specifické znaky – markanty)

Obr. 13.2: Komparace překrytím zobrazení. Trasologická stopa z místa činu vlevo, srovnávací otisk vpravo. Na překrytém obrazu uprostřed jsou barevně vyznačeny shodné části se specifickými znaky. Zpracováno počítačovým systémem LUCIA.

c) Vyhodnocení výsledků porovnání

Cílem této etapy je posoudit, zda identifikační znaky, zobrazené na dvou či více porovnávaných objektech, se shodují či nikoliv a v případě, že ano, zda shodné znaky tvoří *neopakovatelný soubor*.

Bylo už konstatováno, že nikdy nelze očekávat, že ve stopě nebo v jiném zobrazení se projeví všechny identifikační znaky ztotožňovaného objektu a že se všechny znaky budou shodovat. Naopak, část znaků zobrazených ve stopě se vždy odlišuje. Metodicky je výhodné *zhodnotit nejprve zjištěné neshody* a posoudit, zda jde o rozdíly, které jsou vysvětlitelné mechanismem projevu vlastností nebo změnou objektů v čase, nebo zda jde o rozdíly, které vylučují závěr o totožnosti.

Po zhodnocení těchto rozdílů lze někdy vyslovit *kategorický negativní závěr*, tj. vyloučit vztah totožnosti. Možné je to tam, kde se podstatně odlišují trvalé skupinové vlastnosti (např. podstatná odlišnost ráže zbraně a střely) nebo vysoce specifické a velmi trvalé vlastnosti (např. tzv. zvláštní znamení u člověka). Rozdíly v jiných vlastnostech zpravidla neumožňují vyslovit kategorický negativní závěr.

Poté se přistupuje k hodnocení shod identifikačních znaků a k úvaze o tom, zda shodné znaky tvoří *neopakovatelný soubor*. Kladné zodpovězení této otázky opravňuje znalce

k vyslovení *kategorického pozitivního závěru o totožnosti*. K tomu je zapotřebí ocenit *specifičnost* identifikačních znaků, tj. míru jejich individualizační schopnosti. Toto ocenění je velmi obtížné, protože nesmírná variabilita objektů identifikace a jejich vlastností znesnadňuje kvantitativní statistické výpočty míry pravděpodobnosti. Pouze v některých identifikačních oborech (např. v daktyloskopii) se dospělo ke statistickému stanovení počtu identifikačních znaků, potřebného ke kategorickému pozitivnímu závěru o totožnosti. V jiných oborech tento závěr činí znalec na základě pečlivé analýzy ad hoc, při níž hraje velkou roli zobecněná empirická zkušenost, znalcovo vzdělání, jeho pečlivost, svědomitost a kritičnost. Závěr o totožnosti není zbaven jistého rizika omylu, a proto je bezpodmínečně nutné, aby byl v dalším průběhu trestního řízení kriticky hodnocen a prověřován.

Někdy znalec uzavře své zkoumání konstatováním *shodné skupinové příslušnosti* porovnávaných objektů, avšak nedostatek shodných specifických znaků mu neumožní konstatovat individuální totožnost. Takový případ se označuje jako *nedovršená kriminalistická identifikace*; její důkazní hodnota je sice menší, než je tomu v případě kategorického pozitivního či negativního závěru o totožnosti, avšak je-li podepřena jinými důkazy, může být i ona přínosná.

Jsou-li podklady pro zkoumání zvlášť nekvalitní, vyznívá někdy závěr tak, že se nepodařilo identitu či skupinovou příslušnost objektu ani prokázat, ani vyloučit.

Literatura

- KOLDIN, V. J. Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech. Praha : Univerzita Karlova, 1972
- KRAJNÍK, V. Kriminalistická identifikácia. Bratislava : Akadémia Políciejného zboru, 2000
- MUSIL, J. Sumace a transpozice identifikační informace. Čs. kriminalistika, 1973, č. 1, s. 27–40
- MUSIL, J. Kriminalistická identifikace. Čs. kriminalistika, 1974, č. 1, s. 5–23
- PORADA, V. Teorie kriminalistických stop a identifikace. Praha : Academia, 1987
- PORADA, V. Aplikace výpočetní techniky při řešení identifikačních úkolů v kriminalistice. Kriminalistika, 1998, č. 2, s. 109–118
- PROTVINSKÝ, M. Dekódování informace z kriminalistické stopy. Praha : AUC-Iuridica, 1978
- PROTVINSKÝ, M. Abstraktní objekty kriminalistické identifikace. In: Aktuální otázky současného vývoje kriminalistických metod. Praha : Univerzita Karlova, 1982
- PROTVINSKÝ, M. Kriminalistická identifikace – pojem sui generis. In: NĚMEC, M. (ed.): Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 25–31
- PROTVINSKÝ, M. Za logický a jednotný výklad znalecké kriminalistické identifikace. Kriminalistika, 2003, č. 1, s. 36–43
- STRAUS, J. Stochastická identifikace objektů v kriminalistice. Kriminalistika, 1996, č. 2, s. 109–116
- STRAUS, J. Příspěvek k teorii identifikace objektů a identifikace systémů. Kriminalistika, 2002, č. 3, s. 206–215
- SUCHÁNEK, J. Některé příčiny ukončení procesu kriminalistickotechnické identifikace na úrovni určení skupinové příslušnosti. Čs. kriminalistika, 1988, č. 1, s. 62–68

Kapitola 14

Obecná charakteristika technických a přírodovědných metod v kriminalistice

§ 1 Obecně k technickým a přírodovědným metodám používaným v kriminalistice

Technické a přírodovědné metody umožňují stále dokonalejší využívání nejrůznějších druhů kriminalistických stop, a to zejména pro účely identifikace objektů, které tyto stopy vytvořily. Vývoj těchto metod je obecně závislý na celkovém pokroku vědy a techniky a do kriminalistické praxe se tyto metody dostávají zprostředkovaně, cestou aplikace jednotlivých poznatků pro specializované kriminalistické účely.

Význam využívání zmíněných metod v kriminalistice spočívá především v tom, že umožňují:

- ⊕ vést účinný boj s nejrůznějšími druhy a formami protispolečenské činnosti, a to hlavně tím, že zdokonalují provádění jednotlivých úkolů, zvyšují objektivitu práce a vytvářejí předpoklady pro racionální postup,
- ⊕ dokumentovat jevy a zjištěné skutečnosti,
- ⊕ vytvářet účinné překážky pachatelům trestných činů při provádění jejich záměrů a přijímat a uskutečňovat opatření k jejich rychlému zjištění a dopadení,
- ⊕ vytvářet automatizované informační systémy, které jsou schopny rychle a přesně podle zadaných požadavků poskytovat informace pro kriminalistickou praxi,
- ⊕ zvyšovat účinnost a spolehlivost řízení kriminalistické praxe na všech stupních,
- ⊕ zkvalitňovat znaleckou a expertizní činnost a přispívat tak k faktickému zvyšování množství informací získaných při zkoumání nejrůznějších objektů, především kriminalistických stop,
- ⊕ trvale zkvalitňovat a zefektivňovat práci policie a justice a přispívat tak ke snížení společensky nutných nákladů na jejich činnost.

Každá kriminalistická metoda má svou techniku a metodiku přípravy, provádění a následně i fixaci a dokumentaci výsledků. Výsledkem je určitý *jednotný systém*, jehož význam spočívá ve shromažďování a zkoumání trestněprávních důkazů a jiných kriminalisticky významných skutečností s cílem rychlého, úplného a objektivního odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti.

V kriminalistické praxi jsou nejčastěji využívány následující metody, které mají technický nebo přírodovědný charakter (výčet není vyčerpávající):

- ☉ metody vyhledávání, zviditelnování, zajišťování a zkoumání stop papírných linií,
- ☉ metody popisování osob,
- ☉ metody zkoumání ručního písma,
- ☉ metody zkoumání písma psacích strojů,
- ☉ metody zkoumání listin, dokladů, psacích prostředků, cenin a platidel,
- ☉ metody vyhledávání, zajišťování a zkoumání stop bosých nohou, obuvi, lidské bipedální lokomoce a pneumatik,
- ☉ metody zajišťování a zkoumání stop nástrojů,
- ☉ metody zajišťování a zkoumání vystřelených nábojnic a střel a stop výstřelu,
- ☉ metody zajišťování a zkoumání stop zubů,
- ☉ metody vyhledávání, zajišťování a zkoumání biologických materiálů lidského, zvířecího, příp. rostlinného původu,
- ☉ metody vyhledávání, zajišťování a zkoumání pachových stop osob a věcí,
- ☉ metody zajišťování a zkoumání hlasových stop člověka a zvukových stop různých věcí,
- ☉ metody vyhledávání, zajišťování a zkoumání mikrostop,
- ☉ metody vyhledávání, zajišťování a zkoumání chemických a pyrotechnických stop,
- ☉ metody zajišťování a zkoumání elektrotechnických stop,
- ☉ metody zajišťování a zkoumání defektoskopických stop,
- ☉ metody kriminalisticko technické dokumentace jednotlivých vyšetřovacích úkonů a výsledků kriminalisticko technických zkoumání.

Jednotlivým metodám přísluší i odpovídající technické a přírodovědné prostředky a postupy, jako jsou různé druhy nástrojů a pomůcek používaných na místech činu, nejrůznější laboratorní přístroje a stanovené (v poslední době i mezinárodně certifikované) postupy zkoumání.

§ 2 Metody a prostředky optického zkoumání stop a věcných důkazů

Nalezení a zkoumání velmi malých částecek a změn jejich struktury včetně nejrůznějších nerovností a následné využití zjištěné informační hodnoty vyžaduje použití různých

optických pomůcek a přístrojů, k jejichž činnosti jsou potřebné nejrůznější zdroje světelného záření a zpravidla zvláštní způsoby osvětlení pozorovaného objektu.

Optické způsoby zkoumání stop a věcných důkazů mají *nedestruktivní charakter*, což znamená, že při použití těchto metod nedochází k porušení podstaty zkoumaného objektu. Tato skutečnost tyto metody zvyhodňuje před jinými metodami, protože je možné bez poškození zkoumaného objektu alespoň předběžně posoudit, o jaký objekt se jedná, zda má nebo může mít kriminalistický význam a případně i rozhodnout, která z disciplín kriminalistické praxe se bude stopou nebo jiným věcným důkazem dále zabývat. Z druhé strany je ovšem třeba uvést, že tyto metody zkoumání mohou poskytnout pouze omezený rozsah informací o zkoumaném objektu.

Běžné optické prostředky používané v kriminalistické praxi jsou jednoduché lupy a konstrukčně podstatně složitější mikroskopy různých konstrukcí a určení. **Lupy** (tvořené nejčastěji pouze jednou jednoduchou čočkou) slouží k malému zvětšení pozorovaných objektů (zpravidla čtyř- až desetinásobnému). Jejich využití je však přesto časté, např. při prohlížení různých zajištěných objektů a vyhledávání změn, které na nich vznikly, ale i při pozorování daktyloskopických otisků a stop, vyhledávání mikrostop, drobných biologických objektů, pozorování lomových ploch kovových i nekovových materiálů apod. Zorné pole se zpravidla osvětluje běžným denním světlem nebo jednoduchými osvětlovacími zdroji (kapesní svítilny, různé další přenosné osvětlovací zdroje). Běžně se lupy využívají při práci na místě činu, ale i v laboratorních podmínkách.

Pro získání kvalitního obrazu při větších zvětšeních se využívají **mikroskopy**. Maximální hodnota zvětšení optických mikroskopů je dána fyzikálními zákony a pohybuje se přibližně na hodnotě dvaapůltisícenásobného zvětšení. V kriminalistické praxi se však tohoto maximálního zvětšení využívá pouze ojediněle, a to především proto, že zorné pole mikroskopu je v těchto případech velmi malé a také hloubka ostrosti pozorovaného obrazu je velmi malá. Praktické využití takto velkých zvětšení vyžaduje použití speciálních mikroskopických technik. Běžný rozsah využívaných zvětšení je v kriminalistické praxi asi dvacetkrát až tisíckrát. Mikroskopy jsou oproti lupám podstatně konstrukčně složitější. Jsou tvořeny vícečočkovými systémy *objektivů* a *okulárů*, které jsou mnohdy vyměnitelné a dovolují tak optimální přizpůsobení mikroskopu konkrétním požadavkům. Celkové zvětšení mikroskopu je dáno součinem zvětšení objektivu a okuláru. K osvětlení zorného pole jsou běžně využívány specializované osvětlovací zdroje, které např. umožňují osvětlení zorného pole pod různými úhly, osvětlení kolmé (v dopadajícím světle) i osvětlení v procházejícím světle (světlo prochází zespodu skrz pozorovaný objekt). Bezproblémové je i použití různých barevných filtrů, polarizovaného světla, příp. i neviditelných druhů záření (ultrafialového a infračerveného). Využití mikroskopů v kriminalistické praxi je mnohostranné. Běžně se s nimi pracuje v kriminalistické biologii (hodnocení vlasů a chlupů, zjišťování spermií, hodnocení botanických materiálů),

dále v kriminalistické chemii (vyhledávání drobných úlomků a otěrů nátěrových systémů, otěrů kovů na různých předmětech, vyhledávání textilních vláken a dalších drobných částic). Časté je použití mikroskopů při práci s mikrostopy a zcela běžné při hodnocení a zkoumání balistických a mechanoskopických stop.

V kriminalistické praxi se používá několik druhů optických mikroskopů. Pro menší zvětšení (do cca stopadesátinásobného) se používají *binokulární stereomikroskopy*, které slouží především k přehlednému posuzování objektů zaslaných ke zkoumání a k vyhledávání jednotlivých drobných stop (textilní vlákna, částice zeminy, kovové částičky) nebo k posuzování různých poškozených míst (řezy a trhy na různých materiálech, vzhled porušených kovových objektů). V kriminalistické balistice a v mechanoskopii se velmi často používá *komparační mikroskop*, v jehož zorném poli lze současně pozorovat dva objekty (kriminalistickou stopu a pokusnou stopu) a nezávisle s nimi pohybovat. V okuláru jsou oba obrazy opticky spojeny a pozorovatel tak může současně pozorovat oba objekty a vyhledávat v nich (a následně komparovat) shodné znaky. Tyto mikroskopy běžně umožňují fotografickou dokumentaci obrazu nebo převedení obrazu na televizní monitor. Používaná zvětšení se zpravidla pohybují řádově v desítkách. Klasickým laboratorním mikroskopem je *biologický mikroskop*. Jak název napovídá, je jeho oblastí použití především kriminalistická biologie. Využívají se velká zvětšení, pozorovat lze však většinou pouze objekty, které jsou předem laboratorně upraveny (různé řezy zkoumaných objektů, objekty mikroskopickými barvivy obarvené nebo zalité do různých tekutin). V defektoskopii a metalografii je používán i *metalografický mikroskop*. Slouží k pozorování vybroušených, vyleštěných a následně odleptaných povrchů kovových materiálů za účelem zjištění jejich struktury k určení možných technických příčin havárií strojů, dopravních prostředků a dalších obdobných objektů. Používaná zvětšení se pohybují řádově ve stovkách.

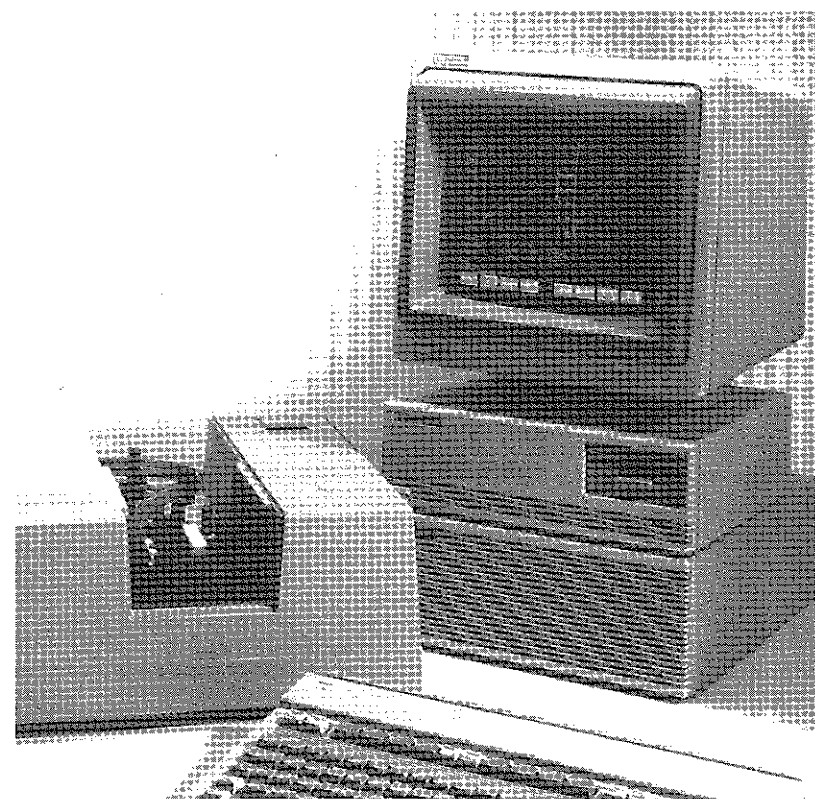
Vyspělou mikroskopickou techniku představuje český *systém LUCIA*. Jde o multifunkční zařízení, které kromě mikroskopického využití umožňuje i práci s většími objekty. Systém je tvořen optickou a osvětlovací částí a počítačem se specializovaným softwarem. Umožňuje pozorování nejrůznějších objektů, vzájemné spojování obrazů, jejich překrývání, vyznačování shodných znaků apod. Výsledky lze bezproblémově dokumentovat tiskem na počítačové tiskárně, příp. i jinak. Využití systému je např. při zkoumání textilních vláken, ale i v oblasti trasologie, mechanoskopie, balistiky, zkoumání listin a dokladů a dalších.

Moderním druhem mikroskopu se širokým využitím v kriminalistické praxi je *elektronový skanovací mikroskop*. Je třeba uvést, že nejde o optický mikroskop, ale o mikroskop, který využívá k vytvoření obrazu svazek emitovaných elektronů. Je to komplikované a ekonomicky nákladné zařízení s řadou doplňků, podstatně rozšiřujících jeho využití. Rozsah jeho zvětšení je zhruba od desetinásobného až po cca dvěštosmdesátitisícinásobného. Extrémní zvětšení však již nejsou v kriminalistické praxi využitelná. Obraz pozorovaného objektu je vytvářen na televizní obrazovce a je možná jeho fotografická

či jiná dokumentace. V kombinaci s různými doplňky umožňuje i nedestruktivní prvkovou analýzu zkoumaného objektu. Charakter zkoumání je nedestruktivní, ale vzhledem k prostorově omezenému pracovnímu prostoru je mnohdy nezbytné oddělit část zkoumaného objektu. Velmi dobrá je i hloubka ostrosti obrazu. Tento druh mikroskopu se využívá zejména při zkoumání mikrostopy a při zkoumání povýstřelových a povýbuchových zplodin.

§ 3 Metody zkoumání stop a věcných důkazů v neviditelném elektromagnetickém záření

V kriminalistické praxi se široce využívá ultrafialové a infračervené záření a dále v omezeném rozsahu i rentgenové záření. Okrajový význam mají jednotlivé druhy jaderného záření.

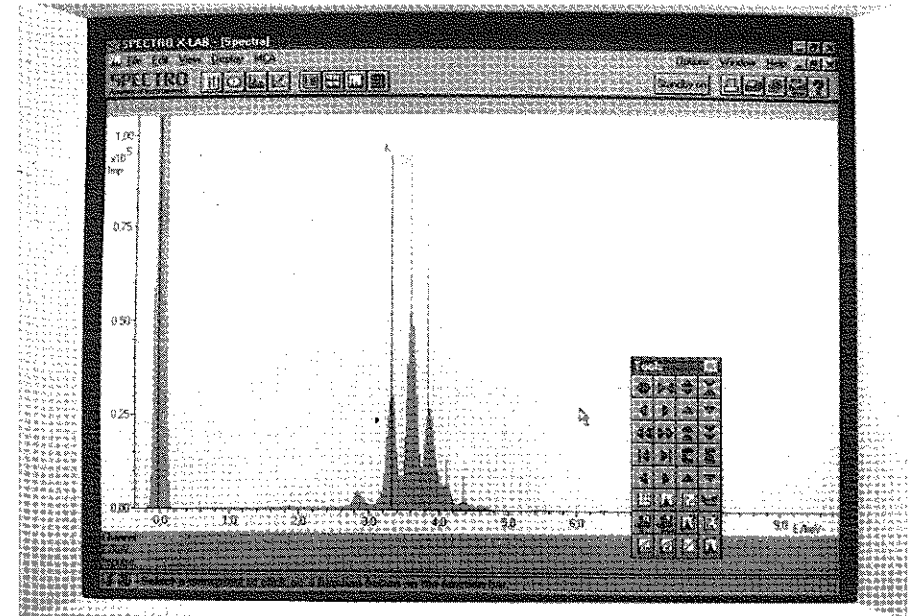
Obr. 14.1: Spektrofotometr firmy Hewlett Packard pracující v oblasti ultrafialového záření a viditelného světla.

Ultrafialové záření ve spektru elektromagnetického vlnění předchází nejkratším délkám viditelného světla (fialové barvě). Jeho zdrojem jsou různé druhy výbojek, často plněných rtuťovými parami. Využívá se k vyhledávání různých druhů biologických a chemických stop, protože řada látek tohoto druhu při dopadu ultrafialového záření různobarevně fluoreskuje („září“). Toho se využívá např. při vyhledávání stop chlorofylu (zeleného rostlinného barviva), různých účinných složek léčiv, některých drog, zbytků výbušnin, stop ejakulátu, krve a dalších. Obdobně se toto záření využívá i při detekci výsledků chromatografie na papíru a tenkovrstvé chromatografie, např. při analýzách psacích prostředků, léčiv, drog, povýbuchových zplodin a jedů. Druhý okruh využití ultrafialového záření je v různých *spektrofotometrech*, což jsou přístroje, které na základě zjištěné propustnosti tohoto záření zkoumaným vzorkem dovolují určit jeho chemické složení. Fluorescenční jevy lze bez problémů fotograficky dokumentovat.

Infračervené záření ve spektru elektromagnetického vlnění následuje za nejdelšími vlnovými délkami viditelného světla (po červené barvě). Infráčervené záření se vyskytuje v určité intenzitě i v přírodě, což umožňuje např. pozorování za snížené viditelnosti nebo i fotografování, ovšem s použitím měničů neviditelného infračerveného záření na viditelné světlo (např. tzv. *noktovizorů* – přístrojů na noční pozorování) nebo s použitím speciálně senzibilizovaných fotografických materiálů. Laboratorními zdroji infračerveného záření jsou speciální žárovky (i světlo běžných žárovek však obsahuje značný podíl tohoto záření) nebo v laboratorních přístrojích často používané rozžhavené keramické materiály, tzv. *Nernstovy tyčinky*. Často se využívá infračervené záření při zkoumání listin a dokladů, např. při zčítelňování zakrytých textů, omezeně

Obr. 14.2: Rentgenový spektrofotometr.

Obr. 14.3: Příklad výsledku analýzy provedené metodou rentgenové spektrofotometrie a zobrazené na monitoru počítače.

i v kriminalistické balistice při zjišťování míst vstřelů. Nejširší uplatnění je v laboratorních přístrojích, především v *infráčervených spektrofotometrech*, které umožňují získat absorpční spektra různých látek (náterových hmot, léčiv, drog, jedů a dalších) a přispět tak k jejich identifikaci.

Rentgenové záření se v současné době uplatňuje omezeně při prozařování podezřelých objektů (analogie s lékařským využitím), např. při kontrolách zavazadel, poštovních zásilek a dalších obdobných objektů. Získá se stínový obraz, který často dovoluje posoudit obsah objektu bez jeho otevření. V posledních letech stoupá význam využití tohoto záření pro identifikaci různých chemických sloučenin. Používané metody jsou založeny jednak na ohybu (difrakci) tohoto záření na krystalové mřížce čistých chemických sloučenin, jednak na fluorescenčních jevech vzniklých po dopadu rentgenového záření. Analytické přístroje založené na vyhodnocování fluorescenčních jevů existují jako samostatné, ale i jako doplňky k elektronovým skanovacím mikroskopům. Zásadně tyto přístroje umožňují prvkovou analýzu zkoumaného vzorku bez jeho porušení.

Jaderné záření, resp. jeho jednotlivé druhy, jsou v současnosti využívány v kriminalistické praxi velmi omezeně. V oblasti defektoskopie je využívána *gamagrafie*, jejíž princip spočívá v prozařování kovových materiálů (trubek, různých strojních dílů)

intenzivním gama zářením s cílem zjištění materiálových vad (prasklin, vměstků, dutin apod.). Jedná se o analogii využití rentgenového záření pro obdobné účely, touto metodou lze však prozařovat podstatně masivnější objekty. Metoda se používá ve velkých strojírenských a hutních provozech, v případě kriminalistického zájmu je potřebná dohoda s těmito pracovišti. Pro kriminalistickou praxi je vhodná i metoda *neutronografie*. Jedná se o náročnou metodu dostupnou prakticky pouze při práci s jaderným reaktorem. Opět se jedná o prozařovací metodu, používá se však proud neutronů. Výhodou je skutečnost, že vzniklý stínový obraz je opačný (negativní) oproti obrazům vzniklým jinými prozařovacími metodami. To je dáno skutečností, že neutrony jsou více pohlcovány lehkými chemickými prvky a méně těžkými chemickými prvky. Metoda umožňuje např. nedestruktivní zkoumání nábojů, střel, obsahu různých kovových obalů apod. Další náročnou metodou je *neutronová aktivací analýza (NAA)*, která umožňuje zjistit velmi přesně prvkové složení vzorku, a to i prvků vyskytujících se ve velmi malém množství. Vzhledem k její náročnosti se přes nepochybnou užitečnost v kriminalistické praxi uplatňuje minimálně.

§ 4 Chemické, fyzikální a fyzikálně chemické metody zkoumání stop a věcných důkazů

Častým úkolem kriminalistické praxe je zjišťování chemického složení jednotlivých vzorků (stop a věcných důkazů). V úvahu přichází zjišťování kvalitativního, méně často i kvantitativního složení nejrůznějších materiálů. Cílem zkoumání je zpravidla zjištění shody složení dvou nebo více vzorků, případně zjištění stavu v případech, kdy byl předložen pouze jeden vzorek.

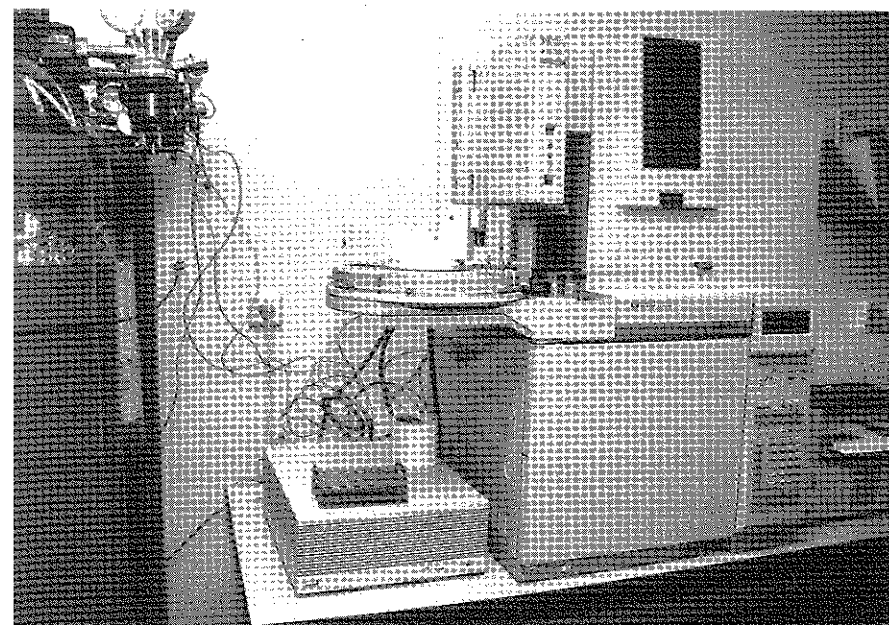
Chemické metody jsou historicky nejstarší a v současnosti již využívané poměrně zřídka. Uplatňují se jako *orientační zkoušky*, jimiž se jednoduchými a rychlými způsoby zjišťuje, o jakou chemickou sloučeninu se může jednat nebo do které skupiny chemických sloučenin lze zkoumanou látku zařadit. V tomto smyslu existují systémy *přehledových (screeningových) testů*, zaměřených na jednotlivé skupiny kriminalisticky významných chemických sloučenin (léčiva, drogy nebo i náterové hmoty). Využívají se vesměs jednoduché chemické reakce, které se provádějí ve zkumavkách, na tečkovacích deskách nebo i na filtračních papírech. Výsledek reakce se hodnotí podle změny zbarvení, vzniku sraženiny, příp. podle úniku plynu.

Chemické metody jsou využitelné i pro provádění kvantitativních rozborů a poskytují velmi přesné výsledky. Jedná se o *metody titrační a vážkové*. V kriminalistické praxi je jejich využití okrajové, protože se pouze ve velmi omezeném počtu případů lze setkat s požadavky na zjištění přesného kvantitativního složení vzorku nebo s případy sériových analýz zaměřených na zjištění rozdílů v kvantitativním složení jednotlivých vzorků.

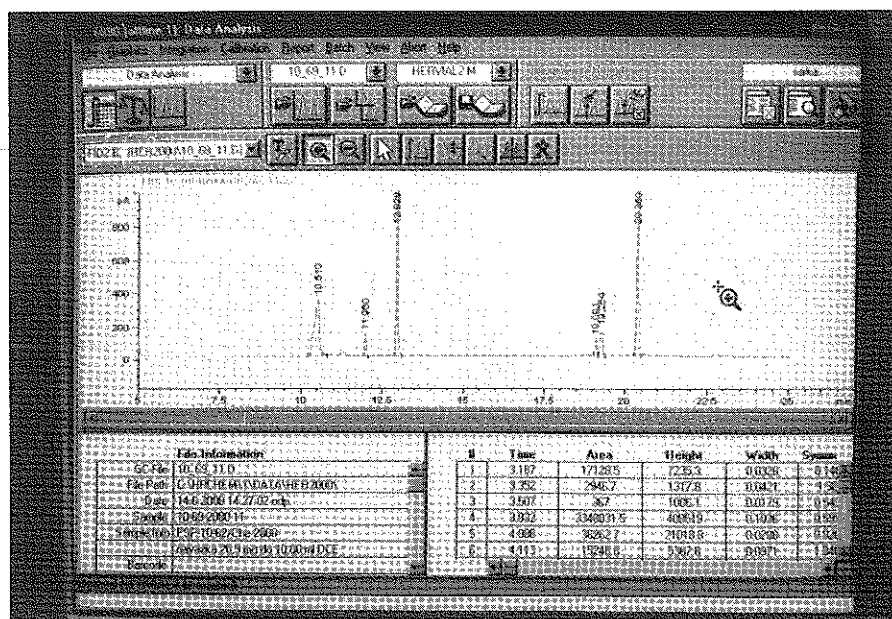
Fyzikální metody tvoří skupinu metod, která má pro kriminalistickou praxi podpůrný význam. Výsledky zkoumání dosažené těmito metodami pomáhají v orientaci při zjišťování chemického složení vzorku. Samy o sobě nevedou k identifikaci vzorku a zjištění jeho složení. Jedná se především o zjišťování bodu tání, bodu varu, indexu lomu, molekulární hmotnosti, specifické hmotnosti, specifické otáčivosti apod. Uplatnění je např. při analýzách pohonných hmot a mazadel, směsí různých organických těkavých látek, kontrolách čistoty vypreparovaných podílů z různých směsí apod.

Fyzikálně chemické metody tvoří v současnosti nejvíce využívanou skupinu metod. Zahrnují řadu metod založených na vzájemně odlišných principech a řada z těchto metod má při zjišťování chemického složení vzorků stěžejní význam.

Spektrální metody využívají vlastnosti záření, a to jak ultrafialového, infračerveného a rentgenového, ale i viditelného světla. Dělí se na metody *emisní* (pro analýzu se využívá vyzařovaného záření) a na metody *absorpční* (pro analýzu se využívá záření zeslabeného po průchodu vzorkem). Metody emisní jsou v současnosti využívány minimálně (v minulosti se jednalo hlavně o metodu emisní spektrální analýzy). Absorpční spektrální analýzy se provádějí především v infračervené oblasti záření. Záření prochází upraveným vzorkem (slisovaným do tvaru tablety nebo převedeným

Obr. 14.4: Plynový chromatograf firmy Hewlett-Packard s automatickým dávkovačem vzorku.

Obr. 14.5: Příklad výsledku analýzy provedené metodou plynové chromatografie a zobrazené na monitoru počítače.

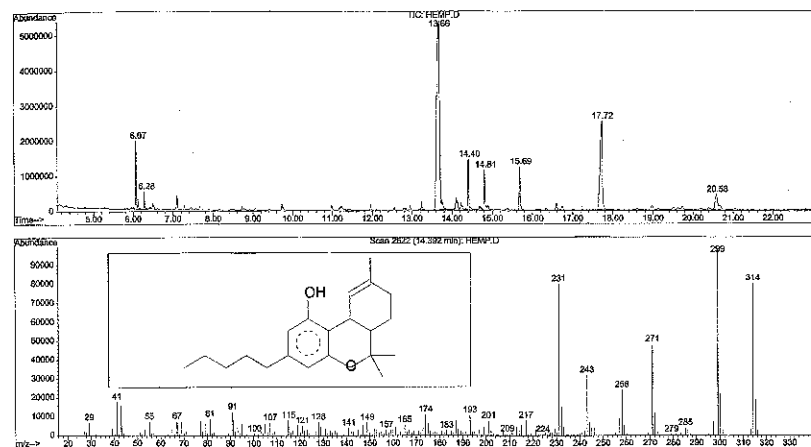
do roztoku) a měří se úbytek intenzity záření v jednotlivých vlnových délkách. Takto získané spektrum se porovnává s databází nejružnějších spekter čistých chemických sloučenin nebo i směsí (např. nátěrových hmot) a následně se zkoumaný vzorek identifikuje. Metoda umožňuje identifikovat mnoho chemických sloučenin nebo i směsí. Typické je využití při analýzách léčiv, drog, jedů, zemědělských ochranných prostředků, ale i nátěrových hmot.

Chromatografické metody jsou metody určené k dělení směsí nejružnějších látek, a to mnohdy směsí velmi složitých. V kriminalistické praxi slouží jednak k rozdělení vzorků obsahujících několik složek na jednotlivé podíly (ty jsou potom identifikovány dalšími metodami) nebo k posouzení směsi jako celku podle charakteristických podílů (zjištění složení psacích prostředků, složení různých druhů pohonných hmot, složení olejů nebo složení směsných výbušnin, ale i složení kompozitních léčiv). Podle praktického provedení (a podle charakteru tzv. pevné a mobilní fáze) existuje *papírová chromatografie* (dělení směsi probíhá na speciálním papíru, do kterého se nasávají vhodná rozpustidla), *chromatografie na tenké vrstvě* (dělení probíhá v tenké vrstvě např. silikagelu, oxidu hlinitého nebo polyamidu nanesené na skleněné nebo kovové podložce, do které se opět nasávají vhodná rozpustidla), *kapalinová chromatografie* (dělení probíhá v trubičce – koloně, naplněné vhodným materiálem, kterou protéká kapalina) a *plynová chromatografie* (dělení probíhá v trubičce – koloně, naplněné vhodným materiálem, kterou proudí plyn). Papírová chromatografie a chromatografie na tenké vrstvě jsou jednoduché a nenáročné metody, ostatní dvě jsou vázány na nákladné laboratorní vybavení. Plynová chromatografie je ve svých špičkových modifikacích velmi citlivá a umožňuje provádění analýz velmi malých množství vzorků. Často je používána ke kvalitativnímu a kvantitativnímu prokazování alkoholu v krvi.

Literatura

- KMJEČ, T., PLANKA, B., MIKEŠ, J. Systém LUCIA – analýza obrazu a její uplatnění v kriminalistice. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1996, č. 4, s. 2–6
- MACEK, K., DEYL, Z. Chromatografie – současné metody a možnosti jejich využití v soudní chemii a kriminalistice. Čs. kriminalistika, 1979, č. 3, s. 228–240
- SUCHÁNEK, J. a kol. Kriminalistika – kriminalistickotechnické metody a prostředky. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- SUCHÁNEK, J. Kriminalistické stopy odrážející vnitřní stavbu objektu. Praha : Policejní akademie ČR, 2000
- TALLO, A. a kol. Technické systémy a prostředky policie. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2001
- TOBĚRNÝ, Z. Proces dosažení QA v laboratořích Kriminalistického ústavu zahájen. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 2, s. 28–29

File : D:\LIBRARY\NATURA-1\HEMP.D
 Operator : Mike
 Acquired : 1 Feb 2002 16:07 using AcqMethod 3_THC
 Instrument : GC/MS Q10
 Sample Name : plant matter in Toluene
 Misc Info : THC expected
 Vial Number : 1

Obr. 14.6: Záznam analytického výstupu z přístrojové kombinace plynové chromatograf (horní část záznamu) – hmotnostní spektrometr (dolní část záznamu) – analýza konopí (OKTE Praha).

Kapitola 15 Daktyloskopie

§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty daktyloskopie

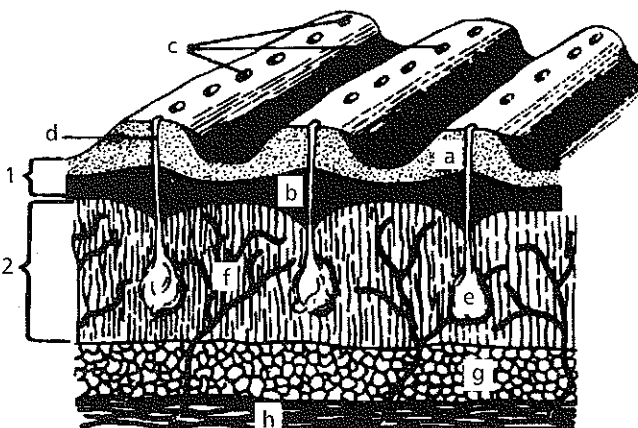
Daktyloskopie je druhou nejstarší metodou využívanou v kriminalistické praxi pro identifikaci osob. Principy daktyloskopie byly známy již před mnoha tisíci léty, jejich platnost však nebyla exaktně ověřena. Např. již ve starých čínských kulturách sloužily otisky obrazců papilárních linií k verifikaci důležitých dokumentů, zejména různých písemných aktů vydávaných tehdejšími vládci. Praktické a alespoň částečně exaktně ověřené využívání obrazců papilárních linií pro identifikaci člověka je známo ze začátku 19. století. Významně se na zavedení daktyloskopie do kriminalistické praxe podílela řada anglických přírodovědců a lékařů (Galton, Herschel, Faulds, Henry); principy třídění tzv. základních vzorů obrazců papilárních linií na koncových člancích prstů vycházely také z poznatků slavného českého přírodovědce Jana Evangelisty Purkyně. Koncem 19. století se stala daktyloskopie jednoznačně nejvýznamnější metodou identifikace osob a do pozadí odsunula do té doby vedoucí metodu antropometrické identifikace, tzv. *bertillonáž*.

Daktyloskopie je charakterizována jako nauka o obrazcích papilárních linií vytvořených na vnitřní straně článků prstů, na dlaních a na prstech nohou a chodidlech. Na ostatních částech povrchu lidského těla papilární linie nejsou vytvořeny. Účel papilárních linií není zcela objasněn, nesporně ale souvisí s hmatovou a úchopovou funkcí končetin na místech, kde jsou vytvořeny.

Kriminalisticky je významná skutečnost, že obrazce papilárních linií nejsou vytvořeny u jiných živých tvorů a nález takovýchto otisků a stop proto jednoznačně svědčí o lidském původu. Pro úplnost je třeba dodat, že v určité primitivní podobě jsou vytvořeny u lidoopů, ale jejich odlišení, pokud by vůbec přicházelo v úvahu, je velmi snadné.

Daktyloskopie je založena na fyziologických poznacích o lidské pokožce. Papilární linie vytvořené na již uvedených místech povrchu lidského těla jsou tvarově značně komplikované a vytvářejí složité obrazce. Papilární linie tvoří souvislé vyvýšené reliéfy, jejichž výška je cca 0,1–0,4 mm a šířka cca 0,2–0,7 mm. Tyto linie se vzájemně kříží, mění směr, rozvětvují se a spojují, přerušují apod. a vytvářejí tak ve svém souhrnu nejrůznější obrazce, zvané *dermatoglyfy*. Tyto obrazce v minulosti tvořily východisko pro tvorbu různých daktyloskopických třídících systémů, které však v souvislosti se zavedením moderních počítačových daktyloskopických systémů ztratily v podstatě svůj význam.

- 1 – pokožka (epidermis)
- 2 – škůra (cutis)
- a – vrstva rohová (stratum corneum)
- b – vrstva zárodečná (stratum geminatum)
- c – póry
- d – vývody potních žláz
- e – potní žlázy
- f – cévy
- g – podkožní tuk
- h – svalstvo

Obr. 15.1: Řez lidskou kůží podle L. Borovanského.

Daktyloskopické stopy se v kriminalistické praxi vyskytují velmi často, což je zcela pochopitelné. Stačí si uvědomit, že pachatel trestné činnosti se velmi pravděpodobně dotkne během páchaní trestné činnosti řady objektů, na kterých mohou daktyloskopické stopy vzniknout. Daktyloskopické stopy patří do skupiny stop, které zobrazují vnější strukturu objektu, který stopu vytvořil.

Původně se otisky a stopy vytvořené obrazci papilárních linií rozlišovaly též podle toho, kterou částí pokožky byly vytvořeny. Tak se odlišovaly otisky a stopy daktyloskopické (vytvořené vnitřními plochami prstů rukou), cheiroskopické (vytvořené dlaněmi) a podoskopické (vytvořené chodidly a prsty na nohou). V současnosti jsou všechny tyto otisky a stopy jednotně označovány jako daktyloskopické.

V tuzemské kriminalistické praxi se nejčastěji vyskytují daktyloskopické stopy vytvořené posledními články prstů na rukou, zbylými články prstů na rukou a dlaněmi. Zanedbatelný je výskyt stop chodidel a prstů na nohou. Daktyloskopické stopy jsou pro účely identifikace osob široce využívány. Jejich vyhodnocení má klíčový význam pro všechny orgány činné v trestním řízení. Důvodem pro toto tvrzení je:

- velká četnost výskytu daktyloskopických stop souvisejících s činností pachatele, ale i dalších osob, které se podílely na průběhu páchaní trestné činnosti,
- skutečnost, že poskytují informace jednoznačně vedoucí (za předpokladu potřebné technické kvality) k individuální identifikaci člověka a dovolují tak identifikovat pachatele a případně i další osoby, které se podílely na trestné činnosti,
- možnost identifikace neznámých osob nebo neznámých mrtvol na základě vyhodnocení sejmutých otisků obrazců papilárních linií.

Objekty daktyloskopie tvoří daktyloskopické stopy a daktyloskopické srovnávací materiály. *Daktyloskopické stopy* mohou mít charakter *otisků* nebo *vtisků* v závislosti na charakteru nosiče a velikosti působící síly. Specifický význam mají stopy z míst neobjasněných trestných činů – v případě nemožnosti identifikace osoby dovolují alespoň spojovat několik případů s osobou jednoho nebo více pachatelů. *Daktyloskopické srovnávací materiály* jsou jednak otisky obrazců papilárních linií konkrétních osob zařazených do daktyloskopických evidencí, jednak osob podezřelých ze spáchání trestné činnosti (mnohdy pořizované ad hoc), dále tzv. osob domácích (uživatelů bytů, pracovníků nějakého podniku, obchodu apod.) a konečně i otisky sejmuté osobám, které nemohou nebo nechťejí prokázat svou totožnost, a neznámým mrtvolám.

§ 2 Vznik, typické druhy a výskyt daktyloskopických stop

Daktyloskopické stopy vznikají velmi jednoduchým mechanismem. Principiálně postačuje, aby se pokožka pokrytá papilárními liniemi dotkla vhodného nosiče a přenesla na něj vzhled obrazce papilárních linií. Daktyloskopická stopa může vzniknout několika mechanismy.

Nejčastější případ tvoří stopy *neviditelné (latentní)*, resp. obtížně viditelné. Vznikají při kontaktu relativně čisté pokožky s relativně čistým nosičem a zpravidla jsou tvořeny přenosem potu. Možnost vzniku *viditelné* daktyloskopické stopy je taková, že na nosič se přenesou nečistoty z pokožky, přičemž vznikne stopa navrstvená. Typickými nečistotami je prach, mastné látky, různá barviva a psací prostředky, ale i krev. Jinou možností jsou odvrstvené daktyloskopické stopy, jestliže pokožka odstranila (sejmula) z povrchu nosiče nějaké nečistoty (prach, barviva, různé práškovité hmoty). Zřídka se vyskytují plastické daktyloskopické stopy (vtisky), např. v měkkém okenním tmelu.

Jak je zřejmé, daktyloskopické stopy vznikají poměrně jednoduchým mechanismem. Pro vznik technicky kvalitní stopy však musí být splněny určité podmínky. Jednou z nejdůležitějších je existence vhodného nosiče. Nejlepšími daktyloskopickými stopy vznikají na hladkých, pevných plochách (površích). Velmi vhodné jsou z tohoto hlediska plochy skleněné (tabulové, ale i tvarované sklo), hladké kovové, keramické nebo lakované plochy, hladké, zejména tvrdé dřevo, některé plastické hmoty. Vhodné jsou i některé druhy papíru. Málo jsou vhodné textilní nosiče a vůbec nevhodné jsou hrubé povrchy a povrchy nasákové. Dořešena není ani otázka existence stop na povrchu těl živých osob a mrtvol a zejména jejich praktické využití.

Místa nálezů daktyloskopických stop jsou velmi různorodá. Obecně platí, že se mohou nalézat na všech místech, se kterými přišel pachatel nebo jiné osoby účastníci se na

kriminalisticky relevantní události do styku. V případech latentních stop je nutné typovat místa, kterých se jednotlivé osoby mohly dotýkat a na nich prověřovat existenci stop. Trvanlivost daktyloskopických stop závisí na řadě okolností. Zásadní vliv má prostředí, ve kterém se stopa nachází, jeho teplota, vlhkost, sluneční záření a další. Uplatní se i charakter nosiče, zejména v případech materiálů nasákových, ve kterých se může stopa „rozpustit“. Z kriminalistické praxe jsou známy případy úspěšného využití stop i několik let starých a dokonce i stop, které byly umístěny na nosičích ve vodě. Nelze proto jednoznačně předem rozhodnout, zda může stopa ještě existovat a být využitelná nebo nikoliv.

Významným kritériem pro dělení daktyloskopických stop je jejich *upotřebitelnost*.

Z tohoto hlediska se v praxi dělí podle počtu využitelných daktyloskopických markantů na stopy upotřebitelné, částečně upotřebitelné a neupotřebitelné. Upotřebitelné stopy obsahují více než 10 daktyloskopických markantů a slouží k jednoznačné identifikaci osob. Částečně upotřebitelné stopy obsahují 7–9 daktyloskopických markantů, nejsou dostačující pro individuální identifikaci osoby, ale mohou sloužit pro účely vylučování podezřelých osob. Neupotřebitelné stopy obsahují méně než sedm daktyloskopických markantů a jejich význam je omezeně taktický. Užívané označení „neupotřebitelná stopa“ je nepřesné, protože i takové stopy dovolují alespoň v některých případech posoudit, kterou částí pokožky byly vytvořeny, zjistit vzhled základního daktyloskopického obrazce apod. Uvedené počty daktyloskopických markantů jsou pouze orientační.

§ 3 Vyhledávání, zajišťování a zasilání daktyloskopických stop ke zkoumání

Vyhledávání daktyloskopických stop je náročná práce, která vyžaduje specializované znalosti, zkušenosti a praktické dovednosti pracovníka, který tuto činnost provádí. Daktyloskopické stopy jsou snadno přehlédnutelné a je možné je též snadno poškodit nebo zničit. To platí zejména o stopách latentních. V kriminalistické praxi platí zásada, že se vyhledávají a pokud možno i zajišťují všechny nalezené daktyloskopické otisky a stopy a teprve následně se zjišťuje, které mají vztah k objasňované události a které nikoliv. Tuto zásadu však z technických důvodů není možné vždy dodržet. Často se proto volí jakýsi kompromis a otisky a stopy se vyhledávají pouze na místech, o kterých se předpokládá, že s nimi účastníci kriminalisticky relevantní události přišli do styku.

Vyhledávání *latentních daktyloskopických stop* se nejsnáze provádí pomocí vhodného světelného zdroje, kterým se pod různými úhly **osvětluje** prověřovaný objekt nebo místo. Stopy lze takto mnohdy vidět pouhým okem. Způsob je vhodný pro vyhledávání stop na skle, kovech, lakovaných předmětech apod., nepoužitelný je pro papírové nosiče, textilie a některé plastické hmoty. Vyhledat a současně i zviditelnit lze řadu latentních

stop fyzikálními metodami. Metody jsou založeny na skutečnosti, že latentní stopy (tvořené především odparkem potu) jsou mírně *adhezivní* (přilnavé). Na tomto odparku ulpívají velmi jemně mleté, ve vodě nerozpustné **daktyloskopické prášky**, které se nanášejí pomocí jemných štětečků. Prášek na odparku potu ulpí a vykreslí tak vzhled daktyloskopické stopy. Jako daktyloskopické prášky jsou používány různé jemně mleté kovy, jako např. hliník (známý prášek obchodního názvu *argentorát*), železo, různé druhy mosazi nebo bronzů, ale i prášky nekovové, např. grafit. K vyhledání a zviditelnění stop na papíru, ale případně i jiných nosičích se často používají **chemické metody**. Objekt se postříká roztokem *dusičnanu stříbrného* nebo *ninhydrinu* a případně přítomné stopy se po určité době zviditelní. Obě chemické metody jsou založeny na vzniku barevných reakcí se složkami odparku potu, a to v případě dusičnanu stříbrného s přítomnými solemi a v případě ninhydrinu s látkami bílkovinného charakteru. K vyhledávání a zviditelnění stop se využívá i řada dalších metod, jako je např. působení *par jódu* nebo odýmení hořícím *kafrem*. O použití rozhoduje příslušný odborník.

Moderní metodou k vyhledání a zviditelnění daktyloskopických stop je použití *kyanakrylátových par*. Metoda byla objevena náhodně, její chemismus není jasný. Kyanakryláty jsou chemické sloučeniny známé široké veřejnosti jako účinné složky tzv. vteřinových lepidel. Páry těchto látek zviditelňují daktyloskopické stopy v šedobílé barvě na nejrůznějších nosičích, jako jsou zejména plastické hmoty, kůže, papír a další. Metoda existuje v řadě laboratorních modifikací, ale použitelná je i při ohledání místa činu. V tomto případě se využívá ruční vyvíječ par známý pod názvem „*kyanová hůlka*“.

Jinou moderní metodou je použití **laserového záření** po předchozí chemické úpravě povrchu objektu, na kterém se daktyloskopické stopy vyhledávají a zviditelňují. Objekt se nejprve postříká vhodnou chemickou sloučeninou (zpravidla různými barvivy) a následně ozařuje rozptýleným světlem argonového laseru. Metoda je vhodná i pro prověřování velkých objektů (karosérie motorových vozidel). Žádná z uvedených metod není univerzální, o konkrétním použití rozhoduje vždy příslušný odborník.

Vyhledávání *viditelných daktyloskopických stop* vyžaduje pouze pečlivou práci, protože tyto stopy jsou běžně viditelné pouhým okem. V případě potíží si lze pomoci např. vhodným osvětlením, použitím lup apod.

Po vyhledání a případném zviditelnění daktyloskopických stop je potřebné jejich **zajištění**. Daktyloskopické stopy se zajišťují *in natura*, na daktyloskopickou fólii, fotograficky a odléváním.

In natura se zajišťují především drobné předměty, na kterých se předpokládá existence daktyloskopických stop, jako jsou např. peněženky, menší dámské kabelky, platební karty a zejména listinný materiál včetně případných obalů. Tento způsob zajištění se volí velmi obezřetně, protože vždy hrozí reálné nebezpečí poškození nebo zničení stop během dopravy a manipulace.

Na **daktyloskopickou fólii** se zajišťují stopy, které byly zviditelněny daktyloskopickými prášky, výjimečně lze takto zajistit i stopy prашné nebo v prachu. Daktyloskopická fólie je tvořena poměrně silnou vrstvou želatiny, která je pro zajištění pružnosti trvale vlhká. Tato vrstva je nanášena kvůli mechanické pevnosti na vhodný nosič (papír, plastickou hmotu), který má bílou nebo černou barvu nebo je průhledný (transparentní). Vrstva želatiny je kryta odstranitelnou průhlednou fólií z plastické hmoty. Barva fólie, která je dána barvou nosiče, se v praxi volí podle zbarvení zviditelněné stopy, a to tak, aby zajištěná stopa byla vůči podkladu co nejkontrastnější. Před použitím fólie se potřebná část odstříhne, sejme se krycí fólie a obnažená plocha želatinové vrstvy se opatrně přitiskne na zviditelněnou daktyloskopickou stopu. Následně se fólie opatrně sejme a povrch se zpětně překryje krycí fólií. Při tomto postupu se na povrch želatinové vrstvy přenesou částičky, které zviditelnily stopu. Použití daktyloskopických fólií přichází v úvahu na rovných nebo pouze málo zborcených plochách. Ke složitě tvarovaným plochám fólie dostatečně přesně nepřilne. Nevýhodou zajišťování stop na daktyloskopickou fólii je, že v případě neúspěšného zajištění nelze mnohdy postup opakovat.

Fotografickému způsobu zajišťování daktyloskopických stop se dává přednost ve všech případech, kdy tento způsob vyhovuje. Typické je to v případech zviditelnění stop laserem, kyanakrylátovými parami, u viditelných stop, ale i u stop zviditelněných daktyloskopickými prášky. Zásadní výhodou tohoto způsobu je možnost opakovaného fotografování stopy za cíleně měněných fotografických podmínek. Způsob nelze využít v případech, kdy objektivní podmínky neumožňují získat technicky kvalitní fotografii (malá hloubka ostrosti u plastických stop nebo stop vytvořených na příliš nepravidelných plochách).

Odléváním se zajišťují stopy plastické nebo i stopy plošné, vytvořené na značně zborcených plochách. Jako odlévací materiál se používají různé silikonové kaučuky (např. typu LUKOPREN), omezeně i sádra. Odlitky vytvořené silikonovými kaučuky jsou pružné a dostatečně trvanlivé.

Zasílání daktyloskopických stop s výjimkou stop zajištěných *in natura* nepůsobí větší problémy. U stop zajištěných *in natura* je třeba příjemce upozornit na potřebu jejich vyhledání na zasílaných objektech, zamezit jejich poškození nebo zničení a pokud je známo, uvést, na kterých místech nebo částech objektu by měly být stopy vyhledány a zajištěny.

§ 4 Způsoby zkoumání daktyloskopických stop a možnosti identifikace člověka

Daktyloskopie umožňuje:

- identifikaci osob, především pachatelů trestných činů, podezřelých osob, domácích osob a dalších podle otisků a stop nalezených na místech kriminalisticky relevantních událostí,
- identifikaci neznámých osob, které nechtějí nebo nemohou prokázat svou totožnost,
- identifikaci neznámých mrtvol, pokud jsou ještě v dostatečné kvalitě zachovány jejich obrazce papilárních linií,
- zjištění, zda zajištěná daktyloskopická stopa nebyla vytvořena osobou, která se již v minulosti dopustila doposud neobjasněné trestné činnosti,
- výjimečně zjištění, kterou částí těla byla stopa vytvořena.

Pro uvedené účely jsou nejčastěji navzájem porovnávány:

- daktyloskopické stopy s kontrolními otisky osob podezřelých nebo domácích osob,
- daktyloskopické stopy s otisky osob na daktyloskopických kartách, které jsou uloženy v daktyloskopických evidencích,
- daktyloskopické stopy se stopami z míst doposud neobjasněné trestné činnosti,
- sejmuté otisky neznámých osob nebo mrtvol s evidovanými otisky v daktyloskopických evidencích,
- daktyloskopické otisky a stopy zaslané v rámci mezinárodní spolupráce s kontrolními otisky v daktyloskopických evidencích, případně v jiných evidenčních materiálech.

Pro využití daktyloskopie v kriminalistické praxi bylo nutné exaktně prokázat individuálnost, neměnnost a neodstranitelnost obrazců papilárních linií.

Individuálnost obrazců papilárních linií byla formulována v prvním daktyloskopickém zákoně, který říká, že *neexistují dvě osoby, které mají naprosto stejné obrazce papilárních linií*. Tento zákon je podložen matematicko statistickými výpočty, jimiž bylo prokázáno, že variabilnost obrazců papilárních linií je tak vysoká, že není možné, aby na Zemi existovali dva lidé s naprosto stejnými obrazci papilárních linií, a to ani za celou dobu existence člověka na Zemi.

Neměnnost obrazců papilárních linií nebyla prokázána absolutně, ale pouze relativně a byla formulována do druhého daktyloskopického zákona, který uvádí, že *obrazce papilárních linií člověka jsou celý život relativně neměnné*. Tato relativní neměnnost spočívá v tom, že v době od narození až do smrti člověka dochází k velikostním změnám ve vývoji pokožky a tedy i obrazců papilárních linií, k jejich zhrubnutí, tvorbě různých vrásek, vzniku jizev po různých poraněních apod., které sice částečně mění vzhled obrazu papilárních linií, ale ponechávají neměnný jejich tvar, sled, skladbu, návaznost apod. Platnost tohoto zákona byla prokázána řadou výzkumných prací daktyloskopů, kteří postupně s různými časovými odstupy daktyloskopovali řadu lidí a zjišťovali,

zda a jak se mění obrazce jejich papilárních linií. Jednoznačně prokázali, že je možné osoby identifikovat v průběhu celého života.

Nejobtížnější problém tvořilo prokázání **neodstranitelnosti obrazců papilárních linií**. Výsledky veškerých pokusů vedly k formulování třetího daktyloskopického zákona, který říká, že *obrazce papilárních linií jsou neodstranitelné, pokud není zničena nebo odstraněna zárodečná vrstva kůže*. Potvrzení tohoto zákona trvalo řadu let a jednotliví daktyloskopové mnohdy sami na sobě prováděli různé drastické pokusy spočívající v odbrušování pokožky, jejím seřezávání, opalování, leptání různými chemikáliemi apod. Vždy, pokud nebyla odstraněna nebo zničena zárodečná vrstva kůže, se po zhojení poranění vytvořily *tytéž* obrazce papilárních linií. Pokud byla odstraněna nebo zničena zárodečná vrstva kůže, vznikla po zhojení jizva (jizevnatá tkáň), která neobsahovala žádné papilární linie.

Uvedené daktyloskopické zákony nebyly nikdy kriminalistickou praxí vyvráceny. Z minulosti jsou ovšem známy případy jejich zpochybnění,¹ které však vždy po detailním posouzení celé záležitosti vedly jednoznačně k potvrzení uvedených zákonů.

Vlastní proces *identifikace osob podle daktyloskopických stop* vychází z obecných zásad kriminalistické identifikace. Daktyloskopické stopy zajištěné v souvislosti s kriminalisticky relevantní událostí se porovnávají s kontrolními otisky v kombinacích, které již byly uvedeny. Posuzování informační hodnoty daktyloskopických stop přímo na místě činu není v podstatě možné a řešení tohoto problému je potřebné ponechat odborníkům – daktyloskopům.

Kontrolní (srovnávací) otisky posledních článků prstů na ruku, ostatních článků prstů na ruku, dlaní a případně i chodidel a prstů na nohou se nejčastěji zhotovují pomocí *daktyloskopické černě*, což je vlastně tiskařská černá běžně používaná v typografických provozech. Pro daktyloskopické účely je vhodně upravena. Černá se nanese na příslušnou část pokožky, která se následně přetiskne buďto na příslušné místo daktyloskopické karty (pokud jsou splněny právní požadavky pro evidování otisků v daktyloskopických sbírkách) nebo na volný list papíru v případě daktyloskopování tzv. domácích osob. Pro tyto účely je však vhodnější tzv. *čisté daktyloskopování* (např. pomocí daktyloskopického vosku a speciálně upraveného papíru), protože méně obtěžuje daktyloskopované osoby zejména při odstraňování zbytků daktyloskopické černě z pokožky. V každém případě se otisky domácích osob po vyhodnocení ničí.

Kontrolní otisky mrtvol se získávají obdobně, často je však třeba pokožku vypnout vstříknutím kapaliny (oleje, ale i vody) pod kůži. Pokud nastala posmrtná ztuhlost, vloží se ústřížek papíru do daktyloskopické lžice, a ta se převalí přes snimaný obrazec papilárních linií.

¹ V předválečné československé praxi je popsán případ Aloise Košťála. Viz MUSIL, J. První odhalený podvrh v dějinách čs. daktyloskopie. Kriminalistický sborník, 1984, č. 9, s. 567–572.

nastavených parametrů) nabídka několika nejpravděpodobnějších (nejpodobnějších) otisků z databáze. Daktyloskop potom vizuálně porovná stopu s nabídkou, určí případnou shodu a zpracuje znalecký posudek. V české kriminalistické praxi je pro tento účel používán systém **AFIS 2000** (Automated Fingerprint Identification System) americké firmy Printrak, jehož kapacita tuzemským potřebám plně vyhovuje. V případě potřeby je možné jeho rozšíření.

Literatura

- CZUBAK, A. Ekspertiza daktyloskopijna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, s. 79–121
- HOLUBEC, J. Nizozemský nápad týkající se daktyloskopování tzv. domácích osob. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 4, s. 25–26
- HOLUBEC, J., TOMÁŠEK, J. Fotografování daktyloskopických stop. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1990
- CHYŠKA, J. Význam a funkce kůže z hlediska daktyloskopie. Kriminalistický sborník, 1979, č. 8, s. 502–505
- Kolektiv autorů: Odborná sdělení Kriminalistického ústavu (monotematický výtisk k problematice AFIS 2000). 1995, č. 1, s. 1–32

Kapitola 16

Portrétní identifikace

§ 1 Pojem, kriminalistický význam a způsoby popisování osob

Portrétní identifikace osob (jinak též identifikace osob podle vnějších znaků) je historicky nejstarší metodou identifikace osob. Tato metoda má stále v kriminalistické praxi svoje nezastupitelné místo, i když jde o metodu, která není doposud ve všech svých aspektech dostatečně propracovaná a její praktické využívání bývá komplikované. **Portrétní identifikaci, jejíž podstatu tvoří vnější znaky člověka, je možné charakterizovat jako obor kriminalistické techniky, který se zabývá zkoumáním a popisováním vnějších znaků člověka s cílem jejich využití při pátrání po osobách a při zjišťování totožnosti neznámých osob a mrtvol.** Vnější znaky člověka tvoří souhrn anatomických a funkčních znaků člověka, jeho zvláštní znamení, nápadné znaky a tetování. Vnější znaky člověka lze vhodně a výstižně popsat a získat tak **slovní portrét (popis)** konkrétní osoby.

Jednotlivé vnější znaky člověka mají různou identifikační hodnotu, nejvýše jsou hodnocena různá *zvláštní znamení*, která mohou snadno odlišovat jednotlivé osoby navzájem. To platí např. o různých tetovázích, bradavicích, mateřských znaménkách, atypickém zbarvení pokožky nebo vlasů, jizvách, různých ozdobách v uších, nose, rtech apod. (tzv. piercing) a o amputovaných částech těla. Časová stálost jednotlivých vnějších znaků člověka je různá. Nejstálejší jsou znaky anatomické, které jsou spojeny s kosterním systémem člověka, stálé jsou i vzhled ušního boltce a barva očí. Naopak relativně málo stálé jsou např. barva a hojnost vlasů, vzhled a tvarování vousů, tělesná hmotnost, vzhled pokožky v souvislosti se stárnutím apod. Některé znaky se mohou změnit velmi rychle, zejména v souvislosti s chorobami, úrazy nebo lékařskými zákroky (chirurgické nebo kosmetické úpravy obličeje, krku, odstranění pih, mateřských znamének).

O rozvoj portrétní identifikace se v minulosti významně zasloužil francouzský policejní úředník **Alphonse Bertillon**, který v roce 1879 zavedl do policejní praxe systém identifikace osob podle vnějších znaků, který byl založen na antropologické teorii, která vycházela z předpokladu, že po ukončení fyzického vývoje člověka se jeho tělesné rozměry dále nemění. Antropometrický systém zvaný **bertillonáž** byl založen na měření 11 různých rozměrů lidského těla a jejich evidování. V případě potřeby identifikace neznámé osoby byla osoba změřena a získané hodnoty byly porovnány s evidencí. Obdobně bylo postupováno i v případě identifikace neznámé mrtvolky. I když byl tento

způsob identifikace osob po několika desetiletích definitivně opuštěn (zejména pro problémy s dostatečně přesným měřením jednotlivých rozměrů lidského těla), sehrál v historii kriminalistiky významnou pozitivní roli.

Vnější znaky člověka lze dělit na znaky *anatomické* (statické), *funkční* (dynamické) a na *zvláštní znamení*. Mezi anatomické znaky patří znaky celkové stavby těla, hlavy, obličeje a jeho částí. Funkční znaky jsou znaky, které se projevují např. při pohybu svalů (třes, různé záškuby, mimika, způsob chůze) nebo při pohybu jednotlivých orgánů lidského těla (vznik a charakter hlasu). Patří sem i znaky, které vznikly na základě získaných návyků (gestikulace, různé mimoděčné pohyby). Zvláštní znamení mají pro kriminalistickou praxi význam především tehdy, pokud existují na běžně viditelných částech lidského těla (v podstatě na hlavě, krku a rukou).

Podle subjektů, které provádějí popisování člověka, se rozlišuje úřední a laický popis.

Úřední popis vzniká jako výsledek přímého pozorování popisované osoby úřední osobou (zpravidla kriminalistickým technikem), která fixuje popis vnějších znaků smluvenými kódy. Je základní formou popisu osoby pro kriminalistickou praxi a je zpracováván předepsanou formou na stanovených formulářích. Po vyhotovení se stává součástí kriminalistických evidencí.

Laický popis podává svědek nebo poškozená osoba, která popisuje osobu, se kterou přišla do styku (zpravidla pachatele trestného činu). V úvahu přichází i možnost, že popisující osoba se sama dozvěděla popis konkrétní osoby od někoho jiného. Úřední osoba se následně snaží převést získané informace do kódu (terminologie) úředního popisu. Informační hodnota laického popisu je obecně menší než úředního popisu. To je dáno celou řadou objektivních, ale i subjektivních důvodů. V kriminalistické praxi potom tyto skutečnosti přinášejí mnoho problémů, protože se srovnává laický popis (kriminalistická stopa) s úředním popisem (srovnávacím materiálem), a to mnohdy s nevalným výsledkem.

§ 2 Sestavení popisu osoby podle vnějších znaků

Úřední popis vypracovává úřední osoba, zpravidla kriminalistický technik nebo jiná k tomuto účelu vyškolená osoba. Pro svou práci má k dispozici technické pomůcky, jako např. délkové míry pro zjištění tělesné výšky, váhy pro zjištění tělesné hmotnosti, vzorkovnice barvy vlasů, vzorkovnice barvy očí a další. Výhodou při vypracovávání úředního popisu je skutečnost, že popisující subjekt si popisovanou osobu může v podstatě libovolně dlouho prohlížet za optimálních podmínek (práce v kanceláři, vhodné osvětlení), může osobu pozorovat i při pohybu, posuzovat způsob její mluvy a další skutečnosti. Výsledkem je popis, který pokud možno detailně charakterizuje

popisovanou osobu. Zásadním problémem úředního popisu je převod optického vjemu do slovní podoby, tzn. nalezení výstižného a pokud možno zcela jednoznačného slovního vyjádření pro jednotlivé vnější znaky popisované osoby. V některých případech lze pro názornost využít i fotografie nebo nákresu vnějších znaků (tetovází, jizev apod.). Úřední popis je vždy zpracováván na příslušných tiskopisech, které mají předtištěny rubriky pro slovní vyjádření jednotlivých vnějších znaků.

V minulosti byly v tuzemské praxi pro tyto účely využívány předtisky na rubové straně bývalé dekadaktyloskopické karty. Tento tiskopis svým obsahem a rozsahem zastaral a v současnosti již není pro nově popisované osoby používán.

Nový tiskopis preferuje především zvláštní znamení a omezuje používání nepřesných, vágních pojmů, jako jsou přídatná jména „běžný, normální, obyčejný“ ve spojení s hodnoceným znakem. Takto zpracovaný úřední popis se stává součástí kriminalistických evidencí, konkrétně evidence NTC (Nápad trestné činnosti) a lze ho zpracovávat výpočetní technikou.

Úřední popis obsahuje až na určité výjimky popis následujících vnějších znaků člověka:

- *tělesná výška* zjištěná měřením osoby ve stoje, příp. měřením mrtvolky nebo bezvládné osoby položením měřidla vedle těla; po ukončení tělesného vývoje se tělesná výška dlouhodobě nemění, pouze ve vyšším věku může docházet k jejím změnám např. v důsledku ohnutí páteře,
- *tělesná hmotnost* zjištěná vážením osoby v nejnětějších oděvu; informační hodnota je relativně malá, protože tělesná hmotnost člověka se může velmi rychle a zásadně měnit,
- *postavou* se rozumí celkový vzhled popisované osoby, její tělesné proporce, tedy vzájemný poměr mezi výškovými a šířkovými rozměry jednotlivých částí těla; znak je relativně stálý a pro identifikační účely dobře využitelný,
- *zdánlivě stáří* se uvádí jen tehdy, jestliže rozdíl mezi skutečným věkem osoby a jejím vzhledem je na první pohled patrný a mohl by vést k omylu; znak má značně subjektivní charakter,
- *tvar hlavy* se hodnotí při pohledu zepředu; jde o jeden z nejdůležitějších vnějších znaků, problematické je však dostatečně přesné slovní vyjádření tohoto znaku,
- *tvar lebky* se hodnotí při pohledu z profilu; jde o důležitý vnější znak, jehož slovní vyjádření je opět obtížné,
- *tvar obličeje* koresponduje s tvarem hlavy a kromě tvarových charakteristik se popisuje i jeho barva, pihovatost, vrásky, tukové vrstvy apod.; jedná se o značně stálý znak,
- *vlasý*, případně i *vousy* se hodnotí podle barvy, hojnosti, tvaru účesu (vousů) a různých anomálií (např. různé lysiny, jinobarevné ostrůvky vlasů nebo vousů); informační hodnota barvy vlasů je dlouhodobě vysoká (při odbarvení nebo obarvení vlasů lze původní barvu zjišťovat u jejich kořínků), informační hodnota ostatních charakteristik (zejména vousů) je nízká,

- ☉ charakteristika *čela* se hodnotí především ve vztahu k proporcím obličeje; slovní vyjádření je obtížné, některé znaky (vystouplé čelo, atypicky šikmé) však mohou být významné,
- ☉ *obočí* se hodnotí podle barvy, hojnosti, tvaru a sklonu, v některých případech (srostlé obočí, atypický tvar) jde o významný vnější znak,
- ☉ *oči* se hodnotí především podle barvy a tvaru oční štěrbin, v úvahu přichází i různé oční vady a nemoci, pokud je ovšem možné jejich posouzení při vytváření úředního popisu; obecně se jedná o významný vnější znak,
- ☉ *uši* se hodnotí zejména podle tvaru ušních boltců a jejich polohy vůči hlavě (přilehlé, odstálé); bylo zjištěno, že tvar ušního boltce je po celý život člověka relativně

Obr. 16.1 Ukazka tetovaze.

neměnný, což vedlo i k úvahám o vytvoření identifikačního systému založeného na posuzování tvaru ušního boltce; jde o významný vnější znak, zásadním problémem je však dostatečně přesný popis tvaru ušního boltce, který může podat pouze odborník – antropolog,

- ☉ *nos* tvoří významnou dominantu obličeje a hodnotí se zejména podle své velikosti (výšky a šířky), sklonu základny a případně i barvy a vzhledu jeho pokožky,
- ☉ *ústa a rty* se hodnotí podle celkového vzhledu a tvaru, posuzuje se i sklon koutků úst; významným identifikačním znakem se ústa a rty stávají v případech atypického vzhledu (úzké rty, odulé rty, kosmetické vady),
- ☉ *zuby* tvoří velmi významný vnější znak, jeho praktické využití je ovšem mnohdy problematické vzhledem k tomu, že nelze získat dostatečně přesné a úplné informace o stavu zubů; identifikaci člověka podle zubů (stavu chrupu) se zabývá také kriminalistická biologie nebo soudní lékařství,
- ☉ u *rukou a nohou* se popisují pouze nápadné znaky, např. různé deformace, různá délka končetin, srostlé prsty apod.,
- ☉ způsob *chůze a držení těla* se popisuje v případech určitých anomálií, jako je např. klátivá chůze, nestabilní chůze, různě ohnutá záda, celkově pokrivené tělo apod.,
- ☉ způsob *mluvy a znalost řeči* se opět uvádí pouze v případech různých odchylek (šišlání, koktání, špatná výslovnost hlásek), znalost cizích řečí spolu s úrovní znalostí se uvádí vždy a má značný identifikační význam,
- ☉ *zvláštní znamení* (již v textu zmíněná) se uvádějí vždy, jejich identifikační význam je velký a jsou zdůrazněna v tiskopisu pro sestavení úředního popisu.

V poslední době se některé ze znaků využívaných v portrétní identifikaci uplatňují i v biometrických aplikacích. Jde především o tvar obličeje, tvar ucha, vzhled oční duhovky, očního pozadí nebo i o hlas člověka. Biometrické aplikace umožňují automatizovanou identifikaci osob, nikoliv však doposud na úrovni individuální identifikace. Podstata aplikací spočívá v digitalizaci obrazů jednotlivých znaků známých osob a jejich následném uložení v příslušných databázích. V případě potřeby dochází k porovnávání těchto údajů s digitalizovanými obrazy znaků neznámých osob. Takovéto biometrické systémy fungují např. jako vstupní propustě do různých objektů nebo pro identifikaci bankovních klientů.

Po zavedení automatizovaného daktyloskopického systému AFIS 2000 byla do činnosti Policie ČR zavedena nová daktyloskopická karta kompatibilní se zahraničními kartami. Součástí této karty je i stručný (dílní) popis daktyloskopované osoby, který je tvořen jejím jménem a příjmením, pohlavím, výškou v centimetrech, barvou očí, vlasů a obličeje. Tak vlastně existuje v kriminalistických evidencích ještě druhý, dílní úřední popis.

Laický popis získává odborně školený pracovník výslechem osoby – laika, zpravidla svědka nebo poškozeného k popisu jiné osoby, zpravidla pachatele. Na kvalitu laického popisu má vliv řada faktorů, a to jak *objektivních*, tak i *subjektivních*.

Objektivní faktory souvisí především s podmínkami pozorování popisované osoby. Patří mezi ně viditelnost, vzdálenost od osoby, délka pozorování a jeho směr, intenzita osvětlení a další.

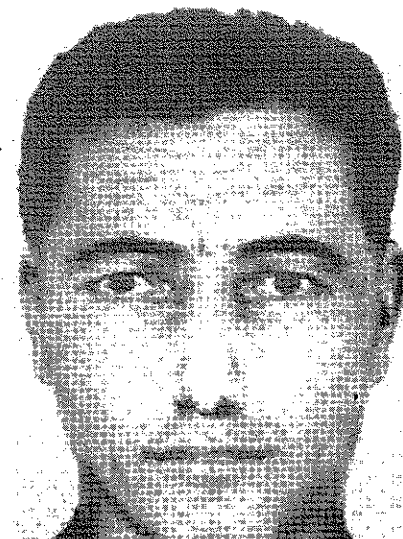
Subjektivní faktory jsou dány vlastnostmi a schopnostmi pozorující osoby. Patří sem schopnost přesně vnímat, vnímané si zapamatovat a následně vybavit a reprodukovat. Uplatňují se vyjadřovací schopnosti, ale i vliv různých chorob, např. různých zrakových vad. Kladně se může projevit zaměstnaní osoby, např. lékař si může povšimnout projevů nemocí, holič nebo kadeřník charakteru vlasů, krejčí charakteru oblečení. Mezi subjektivní faktory lze zařadit i strach, stres a další psychické stavy, které mohou vést ke zkreslení popisu osoby.

§ 3 Způsoby vytváření portrétní osoby podle popisu

Sebelepší úřední, případně laický popis osoby nemůže ve své slovní podobě poskytnout přesný obraz konkrétní osoby. Vždy si pod slovním vyjádřením může několik osob nezávisle na sobě představovat jiný vzhled popisovaného znaku. Řešením, které se v kriminalistické praxi běžně využívá, je vytvoření grafického obrazu obličejové části hledané osoby; ten je doplněn řadou slovních informací, které nelze z tohoto obrazu zjistit (výška osoby, hmotnost osoby, barva pokožky, vlasů apod.). Obraz obličejové části osoby se vytváří různými způsoby a v kriminalistické praxi je vždy černobílý.

Kreslířská metoda je nejstarší a byla používána již ve třicátých letech 20. století. Spočívá v tom, že profesionální grafik podle popisu vyslychané osoby a v její přítomnosti zhotovuje portrét obličejové části a vznikající kresba je neustále korigována vyslychanou osobou. Lze tak za optimálních podmínek získat celkem věrnou podobu hledané osoby. Metoda je pracná a příliš se nevyužívá; ojediněle byla úspěšně použita i v tuzemsku.

Metoda skládaného portrétní je založena na skládání obrazu obličejové části z jednotlivých dílů. Tato metoda existuje v mnoha provedeních, díly jsou např. vytvořeny jako perokresby nebo se jedná o části fotografií skutečných osob. V mnoha variantách jsou zhotoveny obrazy např. vlasových pokrývek, očí, uší, nosů, úst a brad, případně i různé doplňky, jako jsou brýle, pokrývky hlavy a další. V přístroji se jednotlivé díly současně promítají na plátno nebo na matnici a popisující osoba vybírá díly, které nejvíce odpovídají podobě hledané osoby. Výsledný obraz obličejové části lze zpravidla ještě různými způsoby korigovat, různě dokreslovat a upřesňovat. Běžná je možnost fotografování výsledného obrazu a jeho využití jako pátrací pomůcky. Metoda je stále využívána a v jednotlivých zemích jsou používány různé, mnohdy konstrukčně značně odlišné přístroje (známé jsou např. přístroje *Identikit*, *Fotorobot* a *Mimic*).

Obr. 16.2: Podoba neznámé osoby sestavená pomocí systému PORIDOS.

Obr. 16.3: Podoba neznámé osoby sestavená pomocí systému FACETTE.

Výpočetní technika se uplatňuje při moderním způsobu sestavování portrétní osoby. Takových metod je celá řada, např. v zahraničí je rozšířena metoda FACETTE; v tuzemsku je využíván počítačový systém PORIDOS (PORtrétní IDENTifikace OSob), který byl vyvinut v Kriminalistickém ústavu Praha. Systém vychází z fotografií skutečných osob ze předu (en face), které jsou rozděleny na několik částí, které se následně skládají (obdoba fotomontáže). Systém je funkční na počítačích typu PC, specializovaný software dodává Kriminalistický ústav Praha. Sestavování portrétní probíhá na monitoru počítače, obraz lze řadou způsobů upravovat, např. je možné doplnění jizev, mateřských znamének, různých druhů vousů, výškově i stranově lze jednotlivé části obrazu posouvat apod. Sestavený portrét lze bez problémů vytisknout na počítačové tiskárně. Systém se stále doplňuje a vyšší verze obsahují např. i rasově diferencované typy obličejů.

Pro úplnost je třeba zmínit i **plastickou metodu** tvorby portrétní osoby. Tato metoda nazývaná často po svém objeviteli jako *metoda Gerasimovova* spočívá v domodelování měkkých částí hlavy na odlitek nalezené lebky. Její hlavní využití je při ověřování podob historických osobností. V kriminalistické praxi nemá, až na vzácné výjimky, uplatnění.

§ 4 Identifikace osob podle fotografie a identifikace neznámých mrtvol

Identifikace osoby podle fotografie je rutinní záležitostí kriminalistické praxe. Naprosto běžně se s ní setkávají pracovníci orgánů činných v trestním řízení při zjišťování totožnosti osob podle osobních dokladů (občanských průkazů, cestovních pasů apod.), policisté při kontrolách řidičů motorových vozidel podle řidičských průkazů a v řadě dalších situací. Obdobně jsou osoby podle fotografie identifikovány i na poštách, v peněžních ústavech a v dalších institucích.

Identifikace osoby podle fotografie probíhá porovnáváním vzhledu osoby s fotografií a vzájemným vyhodnocováním znaků v obličeji osoby se znaky na fotografii. Omezeně lze tento způsob použít i při identifikaci neznámých mrtvol.

Zvláštním druhem fotografie je *třídílná kriminalistická fotografie*, která se zhotovuje souběžně s úředním popisem a s daktyloskopováním osoby. Fotografie má rozměr 6 krát 13 cm a zachycuje pohled na hlavu fotografované osoby ze tří směrů pohledu. V levé části je zachycen pravý profil fotografované osoby, přičemž na něm musí být viditelný ušní boltec. V dolní části jsou uvedeny evidenční údaje o fotografované osobě. Střední část zachycuje pohled na hlavu zepředu (en face) a v pravé části je třičtvrtinový levý profil, přičemž osoba má mít doplňky, které běžně používá (brýle, pokrývka hlavy). Tyto třídílné kriminalistické fotografie mohou být doplněny ještě fotografií celé postavy. Evidují se v tzv. *fotoalbech* a slouží svědkům nebo poškozeným osobám k vyhledání pravděpodobného pachatele. Vzhledem ke změnám podoby, které jsou dány stárnutím, se uvádí, že je vhodná aktualizace těchto fotografií v evidencích každých 10 let. Předpokládá se, že v budoucnosti budou portréty pachatelů ukládány v počítačových obrazových databankách, umožňujících automatické vyhledávání a eventuálně identifikaci obličejů. V zahraničí byl takový systém vyvinut pod názvem PHANTOMAS.

Obr. 16.4: Třídílná kriminalistická fotografie.

Je třeba upozornit, že řešení otázky, zda na dvou nebo více fotografiích je jedna a tatáž osoba, nespadá do znaleckého oboru portrétní identifikace, ale do kriminalistické antropologie.

Identifikace neznámých mrtvol metodami portrétní identifikace tvoří pouze jednu z možností jejich identifikace, protože touto otázkou se zabývá též daktyloskopie, kriminalistická biologie, soudní lékařství a další znalecké obory; řeší se také při rekognici. Neznámé mrtvolky se fotografují v původním stavu pro dokumentační účely a následně (pokud to stav mrtvolky dovolí) se upraví a fotografují pro identifikační účely. Úpravy spočívají v omytí hlavy, zejména obličeje, učešání vlasů, sešití případných bodných nebo řezných ran a použití různých líčidel k zakrytí podlitin, odřenin a dalších rušivých změn v obličeji. Mrtvola se fotografuje v sedě. Na fotografickém negativu je možné provést retušování. Výsledná fotografie se použije pro pátrací účely.

Literatura

- BIALEK, I. Ekspertyza antropologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 45–77
- BLÁHA, P. Pátrání po neznámých pachatelích použitím metod portrétní identifikace. Čs. kriminalistika, 1973, č. 4, s. 277–305
- DVOŘÁK, D., ELIÁŠOVÁ, H. Nová metoda superprojekce. Kriminalistický sborník, 1999, č. 4, s. 2–5
- HINNER, J. Detekce a rozpoznávání obličejů osob a jejich identifikační význam. Kriminalistika, 2003, č. 1, s. 3–17
- KOHOUT, P., ELIÁŠOVÁ, H. „PORIDOS“ (portrétní identifikace osob). Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1992, č. 1, s. 16–22
- RAK, R., SEIGOVÁ, D., STRAUS, J. Identifikace osob na základě tvaru ucha a jeho otisků I., II. Kriminalistika, 2004, č. 1, s. 30–41; č. 2, s. 135–146
- ROCHL, L. Perspektivní možnosti identifikace osob, věci a zvířat. Závěrečná písemná práce. Praha : Policejní akademie ČR, 2003
- SMOTLACHA, Z. Phantomas. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 3, s. 24
- TITLBACH, Z., TITLBACHOVÁ, S. Význam věkových změn některých portrétních prvků pro kriminalistickou identifikaci osob. Čs. kriminalistika, 1979, č. 4, s. 291–305

Kapitola 17

Identifikace osob podle ručního písma

§ 1 Historie a kriminalistický význam identifikace osob podle ručního písma

Historie pokusů o využití ručního písma pro identifikační účely je velmi stará. Z historických pramenů je patrné, že takové případy nastávaly od samého vzniku písma jako jedné z forem vzájemného dorozumívání osob mezi sebou. Požadavky na identifikaci osob byly zpravidla kladeny v souvislosti s různou trestnou činností. Z oblasti střední Evropy je např. známo využívání zkušených písařů jako odborníků, kteří se měli v soudním řízení vyjádřit k pravosti různých písemností, především smluv, závětí apod. Základní moderní práce o problematice využívání ručního písma k identifikačním účelům pocházejí z 1. poloviny 20. století a poznatky v nich uvedené jsou stále doplňovány a rozpracovávány. Významně se na tomto procesu podílela i tehdejší československá kriminalistika a v současnosti tuto výzkumnou a znaleckou činnost rozvíjí především příslušné pracoviště Kriminalistického ústavu Praha.

Zkoumáním ručního písma se nezabývá pouze kriminalistika, ale i řada dalších vědních disciplín. Jejich zájem není ovšem motivován identifikací osob, ale řešením pedagogických, fyziologických, psychiatrických, defektologických a dalších otázek. Relativně blízko ke kriminalistickému významu zkoumání ručního písma má *grafologie* (v současnosti označovaná jako psychologie písma), která se snaží z ručního písma známé osoby určit její osobnostní charakteristiky. Rozhodně však nelze grafologickou problematiku vřazovat do kriminalistiky.

Ruční písmo prošlo dlouhým vývojem, který trval několik tisíc let. Jeho typickými vývojovými stupni byly piktogramy (obrázky, které v podstatě vyjadřovaly celou větu), dále písmo ideografické (smluvené znaky vyjadřovaly slovo nebo jeho podstatnou část). Následný vývoj směřoval k písmu alfabeticcko-fonetickému, v jehož konečné verzi má každý znak svůj abecední a fonetický význam. Za první přesně stanovenou abecedu je považována abeceda fénická. Abeceda umožnila rychlé rozšíření písma a jeho komunikativní význam. Na základě fénické abecedy vzniklo i písmo v antickém Řecku, z něhož se později vyvinula též azbuka a západořecký druh písma v podobě latinky, která se v moderní podobě používá i u nás.

Ruční písmo je tvarově normalizováno, což znamená, že jsou přesně stanoveny tvary jednotlivých písmen, jejich sklon, velikostní poměry a způsoby vzájemného spojování písmen. Podle normy se učí psát žáci v základních třídách školní docházky. Každý stát má svou písmennou normu. Tuzemská norma pochází z roku 1932 a obsahuje 24 písmena malé abecedy a 23 písmen velké abecedy (není normalizován tvar písmene „Y“); od svého vydání doznala pouze drobné změny.

Drahy' Houzo !

Dovol, abych Ti při příležitosti

Tvého vzácného jubilea popřál vše
nejlepší, zejména zdraví a otobru'
spokojenosti. Vzpomínám na mnoho
společných setkání našich rodin a
věřím, že se ještě mnoho krát
setkáme v přátelské pohodě.

Ještě jednou vše nejlepší a
srdce zdravím !

Touda

Obr. 17.1: Ukázka kurzivního písma.

Obdobně jako ruční písmo se vyvíjely i číslice. Jejich kriminalistický význam je ovšem podstatně menší. V současnosti se běžně používají dva systémy číslic, a to starší systém číslic římských a novější systém číslic arabských. Převažuje používání číslic arabských, které se snadněji píše i čtou a jejichž tvary jsou v tuzemsku součástí normy z roku 1932. Okrajový kriminalistický význam mají zkratky, které vznikly a nadále vznikají z potřeby rychlejšího psaní nebo z potřeby úspory místa.

Zásadní kriminalistický význam zkoumání ručního písma spočívá v možnosti identifikace *pisatele* nebo *autora* zkoumaného textu. Za pisatele se považuje osoba, která text skutečně napsala, a za autora osoba, která text vymyslela. Ve většině případů je pisatel

i autor jedna a tatáž osoba, obecně to však neplatí. V kriminalistické praxi existují poměrně často případy, kdy pisatel opsal text, aniž by byl jeho autorem (vyděračské, výhrůžné, pomlouvačné, osočující a podobné texty). V úvahu přichází i psaní podle diktátu, kdy autorem je osoba diktující a pisatelem osoba, která text zaznamenává.

Zkoumání **grafické stránky** ručního písma vede k identifikaci pisatele, zkoumání **lexikální, gramatické, syntaktické a dalších jazykových stránek** textu vede k identifikaci autora. Pro identifikaci pisatele musí být sporné i srovnávací materiály napsány ručním písmem, pro identifikaci autora tato podmínka neplatí, protože se porovnává jazykový obsah a nikoliv grafická stránka zkoumaného materiálu. Identifikaci autora lze proto provést i z materiálů napsaných na psacím stroji, vytištěných počítačovými tiskárnami, různými druhy polygrafických technik, ale i z materiálů zachycených na magnetofonových páskách a dalších. Identifikace autora je velmi obtížná a v tuzemské kriminalistické praxi se provádí pouze omezeně u textů napsaných v českém jazyce. Původně se jedná o metodu využívanou v historických vědách při určování autorství anonymních textů. Blíže se jí nebudeme zabývat.

Ruční písmo existuje ve třech druzích, které se od sebe zřetelně liší. Nejběžnějším druhem je písmo *kurzívní* (kurzíva), které je vyučováno v základních školách při výuce psaní. Jde o nejčastější druh písma, kterým je napsána naprostá většina textů. Druhým druhem písma je písmo *hůlkové* (též zvané tiskací). Většinou jsou jím psány nadpisy, názvy jednotlivých částí textu apod. z důvodů snazšího optického odlišení jednotlivých částí, ale používá se i pro psaní částí textů (jmén osob, odborných a cizojazyčných výrazů), které by mohly být obtížně nebo chybně čteny. Třetím druhem písma je písmo *perličkové*, které je při psaní pomalé, ale dobře čitelné. Jde vlastně o jednotlivě psaná písmena malé abecedy. V praxi pisatelé často nedodrží psaní jedním druhem nebo jednou normou písma. Dochází tak ke vzájemnému individuálnímu prolínání druhů a norem, příp. i ke vzniku vlastních tvarů jednotlivých písmen.

Pro úplnost je třeba dodat, že existuje i písmo stenografované, notové záznamy a další, ale jejich kriminalistický význam je téměř nulový.

Zkoumané materiály se podle kvantity dělí na:

- ☉ souvislé jazykové projevy, např. životopisy, referáty, přednášky, dopisy, závěti, úřední záznamy a
 - ☉ izolované jazykové projevy, např. podpisy, parafy, zkratky, číslice.
- Z kriminalistického hlediska je důležité dělení rukopisných materiálů *podle jejich motivace*, a to na:

- ☉ spontánní rukopisy jazykových projevů,
- ☉ nespontánní rukopisy jazykových projevů, které se dělí na *úmyslně měněné*, směřující k zakrytí pisatele, a *bezděčně měněné*, způsobené změnou vnějších nebo vnitřních faktorů působících na pisatele.

ŽÁDÁME VŠECHNY ZAJEMCE
O ZAJEZD DO PRAHY NA
MUZIKAL "RUSALKA", ABY
SVE' POŽADAVKY NA POČET
VSTUPENEK A MÍST V
AUTOBUSU SDĚLILI NEJPOZDĚJI
DO 18. ŘÍJNA SEKRETAŘI
SPORTOVNÍHO ODDÍLU,
VYBOR ODDÍLU SOKOL
NOVA' VES

Obr. 17.2: Ukázka hůlkového písma

prof. Petr. V. Nováček

Obr. 17.3: Ukázka textového podpisu

různých těžkých tělesných poškození zachován individuální rukopis. Bez zajímavosti není ani tato skutečnost: v případě trvalé nemožnosti psaní dominantní rukou (např. ochrnutí nebo amputace) se lze naučit psát druhou rukou tak, že výsledný písemný projev je shodný s původním písmem již nefunkční ruky.

Po dosažení zhruba šedesáti let věku dochází v rukopisu člověka vlivem stárnutí ke změnám. Ke změnám ovšem může dojít kdykoliv, zejména v souvislosti s některými chorobami nebo úrazy. Individualizace ručního písma neprobíhá u všech lidí stejně a nemusí nutně skončit na stejném stupni. Relativní neměnnost ručního písma v období od cca dvaceti do šedesáti let věku dovoluje vzájemně porovnávat sporné a srovnávací materiály vzniklé ve větším časovém odstupu. Přesto je však jednou ze základních zásad zkoumání ručního písma *zásada časové blízkosti* vzniku sporných a srovnávacích materiálů.

Na vznik ručního písma mají zásadní vliv vnější a vnitřní faktory, které působí na pisatele. *Vnitřní faktory* jsou dány stavem jeho organismu a jeho vlastnostmi (anatomické dispozice částí těla účastnících se na tvorbě ručního písma, vliv a působení nervové soustavy, motivace, cíl jednání i úroveň dovedností v používání ručního písma a další). *Vnitřní faktory* jsou poměrně stálé a ve svém komplexu vytvářejí stereotypní návyky pisatele; některé vnitřní faktory, např. emoce, jsou však nestálé a mění se podle konkrétních okolností, za nichž je písemnost vyhotovována. *Vnější faktory* jsou značně proměnné a bezprostředně ovlivňují napsání konkrétní písemnosti podle podmínek, za kterých vzniká (poloha při psaní, charakter materiálu, na který se píše, charakter psacího prostředku, osvětlení a místo psaní).

§ 3 Zajišťování a zaslání sporného a srovnávacího materiálu

Sporné materiály jsou písemnosti, jejichž pisatel není spolehlivě znám, pokud obsahují alespoň část napsanou ručním písmem. V kriminalistické praxi jde o různé listiny (smlouvy, dohody, dopisy na rozloučenou), o písemnosti se spornými podpisy, změnami v textu, dopisovanými částmi textu, pseudonymní texty, ale samozřejmě i o nejrůznější, mnohdy rozsáhlé anonymní texty (výhružné, vyděračské, pomlouvačné a osočující dopisy a další). Platí obecná zásada, že sporné materiály je třeba zajišťovat v úplnosti (tj. všechny písemnosti a jejich zbytky) a v původním stavu (bez jakýchkoliv zásahů). Až na výjimky (texty napsané na plotech, vozovkách) není možné zasílat ke zkoumání kopie, fotografie, překreslené texty apod. *Úplnost a původnost* sporných materiálů je nejdůležitější podmínkou úspěšného zkoumání.

Vhodnost sporných materiálů pro identifikaci pisatele je zpravidla vyjádřena jejich hodnocením jako materiálů zpracovatelných, částečně zpracovatelných a nezpracovatelných. Toto dělení je ovšem značně problematické, protože i materiály formálně označené

za nezpracovatelné mohou poskytnout velmi dobré výsledky a naopak. Z těchto důvodů se v současnosti upřednostňuje názor, že je třeba zpracovávat veškeré sporné materiály. Obecně jsou za *částečně zpracovatelné* nebo *nezpracovatelné* sporné materiály považovány parafy, samostatné číslice, písmo psané hrubými psacími prostředky (křída, štětec), písmo psané na hrubých podkladech (omítky, vozovky, hrubé dřevěné materiály), písmo rozpité (rozmáčené), písmo obtahované nebo přepisované, písmo silně měněné, kreslené, kopírované nebo fotografované, písmo školácké a primitivní a rukopis velmi malého rozsahu.

Nalezené sporné materiály se zasílají ke zkoumání. Přitom se dbá na to, aby nedošlo k jejich poškození nebo dokonce ztrátě. Zvážit je třeba vždy i možnost, že na těchto materiálech mohou být přítomny i další kriminalistické stopy (daktyloskopické, pachové, biologické nebo mikrostopy), a proto je nutno zajištění provést v souladu se zásadami zajišťování těchto stop. Běžně se sporné materiály vkládají do vhodných obalů (papírových obálek, sáčků z plastických hmot, desek z kartonu nebo plastické hmoty) a chrání před nadměrným působením tepla, vlhkosti nebo vlivu různých chemikálií. Zásadně se nikdy nenalepují nebo jinak nepřipevňují k transportní podložce, neopatřují různými poznámkami, razítky, nálepkami, neoznačují se na nich žádná místa a nezvýrazňuje se text. Obaly určené k zaslání sporných materiálů se opatřují nápisy a dalšími identifikačními údaji před vložením sporného materiálu do obalu.

Srovnávací materiály jsou veškeré písemnosti, které obsahují písařský projev jednoznačně známého pisatele. Srovnávací materiály musí odpovídat materiálům sporným alespoň v následujících aspektech:

- druhem písařského projevu (zásadně lze srovnávat pouze vzájemně si odpovídající druhy písma – kurzivní, hůlkové, perličkové),
- vztahem k písařskému optimu (srovnávat lze spontánní projev se spontánním a měněným s měněným),
- časovou vazbou (je žádoucí, aby sporné i srovnávací materiály pocházely pokud možno z časově nepříliš vzdáleného období),
- rozsahem (platí zásada, že čím menší rozsah má sporný materiál, tím obsáhlejší musí být materiál srovnávací),
- psacími prostředky a psací polohou (vyžaduje se, aby srovnávací materiál byl napsán druhově shodným psacím prostředkem na druhově shodné podložce a ve stejné písařské poloze – kromě toho se vyžaduje ještě srovnávací materiál napsaný optimálními psacími prostředky na optimální podložce v normální psací poloze).

Srovnávací materiály se dělí na ukázky a zkoušky písma.

Ukázky písma jsou písemnosti jednoznačně známého pisatele, které vznikly bez vědomí pisatele, že budou použity k identifikačním účelům. Mohou to být písemnosti, které vznikly před vznikem sporného materiálu i po jeho vzniku. Ukázky písma lze např. zajistit při domovní prohlídce, získat z oficiálních zdrojů (ze škol, různých úřadů,

od zaměstnavatele) nebo i přímo od podezřelé osoby. Může se jednat o životopisy, různé deníky, zápisy z porad, koncepty různých dopisů a další. Jako ukázky podpisů nebo paraf slouží různé výkazy, výplatní listiny, cestovní pasy, presenční listiny, poštovní poukázky a další.

Zkoušky písma jsou písemnosti jednoznačně známého pisatele, které vznikly s vědomím pisatele, že budou použity k identifikačním účelům. Výhodou zkoušek písma je skutečnost, že jejich obsah i rozsah může být optimalizován ve vztahu ke konkrétní sporné písemnosti. Naopak nevýhodou je skutečnost, že pisatel může průběh zkoušky písma komplikovat, snažit se o měnění písma apod. Zkoušky písma se provádějí diktátem nebo opisem vhodného textu, v úvahu přichází i obrázková metoda, při které pisatel popisuje obsah nějaké kresby. Zpravidla se jednotlivé metody kombinují.

Neexistuje jednotný názor, zda jsou jako srovnávací materiály vhodnější ukázky nebo zkoušky písma. Oba druhy srovnávacích materiálů mají své výhody a nevýhody, optimální je situace, kdy má znalec k dispozici oba druhy srovnávacích materiálů.

§ 4 Metody zkoumání ručního písma

Metody zkoumání ručního písma se dělí na kvalitativní a kvantitativní. **Kvalitativní metody** jsou založeny na optickém pozorování a jejich úspěšné používání vyžaduje dlouhodobý výcvik a musí být doplněno precizními procesy myšlení.

Kvantitativní metody jsou založeny na existenci technik, které dovolují původní kvalitativní údaje převést na údaje kvantifikovatelné, umožňující ruční nebo počítačové zpracování. Jejich představitelkou je tzv. *grafometrická metoda*.

V současnosti se při zkoumání ručního písma pracuje s kombinací několika kvalitativních a kvantitativních metod, např. *srovnávací, analytické a grafometrické*.

Zkoumání ručního písma se provádí hodnocením sporných a srovnávacích materiálů v obecné a zvláštní rovině. *Obecná rovina* charakterizuje písemnost jako celek, tak, jak se jeví po své grafické stránce. Hodnotí se řada znaků, které se ovšem u konkrétních písemnostech nemusí vždy vyskytovat. Jde např. o celkový vzhled písemnosti, způsob psaní adresy včetně adresy zpáteční, nadpisy, oslovení, datum, motto, doprovodné kresby, okraje, odsazení odstavců, stránkování stran, charakter řádků (rovné, stoupající, klesající, schodovité), vliv různých písmenných norem, vázanost písma, podpis a další.

Zvláštní rovina zahrnuje tři základní úrovně analýzy rukopisu, a to úroveň multikomponent (graficky nedělitelné celky dvou nebo více písmen), základních komponent (písmena velké i malé abecedy, diakritická a interpunkční znaménka) a dílčích komponent (části písmen a znaků). Ve zvláštní rovině se na jednotlivých úrovních používají tato základní

hlediska: směr, proporce, plynulost, posloupnost a umístění psacího pohybu, sklon včetně dalších náležitostí psacího pohybu.

Znaky obecné roviny jsou zpravidla poměrně snadno měnitelné, pokud chce pisatel navodit dojem, že písemnost psala jiná osoba. Změnit znaky zvláštní roviny je zpravidla velmi obtížné. Znaky obecné i zvláštní roviny se kvantitativně vyhodnocují a následně se usuzuje na identitu pisatele.

Pro identifikaci pisatele platí následující základní principy:

1. Rozdíly uvnitř rukopisu každé osoby jsou menší než rozdíly mezi tímto rukopisem a kterýmkoliv jiným.
2. Shody uvnitř rukopisu každé osoby jsou větší než shody mezi tímto rukopisem a kterýmkoliv jiným.

Vlastní **komparace sporných a srovnávacích materiálů a její dokumentace** může být prováděna třemi způsoby:

1. *Verbální způsob*, při kterém expert provádí rozbor pomocí optických pomůcek a zjištěné znaky slovně zapisuje, zařazuje do určitých skupin a následně vyhodnocuje. Práce je málo přehledná a zdlouhavá.
2. *Fotografický způsob*, při kterém expert rozstřihává fotokopie zkoumaných materiálů a takto získané kopie znaků třídí a vyhodnocuje. Práce je obtížná a zdlouhavá, vyznačuje se však přesností.
3. *Grafický způsob*, při kterém expert provádí rozbor pozorováním pomocí optických pomůcek a výsledky pozorování sám zakresluje. Způsob umožňuje výraznější pohybovou analýzu, od experta však vyžaduje schopnost napodobit cizí písmo.

Na základě výsledků zkoumání zpracuje expert posudek, v jehož závěru se vyjádří k otázce identity pisatele.

V zahraničí se nadějně rozvíjejí metody písmoznaleckého zkoumání, využívající k identifikaci pisatele počítačovou techniku. V tuzemsku je využívána speciální modifikace systému LUCIA včetně softwaru pro hodnocení podpisů.

Literatura

- BLAŽEK, P., VALEŠKA, J. Expertiza ručního písma. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1984
- FELUŠ, A. Pobranie materiału porównawczego do ekspertyzy písma ręcznego. In: BLACHUT, J., SZEWCZYK, M., WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Nauka wobec przestępczości. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2001, s. 112–119
- HANYKOVÁ, J. Aktuální otázky identifikace osob podle ručního písma. AUC-Juridica, 1990, č. 1, s. 33–64
- HECKER, M. R. Forensische Handschriftenuntersuchung. Heidelberg : Kriminalistik-Verlag, 1993
- KEGEL, Z. Dowód z ekspertyzy pismoznawczej w polskim procesie karnym. Wrocław : Ossolineum, 1973
- KÖLLER, N., NISSEN, K., RIESS, M., SADORF, E. Probalistische Schlussfolgerungen in Schriftgutachten. München : Luchterhand, 2004
- MUSILOVÁ, V. a kol. Grafické expertizy a fonoskopie – informace o možnostech využívání expertiz a pokyny k zajišťování materiálů. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1990, č. 4, s. 3–38

OWOC, M. Komputerowe wspomaganie ekspertyzy pismoznawczej. Kraków : Wyd. Instytutu Ekspertyz Sądowych, 1997

STRAKA, J. K některým terminologickým otázkám při expertizním zkoumání podpisů. Kriminalistika, 1994, č. 2, s. 143–146

STRAKA, J. K pojmu spontánnost v procesu zkoumání ručního písma. Kriminalistika, 1995, č. 2, s. 90–96

STRAKA, J. Optimalizace zařízení LUCIA pro využití ke zkoumání rukopisu, zejména podpisů. Kriminalistika, 2004, č. 3, s. 161–168

STRAKOVÁ, J., STRAKA, J. Měněné písmo. Čs. kriminalistika, 1983, č. 1, s. 28–37

WIDŁA, T. Ocena dowodu z opinii biegłego. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1992

WIDŁA, T. Ekspertyza pismoznawcza jako dowód naukowy. In: BŁACHUT, J., SZEWCZYK, M.,

WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Nauka wobec przestępczości. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2001, s. 99–105

Kapitola 18

Kriminalistická biologie

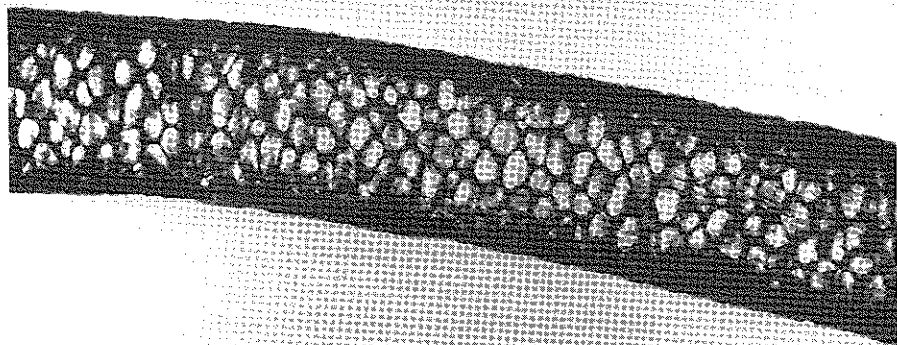
§ 1 Význam kriminalistické biologie a její objekty

Kriminalistická biologie je aplikovanou biologickou vědou, která slouží kriminalistické praxi vyhledáváním, zajišťováním, zkoumáním a vyhodnocováním biologických stop lidského, zvířecího nebo rostlinného původu. Nejčastějším objektem zkoumání jsou biologické stopy lidského původu, ostatní biologické stopy nejsou příliš časté. Hlavním úkolem kriminalistické biologie je identifikace osob, která se buďto uskuteční na úrovni určení skupinové příslušnosti nebo na úrovni individuální identifikace.

Kriminalistická biologie se vyvíjela velmi dlouhou dobu a její historické počátky lze spojit s lékařstvím, především s tou jeho částí, která je dnes označována jako soudní lékařství. Z historie je známa řada metod, které se již před staletími používaly pro určení příčiny smrti, zjištění mechanismu vzniku poranění apod. Z kriminalistického hlediska byly velmi významné práce, které se zabývaly průkazem biologických materiálů nalézáných jako stopy na místě činu. Ke stěžejním dílům patřily práce zaměřené k průkazu krve (roku 1853 zjistil polský lékař *Ludwig Teichmann-Stawlarski*, že při smíšení krve – i zaschlé – se směsí kuchyňské soli a kyseliny octové dochází ke vzniku charakteristických krystalků dobře pozorovatelných pod mikroskopem) a dále k důkazu lidské krve a jejího odlišení od krve zvířecí (roku 1901 se tento úkol podařilo vyřešit německému lékaři *Paulu Uhlenhuthovi*, a to tak dobře, že se jeho metoda v moderních provedeních používá dodnes). Právě rok 1901 je často považován za rok vzniku kriminalistické biologie v současném pojetí, protože od této doby bylo možné exaktně vyvracet případné obhajoby podezřelých osob, že krev na jejich oděvních součástkách a dalších předmětech není krví lidskou, ale je krví zvířecí. Následně byly do kriminalistické biologie zařazeny **sérologické metody** zkoumání krevních skupinových vlastností, které umožnily zúžení okruhu podezřelých osob a v poslední době i metody zkoumání **deoxyribonukleové kyseliny** (dále jen **DNA**), které za optimálních podmínek dovolují individuálně identifikovat osoby.

Biologický materiál jako objekt zkoumání lze rozdělit do několika skupin.

1. **Biologický materiál lidského původu**, se kterým se v kriminalistické praxi setkáváme nejčastěji, vytváří biologické stopy podle následujících způsobů oddělení od lidského organismu:
 - a) Samovolně odloučený materiál bez použití jakéhokoliv násilí (zpravidla projevy životních funkcí lidského organismu). Sem patří např. moč, lejno, pot, sliny, slzy, ejakulát, vypadlé vlasy a chlupy, nosní sekret, poševní sekret, zvratky, menstruační krev, plodová voda, placenta a další.
 - b) Materiál oddělený od lidského organismu působením zevního násilí, přičemž není rozhodující, zda toto násilí působilo proti zájmům člověka (naprostá většina

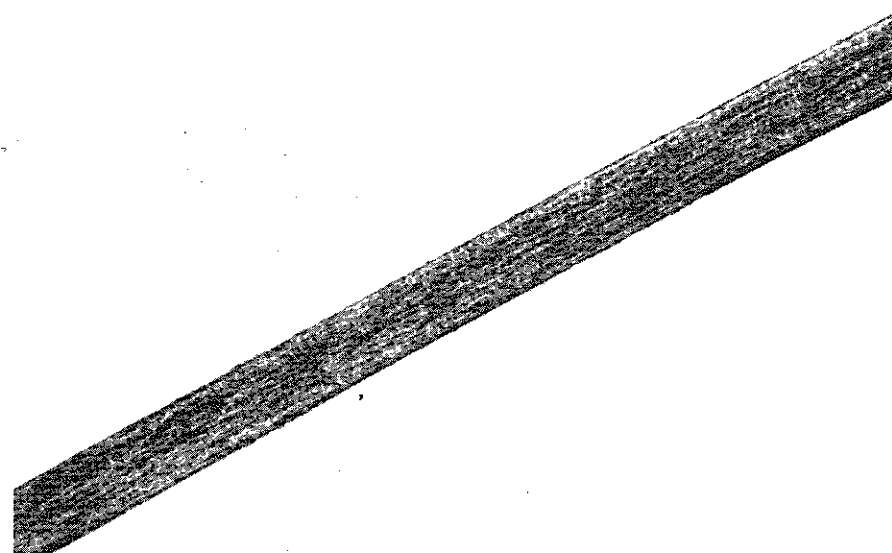

Obr. 18.1: Vzhled zvířecího chlupu pod mikroskopem (srnec)

případů) nebo v jeho zájmu (lékařské, především chirurgické zákroky). Typickými biologickými materiály tohoto typu jsou krev, části tkání a orgánů, vytržené či odstřižené vlasy, části kostí.

c) Materiál pocházející ze zaniklého organismu (po smrti člověka), kam patří celé mrtvolky a jejich části, kosti a kosterní nálezy.

- 2. Biologický materiál zvířecího původu**, kterým se kriminalistická biologie zabývá zpravidla pouze do té doby, než je bezpečně prokázáno, že se skutečně jedná o materiál zvířecího původu. Výjimečně přichází v úvahu bližší zkoumání, např. v případech týrání zvířat, neoprávněného usmrcení vzácného nebo drahého zvířete, napadení člověka zvířetem, útěků zvířat ze zoologických zahrad nebo cirkusů apod.
- 3. Biologický materiál rostlinného původu** je rovněž předmětem kriminalistického zájmu výjimečně. V minulosti byly zkoumány biologickými metodami rostlinné drogy, v současnosti jsou tyto drogy identifikovány chemickými metodami. V úvahu přichází zkoumání tabákových výrobků a dále i identifikace nejrůznějších rostlinných zbytků nalezených v souvislosti s konkrétní událostí. Vzhledem ke značné homogenitě rostlinného pokryvu na tuzemském teritoriu však tato zkoumání nemají až na výjimečné případy (botanické zahrady, arboreta) větší praktický význam.

Obr. 18.2: Vzhled lidského vlasu pod mikroskopem (korový pigment obsažen ve šlucích)

Kromě tří uvedených druhů biologických materiálů přichází v úvahu i zkoumání hmyzu (zejména nalezeného na mrtvolách pro určení přibližné doby smrti) a zkoumání různých prvoků, rozsivek a dalších obdobných mikroorganismů.

§ 2 Hlavní druhy biologických stop a jejich výskyt

V kriminalistické praxi se lze setkat s velkým množstvím různých druhů biologických stop, které lze nalézt na velmi pestrém souboru různých objektů. Nejčastěji se lze setkat s následujícími biologickými materiály: *krví, slinami a potem, ejakulátem, vlasy a chlupy, kostmi a kosterními nálezy*. Poměrně často se vyskytuje i *moč*, ale její hlavní význam je toxikologický, nikoliv biologický. Ostatní druhy biologických stop (např. *mozkomíšni mok, slzy, žaludeční obsah, zuby, plodová voda, mateřské mléko*) se vyskytují vzácněji.

Kromě uvedeného dělení biologických stop je v kriminalistické praxi mnohdy vhodné i dělení podle dalších, spíše kriminalisticko taktických kritérií. Tak lze stopy dělit:

Podle vztahu jejich zůstavitele k objasňované události:

- stopy pocházející z organismu pachatele,
- stopy pocházející z organismu oběti,

- stopy pocházející z organismu jiné (nezúčastněné) osoby,
- směsné stopy pocházející z organismů nejméně dvou osob.

Podle místa nálezu:

- na místě činu,
- na předmětech a nástrojích, kterými byl spáchán trestný čin,
- na oděvních součástkách a těle pachatele,
- na oděvních součástkách a těle oběti,
- na vozidlech,
- na dalších předmětech a místech (příchodové a odchodové trasy pachatele, trasa přepravování oběti, místo úkrytu oběti).

Pro některé objasňované události je nález určitých druhů biologických stop typický. Nejčastěji se biologické stopy nalézají v souvislosti s trestnými činy proti životu a zdraví. U trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou je typický nález plodové vody a krve, u trestných činů proti lidské důstojnosti (znásilnění, pohlavní zneužívání) nález ejakulátu, mnohdy nález směsných stop, např. ejakulátu a poševního hlenu nebo krve. Je nemožné vyjmenovat všechny v úvahu přicházející události, při kterých lze nalézt biologické stopy. Nález přichází v úvahu i na nedopalcích cigaret a chlopních dopisních obálek (sliny), na oděvních součástkách (pot, vypadlé vlasy), na nejrůznějších předmětech, vozovkách, zařízení bytu a dalších, a to v souvislosti s nejrůznější trestnou činností. Velmi často se uplatňuje zkoumání biologických stop při vyšetřování dopravních nehod, kdy jsou na motorovém vozidle nalézány biologické stopy (krev, vlasy, útržky tkání) na místech kontaktu oběti s vozidlem.

§ 3 Vyhledávání a zajišťování biologických stop

Pro účely vyhledávání biologických stop lze tyto stopy rozdělit na *viditelné* a *neviditelné*. Mezi viditelné patří především krev, lejno, kosti, útržky tkání a další, mezi neviditelné potom moč, pot, sliny, slzy, plodová voda a další. Informaci o možné přítomnosti některých biologických stop může orientačně podat čich. Při vyhledávání biologických stop se jako rozhodující faktor uplatní zkušenost. Zkušený pracovník ví, kde lze v konkrétních případech stopy nalézt, ale zná i jejich vzhled a charakteristiku. Nezbytnou podmínkou při vyhledávání biologických stop je i trpělivost a dobré osvětlení. Některé biologické stopy, pokud obsahují větší množství biologického materiálu, jsou patrné na první pohled (krevní kaluže, stříkance, šmouhy, větší části tkání, kosti a kostrové nálezy). Jiné jsou i ve větším množství špatně patrné nebo hrozí i nebezpečí jejich záměny s jinými materiály (moč, pot, sliny, plodová voda). Zvláště opatrně a pečlivě je třeba vyhledávat biologické stopy na objektech, které mají podobnou barvu (kůra stromů při vyhledávání krevních stop) nebo jedná-li se o velmi malá množství biologických materiálů či o pouhé zbytky původních biologických stop (vyčištěné oděvní součástky, umyté podlahy, umyté karoserie motorových vozidel).

Vyhledávání biologických stop lze usnadnit pomocí *ultrafialového záření*, pod kterým některé biologické stopy fluoreskují nebo se naopak jeví jako tmavé skvrny. Obdobně lze použít i postřík prověřovaných míst *luminolem* (fluorescence krevních stop) nebo reakci s *o-tolidinem* (modré až modrozelené zbarvení v přítomnosti krve). Zkoušky nejsou specifické a navíc hrozí i nebezpečí poškození biologického materiálu.

Zajišťování biologických stop má kromě obecných požadavků na zajišťování kriminalistických stop svá specifika:

1. Biologických stop se nelze *nikdy dotýkat holou rukou*. Hrozí jednak nebezpečí přenosu vlastních biologických materiálů (potu) na stopu a tím její pozměnění a jednak nebezpečí infekce a ohrožení vlastního zdraví. Pracuje se vždy s naprosto čistými nástroji a obaly. S výjimkou požadavků na zkoumání DNA není nutné používat sterilní nástroje a obaly.
2. Vždy, pokud je to technicky proveditelné, se *zajišťují celé předměty*, které jsou nositeli biologických stop. Zabráni se tím možným chybám při zajišťování stop a umožní se znalci, aby si sám odebral potřebné množství vzorku z optimálních míst a pro potřeby zkoumání i vhodně zajistil podkladový materiál z míst, na kterých se biologické stopy nenacházejí.
3. V případech, kdy nelze stopy zaslat i s jejich nosiči, je potřebné jejich *sejmutí z podkladového materiálu*. Pro tyto účely byla vypracována řada metod (seškrabování materiálu ostrým nástrojem, smývání materiálu na vatový tampón). Vždy je třeba používat dokonale čisté nástroje a obaly. Při tomto způsobu zajišťování biologických stop je nezbytné zajistit i vzorek podkladového materiálu, a to zpravidla stejným způsobem, jakým se zajišťovala vlastní stopa.
4. Biologické stopy se včetně jejich nosičů *zasílají ke zkoumání suché*, nikoliv vlhké nebo dokonce mokré. Nevysušené materiály snadno podléhají biochemickému rozkladu, jsou napadány plísněmi, podléhají hnilobným změnám. Vysušení materiálů musí probíhat pouze při pokojové teplotě, nikoliv v blízkosti tepelných zdrojů nebo na přímém slunečním světle. V případech pochybností (nález tekuté krve) je třeba konzultovat příslušné odborníky – za splnění určitých podmínek lze tyto materiály předat ke zkoumání i v tekutém nebo mokřém stavu (osobní předání, uchovávání materiálů za snížené teploty).
5. Nejvhodnější obalový materiál pro zajišťování biologických stop je *čistý papír*. Ten je prostupný pro vodní páry a dovoluje tak případné dosychání biologických stop. Nevhodné jsou sáčky z plastických hmot, které nejsou průlinčité a případná zbylá vlhkost nebo vlhkost zkondenzovaná působí na biologické stopy negativně. V případech, kdy je papírový obal (obálky) zalepován, nesmí být k navlhčení lepivých vrstev použity sliny, ale výhradně čistá voda. Tekuté biologické materiály se zajišťují do skleněných obalů (zkumavky, různé druhy lahví), stejně tak se zajišťují i stopy seškrábané (suché) nebo sejmuté na vatový tampón (až po vysušení). Moderním obalovým materiálem jsou materiály typu STERICLIN. Jedná se o jakýsi

„rukáv“, tvořený z jedné strany papírem a z druhé průhlednou plastickou hmotou. Při použití se odstříhne potřebná velikost, dovnitř se vloží biologická stopa a obal se zataví. Papír umožňuje průnik vodních par, plastická hmota pozorování stopy bez potřeby otevírání obalu.

6. Protože vizuálně nelze zjistit na místě nálezu biologických stop, zda všechny nalezené materiály pocházejí z organismu jednoho jedince, je žádoucí *zajistit veškeré nalezené biologické materiály*. Tato podmínka je v praxi ovšem obtížně splnitelná, zejména v případech nálezu většího množství stop. V takových případech je třeba postupovat podle okolností tak, aby existovala co největší pravděpodobnost, že byly zajištěny biologické stopy všech osob, které se na průběhu události podílely. Možnost omylu existuje ovšem vždy.
7. *Zajišťování srovnávacích materiálů* je často záležitostí zdravotnických zařízení. Jedná se především o odběr krve živé osoby nebo mrtvoly (při pitvě) nebo o odběr ejakulátu. Odběr vzorků vlasů může podle stanovených zásad provést i kriminalistický technik, obdobně i odběr vzorku slin (na průklepový papír, který podrží osoba v ústech). Pro účely zkoumání DNA (molekulárně biologické vyšetření) se srovnávací materiály získávají bukláním stěrem (setřením povrchu vnitřní plochy ústní dutiny) pomocí jednoduché sterilní odběrové soupravy. V české kriminalistické praxi je pro buklání stěr používána odběrová soustava zn. SOBIMA, umožňující neinvazivní a neintimní odběr přímo „v terénu“; odběr může provést samotný policista, není potřebná přítomnost zdravotnického pracovníka. V atypických případech je žádoucí kontaktovat příslušné znalce. V rámci trestního řízení se odběr srovnávacího materiálu uskutečňuje podle ust. § 114 odst. 2, 3 TrŘ, při plnění policejních úkolů lze odběr biologických vzorků opřít o ustanovení § 42e PolZ.

§ 4 Možnosti kriminalisticko technického zkoumání biologických stop

Kriminalisticko technické zkoumání biologických stop je principiálně rozděleno do *čtyř etap*, kterými by mělo jakékoliv zkoumání těchto stop postupně projít. *První etapa* má odpovědět na otázku, zda nalezený a následně posuzovaný objekt (stopa) může mít charakter biologické stopy, zda má význam se jím nadále, respektive následně zabývat a nebo jej vyloučit. Pro tyto účely slouží **orientační zkoušky**, které nemají průkazný charakter, ale dovolují významnou orientaci v posuzovaném materiálu. Takové zkoušky byly v minulosti vypracovány především pro posuzování a vyhodnocení krevních stop. Orientační zkoušky se v současnosti využívají nejen pro možný nálezu krevních stop, ale i ejakulátu, slin, potu a dalších biologických materiálů. Typickými zkouškami tohoto typu jsou metody založené na využití vlastností ultrafialového záření, využití luminiscence vzniklé po postřiku objektu roztokem luminolu, příp. použití o-tolidinu v různých

modifikacích pro orientační průkaz krve. Dobře se uplatní i tzv. *indikátorové proužky*, vyráběné ke zdravotnickým účelům.

Druhou etapu zkoumání představují **zkoušky specifické**, které si kladou za cíl *jednoznačné určení, zda jde o biologický materiál* (krev, sliny, pot, ejakulát a další). Tyto zkoušky se provádějí v laboratořích pomocí příslušných metod a prostředků. Výsledky musí být vždy jednoznačné. Typickými představiteli těchto zkoušek jsou zkoušky mikrokrytalografické (dochází po příslušné reakci ke vzniku typicky tvarově i barevně charakterizovaných krystalů) a zkoušky spektroskopické, které umožňují posouzení absorpčních spekter specializovanými metodami s cílem jednoznačné identifikace biologického materiálu.

Třetí etapa zkoumání biologických materiálů je orientována na **rozlišení materiálů lidského a zvířecího původu**. V této etapě zkoumání jsou moderním způsobem aplikovány nejrůznější poznatky vycházející z prací Paula Uhlenhutha. Rozlišení biologických materiálů lidského a zvířecího původu je založeno na imunologických reakcích, které probíhají v organismech laboratorních zvířat ovlivněných cizí bílkovinou (např. lidskou, králičí, psí, kočičí). Bližší vysvětlení podstaty rozlišení biologických materiálů lidského a zvířecího původu lze nalézt v literatuře uvedené v závěru kapitoly.

Čtvrtá etapa zkoumání biologických materiálů je již zcela jednoznačně zaměřena na **blíže specifikaci biologických materiálů lidského původu**. Cílem je bližší určení druhu, původu a dalších specifík biologických materiálů lidského původu (např. množství krve, stáří krve, původ krve, původ útržků tkání, charakter atypických biologických materiálů a další). Cílem této etapy zkoumání je co nejbližší přiblížení k osobě, která vytvořila biologické stopy. Běžným kriminalisticko biologickým zkoumáním nelze (až na výjimky) dospět k individuální identifikaci člověka nebo jeho pozůstatků. Takovou možnost (za optimálních podmínek) nabízí zkoumání kosterních pozůstatků a zkoumání DNA (provedení molekulárně biologického rozboru).

Uvedené čtyři etapy zkoumání biologických stop (ve své posloupnosti) nemusí být vždy striktně dodrženy. V řadě případů lze jedním zkoumáním (např. mikroskopickým) vyřešit současně několik etap.

Pro informaci lze stručně uvést některé typické metody používané pro jednoznačné určení jednotlivých druhů biologických materiálů lidského původu: **Krev** se prokazuje již zmíněnými mikrokrytalografickými zkouškami (např. Bertrandova nebo Takayamova) nebo zkouškami mikrospektroskopickými. **Ejakulát** se prokazuje buďto jednoznačným mikroskopickým nálezem spermií nebo na základě nálezu kyselých fosfatáz, sperminu a cholinu. Nález těchto látek je ovšem třeba hodnotit opatrně. **Sliny** se dokazují na základě zjištění aktivity enzymu amylázy, **pot** se specificky neproказuje. **Vlasy a chlupy** se určují mikroskopicky podle své typické struktury, která je jednoznačně odlišuje od podobně vypadajících materiálů. **Útržky tkání** mají zpravidla specifickou mikroskopickou strukturu, která bývá dlouhodobě prokazatelná pod mikroskopem. **Moč** lze prokázat chromatografickým nálezem močovinou, kreatininu

a kyseliny hippurové. Pro orientační zjištění moči se používají detekční proužky (Urea-test). **Kosti a jejich úlomky** se zkoumají zpravidla makroskopicky podle typického vzhledu, v případech nálezů malých úlomků je možné mikroskopické vyšetření, které prokáže typickou stavbu kosti.

Typickým vyšetřením lidského biologického materiálu zaměřeným na bližší určení osoby je **určení skupinových vlastností biologické stopy**. Týká se to především zkoumání krve, ale i dalších materiálů (ejakulátu, vlasů, kostí, tkání apod.). V krvi (a u tzv. *vylučovatelů* i v dalších biologických materiálech) je možné stanovit mnoho skupinových krevních systémů vázaných buďto na červené nebo bílé krvinky, případně i na krevní sérum. Většinu z nich lze zjistit pouze v tekuté a čerstvé krvi, což je v kriminalistické praxi atypický případ, některé je možné zjistit i v krvi starší a zaschlé. Nejznámější je **systém AB0** (nula), sestávající ze čtyř krevních skupin označovaných A, B, AB a 0 (nula). Určení těchto čtyř krevních skupin je možné různými metodami, známé jsou především metody vysycovací (např. Therkelsenova) nebo absorpčně eluční. Bližší popis je v odborné literatuře. Další kriminalisticky významné systémy jsou např. systém Rh+, Rh-, systém M, N a MN nebo i sérové systémy Gm, Gc, Inv a systém haptoglobinový.

Kriminalisticky významné je i zjištění původu a druhu krve (menstruační, těhotenská, novorozenecká) i zkoumání zaměřené na zjištění pohlaví (průkaz X nebo Y chromozomu).

K individuální identifikaci osoby jsou v poslední době využívány metody molekulární biologie. Princip metody spočívá ve stanovení složení některých úseků molekuly **deoxyribonukleové kyseliny (DNA)** v buněčném jádru (chromozomech), které je u každého jedince s výjimkou jednovaječných dvojčat jedinečné a neopakovatelné. Vyšetření vede často až k jednoznačné identifikaci osoby, v jiných případech k určení skupinové příslušnosti na základě shody vyšetřovaných úseků DNA (ve stopě a srovnávacím materiálu).

V české kriminalistické praxi (v genetické laboratoři Kriminalistického ústavu Praha a v laboratořích OKTE Policie ČR – správ krajů) je genetická analýza DNA prováděna standardní metodou – analýzou krátkých sekvencí DNA na vybraných molekulárních úsecích (lokusech). Stanoví se šestnáct tzv. STR¹ polymorfismů, z nichž jeden, tzv. amelogeninový lokus, umožňuje určit pohlaví. Stanovením všech 16 polymorfismů lze dosáhnout pravděpodobnosti shody dvou nepříbuzných jedinců v populaci asi 1:10¹⁸; v praxi se pokládá k individuální identifikaci člověka za dostatečné stanovit asi 9 až 12 shodných polymorfismů STR lokusů. Výhodou metody je kromě možné individuální identifikace člověka i ta skutečnost, že potřebné množství biologického materiálu ke zkoumání je velmi malé (teoreticky z jediné zachované buňky), naopak riziko spočívá v nebezpečí kontaminace materiálu. Metoda je použitelná pro zkoumání krve,

ale i dalších biologických materiálů (ejakulátu, slin, vlasů, tkání, zubů, kostí a dalších). V současnosti se metoda využívá stále častěji, i když jde o metodu odborně náročnou. Finanční náklady na rozbor vzorků stále klesají a v současnosti se již uvažuje o možnosti využívání této metody místo „klasických“ postupů určování skupinové příslušnosti lidského biologického materiálu.

Analýzou DNA lze získat tzv. **DNA – profil**, tj. alfanumerický sled dat, který je individuální pro každého člověka. To umožňuje vytvořit **DNA – databáze**, v nichž lze evidovat DNA – profily pachatelů určitých druhů trestných činů (zejména násilných a sexuálních) a srovnávat je se stopami z míst trestných činů (eventuálně mimořádných událostí); v databázi se shromažďují také DNA – profily mrtvol, kosterních nálezů a částí lidských těl neznámé totožnosti. Také v České republice existuje od roku 2002 počítačově vedená *Národní databáze DNA*, využívající softwarový program CODIS (The Combined DNA Indexing System), vyvinutý americkou FBI. Právní úprava této databáze se opírá o zákon o Policii ČR (viz § 42d, 42e, 42g PolZ), podrobnosti jsou obsaženy v Závazném pokynu policejního prezidenta č. 88/2002.

§ 5 Zkoumání kosterních nálezů

Zkoumání kosterních nálezů je kromě molekulárně biologického vyšetření další možností, jak za optimálních podmínek identifikovat biologickými metodami člověka. Postupně má zkoumání odpovědět na *tyto základní otázky*:

1. Jde o pozůstatky člověka nebo zvířete?
2. Jde o pozůstatky jedné nebo několika osob?
3. Jde o pozůstatky muže nebo ženy?
4. Jaká byla tělesná výška osoby?
5. Jaké bylo stáří osoby v době smrti?
6. Jaká doba uplynula od smrti do nálezu pozůstatků?
7. Bylo před nálezem s pozůstatky manipulováno?
8. Jaké čerstvé či starší úrazové změny nebo lékařské zákroky lze zjistit?
9. Lze zjistit nějaké chorobné změny a vývojové vady?
10. Lze zjistit příčinu smrti?
11. Lze identifikovat zemřelého?

K určení, zda jde o lidské nebo zvířecí kosti, slouží především jejich anatomická stavba, u drobných úlomků mikroskopické vyšetření. O pozůstatky více osob se jedná v případech nálezů jednotlivých kostí ve více exemplářích nebo v případech, že jde o směs kostí mužských a ženských, případně kosti jsou rozdílné svými rozměry a stavbou. Pohlaví se určuje především podle tvarových rozdílů kostí lebky a páneve. Tělesná výška se určuje podle délky dlouhých kostí s využitím antropologických tabulek a výpočtů. Určení stáří osoby v době smrti je relativně přesné v dětském věku, zejména

¹ STR – zkratka pro *short tandem repeat* (délkový polymorfismus opakujících se krátkých sekvencí); metoda využívá variabilitu v opakování krátkých sekvencí nukleotidů v určitých úsecích DNA.

podle stavu chrupu a kalcifikace kostí. Relativně přesně lze stáří osoby zjistit i podle výbrusu jednokořenových zubů. Ostatní metody (stav srůstu lebečních švů, velikost Haversových kostěných kanálků) jsou méně přesné. Stanovení doby, která uplynula od smrti jedince, je často problematické. Různé změny jsou velmi závislé na podmínkách, ve kterých se tělesné pozůstatky nacházely. Zjištěné výsledky je třeba považovat za orientační. Na manipulaci s pozůstatky se usuzuje v případech porušení anatomického sledu kostí. Při povrchovém uložení pozůstatků je běžné, že s nimi pohybuje zvěř. Posuzování příčin smrti, chorobných a úrazových změn a vývojových anomálií patří do soudního lékařství.

Pro identifikační účely se využívají různé lékařské dokumentace, velmi cenná je zubolékařská a rentgenografická dokumentace. Využívají se i nalezené zbytky oděvních součástí, šperky a bižuterie, zavazadla a jejich zbytky, různé doklady a jejich zbytky a další nalezené objekty.

Pokud je součástí kostrového nálezu lebka nebo její podstatná část a existuje technicky vhodná fotografie pohřešované osoby, lze uskutečnit **superprojekci**. Ta se provádí vzájemným promítnutím fotografie pohřešované osoby a fotografie nalezené lebky do jediného snímku, přičemž se zjišťují shodné antropologické znaky. Obě fotografie musí být pořízeny ve stejné poloze. Novější aplikace této metody využívají televizní a počítačovou techniku. Význam superprojekce pro identifikační účely však nelze přeceňovat.

Určitou analogií superprojekce je antropologické zkoumání, zda na dvou nebo více fotografiích je zachycena jedna a tatáž osoba. To přichází v úvahu např. při zkoumání pravosti osobních a cestovních dokladů. Opět se v tomto případě posuzuje shoda antropologických znaků, přičemž se fotografie mnohdy opatří různými pomocnými rastry a geometrickými sítěmi. V úvahu přichází pouze zkoumání fotografií živých osob (nikoliv mrtvol).

Literatura

- BIALEK, I. Ekspertyza antropologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 45–77
- BŘEZINA, M., LAUPY, M., MAKOVEC, P. Stopy a srovnávací vzorky pro biologickou expertizu. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1994, č. 2, s. 1–16
- DVOŘÁK, D., ELIÁŠOVÁ, H. Nová metoda superprojekce. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 4, s. 2–5
- HLAVÁČEK, J. Národní databáze DNA je v České republice realitou. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 60–64
- HLAVÁČEK, J. a kol. Národní databáze DNA. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 4, příloha Speciál, I–XVIII
- HLAVÁČEK, J., ŠIMKOVÁ, R., HRADIL, R. Vytvoření Národní databáze DNA je pro Policii ČR prioritou. Kriminalistický sborník, 2002, č. 2, s. 3–7

- LAUPY, M. Důkazní význam biologické stopy. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu SPECIÁL, 1999, s. IV–VII
- MAKOVEC, P., HRADIL, R. Molekulárně genetická expertizní vyšetření v laboratořích Policie České republiky. Kriminalistika, 2002, č. 2, s. 81–91
- PAWŁOWSKI, R., BRANICKI, W., KUPIEC, T. Ekspertyza genetyczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 339–379
- SOŁTYSZEWSKI, I. Możliwości wykorzystania bazy DNA w procedsie wykrywczym. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) Rozprawy z Jałowcowej góry. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004, s. 175–180
- STREJC, P. Soudní lékařství pro právníky. Praha : C. H. Beck, 2000
- SUCHÁNEK, J. Kriminalistická biologie. Praha : Vysoká škola SNB, 1978
- ŠIMKOVÁ, R. Legislativní problémy Národní databáze DNA. Kriminalistika, 2003, č. 3, s. 178–187
- TESAŘ, J., KLÍR, P. Vyšetřování stop biologického původu. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1990
- VOREL, F. (ed.) Soudní lékařství. Praha : Grada, 1999
- WASILEWSKA, A., ACHREM, W. Prawno-kryminalistyczne aspekty analizy DNA – problem błędów w badaniach genetycznych. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) Rozprawy z Jałowcowej góry. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004, s. 163–174
- WÓJCIKIEWICZ, J. Bazy danych DNA – możliwości i ograniczenia. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 49–59

Kapitola 19

Fonoskopie

§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty fonoskopie

Fonoskopie¹ se zabývá možnostmi identifikace osob podle hlasu, případně i možnostmi identifikace věcí podle zvuků, které vydávají při svém použití. Hlas člověka je charakterizovaný jako artikulovaný zvuk, který slouží ke vzájemnému sdělování myšlenek a informací mezi dvěma nebo více lidskými jedinci. Hlas člověka vzniká jako akustický výsledek složité činnosti řady lidských orgánů nebo jejich částí. Slyšitelný zvuk (hlas) člověka vzniká především při výdechu (expiraci).

V současné době je možná objektivní elektronická analýza hlasu.² Základní informace získané rozбором lidského hlasu elektronickou cestou poskytují podklady pro zjištění *trvání délky jednotlivých hlásek* v hodnoceném materiálu, *skladby jednotlivých frekvencí* („tónů“) v jednotlivých hláskách a *intenzity jednotlivých frekvencí* v jednotlivých hláskách. Tyto informace (spolu s jinými, které jdou již nad rámec této učebnice) jsou využívány pro identifikaci osob podle hlasu.

Hlas člověka prochází během života řadou změn. Pro kriminalistické účely je významné, že v období zhruba od dvaceti do šedesáti let biologického věku je hlas relativně neměnný. To znamená, že v tomto období lze vzájemně porovnávat hlasové stopy i srovnávací materiály s cílem jednoznačné identifikace člověka. Uvedené období je pochopitelně pouze orientační, nelze na něj jednoznačně spoléhat. Pokud nedojde k zásadním změnám hlasu (v důsledku chorob, poranění, lékařských zásahů), lze toto období považovat za použitelné pro identifikační účely.

Individuálnost lidského hlasu (a tedy jeho použitelnost pro identifikační účely) lze jednoduše demonstrovat na elementárních příkladech. Každý člověk bez problému pozná hlas svého známého v telefonu, aniž by se volající představil, dítě pozná hlas svého rodiče, který na něj volá apod. Historicky je identifikace osob podle hlasu velmi stará. První doložitelné informace pocházejí z období staroegyptských civilizací, kdy byly hlasové projevy konkrétních osob využívány „jako průkazka“ k opuštění a následně ke vstupu do vojenských táborů. S tímto „heslem“ byly seznámeny strážé, které podle hlasu identifikovaly konkrétní oprávněné osoby a umožňovaly jim opuštění tábora a vstup do něj. Tento způsob využití lidského hlasu byl pochopitelně zcela subjektivní a nevyužitelný v soudní praxi.

Fonoskopická zkoumání lze rozdělit na následující tři oblasti:

1. *Zkoumání hlasových projevů osoby*, které se zařazuje do oblasti identifikace osob podle jejich hlasu. Jedná se o využití kriminalistických stop, které odrážejí funkční a dynamické vlastnosti objektu. Tento druh fonoskopických zkoumání je v praxi nejběžnější.
2. *Zkoumání záznamových prostředků*, které byly použity k zachycení hlasu člověka nebo zvuků různých objektů. Typickými příklady jsou zkoumání magnetofonů, záznamových pásek a jim odpovídajících periferních zařízení, zejména mikrofonů, bezdrátových přenosových zařízení apod. V poslední době k této skupině objektů přináležejí i digitální záznamové prostředky. V úvahu přichází i zkoumání mobilních telefonů (zejména pokynů k jejich hlasovému ovládní) a jejich komunikace a zkoumání různých projevů počítačových sítí, především Internetu a obdobných národních nebo institucionálních sítí.
3. *Zkoumání dalších akustických stop*, které přispívají k získání kriminalisticky relevantních informací o konkrétní události a mají vztah k fonoskopickým zkoumáním. Jde např. o odhad velikosti a charakteru prostoru, ve kterém bylo mluveno (podle dozvuků), o začlenění záznamu do časového kontextu (podle zachycených částí rozhlasového nebo televizního vysílání, zpěvu ptačtva) a o odhad prostředí, ve kterém bylo mluveno (ulice, dílny, bytové prostory).

§ 2 Druhy fonoskopických stop, jejich zajišťování a zasilání ke zkoumání

Fonoskopické stopy vznikají fixací mluveného projevu na příslušný nosič. V úvahu pochopitelně přichází i fixace různých zvuků vzniklých při používání věcí (zvuky různých strojů, dopravních prostředků, ručního nářadí), výjimečně i zvuky zvířat (štěkot psa). Požadavek fixace fonoskopické stopy na příslušný nosič je značně limitujícím faktorem fonoskopických zkoumání. Pokud nelze zmíněnou fixaci uskutečnit (především není k dispozici potřebné nahrávací zařízení – zejména magnetofon), což je v praxi časté, nelze uskutečnit identifikaci objektu podle fonoskopických stop. Praktické problémy fixace fonoskopických stop jsou spojeny i s technickou kvalitou záznamu, která úzce souvisí s kvalitou nahrávacího zařízení a nahrávacího média. Platí zásady (v praxi ovšem často obtížně dodržitelné), které vymezují požadované vlastnosti nahrávacího zařízení (především požadavek na nahrávací rychlost, maximální přípustné kolísání rychlosti, celkově dobrý technický stav) i nahrávacího média (nový nepoužitý pásek).

Naprostá většina fonoskopických stop je získávána nahrávkou z telefonního přístroje a je primárně ovlivněna kvalitou telefonního přenosu. To je typické pro anonymní volání na tísňové linky, příp. na jakýkoliv telefonní přístroj opatřený záznamovým

¹ V kriminalistické literatuře se lze setkat také se synonymním označením „kriminalistická akustika“.

² Znalecký obor, který se zabývá zkoumáním zvukových záznamů, se někdy nazývá **audioexpertiza**.

zařizováním. Opatrně je třeba po technické stránce hodnotit nahrávky na různých telefonních záznamnicích, protože některé z nich (polovodičového typu) pracují s komprimací informací obsažených v hlasu a exaktní zkoumání neumožňují – takové posouzení je ovšem záležitostí expertizního zkoumání. Méně často se lze v kriminalistické praxi setkat s případy anonymního zaslání již hotových nahrávek příslušnému adresátu, příp. nahodilých nahrávek pořízených otevřeně nebo skrytě při rozhovorech a jiných příležitostech.

Pokud existuje slovní spojení mezi anonymním mluvčím v telefonu a obsluhou telefonního přístroje s příslušným záznamovým zařízením, je velmi žádoucí, aby se obsluha telefonního přístroje snažila o co nejdelší prodlužování telefonátu (zpravidla s výhrušným nebo vyděračským obsahem). Tím lze získat delší nahrávku hlasu neznámé osoby a expertiznímu pracovišti tak poskytnout větší možnosti ke zkoumání. Pokud je to reálné, je žádoucí pokusit se rozhovor orientovat tak, aby bylo možné získat konkrétní informace k osobě anonymního mluvčího (důvod vyhrožování, jeho vztah k osobám, kterým je vyhrožováno, věk, sociální postavení, národnost apod.). Tyto informace (spolu s vydedukovanými informacemi o pohlaví, věku, sociální příslušnosti, motivu činu, vážnosti výhrůžky a další) jsou významné i tehdy, pokud není nahrávka rozhovoru technicky možná.

Zajišťování fonoskopických stop na nahrávacích médiích není obtížná záležitost. Platí zásada, že se nahrávka nepřehrává na jiný nosič, nijak se nedoplňuje (např. slovním doprovodem) a nesestřihává se. V doprovodném materiálu (dožádání) se uvede, která část nahrávky má být předmětem zkoumání, případně se na cívce magnetofonového pásku vložením útržků papíru označí část pásku určená ke zkoumání. Magnetofonové pásky se chrání před mechanickým poškozením (pomačkáním, přetržením, znečištěním) a ukládají se do vhodných pevných přepravních obalů. Není přípustné zasílání magnetofonových pásek bez cívek. Kazetové pásky se ponechávají v původních obalech.

Srovnávací materiály pro fonoskopické zkoumání jsou především ukázky řeči, zkoušky řeči a zkoušky hlasu. *Ukázky řeči* jsou záznamy přirozených rozhovorů, přímých nebo telefonických, které jsou zpravidla pořízeny bez vědomí osoby, ale s jistotou, že se jedná o řeč jednoznačně známé osoby. Zkoumání uskutečněné pouze na základě ukávek řeči zpravidla snižuje jednoznačnost závěrů zkoumání. *Zkoušky řeči* se provádějí přímo s podezřelou osobou. Uskutečňuje je expert a zpravidla mají formu vyprávění životopisu, čtení textu, odpovědi na otázky, řízeného dialogu apod. K jejich provedení je nezbytná odborná instruktáž a mnohdy se i volí různé rychlosti řeči, intenzita řeči a další. *Zkoušky hlasu* se opět provádějí přímo s podezřelou osobou, přičemž jejich obsahem jsou věty nebo jejich části z fonoskopické stopy (sporného materiálu) podle konkrétních požadavků fonoskopické expertizy. Srovnávací materiály se doplňují i o *materiály pomocné*, které charakterizují okolnosti vzniku sporných

a srovnávacích materiálů. Jde např. o protokoly z ohledání míst činů, protokoly o výslechu různých osob apod.

Jako srovnávací materiály k identifikaci různých věcí nebo i zvířat podle zvuků, které vydávají, se analogicky využívají nahrávky zvuků pořízené při chodu různých strojů, pohybu vozidel apod. Jde o obtížnou záležitost, která se zpravidla řeší ad hoc za účasti příslušného experta. To platí i pro případnou identifikaci magnetofonu, mikrofonu a dalších součástí nahrávacích zařízení.

3 Zkoumání fonoskopických stop

Zkoumání fonoskopických stop je náročná expertizní činnost, kterou lze provádět pouze na speciálně vybavených pracovištích vysoce kvalifikovanými experty. V rámci Policie ČR je tato činnost prováděna pouze v Kriminalistickém ústavu Praha.

Vzhledem ke komplikovanosti vlastní expertizy jsou dále uvedeny pouze základní principy. Z fonoskopické stopy se vyberou podle identifikačních kritérií vhodné pasáže, zpravidla nepřiliš dlouhé. Výhodný a žádoucí je výběr pasáží, které se svým slovním obsahem shodují nebo alespoň blíží k obdobným pasážím ze srovnávacích materiálů. Tyto pasáže se podrobují elektronickému rozboru na jednoúčelových přístrojích

Obr. 19-1 Ukázka sonogramu

zvaných **sonografy**. Oddělení audioexpertiz na Kriminalistickém ústavu Praha používá v současné době digitální analyzátor řeči CSL 4300B (*Computerized Speech Laboratory*). Tyto přístroje poskytnou mj. grafický záznam (*sonogram*), který obsahuje kromě jiného údaje o charakteristikách lidského hlasu (jsou jimi délka hlásek, frekvenční skladba hlásek a intenzita jednotlivých frekvencí v hláskách). Jednotlivé grafické záznamy se následně vyhodnocují a komparují a dospívá se k závěru o shodě nebo rozdílu. Kromě uvedeného rozboru se fonoskopické stopy a srovnávací materiály podrobují i jazykovému a fonetickému rozboru. Tyto rozborů dovolují např. určit pohlaví mluvčího, pravděpodobně stáří, jeho příslušnost k určité sociální skupině, místo pobytu (podle jazykových zvláštností – dialektů) nebo i profesní příslušnost.

Obdobným způsobem jsou zkoumány i zvuky různých věcí nebo zvířat. Z fonoskopických stop lze po příslušném vyhodnocení zjistit i další kriminalisticky relevantní informace vztahující se k prostoru, ve kterém fonoskopická stopa vznikla, k prostředí a času, ve kterém vznikla apod.

Literatura

- DOLECKI, J., RZESZOTARSKI, J. Zastosowanie metody językowo-pomiarowej do identyfikacji osób w badaniach fonoskopijnych. *Z Zagadnień Nauk Sądowych*, 2002, nr LII, s. 119–123
- FLEIŠER, P. Možnosti identifikace osob podle hlasu a věci podle zvuku. Bakalářská práce. Praha : Policejní akademie ČR, 2004
- MÁLEK, J. Taktika příjmu anonymních telefonátů. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1996, č. 3, s. 9–10
- MÁLEK, J., KANTOR, D. Audioexpertizy, linky tísňového volání a Intranet. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 4, s. 22–24
- MÁLEK, J., KOHOUT, J. Fonoskopická expertiza. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1996, č. 3, s. 2–8
- MÁLEK, J., MUSILOVÁ, V. Fonoskopie. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1989
- MÁLEK, J., MUSILOVÁ, V. Fonoskopická expertiza a její přínos pro odhalování a objasňování trestné činnosti. *Kriminalistický sborník*, 1990, č. 2, s. 83–87
- SUSZCZEWSKI, W. Ekspertyza fonoskopijna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) *Ekspertyza sądowa*. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 215–246

Kapitola 20 Odorologie

§ 1 Pojem a kriminalistický význam odorologie

Kriminalistická odorologie¹ se zabývá zkoumáním a identifikací osob a věcí podle pachu.

Všechny látky mají schopnost uvolňovat ze svého povrchu (odpařovat nebo odsublímovat) atomy nebo molekuly, které charakterizují jejich složení. Intenzita tohoto uvolňování je různá, souvisí s těkavostí látek, okolní teplotou a dalšími vlivy. Uvolněné podíly tvoří podstatu nejrůznějších pachů, které se vyskytují v organické i anorganické přírodě. Kromě přírodních pachů existují i pachy vzniklé v souvislosti s různou průmyslovou činností, provozem dopravních prostředků apod.

Zkoumání pachů, resp. přírodovědná identifikace různých hořlavých, toxických nebo výbušných látek (zejména plynů a jejich směsí) jsou běžné v chemických provozech, dolech a dalších pracovištích. Cílem je zajištění bezpečnosti provozu před požárem, výbuchem nebo před toxickým působením na pracovníky. Pro tyto účely byla již v minulosti vyvinuta řada detekčních prostředků, zpravidla jednoúčelově zaměřených. Tyto prostředky nemají větší kriminalistický význam.

Hlavní kriminalistický význam má *zkoumání lidského pachu* a z pachů věcí potom *zjišťování přítomnosti výbušnin a drog*. Pach lze z odorologického hlediska definovat jako plynou látku, která je schopna po dosažení prahové koncentrace (většinou ve vzduchu) vyvolat čichový vjem člověka nebo zvířete nebo odezvu analytického přístroje. Lidský pach je pro účely odorologie většinou označován pojmem „tělesný pach“. Jeho složení je oproti složení pachů věcí podstatně složitější a jeho zkoumání proto také obtížnější. To je hlavním důvodem skutečnosti, že doposud není k dispozici laboratorní, přístrojová metoda, která by byla schopna jednoznačně analyzovat lidský pach a umožňovala tak jednoznačné posouzení, zda jsou či nejsou dva vzorky pachů stejné. Není také doposud zcela jasné, které složky pachu člověka jsou pro konkrétní osobu individuální a které se mění v průběhu života a změnou způsobu života. Vyřešena není ani otázka, které složky ze zajištěné pachové stopy se vztahují k pachu člověka a které se vztahují k nosiči pachové stopy a jsou proto kriminalisticky bezvýznamné (tzv. pach pozadí). Vyřešení těchto problémů bude zřejmě ještě otázkou řady let, a to i proto, že množství hmoty v pachové stopě je velmi malé a nároky na laboratorní techniku proto velmi vysoké.

¹ V zahraniční odborné literatuře se vyskytují synonymní termíny *kriminalistická osmologie* nebo *kriminalistická olfaktorika*.

Individualizace lidského pachu je dána řadou okolností, které mají na konkrétního člověka vliv. Jde zejména o věk, rasu, pohlaví, způsob života včetně charakteru přijímané potravy, nemoci, požívání léků, pracovní a životní prostředí, konzumace tabákových výrobků, alkoholu, příp. drog a používání kosmetických přípravků. O individuálnosti lidského pachu svědčí skutečnost, že některá zvířata s citlivým čichovým orgánem jsou schopna člověka podle pachových stop jednoznačně identifikovat. To platí běžně pro cvičené psy, ale v literatuře lze nalézt údaje i o jiných zvířatech.

§ 2 Vznik odorologických stop a jejich druhy

Vznik odorologických stop je principiálně velice jednoduchý a lze jej přirovnat ke vzniku daktyloskopických stop. Stačí, když část lidského těla nebo oděvní součástky se dotknou libovolného předmětu, přenesou na něj určitý podíl potu a tím vytvoří pachovou stopu. Za zdroj pachových stop člověka je považován **lidský pot**, případně (v ojedinělých případech) i **lidský dech**. Ostatní zdroje lidského pachu (moč, lejno, žaludeční obsah a jiné) nejsou v současné době při odorologickém zkoumání využívány. Pach člověka je tvořen podle dosavadních rozborů velkým počtem různých chemických sloučenin, které jsou v pachu (pachové stopě) přítomny ve velmi malých množstvích, resp. koncentracích. Pilotní studie prokazují přítomnost až několika tisíc chemických sloučenin v pachové stopě člověka.

Typické druhy pachových stop souvisejí s činností pachatele na místě události. Jde především o stopy vytvořené na přichodové či odchodové cestě pachatele a dále o stopy vytvořené při pohybu a činnosti pachatele na místě činu. Typickými místy nálezů pachových stop jsou místa, kde se pachatel kratší nebo delší dobu zdržoval, nebo místa, kterých se dotýkal.

Další druh pachových stop souvisí s pachem různých věcí, které lze v řadě případů podle něj identifikovat. Tyto pachové stopy mají, jak již bylo uvedeno, oproti pachovým stopám člověka daleko jednodušší složení, a proto již je identifikace věcí podle pachu v řadě případů vyřešena.

Pachové stopy jsou obecně charakterizovány malým množstvím hmoty a časovou nestálostí. Malé množství hmoty obsažené v pachové stopě je dáno mechanismem jejich vzniku a časovou nestálostí a těkavostí jednotlivých složek pachové stopy a jejich následným rozptýlením ve vzduchu. V úvahu přicházejí i různé chemické změny, jako je např. oxidace. Pachové stopy jsou složeny z menšího nebo většího počtu jednotlivých složek, které jsou tvořeny různými chemickými sloučeninami. Přesto však nelze pachové stopy považovat za stopy chemické, i když se jejich zkoumání, pokud je laboratorně možné, uskutečňuje chemickými metodami.

§ 3 Vyhledávání, zajišťování, zasílání a zkoumání pachových stop

Vyhledávání pachových stop je náročná činnost. Pachové stopy až na výjimky nejsou lidskými smysly zjištělné a jejich přítomnost se v podstatě pouze předpokládá. Výjimky tvoří především případy intenzivních pachových stop vytvářených různými aromatickými látkami, průmyslovými a toxickými plyny nebo i některými drogami. Vzhledem k latenci pachových stop se postupuje při jejich vyhledávání (zpravidla na místech činů) přísně logicky a typují se místa, kterých se osoba, zpravidla pachatel, mohla nebo musela při páchání trestné činnosti dotknout. Jde o určitou analogii s vyhledáváním latentních daktyloskopických stop. Neustále je nutné mít na zřeteli skutečnost, že pachové stopy jsou velmi citlivé vůči různým vlivům a jejich časová stálost je omezená. Maximální pozornost je třeba věnovat možnosti pozměnění pachové stopy vlastním pachem nebo přenesením jiného, cizího pachu. Proto se pachové stopy vyhledávají a následně zajišťují jako první, případně společně s mikrostopami. Při vyhledávání pachových stop neexistuje žádná možnost jejich zviditelnění.

Zajišťování pachových stop s jejich nosiči nečiní problémy, pokud jde o takové nosiče, jako jsou oděvní součástky, zbraně, nástroje, aktovky apod. Tyto objekty jsou velmi snadno na místech činů zjištělné. Obtížnější situace je u drobných objektů, jako jsou např. vlasy nebo textilní vlákna. V těchto případech se postupuje obdobně jako při zajišťování mikrostop. K zajišťování pachových stop s jejich nosiči se používají čisté, nejlépe sterilní nástroje a při ruční manipulaci s těmito nosiči je nezbytné používat sterilní chirurgické rukavice. Požadavek sterility je dán jednak rizikem přenosu jiného pachu na pachovou stopu nebo její nosič a jednak tím, že při přenosu případných mikroorganismů z nesterilních nástrojů hrozí nebezpečí mikrobiologického rozkladu pachové stopy a tedy pozměnění jejího složení. Pachové stopy se svými nosiči se zajišťují do vhodných obalů. Takovými obaly jsou naprosto čisté skleněné nádoby, sáčky a láhve z plastických hmot.

Zajišťování pachových stop bez nosičů, tedy vlastně zajišťování směsi vzduchu s konkrétním pachem, je náročnější. Pro tyto účely byly vyvinuty různé metody. V úvahu přichází *nasátí* pachové stopy (plynné směsi) do injekční stříkačky nebo láhve z plastické hmoty, ze které se před zajišťováním pachové stopy odstraní většina vzduchu jejím zmáčknutím. Jiný způsob spočívá v *prosávání* vzduchu s pachovou stopou přes sloupec vhodného absorbentu, na kterém se složky pachu zachytí. Tyto způsoby však nejsou v současnosti frekventované. Vždy je třeba zabránit tomu, aby při zajišťování pachové stopy došlo k poškození nebo zničení jiných kriminalistických stop, protože pachové stopy tvoří velmi často jeden z podílů směsné stopy. Vyskytují se často spolu se stopami daktyloskopickými, biologickými a dalšími.

Obr. 20.7: Ukázka pachové konzervy spolu s používanými nástroji (pinzetami).

V současnosti jsou pachové stopy nejčastěji *zajišťovány na speciální snímač*. I když jde o relativně jednoduchou metodu, jsou výsledky zajišťování velmi dobré. **Speciální snímač** je tvořen sterilní bavlněnou tkaninou, která se přiloží na místo předpokládané pachové stopy. Podle charakteru tohoto místa se snímač pouze přiloží nebo se kolem místa ovine apod. Snímač se překryje hliníkovou fólií (alobalem). Pachová stopa se zachytí ve snímači a alobal zabrání jejímu úniku do okolního vzduchu. Snímač se ponechá na místě zpravidla asi 20 minut. Po této době se snímač odstraní a uzavře se do sterilní skleněné nádoby. Tímto způsobem vznikají tzv. **pachové konzervy**. Veškerá manipulace se pochopitelně provádí sterilními nástroji. Pachové konzervy se označují potřebnými identifikačními údaji, které se vztahují ke konkrétní události, a ukládají do sbírek. Použitelnost pachových konzerv je asi jeden rok. Existuje předpoklad, že po vypracování přístrojové metody pro zkoumání pachových stop člověka budou tyto pachové konzervy sloužit k analytickým rozborům.

Současné využití pachových konzerv v kriminalistické praxi se opírá o **použití speciálně cvičených psů**. Psu se dá očichat pach konkrétní osoby a následně se vpustí do speciálně upravené místnosti, kde jsou na podlaze položeny otevřené pachové konzervy. Pes je postupně očichává a při zjištění shody nacvičeným způsobem konzervu obsahující shodný pach označí (zalehnutím, zaštekáním). Metoda je pochopitelně značně

subjektivní, ale lze ji poněkud objektivizovat např. opakováním zkoušky s pozmeněným pořadím pachových konzerv, použitím jiných pachových konzerv i použitím několika psů nezávisle na sobě. Přesný způsob provádění metody pachové identifikace je upraven interním policejním předpisem.²

Srovnávací pach člověka se získává buďto odebráním nějaké oděvní součástky nebo vhodněji pomocí zmíněného snímače, který se krátce vloží do podpaží osoby. V rámci trestního řízení se odběr srovnávacího pachu uskutečňuje podle ust. § 114 odst. 2, 3 TrŘ, při plnění policejních úkolů lze odběr biologických vzorků opřít o ustanovení § 42e PolZ. Ustálená česká judikatura uznává, že k sejmutí srovnávacího vzorku pachu lze přistoupit i tehdy, jestliže s tím obviněný nesouhlasí (srov. usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 2 To 123/01, č. 27/2003 Sb. rozh. tr.).

Odborné vyjádření o výsledku pachové identifikace, vyhotovené odborným policejním pracovištěm (skupinou služebně kynologie správy kraje Policie ČR), se v trestním řízení považuje za listinný důkaz (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tz 44/1999; rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 7 To 141/2000 – viz Soudní rozhledy, 2001, č. 5, s. 161). Připustnost tohoto důkazu byla uznána i v několika rozhodnutích Ústavního soudu ČR (srov. II. ÚS 341/1996; I. ÚS 394/97; II. ÚS 418/99; I. ÚS 432/2001; IV. ÚS 10/2002). Je ovšem třeba mít na mysli, že ani kladný výsledek identifikace neznamena, že dotyčná osoba spáchala trestný čin; je možné z něj usuzovat pouze to, že se osoba s největší pravděpodobností nacházela na místě činu, resp. přišla do kontaktu s předmětem, z něhož byla stopa sejmuta. Získaný důkaz je proto jen podpůrný a nepřímý, může však tvořit důležitý článek řetězce důkazů vedoucích k usvědčení pachatele.

Zkoumání pachových stop analytickými laboratorními metodami je velmi složité a naráží na značné technické obtíže. Je nezbytné využívat mimořádně citlivých laboratorních metod a prostředků a výsledky analýz velmi opatrně interpretovat. Pro tyto účely se zdá jako nejvhodnější využití metod *plynové chromatografie* (v jejich špičkově citlivých modifikacích) nebo spojení této metody s *hmotnostní spektroskopií* (tzv. systém GC/MS). Bohužel ani využití těchto velmi citlivých metod nevedlo doposud k jednoznačnému hodnocení výsledků analýz. Optimismus, který v tomto smyslu panoval zhruba před 15–20 lety, nenašel bohužel doposud své praktické uplatnění. Výrazně jednodušší je zkoumání pachových stop věcí. K jejich detekci se využívají již zmíněné, nejčastěji jednoúčelové detektory. Daří se také laboratorní analýzy průmyslových hořlavých, výbušných nebo toxických plynů a dalších látek, které mnohdy lze podle jejich pachových stop identifikovat.

² Závazný pokyn policejního prezidenta ze dne 30. 10. 2002 č. 140/2002, kterým se stanoví zásady k zabezpečení jednotného postupu Policie ČR při využívání metody pachové identifikace (Sbírka interních aktů řízení PP ČR, částka 164/2002).

Literatura

- BEDNAREK, T., SUTOWSKI, G. Schemat ekspertyzy z zakresu kryminalistycznych badań śladów zapachowych. *Problemy Kryminalistyki*, 1999, nr 224, s. 5–11
- HANAUSEK, T. Meandry osmologii. *Palestra*, 1998, č. 1–2, s. 41–46
- KLOUBEK, M. Kriminalistická metoda pachové identifikace prostřednictvím služebního psa. *Kriminalistický sborník*, 2002, č. 5, s. 38–44
- KLOUBEK, M. Vyhledávání a zajišťování pachových stop. *Kriminalistický sborník*, 2003, č. 1, s. 33–36
- ROGOWSKI, M. Próba określenia wpływu zapachu kobicy umieszczonego w męskim szeregu selekcyjnym na wskazania psów do identyfikacji śladów zapachowych ludzi. *Z Zagadnień Nauk Sądowych*, 2003, nr LIII, s. 85–90
- SCHOON, G. A. A. The performance of dogs in identifying humans by scent. *Leiden : Rijksuniversiteit te Leiden*, 1997
- SUTOWSKI, G. Nowe możliwości w badaniach osmologicznych – czyli o próbach osmologicznych raz jeszcze. *Problemy Kryminalistyki*, 2001, č. 232, s. 50–52
- TERYNGEL, J. Pes a pachová stopa v trestním řízení. *Trestní právo*, 2002, č. 11, s. 9–14
- VYHNÁLEK, O. Chromatografické metody v kriminalistické chemické expertize. *Čs. kriminalistika*, 1981, č. 4, s. 363–370
- VYHNÁLEK, O. *Kriminalistická odorologická identifikace (kandidátská disertační práce)*. Praha : Vysoká škola SNB, 1986
- WÓJCIKIEWICZ, J. Ekspertyza osmologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) *Ekspertyza sądowa*. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 207–214

Kapitola 21 Mechanoskopie

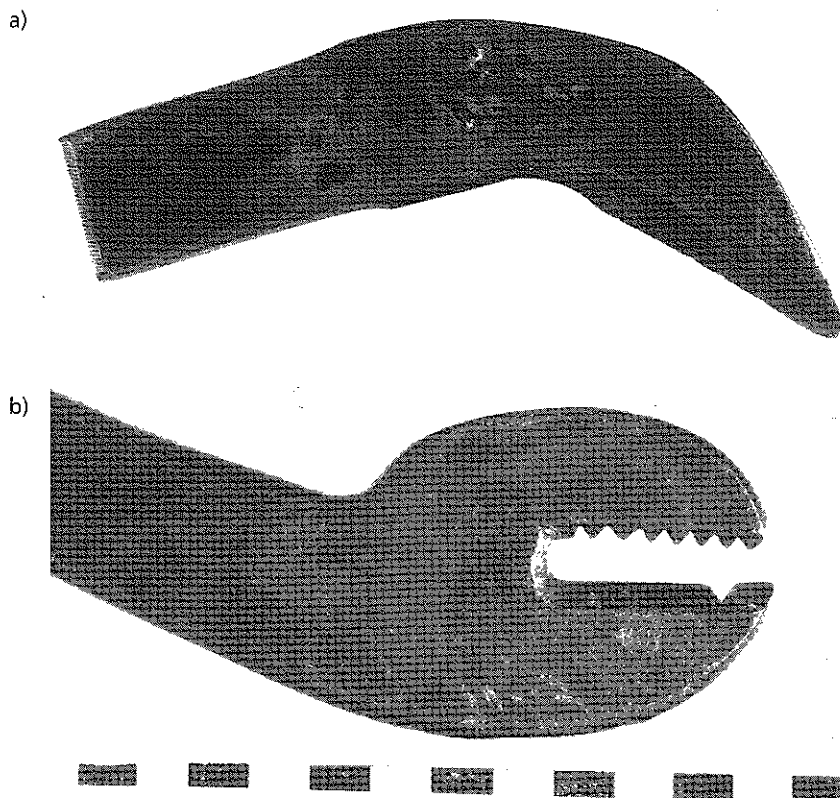
§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty mechanoskopického zkoumání

Mechanoskopie je část kriminalistické techniky, která se zabývá zákonitostmi vzniku a metodikou vyhledávání, zajišťování a zkoumání stop nástrojů a jiných technických prostředků za účelem jejich identifikace a zjišťování způsobu jejich použití. **Mechanoskopie zkoumá takové stopy, které odrážejí vnější stavbu a vlastnosti nástroje, který změnu vyvolal. V užším pojetí zahrnuje mechanoskopie nauku o nástrojích používaných pachateli při páchání trestné činnosti a o identifikaci těchto nástrojů.**

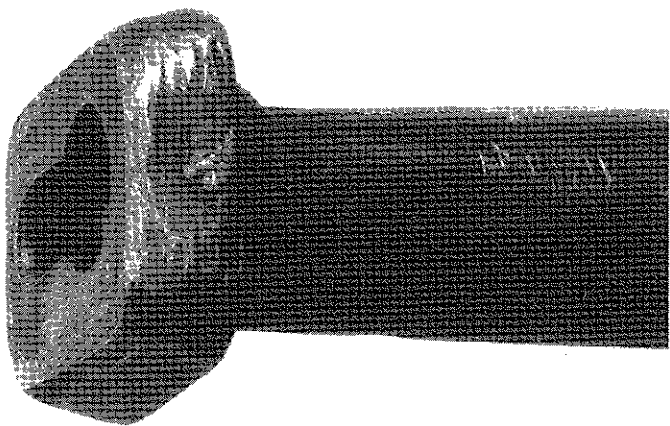
Z mechanoskopického hlediska je za nástroj považován každý předmět, jehož pomocí lze překonat nějakou překážku. Podle toho se v kriminalistice rozlišují tyto **druhy nástrojů**:

- ❖ *vyráběné sériově a nijak neupravené* (běžně prodávané nástroje pro rukodílnou činnost, jako jsou např. šroubováky, pily, kleště, sekáče, hasáky a řada dalších),
- ❖ *vyráběné sériově a následně upravené k páchání trestné činnosti* (jde např. o zkrácení nástroje pro snadnější skryté přenášení, různé zohýbání šroubováků pro přístup do některých míst zámkových mechanismů),
- ❖ *individuálně zhotovené* pachatelem nebo jinou osobou na základě pachatelova požadavku – nález tohoto druhu nástrojů již zjevně svědčí o páchání trestné činnosti nebo přípravě k trestné činnosti (planžety pro překonávání bezpečnostních cylindrických vložek, různé druhy kasařských nástrojů, přesně tvarované dráty k otevírání automobilových dveří, nástroje k roztahování zárubní),
- ❖ *náhodně nalezené předměty*, zejména v případech nepřipravené majtkové trestné činnosti, které v podstatě nemají charakter nástrojů, ale slouží k překonání překážek (kovové i dřevěné tyče, různé trubky, cihly, kameny).

Význam mechanoskopie spočívá v tom, že umožňuje vytvoření správné představy o situaci, za které došlo ke spáchání trestného činu, některých vlastnostech pachatele, umožňuje určit skupinovou příslušnost nástroje a následně za optimálních podmínek tento nástroj individuálně identifikovat a konečně zjistit i mechanismus vzniku stop a jejich souvislost s konkrétní událostí. **Objekty mechanoskopie** jsou zejména nástroje, objekty, na kterých jsou vytvořeny stopy nástrojů, úlomky nástrojů a části napadených objektů (úlomky, piliny, třísky apod.).

Obr. 21.1: a), b): Kasarské nástroje: natrhovák a hasák (individuálně zhotovené).

Obr. 21.2: Rozlamovač cylindrických zámkových vložek

§ 2 Vznik, typické druhy a výskyt mechanoskopických stop

Mechanismus vzniku mechanoskopických stop je v řadě případů poměrně složitý. Je dán vzájemným působením několika objektů navzájem, v nejjednodušším případě vzájemným působením nástroje a objektu, který byl nástrojem napaden. Přesná analýza vzniku mechanoskopických stop je podmíněna reprodukovatelností podmínek, za kterých děj proběhl. Při analýze mechanismu vzniku mechanoskopických stop se aplikují poznatky výzkumů, prováděných původně pro jiné účely. Jde např. o poznatky z tváření a obrábění materiálů, z nauky o pružnosti a pevnosti, obecné nauky o materiálu a další.

Celý složitý proces vzniku mechanoskopických stop lze s určitým zjednodušením popsat následovně:

Každý nástroj má na svém povrchu nejrůznější nerovnosti, které ve svém souhrnu vytvářejí na každém nástroji jedinečný, specifický *mikrorelief*. Kriminalisticky nejvýznamnější nerovnosti jsou vytvořeny na funkčních částech nástrojů (břitech, čelistech, střížných hranách, ploskách). Vytvořený mikrorelief je pro každý nástroj individuální a neopakovatelný. Vzniká již v průběhu výroby nástroje a dále se mění používáním nástroje, jeho opotřebováním a případnými opravami. Při použití nástroje se jeho mikrorelief nebo jeho část odrazí v napadeném objektu, a to různými způsoby v závislosti na směru, velikosti a dalších faktorech působící síly.

Jedinečný mikrorelief povrchu nástroje se postupně vytváří od okamžiku, kdy je začata výroba nástroje, mění se jeho používáním, poškozením, opravami a nejrůznějšími vlivy prostředí a zaniká zničením nástroje. Je tedy zřejmé, že mikrorelief se v průběhu času mění, přičemž tyto změny mohou mít jak plynulý, tak i skokový charakter.

Znaky polotovaru vznikají v prvotních fázích výroby nástroje postupnou přeměnou hrubého tvaru budoucího nástroje (odlitku, výkovku) na finální výrobek. Jde zpravidla o různé hrubé nerovnosti, které se při dalších pracovních operacích většinou odstraní a znaky polotovaru se tak většinou již v konečném výrobku neprojeví. **Znaky opracování** vznikají na povrchu budoucího nástroje při jeho dokončování např. soustružením, frézováním, broušením, pilováním apod. Tyto znaky, alespoň na funkčních částech nástroje, překrývají znaky polotovaru. Do této skupiny znaků patří i znaky, které vznikly při ruční úpravě nástroje a při sestavování částí nástroje do konečného celku. **Znaky opotřebování** jsou změny, které vznikají při používání nástroje. Pokud opotřebování nástroje dosáhne určitého stupně, je zpravidla nutné nástroj opravit, resp. uvést do použitelného stavu (nabrousit či jinak upravit funkční části). Vytvářejí se tak **znaky oprav**, které často překrývají znaky opotřebování. V některých případech dochází i k většímu či menšímu poškození nástroje, které je charakteristické vznikem **znaků poškození**. Vlivy vnějšího prostředí na nástroje zpravidla nejsou příliš významné, pokud nejde o případy,

kdy je nástroj umístěn v agresivním prostředí, které výrazně urychluje korozní změny, měnící mikrorelief nástroje.

Podle identifikační hodnoty se jednotlivé znaky vnější stavby nástroje dělí bez ohledu na jejich původ takto:

- *znaky obecné* – typické, jež jsou společné určitým skupinám nástrojů, které mají např. stejnou velikost, počet funkčních částí a jejich tvar – tyto znaky jsou využívány k určování skupinové příslušnosti nástroje,
- *znaky zvláštní* – specifické, které jsou vlastní pouze jednomu konkrétnímu nástroji – tyto znaky jsou využívány k individuální identifikaci nástroje.

Podle prostorového uspořádání **mechanoskopických stop** se rozlišují *stopy plošné* (otisky), které vznikají při pouhém dotyku dvou objektů. Samostatně se stopy tohoto druhu vyskytují v mechanoskopii vzácně. Druhou skupinu stop tvoří *stopy objemové* (plastické), které vznikají mechanickým namáháním (tlakem, tahem, ohybem, krutem nebo smykem) při působení nástroje na napadený objekt. Tento druh stop je v mechanoskopii zcela běžný.

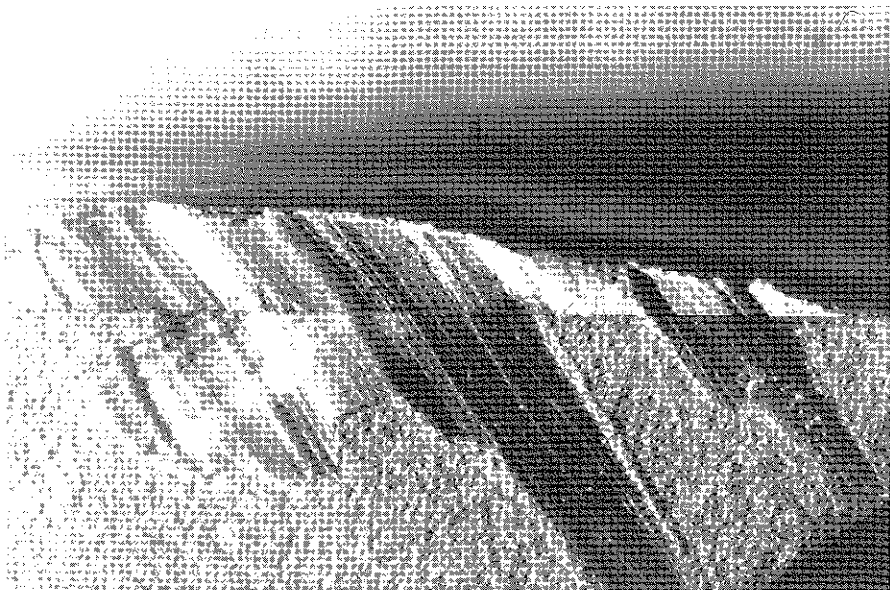
Objemové stopy se dělí na vtisky, rýhy, soustavy rýh, stopy zhmožděné a stopy kombinované. *Vtisky* vznikají kolmým působením síly při kontaktu funkční části nástroje s napadeným objektem (stopa plosky kladiva) a v kriminalistické praxi nejsou příliš časté. Rýhy a soustavy rýh (často společně nazývané jako *sešinuté stopy*) vznikají v případech, kdy se nástroj i napadený objekt nebo alespoň jeden z nich při vytváření stopy vzájemně

suvně pohybuje. Rýhy vznikají v případech, že stopu vytvoří pouze malá funkční plocha nástroje (hrot, hrana), soustavy rýh v případech, kdy se na tvorbě stopy podílí větší funkční plocha (břit nástroje, čelisti kleští, hasáků apod.). Tyto stopy jsou typické pro nástroje řezné, sečné, stříhací a štípací. Jde o typické mechanoskopické stopy, které jsou často (zejména v případech soustavy rýh) vhodné pro individuální identifikaci nástroje. *Stopy zhmožděné* vznikají většinou při opakovaném použití nástroje na jednom místě, kdy dojde k vzájemnému složitému překrývání jednotlivých stop a ke vzniku v podstatě nevyhodnotitelné změti jednotlivých identifikačních znaků. Jiný mechanismus jejich vzniku souvisí s mechanickými vlastnostmi objektu, který stopu přijímá (nevyhodnotitelné stopy po páčení ve dřevě nebo jiných materiálech). Zhmožděné stopy nejsou vhodné pro individuální identifikaci nástroje, v některých případech je však identifikace možná metodami práce s mikrostopami, pokud lze ve stopě nalézt malé, použitelné úseky nepoškozené stopy. *Stopy kombinované* vznikají kombinací jednotlivých mechanismů vzniku stop, jak již byly uvedeny. Možnosti jejich využití se liší případ od případu.

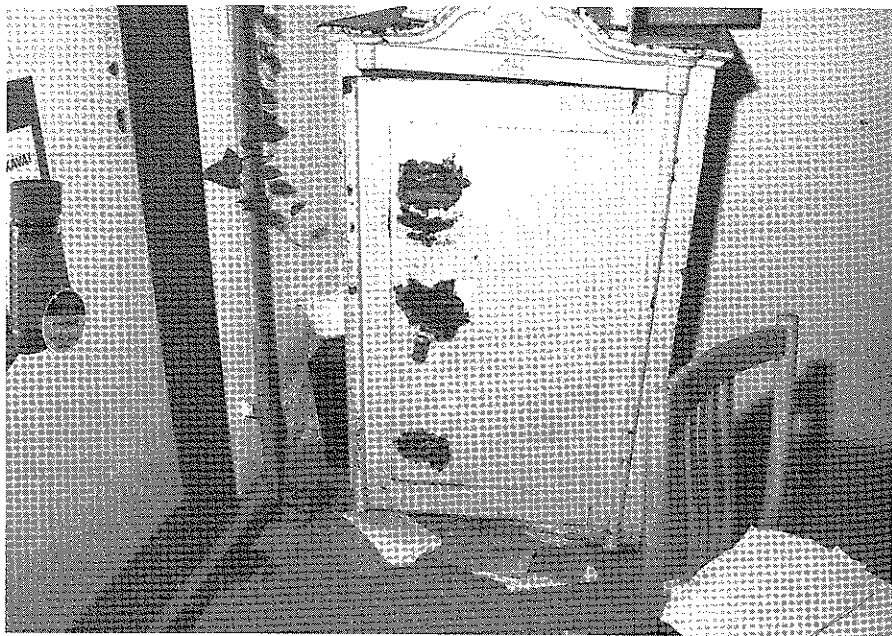
§ 3 Vyhledávání, zajišťování a zasílání mechanoskopických stop ke zkoumání

Vyhledávání mechanoskopických stop nečiní v kriminalistické praxi závažné problémy. Naprostá většina stop je patrna pouhým okem při pečlivé prohlídce objektů, na kterých se výskyt mechanoskopických stop předpokládá. V některých případech, zejména při vyhledávání drobných částecek, je potřebné použít jednoduché optické pomůcky. Někdy lze za účasti experta předběžně posoudit, jakým nástrojem byly stopy vytvořeny a v tomto smyslu orientovat pátrání.

Při **zajišťování mechanoskopických stop** se vždy upřednostňuje *zajištění in natura*. Spočívá buďto v zajištění celých menších předmětů s mechanoskopickými stopami nebo v oddělení části celku se stopami. Oddělení lze provést odříznutím, odstřížením, odmontováním, pomocí úhlové brusky nebo autogenního hořáku, ale vždy je třeba postupovat tak, aby nedošlo k poškození stopy. Zajištění stop in natura není možné v případech, kdy by tím vznikla značná škoda, došlo by k vážnému poškození drahého nebo jinak cenného předmětu nebo je to technicky neproveditelné. Druhý způsob zajišťování mechanoskopických stop spočívá v jejich *fotografování*. Fotografuje se podle zásad měrné fotografie a zhotovuje se vždy několik snímků za měnících fotografických podmínek. Významné je i fotografování stopy pod různými úhly a různě směrově orientovanými zdroji světla. Poslední možností zajišťování mechanoskopických stop, v praxi zřídka využívanou, je jejich *odlévání*. Jako odlévací materiál se používají silikonové kaučuky (tuzemský produkt Lukopren) nebo i sádra. Podobným postupem je vtažení plasteliny do stopy.

Obr. 21.3: Komparace sešinuté mechanoskopické stopy s pokusnou stopou.

Obr. 21.4: Ukázka napadeného trezoru (OKTÉ Praha).

Mechanoskopické stopy zajištěné in natura i podezřelé nástroje se ke zkoumání zasílají ve vhodných, pevných papírových obalech, aby se zabránilo jejich poškození během přepravy. Rovněž je třeba zamezit mechanickému kontaktu mezi nástrojem a stopou i jejich pohybu v obalu během přepravy. Pro vyloučení pochybností je nezbytné v dožádání přesně specifikovat, na kterých částech nebo místech předmětu má být zkoumání provedeno, příp. tato místa přímo označit (bez poškození stopy).

§ 4 Způsoby a metody zkoumání mechanoskopických stop a identifikace nástrojů

Ve vstupním stadiu mechanoskopického zkoumání se používají *postupy vizuální*, kdy se přímo na napadeném objektu posuzuje, zda a jakým mechanismem mohla stopa vzniknout za použití konkrétního nástroje; tento postup však dává odpověď pouze na jednoduché otázky. Výhodou vizuálních postupů je jejich rychlost, nenáročnost a názornost.

Nejčastěji se mechanoskopické stopy zkoumají *optickými metodami*, méně často metodami *mechanickými* nebo *chemickými*. Optické postupy využívají různé druhy

mikroskopů, které pro mechanoskopické účely využívají zvětšení řádově desetinásobná nebo poněkud větší. Užívají se *binokulární stereomikroskopy*, a to především pro celkové posouzení stopy a funkčních částí nástrojů a *mikroskopy komparační*, které umožňují současné pozorování dvou objektů (stopy a srovnávacího materiálu) v jednom zorném poli a vyhledání shodných identifikačních znaků. Výsledky pozorování lze dokumentovat obrazově.

Optické postupy mají i některé nevýhody dané skutečností, že hlavním činitelem při zkoumání je světlo a stín a vliv osvětlení na zobrazení pozorovaného objektu je proto výrazný. Může tak dojít k situaci, kdy expert vlivem nesprávného osvětlení chybně interpreтуje výsledky pozorování a dopustí se chyby. Optické postupy nejsou samy o sobě způsobily k posouzení výškových poměrů pozorovaného objektu.

Jednou z možností, která alespoň částečně umožňuje studium prostorového uspořádání mechanoskopické stopy, je využití *elektronové skanovací (rastrovací) mikroskopie*. Takto lze zkoumat i velmi malé mechanoskopické stopy, protože přístroj umožňuje práci při velkých zvětšeních.

Výhodné možnosti při zkoumání mechanoskopických stop poskytuje **profilografie**, která pořizuje grafický záznam nerovností obsažených ve stopě. Tyto nerovnosti jsou snímány přístrojem (pomocí citlivého hrotu) v různých směrech podle potřeb zkoumání. Zcela odpadá vliv osvětlení a získané grafické záznamy lze po příslušné interpretaci využít pro identifikační účely.

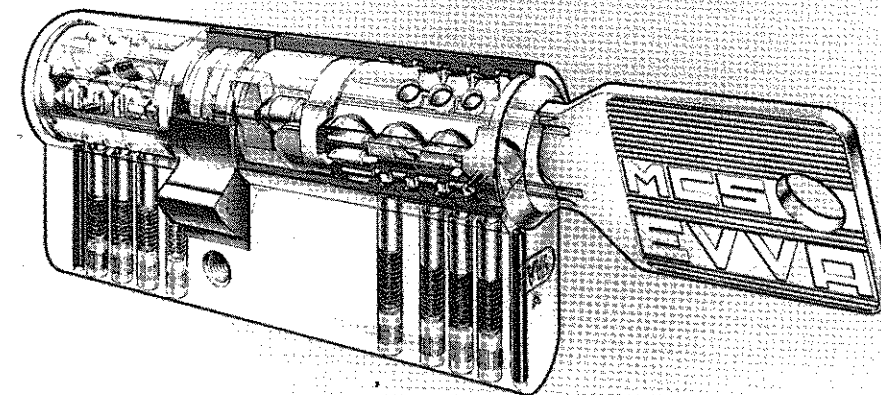
Podstatně méně často se využívají při zkoumání mechanoskopických stop postupy fotografické, chemické nebo fyzikální. *Fotografické postupy* se nejčastěji využívají pro dokumentační účely, případně se fotografie používají jako substituty stop v případech nemožnosti jejich zajištění in natura. V úvahu přichází i spojení sestříhaných fotografií stopy a srovnávacího materiálu (pokusné stopy) pro důkaz shodnosti identifikačních znaků v obou objektech. *Chemické postupy* se volí především při zjišťování shodnosti materiálu z úlomku nástroje a zbytku nástroje nebo shodnosti drobných částíček (pilin, špon) s materiálem napadeného objektu. Uvedená zkoumání však spíše spadají do oblasti *defektoskopie*. Uplatnění *fyzikálních postupů* je v mechanoskopické praxi málo časté.

Individuální identifikace nástrojů podle jejich stop se provádí podle obecných zásad kriminalistické identifikace. Platí, že individuálně lze identifikovat nástroje, které mají malý počet funkčních částí (nůžky, kleště, sekáče, sekyry, stříhače svorníků, dláta, šroubováky a další) a naopak nelze individuálně identifikovat nástroje s velkým počtem funkčních částí (pily, brusy, rozbrušovací kotouče, pilníky, škrabáky a další), protože při své činnosti vytvářejí nevyhodnotitelnou zmeť stop (fakticky stopy zhmožděné). Výjimky z těchto obecných poznatků v konkrétních případech mohou existovat. Nejvhodnějšími druhy stop pro identifikační zkoumání jsou stopy sešinuté. Úspěšnost procesu kriminalistické identifikace závisí i na nosiči stopy. Z tohoto hlediska jsou

zpravidla nejvhodnější stopy vytvořené v kovových materiálech, pryži, některých plastických hmotách a ve tvrdém dřevu. Naopak zpravidla nekvalitní jsou stopy v papíru, kůži, měkkém dřevu, textilu, v tenkých drátech a kovových fóliích.

Individuální identifikace nástrojů podle jejich částí (úlomků) není zpravidla obtížná, jde principiálně o identifikaci celku podle částí. Mnohdy postačí pouhé přiložení odlomené části k poškozenému místu nástroje, situace je však obtížnější v případech, kdy byl poškozený nástroj dále používán a došlo k pozměnění lomové plochy a jejího okolí.

Obtížná je v mechanoskopii *tvorba srovnávacích materiálů* (pokusných stop). Obtížnost spočívá v nezbytnosti co nejpřesnějšího napodobení mechanismu vzniku vlastní stopy. Expert musí vytvořit srovnávací materiál nástrojem za podmínek, které existovaly při vzniku stopy (úhel a směr působení nástroje v napadeném objektu, intenzita působící síly a její proměnlivost, změna směru pohybu nástroje během tvorby stopy, použití stejného úseku funkční části nástroje jako při vzniku stopy a další). Srovnávací materiály

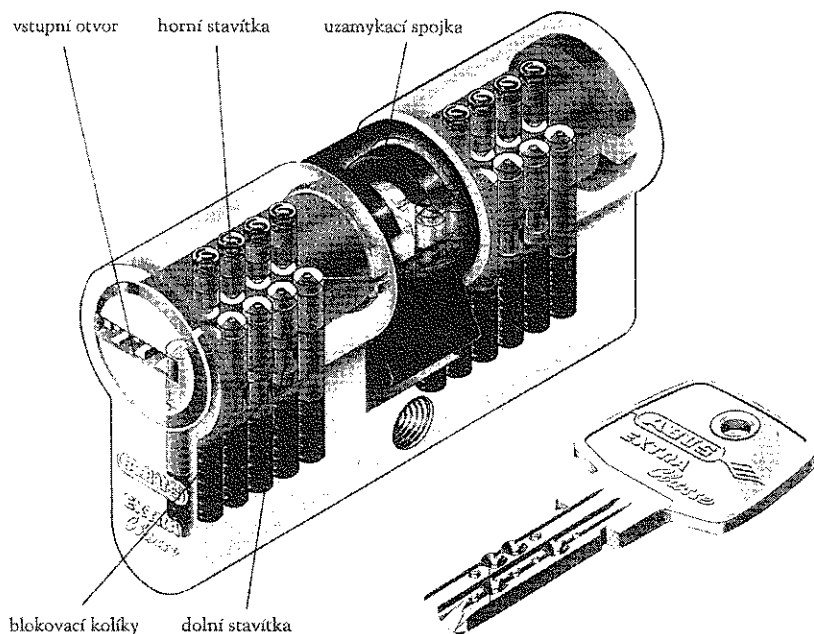
Obr. 21.6: Bezpečnostní cylindrická zámková vložka firmy EVVA s mechanickými a magnetickými stávitky.

se nejčastěji vytvářejí v měkkých kovech (v olovu), aby pokud možno nedošlo ke změnám mikroreliefu funkční části nástroje, ale možné je i použití jiných materiálů.

§ 5 Zkoumání zámků, plomb a pečeti

Zámky slouží k *mechanickému zabezpečení* nejrůznějších objektů před neoprávněným vstupem nebo vniknutím do uzavřeného prostoru. Právý klíč lze z mechanoskopického hlediska chápat jako nástroj. Nelegální otevření zámků se provádí různými nepravými klíči nebo paklíči, které jsou zhotoveny podle konstrukce jednotlivých zámků. Dalším způsobem překonání zámků je jejich násilné odstranění, např. odvrtáním, rozlomením, působením kyselin, vylomením, odříznutím, vypáčením apod.

Dělení zámků na jednotlivé skupiny lze provést podle různých kritérií. Časté je dělení podle účelu na *zámky stavební, nábytkové, visací a speciální*. V jednotlivých uvedených skupinách jsou zámky ještě rozděleny podle *konstrukce, stupně bezpečnosti, způsobu připevnění, zakování* (levé, pravé) a *použití*. Řada zámkových konstrukcí je dnes již zastaralá nebo používána pouze pro speciální použití (trezorové zámky). Běžně se v praxi setkáváme se zámky dozickými a se zámky s bezpečnostní cylindrickou vložkou, které jsou modifikovány pro konkrétní použití. Okrajový význam (až na speciální použití) mají zámky heslové.

Bezpečnostní cylindrická vložka ABUS EXTRA Classe typ EC 700, EC 800, EC900 :

Obr. 21.5: Bezpečnostní cylindrická zámková vložka s mechanickými stávitky.

Dozické zámky existují v různých provedeních a běžně se používají jako zámky stavební, ale jejich přesné modifikace i jako zámky trezorové. Uzamykací mechanismus je tvořen stavítky, která jsou ovládána jednostranně ozubeným klíčem. Stavítka uzamykají závoru proti pevnému čelu v základové desce zámku a jsou odpružena. Klíč k dozickému zámku sestává ze dřívku, oka a zubu. Záběrná plocha zubu je opatřena zářezy, které tvoří uzamykací sestavu příslušného zámku. Při otočení klíčem v zámku o polovinu otáčky zabírají zářezy do stavítek, tím dojde k jejich nadzdvžení do různé výšky a vytvoří se volná cesta pro průchod zamykacího kolíku závoru a odemknutí zámku.

Zámky s bezpečnostní cylindrickou vložkou jsou opatřeny výměnným kováním, které využívá odpružené kolíky a stavítka k uzamčení válce, ve kterém je otvor pro klíč. Při otvírání cylindrické vložky se klíč zasouvá do klíčového otvoru a postupně stlačuje stavítka a kolíky. Souhlasí-li hloubka výřezů v dřívku klíče s délkami stavítek, vytvoří se mezi povrchem válce a tělem cylindrické vložky mezera, která umožní otáčení válce. Pokud není použit pravý klíč, nedojde k vytvoření mezery, protože válec zůstává zablokovan (uzamčen) buďto kolíky nebo stavítky proti tělu cylindrické vložky.

Cílem zkoumání zámků je zjištění, zda byl zámek otevřen jinak než pravým klíčem a jakým způsobem. U násilných způsobů překonání zámku je tato skutečnost patrná často na první pohled. V úvahu přichází **identifikace nástrojů**, které byly použity k přeříznutí nebo přeštípnutí třmenu visacího zámku nebo k rozlomení cylindrické vložky (hasáky, kleště typu SIKA, rozlamovače vložek). Stejný význam má zkoumání mechanoskopických stop vytvořených kasařskými nástroji na trezorech a obdobných objektech. V jiných případech má mechanoskopické zkoumání spíše neidentifikační význam (vypáčení dveřních křídel, roztažení zárubní). V případech, že byl zámek překonán nepravým klíčem nebo paklíčem, je zkoumání možné až po demontáži zámku. Hledají se stopy po působení uvedených objektů uvnitř zámkového mechanismu. Pravý klíč vytváří znaky svého působení stále na stejných místech uvnitř zámku (je omezen svým tvarem, profilem a velikostí), zatímco nepravé klíče nebo paklíče vytvářejí stopy také mimo místa stop vytvořených pravým klíčem. Identifikace nepravých klíčů nebo paklíčů je velmi obtížná, stopy mnohdy neobsahují větší počet identifikačních znaků. Při použití planžet (plochých, příslušně tvarovaných ocelových plátků vsunovaných do klíčových otvorů cylindrických vložek) mají stopy v podstatě charakter mikrostop.

Plomby a pečeti jsou označovány jako symbolické uzávěry. Jsou snadno odstranitelné, mnohdy pouhou rukou, ale jejich neporušení svědčí o tom, že chráněný objekt je v původním stavu a nepoškozený. Jejich uplatnění je velmi široké. Plombují se různé měřicí přístroje (elektroměry, plynoměry, vodoměry), různé zásilky a železniční vagóny, silniční kamióny v mezinárodní přepravě a další. Pečetí se trezory, různé výrobky proti nežádoucí manipulaci, např. v záruční době apod. Plomby a pečeti jsou zdánlivě jednoduchá zařízení, která však pro plnění svých funkcí musí splňovat řadu požadavků, především musí být zhotovena tak, aby je nebylo možné sejmout a opět instalovat bez porušení. Při zkoumání se věnuje pozornost jejich původnosti a neporušenosti a zjišťuje se, zda označení, které je na nich vytvořeno, odpovídá požadovanému označení (oprávněné

organizaci, oprávněnému pracovníku, místu instalace plomby nebo pečeti a době instalace). Plomby jsou často zhotovovány z olova nebo plastických hmot a existují v řadě provedení (kotoučové, trubičkové, diskové a další). Pečetě jsou často vytvořeny v plastelině nebo pečetním vosku různými pečetítky, ale mohou být vytvořeny i v papírové podobě a opatřeny razítky (pečetění spisů, znaleckých posudků).

Literatura

- ANDERLE, J., LIŠKA, P. Současné možnosti a perspektivy zkoumání identifikačních znaků mechanoskopických stop. Čs. kriminalistika, 1986, č. 2, s. 107–120
- CHOCHÓL, A. Ekspertyza mechanoskopijná i traseologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 123–138
- JANÍČEK, P., PORADA, V. Identifikace v technice a kriminalistice. Soudní inženýrství, 1995, č. 5, s. 9–17
- LIŠKA, P. Identifikační znaky mechanoskopické stopy. Čs. kriminalistika, 1985, č. 3, s. 225–233
- STRAŽOVSKÝ, F., KOKTAN, P. Zámky. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1984

Kapitola 22

Kriminalistická balistika

§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty kriminalistických balistických zkoumání

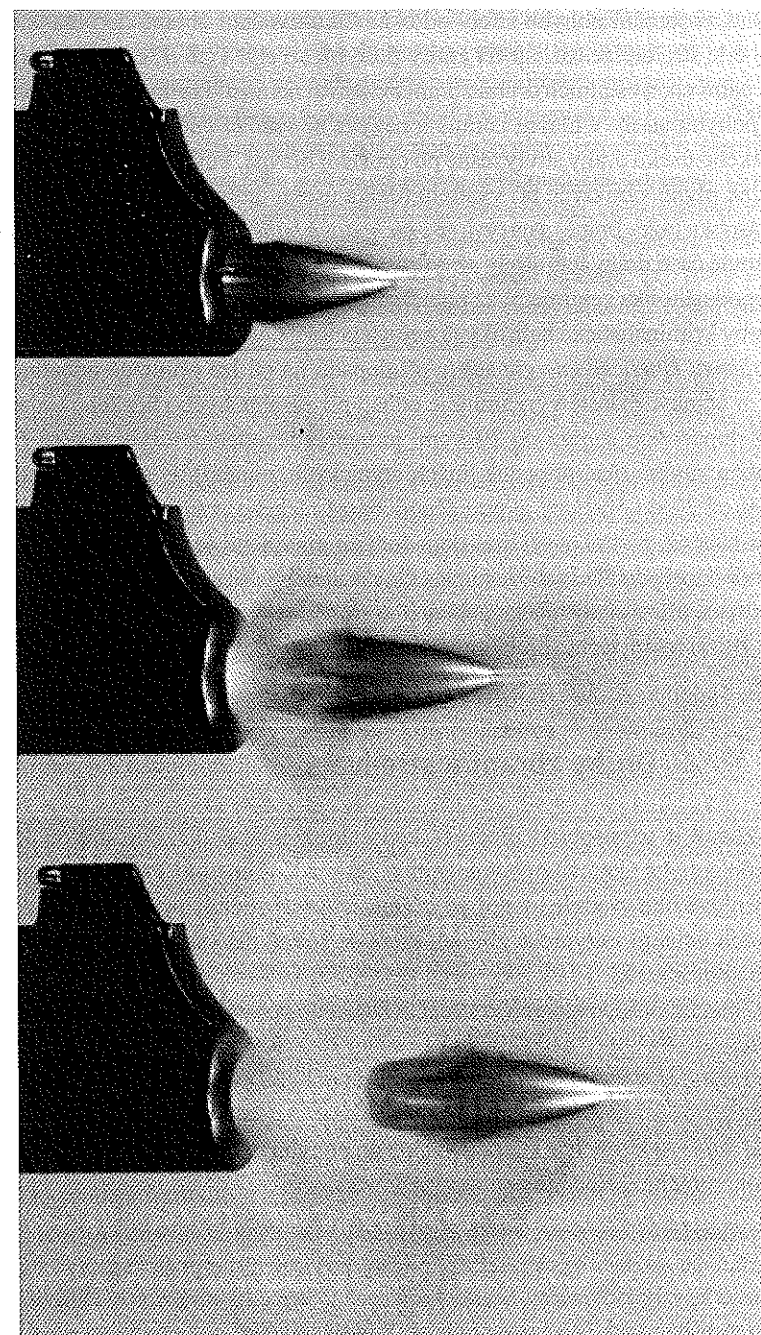
Kriminalistická balistika se zabývá mechanismem výstřelu, pohybem střely v hlavní zbraně, dráhou střely při letu na cíl a destrukčními účinky střely v cíli. Kromě toho zkoumá funkčnost zbraní a střeliva a povýstřelové zplodiny. Nezabývá se tedy dalšími otázkami, které řeší vojenská balistika (přesnost zásahu, spolehlivost zbraně, hmotnost zbraní a jejich mobilnost a další) ani otázkami lékařské, příp. biomechanické balistiky (mechanismy poranění a usmrcení osob, působení střely na živý lidský nebo zvířecí organismus).

Z vymezení obsahu kriminalistické balistiky vyplývá, že jde o rozsáhlou a nesporně velmi významnou součást kriminalistické techniky, jejíž využití je v kriminalistické praxi velmi frekventované. Typické případy využití kriminalistické balistiky se vztahují k násilné trestné činnosti, k organizovanému a mezinárodnímu zločinu, tedy k závažné trestné činnosti.

Objekty kriminalistické balistiky jsou především všechny druhy zbraní. Za zbraň je z kriminalisticko balistického hlediska považován jakýkoliv předmět, jehož pomocí lze dopravit střelu na cíl. V kriminalistické praxi se lze nejčastěji setkat s ručními palnými zbraněmi, význam dalších druhů zbraní je podstatně menší. Druhou skupinu objektů kriminalistické balistiky tvoří **střelivo (náboje)** všech druhů a jeho jednotlivé části, především střely a nábojnice. Třetí skupinu objektů tvoří **předměty zasažené střelou a povýstřelové zplodiny**.

Cílem zkoumání nalezených vystřelených nábojnic a střel je především *identifikace zbraně*, ze které byly vystřeleny; cílem zkoumání zbraní a střeliva je především zjištění jejich *funkčnosti* (střelbyschopnosti) a určení příčin selhání, cílem zkoumání zasažených objektů je především posouzení *druhu a energie střely a její dráhy* při letu na cíl; cílem zkoumání povýstřelových zplodin je především určení *vzdálenosti střelby, vstřelových a výstřelových otvorů a identifikace* střílející osoby nebo prostoru, ve kterém bylo stříleno, příp. objektu, ve kterém byla zbraň přechovávána.

Na předmětech zasažených střelou lze nalézt *vstřel* (místo, kde střela do předmětu vnikla), *výstřel* (místo, kde střela předmět opustila), *průstřel* (střelný kanál spojující vstřel a výstřel), *zástřel* (místo, kde střela v předmětu uvízla) a *nástřel* (místo, kde se střela od předmětu odrazila).

Obr. 22.1: Počáteční fáze výstřelu – střela opouští hlaveň. Patrné jsou i uvolněné povýstřelové zplodiny (více na info@kurzeit.com).

Při bližším zkoumání pohybu střely od okamžiku uvedení zbraně do činnosti až do zasažení cíle střelou lze rozlišit **tři etapy pohybu střely**. Tyto tři etapy existují vždy u zbraní palných, u ostatních druhů zbraní existovat nemusí. První etapa pohybu střely se týká pohybu střely v hlavní zbraně a nazývá se *vnitřní balistika*. Druhá etapa se týká krátkého úseku dráhy střely těsně po opuštění hlavně, kdy na střelu ještě případně působí tlak plynů vzniklých při výstřelu (délka úseku dráhy střely je rovna přibližně 10–20 násobku ráže zbraně) a nazývá se *přechodová balistika*. Třetí etapa pohybu střely se týká zbylé části dráhy letu střely až do zasažení cíle (délka této části dráhy letu střely může být od několika centimetrů až po několik kilometrů) a nazývá se *vnější balistika*. Pro potřeby kriminalistické balistiky je nejvýznamnější vnitřní balistika.

Podle *velikosti kinetické energie střely* při dopadu na cíl lze přibližně odhadnout její destrukční účinky. Zvláště významný je odhad při zásahu živého lidského organismu. U střel s dopadovou energií do 20 J/cm² je nepravděpodobné těžké zranění člověka (s výjimkou zásahu oka, případně jiných atypických zranění). U střel s dopadovými energiemi od 20 do 50 J/cm² je pravděpodobnost těžkého zranění člověka nebo jeho usmrcení značná, u střel s vyššími dopadovými energiemi je velmi pravděpodobná. Pravděpodobnost poranění nebo usmrcení člověka je závislá i na tvaru střely, možnostech její deformace při zásahu člověka nebo jejího rozčleňování při pronikání biologickými tkáněmi. Bližší řešení těchto problémů spadá do oblasti lékařské balistiky a biobalistiky.

§ 2 Druhy zbraní a střeliva

Střelná zbraň je uzpůsobený předmět, který slouží k destrukci cíle střelou, která je uváděna do pohybu okamžitým uvolněním nahromaděné energie. Podle druhu energie, která se v okamžiku výstřelu uvolní, se střelné zbraně rozdělují na tři základní skupiny. Kromě nich existují i atypické zbraně, které se běžně nevyskytují. Základní dělení střelných zbraní je na:

- ⊕ *zbraně mechanické*, u kterých je střela uváděna do pohybu uvolněnou mechanickou energií,
- ⊕ *zbraně plynové*, u kterých je střela uváděna do pohybu uvolněnou energií stlačených plynů,
- ⊕ *zbraně palné*, u kterých je střela uváděna do pohybu uvolněnou chemickou energií střelného prachu, případně pouhé zápalkové složce.

Zbraně mechanické (luky, praky, kuše a další) nemají v kriminalistické balistice téměř význam. Vzhledem k tomu, že chybí hlaveň, nelze provádět jejich identifikaci podle stop vytvořených na střele (v praxi šípy, šípky, kameny, kousky kovů apod.). Stejně tak nemohou být identifikovány podle stop na nábojnících, které rovněž chybí. V úvahu přichází posouzení dopadové energie střely a z ní zpětně vyvození technických parametrů zbraně a následně určení její skupinové příslušnosti.

Zbraně plynové nemají nábojnici, ale mají vždy hlaveň, kterou je při výstřelu protlačována střela vyrobená zpravidla z olova a jeho slitin nebo i z oceli. Střely mají nejčastěji kulovitý tvar (tzv. broky) různých průměrů nebo jde o střely poměrně složitě tvarované, jejichž typickým představitelem jsou střely Diabolo (tvar střely přibližně připomíná tvar hříbku). Tyto zbraně jsou způsobilé k individuální identifikaci podle stop na vystřelených střelách, často jsou však tyto stopy technicky nekvalitní nebo je střela po dopadu na cíl značně deformovaná a identifikaci nelze provést. Plynové zbraně využívají energii stlačeného vzduchu, který je stlačen v příslušné části zbraně před každým výstřelem (vzduchovky) nebo je stlačen v zásobníku umožňujícím několik výstřelů bez doplňování vzduchu (větrovky). Jinou možností je využití stlačeného oxidu uhličitého (zpravidla v podobě sífonových bombiček), který umožňuje opakovanou střelbu před následující výměnou spotřebované bombičky (plynovky).

Zbraně palné tvoří nejfrekventovanější skupinu zbraní, kterou se kriminalistická balistika zabývá. Až na výjimky mají hlaveň a používají *jednotný náboj* tvořený nábojnici, střelou, prachovou náplní a zápalkou. Jsou proto plně způsobilé pro individuální identifikaci podle vystřelených nábojníc a střel. Dělí se podle různých kritérií. *Podle účelu* se dělí např. na zbraně sportovní, lovecké, vojenské, signální, poplašné a další. Toto dělení nemá větší kriminalistický význam. Významnější je dělení *podle způsobu ovládní* na zbraně lafetované (těžké kulomety, děla, minomety a další) a ruční, které se dělí na krátké (pistole a revolvery) a dlouhé (pušky a samopaly). **Ruční palné zbraně** se v kriminalistické praxi vyskytují nejčastěji.

Dělení zbraní podle provedení **vývrtu hlavně** (hlavně hladké, drážkované, polygonální, příp. další) má význam pro vytváření stop na vystřelených střelách, obdobně jako dělení zbraní podle stupně jejich automatizace a konstrukce má význam pro vytváření stop na vystřelených nábojnících.

Zvláštní skupinu palných zbraní tvoří zbraně *vyrobené nebo upravené podomácku*. Zpravidla je jejich výroba nelegální a tyto zbraně mají často řadu specifík, které je odlišují od legálně vyrobených zbraní. Sem lze zařadit i zbraně kamuflované (umístěné např. ve vycházkové holi), které patří mezi zbraně zákeřné.

Ke střelbě ze současných palných zbraní slouží především továrně vyráběné **střelivo**, které je produkováno různými výrobci ve velkých sériích. Technické provedení střeliva (nábojů) je z velké části normalizováno, což umožňuje v konkrétní zbraní běžně používat střelivo různých výrobců.

Náboje jsou po technické stránce charakterizovány řadou údajů, které dovolují jejich přesnou specifikaci a určení, pro který druh zbraně jsou použitelné. Základním technickým údajem nábojů je jejich *ráž*, tj. průměr střely vyjádřený buďto v milimetrech nebo v anglických palcích. Ráž nábojů pro ruční palné zbraně se pohybuje v rozmezí cca 4–15,2 mm nebo analogicky vyjádřená v anglických palcích (např. označení .25 znamená 0,25 anglického palce).

Třetí způsob označování ráže je využíván výhradně u loveckých zbraní s hladkým vývrtem hlavně a má historický původ. Jde vlastně o smluvená čísla (např. ráž 12, 16, 20), která byla odvozena od jedné anglické libry olova (454 g). Toto množství olova bylo myšlenkově rozděleno

.303 BRITISH

Catalog #: Z00FJ, Own def: J (Caliber: I, Headstamp: 18356, Color code: 1365) Page 1

Scientific name : 7,7 x 56R
 XCR code : 08.056.BBC.080
 Model name : Ball Mk.VII
 Type : Ball cartridge
 Nationality : Great Britain
 Year : 1943

Projectile
 Material : Cupro-nickel
 Fastening : Rilled
 Cannelures : 0
 Weight : 160,00 grain, 10,37 grams
 Color : Silver
 Tip color code : Not defined

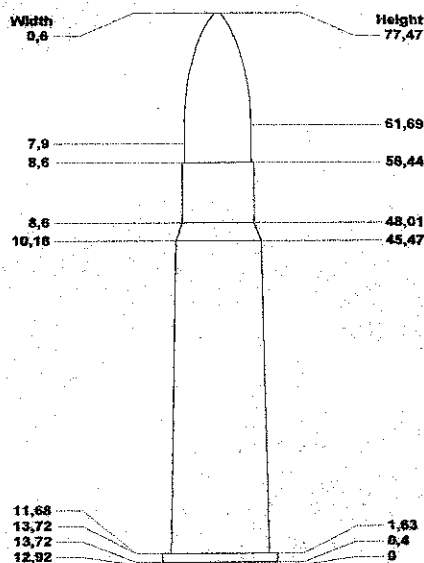
Powder
 Type : Unknown
 Color : Not defined
 Weight : 37,00 grain, 2,40 grams

Case
 Material : Brass
 Ignition : Central fire berdan
 Cannelures : 0
 Color : Not defined

Primer
 Material : Copper
 Fastening : Ringed
 Color annulus : Not defined
 Color primer : Copper

Manufacturer : R.O.F.Radway Green, Cleve, Englanc

Notes : Cordite 5-2,
 5,-DM

Obr. 22.2: Příklad popisu konkrétního náboje (počítačový výstup z programu určeného pro identifikaci nábojů)

na určitý počet dílů (např. zmíněných 12, 16 nebo 20) a z jednoho dílu byla zhotovena koule. Průměr této koule udává faktický průměr hlavně zbraně. Je tedy zřejmé, že čím je větší číslo ráže, tím je menší skutečný průměr hlavně.

Dalšími důležitými údaji nábojů jsou *délka nábojnice, její tvar, tvar dna nábojnice, způsob upevnění střely* a další.

Značný význam má *druh zápalu*. V současnosti se používají tři druhy zápalu, a to *zápal jehlový* (zvaný též po vynálezci Lefauchaux), který je již zcela zastaralý a náboje tohoto typu se vyrábějí pouze velmi omezeně pro staré zbraně, *zápal okrajový*, u kterého je zápalková slož umístěna do okraje celého obvodu dna nábojnice a *zápal středový*, u kterého je zápalková slož umístěna v samostatné části nábojnice (zápalce) zalisované do středu dna nábojnice. Nejběžnější jsou náboje se středovým zápalem, které se používají v pistolích, revolverech, většině pušek a ve všech samopalech. Náboje s okrajovým zápalem se používají u některých pušek (malorážky, flobertky), u některých sportovních zbraní a dále u zbraní poplašných a různých zbraní průmyslových (jateční přístroje, nastřelovací přístroje používané ve stavebnictví). Náboje se středovým zápalem se vyrábějí téměř v celé škále používaných ráží, náboje s okrajovým zápalem téměř pouze v rážích 5,6 mm a 9 mm.

V okamžiku výstřelu udeří zápalkník (koncová část úderníku) na místo nábojnice, kde je umístěna zápalková slož (na okraj nebo do středu dna nábojnice). Tím dojde k její iniciaci a vzniklý plamen zažehne *střelný prach* umístěný v nábojnici, který po explozivním shoření a vývinu velkého množství plynů o vysokém tlaku vymete střelu hlavní ze zbraně. Historickým druhem střelného prachu je *černý střelný prach*, který je znám již několik tisíc let. V současnosti již není jako náplň nábojů používán s výjimkou perkusních zbraní (zpravidla replik historických zbraní) při různých oslavách a vzpomínkových akcích. Současným výhradně používaným druhem střelného prachu je *bezdýmný střelný prach*, který je vyráběn v řadě různých variant určených pro různá použití.

Důležitou součástí náboje je **střela**. Základní dělení střel je na střely jednotné a střely hromadné.

Jednotné střely mohou být kompaktní, tzn., že jsou vytvořeny pouze z jednoho druhu materiálu, nejčastěji olova nebo železa jako jeden celek a nebo plášťové, které jsou vytvořeny kombinací několika materiálů. Existují střely celoplášťové (jádro střely z oceli, olova nebo jejich kombinací je překryto plechovým pláštěm, který s výjimkou dna střely ji celou zakrývá) a poloplášťové, u kterých plechový plášť ponechává odkrytu špičku střely (vyčnívá z ní jádro) a naopak kryje dno střely. Existují i střely speciální (průbojné, zápalné, trasírovací, expanzní a další), které mají omezené použití.

Hromadné střely jsou střely brokové, používané hlavně při lovu zvěře. Jednotlivé náboje se podle svého účelu liší počtem a velikostí broků. Tyto střely jsou součástí nábojů používaných do loveckých pušek s hladkým vývrtem hlavně. V současnosti existují i brokové střely pro některé druhy revolverů. Jako náhradní střelu lze u loveckých brokových nábojů používat i kompaktní střely zhotovené z olova, případně doplněné elementy z plastických hmot. Jejich použití by mělo být omezeno na případy, kdy je lovec ohrožován zvěří, proti které by broková střela nemusela být dostatečně účinná. Jde o střely obchodního označení S-BALL, IDEAL, BRENNEKE a další. Použití různých druhů střel je v řadě případů upraveno i legislativně. Tak je stanoveno, a to i mezinárodními právními normami, které druhy střel je možné používat při válečných konfliktech, při obraně napadeného člověka, při lovu zvěře apod.

§ 3 Vznik balistických stop, jejich druhy a výskyt

Princip a podstatu vzniku balistických stop na vystřelených nábojnicích a střelách lze snadno vysvětlit, pokud se pro tento účel považují jednotlivé funkční části zbraně za nástroje, které v průběhu děje výstřelu při styku s relativně měkkým materiálem nábojnice nebo střely vytvoří stopy zcela určitého charakteru na přesně vymezeném místě. Na vzniku stop se podílejí ty funkční části zbraně, které se dostanou do kontaktu s nábojnicí nebo střelou.

Na vzniku **stop na nábojnici a střele** se v průběhu děje výstřelu podílejí různé funkční části zbraně, jak ukazuje toto schéma:

Schéma V: Stopy na střele a nábojnici vzniklé při výstřelu.

FUNKČNÍ ČÁST ZBRANĚ VYTVÁŘEJÍCÍ STOPU	MÍSTO VÝSKYTU STOPY
vývrt hlavně	plášť střely po celém obvodu
zápalník	zápalka nábojnice
drápek vytahovače	hrana obruby a drážka nábojnice
vyhazovač	dno nábojnice u hrany obruby
lůžko pro dno nábojnice	dno nábojnice včetně zápalky
hrana nábojové komory	přední část okraje nábojnice
hrana výhozného okénka	válcová část nábojnice
hrana závěru	okraj dna nábojnice
výstražník	dno nábojnice
vývodky zásobníku	válcová část nábojnice

Pořadí uvedených stop neodpovídá chronologicky ději výstřelu, ale je sestaveno podle významu a četnosti výskytu stop. Je třeba upozornit, že některé druhy zbraní nemusí mít všechny uvedené funkční části, a proto nemohou vytvářet jim odpovídající stopy.

Vyhledávání a zajišťování balistických stop nečiní zpravidla problémy, předpokladem je kvalitní práce při ohledání místa činu a při ohledání nejrůznějších objektů. Místa nálezů balistických stop se běžnými způsoby dokumentují.

Nalezené zbraně je třeba z bezpečnostních důvodů vybit. V nejasných případech je třeba přizvat odborníka. Výjimečně lze dopravit ke zkoumání nabitou zbraň za dodržení maximálně možných bezpečnostních opatření. Spolu se zbraní se zajišťují a ke zkoumání zasílají veškeré náboje a zásobníky, které byly spolu s ní nalezeny. V případech zajištění revolverů se uvádí, ve kterých komorách byly nabity náboje.

Vyhledané nábojnice a střely se zajišťují běžnými způsoby, místo nálezů nábojnic je nutné pečlivě dokumentovat, protože může v některých případech poskytnout informaci o stanovišti střelce. Nábojnice ani střely se nijak nečistí a neprovádějí se na nich žádné zkoušky. Při vyjímání střel ze zasažených předmětů je třeba postupovat opatrně, aby nedošlo k jejich poškození, nežádoucí je přímý kontakt střely s kovovým nástrojem. Nábojnice i střely se vhodným způsobem zabalí (např. do papírových obalů), aby nedošlo k jejich poškození během dopravy. K vyhledávání nábojnic a střel v nepřehledných terénech lze použít i služební psy, k vyhledávání střel v menších objektech a v tělech osob nebo zvířat mohou sloužit rentgenové přístroje. Předměty se stopami zásahu střelbou se zajišťují buďto celé (oděvní součástky) nebo se vhodným způsobem oddělí potřebná část. V úvahu přichází i vyjmutí střely z objektu přímo na místě nálezů s případným zajištěním povýstřelových zplodin.

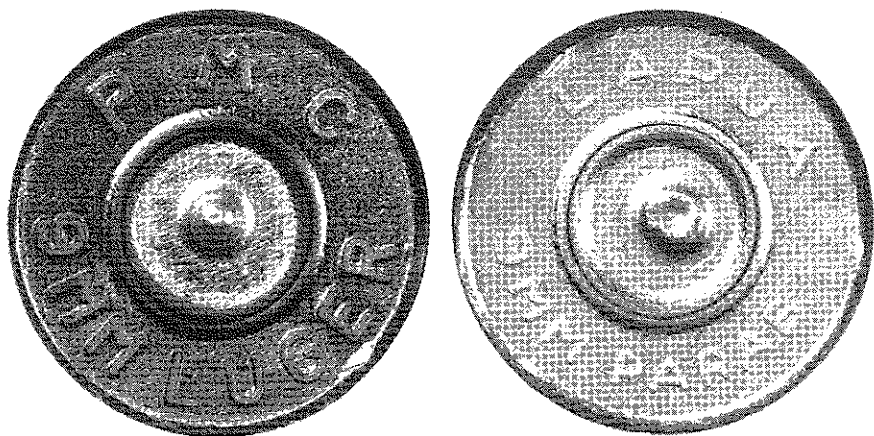
§ 4 Kriminalistická balistická zkoumání

Určení skupinové příslušnosti zbraně je možné podle tvaru a rozmístění stop jednotlivých funkčních částí zbraně na nábojnici a podle počtu, šířky, smyslu otáčení a úhlu stoupání znaků hlavně (především drážek a polí) zobrazených na střele. V úvahu se bere i ráž, tvar a rozměry nábojnice a střely. Pro účely určení skupinové příslušnosti zbraně podle vystřelených nábojnic a střel slouží specializované *katalogy* jednotlivých druhů zbraní s vyznačením tvaru a polohy jednotlivých stop vytvořených při výstřelu na nábojnicích a střelách. Tyto katalogy jsou používány při prvotním posuzování nalezených nábojnic a střel pro účely zúžení skupiny zbraní, ze kterých mohly být vystřeleny. Tyto informace slouží pro pátrání po konkrétní zbraní.

Individuální identifikace zbraní podle vystřelených nábojnic a střel je založena na porovnávání jednotlivých stop vytvořených funkčními částmi zbraně na nábojnicích a střelách z místa činu a na pokusně vystřelených nábojnicích a střelách z konkrétní zbraně. Pro tyto účely se využívají *komparační mikroskopy* a výsledky se fotograficky nebo jinak dokumentují. V české znalecké praxi se využívá systém analýzy obrazu LUCIA (viz kap. 14, § 2), který umožňuje počítačové zpracování obrazu a jeho vytištění na tiskárně. Celý proces je v současnosti technicky plně zvládnutý, podmínkou jsou kvalitní kriminalistické stopy.

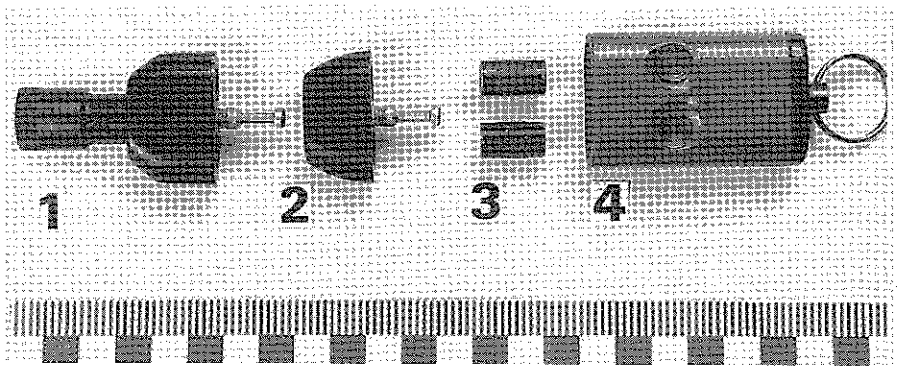
Obtížná až nemožná je identifikace zbraně podle hromadné střely. Na jednotlivých brocích se pouze výjimečně zobrazí znaky hlavně, které by bylo možno využít pro identifikační účely. V úvahu přichází, a to ještě pouze v některých případech, určení skupinové příslušnosti zbraně.

Častým druhem kriminalistických balistických zkoumání je **zkoumání vlastností zbraní**. Tento druh zkoumání má neidentifikační charakter a jsou při něm zjišťovány nejrůznější vlastnosti zbraně, její původ, úpravy a funkčnost (střelbychopnost). Zjišťuje se druh a výrobce zbraně, rok výroby a další popisné údaje. Dále se zjišťují různé úpravy (často neprofesionální), které mnohdy vedou k funkčním závadám (nechtěné nebo samovolné výstřely). Zvláštní pozornost je věnována zbráním, které jsou zásadním způsobem upraveny (vlastně přestavěny), nejčastěji k použití jiného druhu střeliva (např. přestavba vzduchovek na malorážkové střelivo) a zbráním podomácku zhotoveným. Vždy se zjišťuje funkčnost zbraně a hodnotí se i energie střely z hlediska možného poranění nebo usmrcení člověka. Častým úkolem zkoumání zbraní je posouzení možností náhodného výstřelu při pádu zbraně na zem nebo příčiny selhání zbraně. Všechny nalezené zbraně jsou vyhodnocovány i z hlediska jejich možného použití v případech doposud neobjasněné trestné činnosti. Pro tyto účely je ze zbraně experimentálně vystřeleno a získané vystřelené nábojnice a střely jsou komparovány se *sírkou nábojnic a střel z míst doposud neobjasněných trestných činů*.

Obr. 22.3: Fotografie dna nábojnic s patrnými odlišnými stopami zápalníku (na nábojnici vlevo je mezi písmeny G a E viditelná stopa vyhazovače).

Analogickým druhem zkoumání je **zkoumání vlastností střeliva** (nábojů). Zjišťuje se opět druh, výrobce a rok výroby, dále se určuje, pro jaké zbraně je střelivo určeno. V případech pochybnosti (zejména u staršího střeliva) se experimentálně zjišťuje jeho výkon, tj. především *dopadová energie střely* v konkrétních podmínkách. Významným druhem zkoumání je zjišťování příčin selhání střeliva (např. chybějící prachová náplň, chybějící zápalková slož, chybná montáž střeliva apod.). Požadavky na tento druh zkoumání se zpravidla týkají případů, kdy měla být zbraň oprávněně použita (např. v policejní činnosti), ale nedošlo k výstřelu. V rámci zkoumání střeliva přichází v úvahu

Obr. 22.4: Ukázka rozebrané zákerne zbraně – střelující klíčinky.

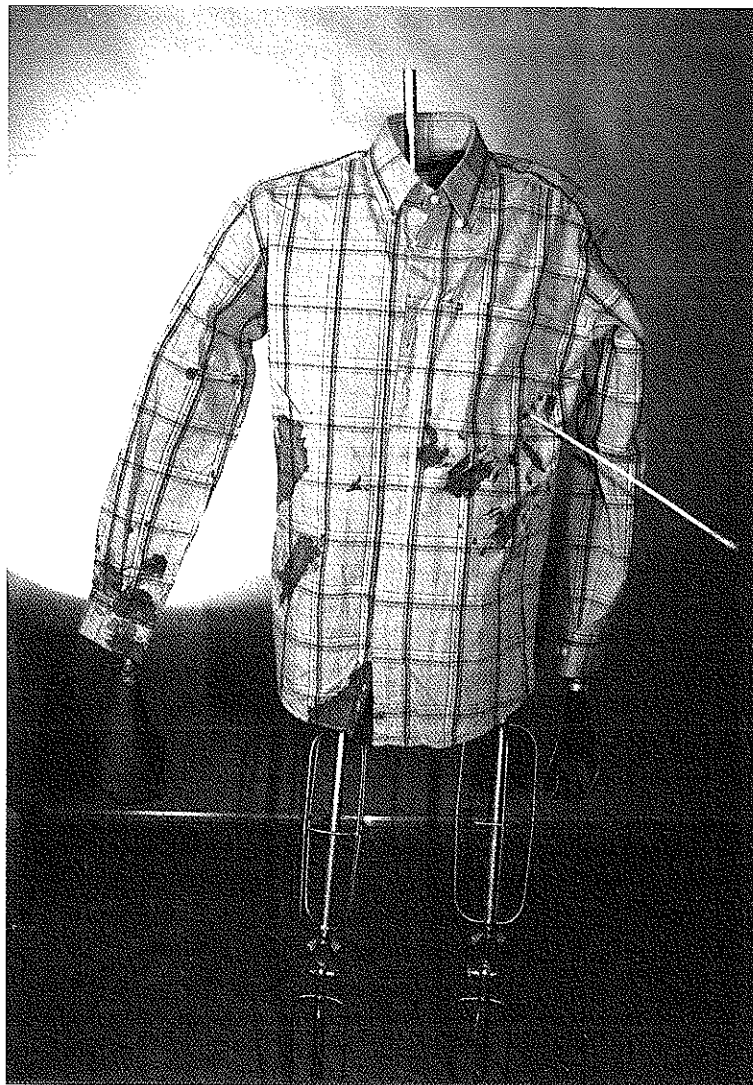
i zkoumání jeho jednotlivých částí, jako jsou jednotlivé střely, nábojnice, krytky a zátky u brokových nábojů apod.

§ 5 Zkoumání povýstřelových zplodin

Povýstřelové zplodiny (někdy též nazývané vedlejší produkty výstřelu) jsou různé kovové a nekovové částice vzniklé hořením prachové náplně náboje a zápalkové složky a průchodem střely vývrtem hlavně. Dále sem patří i nejrůznější nečistoty vymetené střelou ze zbraně v průběhu výstřelu (rez, zbytky konzervačních prostředků). Povýstřelové zplodiny se projeví v okamžiku výstřelu opticky jako záblesk nebo plamen a dým v okolí ústí hlavně střelící zbraně (viz obr. 22.1). Část povýstřelových zplodin uniká i různými netěsnostmi zbraně a zachycuje se na ruce a oděvních součástkách střelící osoby i na předmětech v blízkosti střelby. Množství hmoty v povýstřelových zplodinách je velmi malé.

Povýstřelové zplodiny mají velmi *omezený dolet*. Vzhledem ke svým malým (mikroskopickým) rozměrům i velmi malé hmotnosti jsou intenzivně brzděny odporem vzduchu, a pokud se nezachytí na nějakém objektu, klesají k zemi nebo jsou vzdušnými proudy rozptýlovány. Z ústí hlavně se povýstřelové zplodiny rozptylují v ideálním případě kuželovitě, přičemž vrchol kuželu je situován v ústí hlavně. Dolet povýstřelových zplodin v přímém směru je asi 2 m u krátkých ručních palných zbraní a asi 3 m u dlouhých ručních palných zbraní (údaje jsou informativní). Pokud je v uvedených vzdálenostech před ústím hlavně střelící zbraně zasažen nějaký předmět, dojde k zachycení povýstřelových zplodin v okolí vstřelového otvoru na zasaženém objektu. Čím je plocha záchytu větší, tím bylo střelivo z větší vzdálenosti, a naopak. Takto zachycené povýstřelové zplodiny lze chemicky zviditelnit kontaktní difúzní metodou na upravený fotografický papír, např. průkazem olova, mědi, niklu nebo železa, které jsou běžně součástí povýstřelových zplodin. U krátkých vzdáleností (řádově desítky centimetrů) je často i pouhým zrakem patrný začazený obrazec. Zkoumání povýstřelových zplodin slouží především k *určení vzdálenosti střelby*. Významné je při posuzování možnosti sebevraždy nebo sebepoškození, protože je známo, že si člověk může způsobit sám zásah do životně důležitých center organismu z maximální vzdálenosti cca 75 cm.

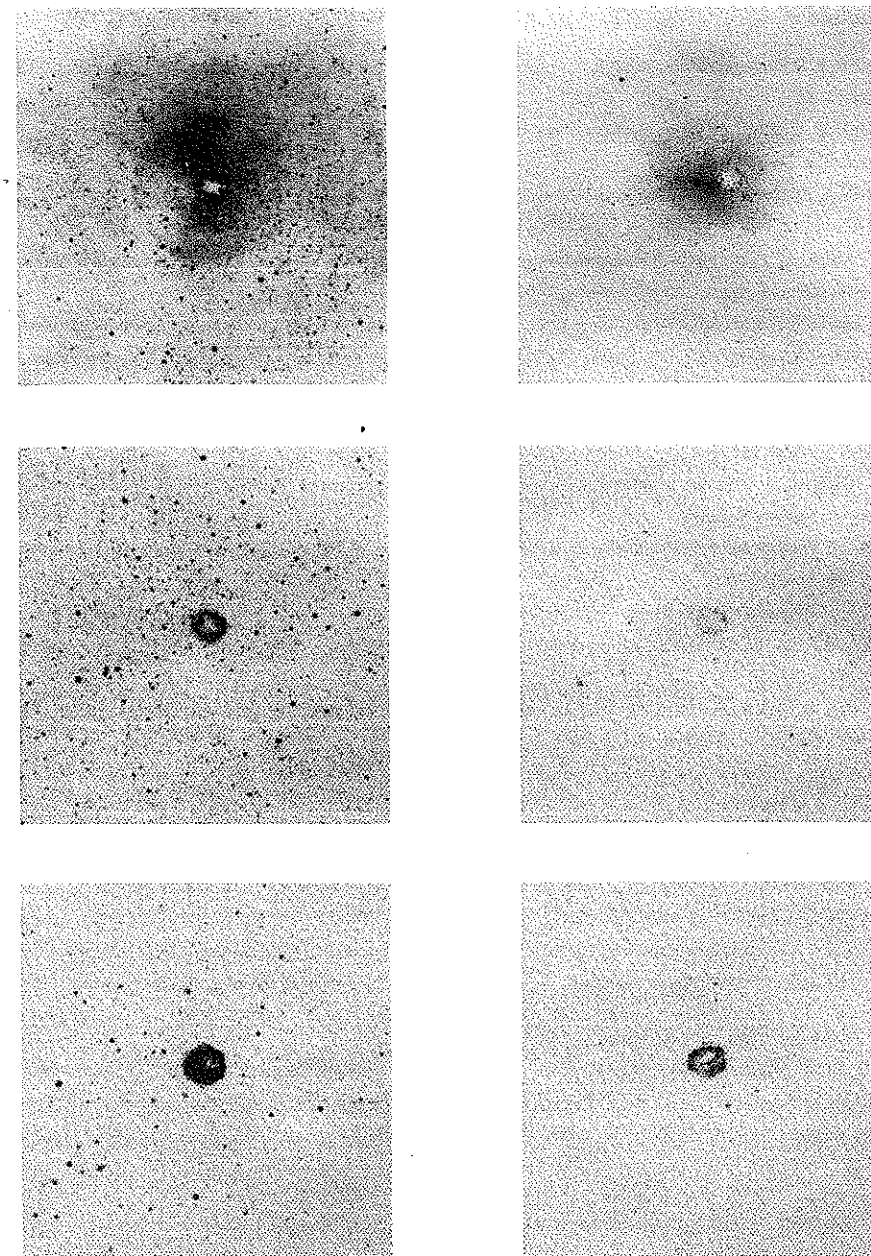
Povýstřelové zplodiny, které unikly netěsnostmi zbraně při střelbě, mají společně s povýstřelovými zplodinami, které unikly z hlavně, význam též pro posouzení, *zda konkrétní osoba střelila nebo byla v blízkosti střelby, zda bylo střelivo v určitém prostoru* (v automobilu, místnosti) nebo *zda v určitém místě či zavazadle byla umístěna palná zbraň*. Pro tyto účely se zajišťují povýstřelové zplodiny (např. na ruce střelce) metodami zajišťování mikrostop a získané vzorky se vyhodnocují v zorném poli *elektronového skanovacího mikroskopu*. Částičky mají typický tvar i chemické složení,

Obr. 22.5: Oděvní součástka se stopami vstřelu.

keré lze zjistit chemickými a fyzikálně chemickými metodami. V úvahu přicházejí i další, moderní způsoby analýzy.

Zkoumání povýstřelových zplodin může přispět i k určení doby, kdy bylo naposledy ze zbraně střeleno. Výsledky těchto zkoumání však nejsou přesvědčivé a tento problém není doposud uspokojivě vyřešen.

Obr. 22.6: Zviditelnění povýstřelových zplodin kontaktně difúzní metodou. Levý sloupec měď a nikl, pravý sloupec olovo a železo. Vzdálenost střelby: horní obrázky 5 cm, prostřední 35 cm a dolní 60 cm (OKTE Praha).

Literatura

- BAUER, P. Stanovení vzdálenosti střelby chemickými metodami. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 2000, č. 2, s. 13–15
- BAUER, P., ČERNÝ, M. Nové možnosti stanovení vzdálenosti střelby. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 2000, č. 2, s. 16–19
- DANIŠ, I. Zjišťování a detekce povýstřelových zplodin. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1994, č. 2, s. 17–21
- FOJTÁŠEK, L. a kol. Povýstřelové zplodiny – metody jejich zajišťování a důkazní hodnota výsledků analýzy. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 2000, č. 2, s. 8–12
- HAVEL, J., ZELENKA, K. Možnosti detekce povýstřelových produktů metodou energodispersní rentgenové fluorescenční spektrometrie. In: NĚMEC, M. (red.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 65–76
- JAROSZ, J., BROŽEK-MUCHA, Z. Ekspertyza balistyczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 139–165
- KULICKI, M. Dowodowa problematika współczesnej broni strzeleckiej. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2001
- LIŠKA, P. Posuzování ranivého účinku střelné zbraně v trestním řízení. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu VB, 1980, č. 7, s. 3–46
- LIŠKA, P. Zbraně a střelivo. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1985
- MAZÁNEK, M., SUCHÁNEK, J. Povýstřelové zplodiny a jejich význam v kriminalistické praxi. Kriminalistika, 2000, č. 1, s. 45–50
- PLANKA, B. Expertizní systém BALISTIKA jako projekt aplikace nových technologií do standardní kriminalistické technické disciplíny. Kriminalistika, 1996, č. 3, s. 194–201
- SCHYMA, K., SCHYMA, P. Spurensicherung an der Schußhand – Möglichkeiten und Probleme. Der Kriminalist, 1998, Nr. 4, s. 169–171
- TEXL, P., HOSPODÁŘSKÝ, V., ŠVEHLA, L. Povýstřelové zplodiny – komplexní pohled. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 2000, č. 2, s. 4–7

Kapitola 23 Trasologie

§ 1 Pojem trasologie, její význam a objekty zkoumání

Trasologie je obor kriminalistické techniky, který se zabývá vyhledáváním, zajišťováním a zkoumáním stop bosých a obutých nohou, dopravních prostředků a dalších stop podobného druhu. Z hlediska kriminalistické identifikace jsou objektem trasologie stopy jak osob, tak i věcí a případně i zvířat. Trasologie se zabývá zkoumáním uvedených stop, pokud jsou v nich zobrazeny znaky vnější struktury objektu nebo pokud obsahují informace o biomechanickém obsahu těchto stop.

Mezi hlavní druhy trasologických stop patří:

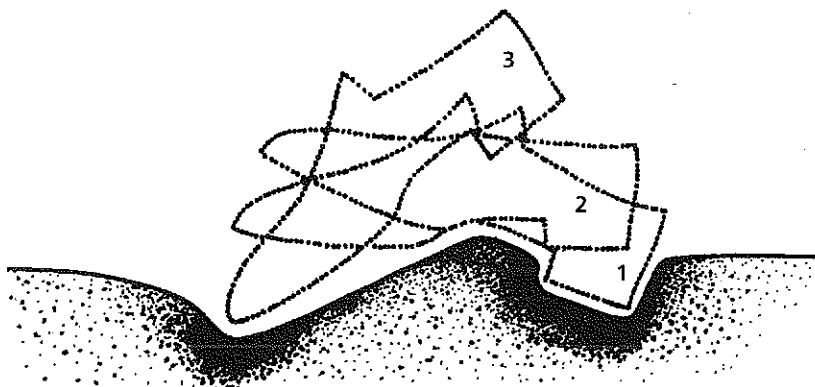
- stopy bosých nohou člověka,
- stopy obuvi,
- stopy lidské bipedální lokomoce¹,
- stopy nejrůznějších dopravních prostředků s výjimkou stop kolejových vozidel,
- stopy zvířecích nohou,
- stopy částí lidského těla nepokrytých papilárními liniemi nebo stopy vytvořené oblečenými oděvními součástkami,
- stopy po přemisťování objektů.

Stopy bosých nohou člověka se zařazují do trasologie tehdy, pokud je nelze vyhodnotit daktyloskopickými způsoby. Jejich využití může vést k individuální identifikaci člověka, ale případy úspěšné identifikace jsou vzácné, protože tyto stopy obsahují zpravidla malý počet individuálních identifikačních znaků. Vyskytují se v tuzemské kriminalistické praxi pouze sporadicky.

Stopy obuvi jsou v kriminalistické praxi velmi časté. Je to dáno skutečností, že alespoň v některých fázích průběhu kriminalisticky relevantní události se její účastníci pohybují pěšky. Tyto stopy lze využít k identifikaci obuvi a následně identifikaci osoby, která se v obuvi pohybovala.

Stopy lidské bipedální lokomoce, kterou se rozumí jakékoliv přemisťování člověka pomocí dolních končetin (chůze, běh, skok), lze využít pro identifikaci člověka i zjištění skutečností vztahujících se k přenášení břemen, používání ortopedických pomůcek a dalších informací.

¹ bipedální lokomoce – pohyb na dvou nohách

Obr. 23.1: Schematický náčrt vzniku plastické (objemové) stopy obuvi.

Stopy dopravních prostředků slouží k identifikaci vozidel opatřených pneumatikami, v podstatně menší míře i k identifikaci vozidel pásových, smykových či jiných.

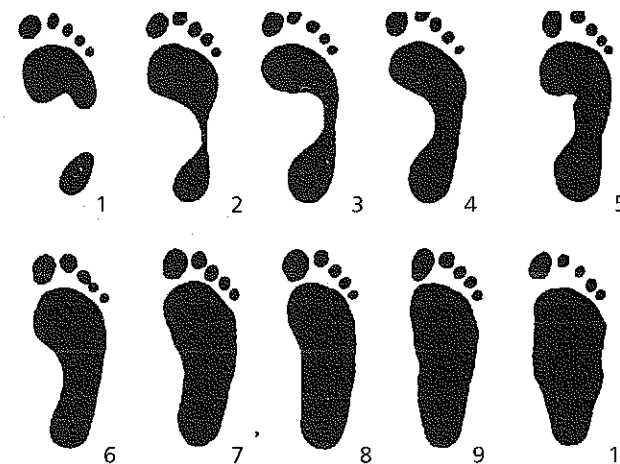
Stopy zvířat, resp. jejich nohou, slouží k identifikaci zvířat, jde však o případy v tuzemské kriminalistické praxi ojedinělé. V úvahu přichází identifikace psů, koní a lesní zvěře.

Využití stop vytvořených částmi lidského těla nepokrytých papilárními liniemi (rty, uši, nos, pěsti, lokty a další) nebo jednotlivými oblečenými oděvními součástkami (rukavice, kalhoty, kabáty apod.) má především taktický význam. Možnosti identifikace člověka nebo oděvních součástí podle těchto stop jsou značně omezené.

Obdobně především taktický význam mají stopy po přemístování objektů, jako jsou stopy po odstraněném nábytku, různých bednách apod.

Trasologické stopy se běžně vyskytují jako stopy plošné i jako stopy plastické (objemové). Stopy plošné mohou snadno ujít pozornosti při ohledání místa činu, protože jsou často latentní; proto je třeba se před vstupem na místo činu bezpečně přesvědčit, zda nemůže dojít k jejich poškození nebo zničení.

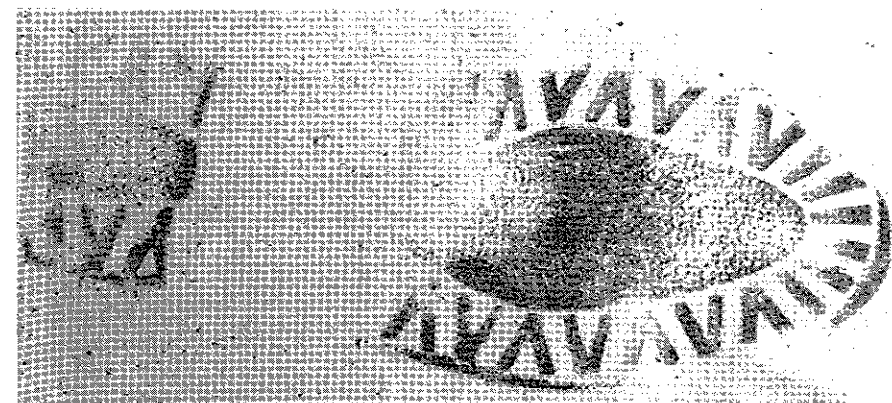
Po vyhledání a zajištění trasologických stop může často příslušný odborník (trasolog) na základě jejich posouzení zúžit okruh objektů, které je mohly vytvořit. K tomu slouží různé katalogy obuvi, pneumatik a dalších trasologických objektů. V současnosti je však třeba brát v úvahu skutečnost, že se v tuzemsku vyskytuje velké množství obuvi i pneumatik zahraniční výroby a zmíněné katalogy nemusí být zdaleka kompletní. Pomoci má v tomto směru počítačový systém TRASIS, který po svém dokončení, ověření a uvedení do praxe bude spojovat jednotlivá trasologická pracoviště Policie ČR a umožňovat operativní využívání jak katalogových podkladů, tak i trasologických stop z míst neobjasněné trestné činnosti.

Obr. 23.2: Různé tvary stop bosých nohou.

§ 2 Charakteristika jednotlivých druhů trasologických stop

Stopy bosých nohou člověka jsou značně variabilní podle toho, jak osoba na podložku, po které se pohybovala, našlapovala. Běžně dochází k různým deformacím chodidla (např. v souvislosti s vyšší teplotou podložky, jejím hrubým nebo nerovným povrchem), které souvisí s lidskými reflexy, jimiž se organismus brání nepříjemným

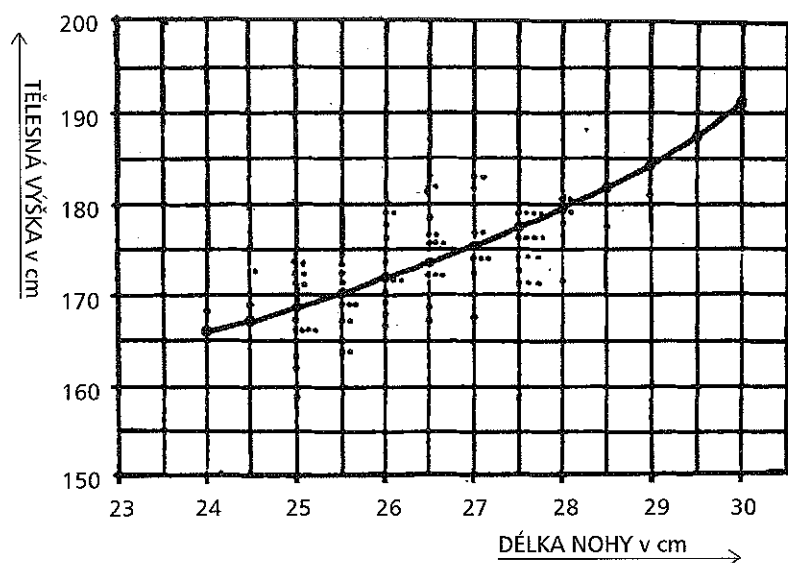
Obr. 23.3: Plošná stopa obuvi.

pocitům. Dochází proto v praxi k situacím, že stopy těže bosé nohy mohou být značně odlišné.

Stopy obuvi odrážejí v naprosté většině případů spodní část obuvi a pouze velmi omezeně i další části obuvi. Zpravidla se zobrazí dezén podešve a podpatku, resp. jejich části.

Podle technologie výroby obuvi se rozlišují *podešve monolitní* (jsou vyrobeny jako jeden díl spolu s podpatkem ve vulkanizační formě), *podešve tvárnice* (jsou vyrobeny jako monolitní, ale bez podpatku, který se připevňuje dodatečně), *podešve válené* (jsou vyrobeny vyseknutím z plátu pryže nebo plastické hmoty s následným připevněním podpatku) a *podešve kuličkové* (jsou typické pro ruční výrobu obuvi, při které je podešev připojována k hornímu dílu obuvi kuličky nebo přišitím). *Podpatek*, pokud není součástí podešve, se připojuje dodatečně. Nejčastější způsoby připojení podpatku a podešve k dalším částem obuvi jsou lepení, přibití, vulkanizace nebo kuličkování. Podešve i podpatky jsou velmi často vzorovány, což umožňuje v řadě případů určení skupinové příslušnosti obuvi. Vzor (dezén) podešve nebo podpatku odpovídá zpravidla svým charakterem účelu obuvi (sportovní, pracovní). Společenská obuv má dezén jemný nebo zcela chybí.

Stopy lidské bipedální lokomoce mají nejčastěji charakter souvisle řazených stop, tzv. *pěšinky chůze*. Její výskyt není příliš častý, protože se na místech činů nevyskytují běžně místa vhodná pro vytvoření souvisle řazených stop. Nejčastěji jde o stopy ve sněhu nebo v měkké zemině. V některých případech lze pro účely biomechanického rozboru využít i jednotlivé stopy.

Obr. 23.4. Graf vyjadřující závislost mezi délkou chodidla a výškou postav.

Stopy dopravních prostředků opatřených pneumatikami (především osobních a nákladních automobilů a autobusů) se vyskytují zcela běžně. Ostatní dopravní prostředky, jako např. zemědělská vozidla opatřená koly s kovovými obručemi, různé druhy pásových vozidel a vozidla smykavá (lyže, saně), se v kriminalistické praxi téměř neuplatní. *Stopy pneumatik* v řadě případů umožňují určit skupinovou příslušnost vozidla (podle rozměrů a dezénu odražené pneumatiky a v případě vhodných stop i podle rozchodu kol a rozvoru vozidla). Obdobně jako u obuvi existují též katalogy dezénů a rozměrů pneumatik.

Trasologické stopy zvířat jsou převážně plastické, vytvořené v měkké podložce (zemina, bláto, sníh), po které se zvíře pohybovalo. Zpravidla umožňují pouze určení skupinové příslušnosti podle charakteristického tvaru odražené spodní části nohy zvířete. V některých případech lze uskutečnit i individuální identifikaci zvířete, zejména podle stop podkov koní. Celkem je však význam stop zvířat okrajový.

Stopy částí lidského těla nepokrytých papilárními liniemi se vyskytují často, a to jak stopy plošné, tak i plastické. Typické jsou *stopy rtů* na nejrůznějších skleničkách, které vznikly při pití nápojů. Jsou tvořeny jak potem, tak i různými látkami mastného charakteru a kosmetickými přípravky, zejména otěry rtének. Častý je i výskyt *stop uší*, zejména v případech, kdy pachatel přiložením ucha ke dveřím nebo oknu naslouchá, zda uvnitř objektu je nějaký hluk. Stopy rtů a uší jsou v některých případech vhodné k individuální identifikaci člověka. Pro tyto účely jsou využitelné i *stopy rukavic*, se kterými se v kriminalistické praxi lze setkat poměrně často. *Stopy kolen, loktů, pěstí* apod. vznikají hlavně při pádu člověka nebo i v průběhu dopravních nehod, kdy tyto části lidského těla vytvoří stopy na karosérii motorového vozidla. Mezi tento druh trasologických stop se často zařazují i *stopy zubů*, které mohou mít charakter odkousnutí nějakého objektu (čokolády, sýru) nebo pouhého zakousnutí se do objektu. Tyto stopy jsou plastické a někdy způsobí k individuální identifikaci člověka. Stopy zubů se vyskytují i na tělech osob. V těchto případech je třeba zvážit možnost, zda tyto stopy nebyly vytvořeny vlastním chrupem osoby, na jejímž těle se nacházejí (např. při rdoušení oběti pachatel použil ruku oběti jako roubík).

Stopy po přemísťování objektů jsou zpravidla plošné. Nejčastěji odrážejí půdorys objektu, který byl na konkrétním místě umístěn, a tak dosvědčují, že byl odstraněn. Pro identifikační účely s výjimkou možného určení skupinové příslušnosti jsou tyto stopy nepoužitelné.

§ 3 Vyhledávání a zajišťování trasologických stop

Trasologické stopy jsou velmi často viditelné a jejich **vyhledání** proto vyžaduje pouze pečlivou práci zejména při ohledání místa činu. Zvláštní pozornost je třeba věnovat

pohybu při ohledání místa činu, aby nedošlo k poškození nebo zničení těchto stop vlastní chůzí v ohledávaném prostoru. Některé druhy plošných trasologických stop, např. stopy obuvi vytvořené na některých druzích podlah, podlahových krytin a koberců, mohou být latentní. Tyto stopy, které jsou většinou vytvořeny přenosem malého množství prachu z relativně čisté obuvi, jsou často na hladkých podlahách viditelné při šikmém osvětlení. Na kobercích patrně nejsou a pro jejich zviditelnění je třeba používat zvláštní postupy. V praxi se pro tyto účely osvědčilo využívání *přístroje pro elektrostatické snímání stop*, jehož pomocí se na snímací fólii přenesou prachové částice tvořící stopu, a tak dojde k jejímu zviditelnění. Stopu lze poté zajistit fotografováním.

Po vyhledání trasologických stop je možné posouzení jejich kriminalisticko-technické hodnoty. Nízkou hodnotu, a tedy i velmi omezené identifikační využití, mají plastické stopy vytvořené v hrubých a nesoudržných materiálech (hrubý písek, šterk, škvára) a všechny stopy, které neodrážejí dostatečný počet identifikačních znaků. Naopak vhodné pro identifikační účely bývají plošné stopy vytvořené na hladkých a rovných podložkách a plastické stopy vytvořené v tvárném, jemném blátě, homogenní jemné zemině, změkklém živичném povrchu vozovky, ve sněhu apod.

Trasologické stopy lze **zajišťovat** několika způsoby, v praxi se v případě možnosti volí i několik způsobů zajišťování jedné stopy současně.

Zajišťování trasologických stop *in natura* je málo časté. Většinou nelze odebrat trasologické stopy i s nosičem a zaslat je ke zkoumání. To přichází v úvahu pouze tehdy, je-li stopa vytvořena na malém a skladném objektu (archy papíru nebo části novin, časopisů a obdobných objektů). Některé trasologické stopy, především plošné stopy vytvořené na rovných a hladkých plochách, lze někdy přenášet na *daktyloskopické fólie*. Postupuje se analogicky jako při zajišťování daktyloskopických stop s tím rozdílem, že se trasologické stopy nezviditelňují, ale na fólii se zajistí samotná substance trasologické stopy, tvořená prachovými částicemi nebo jiným obdobným materiálem.

Při tomto způsobu zajišťování trasologických stop je nezbytné co nejrychlejší přefotografování stopy z daktyloskopické fólie. Důvodem je to, že daktyloskopická fólie, resp. její aktivní želatinová vrstva, je trvale vlhká (kvůli pružnosti), a v případech, kdy substance trasologické stopy je tvořena materiálem rozpustným ve vodě (např. solí, cukrem), hrozí nebezpečí rozpuštění této látky ve vlhké želatině a zničení stopy.

Nejvhodnějším a současně i nejšetnějším způsobem zajišťování trasologických stop je jejich *fotografování*. Tento nekontaktní způsob zajišťování stop je možno v případě potřeby mnohonásobně opakovat za měnících se fotografických podmínek a poskytuje tak záruku získání alespoň několika technicky kvalitních fotografií. Pro fotografické zajišťování jsou nejvhodnější stopy plošné nebo stopy plastické, pokud jejich reliéf není příliš členitý a umožňuje fotografické zobrazení s přijatelnou hloubkou ostrosti. Při fotografování je nutné dodržet kolmost optické osy fotoaparátu k rovině stopy

pro zamezení zkreslení fotografované stopy. Fotografuje se zásadně s přiloženým měřítkem. Potřebnou pozornost je třeba věnovat i osvětlení a stínům, které mohou výsledek negativně ovlivnit.

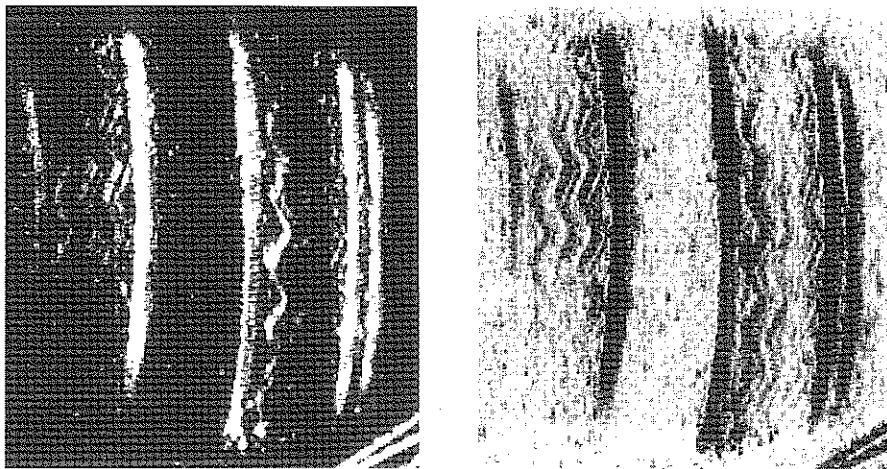
Zvláštní péči zasluhuje zajišťování trasologických stop *odléváním*. Uplatňuje se převážně u plastických stop, ale i u některých atypických plošných stop. Jako odlévací materiály se používají tradičně sádra a nověji silikonové, vzdušnou vlhkostí polymerující kaučuky, příp. i jiné obdobné materiály. Odlévání je poměrně náročná činnost, která vyžaduje značné zkušenosti. Vždy je třeba mít na zřeteli, že odlévání téže stopy opakovaně je téměř vyloučené.

Postup odlévání trasologické stopy lze popsat následovně: Ze stopy se opatrně odstraní dodatečně (po jejím vzniku) zachycené nečistoty, jako jsou stébla trav, jednotlivé listy, slabé větvičky apod. Pokud je ve stopě přítomno větší množství vody, vhodně se odsaje (injekční stříkačkou, vatovým tampónem), a to velmi opatrně, aby nedošlo k poškození reliéfu stopy. Povrch stopy, vytvořené v jemném nesoudržném materiálu (prachu, jemném písku), se před odléváním zpevní nástřikem roztoku plastické hmoty ve vhodném rozpouštědle. Osvědčují se laky na vlasy a tzv. tekuté obvazy. Přitom je nutné zabránit, aby při nástřiku nedošlo k poškození stopy proudem hnacího plynu, kterým je nanášen roztok plastické hmoty. Do takto připravené stopy se nalije první vrstva odlévací sádry tak, aby beze zbytku pokryla dno stopy se všemi nerovnostmi a vytvořila vrstvu o tloušťce cca 1–2 cm. Pokud není stopa dostatečně hluboká, je nutné pro tento účel zvýšit její okraj páskem tenkého plechu nebo silnějšího papíru či fólie z plastické hmoty, ale vždy tak, aby tento materiál nepoškodil vlastní stopu. Po nalití první vrstvy sádry se na ni položí zpevňovací prvky (drátěná síťka, namočená dřívka či špejle), případně se vloží i kousky motouzu, na které bude následně připevněn štítek s identifikačními údaji. Ve druhé fázi odlévání se nalije další vrstva sádry tak, aby celková tloušťka odlitku byla cca 3–4 cm. Po zatvrdnutí se odlitek opatrně pomocí špachtle či obdobného nástroje ze stopy uvolní, očistí a zašle ke zkoumání. Sádrové odlitky jsou v případě pečlivé práce kvalitní, odrážejí dostatek identifikačních znaků, ale jsou křehké. Odlitky zhotovené silikonovými kaučuky jsou pružné a není nutné je zpevňovat. Jejich potřebná tloušťka je dána pouze hloubkou reliéfu, v některých případech postačuje i několik milimetrů. U těchto odlitků nehrozí jejich rozbití, jsou však citlivé vůči ostrým předmětům, které je mohou poškodit. Silikonové kaučuky nejsou použitelné pro odlévání stop, které obsahují byť jen malá množství vody. V tuzemsku se pro tyto účely používají materiály obchodního názvu Lukoprén. Experimentálně se využívají i jiné odlévací materiály, např. využívané v zubním lékařství. Zvláštní pozornost vyžaduje odlévání stop ve sněhu. Pracuje se většinou s odlévací sádrou, která je podchlazena a částečně zatuhlá, aby při svém tuhnutí, během kterého se uvolňuje teplo, nepoškozovala stopu.

Odlitky plastických stop mají charakter negativu oproti původní stopě. Pokud je potřebné pracovat s pozitivem, je možné vytvořit z odlitku další odlitek. Pro tento účel se prvotní odlitek pokryje vrstvou separátoru (často silikonového oleje) a běžně odlíje. Po ztuhnutí odlévací hmoty se oba odlitky od sebe oddělí.

§ 4 Zkoumání trasologických stop a identifikace objektů

Zkoumání trasologických stop se provádí především proměřováním jejich geometrických rozměrů a zjišťováním shody v lokalizaci jednotlivých identifikačních markantů odražených ve stopě. Jako srovnávací metoda se používá především *metoda překrytí zobrazení a metoda geometrické konstrukce*. Určité uplatnění má i *metoda bodovací*.

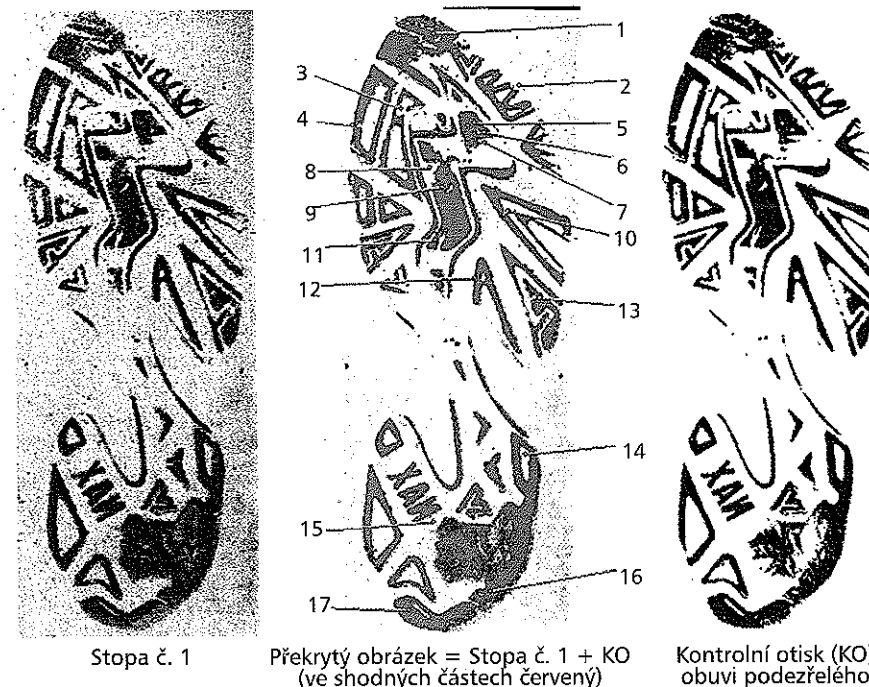
Obr. 23.5: Plošná stopa podpatku obuvi dokumentovaná systémem LUCIA (negativ – pozitiv)

Vytvoření srovnávacích materiálů (pokusných trasologických stop) nečiní zpravidla větší technické problémy. Vychází se z charakteru stopy a příslušným vytypovaným objektem se vytvoří pokud možno stejným mechanismem srovnávací materiál. Při zhotovování plošných srovnávacích materiálů se nejčastěji nanese na otiskovanou plochu daktyloskopická černě nebo vhodný daktyloskopický prášek a snímaná plocha objektu se přeneše na daktyloskopickou fólii nebo na list čistého bílého papíru a označí se identifikačními údaji. Srovnávací materiály pro zkoumání plastických stop se vytvářejí do jemných tvárných materiálů, jako jsou např. sochařské hlíny nebo některé pečební hmoty (plastelíny). Pro získávání pokusných stop zubů lze využít i zubolékařské otiskové hmoty.

Trasologické stopy a jim odpovídající srovnávací materiály se porovnávají některou z obecných srovnávacích metod. Pro individuální identifikaci objektu je třeba nalézt dostatečný počet specifických identifikačních znaků zobrazených jak ve stopě, tak i ve srovnávacím materiálu. Jde zejména o různá opotřebovaná místa na spodní části

Dokumentování shodnosti komparační metodou – překrýváním

(č. 1 až č. 17 vyznačují specifické znaky – markanty)

Stopa č. 1

Překrytý obrázek = Stopa č. 1 + KO
(ve shodných částech červený)

Kontrolní otisk (KO)
obuvi podezřelého

Obr. 23.6: Identifikace obuvi komparační stopy a srovnávacího materiálu pomocí systému LUCIA (OKTE Praha).

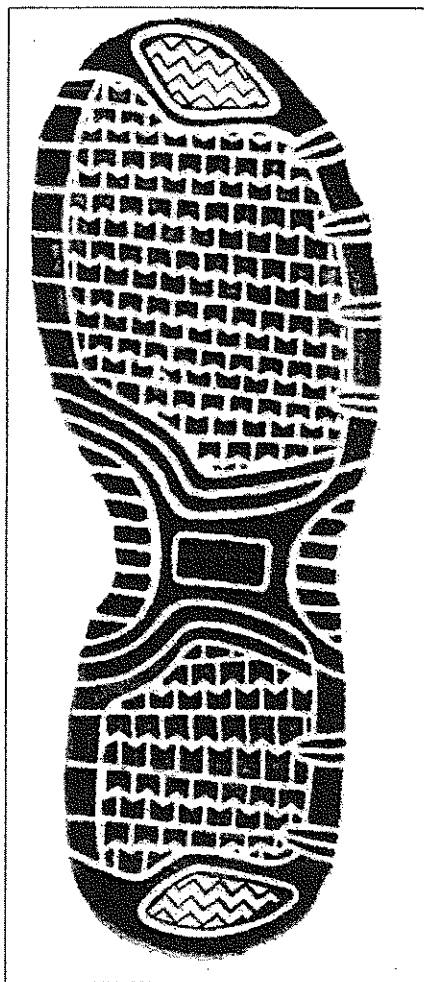
obuvi, znaky vytvořené působením ostrých předmětů, praskliny podešve a další. Analogicky to platí i při identifikaci pneumatik, při které se vyhodnocují různá oježděná a poškozená místa. Stopy bosých nohou bez využitelných papírných linií slouží pro individuální identifikaci člověka jen omezeně a tato identifikace je možná pouze v případech anomálií chodidla (různé deformace, amputované části). Identifikace osob podle stop uší nebo rtů je v některých případech možná podle jejich charakteristických tvarů a detailů. V úvahu přichází identifikace osob podle stop zubů, a to buďto podle stopy zubního oblouku nebo jeho části nebo i podle stopy jednotlivého zubu.

Z trasologických stop lze poměrně snadno určit skupinovou příslušnost objektu, který stopu vytvořil. Stopy bosých nohou umožňují po příslušném proměření s poměrně velkou přesností určit tělesnou výšku člověka a usuzovat na to, zda se jedná o stopu dítěte, ženy nebo muže. Plastické stopy mohou poskytnout i informaci o tělesné hmotnosti. Obdobné údaje, ovšem s menší přesností, lze získat i proměření stop obuvi. Je třeba brát v úvahu skutečnost, že velikost spodní části obuvi nemusí z různých důvodů (nesprávně použitá velikost obuvi, módní vlivy) přesně odpovídat velikosti

TRASOLOGICKÝ IDENTIFIKAČNÍ SYSTÉM

Číslo katalogu: 002233

Typ obuvi sportovní

Značka obuvi LINS

Nápisy na podešvi

Staré kal. číslo

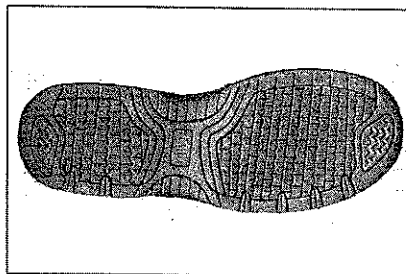
Poznámka

Sportovní obuv prodávaná na tržištích Vietnamci.

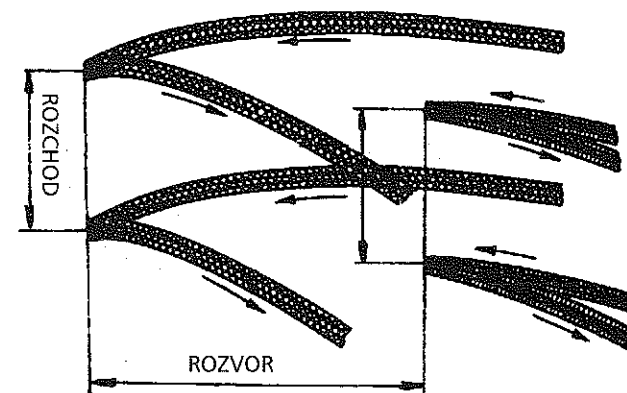
Upozornění:

Zobrazená podešev může být použita i pro jiný svršek, než který je uveden.

Fotografie dezénu podešve

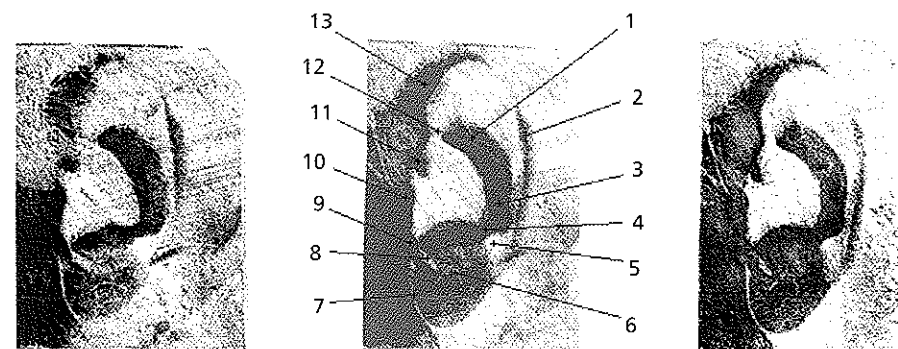
Obr. 23.7: Ukázka z katalogu tuzemského systému TRASIS určeného pro identifikaci obuvi.

Obr. 23.8: Zjištění hodnot rozchodu a rozvoru ze stop automobilu při jeho otáčení couváním.

Dokumentace shodnosti komparační metodou – překrýváním

(Vloupání do bytu – stopa č. 2 byla zajištěna na vnitřní straně dveří v blízkosti kukátka)

Stopa č. 2

Překrytý obrázek = Stopa č. 2 + KO
(ve shodných částech červený)

Kontrolní otisk (KO)
levého ucha podezřelého

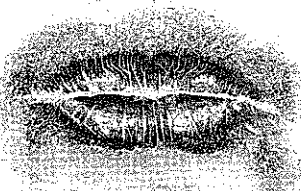
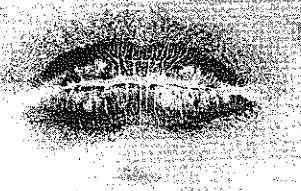
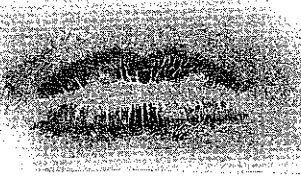
Vyznačené body č. 1–13 označují tvarovou a rozměrovou shodnost částí ucha. Shodnost je dokumentována v překrytí stopy č. 2 a KO ucha podezřelého, červeným zobrazením.

Obr. 23.9: Identifikace člověka podle stopy ucha (OKTE Praha).

(pieczęć nagłówkowa)

KARTA CHEILOSKOPIJNA

1. Nazwisko *Beyla* 2. Imiona *Benedykt*
 3. Imię ojca *Levan*
 4. Data i miejsce urodzenia *21. 03. 1950*
 5. Miejsce zamieszkania *Szczepko ul. Juranowa 53*
 6. Fotografowany i daktyloskopowany
 7. Powód pobierania materiału porównawczego *podjęmany z obowiązków*
prowadzący z Krawaniem
 8. Uwagi

Ślad porównawczy
nr 1 pieczęćPodpis osoby, od której
pobrano ślad porównawczy
na kartce pod ślademŚlad porównawczy
nr 2 pieczęćPodpis osoby, od której
pobrano ślad porównawczy
na kartce pod ślademŚlad porównawczy
nr 3 pieczęćPodpis osoby, od której
pobrano ślad porównawczy
na kartce pod ślademPodpis osoby, od której pobrano
materiał porównawczy

Karte sporządzono

dnia *20. 03. 00*w *Szczepko*Pobrano *z. pol. Bead, Krawanie*

nohy, což zatěžuje odhad tělesné výšky a hmotnosti různě velkými chybami. Stopy obuvi dovolují určit velikostní číslo obuvi a podle odraženého dezénu usuzovat i na její druh (obuv sportovní, pracovní, společenská) a výrobce.

Stopy pneumatik umožňují určit šíři pneumatiky (důležitý konstrukční údaj), a v případech, kdy je stopa pneumatiky delší než její obvod, též délku obvodu, ze kterého lze pomocí tabulek s rozměrovými údaji pneumatik zjistit další důležité konstrukční údaje, a to velikost montážního otvoru pneumatiky. Významné je i zjištění tvaru dezénu a velikosti jednotlivých figur, které často umožní určit výrobce pneumatiky a někdy i velikostní rozměry. Pokud jsou vytvořeny současně stopy pneumatik namontovaných na jedné nápravě vozidla, je možné změřením vzdálenosti jejich středů určit *rozchod vozidla*, který je konstrukčním údajem; pokud jsou vytvořeny současně stopy všech kol (při prudkém brzdění, otáčení vozidla couváním), lze určit další konstrukční údaj vozidla, a to *rozvor*. Kombinace údajů o rozměrech pneumatik, případně i o jejich výrobci a údajů o rozchodu a rozvoru vozidla dovolují pomocí katalogů typovat vozidlo, které stopy vytvořilo. Veškeré naměřené údaje je pochopitelně nutné interpretovat opatrně, raději s určitou tolerancí a nepovažovat je za absolutně přesné.

Ze stop vozidel lze zjistit i *směr pohybu vozidla*. Směr lze určit např. podle tvaru skvrn odkapávajících kapalin z jedoucího vozidla, podle tvaru zlomení různých stébel trav nebo větviček (tvar šipek obrácených proti směru jízdy vozidla), podle hnutí jemných prachových částic (navršení prachu ve směru jízdy) a při zatáčení vozidla podle stop předních a zadních kol (stopy zadních kol jsou blíže středu zatáčky, odlišné jsou i úhly předních a zadních kol při zatáčecím manévru). Z brzdných stop lze zjistit i rychlost vozidla.

Stopy pásových vozidel, vozidel s koly opatřenými kovovými obručemi, případně vozidel smykových nemají pro určení skupinové příslušnosti praktický význam.

Stopy zubů mohou pro účely určení skupinové příslušnosti člověka poskytnout pouze málo informací, v úvahu přicházejí údaje pro pátrání, např. podle chybějících zubů nebo podle jejich atypického postavení. Obdobně to platí i pro stopy rtů a uší.

Literatura

- PADYŠÁK, P., SUCHÁNEK, J. Nová možnost zajišťování prашných stop v kriminalistické praktické činnosti. Kriminalistika, 2000, č. 2, s. 164–170
 PORADA, V. Měření v kriminalistice. Praha : Vysoká škola SNB, 1981
 PŘÍLEPEK, M. Stopy obuvi a jejich využití. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu VB, 1982, č. 3
 STRAUS, J. Forenzní biomechanika. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
 STRAUS, J. Kriminalistické stopy s biomechanickým obsahem. Praha : Policejní akademie ČR, 2001
 VALTR, A. Zajišťování stop ve sněhu pomocí sádrového odlitku. Kriminalistický sborník, 1988, č. 7, s. 320–321

Kapitola 24

Kriminalistické zkoumání listin a písma psacích strojů

§ 1 Pojem listin, dokladů, psacích prostředků, cenin a platidel a jejich kriminalistický význam

Listiny, doklady, psací prostředky, ceniny a platidla tvoří v kriminalistické praxi velmi rozsáhlou a různorodou skupinu objektů, která je velmi frekventovaná. **Listiny** jsou nejčastěji charakterizovány jako písemnosti, které prokazují určitá práva či ukládají povinnosti fyzickým nebo právnickým osobám. **Doklady** jsou objekty, které mají vztah ke konkrétním osobám a prokazují jejich totožnost (občanský průkaz, cestovní pas, služební a podnikové průkazy), nebo jde o písemnosti účetního nebo daňového charakteru (faktury, pokladní stvrzenky, finanční deníky, daňová přiznání) a konečně i o písemnosti související s loteriemi a dalšími druhy číselných nebo sázkových her (loterijní losy, tikety různých her).

Do skupiny **cenin** se řadí poštovní známky, kolkové známky, šeky, platební příkazy, různé druhy cenných papírů, pokud jsou vydány v materiální formě a další. Za **platidla** se považují platné kovové a papírové peníze tuzemské nebo zahraniční.

Pod pojmem **psacích prostředků** se myslí nejrůznější druhy ručních psacích prostředků chápaných jako „nástroje“, tedy tužky, propisovací (kuličkové) tužky, popisovače, plnicí pera a další, ale i vlastní psací hmota, např. inkoust, grafitová tuha, pasta do propisovacích tužek, tuš, razítková barva. Mezi psací prostředky lze zařadit i různé tonery používané v kopírkách nebo počítačových tiskárnách, příp. ve faxech, i když tvorba textu nebo obrazu těmito prostředky je specifická.

Všechny uvedené skupiny objektů mohou být zneužity k páchání trestné činnosti nebo k jejímu zakrytí. V naprosté většině případů je výsledkem zkoumání pouze *určení skupinové příslušnosti* nebo *konstatování určitého stavu*. Individuální identifikace uvedených objektů je zcela výjimečná. Zkoumání uvedených objektů je velmi frekventované a v řadě případů významně přispívá k objasnění kriminalisticky relevantních událostí.

Hlavní cíle kriminalistického zkoumání listin, dokladů, psacích prostředků, cenin a platidel lze shrnout do následujících bodů:

- jak byl zhotoven zkoumaný objekt (jaké byly použity tiskové techniky, jaký papír, razítka, zda se nejedná o výměny částí objektu nebo jeho sestavení z několika odlišných částí apod.),

- jakým způsobem byl zkoumaný objekt pozměněn nebo padělán (jak byly pozměněny údaje, jak byly odstraněny nebo naopak doplněny části textu, jak byla vyměněna fotografie, jak byl zhotoven otisk razítka apod.),
- jaké psací prostředky a další materiály (lepidla, spojovací materiál) byly ke zhotovení zkoumaného objektu použity a jaká je jejich skupinová příslušnost,
- jaký byl obsah poškozeného nebo zničeného objektu (roztrhaného, rozmočeného, znečitelněného, spáleného),
- jaký byl obsah objektu, jehož písmo je nečitelné,
- přečtení textu kryptogramů (tajných písem); problematikou kryptografie se kriminalistika zabývá jen okrajově.

Důležité je dělení listin, dokladů, cenin a platidel podle jejich **pravosti**. Tak se tyto objekty dělí na *pravé*, dále *pozměněné*, které vycházejí z objektů pravých, ale neoprávněnou osobou nebo institucí jsou v nich provedeny změny a na objekty *padělané* (falešné), které jsou od základu vytvořeny neoprávněnou osobou nebo institucí. V současné době jsou důležité písemnosti (osobní a cestovní doklady, ceniny a platidla) zpravidla velmi dobře technicky chráněny a prokázání jejich pozměňování nebo padělaní nečiní při zkoumání problémy. Je však třeba konstatovat, že řada pozměněných nebo padělaných objektů má poměrně vysokou kvalitu a jsou způsobily za určitých okolností (nedostatečná znalost ceniny nebo platidla, nevhodné světelné podmínky) příjemce oklamat. Absolutně dokonalé padělky kvalitně chráněných objektů, které nelze žádným zkoumáním odhalit, se nevyskytují.

§ 2 Typické druhy stop, jejich vyhledávání a zajišťování

Nejčastěji přicházejí v úvahu jako stopy tohoto druhu nejrůznější listiny, doklady, ceniny a platidla, u kterých existuje *podezření, že nejsou pravé* (originální). Méně často se lze setkat s různými prostředky, které mohly být použity k pozměňování nebo padělaní různých objektů, jako jsou např. různé raznice, razítka, razítkové barvy, tiskové barvy, lepidla, psací prostředky a další. V souvislosti s provedenými domovními a dalšími prohlídkami jsou zajišťovány a ke zkoumání zasílány i různé nástroje a prostředky, které mohly být použity k pozměňování nebo padělaní objektů, jako jsou rydla, tiskové plotny, různé předlohy, zkušební nebo chybné tisky, používaný papír a další.

Zvláštní pozornost vyžaduje vyhledávání a zejména zajišťování různých roztrhaných, rozmáčených, ohořelých a podobně poškozených až zničených objektů. Takové objekty se zpravidla zajišťují po konzultaci s odborníkem, aby nedošlo k jejich dalšímu poškození.

Určitou zvláštností výskytu stop tohoto druhu je skutečnost, že v řadě případů je místo vytvoření stop (padělků, pozměněných objektů) značně vzdáleno od místa nálezu. Zejména místa tvorby

padělků platidel a místa jejich distribuce jsou často velmi vzdálena, a to nezřídka na území několika států. Pro kriminalisticko technické zkoumání nemá tato skutečnost zásadní význam, ale komplikuje objasňování a vyšetřování konkrétního případu.

Vyhledávání stop uvedených druhů nečiní zpravidla potíže, protože se jedná o stopy viditelné, u kterých je jejich vyhledání pouze záležitostí pečlivé práce. Určité výjimky tvoří obtížně viditelné protlačené texty nebo drobné změny v podezřelých objektech, které mohou ujít pozornosti.

Pro **zajišťování těchto stop** platí obecné zásady zajišťování stop, důraz je třeba položit na *zásadu úplnosti* (zajistit veškerý nalezený materiál) a *zásadu původnosti* (zajistit materiál výhradně ve stavu, v jakém byl nalezen, bez jakýchkoliv úprav, doplňků, zvýraznění textu apod.). Vždy je třeba brát v úvahu možnost existence dalších kriminalistických stop (daktyloskopických, pachových, biologických) na zajišťovaných objektech a podle toho s objekty manipulovat. Situace je zde stejná jako při zajišťování stop ručního písma.

Listinný materiál se zajišťuje tak, že se jednotlivé listy prokládají archy čistého papíru a vkládají se do obálek. **Vlhký nebo mokřý papír** se předtím usuší při běžné pokojové teplotě bez přímého působení tepelných zdrojů nebo slunečního záření. **Spálený papír** je třeba vzhledem k jeho křehkosti zajišťovat velmi opatrně. Často se na místě nálezu zpevňuje postřikem roztoku plastické hmoty (lak na vlasy, tzv. tekuté obvazy typu Akutol) a následně vkládá do pevné krabičky vyplněné bavlněnou vatou. **Psací prostředky (nástroje)** se nečistí, zabalí se odděleně do papíru a zabrání se poškození psacího hrotu. **Psací prostředky (psací hmoty)** se zasílají v obalech, ve kterých byly nalezeny, případně se část odlije do čisté, dobře uzavíratelné skleněné nádobky, přičemž se v dožádání uvedou veškeré údaje, které byly uvedeny na původním obalu. Výjimečně, po dohodě se znalcem, lze provést zkušební tahy psacím prostředkem na čistý papír a ty zaslat ke zkoumání. Obdobně se zajišťují i razítkové a tiskové barvy, případně i lepidla; zajištěná razítka, razidla a pečeti se před odesláním nečistí.

Zvláštní pozornost i zvláštní způsoby zajišťování vyžadují materiály, které jsou vytvořeny atypickými psacími prostředky (spreji, štětci, štětkami) na atypických podložkách (zdi, vozovky, ohrady). V těchto případech se mechanickým oddělením zajistí vzorky těchto psacích prostředků, u kterých lze zkoumáním zjistit zpravidla pouze skupinovou příslušnost. Obdobně to platí i pro materiály pevně připevněné (přilepené) k podložce, jako jsou různé papírové materiály na zdech, sloupech a dalších podobných objektech. V dožádání je nutné uvést způsob sejmутí materiálu a položit i otázky týkající se způsobu připevnění.

§ 3 Technická ochrana písemnosti

Technická ochrana slouží u jednotlivých druhů listin, dokladů, cenin a platidel ke znemožnění nebo alespoň k podstatnému ztížení jejich pozměňování nebo padělání. Počet a kvalita technické ochrany závisí na významu chráněného objektu a rozhoduje o ní

zhotovitel či emitent. Použití technické ochrany zdražuje výrobu, a to někdy podstatným způsobem. Mnoho listin (např. různé smlouvy, správní rozhodnutí) není speciálně chráněno vůbec, protože se zcela běžně vyhotovují na kancelářském papíru.

Z kriminalistického hlediska lze prvky technické ochrany dělit na *viditelné* (často oficiálně zveřejněné) a na *neviditelné* (utajované), které jsou známy pouze vymezenému okruhu osob. Viditelné prvky technické ochrany dovolují i laikovi nebo poučené osobě celkem solidní posouzení pravosti objektu. Jsou zhotovovány tak, aby byly patrné pouhým zrakem, ale obtížně napodobitelné. Tím se pachatelům značně ztěžuje páchaní trestné činnosti, protože kvalitní napodobení ochranných prvků je krajně obtížné. Neviditelné prvky technické ochrany jsou zkoumány v laboratořích.

Technická ochrana je vázána vždy na jednotlivé části objektu. Její prvky jsou použity v papíru, tiskových technikách a tiskových barvách, psacích prostředcích, razítkových barvách, lepidlech, spojovacích materiálech apod. Způsobů technické ochrany existuje mnoho a jejich počet stále stoupá. Některé méně významné objekty mají třeba pouze jeden prvek technické ochrany, jiné, které jsou velmi důležité, jich mají i několik desítek.

Některé způsoby viditelné technické ochrany

V papíru se již při jeho výrobě běžně využívá *vodotisk* (průsvitka, vodoznak), který vzniká tak, že některá místa na válci papírenského stroje jsou buďto vyvýšena nebo naopak zahloubena, čímž při válcování papíru dochází k většímu nebo naopak menšímu stlačení papírové hmoty. Takováto místa jsou v papíru patrna proti světlu (v průhledu) jako světlejší nebo tmavší. Vodotisky mohou mít charakter různých geometrických obrazců, podob historických osobností, různých památek apod. Běžné je jejich použití na papírových platidlech, cestovních dokladech, technických průkazech motorových vozidel apod. Na současných českých papírových platidlech jsou vodotisky využity v levém nepotištěném okraji, kde jsou taktó vytvořeny zjednodušené portréty osob, které dominují dané hodnotě bankovky.

Ochranné proužky vznikají též při výrobě papíru. Jde o úzké proužky plastické hmoty, pokovené zpravidla hliníkem nebo přímo proužky hliníku, na kterých bývá mikroskopický (pod lupou viditelný) text. Tyto proužky se při výrobě zalisují do papírové hmoty na místo požadované emitentem. Pásky jsou buďto zalisovány v papírové hmotě aniž by vystupovaly na povrch a jsou patrné pouze v průhledu jako tmavé proužky v papíru, nebo jsou vytvořeny jako okénkové, které jsou charakteristické tím, že na jedné straně papíru v pravidelných intervalech vystupují na povrch. Tento typ proužku je uplatněn i u českých bankovek a je na něm vyznačena i nominální hodnota bankovky.

Hologramy se v současnosti využívají stále častěji, a to pro jejich značně obtížné napodobení. Ve hmotě papíru jsou využívány omezeně (např. v australských dolarech v podobě „okénka“ zalísovaného do papíru), často jsou však na papír v průběhu jeho výroby dodatečně připevňovány, jako tomu je u různých cenných kupónů vydávaných dopravci nebo jsou používány jako nálepky k připevnění fotografií, zalepení obalů apod.

Ochranná vlákna jsou velmi rozšířena pro jejich snadné uplatnění. Při výrobě papíru jsou do papírové hmoty přimíchávána různá textilní vlákna nebo i zvířecí chlupy. Tato vlákna jsou potom viditelná pouhým okem nebo jako fluoreskující objekty pod zdrojem ultrafialového záření. V papíru novějších emisí českých bankovek jsou rozptýlena vlákna oranžové barvy. Obdobně jsou vytvářeny *konfety*, které jsou tvořeny různobarevnými tělísky, zpravidla kruhovitěho tvaru z papíru nebo plastické hmoty.

Iridentní pás je novějším typem technické ochrany papíru. Jde o určitý pruh na ploše papíru, který má odlišnou barvu v kolmém a šikmém osvětlení. V tomto pruhu mohou být vytvořeny i nápisy, symboly a další znaky. Je používán i u novějších emisí českých platidel.

Tiskové techniky mají pro technické ochrany zásadní význam. Volí se náročné tiskové techniky, které se při tisku ještě kombinují. Speciální tiskovou technikou je *giloš*, což je technika umožňující vytištění velmi husté geometrické sítě se vzájemně jasně odlišitelnými tiskovými čarami. Napodobení je značně obtížné, padělků mají zpravidla tiskové linie „slité“. Jinou často používanou tiskovou technikou je *irisový tisk*. Jde o tisk, ve kterém jedna barva přechází plynule v jinou. V posledních letech se uplatňuje často speciální hlubotisková technika, při které je vytvořen skrytý obrazec viditelný pouze při téměř tečném pohledu na papír. Tento obrazec se jeví podle otáčení papíru jako světlý nebo tmavý. Používá se pro něj pojem *klopný efekt* a je použit i na českých bankovkách, a to v levém rameni zobrazené historické osoby. Má číselnou podobu nominální hodnoty bankovky. Další novější tiskovou technikou je *soutisková značka*. V tomto případě je část tisku (zpravidla nějakého ornamentu nebo znaku) umístěna na lícové a část na rubové straně papíru. V procházejícím světle je potom obrazec patrný jako celek bez vzájemného posunu jednotlivých částí. Tento druh technické ochrany je náročný na přesnost soutisku obou stran papíru. U českých platidel jde o stylizovaná písmena CR.

Tiskové barvy poskytují další možnosti viditelné technické ochrany. Především jde o jejich vlastní barevnost a odstín. Volí se kombinace, které jsou neobvyklé, obtížné napodobitelné a případně i nepřesně kopírovatelné na barevných kopírkách. Nověji se používají *opticky variabilní barvy*, které mění svou barvu podle úhlu dopadajícího světla. Na českých penězích jsou použity v drobných motivech na bankovkách vyšších nominálních hodnot.

Menší význam jako technická ochrana mají *otisky razítek*. Více se uplatní *razidla*, která vytvářejí plastický vtisk při zhotovování různých listin a dokladů, zejména při připevňování fotografií, a mohou obsahovat různé obrazce a ornamenty nebo i státní znak. Vžil se pro ně též název „suchá razítka“. Ze spojovacích materiálů se uplatňují zejména *tenké samolepící fólie* používané k přelepení úředně napsaných údajů často včetně fotografií, např. v cestovních pasech. Svoje místo mají i *bezpečnostní termolaminační fólie*, které se využívají k překrytí údajů nebo i k zatažení vyplněných dokladů, např. občanských a řidičských průkazů.

Existuje řada dalších způsobů technické ochrany, které se používají v různých zemích. Jde např. o vytvoření textu (vypálení) laserovým paprskem, přenos fotografií na doklad pomocí výpočetní techniky, použití nosičů dokladů s mikrokapslemi psacích prostředků, které se při vyplňování protrhnou a neumožní odstranění nebo přepsání textu, a další.

Některé způsoby neviditelné technické ochrany

Informace o neviditelné technické ochraně patří mezi *utajované skutečnosti*, i když některé z nich lze zjistit laboratorní technikou. V papíru se používají různé příměsi chemikálií, které lze laboratorně identifikovat. Volí se přesné, předem stanovené složení papíru, jeho vzhled a podíly jednotlivých složek. Při tisku se používají úmyslné chybotisky, které spočívají např. v přidání nebo absenci krátké tiskové čárky nebo tečky na konkrétním místě objektu nebo v použití poněkud jiného odstínu tiskové barvy na drobném prvku objektu. Tiskové barvy mohou obsahovat též příměsi různých chemikálií nebo mohou mít i konkrétní elektrické nebo magnetické vlastnosti. Obdobně to platí i o razítkových barvách a psacích prostředcích. Žádná z použitých značkovacích chemikálií nesmí být škodlivá lidskému organismu.

§ 4 Základní způsoby pozměňování, padělání a poškozování listin, dokladů, cenin a platidel

Snahou pachatelů je upravit listiny, doklady, ceniny a platidla tak, aby změna, odpovídající jejich záměrům, nebyla patrná. Používají řadu postupů, a to jak primitivních, tak i značně technicky kvalitních. Některé v podstatě nemohou oklamat při patřičné pozornosti příjemce, jiné jsou zdařilé a jsou schopny oklamat i odborníka. Pokud se pachatel nepodaří upravit objekt podle jeho představ, volí často postup vedoucí k poškození nebo zničení písemnosti, přičemž tento stav různými lživými způsoby vysvětluje.

Mechanické odstranění textu nebo jeho části spočívá v odstranění povrchové vrstvy papíru spolu s tahy psacích prostředků nebo s tiskem. K mechanickému odstranění textu se používá stěrácí pryž, ale i ostrý nůž, skalpel, holící čepelka a další obdobné nástroje. Zásah je většinou dobře patrný a místo, kde byl text odstraněn, je povrchově porušeno. Papír je také zeslaben a v procházejícím světle se jeví jako světlejší. Nově napsaný text je v tomto místě často rozptýlý.

Rozpouštění textu spočívá v působení vhodného rozpouštědla na psací prostředek. Nejjednodušší je použití vody, které je účinné u řady inkoustů a inkoustových tužek, ale v praxi se uplatní i různé organické sloučeniny (aceton, líh, toluen). Výsledkem je při pečlivém postupu téměř úplné odstranění textu, ale poškozené místo je zpravidla patrné. Analogií tohoto způsobu je *chemické odstranění textu*, které spočívá v aplikaci kapalných chemických činidel na text. Odstranění se daří u inkoustových textů, místo je však patrné. Zpravidla zažloutlé a dobře pozorovatelné v ultrafialovém záření.

Dopisování textu je často používaný způsob pozměňování listin, a to především různých účetních dokladů a smluv. Pro padělatele je obtížné dosáhnout shodu psacího prostředku a dopsat text tak, aby byly dodrženy mezery mezi slovy, číslicemi apod., a to i u textů dopisovaných na psacím stroji, případně doplňovaných pomocí počítače. Laboratorní odhalení nečiní problémy, zdařile pozměněné objekty však mohou příjemce oklamat. Podobným druhem pozměňování objektů je *výměna jeho částí*, která spočívá ve výměně jednotlivých listů u vícelistových materiálů nebo ve výměně fotografií v různých dokladech. Úspěšné výměně brání v řadě případů technická ochrana. I při jejich relativně zdařilém překonání lze nalézt řadu znaků svědčících o manipulaci s objektem.

Poškození nebo zničení listin, dokladů, cenin a platidel se provádí většinou *roztrháním, rozmočením, zakrytím a spálením*. Roztrhané objekty lze při trpělivé a pečlivé práci často složit do původního vzhledu a zjistit jejich obsah. Rozmočené objekty lze v řadě případů alespoň částečně přečíst při použití vhodného osvětlení nebo neviditelných druhů záření. Některé dokumenty (zejména osobní doklady) jsou již z preventivních důvodů zpracovány tak, aby po delší dobu odolávaly působení vody. Zakrytím textů se rozumí jejich znečitelnění způsobené zaškrtáním, politím různými barvivy apod. V některých případech lze znečitelnující vrstvu alespoň zčásti odstranit mechanicky nebo pomocí rozpouštědel, častěji se však využívají neviditelné druhy záření. Pomocí infračerveného záření lze často „zprůhlednit“ znečitelnující vrstvu a přečíst původní text (pokud

znečitelnující vrstva neobsahuje grafitický uhlík, jako je tomu např. v případech grafitových tužek nebo černých tuší).

Text na spálených materiálech lze přečíst pouze v případech, kdy je papír spálen do černé barvy (spálené zbytky obsahují grafitický uhlík). Papír spálený nedokonale má hnědou barvu a text v něm zaniká. Papír, vystavený vyšší teplotě než která způsobí spálení do černé barvy, je tvořen již pouze popelovinami bělavé barvy a není soudržný. Papír spálený do hnědé barvy lze v laboratorních podmínkách zahřát, pokračovat v procesu hoření a převést ho do černé barvy. Zkoumání spáleného papíru je v praxi málo časté.

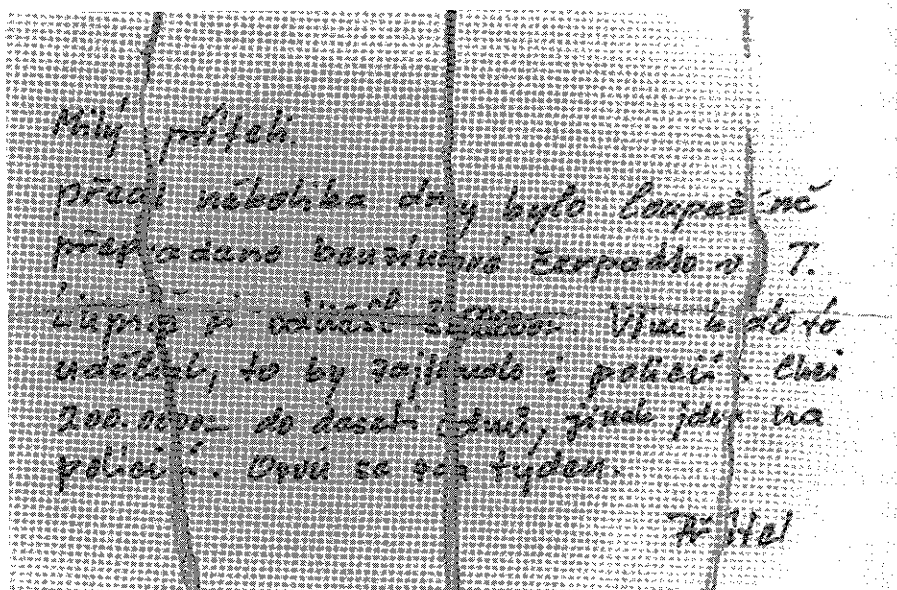
Zhotovení dokonalých **padělků** je vzhledem k existenci technické ochrany krajně obtížné. K jejich vytvoření se používají různé techniky. Snadno lze odhalit padělky vytvořené kreslením, kolorováním fotografií nebo černobílých kopií. Kvalitnější jsou padělky vytvořené různými tiskovými technikami a v poslední době i padělky zhotovené na barevných kopírkách a zejména padělky zhotovené pomocí složité počítačové techniky. Padělky platidel jsou pro posouzení jejich nebezpečnosti rozděleny do pěti skupin, počínaje padělky primitivními až po padělky schopné oklamat i zkušeného pracovníka banky a dalších peněžních ústavů.

§ 5 Hlavní způsoby zkoumání listin, dokladů, cenin a platidel

Při zkoumání listin, dokladů, cenin a platidel se využívají *nedestruktivní* a *destruktivní* metody zkoumání. *Nedestruktivní* metody zkoumání nikterak nepoškozují zkoumaný objekt, *destruktivní* metody zkoumání na něm způsobují drobné změny, jako jsou např. barevné skvrny, odstraněné části textu nebo vyříznuté drobné části objektu. Optimální výsledek zkoumání poskytuje vhodná kombinace obou skupin metod, v některých případech je však nutné respektovat požadavky na nepoškození objektu a lze proto použít pouze metody *nedestruktivní*.

Mezi základní *nedestruktivní* metody zkoumání patří:

Vizuální zkoumání, které spočívá v prohlídce zkoumaného objektu prostým zrakem za případného využití bílého, žárovkového světla. Objekty lze pozorovat jak v procházejícím, tak i dopadajícím světle. Lze tak zjistit místa zeslabeného papíru po odstranění části textu, použití chemických prostředků, ale i některé technické ochrany, jako jsou vodotisky, ochranná vlákna a další. Vizuálním zkoumáním lze zjistit v podstatě pouze hrubé zásahy do objektu nebo přítomnost či absenci některých viditelných prvků technické ochrany. V některých případech lze zjistit další informace použitím *barevných filtrů*, kterými se vyčlení z bílého světla pouze určitá oblast vlnových délek. Tak lze např. zjistit použití dvou druhů psacích prostředků, které se v bílém světle jeví stejně.

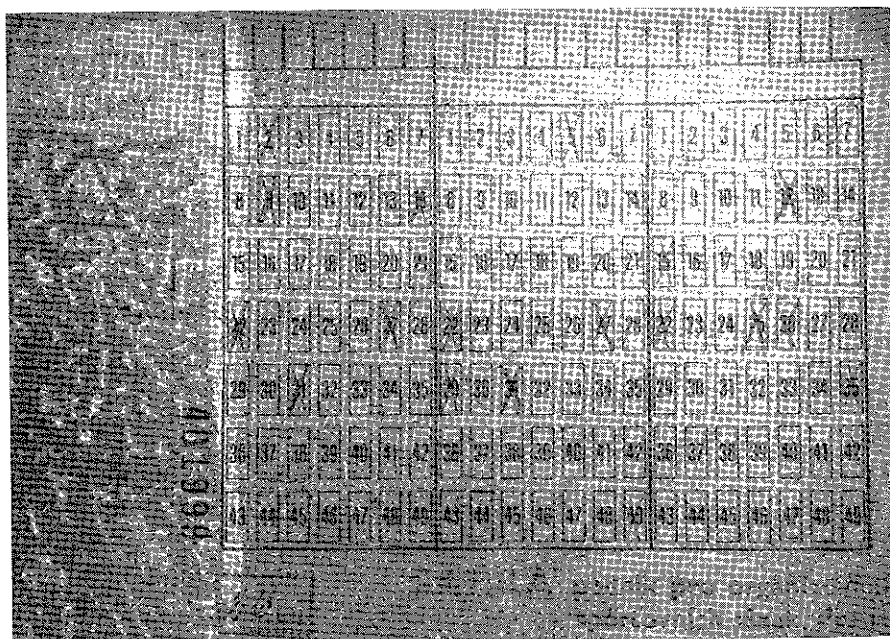
Obr. 24-1: Složení původního textu z jednotlivých útržků.

Mikroskopická zkoumání umožňují detailní pozorování a zkoumání objektů. Lze např. pozorovat změny ve struktuře papíru, překrývající se tahy psacích prostředků a znaky překreslování nebo obtahování písmen, číslic a znaků, pořadí křížených tahů, charakter tiskových linií, existenci úmyslných chybotisků a další.

Ultrafialové záření slouží zejména k vyvolání fluorescence některých psacích prostředků, razítkových barev, ochranných vláken, míst působení chemikálií apod. Využívají se různé laboratorní zdroje tohoto záření, které většinou vysílají záření o vlnové délce 254 nebo 366 nm (nanometrů).

Infračervené záření se využívá zejména pro svou schopnost pronikat některými materiály. Tak lze zčítelnit řadu zakrytých textů, přečíst text na silně zašpiněných objektech apod. Podmínkou je, že zakrývací materiál nesmí obsahovat grafitický uhlík (např. grafitové tuhy, tuše), protože tímto materiálem infračervené záření neproniká. Pro praktické využití jsou k dispozici *infravizory*, což jsou přístroje, které převádějí neviditelné infračervené záření do viditelné oblasti.

Rentgenové záření je v současnosti využíváno velmi omezeně, většinou pouze při prozařování historických objektů. Naopak velký praktický význam má *rentgenová*

Obr. 24.2: Fotografie sázenky v ultrafialovém záření. V levé části je patrná změna fluorescence způsobená chemickým odstraněním textu.

fluorescenční analýza, která umožňuje určit prvkové chemické složení zkoumaného objektu nebo jeho částí (např. ochranných proužků). Metoda je sice svým principem nedestruktivní, ale omezené pracovní prostory těchto přístrojů umožňují vložení pouze malého objektu, což často vede k nutnosti jeho poškození.

Výsledky nedestruktivních zkoumání lze většinou bez problémů fotograficky dokumentovat.

Mezi základní *destruktivní metody* zkoumání patří:

Elektronová mikroskopie, která dovoluje pracovat s velmi vysokými zvětšeními a kromě toho umožňuje i nedestruktivním způsobem provádět chemickou prvkovou analýzu různých drobných částí zkoumaných objektů. Využívá se pro určování tiskových technik, druhů papíru, textů zhotovených na počítačových tiskárnách a další. Svou povahou je sice metodou nedestruktivní, ale velikost pracovního prostoru přístroje umožňuje vložení pouze velmi malých předmětů, v praxi tedy se zpravidla nelze obejít bez rozdělení zkoumaných objektů na části.

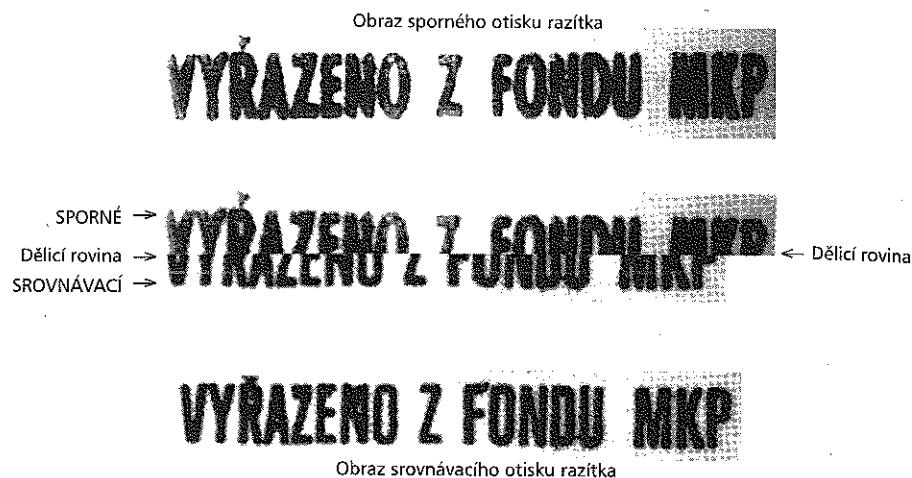
Kapkové analytické metody jsou principiálně velmi jednoduché chemické reakce, které se většinou provádějí přímo na zkoumaných objektech. Na zkoumané místo se kápne kapka příslušného činidla a pozoruje se případná změna barvy, vznik sraženiny nebo výjimečně uvolňování bublinek plynů. Tak lze prokázat různé příměsi v papíru, psacích prostředcích, razítkových barvách, ale i použití stěrací pryže. Po použití kapkových reakcí vždy zbude na zkoumaném objektu patrná skvrna.

Chromatografické metody jsou využívány především v provedení chromatografie papírové a na tenké vrstvě. Hlavní uplatnění mají při zkoumání psacích prostředků a razítkových barev, v úvahu přichází i zkoumání lepidel a tiskových barev. Postupuje se tak, že se ze zkoumaného objektu odškrábne nebo vyřízne malá část s potřebnou substancí, ta se extrahuje do vhodného rozpouštědla a vzniklý roztok se chromatograficky analyzuje.

Metody ultrafialové a infračervené spektrofotometrie se využívají pro obdobné účely jako metody chromatografické, stejný je i způsob odebrání vzorků ke zkoumání. Ze získaných absorpčních spekter lze v některých případech jednoznačně chemicky identifikovat jednotlivé složky zkoumaného vzorku.

Kromě uvedených nedestruktivních a destruktivních metod zkoumání jsou využívány i jednoúčelové zkoušky, které však nejsou příliš frekventované. Jde např. o důkaz *stěrací pryže na papíru*, *zkoumání křížených tahů* (zjištění, který tah psacího prostředku byl napsán dříve a který později), *určení stáří textu*, *zkoumání spáleného papíru*, *tiskových a rozmnožovacích technik* a další. Nesporně se bude v budoucnosti zvyšovat význam zkoumání textů vytištěných na počítačových tiskárnách, případně kopírovaných na různých typech kopírek. Cílem těchto zkoumání bude především identifikace příslušných technických prostředků, tedy tiskáren a kopírek. Prozatím je však v této oblasti řada nevyřešených problémů.

Dokumentace rozdílných razítek komparační metodou

Obr. 24.3: Komparace otisku sporného a srovnávacího razítka uskutečněná počítačovým systémem analýzy obrazu LUCIA.

Velké možnosti při zkoumání listin nabízí **počítačový systém analýzy obrazu**; v české znalecké praxi je využíván systém LUCIA, vyvinutý firmou Laboratory Imaging, s. r. o. Praha.

§ 6 Zkoumání písma psacích strojů

Psací stroje byly v minulosti vyvinuty pro účely snadné a hlavně čitelné písemné komunikace. Nezanedbatelný byl i estetický vzhled písma a možnost současného pořízení několika kopií. V současnosti význam psacích strojů v lidské činnosti výrazně klesá a na jejich místo se posouvají počítače, které oproti psacím strojům poskytují velké množství možností, kterými psací stroje nedisponují. Přesto se však v kriminalistické praxi texty napsané na psacích strojích stále vyskytují a i v obchodní síti jsou nové psací stroje stále k dispozici. Lze proto očekávat, že ještě dlouhou dobu bude kriminalistika řešit problémy identifikace psacích strojů podle jejich písma.

Dělení psacích strojů je možné podle řady kritérií. Běžné je dělení podle pohonu na psací stroje *mechanické*, u kterých jsou veškeré funkce ovládané fyzickou silou písaře a na stroje s *elektrickým pohonem*, u kterých písař stisknutím příslušné klávesy nebo jiného ovládacího

prvku fakticky sepne elektrický spínač a další činnost provede již elektricky ovládaný mechanismus. Psací stroje mechanické mohou v písmu více reagovat na úroveň písařských dovedností písaře, a to zejména na rovnoměrnost jeho úderů. Dále podle uvedeného dělení existují i psací stroje *ovládané dálkově*, což jsou dálkopisy, případně psací stroje jednoúčelově konstruované k laboratorním přístrojům. V současnosti jde již pouze o raritní výskyt.

Kriminalisticky důležité dělení psacích strojů je podle *konstrukce psacího mechanismu*. Tak existují psací stroje s *typovými pákami*, psací stroje s *kulovou hlavou*, psací stroje s *typovým kolem* a psací stroje s *typovou válcovou výsečí*. Nejčastěji používané psací stroje pro osobní účely mají typové páky a jsou mechanické, psací stroje používané v různých institucích jsou v současnosti osazeny zpravidla kulovými hlavami nebo typovým kolem a mají elektrický pohon. Z kriminalistického hlediska je důležité, že kulovou hlavu i typové kolo (často slangově nazývané „kopretina“) lze snadno měnit a u jednoho psacího stroje tak podle potřeby používat různé psací elementy – tuto skutečnost je třeba zohlednit při identifikaci psacího stroje.

V písmu psacích strojů se odráží řada znaků jednotlivých funkčních částí psacího stroje. Především jde o *řez* (tvar) jednotlivých písmen vyznačených na psacím elementu. Těchto řezů je velké množství, v tuzemsku se nejčastěji vyskytují následující: Diplomat, Elite (tzv. perlička), Pica, Technopica, Imperial a Medium Roman. Dalším důležitým znakem je *rozteč*, tj. vzdálenost středů dvou vedle sebe ležících písmen. Ta je u většiny psacích strojů konstantní a je dána jejich konstrukcí, může však být i proměnlivá (proporcionální písmo). Konstrukcí psacího stroje je dána i *velikost řádkování*, kterou lze z textu zjistit proměřením. Důležitou funkční částí psacího stroje je *klávesnice*, u které je významný počet kláves (rozsah klávesnice), který udává počet různých znaků, které lze napsat a dále její mutace, která určuje, pro který jazyk je psací stroj konstruován. Vyhodnocením textu napsaného na psacím stroji lze tak zjistit druh psacího stroje podle jeho účelu (standardní, přenosný, cestovní) i jazyk, pro který je především určen. Další funkční části psacího stroje se v jeho písmu již projevují méně nebo nepravidelně. Jde např. o druh použité barvicí pásky, délku válce psacího stroje, existenci tabelátoru, zarovnávače okrajů apod.

Vyhodnocením všech uvedených znaků je možné určit *skupinovou příslušnost psacího stroje* a zúžit tak okruh psacích strojů, na kterých mohl být sporný text napsán. K tomu slouží tzv. *typovací systém psacích strojů*, ve kterém jsou ve formě rozsáhlé tabulky zpracovány identifikační údaje o psacích strojích různých výrobců a jimi vyráběných modelů s roky výroby a rozsahem výrobních čísel. Tento systém však v současnosti není ani zdaleka úplný, protože je v tuzemsku k dispozici řada psacích strojů zahraniční výroby, o kterých potřebné identifikační údaje chybí.

Individuální identifikace psacího stroje podle jeho písma se provádí podle nálezu individuálních odchylek v textu. Jde např. o nerovnoměrné otištění písmene nebo znaku, o poškození písmene nebo znaku, o nedodržování roviny řádku, vychýlení písmene nebo znaku ze svislé nebo vodorovné roviny, otiskování dvojnásobků (současné otisknutí dvou neúplných písmen nebo znaků umístěných na typové páce, příp. jiném psacím elementu) apod.

Jako *srovnávací materiál* pro identifikační účely se používá *zkouška písma psacího stroje*. Ta se zhotovuje stanoveným způsobem na list čistého papíru tak, aby byla

zachycena všechna písmena a znaky, které jsou na klávesnici psacího stroje, aby byly použity všechny velikosti řádkování a uvedeny i identifikační údaje psacího stroje.

Spornými materiály jsou nejčastěji různé anonymní, hanlivé, urážlivé a výhrůžné texty, ale v úvahu přicházejí i různé dopisované údaje ve smlouvách, účetních dokladech a závětech. Z hlediska zpracovatelnosti se tyto materiály dělí na *zpracovatelné*, za které jsou považovány originální texty dostatečně dlouhé (alespoň několik řádek) bez mechanického či jiného poškození, na *obtížně zpracovatelné*, za které se považují první kopie textu (první průklepy), texty krátké a málo poškozené a na *nezpracovatelné*, za které se považují druhé a další kopie textu, texty rozmnožované nějakou kopirovací metodou, texty rozpité, silně poškozené a velmi krátké. Z textu napsaného na psacím stroji nelze téměř nikdy usuzovat na identitu písaře, protože tyto texty obsahují pro tyto účely pouze velmi málo, a to ještě nejistých informací.

Literatura

- BÍLEK, M. LUCIA – ideální prostředek pro technické zkoumání dokladů a písemností a zkoumání písma psacích strojů. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 1, s. 14–18
- FABIAŇSKA, E. Ekspertyza dokumentów. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 167–182
- KOLECKI, H. Technickokryminalistyczne badania autenticzności dokumentów publicznych. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2002
- KOLECKI, H. (red.) Technickokryminalistyczne badania autenticzności dokumentów publicznych. (Materiály I i II Konferenci). Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2002, 2003
- MUSIL, M. Expertiza písma psacích strojů. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1984
- MUSIL, M. Nové systémy psacích strojů a jejich identifikace. Kriminalistický sborník, 1987, č. 4, s. 240–247
- MUSIL, M. Grafická diagnostika. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1990
- STRAUS, J., SVOZIL, K. Současné způsoby padělení poštovních známek. Kriminalistika, 1999, č. 1, s. 65–71

Kapitola 25

Kriminalistická pyrotechnika

§ 1 Pojem a význam kriminalistické pyrotechniky

V současné době se v různých technických oborech stále častěji využívají výbušniny pro usnadnění práce. Jde o práce v hornictví, lomech, ale i ve strojírenství při tváření konečných výrobků, při demoličních pracích i v zemědělství. Zcela nezastupitelné místo mají výbušniny ve vojenství. Využívání výbušnin může vést k nežádoucím následkům při jejich nesprávné aplikaci a též k jejich zneužívání. Zvláštní problém představují amatérsky (podomácku) zhotovované výbušniny, které mohou způsobit značné hmotné škody, zranění a usmrcení osob. Práce s výbušninami vyžaduje vysokou odbornou kvalifikaci.

Kriminalistická pyrotechnika se zabývá zkoumáním neznámých předmětů a látek za účelem zjištění, zda jde o výbušninu nebo municí, určuje jejich druh a způsoblost k iniciaci a jaké následky mohou po iniciaci výbušniny vzniknout. Dále se zabývá řešením otázek, zda a jak došlo k výbuchu výbušniny (nikoliv jiné látky, např. zemního plynu), jaké byly následky výbuchu, jaká výbušnina nebo munice vybuchla, co bylo příčinou výbuchu a posuzuje podle povýbuchových zplodin a různých zbytků, o jaký výbušný předmět se jednalo.

Pro posuzování uvedených otázek je nezbytné, aby kriminalistický pyrotechnik měl velmi rozsáhlé znalosti o výrobě a vlastnostech různých výbušnin, o trofejní municí, současné armádní municí, znal příslušné komerční výrobky a způsoby zacházení s nimi, ovládal příslušnou legislativu a měl i potřebné specializované chemické a fyzikálně chemické znalosti.

Při své činnosti využívá kriminalistická pyrotechnika celou řadu metod a prostředků, které jednak přebírá z technických a přírodních věd, ale především si je upravuje pro svoje specifické potřeby.

§ 2 Pojem výbušnin a jejich druhy

Výbušniny jsou charakterizovány jako látky, ve kterých probíhají velmi rychlé exotermické (teplo uvolňující) chemické reakce, během kterých je současně uvolňováno velké množství plynů o vysokém tlaku. Pro průběh těchto reakcí není potřebné dodávat z okolí kyslík, protože kyslík je již chemicky vázán ve výbušninách a v průběhu reakce

tento děj dotuje. Charakteristickou vlastností výbušné přeměny je její vysoká rychlost, která závisí na druhu výbušniny, dále pak na podmínkách výbuchu a druhu roznětu. Existují dva základní druhy výbušné přeměny, a to *explozivní hoření*, které se šíří poměrně malými rychlostmi a jehož rychlost stoupá se stoupajícím okolním tlakem, a *detonace*, která se šíří velmi vysokými rychlostmi (několik tisíc metrů za sekundu) a její rychlost není na tlaku příliš závislá. Výbušniny, které byly uvedeny do činnosti, jsou vždy charakteristické ničivým účinkem na okolí. Tato jejich schopnost se nazývá *brizanci*.

Po výbuchu vzniká vždy velké množství plynných produktů, včetně toxického oxidu uhelnatého. Kromě toho dochází i k rozptýlení malého množství výbušniny, aniž došlo k její výbušné (chemické) přeměně. Je to dáno skutečností, že děj výbuchu je mnohdy tak rychlý, že dříve, než dojde k chemické reakci uvnitř výbušniny, je její malá část mechanicky působením plynů rozptýlena. Tato skutečnost má zásadní kriminalistický význam, protože v řadě případů umožňuje identifikovat výbušninu *analýzou povýbuchových zplodin*. Další jevy výbuchu spočívají v tlakových, zvukových, světelných, seismických a tepelných efektech a ve střepinovém působení.

Výbušniny se dělí na střeliviny, trhaviny, třaskaviny a pyrotechnické složky, ke kterým se zpravidla řadí i podomácku připravené výbušniny.

Střeliviny jsou charakteristické explozivním hořením. Používají se jako prachové náplně do nejrůznějších druhů nábojů, ale slouží též jako náplně do zápalnic, zpoždovačů a dalších pyrotechnických výrobků. Uplatnění nacházejí též jako pohonné hmoty v některých raketách. Střeliviny v nábojích po své iniciaci udělují střele potřebnou energii. U pyrotechnických výrobků lze většinou zajistit, aby hoření probíhalo po poměrně přesnou dobu, což umožňuje konstrukci časového roznětu. Nejstarší

střelivinou je černý střelný prach, který je v současné době využíván pouze velmi omezeně. Současnými druhy střelivin jsou bezdýmné střelné prachy, které jsou běžně využívány v nejrůznějších nábojích nebo jako pohonné hmoty raketových střel.

Trhaviny jsou určeny k různým trhacím pracím a dále jako účinná složka vojenské munice. Patří mezi ně např. trinitrotoluen (TNT), hexogen, oktogen a další. K výbuchu jsou přiváděny pomocí různých typů rozbušek. *Vojenské trhaviny* jsou zpravidla jednosložkové, *průmyslové trhaviny* jsou zpravidla tvořeny směsí několika látek a určeny pro konkrétní použití (v dolech, lomech, strojírenství, při terénních úpravách apod.). Zvláštní skupinu trhavin tvoří *plastické trhaviny*, které jsou charakteristické svou trvalou plasticitou, která umožňuje jejich tvarování do nejrůznějších podob a snadné oddělování potřebného množství. Trvalá plasticita umožňuje i zhotovení různých napodobenin neškodných předmětů, což je využíváno v teroristické činnosti. Právě riziko zneužívání plastických trhavin vedlo k uzavření mezinárodních dohod, které se týkají jejich povinného značkování, umožňujícího určit výrobce.

Třaskaviny jsou velmi citlivé výbušniny, které lze snadno iniciovat různými podněty (úderem, teplem, elektrickým proudem, třením, plamenem a dalšími). Používají se ve formě iniciátorů (rozbušky, palníky, roznětky, zápalkové složky), které po iniciaci přivedou k výbuchu trhavinu nebo střelivinu. Průmyslově se vyrábějí pouze některé druhy třaskavin, jejichž výroba je z bezpečnostních důvodů ještě únosná. I tak hrozí nebezpečí výbuchů a havárií při jejich výrobě.

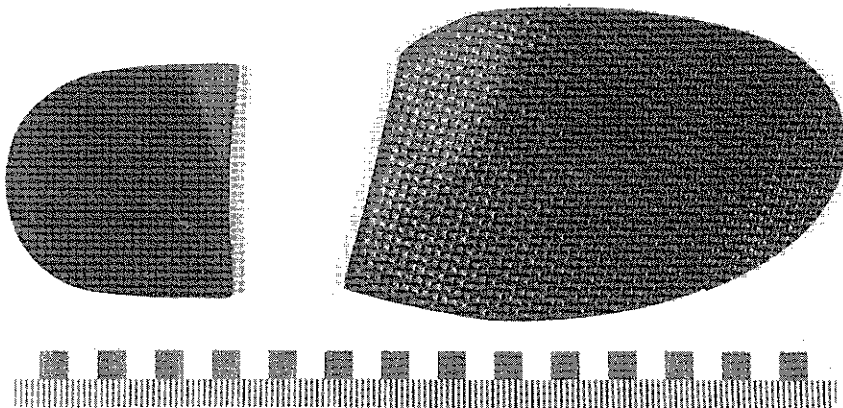
Pyrotechnické složky jsou směsí řady látek, které po vhodné iniciaci spolu exotermně reagují. Využívají se k vytváření zvukových, světelných, dýmových a dalších efektů. Uplatnění mají v civilní oblasti zejména jako ohňostrůjné prostředky a ve vojenské oblasti při vytváření dýmových clon, osvětlování terénu v noci, v různých signálních nábojích apod.

V posledních letech jsou v běžném prodeji **prostředky zábavné pyrotechniky**, které jsou určeny k vytváření zvukových a světelných efektů. Jde o průmyslově vyráběné prostředky, jejichž používání je relativně bezpečné, ovšem pouze při striktním dodržování návodu k použití. Dělí se podle hmotnosti výbušné složky do čtyř skupin, z nichž pouze dvě mohou být volně prodejně.

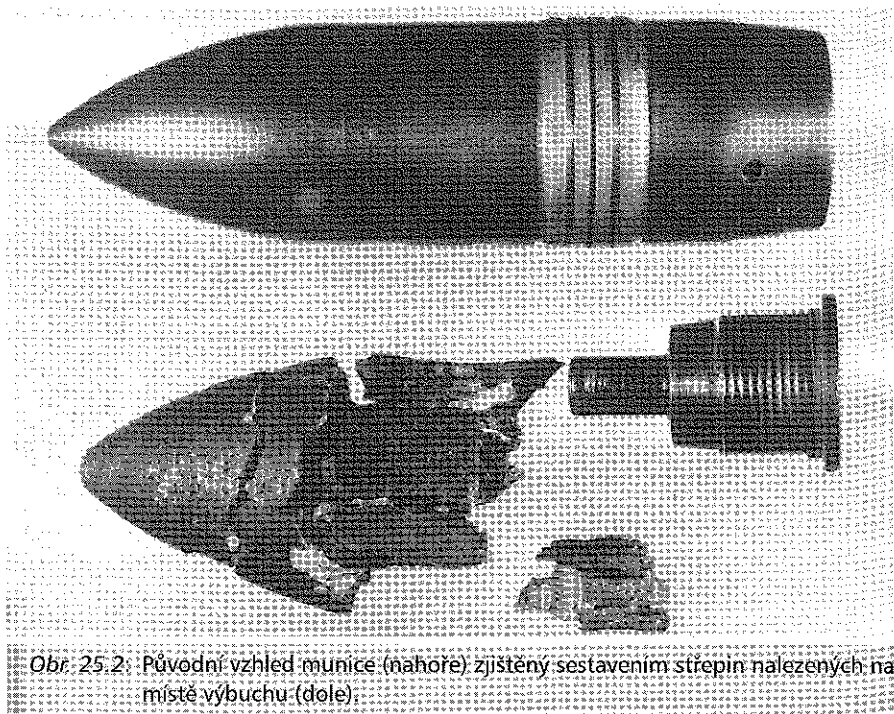
Podomácku připravované výbušniny jsou častým objektem zájmu zejména mládeže. Příprava je značně riskantní a každoročně dochází při ní a při následné manipulaci k poraněním a usmrcením osob.

§ 3 Objekty kriminalistické pyrotechniky

Objekty kriminalistické pyrotechniky jsou všechny druhy výbušných předmětů a jejich elementů, prostředky sloužící ke zhotovení výbušných předmětů, osoby a věci zasažené

Obr. 25.1: Kamuflovaný předmět – poděsev obuvi zhotovená z výbušniny.

Obr. 25.2: Původní vzhled munice (nahore) zjištěný sestavením střeplin nalezených na místě výbuchu (dole).

výbuchem a další objekty, které mohou poskytnout informace směřující k objasnění událostí spojených s výbušninami.

Pojmem *výbušný předmět* se rozumí komplex elementů, které dohromady tvoří zařízení, jež je schopné na určitý podnět způsobit výbuch. Výbušný předmět se skládá z výbušniny, která je vlastním nositelem energie, z rozněcovacího systému, který poskytne prvotní impuls k výbuchu a z různých obalů. Součástí výbušného předmětu mohou být i elektrické zdroje (nejčastěji různé typy baterií), časovací zařízení a další. Z kriminalistického hlediska je důležité rozdělení výbušných předmětů podle jejich určení, výrobce, účinků, konstrukce, případné kamufláže a dalších hledisek. Legálně (průmyslově) vyráběné výbušné předměty mají příslušné označení a jejich konstrukce je známa oprávněným osobám. Práce s nimi je proto relativně bezpečná, pokud nejde o objekty poškozené, selhané nebo nadměrně zkorodované. Identifikace těchto výbušných předmětů nečiní většinou problémy. Naproti tomu na nelegálně a podomácku zhotovené výbušné předměty, u kterých velmi často není známa jejich konstrukce a způsob roznětu, je třeba pohlížet jako na velmi nebezpečné objekty. Jakákoliv manipulace s těmito objekty vyžaduje maximální opatrnost. Za zvláště nebezpečné

jsou považovány *systemy kamuflované*, které svým vzhledem předstírají neškodné předměty (dopisy, balíčky, kapesní svítilny apod.).

Pro kriminalistickou pyrotechniku jsou důležité i prostředky, které slouží pro zhotovování výbušných předmětů. Ty lze nalézt při domovních a osobních prohlídkách i na pracovišti podezřelé osoby. Na základě jejich nálezu lze usuzovat na činnost, kterou se podezřelá osoba zabývala nebo zabývá. Řada prostředků je natolik typická, že jejich použití v jiné činnosti než při práci s výbušninami téměř nepřichází v úvahu. Při prohlídkách se běžně využívají detektory výbušnin, jejichž pomocí lze nalézt i nepatrné zbytky nebo otěry výbušnin.

Osoby nebo věci zasažené výbuchem poskytují informace o charakteru a intenzitě výbuchu, a to podle rozsahu poranění osob nebo poškození věcí. Často jsou v tělech osob nebo i ve věcech nalézány různé střepliny nebo jiné části vybuchlého výbušného předmětu.

§ 4 Vyhledávání a zajišťování stop a jejich zkoumání

Vyhledávání a zajišťování objektů a stop v kriminalistické pyrotechnice lze rozdělit na *dva zásadně odlišné druhy činností*. Zaprvé jde o vyhledání a zajištění nevybuchlých výbušných předmětů, a za druhé o vyhledání a zajištění stop po výbuchu především v rámci ohledání místa činu.

Vyhledávání nevybuchlých továrně vyrobených výbušných předmětů nečiní zpravidla potíže, jejich zajištění (většinou po demontáži iniciátorů) bývá bezproblémové. Podstatně komplikovanější a nebezpečnější je vyhledávání a zajišťování amatérsky zhotovených výbušných předmětů a zejména nástražných výbušných předmětů. Vyhledávání takovýchto výbušných předmětů je především záležitostí preventivní činnosti, např. při ochraně letecké dopravy, ale i v případech různých oznámení o umístění „bomb“ v nejrůznějších objektech. K těmto účelům se používají též speciálně cvičení psi a různé druhy detektorů výbušnin.

Veškerou činnost spojenou s vyhledáváním a zajišťováním výbušnin mohou vykonávat pouze pyrotechnici s odpovídajícím vzděláním a zkušenostmi. Jejich účast je nezbytná i při ohledání míst, kde došlo k výbuchu, neboť se na těchto místech mohou ještě vyskytovat nevybuchlé předměty.

V současné době se, pokud to konkrétní situace umožňuje, preferuje likvidace nevybuchlých nebo podezřelých objektů (mimo továrně vyráběných) přímo na místě nálezu, protože jakákoliv manipulace může být krajně riskantní. K likvidaci objektů se používají vodní rozstřelovače, což jsou relativně jednoduchá zařízení, která vystřelí proti likvidovanému objektu velkou rychlostí vodu. Dojde k velmi rychlé destrukci objektu, přičemž děj je natolik rychlý, že případná

výbušnina nestačí vybuchnout a je rozmetána do okolí. Následným ohledáním se zjistí, co bylo obsahem destruovaného objektu.

Ohledání míst, na kterých došlo k výbuchu, se principiálně neliší od ohledání jiných míst činů. Zajišťují se veškeré střeptiny, úlomky různých materiálů, elektrické vodiče, zbytky baterií, obalů apod. Typické je zajišťování **povýbuchových zplodin** z různých předmětů zasažených výbuchem nebo ze zeminy. Pro tyto účely je možné zajistit drobné předměty in natura nebo provést stery povýbuchových zplodin na vatové tampóny navlhčené vodou nebo směsí vody a acetonu. Specifické požadavky jsou kladeny na odběr vzorků zemin. Pro tyto účely jsou zpracovány metodiky, ve kterých je uvedeno, v jakých vzdálenostech a směrech od místa výbuchu je třeba tyto vzorky odebírat. Zkoumání nevybuchlých továrně vyráběných výbušných předmětů spočívá v určení jejich druhu a typu, výrobce a účelu, k jakému mají sloužit. Stejně údaje se zjišťují i v případech, kdy došlo k výbuchu předmětu a jeho původní vzhled se podaří sestavit z nalezených střeptin a dalších zbytků. Nevybuchlé továrně vyráběné výbušné předměty se po prozkoumání a deaktaci na určeném místě zničí výbuchem.

Zkoumání podomácku zhotovených výbušnin a výbušných předmětů a zkoumání povýbuchových zplodin se provádí chemickými a fyzikálně chemickými metodami v laboratořích. Běžně se využívají různé modifikace chromatografických metod, především *plynová a kapalinová chromatografie*. Svoje místo mají též metody *spektrální analýzy* i klasické analytické postupy.

Literatura

- DĚDEČEK, J., KOLÁŘ, P., MUSILOVÁ, D. Značkování trhavin částicemi Microtaggant. Čs. kriminalistika, 1992, č. 3, s. 209–215
- HRAZDÍRA, I., CIGÁNIK, L. Výbušniny, výbušné systémy. Praha: Policejní akademie ČR, 1998
- KRAJNÍK, V., LETOŠTÁK, L. Niektoré možnosti skúmania povýbuchových zplodin pre zistenie druhové príslušnosti časti výbušného systému. Československá kriminalistika, 1990, č. 3–4, s. 223–226
- LETOŠTÁK, L. Pyrotechnické zmesi. Československá kriminalistika, 1991, č. 4, s. 362–366
- RŮŽA, J., HLAVÁČEK, J. Zkušenosti z ohledání místa výbuchu neznámé výbušniny na volném prostranství. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu VB, 1989, č. 3
- VYHNÁLEK, O. Úmluva o značkování plastických trhavin přijata. Československá kriminalistika, 1992, č. 3, s. 270–271

Kapitola 26

Kriminalistická chemie

§ 1

Pojem kriminalistické chemie a její význam, vyhledávání a zajišťování stop

Kriminalistická chemie se zabývá zkoumáním vlastností, složení, vnitřní stavby a přeměny nejrůznějších látek, které se vyskytují v kriminalistické praxi. Počet těchto látek je obrovský a nelze úplně vyjmenovat všechny úkoly, které kriminalistická chemie řeší. Jde např. o zjišťování technických příčin požárů, zkoumání nátěrových hmot, toxikologická zkoumání, zkoumání léčiv a drog, zkoumání motorových pohonných hmot a mazadel, zkoumání vody, zkoumání ochranných prostředků používaných v zemědělství, zkoumání příčin a následků ekologických havárií apod. Kromě toho se chemické metody uplatňují i v dalších odvětvích kriminalistické techniky, např. v daktyloskopii (specializované postupy zviditelňování latentních stop), při zkoumání listin a dokladů, zkoumání povýstřelových a povýbuchových zplodin, při metalografických zkoumáních atd.

Kriminalistická chemie v současné době disponuje řadou velmi citlivých metod, které umožňují analyzovat nesmírně malá množství materiálů. Tato skutečnost se pozitivně projevuje při práci s mikrostopy.

Z pohledu kriminalistické identifikace neumožňuje kriminalistická chemie individuální identifikaci, ale zpravidla jen *určení skupinové příslušnosti*. Pouze ojediněle v kombinaci s jinými metodami (např. matematicko statistickými) lze dospět až téměř k individuální identifikaci. Tak tomu je např. při zkoumání vícevrstvých nátěrových systémů nebo při zkoumání textilních vláken.

Vyhledávání stop nečiní zpravidla potíže. Jde často o různé kapalné nebo práškovité látky v nejrůznějších obalech, léčiva a jejich zbytky, úlomky nátěrových systémů a další. Omezeně se vyskytují i látky plynné, jejich vyhledávání a zejména zajišťování však vyžaduje použití specializovaných postupů. Při nakládání s těmito materiály je třeba mít neustále na zřeteli, že může jít o *látky toxické, agresivní* nebo *hořlavé*, dokonce i o *výbušniny*. Není možné manipulovat s těmito látkami holou rukou, v úvahu nepřichází žádné očichávání nebo dokonce ochutnávání. Jediným možným organoleptickým posouzením je posouzení zrakové. Vždy je třeba striktně dodržovat hygienické zásady.

Vyhledané látky se balí do vhodných obalů, na práškovité látky postačují sáčky z plastických hmot, je však vhodné použít dvou nebo více sáčků navlečených na sebe pro zabránění porušení obalu. Lze využít i skleněné láhve, které se s těsnícími skleněnými zátkami používají i pro zajišťování kapalin. Veškeré použité obaly musí být dokonale čisté. V nejasnostech je vhodné

kontaktovat odborníky. *Pítevní materiály* určené k toxikologickým rozborům zajišťují lékaři, obdobně i vzorky krve nebo moči určené k těmto rozborům. Zajištěné materiály musí být zabaleny tak, aby nehrozilo nebezpečí jejich smísení nebo rozbití obalů. Nejvhodnější je osobní doručení na příslušné pracoviště.

§ 2 Zjišťování technických příčin vzniku požárů

Velmi často se lze v kriminalistické chemii setkat s požadavkem objasnění **technické příčiny požáru** (iniciace požáru).

Typických technických příčin vzniku požárů je několik. *Fyzikální příčinou požáru* je přehřátí hořlavých látek působením tepelných zdrojů (topidel na pevná, kapalná nebo plynná paliva, elektrických topidel, rozsvícených elektrických žárovek, elektrického oblouku vzniklého při elektrickém zkratu, soustředění slunečních paprsků optickými prvky a další). Fyzikální příčiny požárů sice nejsou přímo předmětem zájmu kriminalistické chemie, ale jejími metodami se zjišťují podmínky pro zapálení a hoření nejrůznějších materiálů, především body vznícení a vzplanutí. *Fyzikálně chemické příčiny požárů* se v kriminalistické praxi vyskytují zřídka. Jde o kombinace chemických a fyzikálních vlivů, které mohou vést k zapálení hořlavých materiálů. Příkladem může být zahřátí nějaké látky pod zápalnou teplotu a následná chemická reakce, která vede ke zvýšení teploty a hoření. S uvedenými příčinami požárů se lze nejspíše setkat v chemickém průmyslu. *Chemické příčiny požárů* spočívají většinou v exotermických (teplo uvolňujících) chemických reakcích, při kterých se uvolňuje množství tepla, způsobí zapálení hořlavé materiálu. Jde např. o uvolněné teplo při „hašení“ nehašeného vápna, teplo uvolněné při reakci alkalických kovů (sodíku, draslíku) s vodou a nejrůznější chemické reakce využívané průmyslově v chemickém průmyslu. Do této skupiny příčin požárů je třeba zařadit i látky samovznětlivé (např. bílý fosfor). *Biochemické příčiny požárů* se v kriminalistické praxi vyskytují téměř výhradně jen v podobě samovznícení nedostatečně suchých rostlinných hmot.

K požáru může dojít pouze za určitých, poměrně přesně stanovených podmínek. Musí být přítomna *hořlavá látka*, tj. látka schopná reagovat s kyslíkem (nejčastěji ze vzduchu), musí existovat určitá (pro každou hořlavou látku jiná) *iniciální teplota*, od které je hořlavá látka schopna prudké reakce s kyslíkem (hoření) a konečně musí být zajištěn plynulý dostatečný *přísun kyslíku* do místa hoření. V některých případech je pro iniciaci hoření potřebný ještě nějaký *energetický impuls* (jiskra, tření, ozáření ultrafialovým zářením apod.). V uzavřených prostorách může dojít po vyčerpání kyslíku k samozhášení ohně. Naopak existují látky, které mají ve své struktuře nestabilně vázaný kyslík a průběh hoření tak dotují „z vlastních zdrojů“. Hoření takových látek nelze ukončit zamezením přístupu kyslíku (vzduchu). Jde např. o různé nitrované sloučeniny, jako jsou některé střelné prachy, celuloid a další.

Hořet mohou jak *látky pevné*, tak i *kapalné a plynné*. Vlastní proces hoření však vždy probíhá v plynné fázi, tzn., že hoří páry nad povrchem kapaliny nebo pevné látky. Tyto páry vznikají buďto odpařením kapalin nebo jako rozkladné produkty pevných látek. V kriminalistické praxi jsou všechny tři skupiny látek zastoupeny v podstatě rovnoměrně. Kriminalisticky významné procesy **samovznícení** se týkají samovznícení *rostlinných materiálů*, tzv. *vysychavých olejů a uhlí a uhelných výrobků*. Samovznícení rostlinných materiálů nastává u rostlinných hmot, které nejsou dostatečně usušeny (požáry stohů a skladovacích prostor s nedostatečně usušenou sklizenou pící). V prvních fázích samovznícení dochází v materiálu k výraznému množení mikroorganismů, které svými životními pochody zvyšují teplotu asi na 70 °C. Následně hynou, ale tato teplota postačuje k postupnému teplotnímu rozkladu materiálu, který přechází až k bezplamennému hoření (žhnutí). Pokud se takové žhnoucí ložisko přiblíží k povrchu skladovaného materiálu s přístupem vzduchu, přejde v plamenné hoření. Důkaz samovznícení spočívá v důkazu organických kyselin vzniklých činností mikroorganismů i v nálezu typicky prohořelých míst skladované rostlinné hmoty, tzv. kanálů.

Samovznícení vysychavých olejů je typické pro *fermež* a pro nátěrové hmoty, které ji obsahují. Omezeně se tento druh samovznícení týká i některých podílů rostlinných olejů používaných v potravinářství. Podstatou je zvýšení teploty při zasychání uvedených látek, přesněji při jejich polymeraci. Pokud je v blízkosti přítomna snadno hořlavá látka (papír, vata, textilie), může dojít k jejímu vznícení.

Samovznícení uhlí a uhelných výrobků (briket) je vlastně pokračováním postupné dlouhodobé přeměny pravěkého rostlinného materiálu v uhlí. Při styku historicky mladých druhů uhlí (hlavně hnědého) se vzdušným kyslíkem po vytěžení ze země může dojít k urychlení dlouhodobých procesů a následně k hoření. Týká se především velkých skládek uhlí (u tepelných elektráren, tepláren), ale v úvahu přichází i u menších množství.

§ 3 Zkoumání nátěrových hmot, toxikologická a další zkoumání

Zkoumání nátěrových hmot přichází v úvahu při řešení dopravních nehod, především, když některý z účastníků dopravní nehody z místa ujel a dále při řešení případů krádeží vloupáním, kdy jsou často na různých nástrojích nebo napadených objektech nalézány otěry nátěrových hmot. Okrajově přichází v úvahu při zkoumání nátěrových hmot použitých k vytvoření různých nápisů a při jiných událostech. Zkoumání nátěrových hmot poskytuje odpověď na otázku, jakým druhem nátěrové hmoty byl zkoumaný materiál vytvořen a jaká je barva (odstín) zkoumané nátěrové hmoty. Pro tyto účely byla vypracována řada metod laboratorního zkoumání, přičemž žádná z nich nevede k individuální identifikaci nátěrové hmoty. Zjišťuje se odstín nátěrové hmoty podle standardizované vzorkovnice, typ nátěrové hmoty podle jejího rámcového (skupinového)

složení, působení vnějších vlivů na její vzhled s ohledem na čas, který uplynul od použití nátěrové hmoty do jejího zkoumání a další. Při analýzách vícevrstevných nátěrových systémů (úlomků nátěrových systémů z karosérií motorových vozidel) lze získané laboratorní výsledky matematicko statistickými metodami zpracovat a dospět k velmi pravděpodobným, i když většinou nikoliv jednoznačným závěrům o identitě. Zkoumání nátěrových hmot je prováděno řadou laboratorních postupů, z nichž nejfrekventovanější skupinu tvoří metody spektrofotometrické. Existuje však i řada orientačních zkoušek, např. zkoušek s pomocí rozpouštědel, které umožňují zařazení nátěrové hmoty do konkrétnější skupiny.

Častým objektem kriminalistické chemie jsou **toxikologická zkoumání**. Týkají se zjišťování přítomnosti jedů a dalších zdraví škodlivých látek v tělních tekutinách lidí, příp. zvířat (krvi a moči) nebo i v pitevních materiálech. Zkoumání přichází v úvahu i při analýzách nápojů a potravin a jejich zbytků. Tato zkoumání jsou po odborné stránce velmi náročná a komplexní zkoumání patří výhradně do kompetence specializovaných pracovišť. Toxikologií se nezabývají pouze kriminalistická pracoviště, ale i pracoviště soudně lékařská a soudně chemická, která většinou spadají do kompetence Ministerstva zdravotnictví.

Působení jedů na lidský, příp. i na zvířecí organismus je často velmi komplikované a záleží na řadě vnějších i vnitřních faktorů. Uplatňuje se např. individuální dispozice organismu, způsob podání toxické látky, čistota nebo naopak příměs látek, se kterými je podána a další faktory. Konkrétní reakce živého organismu na podání toxické látky může být zcela neadekvátní a vymyká se běžným představám. Mezi toxikologická zkoumání lze zařadit i analýzy krve, příp. moči za účelem zjištění *přítomnosti a množství etylalkoholu* (líhu) nebo *léčiv a drog*.

Zkoumání pohonných hmot a maziv se vyskytuje při vyšetřování příčin poškození zážehových nebo vznětových motorů, a to zejména při různých poruchách a leteckých haváriích. V úvahu přichází i **zkoumání vody, zemin a rostlinných zbytků** při řešení ekologických havárií a podobných událostí. Omezeně se zkoumají i *kosmetické přípravky* (hlavně rtěnky) a různé druhy *potravinářských surovin a výrobků* a další objekty.

§ 4 Pojem léčiv a drog a jejich zkoumání

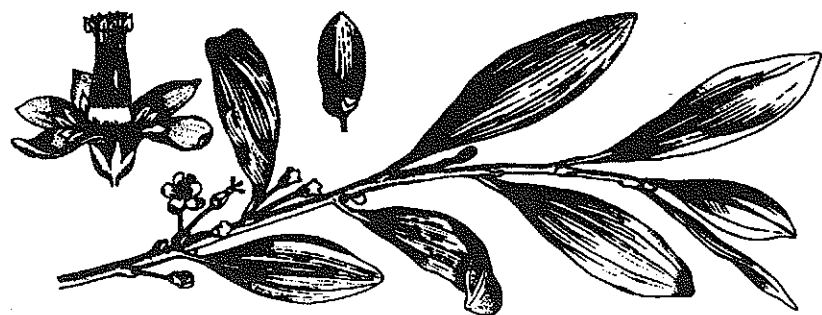
Léčiva a drogy tvoří v rámci kriminalistické chemie důležitou skupinu objektů, jejichž význam v kriminalistické praxi v poslední době stoupá. Historicky se obě skupiny látek zpočátku podstatně nelišily, teprve v průběhu vývoje lidstva došlo k jejich odlišení na léčiva, tedy látky, které mohou objektivně pomoci při léčbě nejrůznějších nemocí a na drogy, které jsou konzumovány především proto, aby přinášely subjektivně příjemné

pocity. Je třeba upozornit na skutečnost, že hranice mezi těmito dvěma skupinami látek není zcela ostrá a některé z nich oscilují mezi oběma skupinami a jsou využitelné jako léčiva i jako drogy. Léčiv je v současné době známo velké množství a naprostá většina z nich nemá kriminalistický význam. Při jejich případném zkoumání se pouze konstatuje, o jaké léčivo jde a jaké je jeho hlavní použití. Těžiště kriminalistického zájmu tvoří *drogy*, ale i ta *léčiva*, která mohou být za určitých podmínek jako drogy zneužita.

Drogy se dělí podle svého původu na *přírodní a syntetické*. Přírodních drog je omezený počet daný přírodními (rostlinnými) surovinami, ze kterých se jednoduchými nebo komplikovanějšími postupy získávají.

Významným přírodním zdrojem drog je rostlina *konopí*. Tato rostlina, pěstovaná ve vhodných klimatických podmínkách (např. v oblasti Blízkého východu, Mexika, severních oblastech afrického kontinentu), poskytuje základní surovinu pro výrobu *hašiše a marihuany*. Technologie výroby je velmi jednoduchá. V přesně stanoveném vegetačním období se otrhají (oderou) samičí květy této rostliny, které obsahují významný podíl vlastní účinné látky – tetrahydrokanabinolu (ve zkratce THC). Takto sklizené květy se slisují do podoby desek, hranolů nebo koulí a pod názvem hašiš se ilegálně exportují do oblastí konzumace. Zbylé části rostliny (listy, řapíky a další) obsahují podstatně méně účinné látky, ale po usušení se konzumují jako marihuana. Hašiš se míchá s tabákem a v podobě cigaret nebo lulkového tabáku se kouří, marihuana se kouří bez příměsi tabáku. Existuje i produkt nazývaný „tekutý hašiš“, což je extrakt účinných látek hašiše ve vhodném rozpouštědle, kterým se impregnuje tabák, jež se kouří. Drogy z konopí nemají v současnosti legální použití.

Druhým významným přírodním zdrojem pro přípravu drog je *mák*. Jde o kulturní plodinu, využívanou též potravinářsky. Rostlina mák poskytuje v určitém vegetačním období (ve stadiu tzv. mléčné zralosti, kdy jsou již vytvořeny v konečné velikosti makovice, které však ještě nezasychají) po nařiznutí makovic hustou bělavou tekutinu, zvanou *surové opium*, která obsahuje značné množství *morfinu*. Pro získání opia se vytékající opium sbírá. Po úpravách, které spočívají především v odpaření přebytečné vody, se opium zasílá ke zpracování. Jeho zpracování může být legální (jde o významnou farmaceutickou surovinu) nebo ilegální. Z legálně vyprodukovaného opia se průmyslově získává separací morfin, který se používá omezeně v lékařství, ale především se z něho vyrábí *kodein*, který je účinnou složkou řady léčiv a ročně se ho spotřebují velká množství. Ilegální zpracování opia vede nejprve rovněž k separaci morfinu, ze kterého se následně chemickým postupem získává velmi nebezpečná droga *heroin*. Ten nemá v současnosti legální použití a slouží pouze jako droga. Nejvýznamnější produkční oblasti opia jsou Dálný východ, Indie, Pákistán, Turecko a země bývalé Jugoslávie. Heroin se konzumuje především injekčně a je považován za tzv. tvrdou drogu.

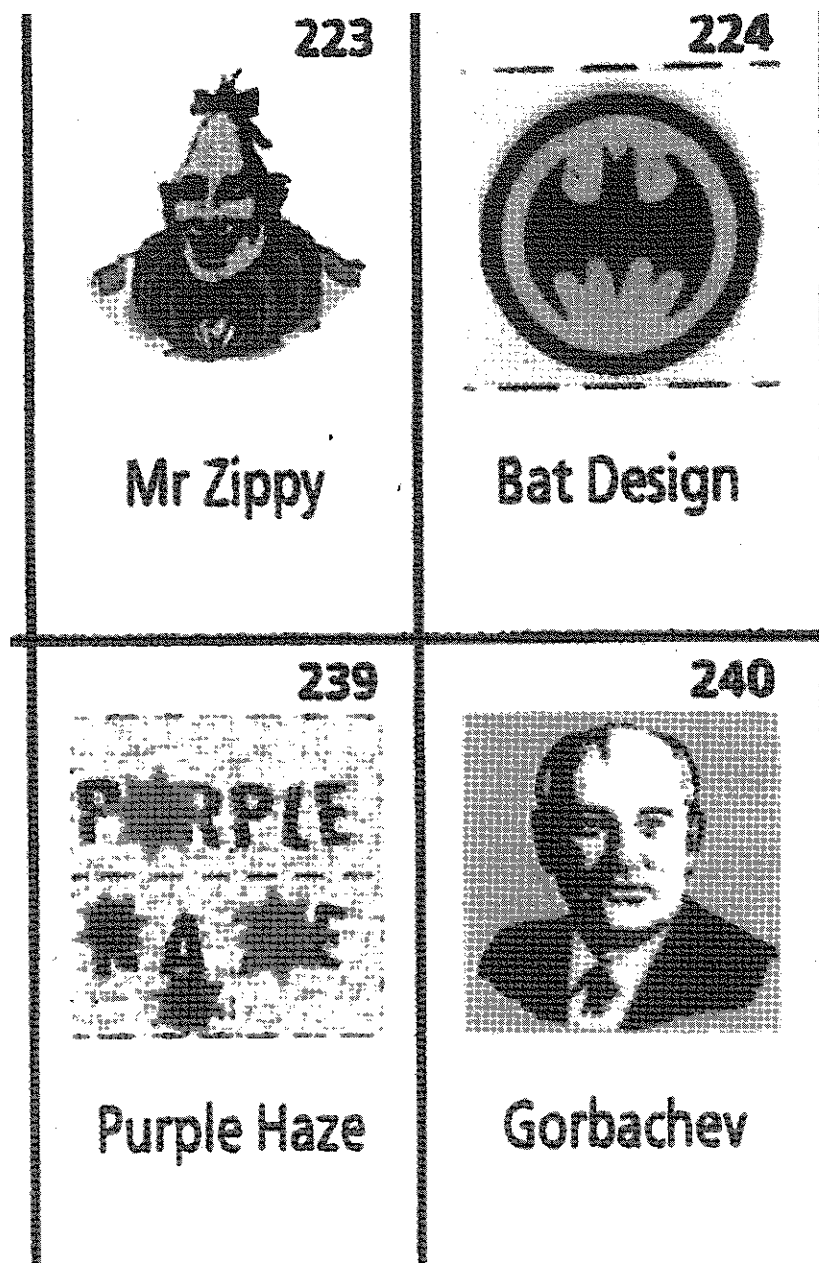

Obr. 26.1: Vzhled větévky keře koky.

Poslední významnou přírodní surovinu pro přípravu drog jsou keře *koka*. Tento keř roste např. v podhůří jihoamerických And, především v Bolívii, ale i v Peru a jinde. Listy obsahují *kokain*, který se z nich separuje a tvoří společně s heroinem dvojici nejnebezpečnějších drog přírodního původu. V posledních letech se z kokainu získává droga označovaná slangově *crack*, což je chemicky čistá báze kokainu. Kokain se aplikuje většinou injekčně, případně šňupáním, crack se kouří, resp. se inhalují jeho páry. Kokain ani crack nemají legální použití.

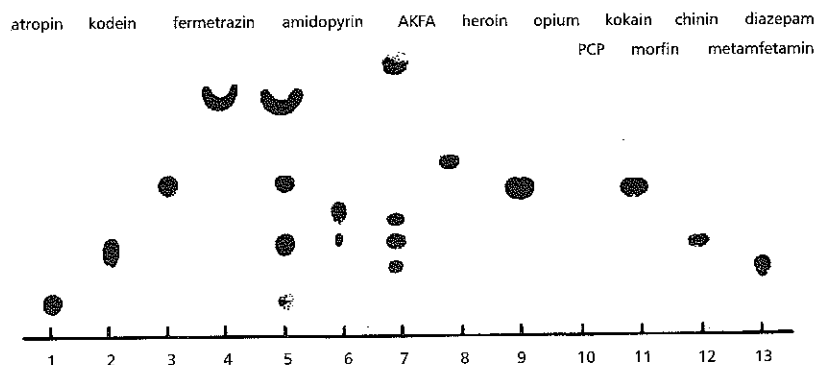
Ostatní drogy přírodního původu nejsou již zdaleka tak rozšířeny jako drogy připravované ze tří uvedených přírodních materiálů. Jejich používání je omezeno pouze na určitá teritoria nebo etnické či náboženské skupiny. Jde např. o *halucinogenní houby*, *kaktusy* nebo různé byliny.

Syntetické drogy jsou na tuzemské drogové scéně zastoupeny především halucinogeny, budivými aminy a tuzemskou specialitou, přípravkem brown. *Halucinogeny* jsou zastoupeny především dietylamidem kyseliny lysergové (ve zkratce LSD) a některými léčivými používanými v psychiatrii. *LSD* se konzumuje ústy ve velmi malém množství (cca 0,1 mg i méně). Distribuuje se již rozděleno na jednotlivé dávky, které jsou naneseny na kousky papíru nebo na kostky cukru či tablety běžných léčiv. *Budivé aminy* je společný název pro skupinu chemicky příbuzných látek, z nichž některé lze konzumovat jako drogy. Typickou drogou tvoří *amfetamin*, ale zejména *pervitin*, který je v současnosti velmi rozšířen a ve velkém množství ilegálně připravován. Chemicky se jedná o metamfetamin a není v současnosti legálně využíván. Chemickými analogy jsou i levotočivá forma hydrochloridu metamfetaminu zvaná *ice* (led) nebo droga *extáze*. Tyto drogy se nazývají „taneční drogy“. Droga *brown* nemá konstantní složení a je připravována z kodeinu, resp. z léků, které kodein obsahují. Aplikuje se injekčně a její účinky jsou podobné účinkům heroinu. Hlavní účinnou složkou hnědé kapaliny (odtud název brown) je hydrocodon ve směsi s řadou dalších látek.

Obr. 26.2: Příklady papírků s různými obrázkovými motivy („tripů“), napuštěných LSD (Bundeskriminalamt, SRN).

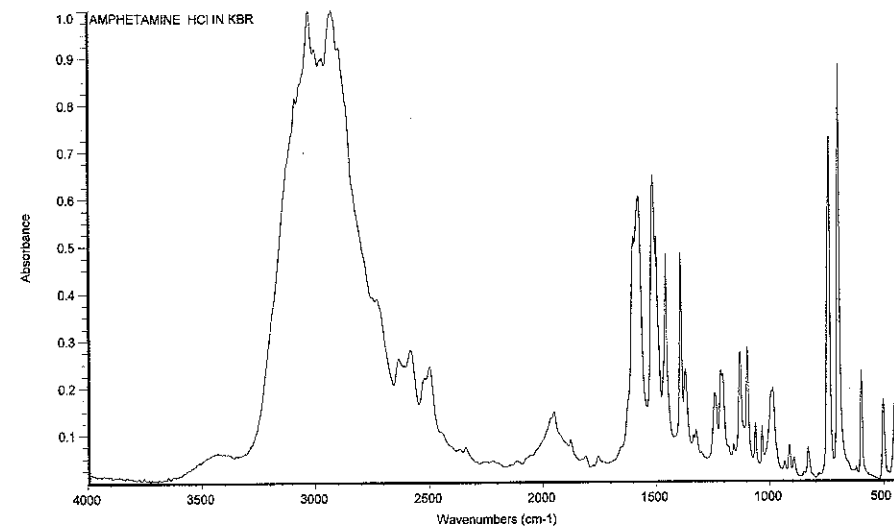
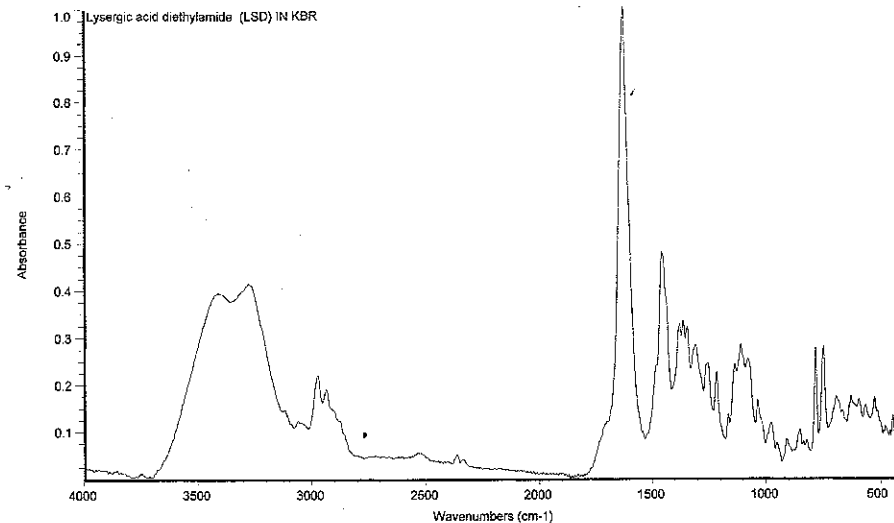
Relativně samostatnou skupinu drog tvoří *těkavá rozpustidla*. Aplikují se vdechováním zpravidla v omezeném prostoru, a to velmi často s hlavou vsunutou do sáčku z plastické hmoty. Po intoxikaci dochází často k udušení konzumenta, protože není schopen pod vlivem vdechované látky (často toluenu) sejmut sáček z hlavy či jinak se vymanit z omezeného prostoru.

Obr. 26.3: Překreslený vzhled výsledku analýzy některých drog metodou chromatografie na tenké vrstvě.

Typické stopy vztahující se k léčivům a drogám tvoří různé neznámé práškovité i kapalné materiály, různé lékové formy léčiv (tablety, dražé, injekce, spreje, čípky), laboratorní vybavení, použité injekční stříkačky a jehly a nejrůznější obaly a etikety a jejich zbytky. Věcným důkazem je i odborná literatura a případně i poznámky o průběhu experimentů či přípravě různých látek. V úvahu je třeba brát i nálezy *překursorů*, tj. pomocných látek nebo výchozích surovin, které mohou sloužit k přípravě drog. Z biologických materiálů jde především o odebrané vzorky krve a moči nebo žaludečního obsahu. V případech úmrtí jsou odebírány i pitevní materiály. Nalezené materiály se vždy zajišťují všechny (neodebírají se tedy pouze jejich vzorky), a to především proto, aby v případě, že jde o látky, jejichž držení je bez příslušného povolení zakázáno, nezůstávaly v ilegálním oběhu.

Zkoumání léčiv a drog je odborně náročné. Pro tyto účely jsou vypracovány standardní postupy, které začínají přehlednými zkouškami (screeningovými testy) a končí jednoznačnou identifikací neznámé látky. Využívají se přitom nejrůznější laboratorní metody, především metody chromatografické, spektrofotometrické a metody hmotnostní spektrometrie.

Obr. 26.4: Infracervená spektra LSD a amfetaminu

Důležitá je i možnost alespoň orientačního posouzení neznámých látek přímo v terénu. Pro tyto účely slouží různé *terénní testy*, jako je např. tuzemský prostředek označovaný **D-Test**. Výsledky těchto orientačních zkoušek mohou pouze zvýšit podezření na přítomnost konkrétní drogy, konečný a jednoznačný výsledek však poskytuje až laboratorní vyšetření.

Literatura

- BAUER, P., RŮŽA, J. K odběru stop a srovnávacích vzorků pro chemické kriminalistickotechnické zkoumání. Kriminalistický sborník, 1989, č. 1, s. 31–34
- BOLEHOVSKÝ, J. Extáze. Kriminalistika, 2002, č. 4, s. 241–254
- ČERNÝ, M., ZRCEK, F., KNY, M. Stopové prvky v drogách rostlinného původu. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 4, s. 6–9
- HAVEL, Z. Požární chemie. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1988
- CHŁOBOWSKA, Z., PIEKOSZEWSKI, W. Ekspertyza toksykologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 289–314
- SUCHÁNEK, J. Zajišťování úlomků nátěrových systémů a perspektivy jejich zkoumání na OS SNB. Kriminalistický sborník, 1984, č. 11, s. 695–699
- ŠTABLOVÁ, R. a kol. Návykové látky a kriminalita. Praha : Policejní akademie ČR, 1995
- VEČERKOVÁ, J. Léková toxikomanie v ČSFR. Československá kriminalistika, 1990, č. 3–4, s. 241–249
- VEČERKOVÁ, J. Problematika zneužívání hydrocodonu v ČSFR – příspěvek „Brown“. Čs. kriminalistika, 1992, č. 3, s. 216–228

Kapitola 27

Kriminalistická elektrotechnika

§ 1 Pojem, kriminalistický význam a objekty zkoumání

Elektrotechnika je obecně naukou o výrobě, přenosu a rozvodu elektrické energie a jejím využívání v nejrůznějších oblastech lidské činnosti, např. v průmyslu, zemědělství, dopravě, telekomunikacích, ale i v domácnostech. Výrobků, které pro svou činnost potřebují elektrickou energii, je nepřeborné množství. Při výrobě, přenosu a využívání elektrické energie dochází z různých příčin k poruchám elektrických zařízení a spotřebičů, které mohou způsobit technické problémy nebo havárie včetně požárů a výbuchů nebo mít za následek zranění nebo usmrcení osob.

Určit příčiny těchto negativních jevů (nežádoucích účinků elektrické energie) je základním úkolem **kriminalistické elektrotechniky**.

Kriminalistické zkoumání je zaměřeno především na:

- zjišťování poruch rozvodů a spotřebičů elektrické energie z hlediska dodržení účelu, podmínek použití a dovolených zatížení jednotlivých částí, přičemž se zjišťuje, zda jednotlivé části a prvky rozvodu (vodiče, pojistky, rozvaděče, jističe, stykače, spínače a další) a spotřebiče odpovídají příslušným předpisům a normám v souvislosti s jejich konkrétním použitím,
- zjišťování příčin selhání ochrany před nebezpečným dotykovým napětím,
- zjišťování a existenci poruch elektrických instalací a zařízení motorových vozidel (např. nedostatky v osvětlení vozidla při snížené viditelnosti) či opomenutí obsluhy, která předem nezkontrolovala technický stav osvětlení vozidla,
- zjišťování příčin a působení statické a atmosférické elektřiny,
- zjišťování účelu a funkčnosti elektrických součástí (prvků) a jejich fragmentů použitých ke konstrukci elektrických iniciačních okruhů nástražných výbušných systémů.

Nejčastějšími **objekty kriminalistické elektrotechniky** jsou:

- elektroinstalační materiály (vodiče, kabely, spojovací krabice), instalační přístroje (spínače, zásuvky, vidlice, pojistky, jističe, stykače, relé a další) a rozvodná zařízení (přístrojové a elektroměrné desky, rozvodnice, přípojkové skříně), které se nacházejí v předpokládaném ohnisku vzniku události nebo jeho blízkosti a u kterých lze předpokládat výskyt poruch nebo jsou s událostí jinak blíže spojeny,
- elektrické spotřebiče a přístroje (svítidla, různé tepelné zdroje, elektrické motory, lednice, sporáky a další), u kterých se předpokládá výskyt poruchy,

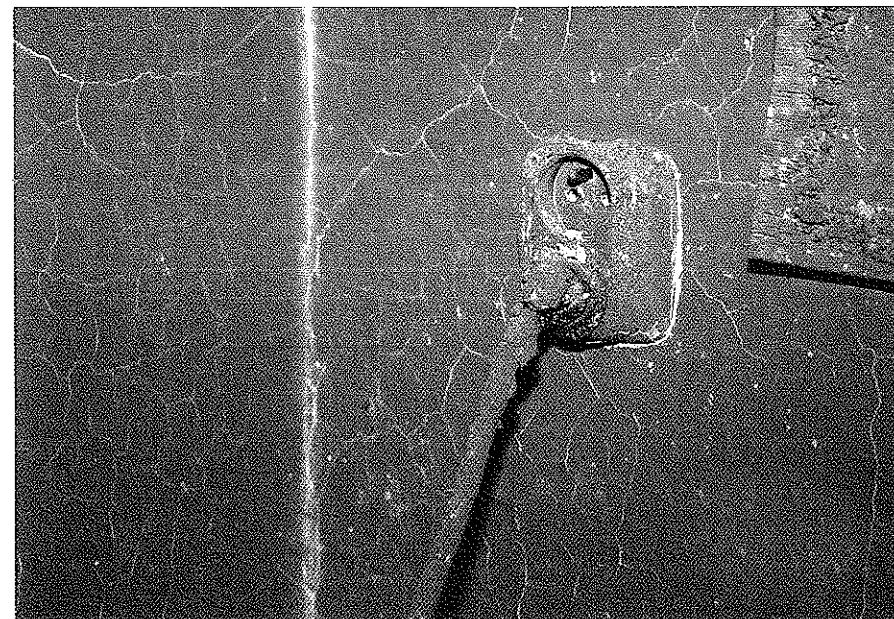
- elektroinstalační materiál, instalační přístroje a elektrické spotřebiče a části rozvodného zařízení, se kterými v okamžiku vzniku události byla postižená osoba v kontaktu,
- části elektrické instalace se stopami po působení elektrického zkratu,
- oděvní svršky poškozené osoby a jejich zbytky spolu se vzorky látek, se kterými osoba manipulovala v případech posuzování účinků statické elektřiny,
- žárovky, jejich části a zbytky z dopravních prostředků nebo odpovídající reflektory a jejich části při posuzování otázek, zda konkrétní osvětlení bylo v době události v provozu.

§ 2 Vyhledávání, zajišťování a zasilání objektů kriminalistické elektrotechniky ke zkoumání

Vyhledávání jednotlivých objektů probíhá především při ohledání míst kriminalisticky relevantních událostí. Vyhledávání jednotlivých objektů a stop nedělá většinou problémy, protože jde o objekty viditelné zpravidla pouhým zrakem. Zvláštní pozornost vyžaduje vyhledávání částí rozbitých žárovek, především fragmentů žhavených vláken, k jejichž vyhledání je potřebné použít vhodné optické zvětšovací pomůcky. Při vyhledávání jednotlivých objektů, které mají být následně předmětem znaleckého zkoumání, je velmi účelná přítomnost odborníka nebo znalce, který může tyto objekty typovat a rozhodnout o nevhodnějším způsobu jejich zajištění. V některých případech je potřebné zajišťovat prvky proudové ochrany (pojistky, jističe) i v místech vzdálených od místa události, a to podle konkrétního provedení elektrické instalace.

Při *úrazech elektrickým proudem* jsou jednotlivé spotřebiče, prvky elektrického rozvodu a další objekty vizuálně často v dobrém stavu a mnohdy nic při prvotním posouzení nenasvědčuje tomu, že mohou být příčinou šetřené události. Faktické závady se prokáží až při laboratorním zkoumání nebo po pečlivém proměření elektrického rozvodu. Naopak v *případech požárů a havárií* jsou jednotlivé objekty elektrotechnického zájmu často silně narušeny nebo i téměř zničeny, přičemž je nutné mnohdy složitě prokazovat, zda jejich poškození vzniklo před konkrétní událostí (a mohlo být případně i její příčinou) nebo až v průběhu události a nemá s jejím vznikem příčinnou souvislost. Těmto potřebám musí odpovídat i zajišťování vzorků a posouzení celého místa události s ohledem na možné souvislosti.

Objekty kriminalistické elektrotechniky se **zajišťují** vždy na místech, kde byly instalovány. Přitom se využívají i dostupné technologické údaje o jejich umístění, účelu, typu a charakteru s cílem jejich bližší specifikace pro kriminalisticko technické účely. K zajišťování uvedených objektů se používá běžné nástrojové vybavení, které je součástí vybavy kriminalistických kufrů určených pro práci na místě činu.

Obr. 27.1: Vadná elektroinstalace jako příčina požáru.

Elektrické vodiče se zajišťují jak pro účely elektrotechnického zkoumání, tak i pro účely *metalografického zkoumání*. Těmito zkoumáním lze např. zjistit, zda v konkrétním případě došlo ke zkratu na vodičích připojených ke zdroji elektrické energie nebo zda k jejich poškození došlo následně, např. působením požáru. Tato zkoumání lze snadněji uskutečnit na měděných vodičích, obtížněji na vodičích hliníkových.

V dokumentaci, která se týká zajištěných vodičů, musí být jednoznačně uvedeno, kde je místo předpokládaného negativního působení elektrického proudu (např. zkratu) a kde jsou vedeny zajišťovací řezy, stříhy nebo seky. Části elektrického vedení určené pro expertizní zkoumání se zajišťují od předpokládaného místa negativního působení elektrické energie v délce několika decimetrů a jasně se označí (a v protokolu uvedou) konce, které nemají být zkoumány.

Zvláštní pozornost zasluhuje zajišťování zbytků požárem pozměněných instalačních krabic, pojistkových a jističových prvků, rozvodných zařízení, instalačních desek, vypínačů, zásuvek, elektroměrů a dalších obdobných elektrotechnických prvků. Často jde o značně poškozené a nekompatní objekty, které se při nevhodné manipulaci dále destruuji.

Tyto objekty je třeba velmi opatrně balit do měkkého papíru, ukládat do vhodných obalů, zpravidla vyplněných měkkým, otřes pohlcujícím materiálem. Doručení na příslušné expertizní pracoviště je nevhodnější osobně nebo kurýrní službou.

Zajišťování rozměrných objektů (elektrických topidel, ohřivačů vody, infrazářičů, teplometů a dalších) se řídí jejich specifickými vlastnostmi, jako jsou velikost a hmotnost. Platí pro ně obecně veškeré zásady pro zajišťování stop s tím rozdílem, že vzhledem k jejich rozměrům a hmotnosti je mnohdy účelnější jejich zkoumání na místě nálezu nebo v jeho blízkosti, čímž se ušetří mnohdy obtížný transport na vzdálené expertizní pracoviště.

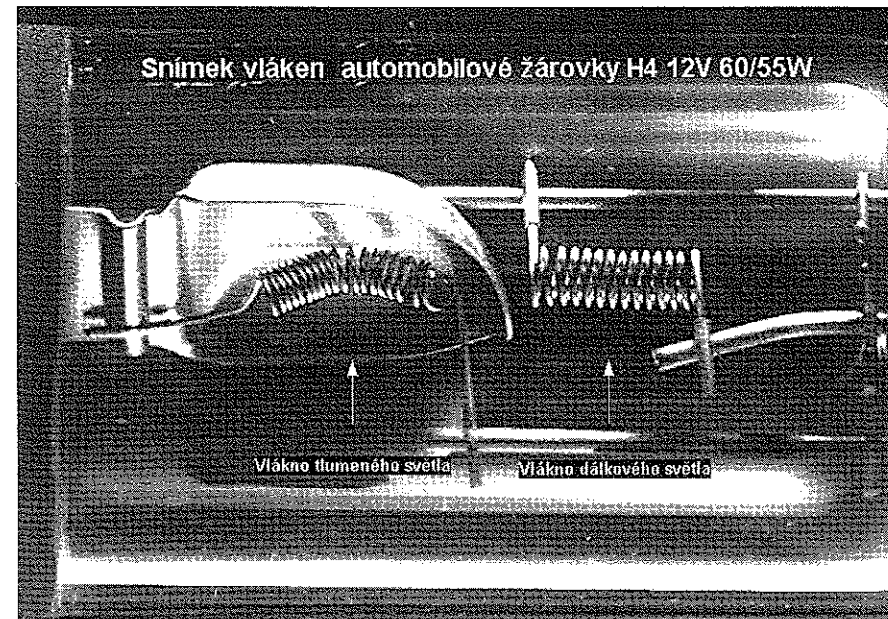
§ 3 Možnosti a způsoby kriminalistického elektrotechnického zkoumání

Kriminalistické elektrotechnické zkoumání se uskutečňuje zejména v případech:

- ⊕ *mimořádných událostí*, jako jsou požáry, výbuchy, průmyslové havárie v *hospodářských provozech*,
- ⊕ *obdobných mimořádných událostí*, které se netýkají průmyslových objektů, ale domácností, obytných domů nebo podobných objektů,
- ⊕ *všech úrazů*, ke kterým došlo v souvislosti s nebezpečným dotykem s elektrickým zařízením,
- ⊕ *posuzování funkčnosti* osvětlovacích zařízení na motorových či nemotorových vozidlech, pokud je podezření, že jejich závada za snížené viditelnosti vedla k dopravní nehodě,
- ⊕ *posuzování vlivu elektrostatické elektřiny* na vznik a průběh kriminalisticky relevantní události,
- ⊕ *zásahu člověka výbojem atmosférické elektřiny* (blesku); v těchto případech se zpravidla pouze konstatuje, že poranění nebo smrt byly způsobeny tímto fenoménem,
- ⊕ *okrajově* (vzhledem k četnosti výskytu) se kriminalistická elektrotechnika zabývá případy, kdy úraz nebo smrt člověka jsou dávány do souvislosti s tzv. *krokovým potenciálem*, který se uplatní při pádu elektrických vodičů pod napětím na zem nebo při porušení izolačních vlastností kabelů umístěných v zemi.

Kriminalistické elektrotechnické zkoumání bývá většinou zaměřeno na zjišťování poruch rozvodů a vodičů elektrické energie, dodržení účelu zařízení s přihlédnutím k jeho konstrukci, vlivům prostředí, podmínkám použití, dovolenému zatížení a dalším důležitým faktorům. Časté je posuzování jisticích prvků s ohledem na jejich funkci a dimenzování.

Důležitým úkolem je i posuzování možností *zkratů* jako technické příčiny vzniku požáru. Teplota, která existuje v místě zkratu (cca 2000 °C a výše), je více než dostačující pro vznik požáru. Kriminalisticky významnou technickou příčinou požáru může být i tzv. *přechodový odpor* (vzniká např. při nedostatečně upevněných elektrických vodičích v různých instalačních prvcích, jako jsou zásuvky, krabice apod.), který je

Obr. 27.2: Vzhled vláken žárovky z hlavního světlometu motorového vozidla.

příčinou zvýšení teploty na stykovém místě. Tento přechodový odpor souvisí i s nesprávně dimenzovanou elektrickou rozvodnou sítí. Metody zkoumání zkratu se liší podle toho, zda jde o měděné nebo hliníkové vodiče. Hodnotí se otavené konce vodičů, u kterých se předpokládá existence zkratu.

Velmi nebezpečný z hlediska vzniku požáru, případně výbuchu, je účinek *elektrostatické elektřiny*, která obecně vzniká při vzájemném kontaktu a pohybu (tření) dvou elektricky nevodivých materiálů. Přitom vzniká vysoké elektrické napětí (až řádově statisíce voltů) s nízkou proudovou intenzitou, které je schopné při přeskočení jiskry zapálit snadno hořlavé materiály, zejména páry těkavých hořlavin (benzinu, acetonu, lihu, benzenu a dalších). Tímto způsobem došlo k řadě požárů, mnohdy s tragickými následky, v domácnostech (praní textilií v benzínu) i v průmyslu při zanedbání potřebných bezpečnostních opatření.

Významným úkolem kriminalistické elektrotechniky je i *zkoumání žárovek z motorových vozidel*. Hlavním úkolem je zjištění, zda žárovka v době své destrukce svítila (byla pod napětím) či nikoliv. Zodpovězení této otázky je důležité pro zjištění, zda vozidlo bylo za snížené viditelnosti osvětleno nebo zda při změně směru jízdy byla funkční příslušná směrová světla. Omezeně se tato zkoumání týkají i nemotorových vozidel (jízdnicích kol). Zkoumáním se zjišťuje, zda žhavicí vlákno žárovky bylo horké (žárovka

svítíla) či nikoliv. V případě horkého vlákna žárovky dochází k natavování drobných částecí skla z rozbité baňky žárovky na toto vlákno, v případě studeného vlákna k tomuto jevu nedochází, navíc charakter lomů horkého a studeného vlákna při zkoumání pod mikroskopem je odlišný. Tato zkoumání jsou použitelná u běžných žárovek pro motorová vozidla, nikoliv pro zkoumání xenonových výbojek používaných v reflektorech moderních vozidel. Pro tyto případy nejsou doposud k dispozici vhodné metody zkoumání.

Literatura

ANDERLE, J., ŠTĚPÁNEK, V., URBAN, Z. Příručka elektrotechniky. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1986
URBAN, Z. Úrazy, požáry a havárie v elektrotechnice – příčiny a důsledky. Praha : Nakladatelství IN-EL, 1997

Kapitola 28 Kriminalistické zkoumání vad kovových a nekovových materiálů

§ 1 Pojem a význam zkoumání vad materiálů

Kriminalistické zkoumání vad kovových a nekovových materiálů se zabývá řešením problémů, jakým způsobem nebo z jaké příčiny došlo k nejružnějším poškozením kovových materiálů, pneumatik, tabulového i tvarovaného skla, tkanin, plastických hmot, dřevěných objektů a dalších materiálů. V současnosti je velmi významné zjišťování pravosti identifikačních údajů motorových vozidel, zejména zkoumání tzv. čísel VIN.

Typicky se tato zkoumání uplatňují v případech objasňování a vyšetřování dopravních nehod, průmyslových havárií, požárů, výbuchů, pracovních i nepracovních úrazů. Zkoumání má zodpovědět otázku, zda poškození vzniklo před konkrétní událostí (a mohlo být její příčinou) nebo vzniklo až v důsledku události, případně následným jednáním, jehož cílem mohlo být zakrýt skutečnou příčinu události.

Zkoumáním rozsahu, průběhu a příčin různých poškození a zjevných i skrytých vad materiálů se zabývá **kriminalistická defektoskopie**. Objektem zkoumání jsou různé poškozené předměty, ke kterým neexistují srovnávací materiály. Zkoumání proto (až na výjimky) nemá identifikační charakter, ale jeho výsledkem je zjištění určitého stavu jako následku konkrétního hmotného procesu.

Pokud by přicházelo např. v úvahu zkoumání, zda konkrétní poškození vzniklo konkrétním předmětem (poškození pneumatiky nožem), šlo by o záležitost patřící do problematiky mechanoskopie.

Typická kriminalisticko-technická zkoumání vad kovových a nekovových materiálů tvoří především: *defektoskopická zkoumání kovových a nekovových materiálů* (zejména pneumatik a vzdušnic), *metalografická zkoumání vnitřních vad kovových materiálů*, *zkoumání odstraněných a pozměněných čísel, písmen, značek a symbolů v kovových materiálech*, *zkoumání poškozených skel* a omezeně i *zkoumání poškozených textilních materiálů*.

Podle způsobu poškození je možné u zkoumaných materiálů rozlišovat vady primární, které existovaly již před šetřenou událostí a vady sekundární (druhotné), které vznikly v průběhu šetřené události nebo až po ní. Obě skupiny vad mohou mít charakter vad zjevných nebo skrytých.

Jeich zkoumání je možné *destruktivními metodami* (např. metalografickými, zjišťováním pevnosti a tvrdosti materiálu) nebo *metodami nedestruktivními* (např. zkoumáním pomocí ultrazvuku nebo zářením gama).

§ 2 Kriminalistické zkoumání vad kovových materiálů

Zkoumání vad kovových materiálů přichází v úvahu při nejrůznějších poškozeních výrobků z železných i neželezných kovů. Nejčastěji se zkoumají objekty zhotovené ze železných kovů, a to zejména z různých druhů ocelí. Méně časté je zkoumání slitin a neželezných kovů, ze kterých přicházejí v úvahu především slitiny mědi (mosazi a bronzy) nebo slitiny hliníku, případně hořčíku a titanu. Zkoumání jiných kovových materiálů je raritní.

Při zkoumání kovových materiálů se zpravidla odpovídá na řadu otázek, vztahujících se na konkrétní zkoumaný objekt, okolnosti jeho zhotovení, použitelnost v konkrétní aplikaci i správnost jeho obsluhy. Většinou se řeší následující **otázky**:

- jaké je chemické složení kovu a zda bylo pro konkrétní použití vhodné,
- zda byla použita správná technologie výroby,
- zda jakost materiálu odpovídá příslušným normám,
- zda byl materiál správně dimenzován pro daný účel,
- zda se negativně neprojevila různá statická a dynamická namáhání materiálu a jeho únava,
- jaká byla kvalita obsluhy a údržby poškozeného objektu.

Pro posuzování uvedených a případně i dalších otázek se využívají především metody a způsoby chemického a fyzikálního zkoumání a zkoumání mechanických a technologických vlastností zkoumaného objektu. *Chemická zkoumání* určují, ze kterých prvků a v jakém vzájemném poměru je zkoumaný materiál složen. *Fyzikální zkoumání* odpovídá na otázky týkající se bodů tavení a teplot, při kterých dochází ke změnám jednotlivých složek kovů (fází), a tím i ke změně jejich vlastností. *Mechanické zkoumání* slouží ke zjišťování odolnosti kovového materiálu vůči mechanickému namáhání a provádí se velmi často. Zjištěné vlastnosti se vyjadřují i tzv. materiálovými konstantami. Způsob provádění zkoušek je normalizován a výsledky lze proto vzájemně porovnávat.

Mechanická zkoumání lze v základních rysech rozdělit na *statické mechanické zkoušky* (trhací zkoušky a statická zkouška ohybem), *dynamické mechanické zkoušky*, kterými se zjišťuje, jak se kovový materiál chová při rázovém zatížení (zda zůstává plastický nebo se porušuje křehkým lomem) a na *měření tvrdosti materiálu*; tvrdost je definována jako určitý odpor proti vnikání zkušebního, přesně definovaného tělíska. Do skupiny mechanických zkoumání patří i *dynamické zkoušky únavové*, kterými se zjišťuje dlouhodobé působení různých střídajících se sil na materiál.

Zjišťování technologických vlastností není v kriminalistické praxi příliš časté, týká se takových vlastností kovových materiálů, jako jsou svařitelnost, obrábitelnost, slévateľnost a odolnost proti opotřebení.

Zásadní význam při zkoumání vad kovových materiálů mají *metalografická zkoumání*. Jejich pomocí se zjišťuje vnitřní struktura kovového materiálu a posuzuje se vliv této struktury na vlastnosti kovu. Kovové materiály existují v čisté podobě bez příměsí, což není pro kriminalistickou praxi typické, ale častěji jako různé jednoduché či složité *slitiny*. Slitiny se vzájemně liší svým chemickým složením, možnostmi tepelného zpracování, mechanickými, fyzikálními i chemickými vlastnostmi. Slitiny mají v naprosté většině případů vhodnější materiálové vlastnosti než čisté kovy.

Hlavními objekty metalografických zkoumání jsou kovové materiály na bázi železa, a to jako slitiny železa s uhlíkem a dalšími kovovými i nekovovými prvky (chrom, molybden, mangan, vanad, síra, fosfor), které jsou známy jako oceli a litiny. Méně často se zkoumají čisté neželezné (barevné) kovy a jejich slitiny.

Metalografické metody zkoumání, které mají vždy destruktivní charakter, vycházejí ze skutečnosti, že kovy a jejich slitiny jsou krystalické látky, mající zpravidla polymorfní charakter (krystaly se vyskytují v různých modifikacích). Tento polymorfní charakter umožňuje vznik různých strukturních složek, které vznikají a existují pouze za určitých podmínek. Takovými podmínkami je např. chemické složení materiálu, teplota, rychlost ohřevu nebo ochlazování materiálu a další. Metalografické zkoumání slouží ke zjištění struktury příslušného kovového materiálu a k objasnění podmínek, za kterých konkrétní struktura vznikla. To umožňuje kromě určení druhu materiálu i posuzování jeho materiálových vlastností a určování podmínek, kterým byl materiál vystaven a posouzení, zda byl materiál vhodný pro dané použití.

Metalografická zkoumání se provádějí nejčastěji na oddělených částech zkoumaného objektu; oddělení se provádí přesně stanoveným způsobem, aby nedošlo ke změně vlastností materiálu (např. nadměrným ohřevem). Vzorky, resp. zkoumaná plocha se postupně upravují do podoby zrcadlově lesklého výbrusu, který lze metalograficky zkoumat. Nejprve se plocha hrubě vyrovná pilováním, následně se brousí stále jemnějšími metalografickými smírky a v závěru leští na metalografické brusce plavenými leštícími prášky (oxidy železa, hliníku, chromu). Následně se pro zvýraznění struktury kovu provádí leptání vyleštěné plochy speciálními leptadly, která do různé hloubky naruší jednotlivé strukturní podíly a opticky zvýrazní obraz vyleštěné plochy. Vlastní pozorování včetně fotografické či jiné obrazové dokumentace se provádí na *metalografických mikroskopech*, které umožňují při potřebných zvětšeních pozorování objektů v dopadajícím světle.

Určitou nevýhodou metalografických zkoumání je jejich *destruktivní charakter*. V kriminalistické praxi to většinou nevádí, protože objekty zkoumání jsou nejčastěji poškozeny proběhlou událostí, a tak často znehodnoceny. Ve strojírenství při výrobě různých, mnohdy nákladných výrobků (tlakové nádoby jaderných reaktorů) však nelze odebrat vzorky pro posouzení, zda materiál odpovídá předepsané kvalitě. V těchto případech lze např. využít japonské fólie *Bioden*, které se přiloží na malou vyleštěnou plošku výrobku, okopírují strukturu materiálu a poté se

se pozoruje otisk struktury zkoumaného materiálu na této fólii pomocí metalografického mikroskopu.

Metalografickým zkoumáním výbrusů může být zjištěna řada různých *materiálových vad*, které vznikají při výrobě polotovaru, finálního výrobku a při jeho používání, kontrolování a údržbě. Typickými *vadami polotovaru* jsou nesprávné chemické složení, různé nekovové vměstky a mechanické nečistoty. Patří sem i bublinatost a sraženiny, svědčící o špatné kvalitě odlitku. Mezi *vady finálního výrobku* patří především nedostatky v tepelném zpracování, např. při kalení nebo nedostatky při zpracování za tepla (kování, válcování). Tyto nedostatky (nedodržení předepsaných teplot a dob jejich působení, rychlé nebo pomalé ohřívání či chladnutí výrobku) vedou k závažným odchylkám v požadovaných materiálových vlastnostech výrobků. *Vady vzniklé provozem a používáním výrobku* vznikají většinou únavou materiálu a působením různých přetížení, ale i korozi.

Typickou vadou tohoto druhu je *lom*. V praxi se lze setkat s houževnatým (silovým) lomem, který vzniká náhle působením rázového přetížení, a únavovým lomem, který vzniká u dílů, které jsou dlouhodobě vystaveny kmitavému namáhání (různé hřídele, osy kol vozidel). Charakter lomové plochy obou druhů lomů je odlišný. Únavový lom se postupně rozvíjí a v okamžiku, kdy je překročena mez pevnosti zbývajícího materiálu, dojde k odlomení houževnatým lomem. Proto na lomových plochách únavového lomu lze nalézt místa svědčící o únavovém lomu i o lomu houževnatém.

Defektoskopická zkoumání kovových materiálů mají nedestruktivní charakter. Využívá se k nim *ultrazvuk* (ultrazvuková defektoskopie) a *gamagrafie* (prozařování kovových objektů zářením gama). Existují i další, méně používané metody. Výhodou těchto zkoumání je kromě jejich nedestruktivního charakteru i to, že umožňují zkoumat i velké objekty. Těmito metodami se zjišťují hlavně velikost, průběh, lokalizace a rozsah vnitřních vad. Hlavní uplatnění těchto metod je v průmyslu při kontrole finálních výrobků, kriminalistické uplatnění je omezené.

Uvedenými metodami se zjišťuje např. tloušťka kovového materiálu, velikost, tvar a lokalizace různých vměstků a dutin, průběh a charakter trhlin, kvalita svarů, zhrubnutí krystalické struktury a další.

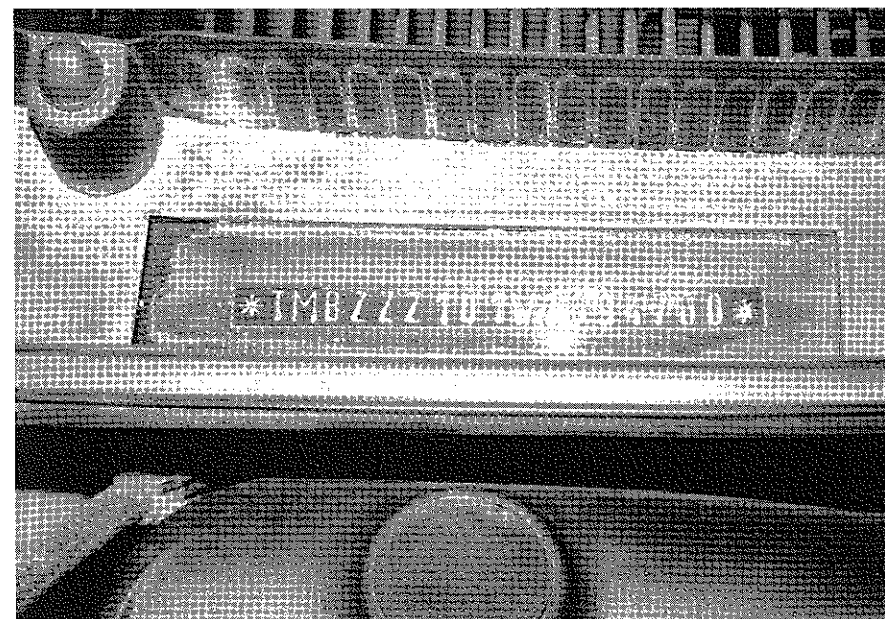
§ 3 Zjišťování původních odstraněných nebo pozměněných čísel, písmen, znaků a symbolů

Při působení vnější síly na kovový materiál dochází k posunu jednotlivých atomů uvnitř krystalické mřížky. Odpor proti tomuto posunu není příliš velký a je snadno překonatelný působením vhodné síly. V podstatě jde o tváření kovového materiálu za studena, při kterém se mění vzdálenosti mezi atomy, dochází k poruchám pravidelnosti krystalové mřížky a dalším jevům. Výsledkem je vznik typické vláknité struktury (textury) tvářeného kovového materiálu.

Na uvedených skutečnostech je založeno kriminalistické zjišťování původních odstraněných nebo pozměněných čísel, písmen, znaků a symbolů vytvořených v kovových materiálech. Pokud byly tyto znaky vytvořeny vyražením ocelovou raznicí, případně lisováním, nalezneme v jejich okolí podstatné změny struktury materiálu. K vytvoření výrobních čísel a jiných údajů v kovových materiálech se nejčastěji používají metody ražby. Pokud jsou použity jiné metody (gravírování, odjiskřování elektrickou jiskrou,

Obr. 28.1: Zviditelnění původního výrobního čísla (vpravo vzhled před zkoumáním, vlevo po zkoumání; patrné původní číslice)

Obr. 28.2: Zkoumané číslo VIN motorového vozidla

leptání), nedochází ke změnám struktury kovového materiálu a dále uvedené metody zkoumání jsou fakticky nepoužitelné.

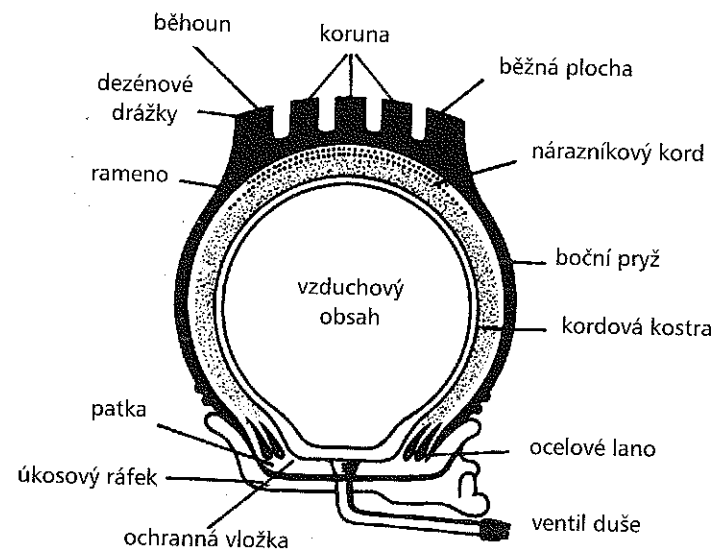
Jestliže vyražené znaky byly odstraněny mechanicky (opilováním, obroušením), dochází zpravidla pouze k odstranění okem viditelných částí, nikoliv však k odstranění raznicí nebo lisem ztuhlé části materiálu, která má latentní charakter. Tuto vrstvu lze často metalografickými metodami zviditelnit a přečíst tak původně vytvořené znaky. Postupuje se obdobně jako při metalografických zkoumáních oddělených částí kovových materiálů. Zkoumaná plocha se vybrousí, vyleští a opatrně odleptává. Přitom se průběžně pozorují okem nebo pomocí lupy změny, které na zkoumané ploše probíhají. Často se původní znaky alespoň na krátkou dobu zviditelní a je možná jejich fotografická dokumentace. Existuje řada modifikací uvedené metody, které využívají i působení elektrického proudu a magnetického pole.

Metoda je použitelná i v případech, kdy k odstranění nebo znečitelnění znaků došlo opotřebením, korozi apod. V konkrétních případech je vždy nutná konzultace s odborníkem.

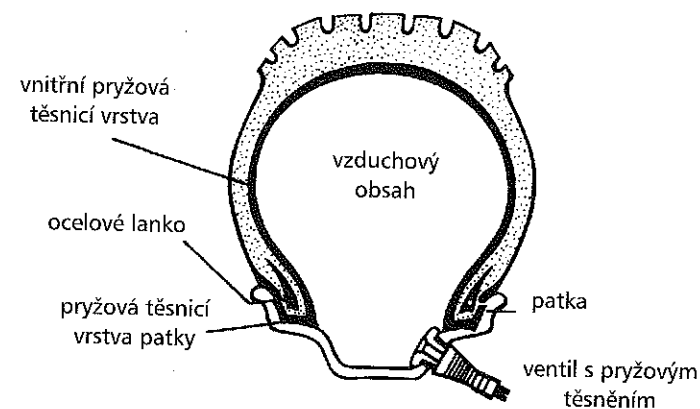
V posledních letech je velmi aktuální, zejména v souvislosti s krádežemi motorových vozidel, zkoumání tzv. čísel VIN. VIN (Vehicle Identification Number) je sedmnáctimístný alfanumerický údaj, který jednoznačně identifikuje konkrétní motorové vozidlo. Má přísně logickou strukturu včetně kontrolní číslice a obsahuje světový kód výrobce (je mezinárodně přidělován), popisný kód vozidla a rejstříkový kód (vlastně výrobní číslo). Tato čísla jsou nesnímatelně (zpravidla vyražením nebo přinýtováním) vyznačena na konkrétních místech vozidla a mnohdy ještě duplicitně vyznačena na běžně nepřístupných místech vozidla. Často jsou vyznačena na základních částech karosérie v jejím plechu. Tím je v podstatě vyloučeno jejich vybroušení (dojde k destrukci plechu karoserie) a pachatelé musí volit jiné způsoby pozměňování či padělení těchto čísel. Většinou to řeší vyřiznutím části plechu s původním číslem a přivařením jiného plechu s vyraženým padělkem čísla nebo získaného z vraku jiného motorového vozidla. Změny v okolí tohoto zásahu jsou zpravidla snadno zjištělné (zbytky nezabroušeného svaru, jiný odstín nátěrové hmoty, deformace plechu a další). Obtížné pro pachatele je i napodobení tvaru písmen a číslic, které bývají atypické. Prakticky nepřekonatelnou překážkou pro pachatele je vytvoření padělků, který odpovídá svou logickou strukturou konkrétnímu vozidlu. Při podrobném posouzení technické stránky provedení čísla VIN a jeho logické struktury nečiní potíže zjistit neoprávněné zásahy.

§ 4 Kriminalistické zkoumání poškozených pneumatik a vzdušnic

Pneumatiky a zpravidla též vzdušnice („duše“) jsou součástí kol motorových nebo i nemotorových vozidel, která jsou běžně provozována na pozemních komunikacích. Zprostředkovávají bezprostřední kontakt mezi vozidlem a vozovkou, po které se vozidla pohybují a přenášejí nejrůznější síly z vozidla na vozovku, případně i naopak. Vývoji pneumatik z hlediska jejich konstrukce, použitého materiálu i vnější konfigurace byla

Obr. 28.3: Řez pneumatikou opatřenou vzdušnicí (duší)

Obr. 28.4: Řez bezdušovou pneumatikou

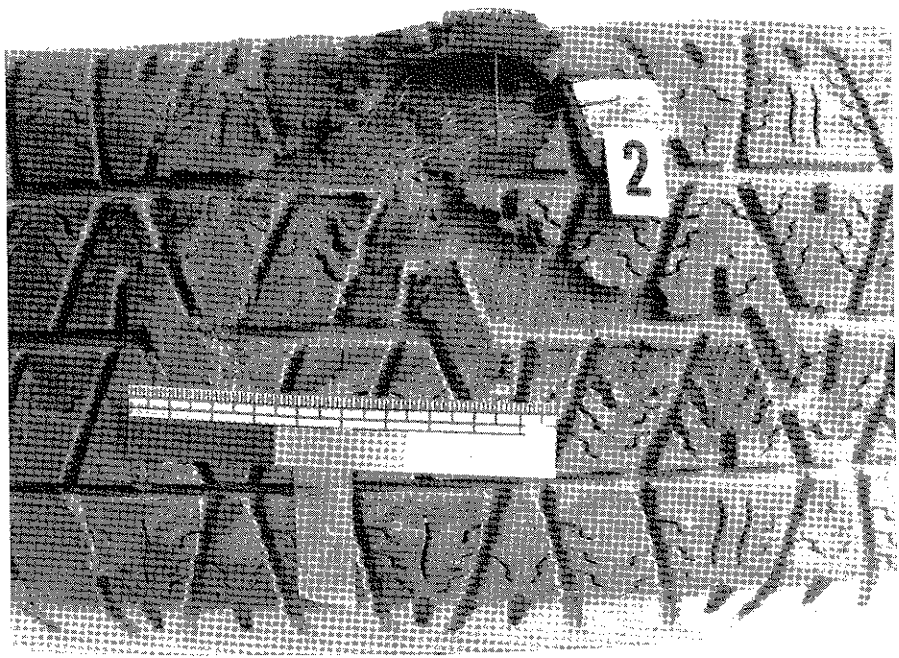
a stále je věnována jednotlivými výrobci maximální pozornost. Starší diagonální konstrukce vnitřního uspořádání pneumatiky jsou až na výjimky nahrazovány modernějšími radiálními konstrukcemi, která kromě lepších jízdních (provozních) vlastností umožňuje i produkci bezdušových pneumatik, které s potřebnou mírou bezpečnosti dovolují montáž těchto pneumatik na disky kol bez použití vzdušnic, což zjednodušuje a zlevňuje konstrukci a montáž kol.

Dezény (vzhled a členění styčné plochy pneumatiky, která přichází do styku s vozovkou nebo jiným povrchem, po kterém se pneumatika odvaluje) jsou velmi různorodé a lze je rozdělit na dezény jednoúčelové (na suché nebo naopak mokré vozovky), analogicky na blátivý či zasněžený povrch a na dezény „univerzální“, či určené pro převážující letní a zimní provoz.

Při zkoumání pneumatik, vzdušnic, případně dalších částí kola za účelem zjištění příčiny jejich poškození je nezbytné znát děje, které probíhají při styku pneumatiky s vozovkou, jakož i působení různých sil, kterými je pneumatika během jízdy namáhána. Na styčnou plochu pneumatiky (běhoun), ale i na boky pneumatiky a její patky upevněné v disku kola (ráfku) působí během jízdy různé síly, určované řadou silových momentů, které působí na vozidlo. Těmito silami a momenty jsou např. hmotnost vozidla, odstředivé síly při průjezdu zatáčkou, brzdící nebo zrychlující síly, osamělé síly při najetí na překážku a další.

Při kriminalisticko technickém zkoumání jsou nejčastěji zjišťovány následující **příčiny poškození pneumatik**:

Přetížení pneumatiky, které se projeví poškozením běhounu i kostry pneumatiky, lámáním kordových vláken a prasknutím pneumatiky. *Podhuštění pneumatiky*, při kterém dochází k nadměrnému vydouvání (deformaci) boků pneumatiky, přehřívání pneumatiky a postupnému poškození její konstrukce. Dochází též k nadměrnému

Obr. 28.5: Poškození pneumatiky po nárazu na pevnou překážku.

a často nepravidelnému opotřebenému běhounu. Přehuštění pneumatiky má za následek snížení deformovatelnosti boků pneumatiky a snížení plasticity pneumatiky. Dochází k nadměrnému ojíždění dezénu a pneumatika je náchylná k průrazům, z nichž je typický tzv. křížový průraz. Mechanická poškození jsou způsobována najetím na tvrdé a ostré předměty s následným únikem vzduchu. *Výrobní vady* pneumatik, jako je nesprávně provedená vulkanizace, chybná konstrukce kostry apod., mohou vést k destrukci pneumatiky. *Úmyslná poškození* jsou vytvářena zpravidla v podobě průrazů nebo řezů s cílem buďto inscenovat příčinu dopravní nehody nebo poškodit cizí věc.

Pro účely zkoumání je třeba zajistit celé kolo vozidla, tedy kolo odmontovat a zaslat jako celek ke zkoumání. To je nutné proto, aby znalec mohl též vyhodnocovat vzájemnou polohu pneumatiky, vzdušnice, hustícího ventilu, případně dalších komponent kola. Pokud nelze zajistit z nějakých důvodů celé kolo, je potřebné, aby při demontáži byl znalec přítomen. Při podezření na úmyslné poškození se zajišťují i podezřelé nástroje. Samozřejmostí je příslušná kriminalisticko technická dokumentace.

§ 5 Kriminalistické zkoumání skla

Sklo má charakter tzv. amorfní látky, tj. látky bez zjevné krystalické struktury. Vzniká ochlazením taveniny, jejíž základní složkou je oxid křemičitý s řadou příměsí jiných oxidů, jako např. oxidů sodíku, draslíku, vápníku, hořčíku, hliníku, olova a dalších, které mění některé vlastnosti skla podle účelu, kterému má sloužit. Sklo je charakterizováno svou odolností vůči povětrnostním vlivům, elektrickou nevodivostí, pevností, tvrdostí, ale též křehkostí. V kriminalistické praxi je objektem zkoumání jednak sklo tabulové (ploché), používané pro zasklívání oken a dále sklo tvarované, především z baněk žárovek a z krycích skel světlometů motorových vozidel. Zkoumání skla je nejčastěji požadováno v souvislosti s vyšetřováním krádeží vloupáním a dopravních nehod.

Při zkoumání skla jsou nejčastěji pokládány **otázky**, ze které strany a jakým mechanismem nebo předmětem bylo sklo rozbito, zda jednotlivé úlomky skla tvořily původně jeden celek a zda výrobní nebo jiné vady skla mohly mít souvislost s jeho poškozením.

U tabulového skla se strana, ze které působila destrukční síla, označuje jako lic, opačná strana jako rub. Působením síly na skleněnou tabuli dochází k jejímu prohýbání, které však nemůže být vzhledem ke křehkosti skla příliš velké a již při poměrně malém prohnutí dochází k destrukci skleněné tabule. Charakter poškození skleněné tabule souvisí s tím, jak velký předmět a jakou rychlostí na tabuli působil. Z tohoto hlediska se rozeznávají v kriminalistické praxi tři stupně poškození skleněné tabule.

První stupeň poškození je charakteristický pro poškození střelou vystřelenou z palné zbraně. Děj poškození je velmi rychlý (je dán rychlostí střely), skleněná tabule se nestačí příliš deformovat a střela vlastně destruuje pevný, nepružný předmět. Výsledkem je otvor, který se kráterovitě ve

směru letu střely rozšiřuje, přičemž zpravidla nedochází k většímu poškození tabule, pouze v okolí otvoru jsou drobné praskliny. Vstupní otvor přibližně odpovídá průměru střely.

Druhý stupeň poškození je charakteristický pro poškození většími předměty, které se pohybují poměrně malými rychlostmi (odmrštěné kameny od kol vozidel, různé střely vystřelené z prasků, prudce vržené předměty rukou člověka). Charakteristický je vznik *radiálních (odstředivých) prasků* od místa působení síly, přičemž není nutné, aby destrující předmět sklo prorazil. Poškození má vzhled paprskovitě se rozbíhajících prasků, které vycházejí z místa působení síly. Mechanismus poškození spočívá v překonání meze pevnosti skla po jeho nadměrném prohnutí při působení síly. Jednotlivé střepiny zůstávají zpravidla v rámu okna a samovolně se neuvolňují. Pokud destrující předmět prorazí sklo, nelze nijak blíže ze vzniklého otvoru usuzovat na jeho velikost.

Třetí stupeň poškození je charakteristický pro poškození předměty, které se pohybují poměrně pomalu (úder rukou, úder kladivem, pomalu vržené kameny). V první fázi poškození vznikají radiální prasky. Střepiny však mají tendenci se dále pohybovat ve směru působící síly a následně vlivem setrvačnosti po ukončení působení síly překmitnou zpět a pohybují se proti směru působení síly. V tomto okamžiku často dojde k dalšímu porušení tabule za vzniku *transverzálních prasků* (mají zhruba vzhled soustředných kružnic nebo mnohoúhelníků se středem v místě působení síly). Skleněná tabule se tak dále rozpadá a velmi často jednotlivé střepiny samovolně vypadávají.

Tabulové sklo může být porušeno i působením zvýšené teploty, výjimečně i působením nízké teploty nebo uvolněním vnitřního napětí. Střepiny z takto poškozené tabule jsou oblé, nejde o ostré, šavlovité střepiny. Průběh lomových ploch kopíruje vnitřní pnutí skleněné tabule, které však nelze předem zjistit. Na lomových plochách nejsou v tomto případě výrazně vyznačeny plastické znaky, které dovolují určit, ze které strany byla tabule rozbita.

Určování strany, ze které bylo tabulové sklo rozbito, lze podle plastických znaků, které jsou vytvořeny na lomových plochách jednotlivých střepin. Je třeba zdůraznit, že tyto znaky jsou opačné (zrcadlové) u prasků radiálních a transversálních. Při zkoumání je proto nezbytné vědět, o jaký prask se jedná. Typickým znakem jsou *parabolické oblouky*. Jde o plastické znaky, které svými dlouhými rameny směřují k centru působení síly a jejich hustota se v tomto místě zvyšuje, naopak krátká ramena jsou orientována na stranu opačnou. Dalším znakem jsou *mušličkovitá odprýsknutí* částíček skla, která vznikají na straně, ze které působila síla. Obdobně na této straně někdy vznikají tzv. *úsečky*, což jsou hustě seskupené znaky umístěné kolmo ke tloušťce skla.

Kriminalistické zkoumání tvarovaných skel se týká především krycích skel světlometů motorových vozidel. V současnosti je však již řada motorových vozidel vybavována tzv. „čirou optikou“ (bez optického dezénu), a zmíněná zkoumání nejsou v těchto případech typická. Krycí „skla“ jsou dnes často vyráběna z plastických hmot. V úvahu přichází i analogické zkoumání krytů různých směrových, obrysových a brzdových světel motorových vozidel, které jsou ovšem též většinou vyrobeny z plastických hmot. Podle vzhledu střepin a zejména podle na nich zachovaných částí optického rozptylového dezénu lze typovat vozidlo, z něhož střepiny pocházejí, v některých případech je možná

i komparace střepin se zbytky skla ve světlometu vytypovaného vozidla, což vede k jeho individuální identifikaci. Zkoumání střepin z baněk žárovek není časté, využití je v podstatě pouze ke zjištění, zda žárovka v okamžiku destrukce svítila (různé napařené podíly ze žhavicího vlákna nanesené v podobě povlaků na střepiny), případně z jakého druhu žárovky střepina pochází.

§ 6 Kriminalistické zkoumání mechanicky poškozených tkanin

Zkoumání mechanicky poškozených tkanin přichází v úvahu především při posuzování různých poškození textilních součástí, které vzniklo v souvislosti s násilnými trestnými činy. V praxi jde o poškození řeznými nebo bodnořeznými nástroji, která se projevují různými otvory a jinými poškozeními v textilích. Hlavní metodou zkoumání je pozorování poškozených míst pod stereomikroskopem při malých zvětšeních. Podle charakteru přerušení jednotlivých textilních vláken, podle charakteru mechanického namáhání a směru, kterým jsou přerušena vlákna posouvána, lze usoudit na charakter nástroje, jeho rozměry, směr působení a další faktory. V úvahu přichází i zkoumání textilií poškozených vysokou teplotou nebo působením elektrického proudu. V těchto případech sice nejde o mechanické poškození, ale metody zkoumání jsou stejné. Při zkoumání mechanicky poškozených tkanin je zpravidla nutné provést řadu experimentů včetně experimentálního poškození zkoumané tkaniny v úvahu přicházejícím nástrojem.

Literatura

- KHOP, L. Defekty pneumatik. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1984
- KHOP, L., OČKAY, Š., PLHAL, M. Obnova odstraněného VIN. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1996, č. 4, s. 13–16
- KHOP, L., PLHAL, M., OČKAY, Š. Analyzátor materiálu – SPECTROTEST JR. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1998, č. 3, s. 7–8
- KOLÁŘ, I., LIŠKA, P. Kriminalistické zkoumání mechanicky poškozených tkanin. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1983
- MICHALÍK, V., KHOP, L. Zisťovanie odstránených znakov na povrchu kovových materiálův. Československá kriminalistika, 1991, č. 2, s. 166–173
- OČKAY, Š., KHOP, L., MAYER, J. Defektoskopická a metalografická expertiza – identifikace vozidel. Kriminalistika, 2004, č. 2, s. 124–134
- PADYŠÁK, P., PORADA, V. Kriminalistickotechnická zkoumání kovových materiálů, pneumatik, skla a textilních vláken. Praha : Vysoká škola SNB, 1980
- RYBÁŘ, M. Kriminalistická metalografie. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1985
- ZIĘBA-PALUS, J. Ekspertyza fizykochemiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 183–206
- ZÍK A. I. Ultrazvuková defektoskopie v kriminalistice. Čes. kriminalistika, 1969, č. 1, s. 13–32

Kapitola 29

Kriminalistická dokumentace

§ 1 Pojem a význam kriminalistické dokumentace

Nutnou součástí každého postupu, majícího právní relevanci, je **dokumentace** průběhu jednotlivých fází i výsledků nejrůznějších procesů. To platí v plné míře i pro kriminalistiku, v níž je nezbytné dokumentovat nejrůznější výsledky kriminalistických metod a mnohdy i postup, který k těmto výsledkům vedl. K dokumentování jednotlivých postupů a výsledků je možné využít různé dokumentační metody, které se volí tak, aby poskytly pokud možno co nejpřesnější a nejucelenější informace o dokumentovaných skutečnostech. Dokumentace umožňuje i osobám, které nebyly přítomny při jejím zhotovování, učinit si jasnou a přesnou představu o podchycených faktech.

Správná kriminalistická dokumentace musí splňovat tyto **základní požadavky**:

- ⊕ věrně *zobrazit materiální situaci* místa kriminalisticky relevantní události nebo *informační podstatu* jednotlivých úkonů (kriminalistických metod) použitých při jejím objasňování a vyšetřování,
- ⊕ umožnit *názornou představu* o všech zadokumentovaných okolnostech subjektům, které budou dokumentaci později využívat,
- ⊕ umožnit *obnovení* situace v případech, kdy je nutné konkrétní situaci obnovit a zajistit její shodnost se situací původní,
- ⊕ poskytnout *správný obraz o průběhu a výsledku* prováděných úkonů a činnosti v čase, prostoru a v daných podmínkách,
- ⊕ *zafixovat použité metody*, způsoby a prostředky.

Za základní zásady dokumentace je třeba pokládat: *včasnost a trvalost fixace informací, nenahraditelnost, objektivnost, účinnost použitých dokumentačních metod a úplnost a komplexnost zpracované dokumentace.*

Přestože se **formy fixace** s ohledem na rychlý rozvoj vědy a techniky neustále vyvíjejí, je možné stanovit tyto její základní formy:

- ⊕ *protokol* jako slovní (písemné) vyjádření dokumentovaných skutečností,
- ⊕ *obrazová dokumentace* (fotografická, výjimečně i filmová dokumentace, videozáznam),
- ⊕ *topografická dokumentace* (náčrtky, plány),
- ⊕ *zvuková dokumentace*,
- ⊕ *zvláštní druhy dokumentace.*

§ 2 Protokol

Protokol je vždy základní formou dokumentace. Jeho procesní náležitosti upravuje § 55 a § 55a TrŘ. Obsahuje slovní, do písemné podoby převedený popis protokolované události, v kriminalistické praxi potom nejčastěji protokolaci průběhu jednotlivých kriminalistických metod. V protokolu jsou zprostředkovaně zachyceny skutečnosti, fakta a okolnosti pozorované a vnímané osobou provádějící protokolaci. Je třeba si uvědomit, že při vytváření protokolu se negativně (obdobně jako při tvorbě úředního nebo laického portrétu) projevují problémy spojené s převodem optického či jiného smyslového vjemu do slovní podoby. Slovní vyjádření v protokolu proto není s to plně vystihnout realitu ve všech jejích detailech (např. nelze zcela přesně slovně popsat tvar krevních stop, pokrčení ruky mrtvol, tvar deformovaných částí karosérií motorových vozidel a další).

Základními požadavky na protokolaci je, aby popisované informace byly zachyceny přesně, jasně a bez subjektivních závěrů sestavovatele a aby protokolace byla cílevědomá, úplná, systematická a objektivní.

S protokolací se lze v kriminalistické praxi setkat velmi často. Zcela nezbytná je při ohledání místa činu, při výslechu, konfrontaci, při různých druzích prohlídek, prověrce výpovědi na místě, rekognici, rekonstrukci, vyšetřovacím pokusu.

Protokol se dělí na **tři hlavní části**, a to na část úvodní, popisnou a závěrečnou. Obsah těchto tří částí se podle protokolované kriminalistické metody poněkud mění.

V *úvodní části* je označena událost (trestní věc), ve které se jedná a v jejíž souvislosti byla použita konkrétní kriminalistická metoda, je uvedeno datum, čas a místo protokolace, jednotliví účastníci úkonu a jejich trestněprocesní postavení a případně i meteorologické a světelné podmínky. Tyto informace se případně ještě doplňují o údaje o použité kriminalistické technice a o bezpečnostním zabezpečení průběhu úkonu.

V *popisné části*, která je nejobsáhlejší částí protokolu, se co nejpodrobněji popíše celý průběh úkonu.

V *závěrečné části* protokolu se uvádí seznam dokumentů připojených k protokolu a seznam zajištěných stop a dalších věcných důkazů. Zároveň se uvede, jak s nimi bylo nebo bude naloženo (např. odesláni k expertize) a jejich číselné označení. Toto označení musí být jednoznačné a nezaměnitelné a stejné musí být i v dalších druzích kriminalistické dokumentace (obrazové, topografické). V závěru protokolu se všechny zúčastněné osoby vlastnoručně podepíší.

Protokol dovoluje zachytit skutečnosti, které nelze jinými dokumentačními metodami vystihnout, jako např. světelné podmínky, meteorologické podmínky, datum a čas provedení protokolace a další.

§ 3 Obrazová dokumentace

Z jednotlivých druhů obrazové dokumentace se dnes využívá v praxi *fotografická dokumentace a videodokumentace*. Dříve používaná filmová dokumentace je v současnosti již anachronismem a lze se s ní setkat pouze výjimečně, a to pro její pracnost a pro dlouhý čas, nutný k jejímu vyhotovení.

Fotografická dokumentace je využívána velmi často, zejména při ohledání, vyšetřovacím pokusu, rekognici, rekonstrukci a prověrce výpovědi na místě. Používá se jak černobílá, tak i barevná fotografie. Barevná fotografie obsahuje oproti černobílé fotografii navíc informace o barevnosti zachycené situace nebo věci, což může být důležité a přispět i k rozlišitelnosti jednotlivých detailů na snímku, na druhé straně však hrozí nebezpečí nepřesného barevného podání, které může vést k problémům.

Dokumentační kriminalistická fotografie fixuje pouze skutečnosti zjištělné pouhým okem a nepoužívá speciální metody a prostředky, které se uplatní při fotografii expertizní. Musí splňovat tyto požadavky:

- poskytnout jasnou představu o umístění místa činu (či o lokalizaci kriminalistické metody) v exteriéru či interiéru a o celkové situaci na tomto místě,
- fixovat zkoumanou situaci se všemi potřebnými detaily včetně jejich rozmístění a prostorových vztahů, a to pokud možno v původním stavu,
- poskytnout představu o velikosti a rozměrech dokumentovaného prostoru a na něm nalezených stop a dalších objektů,
- eliminovat ze snímků veškeré objekty a subjekty, které nejsou kriminalisticky relevantní.

Podle rozsahu fotografického záběru se zpravidla rozlišují čtyři základní druhy dokumentačních fotografií:

1. *Orientační fotografie* zobrazuje nejen vlastní dokumentované místo nebo prostor, ale též okolí, a to pokud možno s charakteristickými orientačními body, které v případě potřeby umožní jednoznačně začlenění dokumentované situace do konkrétního prostoru. Pokud nelze z prostorových důvodů pořídít orientační fotografii běžným způsobem, volí se fotografování se širokoúhlými objektivy nebo *panoramatická fotografie*, při které se zpravidla pořídí několik fotografií dokumentovaného místa, které se vzájemně zčásti překrývají a následně se spojí (slepí) do jediné fotografie.
2. *Přehledná fotografie* slouží k dokumentaci celkového vzhledu místa bez přilehlých prostor. Zpravidla pro tyto účely nepostačuje jediná fotografie a je nezbytné jich pořídít několik tak, aby byl zachycen pokud možno celý prostor, který nás zajímá. Fotografie se většinou pořizují z různých směrů, přičemž se dbá na to, aby na všech snímcích byl zachycen ústřední objekt (např. mrtvola při ohledání místa činu, rekognoskovaná osoba při rekognici apod.).

3. *Polodetailní fotografie* má za úkol fixovat nejdůležitější části a detaily, které se týkají použité kriminalistické metody, nejčastěji polohu a vzájemné souvislosti více stop při ohledání místa činu, jejich prostorové vztahy k jiným objektům apod.
4. *Detailní fotografie* fixuje nejrůznější detaily většinou bez obrazové návaznosti na jejich okolí. Jde např. o fotografie jednotlivých nalezených stop, různých věcných důkazů, detailů na usmrčených osobách, havarovaných vozidlech apod. V řadě případů je vhodné nebo i nezbytné fotografovat tyto objekty *s přiloženým měřítkem*.

Uvedené rozdělení dokumentačních fotografií je pouze přibližné, protože v řadě případů se jednotlivé druhy fotografií poněkud překrývají.

V kriminalistické činnosti je třeba využít i další **speciální druhy fotografií**. Typické je použití *měrné fotografie*. Jde o řadu modifikací fotografických metod, při kterých je do výsledné fotografie různými způsoby vkopírována geometrická síť, která následně po příslušném vyhodnocení umožňuje proměření skutečných vzdáleností objektů na fotografii, které jsou na normálních fotografiích kvůli perspektivnímu zkreslení nedostatečně přesně změřitelné. Moderní verze měrné fotografie využívají tzv. *fotogrammetrie* s podporou výpočetní techniky. Jejich výsledky umožňují kromě jiného i vytvoření plánek dokumentovaných míst, což již patří do oblasti topografické dokumentace.

Další speciální druhy fotografií jsou využívány v **expertizní oblasti**. Jde např. o *mikrofotografie*, pořizované většinou při fotografování objektů v zorném poli mikroskopu, *makrofotografie* pořizované jako fotografie při malém zvětšení pomocí přídavných fotografických optických doplňků připojených k fotoaparátu, nebo o *fotografie pod různými druhy osvětlení* (bílé světlo, barevné světlo, polarizované světlo a neviditelné druhy záření), mnohdy při různých úhlech dopadu světla či záření na fotografovaný objekt. V poslední době se pro účely fotografické dokumentace využívají i *digitální fotografické přístroje*. Jejich velkou předností je možnost okamžité kontroly pořízeného záběru a snadná možnost zpracovávání jednotlivých obrázků včetně případných úprav pomocí výpočetní techniky. Otevřený zůstává problém, zda tyto obrázky nelze počítačově nežádoucím způsobem upravovat a měnit tak jejich informační hodnotu. Moderní, v podstatě fotografickou metodou je i *holografie*, která využívá zdroj koherentního záření k osvětlování dokumentovaného objektu. Lze tak získat záznamy, které po příslušné rekonstrukci poskytují reálnou představu o dokumentovaném trojrozměrném objektu. V kriminalistické praxi se tato metoda doposud využívá omezeně.

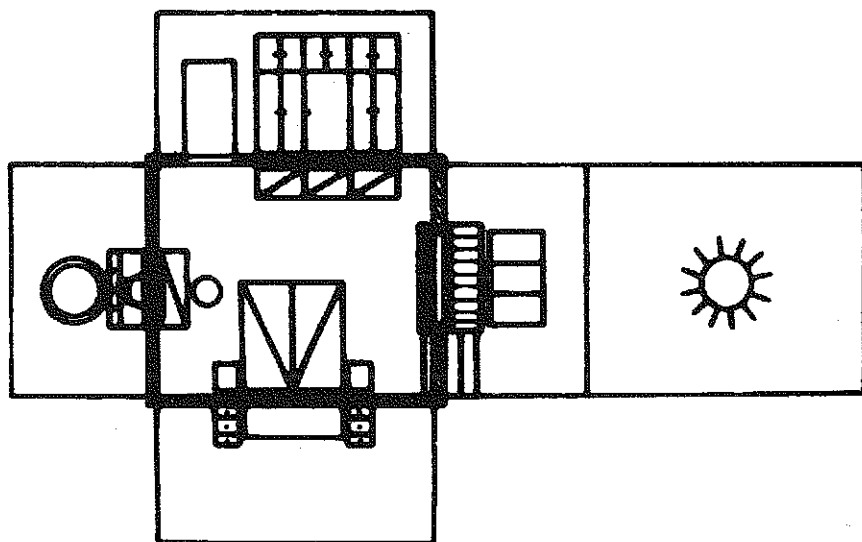
Videodokumentace umožňuje zachytit pomocí současných snadno ovladatelných a technicky kvalitních videokamer průběh úkonů a událostí. Její hlavní předností je zachycení dynamiky celého děje, na rozdíl od fotografie, která umožňuje dokumentovat pouze statické fáze děje. Hlavní uplatnění je tedy při dokumentaci těch kriminalistických metod, při kterých je patrný určitý děj (pohyb) nebo při dokumentaci dynamických událostí (průběh požáru a jeho lokalizace); není ovšem vyloučena ani při dokumentování

výchozího a pomocného bodu měření musí být jednoznačně znám. Neměnnost bodů měření (alespoň po dobu několika měsíců) je potřebná pro případné doměřování některých vzdáleností, pro případně prováděnou rekonstrukci, prověrku výpovědi na místě apod.

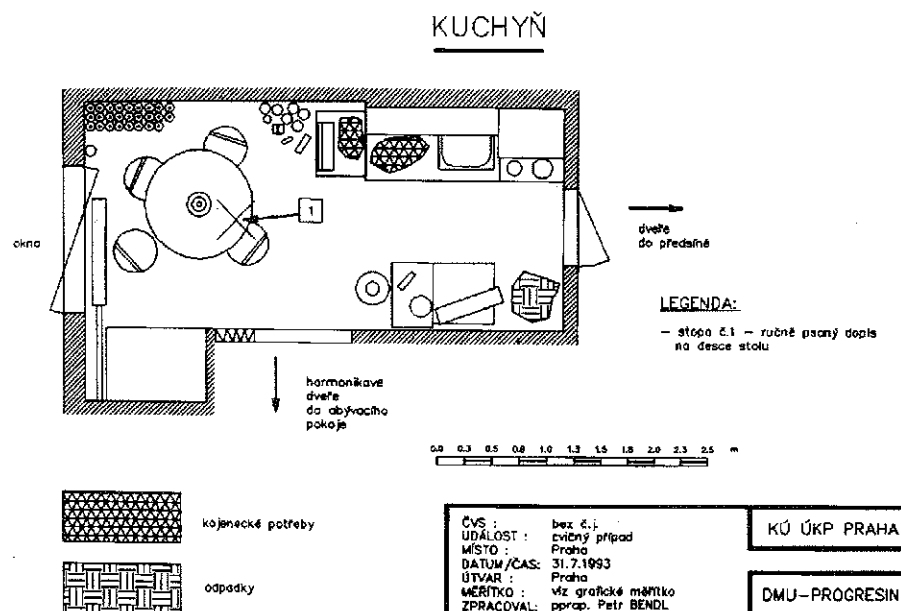
Jednotlivé náčrtky se následně přepracovávají do podoby plánu. **Plánek** je charakterizován jako rovinný obraz horizontálního průmětu části zemského povrchu, geometricky zmenšený v požadovaném měřítku a doplněný dalšími nezbytnými údaji.

Těmito dalšími údaji je např. údaj o geometrickém měřítku, vysvětlení použitých symbolů a značek, pokud nejsou všeobecně známé, vyznačení směru severu, číselné označení jednotlivých stop shodné s protokolem a obrazovou dokumentací, údaje o pracovišti a pracovníkovi, který plánek zpracoval apod. V některých případech je plánek doplněn i o údaje výškopisného charakteru, např. tam, kde je nutné uvést sklon vozovky v místě dopravní nehody, vzájemné výškové vztahy havarovaných průmyslových objektů a další.

Zpracovávání náčrtků a z nich následně zhotovených pláneků je časově náročné a pracné. Vyžaduje dostatek znalostí a zkušeností pracovníků policie. Protože není možné topograficky zachytit veškeré objekty, které jsou součástí dokumentovaného prostoru, musí se provést výběr (restrikce) objektů, které budou zafixovány. To je úskalí topografické dokumentace, protože vždy existuje reálné nebezpečí, že se nezachytí všechny potřebné skutečnosti. Náprava je následně zpravidla nemožná.

Obr. 29.2: Příklad křížové projekce místnosti (podlaha, stěny, strop), do které se následně zakreslí kriminalisticky relevantní objekty.

Obr. 29.3: Plánek místa činu zhotovený metodou DMU (Kriminalistický ústav Praha).

Vysokou pracnost běžnými způsoby zhotovované topografické dokumentace výrazně snižují v poslední době zaváděné *dokumentační metody, využívající výpočetní techniku* se specializovaným softwarem. Zpravidla se nejprve za přesně stanovených podmínek zpracují definované fotografie dokumentovaného místa. Tyto fotografie nejčastěji zachycují přesně (podle požadavků metody) umístěné výtyčky a bývá do nich vkopírována přesná mřížka nebo systém vřícovacích bodů (nejčastěji v podobě křížků zachycených na fotografii). Jde vlastně o zvláštní druh měrné fotografie. Tyto fotografie se následně počítačově zpracují a výsledkem je počítačový výstup, který má podobu velmi přesného topografického plánu. V tuzemské policejní praxi je pro tyto účely využíván např. **system DMU** (Dokumentace Místa Události), ale i obdobné systémy zahraniční. Výsledky jsou velmi dobré, časová náročnost metody je oproti běžnému zhotovování náčrtků a pláneků výrazně nižší. Důležitá, zvláště při dokumentaci dopravních nehod, je skutečnost, že na dokumentovaném místě je fotografování skončeno rychle a je možné místo uvolnit pro další provoz. Plánek je vyhotovován až později v pracovně.

Jinou možností urychlení topografické dokumentace nabízí předběžné zhotovení *bianco pláneků* míst častých dopravních nehod (např. křižovatek), do nichž se na místě nehody pouze doplní aktuální stav (poloha vozidel, stopy apod.).

Výhodou topografické dokumentace je možnost zjistit z plánu přesnou polohu, rozměry a vzdálenosti jednotlivých fixovaných objektů. Nevýhodou je jednak pracnost a časová náročnost pořízení topografické dokumentace a dále již zmíněná nezbytnost subjektivně podmíněného výběru objektů, které budou zachyceny.

Rozvoj techniky umožňuje v některých speciálních případech využívat i neběžné technické prostředky dokumentace pro kriminalistické účely. Jde např. o praktické aplikace komerčně vyráběných kombinovaných přístrojů, které současně poskytují několik kriminalisticky relevantních údajů. Existují kombinace binokulárních dalekohledů s přesným laserovým zaměřovačem (komerční výrobek LEICA Vector), kombinace binokulárních dalekohledů s digitálními fotoaparáty (komerční výrobek Digibino DB 100 firmy Pentax) nebo i kombinace binokulárních dalekohledů se systémem zjišťování geodetických souřadnic GPS (*Global Positioning System – globální polohový systém*). Svůj význam mají i termovizní systémy, které dovolují hodnocení teplot v širokých mezích (např. od $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$ do $+500\text{ }^{\circ}\text{C}$) s vysokou rozlišovací schopností až $0,1\text{ }^{\circ}\text{C}$.

§ 5 Jiné druhy dokumentace

Z jiných druhů dokumentace se uplatňuje především **dokumentace zvuková**. V praxi jde nejčastěji o *zvukové nahrávky výsledku*. Pořizují se zejména při výslechu dětí a osob starých, vážně nemocných nebo umírajících. Důvodem je potřeba co nejšetnějšího přístupu k těmto osobám a tudíž zbytečného neprodložování výsledku zapisováním výpovědi (protokol se vyhotoví bezprostředně po pořízení nahrávky). Velkou výhodou zvukového záznamu je věrné zachycení nejen obsahu výpovědi a kladených otázek, ale též způsobu podání výpovědi (pomlky, jistota přednesu atd.) a celkového průběhu výsledku. To značně usnadní eventuální kontrolu autentičnosti protokolace a dodržení zákonného postupu ze strany vyslychajícího. V praxi se zvuková nahrávka výsledku pořizuje v případech závažných trestných činů a u zvláště důležitých výpovědí obviněných a svědků.

Zvláštní procesní pravidla platí pro pořizování zvukového záznamu v řízení před soudem (srov. § 55b TrŘ).

Zvukový záznam tvoří někdy doprovod **videozáznamu**, a to buď při dokumentaci výsledku nebo jako popis snímaného obrazu nebo děje namluvený orgánem činným v trestním řízení např. při ohledání místa činu.

Další **zvláštní druhy dokumentace** se uplatní hlavně v **expertizní činnosti**. Jde o dokumentaci různých laboratorních postupů, výsledků laboratorních zkoumání apod. Dokumentaci tvoří např. grafické záznamy z různých přístrojů (plynových chromatografů, spektrofotometrů apod.), zápisy o průběhu a změnách teplot při různých experimentech, o průběhu aglutinací při biologických zkoumáních a další.

Veškeré uvedené druhy kriminalistické dokumentace se navzájem doplňují. Nevýhody jednotlivých druhů kriminalistické dokumentace se vzájemně eliminují a celkově se tak dospívá k reálnému obrazu o všech dokumentovaných skutečnostech.

Literatura

- BACHMANN, V. Dokumentace místa události s využitím metody blízké fotogrammetrie. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1993, č. 3–4, s. 1–13
- BENDL, P. GPS. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1998, č. 1, s. 10–14
- BENDL, P. Dokumentace místa události s použitím metody blízké fotogrammetrie. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1998, č. 1, s. 2–9
- HAUBELT, M., CIKÁN, M. Kriminalistická videodokumentace a videoexpertiza – poznámky z praxe. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1997, č. 3, s. 2–9
- MUSIL, J. Některé problémy protokolace výpovědi obviněného a svědka v trestním řízení. AUC-Iuridica, 1979, č. 3–4, s. 155–198
- MUSIL, J. Podstata kriminalistické dokumentace. Československá kriminalistika, 1985, č. 3, s. 203–210
- PADYŠÁK, P. a kol. Kriminalistická dokumentace vyšetřovacích úkonů. Praha: Institut pro výchovu a vzdělávání FMV, 1992
- PORADA, V. Měření v kriminalistice. Praha: Federální ministerstvo vnitra, 1981
- PORADA, V., BRADÁČ, A., PADYŠÁK, P. Kriminalistickotechnická dokumentace. Praha: Vysoká škola SNB, 1978
- STRAUS, J. Kriminalisticko-technická dokumentace. Kriminalistický sborník, 1993, č. 10, s. 461–470

F Taktické kriminalistické metody

Kapitola 30 Kriminalistické verze

§ 1 Pojem, podstata a význam kriminalistických verzí

Základním úkolem kriminalistické praktické činnosti při odhalování, objasňování a vyšetřování trestných činů jakož i jiných kriminalisticky významných událostí je zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Je třeba, aby všechny zjištěné informace o kriminalisticky relevantní události (*např. o trestném činu, nebo jiné události nesoucí vnější znaky společensky škodlivé události*) odpovídaly realitě, která existovala (nastala) v minulosti. Nejde však o pouhé konstatování faktů, ale o složitý, specifický poznávací proces, představující cestu od poznání drobných, dílčích faktů kriminalisticky relevantních událostí, pochopení a poznání vztahů mezi těmito fakty až k poznání všech právně i kriminalisticky relevantních stránek události, včetně jejího pachatele, příčin, podmínek atp.

Specifičnost tohoto procesu vyplývá z přísné právní regulace a z **gnozeologických zvláštností**, za které lze považovat zejména následující skutečnosti:

- ⊕ objekt poznání nelze bezprostředně vnímat, neboť je poznávána událost, která se odehrála v minulosti (*subjekt poznání může vnímat pouze existující následky předmětné události*),
- ⊕ objekt poznání je definován trestním zákonem (*znaky trestného činu*),
- ⊕ subjekt poznání je nadán pravomocemi vyplývajícími ze zákona, které lze uplatňovat pouze na základě zákona a v mezích zákona,
- ⊕ postup poznávacího procesu, jeho rozsah, lhůty i prostředky jsou upraveny právními normami,
- ⊕ působení obecných zákonitostí vzniku a zániku stop a jiných soudních důkazů (*značně determinuje počáteční situaci procesu poznání, jeho průběh i konečné výsledky*),
- ⊕ existence protikladnosti tendencí účastníků procesu poznání (*snaze orgánů činných v trestním řízení k poznání skutkového stavu věci jsou kladeny překážky negativně*

kooperujícími účastníky tohoto procesu prostřednictvím ničení stop a jiných soudních důkazů, předkládáním lživých výpovědí, ovlivňováním svědků atp.).

Kriminalista získává znalost o vyšetřované události postupně, krok za krokem, což mu umožňuje všeobecná souvislost a podmíněnost jevů objektivního světa a z toho vyplývající důsledek, že trestný čin (jeho pachatel), stejně jako každá jiná kriminalisticky relevantní událost, vždy zanechává určité stopy jak v obklopujícím prostředí, tak ve vědomí lidí. Proto na začátku procesu poznávání umožňují teoretické znalosti (*i praktické zkušenosti*) zákonitostí projevu trestného činu v objektivní realitě orgánům činným v trestním řízení (*na základě hodnocení dosud shromážděných materiálů*) vytvořit logické konstrukce pravděpodobnostního charakteru o příčinách vzniku jednotlivých stop, jejich vzájemných vztazích, jakož i o nutnosti existence dalších, zatím neznámých faktů (důsledků), pokud vytvořené logické konstrukce jsou pravdivé. Existence vyvozených důsledků je prověřována a jejich prověření a dokázání posunuje poznání na vyšší úroveň. Na vyšším stupni poznání jsou některé logické konstrukce odmítnuty jako nepravdivé, jiné se upřesňují či doplňují atp. Znovu se vyvozují nutné a možné důsledky, které se prověřují. Tento postup se opakuje až do prověření a dokázání jedné jediné logické konstrukce při současném odmítnutí všech ostatních.

Základem výše naznačeného postupu je **domněnka**¹ jakožto hypotetický soud, přičemž metodou, která propracovává výše naznačený postup poznání, je specifická metoda kriminalistické praktické činnosti – metoda kriminalistických verzí.

Výše uvedené dovoluje vymezit **kriminalistické verze jako specifickou metodu kriminalistické praktické činnosti, spočívající ve vyvození a prověření všech shromážděnými materiály opodstatněných domněnek o formách spojení a příčinách jednotlivých jevů poznávané události, jako reálně možných objasnění doposud známých faktů či okolností případu a získání faktů nových.**

Strukturu metody kriminalistických verzí tvoří myšlení ve formě kriminalistických verzí, chápané jako jednotný proces logického, psychického a poznávacího, tedy jako proces zahrnující nejen vlastní hypotetický soud, opodstatněný zjištěnými fakty a okolnostmi, ale i cestu vyvození těchto domněnek a jejich prověrku. Proto i jednotlivé

etapy myšlení ve formě vyšetřovacích verzí se navzájem ovlivňují a jsou vzájemně spjaty. Těmito etapami jsou:

1. shromáždění faktického materiálu, jeho logická analýza a hodnocení,
2. vyvozování a formulace domněnek, které tvoří základ kriminalistických verzí a formulace verzí,
3. určování důsledků, které existují, nebo mohou existovat v případě pravdivosti vytyčené kriminalistické verze a jejich prověřování.

Významným znakem myšlení ve formě kriminalistických verzí je jeho *problematický charakter*. Problematicnost myšlení ve formě vyšetřovacích verzí spočívá v tom, že obsahuje nejen hodnověrné soudy, ale i soudy problematické, které slouží zejména:

- k odůvodnění určitého objasnění existujících faktů,
- k odůvodnění důsledků, které by měly nebo mohly existovat ve skutečnosti.

Obsah kriminalistických verzí je dán zákonem, povahou předmětné události a úrovní znalostí subjektu poznání o této události. Tvoří jej především jednotlivá *zjištěná fakta* a okolnosti dovolující různá objasnění, jakož i předpokládané formy spojení, příčiny jednotlivých jevů a příčinné vztahy. To znamená, že obsahem kriminalistických verzí jsou i všechna *předpokládaná fakta* a okolnosti případu, které je třeba zjistit, chceme-li získat správnou odpověď na otázku, zda k vyšetřované události došlo, zda je trestným činem a jaká skutková podstata byla naplněna, kdo je pachatelem a jaké jsou jeho osobní poměry, co napomáhalo ke spáchání trestného činu atp.

Kriminalistické verze jsou základním metodologickým nástrojem kriminalisty. Jejich funkce v procesu odhalování, objasňování a vyšetřování spočívá v tom, že napomáhají především vyplňovat mezery ve znalostech o kriminalisticky relevantních událostech a odstraňovat mnohoznačnost v interpretaci stop. Význam kriminalistických verzí však není možno zužovat pouze na funkci metody poznání. Využívání kriminalistických verzí vede kriminalisty k cílevědomosti, účelnosti, rychlosti a objektivnosti jejich činnosti. Současně jsou kriminalistické verze i základem plánování dalšího postupu v procesu poznání kriminalisticky relevantních událostí, neboť ovlivňují individuálnost plánování ve vztahu ke konkretizaci faktů, které jsou předpokládanými důsledky domněnek položených v základu verze.

V kriminalistické praxi existují případy, kdy poznání trestného činu lze dosáhnout i bez využití metody kriminalistických verzí. Jde o případy, kdy zjištěná fakta a okolnosti nepřipouštějí různá vysvětlení, např. v případech trestných činů výtržnictví, verbálních deliktů spáchaných před množstvím svědků atp., pokud ovšem nepůjde o verze k motivu trestného činu. Uváděné výjimky jsou výrazem skutečnosti, že využití kriminalistických verzí má místo jen tam, kde zjištěná fakta a okolnosti případu dovolují různou interpretaci.

¹ V této souvislosti je nutno rozlišovat mezi pojmy „nápad“ a „domněnka“. Pod pojmem nápad se rozumí počáteční stadium domněnky, vznikající např. při ohledání místa činu, prohlídce atp., kdy nás napadají možné souvislosti, vztahy atp.

Pod pojmem „domněnka“ rozumíme hypotetický úsudek (soud), k němuž orgán činný v trestním řízení dospívá po hlubším zhodnocení dosud shromážděných materiálů.

Pojmy „nápad“ a „domněnka“ jsou pojmy, pomocí kterých se vyjadřuje určitý dílčí výsledek poznávacího procesu (méně nebo více odůvodněný). Základem verze nemůže být momentální nápad, ale vždy odůvodněná domněnka.

§ 2 Druhy kriminalistických verzí

Podle sféry činnosti, v níž se verze uplatňují, rozeznáváme pátrací verze, operativně pátrací verze, vyšetřovací verze a soudní verze.

Pátrací verze nalézají své uplatnění ve sféře pátrací činnosti služby kriminální policie a vyšetřování. Jde o pátrání po osobách a věcech, jakož i zjišťování totožnosti osob, které nemohou nebo nechťejí prokázat svoji totožnost, zjišťování totožnosti neznámých mrtvol a kosterních nálezů, jakož i zjišťování vlastníků věcí pocházejících z trestné činnosti. Pátrání může probíhat zcela mimo souvislost s trestním řízením nebo operativním rozpracováním případu (např. pátrání po pohřešovaných osobách atp.), stejně jako v souvislosti s nimi.

Podklady pro vytyčování pátracích verzí jsou obvykle fakta identifikačního i neidentifikačního charakteru, vztahující se k objektu, po kterém se pátrá, a místům jeho možného výskytu. Nejvýznamnější zvláštností pátracích verzí je skutečnost, že jsou zaměřeny převážně do budoucnosti, tedy na kterém místě a v jakém čase se bude hledaný objekt nacházet. Prověrka pravdivosti pátracích verzí je prováděna přímo. To znamená, že pokud pátrací verze byla pravdivá, je hledaný objekt zajištěn na předpokládaném místě v předpokládaném čase.

Operativně pátrací verze jsou používány ve sféře operativního rozpracování případů pracovníky služby kriminální policie a vyšetřování. Často bývají vytyčovány na základě signálů a poznatků vyznačujících se značnou mírou informační neurčitosti (např. anonymních oznámení). Prověřování důsledků vyvozených z operativně pátracích verzí se provádí řadou specifických metod a prostředků na základě zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších novel.

Kriminalista, kterému jsou takto prověřené poznatky předány, by měl ke zjištěným skutečnostem přistupovat jako k faktům, na jejichž základě vytyčuje a formuluje vyšetřovací verze.

Vyšetřovací verze jsou používány v trestním řízení, za účelem zjištění a dokázání skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Prověřování a dokazování důsledků vyvozených z vyšetřovacích verzí je prováděno vyšetřovacími úkony v přísném souladu s ustanoveními trestního řádu. Dokázaná vyšetřovací verze znamená zjištění skutkového stavu v takovém rozsahu, jaký je nezbytný:

- pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení před zahájením trestního stíhání o odložení věci nebo vyřízení jinak;
- pro rozhodnutí státního zástupce v přípravném řízení o postoupení věci jinému orgánu, zastavení nebo přerušování trestního stíhání;
- pro rozhodnutí o předání vyšetřované věci státnímu zástupci s návrhem na podání obžaloby;
- pro rozhodnutí státního zástupce o podání obžaloby soudu.

Prověřená a dokázaná vyšetřovací verze, na jejímž základě je podána obžaloba, je jedním z podkladů pro tvorbu soudních verzí.

Soudní verze vytyčuje soudce pro potřeby zjištění skutkového stavu věci, který je nezbytný pro rozhodnutí soudu. V souvislosti se záměry zákonodárce – přenést těžiště dokazování do jednání před soudem – se bude význam soudních verzí stále zvyšovat. Podkladem pro vytyčování soudních verzí jsou jednak obžaloba a fakta předkládaná žalobcem a jednak fakta uváděná obviněným, resp. obhajobou. Prověrka a dokazování nutných nebo možných důsledků vyplývajících ze soudních verzí se realizuje prováděním a hodnocením důkazů v průběhu jednání před soudem. Teprve po prověření a dokázání jedné, jediné soudní verze můžeme říci, že byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, který je nutný pro meritorní rozhodnutí soudu.

Často uváděným kritériem dělení kriminalistických verzí je obsah kriminalistické verze. Podle tohoto kritéria můžeme kriminalistické verze klasifikovat jako obecné a dílčí verze.

Za **obecné verze** se považují verze, jejichž obsahem je pravděpodobné objasnění kriminalisticky relevantní události jako celku, tedy všech stránek nutných k posouzení předmětné události.

Dílčími verzemi se rozumí verze, jejichž obsahem je pravděpodobné objasnění jednotlivých skutkových okolností (např. způsobu páchaní trestného činu a jeho etap, subjektivní stránky atd.) kriminalisticky relevantní události. Vzhledem k informační neurčitosti počátečních vyšetřovacích situací se obvykle nejprve vytyčují verze dílčí a teprve ve fázi rozvinutého dokazování verze obecné.

V kriminalistické literatuře se můžeme setkat s vymezením dalších druhů kriminalistických verzí, jakými jsou např. **počáteční a následné verze**, kde kritériem dělení je okamžik vytyčování verzí na časové ose procesu poznání; **obviňující a ospravedlňující verze**, kde kritériem dělení je vztah k předmětu dokazování atp.

Zvláštním případem kriminalistických verzí jsou tzv. **typické verze**. Typické verze mají nezastupitelnou roli na počátku procesu poznání kriminalisticky relevantní události. Nejde však o kriminalistické verze v pravém slova smyslu, neboť v jejich základě neleží domněnka vytyčená po hluboké a všestranné analýze dosud shromážděných materiálů konkrétního případu, ale zobecněná zkušenost. Význam typických verzí spočívá zejména v tom, že kriminalistovi dávají počáteční možná vysvětlení určitých skutečností a jsou pomůckou při volbě počátečních a neodkladných úkonů za účelem shromáždění stop a jiných důkazů, nutných pro první etapu procesu vytyčování kriminalistických verzí. Rozpracováním typických verzí se zabývá metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů (viz kap. 43).

§ 3 Tvorba kriminalistických verzí

Proces tvorby kriminalistických verzí začíná vždy **shromažďováním kriminalisticky relevantních faktů**. Kriminalista začíná shromažďovat relevantní fakta od okamžiku přijetí podnětu a pokračuje prováděním dalších počátečních operativně pátracích a vyšetřovacích úkonů. Již každý samotný podnět obsahuje určité, dosud neproověřené informace o tom, jaký skutek se stal, kde a kdy k tomuto skutku došlo, jaký byl následek atp. Prováděním dalších počátečních úkonů je prověřována pravdivost podnětu a současně jsou zjišťována fakta svědčící alespoň rámcově tomu, že předmětná událost může být trestným činem, nebo jinou společensky škodlivou událostí.

Tak například bylo oznámeno násilné vniknutí do bytu a odcizení videorekordéru a další spotřební elektroniky. Ohledáním místa činu kriminalista zjišťuje a zajišťuje stopy, v nichž se např. projevil způsob páčání i osoba pachatele, původní umístění odcizených věcí atp.; vyžádáním nabývacích dokladů k odcizeným věcem zjišťuje jejich existenci, rozměry, výrobní čísla atp.; šetřením na místě zjišťuje další možné prameny důkazů; z kriminalistických evidencí a sbírek může zjišťovat fakta umožňující zařadit tuto událost např. do série s dalšími obdobnými případy atd.

Vzhledem k různorodosti a individuálnosti kriminalisticky relevantních událostí, množství i variabilitě stop a jiných soudních důkazů, nelze obecně stanovit, která konkrétní fakta je potřeba shromažďovat. Proto v počáteční etapě zjišťování skutkového stavu věci o kriminalisticky relevantní události hraje nezastupitelnou úlohu teoretická připravenost a zejména praktická zkušenost pracovníků policie. Zobecněná zkušenost kriminalistické praxe ukazuje, že vodítkem pro shromažďování a výběr relevantních faktů je všestranná analýza konkrétní situace na základě znalostí znaků skutkových podstat trestných činů a nejnovějších poznatků kriminalistiky a jiných forenzních oborů.

Ve shromažďování kriminalisticky relevantních faktů pokračuje kriminalista do té doby, než získá takový soubor faktů, který je možno podrobit všestranné komplexní analýze a hodnocení. Logika procesu poznání naznačuje, že dostatek faktického materiálu je v okamžiku, kdy byly provedeny všechny *počáteční úkony*, včetně některých expertiz (např. *soudní pitva*). Přitom v počáteční etapě nezáleží na tom, zda shromažďovaná fakta byla získána vyšetřovacími či operativně pátracími úkony, nebo zda pocházejí i z anonymních dopisů atp.

Další fází myšlení ve formě kriminalistických verzí je **třídění shromážděného materiálu, jeho všestranná logická analýza a hodnocení**.

V této fázi myšlení ve formě kriminalistických verzí kriminalista nejprve provádí všestrannou logickou analýzu jednotlivých faktů z hlediska zjištění existence či neexistence společného znaku všech zjištěných faktů, který je spojuje s vyšetřovanou událostí a z hlediska zjištění specifických znaků jednotlivých faktů.

Základním, společným znakem, podle kterého je možno vyčlenit ze značného množství shromážděného materiálu jen ta fakta, která mají význam pro proces poznání, je především příčinný vztah. To znamená, že určitý fakt vznikl následkem příčiny, kterou je některá z komponent předmětné události. Významná jsou i fakta, která se nacházejí prokazatelně v časové nebo místní souvislosti s předmětnou událostí. Tak např. zajištěná daktyloskopická stopa prstu osoby na místě činu (*pokud objekt, na kterém byla stopa zajištěna, tvořil počáteční strukturu místa činu*) jednoznačně svědčí o místní souvislosti vzniku této stopy, přičemž časovou a příčinnou souvislost můžeme v řadě případů jen předpokládat.

Hodnotit faktický materiál znamená vyvodit závěr o tom, zda určitý fakt skutečně existuje nebo neexistuje a jaký je jeho skutečný nebo předpokládaný vztah k poznávané události.

Logické formy vyvozování těchto hodnotících závěrů jsou rozmanité. Svě místo zde mají *deduktivní úsudky*, stejně jako různé typy pravděpodobnostního usuzování (*např. úsudky podle analogie*). Charakter hodnotících závěrů může být různý (*hodnověrný nebo více či méně pravděpodobný*). Tato skutečnost však neovlivňuje význam hodnotících závěrů pro další etapu myšlení ve formě kriminalistických verzí, za kterou považujeme vyvození domněnek a formulaci verzí.

Etapa **vyvozování domněnek a formulování verzí** začíná hodnocením zjištěných faktů v jejich souhrnu. Jde o analyticko syntetickou činnost, kterou se zkoumají jednotlivá fakta jak v jejich jednotlivostech, tak v jejich souhrnu. Je podrobně zkoumán nejen jejich vztah k poznávané události, ale i jejich vztah mezi sebou navzájem. Tím se mění dosavadní souhrn faktů na kvalitativně vyšší úroveň – systém faktů. Přitom ve vytvořeném celku nesmí být žádná fakta, která by se navzájem vylučovala.

Vytvoření systému faktů umožňuje vyvodit pravděpodobný závěr o dosud neznámé příčině – **kriminalistickou verzí**. Vzhledem k pravděpodobnostnímu charakteru forem spojení a příčin jednotlivých okolností poznávané události musíme vytyčovat více kriminalistických verzí – *všechny reálně možné kriminalistické verze*. Tedy všechny verze odůvodněné a objektivně vyplývající ze systému zjištěných faktů.

Každá vyvozená kriminalistická verze musí být odůvodněna objektivně existujícími fakty a okolnostmi poznávané události, musí ze zjištěných faktů vyplývat a každý fakt ji musí svým způsobem objasňovat.

Z těchto důvodů se vytyčují nejdříve kriminalistické verze k dílčím okolnostem a pak k poznávané události jako celku.

Lze říci, že vytyčení kriminalistické verze není v podstatě ničím jiným, než *induktivním procesem*. To znamená procesem podřazování objektivně existujících a zjištěných faktů a okolností události všeobecným poznatkům trestního práva jakož i kriminalistické vědy. Na tomto základě pak vyvozováním nových, doposud neznámých pravděpodobných soudů.

Proces tvorby kriminalistických verzí končí **vyvozováním důsledků**, které by měly nebo mohly existovat, pokud je kriminalistická verze pravdivá. Vyvozují se jak **nutné důsledky** (např. *pokud se pachatel zmocnil tržby pravděpodobně tím způsobem, že neuložil příruční pokladničky do trezoru, ale ukryl je zatím někde v objektu podniku a dosud je nemohl odnést, nutný důsledek je, že se pokladničky nacházejí v tomto objektu*), tak i **důsledky reálně možné** (např. *odcházel-li pachatel s neobvykle velkým a těžkým zavazadlem z místa činu, možným důsledkem je, že si jej někdo všiml*). Poznávací význam mají i důsledky, které nejsou podmíněny trestnou činností přímo, ale trestné činnosti mohly předcházet či ji následovat.

Tím kriminalista vlastně určuje chybějící články v systému stop a jiných důkazů nebo v systému vztahů mezi nimi a poznávanou událostí. Současně je třeba určit praktické úkony (operativně pátrací, prověřovací, vyšetřovací), které umožní zjištění a zajištění stop a jiných soudních důkazů, potvrzujících či vyvracejících existenci předpokládaných důsledků.

Tak např. ve výše uváděném případě s příručními pokladničkami je takovým úkonem prohlídka objektu a jeho nejbližšího okolí, včetně kontejnerů na odpadky atp.

§ 4 Prověrka a dokazování kriminalistických verzí

Podstata procesu vytyčování kriminalistických verzí spočívá v **myšlenkovém modelování** poznávané události (*vytvoření myšlenkových modelů pravděpodobnostního charakteru*) a ve **vyvození důsledků** vyplývajících z vytvořených myšlenkových modelů. Jelikož kriminalistické verze, jakož i důsledky z nich vyplývající mají pouze pravděpodobnostní charakter (*mohou, ale nemusí být pravdivé*), je nutné vyvozené kriminalistické verze **prověřit** tím, že se dokáže existence nebo neexistence nutných a možných důsledků. Podstata procesu prověrky a dokazování kriminalistických verzí tedy spočívá v myšlenkové a praktické činnosti příslušných orgánů směřujících k potvrzení, případně k procesnímu dokázání nebo vyvrácení existence nutných i možných důsledků vyvozených z vytýčených verzí.

Všestranná prověrka každé reálně možné verze je uskutečňována praktickou činností (*realizací konkrétních úkonů a opatření*), jejímž cílem je vyhledat a v příslušné formě zajistit reálně existující fakta (důkazy). Přitom prověrka kriminalistických verzí současně znamená shromažďování potřebného faktického materiálu pro další poznávací proces. Při provádění jednotlivých úkonů jsou zjišťována nejen předpokládaná fakta potvrzující či vyvracející existenci vyvozených důsledků, ale i fakta nová, obsahující informace pro upřesnění verzí nebo vytýčení nových reálně možných verzí.

Schéma VI: Proces myšlení ve formě kriminalistických verzí.

Shromažďování a výběr faktů významných pro objasnění kriminalisticky relevantní události	Vyhledávání relevantních faktů
	Zajištění faktů v příslušné právní formě
Všestranná logická analýza každého jednotlivého faktu z hlediska jeho vztahu k objasňované události	Prověrka každého jednotlivého faktu
	Hodnocení každého jednotlivého faktu
Všestranná logická analýza souhrnu shromážděných faktů z hlediska jejich vzájemných vztahů a vztahu k události	Prověrka faktů v jejich souhrnu
	Hodnocení souhrnu faktů
Vyvození domněnek ležících v základu verzí a formulace všech reálně možných kriminalistických verzí	Vyvozování domněnek jako základu kriminalistických verzí
	Formulování všech reálně možných kriminalistických verzí
Vyvození důsledků, které by měly nebo mohly existovat v případě, že vytýčená kriminalistická verze je pravdivá	Vyvození všech nutných důsledků
	Vyvození všech reálně možných důsledků
Určení praktických úkonů pro zjištění existence či neexistence vyvozených důsledků	Určení operativně pátracích úkonů
	Určení vyšetřovacích úkonů
Prověrka existence vyvozených důsledků; shromažďování faktů na vyšším stupni	Provádění naplánovaných úkonů a opatření
	Odmítnutí všech nepravdivých verzí (procesní dokázání jedné, jediné vyšetřovací verze)

cíle své činnosti, nemůže jednotlivé úkony a opatření provádět chaoticky, bez ohledu na požadavky zákona a taktická doporučení kriminalistické vědy. Již pouhé opomenutí formálních náležitostí některých úkonů může způsobit zbytečné průtahy (*např. vrácení věci k došetření soudem nebo státním zástupcem*). Poznatky kriminalistické praxe ukazují, že samotná volba okamžiku provedení úkonu, nebo vytvoření tzv. vyšetřovací operace¹ ovlivňují efektivnost procesu poznání.

Současně kriminalista provádí i řadu rutinních a administrativních úkonů (*např. vyžádání rejstříku trestů, opatrování zpráv k posouzení osoby obviněného, zpracování statistických výkazů, hlášení do evidencí atp.*). Pouhé opomenutí těchto rutinních úkonů nebo jejich pozdní provedení může rovněž způsobit zbytečné průtahy ve vyřizování předmětné věci.

Je zcela zákonité, že na procesu zjišťování skutkového stavu věci se neúčastní kriminalista nikdy sám, neboť účastníky tohoto procesu je jak celá řada kooperujících subjektů (*tak např. experti, policejní orgány požádané o spolupráci, znalci, státní zástupci atp.*), tak i řada negativně působících subjektů (*např. lživě vypovídající svědek, osoba činící nátlak na svědky a obviněné, osoby ničící důkazy nebo snažící se jiným způsobem mařit proces poznání*). Má-li být součinnost kooperujících subjektů efektivní, nemůže být chaotická, ale musí být plánovitá a cílevědomá, dobře organizovaná. Překonání vliv negativně působících subjektů lze pouze cílevědomě prováděnými úkony a opatřeními zaměřenými na změnu vyšetřovací situace (*např. svědek, jehož lživá výpověď je motivována strachem, může začít vypovídat pravdu, pokud bude utajena jeho podoba a totožnost ve smyslu § 55 odst. 2 TrŘ*), nebo opatřeními k zamezení úniku informací o připravovaných úkonech.

Za všeobecně známou lze považovat skutečnost, že kriminalista nepracuje pouze na jedné věci, ale že je nucen pracovat souběžně na několika případech. Přitom neustále jsou oznamovány další trestní věci, na jejichž objasnění se musí podílet. Bez určení priorit, při chaotickém zpracovávání nápadu nové trestné činnosti, by muselo nutně dojít k neopodstatněným průtahům, stresovým situacím a z nich plynoucím chybám, případně i porušení zákona.

Pokud chceme dosáhnout cíle vyšetřování v co nejkratším časovém období s optimálním nasazením sil a prostředků, musí proces poznání trestného činu představovat logicky spjatý systém úkonů, cílevědomého postupu od poznání dílčích faktů ke zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Cílevědomost postupu je zajišťována promyšlenou organizační činností, jejíž součástí představuje i metoda **plánování, jako myšlenková činnost umožňující předvídaní budoucí činnosti (i jejich výsledků) a uspořádání této činnosti v daných časových a prostorových podmínkách za využití reálně dostupných sil a prostředků.**

¹ Vyšetřovací operace je systém úkonů a opatření, které jsou cílevědomě uskutečňovány podle jednotného plánu s cílem řešení taktických úloh vyplývajících z vyšetřovací situace.

Organizaci kriminalistické praktické činnosti rozumíme zajišťování podmínek a prostředků realizace plánovaných vyšetřovacích a jiných úkonů.

Podstatou plánování je myšlenkový proces spočívající

- v analýze shromážděných materiálů a z nich vyplývajících informací,
- ve vytvoření opodstatněné představy o momentální vyšetřovací situaci, o reálných žádoucích cílech, které je nutno v této situaci dosáhnout a o úlohách, které bude nutno řešit, jakož i o způsobu, silách a prostředcích, se kterými subjekt plánování disponuje, nebo může disponovat,
- ve vytvoření **myšlenkového modelu budoucí činnosti – plánu** (*určení metod, úkonů a opatření, jejich časové posloupnosti a místa provedení, organizačního, personálního a technického zabezpečení atp.*),
- ve vytvoření pravděpodobnostního myšlenkového modelu změn vyšetřovací situace po provedení naplánovaných činností, tj. zformulování předpokládané vyšetřovací situace,
- v hodnocení výsledků prováděných úkonů a opatření, porovnávání reálných změn vyšetřovací situace s předpokládanými změnami, určení příčin dosažených výsledků (*např. proč se nepodařilo zjistit předpokládaná fakta atp.*).

Po provedení naplánovaných úkonů a opatření se porovnává reálná vyšetřovací situace s myšlenkovým modelem žádoucí vyšetřovací situace. Pokud není dosaženo konečného cíle kriminalistické praktické činnosti provedením naplánovaných činností, proces plánování se opakuje až do konečného dosažení cíle.

V procesu plánování a organizace kriminalistické praktické činnosti se doporučuje dodržovat následující **zásady plánování**:

a) Individuálnost plánování

Zásada individuálnosti plánování je výrazem skutečnosti, že plánování procesu poznání se vztahuje ke konkrétní kriminalisticky relevantní události. Jako neexistují dva zcela shodné trestné činy, tak neexistuje ani žádný „univerzální plán“ pro vyšetřování trestných činů, byť stejné kategorie.

Tato skutečnost však nevylučuje možnost využití tzv. **typových plánů** připravených pro řešení některých nenadálých složitých počátečních vyšetřovacích situací, nebo jiných úloh (*např. typový plán činnosti při živelných katastrofách, leteckých dopravních nehodách, pronásledování pachatele z místa činu atp.*).

b) Konkrétnost plánování

Zásada konkrétnosti plánování je výrazem požadavku, aby všechny naplánované úkony a opatření byly konkrétní, tedy aby byl konkrétně určen jejich obsah, časové a místní určení, jakož i konkrétní odpovědnost konkrétních pracovníků za jejich provedení.

Konkrétnost plánu je předpokladem nejen přesného a odpovědného plnění úkolů, ale i předpokladem řádné kontroly a možnosti vyvození důsledků z nedbalého nebo zaviněně opožděného provedení naplánovaných úkonů a opatření

c) Dynamičnost plánování

Tato zásada plánování je výrazem skutečnosti, že plán jako pracovní nástroj je třeba měnit v reakci na změny vyšetřovací situace a na výsledky prováděných úkonů a opatření.

Lze říci, že plán bývá v průběhu procesu poznání kriminalisticky relevantní události měněn a doplňován, plán není dogma, odráží dynamiku procesu poznání.

d) Realnost plánování

Zásada realnosti plánování je vyjádřením požadavku, že při vytyčování úloh a při volbě postupů k jejich splnění musí subjekt plánování přihlížet k dosažené úrovni poznání kriminalistické vědy a ostatních vědních oborů a ke skutečnosti, že nelze využít vždy všechny známé metody a prostředky, ale je třeba volit a kombinovat takové, které jsou k dispozici.

e) Včasnost plánování

K sestavení plánu je třeba přikročit co nejdříve poté, co shromážděné informace dovolují předvídat budoucí postup.

f) Aktualizace plánování

Je třeba kontrolovat, zda naplánované úkony stále odpovídají změnám vyšetřovací situace.

§ 2 Druhy plánování a organizace vyšetřování

Podle charakteru plánovaných činností, které se vztahují bezprostředně ke sledovanému taktickému a organizačnímu cíli, lze plánování a organizaci vyšetřování rozdělit na plánování a organizaci 1. vyšetřování jednotlivých událostí, 2. vyšetřování při týmové práci, 3. jednotlivých úkonů a opatření a 4. celkové činnosti vyšetřujícího orgánu (týdenní plán práce).

1. Plánování a organizace vyšetřování jednotlivých událostí

Každý proces vyšetřování prochází v časové ose určitými momenty, kdy kriminalista musí rozhodovat o dalším postupu. Tyto momenty, stále se opakující u všech případů, nazýváme *uzlové body*.

Za uzlové body jsou považovány:

- ☉ přijetí oznámení,
- ☉ ukončení prověřování podnětu a rozhodnutí:

- o odložení věci nebo o vyřízení jiným způsobem před zahájením trestního stíhání (§ 159a TrŘ),
- o zahájení trestního stíhání sdělením obvinění (§ 160 TrŘ),
- ☉ skončení vyšetřování.

Podle uvedených uzlových bodů lze rozdělit i proces vyšetřování na následující etapy:

- a) **počáteční etapa vyšetřování**, zahrnující přijetí oznámení (podnětu) a jeho prověřování za účelem zjištění skutečností nasvědčujících tomu, zda se oznamovaná skutečnost stala, zda je trestným činem a kdo jej spáchal,
- b) **následná etapa** (etapa rozvinutého dokazování) začíná sdělením obvinění konkrétní osobě a končí okamžikem, kdy vyšetřovatel dojde k závěru, že shromážděné důkazy dovolují rozhodnout o ukončení vyšetřování,
- c) **závěrečná etapa** představuje etapu seznamování obviněného s výsledky vyšetřování a postup po seznámení, jakým může být např. doplnění materiálů o důkazy navržené obviněným atp.

V každé z uvedených etap má plánování a organizace vyšetřování svoje zvláštnosti, podmíněné rozsahem a obsahem informací, které má vyšetřovatel k dispozici a specifikou řešených úkolů.

a) Plánování a organizace v počáteční etapě vyšetřování

Podle naléhavosti provedení úkonů a opatření můžeme počáteční vyšetřovací situace rozdělit na dvě velké skupiny:

- situace vyžadující okamžitou reakci orgánů policie (*např. telefonická oznámení o uložení nástražného výbušného systému v objektu, o výbuchu, požáru, havárii, nález mrtvoly, o loupežném přepadení, znásilnění, a další trestné činnosti, kdy je předpoklad zastížení pachatele na místě činu, případně existují podmínky pro pronásledování pachatele z místa činu*),
- situace, kdy mezi podnětem a provedením počátečních úkonů může uplynout určitá doba (*např. písemné oznámení o krádeži, která měla být spáchána před několika měsíci*).

V situacích vyžadujících okamžitou reakci policejních orgánů převažuje nad plánovací činností činnost organizační, opírající se o tzv. **typové plány činnosti**, o typové verze, o zkušenosti a o schopnost rychlých rozhodnutí řídicího subjektu.

Teprve po provedení všech úkonů a opatření tzv. **prvního zásahu na místě** se vytvoří prostor pro řádné plánování, založené na důsledném hodnocení výsledků prvního zásahu na místě a dalších informací. Tehdy se přechází od práce s typovými verzemi k vytyčení konkrétních reálných kriminalistických verzí.

Proces plánování a organizace činnosti je významně ovlivněn výsledky prvního zásahu. Pokud se při prvním zásahu podařilo zajistit prameny důkazů nasvědčujících tomu, že se skutek stal, že je trestným činem a že čin spáchala určitá osoba, *přechází vyšetřování*

do druhé etapy. Pokud zjištěné skutečnosti nenasvědčují tomu, že se stal trestný čin, nebo že byl spáchán určitou osobou, přijímají se některá rozhodnutí o vyřízení věci před zahájením trestního stíhání. Pokud však hodnocení výsledků prvního zásahu nedovoluje takové konstatování, pokračuje další prověřování oznámení.

V těchto situacích je proces plánování determinován zejména:

- ☉ informační neurčitostí podnětů,
- ☉ časovým a informačním deficitem,
- ☉ obsahem kriminalistických sbírek a evidencí,
- ☉ silami a prostředky, které jsou k dispozici.

V počáteční etapě vyšetřování je třeba pečlivě určovat *priority* zajišťovacích úkonů a opatření, aby nedošlo ke znehodnocení informací obsažených ve stopách. Současně se doporučuje utajovat provedení prověřovacích úkonů a jejich výsledků, aby se zabránilo ničení informací před jejich procesním podchycením.

b) Plánování a organizace v následné etapě vyšetřování

Plánování v následné etapě vyšetřování se provádí v souladu s úkoly této etapy, spočívajícími ve:

- ☉ zjištění nových a prověrce již získaných důkazů,
- ☉ zjištění všech účastníků spáchaného trestného činu,
- ☉ vyjasnění a dokázání příčin a podmínek vedoucích ke spáchání trestného činu, jakož i zjištění poměrů obviněného.

Plánování a organizace vyšetřování jsou v této etapě výrazně ovlivňovány trestním zákonem (*určuje předmět a meze dokazování*) a trestním řádem (*určuje lhůty, důkazní prostředky atp.*).

Podstatný vliv na celý proces plánování v následné etapě vyšetřování mají i postoje, které zaujme obviněný.

Základní směr plánování a organizace vyšetřování vyplývá z **vyšetřovacích verzí** stanovených po vyhodnocení materiálu získaného v počáteční etapě vyšetřování. Vyšetřovací verze se obvykle orientují na objasnění jednotlivých znaků skutkové podstaty trestného činu, nebo určité varianty trestných činů (*tak např. dosud není dokázáno, zda se jedná o trestný čin podle § 140 TrZ nebo § 141 TrZ*).

Plánované vyšetřovací úkony je nutné směřovat *k procesnímu získání faktů* potvrzujících nebo vyvracejících nutné nebo možné důsledky vyvozené z jednotlivých verzí. Časovou posloupnost úkonů je vhodné plánovat tak, aby mezi prvými byly takové úkony, které se vztahují k prověrce více verzí, neboť takový postup je hospodárný a vede k včasnému odmítnutí nepravdivých verzí.

Jestliže se v trestní věci vyskytuje více obviněných, je třeba řešit otázku individualizace trestní odpovědnosti každého z těchto obviněných. V neposlední řadě se v této etapě musí plánovat i shromažďování materiálu, na jehož základě by bylo možné získat úplnou představu o osobě

obviněného. Jde o vyžádání posudků z pracoviště, místa bydliště, výpis z rejstříku trestů, doklady o zdravotním stavu obviněného atp.

Pokud výsledky vyšetřování umožňují vyloučit všechny vyšetřovací verze až na jedinou a potvrzují pravdivost zbývající verze, přechází vyšetřování do další – závěrečné etapy.

c) Plánování a organizace vyšetřování v závěrečné etapě

Závěrečná etapa začíná okamžikem, kdy subjekt plánování došel k závěru, že procesními prostředky potvrdil nutné a možné důsledky vyplývající z jedné jediné verze, tedy že systému příčin „A“ odpovídá procesně dokázaný systém následků „B“. Zobecněné poznatky kriminalistické praktické činnosti však nasvědčují tomu, že v některých případech lze některé důkazy zpochybnit a další interpretovat jiným způsobem, než jak je interpretuje vyšetřovatel.

V odborné literatuře je popsán případ, kdy byly v řízení před soudem zpochybněny výpovědi šesti přímých očitých svědků a byl vysloven osvobozující rozsudek!

V závěrečné etapě je proto možno doporučit využít *taktický postup autoregulace řešení vyšetřovací situace*, který umožňuje kontrolu, zda byl skutečně zjištěn skutkový stav věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti. Tento postup je založen na **reflexivních úvahách**, kterými se vyšetřovatel jakoby „vcití“ do myšlenkových pochodů „protistrany“ – tj. obviněného.

Taktický postup autoregulace řešení vyšetřovací situace založený na reflexivních úvahách znamená:

- ☉ vytvořit myšlenkový pravděpodobnostní model konečné vyšetřovací situace z hlediska protistrany, jako nástupišť pro proces rozhodování,
- ☉ vytvořit myšlenkový pravděpodobnostní model cíle, kterého chce protistrana v podmínkách konečné vyšetřovací situace dosáhnout (*např. hodlá ve své obhajobě tvrdit, že jednala v nutné obraně*),
- ☉ vytvořit myšlenkový pravděpodobnostní model postupu, kterým chce protistrana dosáhnout vytčeného cíle (*např. chce zpochybnit věrohodnost některého svědka, interpretovat nepřímé důkazy tak, aby netvořily logicky uzavřený řetězec, využít mezer či slabých míst dokazování atp.*),
- ☉ na tomto základě vytvořit pravděpodobnostní model řešení přijatého protistranou za účelem dosažení cíle v dané vyšetřovací situaci.

Vytvořením pravděpodobnostního modelu řešení situace protistranou byly odhaleny nedostatky a slabá místa dokazování. Aby vyšetřovatel precizoval dokazování a vyloučil možnost vnesení pochybností o zjištěném skutkovém stavu věci, měl by postupovat následujícím způsobem:

- ☉ vytvořený pravděpodobnostní model řešení vyšetřovací situace z hlediska protistrany vzít jako úvodní krok řešení vyvstalého problému,

- ☉ vytvořit model svého cíle (*odstranění možnosti vznést důvodné pochybnosti*),
- ☉ vytvořit myšlenkový model dosažení žádoucích cílů v podmínkách dané vyšetřovací situace,
- ☉ vytvořit model svého dalšího postupu – plán úkonů, o které je třeba ještě doplnit vyšetřování, aby bylo možno jednoznačně říci, že shromážděný materiál prokazuje skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti a na jehož základě je možno přistoupit k seznámení obviněného s výsledky vyšetřování (pokud shromážděný materiál nebude odůvodňovat např. zastavení trestního stíhání).

V plánu závěrečné etapy vyšetřování se musí projevit:

- ☉ požadavek urychleného provedení úkonů k odstranění pochybností o zjištěném skutkovém stavu,
- ☉ včasné naplánování seznámení obviněného a jeho obhájce s výsledky vyšetřování a předvídání doby přiměřené pro seznámení s materiály,
- ☉ časová rezerva pro případ, že při seznamování s výsledky vyšetřování budou vzneseny různé žádosti a návrhy na doplnění vyšetřování.

2. Plánování a organizace vyšetřování při týmové práci

Ve složitějších případech, kdy je potřebné provést velké množství úkonů, nebo když se určité úkony provádějí v místech od sebe vzdálených, je do této práce zapojeno více vyšetřovatelů a jiných kooperujících subjektů (pracovníci služby kriminální policie a vyšetřování, pořádkové a dopravní policie, experti Kriminalistického ústavu Praha, revizní orgány atd.).

Plánování v těchto případech je poněkud odlišné. Sestavuje se několik plánů (celkový plán, individuální plány, plány provedení jednotlivých vyšetřovacích úkonů atd.).

Vedoucí organizuje sestavení celkového plánu vyšetřování tak, aby bylo zajištěno maximální využití a aktivita každého člena skupiny, aby bylo přihlédnuto ke každému návrhu vznesenému členy týmu a aby zamítnutí některého z nich bylo opodstatněné. Za organizační předpoklad úspěšné činnosti týmu lze chápat stanovení nejvhodnějšího a nejpružnějšího způsobu průběžné *výměny informací* mezi členy týmu o výsledcích, kterých dosáhli. Vedoucí týmu musí *koordinovat* činnosti členů a provádět korekci celkového plánu jako reakci na změnu reálné vyšetřovací situace a pružně informovat členy týmu o vzniklých změnách a nových úkolech.

Vedoucí vyšetřovacího týmu je rovněž povinen koordinovat činnosti vyšetřujících orgánů s dalšími kooperujícími policiisty služby kriminální policie a vyšetřování a ostatními součinnostními subjekty. Pokyny pro pracovníky různých služeb Policie ČR je správné a účelné odevzdávat prostřednictvím vedoucího vyšetřovacího týmu. Takový způsob umožní kontrolu, zda byly dané pokyny řádně a včas splněny.

3. Plánování a organizace jednotlivých úkonů

Rozsah, obsah i forma plánování jednotlivých úkonů a opatření jsou určeny druhem úkonu a jeho naléhavostí, jakož i složitostí případu nebo složitostí samotného úkonu.

Např. postup ohledání místa činu, opatření prvního zásahu, nenadále zadržení pachatele na místě činu atp. se plánuje a organizačně zajišťuje obvykle bezprostředně na místě samém s ohledem na reálnou situaci; výslech, konfrontace, vyšetřovací pokus, rekonstrukce atp. se obvykle plánují podrobně v písemné formě.

Při plánování jednotlivých úkonů se řeší zejména tyto problémy:

- ☉ volba konkrétního úkonu pro řešení úlohy vyplývající z vyšetřovací situace a posouzení jeho vhodnosti (*např. posouzení, zda podstatné rozpory ve výpovědích osob nelze objasnit jinak než konfrontací, třeba prověrkou výpovědi na místě atp.*),
- ☉ vymezení konkrétního cíle připravovaného úkonu (*vymezení konkrétních okruhů otázek, které je třeba řešit*),
- ☉ zjištění doplňujících informací o okolnostech, které mohou mít podstatný vliv na průběh úkonu a volbu taktických postupů (*např. údaje o objektu, v němž se bude provádět domovní prohlídka, k charakteristice osoby, která má být vyslechnuta atp.*),
- ☉ určení místa, času a doby provedení úkonu (*důležité je určování priorit provádění úkonů*),
- ☉ volba taktických záměrů a plánu postupu při aplikaci úkonu (*např. pořadí důkazů a podmínky jejich předložení vyslychanému; potřeba rekonstrukce místa před provedením vyšetřovacího pokusu*),
- ☉ určení osob, které se musí nebo mohou úkonu zúčastnit a otázky s tím spojené (*např. potřeba účasti obhájce, nezúčastněných osob, rodičů dítěte, znalce, ostrahy, policistů k zajištění určitého prostoru*),
- ☉ volba času, místa a obsahu instruktáže vybraných účastníků úkonu (*např. figurantů a jiných účastníků vyšetřovacího pokusu*),
- ☉ volba technických prostředků, prostředků dokumentace, zajištění maket předmětů.

Uvedený výčet problémů, které je třeba řešit při plánování a organizaci jednotlivých úkonů, není vyčerpávající. Podle povahy vyšetřovacího úkonu a konkrétních podmínek situace pro jeho provedení mohou vyvstat další problémy, jejichž řešení bude vyžadovat doplnění obsahu organizační a plánovací činnosti.

Forma plánu jednotlivých úkonů může být různá. U jednoduchého úkonu může být plán zpracován pouze jako několik poznámek či otázek, nebo písemnou formu nemusí mít vůbec. U složitých úkonů, jakými jsou vyšetřovací pokus či rekonstrukce, může být plán provedení úkonu značně rozsáhlý, podobný scénáři či projektu. Nelze proto určit jednotnou formu plánu pro všechny úkony a případy jejich realizace. Plánování úkonů není v kriminalistické praxi cílem, ale pracovním nástrojem. Plánovaná činnost se vzhledem k nepředvídané změně vyšetřovací situace nemusí uskutečnit nebo může proběhnout jinak, přičemž žádoucího cíle je dosaženo.

4. Plánování a organizace celkové činnosti vyšetřovatele (týdenní plán práce)

Ve většině případů zpracovává pracovník pověřený vyšetřováním několik trestních věcí současně, zpracovává dožádání jiných útvarů, účastní se organizačních porad, je určen k účasti ve výjezdových skupinách atp.

Veškeré tyto činnosti je třeba časově koordinovat. Plánovací a organizační činnost vyšetřovatele je proto zaměřena na:

- ⊕ propojení úkolů naplánovaných v rámci vyšetřování jednotlivých trestních věcí v jednotný celek,
- ⊕ časové zabezpečení jiných pracovních úkolů, které přímo nesouvisí s vyšetřováním,
- ⊕ vytvoření časové rezervy pro konání nových, dosud neplánovaných úkonů,
- ⊕ maximální využití pracovní doby.

Vytvoření týdenního plánu práce neznamena pouhé shrnutí plánovaných úkonů, ale vypracování jednotného, logicky i časově propojeného celku (*např. má-li vyšetřovatel vyslyšet obviněného ve vzdálené vazební věznici, je třeba prověřit, nemůže-li ve stejný den vyslechnout v této vazební věznici ještě obviněné z jiných trestních věcí*). Týdenní plán práce může mít různé formy, jak to vyhovuje konkrétnímu vyšetřovateli, např. ve formě záznamů v diáři.

§ 3 Formy plánování a organizace vyšetřování

Forma vypracování celkového plánu vyšetřování není přísně stanovena. V úvodní části každého plánu vyšetřování je obvykle uveden údaj o trestní věci, které se plán dotýká, kde jsou stručně zachyceny okolnosti zjištěné před jeho zpracováním (*vyšetřovací situace*), v další části jsou formulovány kriminalistické verze vyplývající z dosud shromážděných materiálů, třetí část pak obsahuje údaje o plánovaných úkonech a opatřeních, jakož i výkaz o vyžádání a provedení různých vyžadovaných zpráv, posudků nebo jiných rutinních úkonů (*např. vyžádání výpisu z rejstříku trestů, odeslání statistických hlášení atp.*).

Jestliže jde o složitou událost, doporučuje se vypracovat i schéma, kde se vertikálně vedou jména podezřelých nebo stíhaných osob a horizontálně skutky trestné činnosti s odkazy na stránky vyšetřovacího spisu, které obsahují důkazy k příslušné okolnosti. Současně se mohou vypracovávat různá schémata podle konkrétních potřeb (*např. organizační struktury podniku, toky peněz mezi organizacemi, styky obviněných atp.*).

Významnější poznatky k osobám nebo různým objektům lze shromažďovat na kartičkách, v poznatkových počítačových programech – kartotékách, pořadačích atp.

Literatura

HLAVA, J. Kriminalistická situácia. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1998

KONRÁD, Z. Využití taktických postupů autoregulace řešení problémových situací na příkladu z praxe.

Čs. kriminalistika, 1985, č. 3, s. 216–224

MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1993

TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie České republiky, 1999

VIKTORYOVÁ, J. Plánovanie vyšetřovania. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000

ZAVALIDROGA, Š. a kol. Kriminalistická taktika. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1995

Kapitola 32

Využití znalců a odborníků v kriminalistické praktické činnosti

§ 1 Formy využití odborných znalostí v kriminalistické praxi

V procesu odhalování, objasňování a vyšetřování trestných činů a jiných společensky škodlivých událostí jsou mnohé kriminalisticky významné informace obsažené ve stopách pro orgány činné v trestním řízení nesrozumitelné. K vydělení takových informací ze stop, k jejich pochopení a využití je třeba aplikovat specifické metody, prostředky a znalosti z oblastí vědy, techniky, umění nebo řemesel. Specifickými znalostmi a dovednostmi disponuje omezený okruh odborníků. Teprve jejich prostřednictvím je možné vydělit kriminalisticky relevantní informace a zpřístupnit je jejich adresátům – orgánům činným v trestním řízení a ostatním adresátům dokazování (obviněnému, obhájci apod.).

Odborné znalosti se v trestním řízení uplatňují ve čtyřech formách, kterými jsou: 1. odborné vyjádření, 2. znalecký posudek, 3. konzultativní činnost, 4. kriminalisticko-technická činnost.

Odborné vyjádření je po novele trestního řádu, provedené zákonem č. 265/2001 Sb., prioritní formou k posouzení odborných otázek. V trestním řízení je pokládáno za listinný důkaz. Odborná vyjádření lze vyžadovat jak od osob zapsaných v seznamu znalců, tak od jiných fyzických nebo právnických osob, které mají potřebné odborné předpoklady (§ 105 odst. 5 TrŘ). V trestních věcech podávají odborná vyjádření v oboru kriminalistiky často **Kriminalistický ústav Praha a odbory kriminalistické techniky a expertiz (OKTE)** správ krajů Policie ČR. V jiných oborech podávají odborná vyjádření např. zdravotnická zařízení, ošetřující lékaři, různé laboratoře, instituce, úřady apod.

Znalecký posudek slouží k posuzování odborně složitých otázek (viz § 105 odst. 1, věta první TrŘ). Znalecká činnost je upravena zákonem o znalcích a tlumočnících č. 36/1967 Sb. a prováděcí vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Využívání znalců v trestním řízení je upraveno trestním řádem (§ 105–111 TrŘ). Proces utváření znaleckého důkazu je chápán v kriminalistice jako proces spolupráce znalců a orgánů činných v trestním řízení. Tento proces je považován za jednu z metod kriminalistické praktické činnosti.

Podle trestního řádu a zákona o znalcích a tlumočnících mohou znaleckou činnost vykonávat:

1. *znalci – fyzické osoby* jmenovaní ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu (v rámci zmocnění ministra), kteří složili znalecký slib, jsou zapsáni v seznamu znalců, přičemž splňují další podmínky stanovené zákonem;
2. *státní orgán nebo státní ústav* přibraný ad hoc k podání posudku nebo přezkoumání posudku podaného znalcem ve výjimečných, zvláště obtížných případech vyžadujících zvláštního vědeckého posouzení (§ 110 TrŘ);
3. *ústavy nebo jiná pracoviště* specializované na znaleckou činnost, zapsané v seznamu ústavů nebo jiných pracovišť, specializovaných na znaleckou činnost, uveřejněném v Ústředním věstníku č. 5/1986 (seznam byl později novelizován v částkách 2/1988, 3/1988, 1/1990, 2/1993 a 4/1995 Ústředního věstníku; znalecká pracoviště Policie ČR jsou zveřejněna v částce 1/2000 Sbírkou instrukcí a sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR);
4. *odborně erudované osoby ustanovené orgány činnými v trestním řízení k podání znaleckého posudku ad hoc* v případech, kdy pro příslušný obor není v seznamu znalců zapsán znalec příslušného oboru, nebo jestliže znalec zapsaný v seznamu nemůže úkon provést, nebo by provedení úkonu znalcem zapsaným v seznamu znalců bylo spojeno s nepřiměřenými náklady nebo obtížemi (srov. § 24 zák. č. 36/1967 Sb). S ustanovením znalcem ad hoc musí ustanovená osoba souhlasit a před podáním znaleckého posudku složit znalecký slib do rukou toho, kdo ji jako znalce ustanovil.

Konzultativní činností se rozumí poradenská služba orgánům činným v přípravném řízení. Trestní řád ji rámcově upravuje v § 157 odst. 3. Znalostí odborníků (*nikoliv pouze znalců*) jsou využívány zejména:

- při předběžném zkoumání stop a jiných soudních důkazů,
- při posuzování odborných problémů týkajících se způsobu spáchání trestných činů, vytyčování kriminalistických verzí a určování způsobů jejich prověrky, stanovení příčin trestných činů apod.
- při instruktážích policistů a pracovníků orgánů činných v trestním řízení za účelem jejich seznámení s odbornou problematikou vyšetřovaného trestného činu, případně připravovaného úkonu či opatření,
- při přípravě, provádění nebo hodnocení některých vyšetřovacích úkonů (*např. výslechu, vyšetřovacího pokusu, rekonstrukci atp.*).

Kriminalisticko-technickou činností se rozumí přímé vykonávání odborných úkonů při vyhledávání, zajišťování, dokumentování a shromažďování materiálních stop v rámci vyšetřovacích úkonů. Tuto pomoc orgánům činným v trestním řízení poskytují **kriminalistickí technici a pracovníci expertizních pracovišť Policie ČR**.

§ 2 Pojem, obsah a druhy expertizy

Proces vydělování informací z kriminalistických stop, jejich zpřístupnění a využití v kriminalistické i soudní praxi pomocí odborných znalostí a metod, uskutečňující se

o procesní formě znaleckého důkazu, nazýváme **expertiza**. Předmětem expertizy jsou odborné otázky, jejichž odhalení či objasnění je zapotřebí odborných znalostí a dovedností.

Expertiza představuje *proces tvorby znaleckého důkazu*. Tento proces začíná okamžikem, kdy orgán činný v trestním řízení dojde k závěru, že k objasnění některých skutečností je třeba využít odborných znalostí z oblasti vědy, techniky, řemesel nebo umění. Dále proces expertizy pokračuje přípravnými úkony, nařízením znaleckého zkoumání a přibráním znalce, samotným odborným zkoumáním různých objektů, formulováním znaleckého posudku nebo odborného vyjádření a končí jejich hodnocením.

Obsah expertizy představuje systém různých úkonů a operací, prováděných různými subjekty, spojený cílem transformovat informace, obsažené ve stopách nebo jiných kriminalisticky relevantních objektech, do podoby srozumitelné orgánům činným v trestním řízení a ostatním jeho účastníkům, ve formě předepsané zákonem.

Za *subjekty expertizy* považujeme:

- ☛ orgány činné v trestním řízení,
- ☛ znalce,
- ☛ pomocné subjekty.

Expertizu můžeme definovat jako **samostatnou kriminalistickou metodu, spočívající v systému úkonů a operací směřujících k odhalení nebo objasnění skutečností důležitých pro dokazování v trestním řízení za použití odborných znalostí a metod z různých oblastí vědy, techniky, umění a řemesel**.

Expertizy lze **klasifikovat** podle různých kritérií. Takovými kritérii mohou být např. počet přibráných znalců, rozsah znaleckého zkoumání, posloupnost expertiz. Základním klasifikačním kritériem je **druh oboru** vědy, techniky, umění nebo řemesel, jejichž specifické metody a poznatky jsou při expertize aplikovány.

Mezi nejvíce frekventované expertizy patří expertizy z oboru **kriminalistické techniky** (daktyloskopická expertiza, mechanoskopická expertiza atp.), **soudního lékařství**, **soudního inženýrství**, **soudní psychiatrie**, **soudní psychologie**, **zbožíznalství**, **ekonomiky** (účetnictví, odhady cen).

Podle počtu přibráných znalců rozeznáváme:

- ☛ expertizu prováděnou *jedním znalcem*,
- ☛ expertizu prováděnou *dvěma znalci* (trestní řád v § 105 odst. 4 stanoví povinnost přibrat dva znalce vždy, jde-li o prohlídku a pitvu mrtvol, jinak jen tehdy, jde-li o objasnění zvláště důležité skutečnosti); zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. ukládá v § 58 přibrání dvou znalců se specializací na dětskou psychiatrii k vyšetření duševního stavu mladistvého,
- ☛ expertizu prováděnou *více znalci než dvěma* (ve výjimečných případech víceoborového znaleckého zkoumání).

Podle skladby odborných znalostí lze expertizy klasifikovat jako:

- ☛ *jednooborové*,
- ☛ *víceoborové* (k řešení odborných otázek je třeba znalostí z více oborů, tyto otázky nelze oddělit od ostatních a řešit je nezávisle na nich, protože vyžadují interdisciplinární přístup).

Podle posloupnosti lze expertizy klasifikovat jako:

- ☛ *prvotní expertizy*,
- ☛ *doplňující expertizy* (pokud vyvstaly v průběhu trestního řízení nové skutečnosti, které je třeba dodatečně objasnit; zpravidla ji provádí tentýž znalec),
- ☛ *opakované expertizy* (pokud se zjistí, že prvotní expertiza nebyla provedena úplně nebo vyjádření znalce jsou nesrozumitelná a takovéto vady nelze odstranit ani výsledkem znalce, případně doplňující expertizou. Opakovanou expertizu lze nařídit i tehdy, pokud jsou závěry prvotní expertizy v rozporu s dosud zjištěnými důkazy ve věci, nebo vzniknou-li pochybnosti o správnosti těchto závěrů. Jinými důvody opakované expertizy mohou být pochybnosti o správnosti metod, prostředků a postupů použitých znalcem v průběhu znaleckého zkoumání, překročení kompetencí znalce, jakož i dodatečně zjištěná podjatost znalce. Opakovanou expertizu zásadně provádí znalec jiný, v závažných případech může být o její provedení požádán ústav nebo může být nařízena expertiza prováděná dvěma znalci).

§ 3 Stadia expertizy

Při aplikaci metody expertizy lze rozlišovat tři stadia: 1. přípravné stadium, 2. stadium znaleckého zkoumání, 3. stadium hodnocení výsledků znaleckého zkoumání.

1. Přípravné stadium

Přípravné stadium vytváří předpoklady pro objektivní a úplné znalecké zkoumání. Prvním krokem k dosažení cíle expertizy je **vyhledání a zajištění objektů expertizy**, které můžeme rozdělit do několika skupin, podle předpokladu jejich příčinného vztahu s vyšetřovanou událostí:

- ☛ *Objekty, u kterých se předpokládá příčinná souvislost s objasňovanou skutečností.*
Jde zejména o stopy trestného činu, věci a listiny, mrtvol, kosterní nálezy a jejich části, zvířata, rostliny a jejich části, osoba pachatele, otisky částí jeho těla atp. Nejčastěji se zajišťují při ohledání místa činu, domovní prohlídce, jakož i při jiných vyšetřovacích úkonech.

Aby byla zajištěna důkazní hodnota a objektivnost expertizy v trestním řízení, musí být vyhledání a zajištění objektů expertizy procesně podchyceno v příslušném protokolu a fotodokumentaci. Při vyhledávání a zajišťování objektů expertizy je třeba respektovat

příslušná kriminalisticko technická doporučení. Značnou pozornost je vhodné věnovat i způsobu balení a odesílání těchto objektů ke zkoumání, aby nemohlo dojít k jejich poškození, zničení nebo ztrátě.

- ☉ *Objekty, u nichž se nepředpokládá příčinná souvislost s objasňovanou událostí.* Jde převážně o objekty známého původu, které jsou opatřovány v průběhu vyšetřování orgány činnými v trestním řízení nebo vlastní činností expertů (znalců). Takovými objekty bývají zejména *srovnávací materiály* zajišťované ad hoc (např. pokusně vyrobené srovnávací stopy, ukázky písma) a sbírkové srovnávací materiály (stopy uložené ve sbírkách, daktyloskopická evidence, standardy, katalogy atp.). Při identifikačních zkoumáních je jejich místo nezastupitelné.
- ☉ *Pomocné materiály*, kterými je třeba chápat takové materiály, které pomáhají znalci orientovat se v daném případě a současně mu poskytují komplexní informaci o všech skutečnostech, které jsou předmětem znaleckého zkoumání. Nejčastěji jde o písemnou dokumentaci v podobě částí vyšetřovacího spisu (protokol o ohledání místa činu, kriminalisticko technická dokumentace, protokoly o výsledku a dalších vyšetřovacích úkonech atd.). V jiných případech těmito písemnými materiály mohou být chorobopisy z dřívější doby, lékařské zprávy, informace o osobě pisatele, o prostředí a způsobu, jak sporná písemnost vznikla atd.

Poté, co byly shromážděny objekty expertizy, následuje v některých případech **předběžné zkoumání**. Předběžné zkoumání má své oprávnění pouze v těch případech, kdy není z dosud shromážděných materiálů zjevné, zda zjištěné objekty mají vztah k vyšetřované události nebo jaké informace mohou obsahovat. Účelem předběžného zkoumání je tedy vyloučit objekty pro expertizu zjevně nepotřebné a umožnit orgánům činným v trestním řízení vymezit obor a předmět expertizy.

Po stanovení expertizního oboru se **vymezuje předmět expertizy** ve formě *otázek pro znalce*. Sestavení otázek se řídí těmito zásadami:

- ☉ otázky nesmí přesahovat rámec expertizního oboru,
- ☉ otázky musí mít čistě odborný charakter a nesmějí obsahovat požadavek hodnocení důkazů a řešení právních otázek (srov. § 107 odst. 1 TrŘ),
- ☉ otázky musí být jasné, přesné a konkrétní,
- ☉ soubor otázek musí tvořit logicky navazující systém (zpravidla od obecných otázek k otázkám detailním atp.),
- ☉ otázky nesmí přesahovat současnou úroveň poznání v daném vědním oboru,
- ☉ položené otázky nesmí být sugestivní, návodné, úskočné nebo klamavé.

Po zformulování otázek rozhodne orgán činný v trestním řízení o přibrání znalce podle § 105 TrŘ nebo znalecké instituce ve smyslu § 110 TrŘ a předá objekty expertizy přibranému znalci s příslušným písemným materiálem.

V průběhu přípravného stadia expertizy orgány činné v trestním řízení využívají konzultativní pomoci odborníků.

2. Stadium znaleckého zkoumání

V tomto stadiu má nezastupitelnou úlohu znalec. To však neznamená, že zde neexistuje spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení a znalci. Spolupráce je nutná zejména proto, že soubor výchozích informací předaných znalci nemusí být úplný, což může být zjištěno dodatečně v průběhu vyšetřování nebo v průběhu znaleckého zkoumání. Takto vzniklý informační deficit musí být odstraněn a předmětné materiály či objekty zkoumání dodatečně zajištěny orgány činnými v trestním řízení a předány znalci.

Přestože stadium znaleckého zkoumání představuje jednotný proces, můžeme vyčlenit jednotlivé *etapy*, za které se považují: a) vstupní etapa, b) analyticko-syntetická etapa, c) etapa vyvozování závěrů, d) etapa zpracování znaleckého posudku nebo odborného vyjádření.

- a) Ve **vstupní etapě** si znalec především ujasňuje otázky, které bude řešit, utváří si obecné představy o stavu a znacích zkoumaných objektů, vypracovává hypotézy, určuje metody a prostředky zkoumání i posloupnost jejich použití. Na základě ohledání objektů zkoumání a studia ostatních materiálů dokumentuje stav objektů předaných ke zkoumání. V případě potřeby žádá orgány činné v trestním řízení o doplnění objektů zkoumání, případně o dodání dalších informací.
- b) V **analyticko-syntetické etapě** znaleckého zkoumání dochází k vlastnímu podrobnému a detailnímu zkoumání jednotlivých objektů, jejich vlastností a znaků. Toto detailní zkoumání objektů je často spojeno i s jejich mechanickým rozčleněním a někdy s jejich zničením. Znalec využívá v této etapě zejména specifické metody a prostředky daného oboru, společně s metodami logického myšlení.

Obecnou úlohou znalce je poznat a vydělit podstatné znaky objektů od nepodstatných, nalézt a rozpoznat vztahy mezi vlastnostmi objektu navzájem a k předmětné události jako celku. Dále znalec hodnotí význam zjištěných faktů a interpretuje je. Současně vhodnou formou dokumentuje dílčí výsledky zkoumání.

Expertizní dokumentace průběhu a výsledků dílčích zkoumání je jedním z podkladů pro vypracování znaleckého posudku nebo odborného vyjádření. Tato dokumentace se přikládá k opisu znaleckého posudku nebo odborného vyjádření a archivuje se. V některých případech se vyhotovuje i fotodokumentace ke znaleckému posudku, která je jeho součástí.

- c) **Etapa vyvození a formulování závěrů** představuje vrcholné stadium znaleckého zkoumání. Jde o složitý myšlenkový proces, který se uskutečňuje postupně, v němž je nutné často se vracet k analyticko-syntetické etapě, výsledkům dílčích zkoumání, ke studiu předložených materiálů s cílem přezkoumání či doplnění faktů, svědčících o pravdivosti stanovených hypotéz. Znalec srovnává a vzájemně hodnotí výsledky dílčích zkoumání a z nich vyvozené dílčí závěry. Vyvození objektivního a úplného závěru je znalec schopen jen na základě důkladné znalosti všech okolností konkrétního případu.

Po nabytí vnitřního přesvědčení o pravdivosti vytyčených hypotéz formuluje znalec *odpovědi na položené otázky*. Odpovědi musí být jasné, srozumitelné a nesmějí připouštět dvojí výklad. Pokud to výsledky zkoumání dovolují, je závěr formulován jako kategorický soud, v ostatních případech jako pravděpodobný soud. V případě, že výsledky zkoumání nedovolují odpovědět na položenou otázku ani pravděpodobným závěrem, formuluje se závěr tak, že na položenou otázku nelze odpovědět.

d) Vyvrcholením činnosti znalce je **zpracování znaleckého posudku**, v němž zachycuje průběh a výsledky znaleckého zkoumání.

Znalecký posudek podává znalec zpravidla v písemné formě, výjimečně ústně do protokolu. Musí zachycovat ve stručné formě celý průběh a výsledky zkoumání včetně vyvozených závěrů, obsahujících odpovědi na otázky položené znalci. Náležitosti znaleckého posudku jsou stanoveny právními předpisy.

Znalecký posudek se skládá ze tří po sobě následujících částí:

- ☛ **Úvodní část** znaleckého posudku obsahuje údaje o osobě znalce (znalecké instituci), pojmenování orgánu, který expertizu nařídil, stručné údaje k dané trestní věci (spisová značka, popis skutku), jaké materiály byly předloženy ke zkoumání (zajištěné stopy, věci, pomocné materiály). Doslova se citují otázky položené znalci. Dále se zde uvádějí i dodatečně vyžádané informace a skutečnosti, zda byl znalec přizván k jiným procesním úkonům, příp. ke konzultacím a z jakých důvodů.
- ☛ V **nálezu** znalec detailně popíše zkoumané objekty a uvede postup a výsledky zkoumání s označením použitých metod a prostředků zkoumání (včetně dokumentačních). Je-li to třeba, uvede i vědecká východiska, o něž opírá své závěry. U použitých metod a prostředků uvede důvody jejich výběru. V této části posudku zaznamená i to, zda došlo k poškození nebo zničení objektu zkoumání. Pokud si znalec opatřuje sám srovnávací vzorky nebo je vyhotovuje, popisuje způsoby, jakými je opatřil.
- ☛ **Závěrečná část** obsahuje znalcovu zjištění ve formě odpovědi na zadané otázky. Písemný znalecký posudek musí být znalcem podepsán, opatřen razítkem znalce a tzv. znaleckou doložkou v těch případech, kdy je znalec zapsán v seznamu znalců a tlumočnicků a vede znalecký deník.

Součástí znaleckého posudku je rovněž *dokumentace* pořízená znalcem, která slouží k bližšímu osvětlení postupu znaleckého zkoumání, ilustruje jeho průběh, průběh jednotlivých etap, použitých metod a názorně demonstuje výsledky zkoumání.

Na rozdíl od znaleckého posudku **odborné vyjádření** obsahuje zpravidla jen stručný úvod, výstižný závěr, úřední razítko a podpis zpracovatele. Nepopisují se použité metody a prostředky, ani výsledky dílčích zkoumání.

3. Stadium hodnocení a využití znaleckého posudku

Výsledky expertizy musí být kriticky hodnoceny. Orgán činný v trestním řízení je povinen hodnotit jak vlastní závěry znalce, tak i postup, jímž k těmto závěrům dospěl. Znalecký posudek je nutno hodnotit ze dvou hledisek – formálního a obsahového.

Hodnocení formální stránky znaleckého posudku zahrnuje kontrolu toho, zda již v rámci přípravy znaleckého zkoumání byly dodrženy veškeré zákonné požadavky a zda znalecký posudek splňuje všechny náležitosti předepsané zákonem. Zkoumá se, zda nebyly důvody pro vyloučení znalce, zda posudek zpracoval kompetentní znalec, zda tento znalec byl přibrán zákonným postupem, zda znalec neřešil právní otázky, zda byl náležitě poučen apod. Pokud by v této oblasti byla zjištěna neodstranitelná pochybení, musel by být podaný posudek považován za nepoužitelný.

Hodnocení obsahové stránky znaleckého posudku zahrnuje posouzení těchto otázek:

- ☛ zda byly znalci předloženy dostačující a věrohodné materiály,
- ☛ zda zkoumání byly podrobeny všechny zaslané objekty, zda nedošlo k jejich záměně,
- ☛ zda znalec použil nezpochybnitelná teoretická východiska a vhodné metody a postupy,
- ☛ zda závěry učiněné znalcem vycházejí právě z těchto vědeckých východisek, metod a postupů,
- ☛ jaký je vztah závěrů znaleckého posudku k ostatním ve věci zajištěným důkazům, zda tyto důkazy doplňují, jsou s nimi v souladu, nebo zda jim odporují a proč,
- ☛ zda zkoumáním byly odhaleny nové vztahy, dosud neznámé informace, jaký je jejich důkazní význam a možnosti využití.

Pokud orgán činný v trestním řízení dojde k vnitřnímu přesvědčení, že v průběhu expertizního zkoumání došlo k pochybení a jeho výsledky zjevně neodpovídají objektivní realitě, požádá znalce o vysvětlení či doplnění znaleckého posudku, případně přibere znalce nového.

Literatura

- GRUZA, E. O błędach i ich przyczynach w opiniach biegłych. In: BULSIEWICZ, A., MAREK, A., KWIATKOWSKA-DARUL, V. (red.) *Doctrina multiplex veritas una*. Toruń : Uniwersytet M. Kopernika, 2004, s. 179–189
- KEGEL, Z. *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*. Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 1976
- LISIECKI, M. J. Wykorzystanie osób posiadających wiadomości i umiejętności specjalistyczne do pomocy w prowadzeniu czynności procesowo-kryminalistycznych. In: BULSIEWICZ, A., MAREK, A., KWIATKOWSKA-DARUL, V. (red.) *Doctrina multiplex veritas una*. Toruń : Uniwersytet M. Kopernika, 2004, s. 191–198
- MATHERN, V. *Znalecký posudek ako dôkazný prostriedok v Československom trestnom konaní*. Bratislava : Veda, 1976
- MUSIL, J. a kol. *Kriminalistika*. Praha : Naše vojsko, 1994

- MUSIL, J. Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy. Praha : AUC, Iuridica Monographia XX, 1974
- TARACHA, A. Funkcja policji i ekspertów w postępowaniu przygotowawczym. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) Rozprawy z Jałowcowej góry. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004, s. 121–131
- TIPLICA, M. a kol. Doplňková skripta z kriminalistiky. Praha : Policejní akademie ČR, 1997
- TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- TOMASZEWSKI, T. Przesłuchanie biegłego w postępowaniu karnym. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze, 1988
- TOMASZEWSKI, T. Dowód z opinii biegłego w procesie karnym. 2. wyd. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2000
- TOMASZEWSKI, T. Kompetencje firm prywatnych do wydawania opinii w postępowaniu karnym i cywilnym. In: BULSIEWICZ, A., MAREK, A., KWIATKOWSKA-DARUL, V. (red.) Doctrina multiplex veritas una. Toruń : Uniwersytet M. Kopernika, 2004, s. 171–178
- WIDACKI, J., KONIECZNY, J. Ekspertyza w procesie jako czynność poznawcza. In: WIDACKI, J. (red.) Wybrane zagadnienia teorii i metodologii kryminalistyki. Katowice : Uniwersytet Śląski, 1983, s. 93–99
- WÓJCIKIEWICZ, J. Dowód naukowy w procesie sądowym. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2000
- WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002

Kapitola 33 Ohledání

§ 1 Obecné otázky ohledání

Trestný čin, stejně jako každá jiná událost, probíhá v konkrétních podmínkách místa a času. Průběh události způsobuje v okolní realitě *změny*. Informace obsažené ve změnách objektů, na něž bylo působeno, se nevztahují pouze k samotné události nebo jevu, jeho průběhu, ale i k příčinám a okolnostem, za kterých k události došlo, k osobám, které se na události účastnily, nástrojům, které byly využity, k motivům jednání atp. Na základě vydělení takových informací ze změn materiálních objektů nebo z vědomí člověka může být poznán a objasněn trestný čin, případně může být zjištěno, že prověřovaná událost není trestným činem.

Orgány činné v trestním řízení mohou získat informace o kriminalisticky relevantní události dvojitým způsobem:

- ❖ nepřímo – zprostředkovaně (např. z výpovědí osob, dokumentačních materiálů),
- ❖ přímo – bezprostředně, přímým pozorováním následků (změn) na materiálních objektech vlastními smysly, tj. ohledáním.

Ohledání je metoda kriminalistické praktické činnosti, jejíž podstata spočívá v cílevědomém, přímém, bezprostředním pozorování a zkoumání kriminalisticky relevantních objektů vlastními smysly orgánů činných v trestním řízení, ve vyhledávání změn, dokumentování stavu objektů a hodnocení vlastních zjištění.

V průběhu ohledání se využívají zejména *obecné metody* poznání, jako jsou pozorování, měření a vypočítávání, popisování, srovnávání, experimentování, analýza, syntéza a modelování. Jejich uplatnění je determinováno specifickým cílem ohledání. Současně jsou při ohledání využívány různé *specifické prostředky* kriminalistické techniky k vyhledávání, zviditelňování a fixaci stop či jiných důkazů a prostředky kriminalisticko-technické dokumentace.

Ohledání zpravidla nelze nahradit jinými úkony a nedostatky ohledání lze jen těžko napravit.

Nejčastěji bývá metoda ohledání využívána v **trestním řízení ve formě procesního úkonu** podle § 113 TrŘ. Ve smyslu § 158 odst. 3, § 160 odst. 4 TrŘ může být ohledání jako *neodkladný úkon* provedeno před zahájením trestního stíhání. Tím se stává významným počátečním zdrojem informací o poznávané události, neboť umožňuje orgánům činným v trestním řízení na základě bezprostředního pozorování:

- učinit si odůvodněnou představu o počáteční a konečné struktuře ohledávaného objektu,¹
- učinit si odůvodněnou představu o situaci a atmosféře určitého místa,
- nalézt a vydělit z množiny irelevantních změn na ohledávaném objektu změny kriminalisticky relevantní, zajistit je pro další zkoumání a procesně zadokumentovat,
- učinit si představu o charakteru události, o jejím průběhu, intenzitě působících sil a jejích příčinách,
- učinit si představu o možnosti existence i charakteru stop, které zatím nejsou k dispozici (např. na těle či oděvu pachatele, motorovém vozidle),
- získat nezprostředkované informace nasvědčující tomu, že událost, která je příčinou změn na ohledávaném objektu, je trestným činem nebo že nevykazuje znaky trestného činu.

Jako **subjekt ohledání** může vystupovat kterýkoliv orgán činný v trestním řízení. Nejčastěji ohledání provádí policejní orgán, případně se ohledání účastní skupina pracovníků (*výjezdová skupina*). Skupinu tvoří zpravidla vedoucí výjezdové skupiny, potřebný počet policistů, kriminalistický technik, psůvůdce a podle potřeby i soudní lékař, popřípadě znalec z jiného oboru.

Za **zásady ohledání** lze považovat:

Řízení ohledání jediným vedoucím

V případech, kdy ohledání provádí speciálně vytvořený tým, musí být činnost při ohledání velmi dobře sladěna, organizována a koordinována tak, aby každý dílčí úkol zapadal do celkové činnosti skupiny. Proto musí být určen pouze jeden vedoucí ohledání, který za průběh a výsledky celého ohledání odpovídá. Všichni ostatní členové skupiny jsou po dobu ohledání bezvýhradně podřízeni vedoucímu ohledání, který však musí respektovat odbornost jednotlivých členů týmu. Porušení této zásady mívá při ohledání za následek chaos, nekompetentnost a v konečném důsledku i zmaření účelu a výsledků ohledání.

Neodkladnost ohledání

Každá stopa v materiálním prostředí podléhá velmi rychle změnám, které negativně ovlivňují informační hodnotu stopy. Zákonitosti změn a zániku stop nelze eliminovat, je však možné ovlivnit jejich důsledky na únosnou míru tím, že ohledání objektu bude provedeno v co nejkratší době od vzniku konečné struktury ohledávaného objektu. Čím delší časové období uplyne mezi vznikem konečné struktury ohledávaného objektu a ohledáním, tím více se snižuje důkazní hodnota informací obsažených ve stopách. Proto obecný požadavek rychlosti a včasnosti provedení úkonů přerůstá u ohledání v požadavek neodkladnosti.

¹ *Počáteční strukturou* rozumíme strukturu objektů v době, kdy se začal uskutečňovat poznávaný jev. *Konečnou strukturou* rozumíme strukturu objektů v době, kdy poznávaný jev skončil.

Neopakovatelnost ohledání

Neopakovatelnost ohledání je uznávanou zásadou ohledání přesto, že si praxe v některých případech vynutí nové ohledání již ohledaného objektu. Při opakovaném ohledání již nemá ohledávaný objekt tu samou strukturu, jakou měl při prvním ohledání.

Již pouhým pohybem po místě činu nebo použitím prostředků k zajištění stop sám ohledávající způsobí řadu změn v konečné struktuře ohledávaného objektu. Navíc může po prvním ohledání dojít k navrácení ohledávaného objektu do původního stavu, např. opravou automobilu, rozbitých dveří, oken.

Nutnost opakovat ohledání již jednou ohledaného objektu svědčí o nedůslednosti a nezodpovědném přístupu k ohledání. Každé opakování ohledání jednoho a téhož objektu (s rozdílnými výsledky) snižuje důkazní hodnotu ohledání.

Za opakované ohledání nelze považovat případy, kdy ohledání bylo přerušeno (např. z důvodů nepříznivých povětrnostních podmínek, špatné viditelnosti atp.), neboť jde o pokračování v ohledání a nikoliv o opakování ohledání.

§ 2 Druhy ohledání

Za základní kritéria klasifikace ohledání jsou považovány **charakter ohledávaného objektu a posloupnost ohledání**.

1. Podle charakteru ohledávaného objektu můžeme rozlišovat následující druhy ohledání:

Ohledání místa činu a jiných kriminalisticky významných míst

Ohledání místa se uskutečňuje zjišťováním, zkoumáním, hodnocením a podchycováním materiální situace místa. To umožňuje zejména:

- vytvořit si celkovou představu o kriminalisticky významném místě (jeho umístění, rozloze, charakteru),
- zjistit, jaké konkrétní objekty se na místě nacházejí, posoudit jejich účel a význam, případně vztah k vyšetřované události,
- stanovit vzájemné prostorové a jiné vztahy mezi jednotlivými objekty na místě a dokumentovat jejich polohu a stav,
- vyhledat, zajistit a předběžně zkoumat stopy a jiné důkazy nacházející se na místě,
- vyvodit domněnky o příčinách odchylek od normální situace místa (počáteční struktury),
- vyvodit domněnky o druhu a charakteru použitých nástrojů,
- modelovat pravděpodobný mechanismus události včetně činností osob, přítomných na místě,
- modelovat některé charakteristické rysy pachatele,
- vyvodit domněnky o charakteru události.

Za kriminalisticky významná místa považujeme zejména místo činu, místo nálezu a místo zjištění. **Místem činu** rozumíme tu část prostoru, kde se uskutečnil proces, o kterém je možno podle jeho vnější formy předpokládat, že jde o proces společensky škodlivý. Místo činu je nejdůležitějším zdrojem informací pro další vyšetřování.

Místo nálezu je místo, kde byl objeven relevantní objekt. Liší se od místa činu zejména tím, že na místě nálezu se osoba, která způsobila předmětnou událost, nemusela vůbec vyskytovat (např. osoba, než zemřela, došla na určité místo sama; věc byla na místo zanesena vodním tokem, zvěří, nebo ji na určité místo odnesla osoba, která nevěděla, že jde o věc důležitou pro trestní řízení atp.). Pokud pachatel na tomto místě byl, nevyvíjel zde činnost, která by měla přímou souvislost s průběhem vyšetřované události (např. ztratil osobní nebo jiné doklady, odhodil zbraň atp.). Jde většinou o místa, kde kromě nalezených objektů a stop na těchto věcech nebývají žádné další stopy.

Místo zjištění je zvláštním případem místa činu zejména při páchání trestné činnosti v dopravě (např. k trestnému činu vloupání do železničního vagónu došlo v Praze, vloupání bylo zjištěno v Pardubicích, kam byl vyloupený vagón přepraven atp.). Mezi první úkoly vyšetřování bude patřit vyřešení otázky, kde vlastně k předmětné události došlo.

Ohledání mrtvoly

Tento druh ohledání bývá v první etapě spojen s ohledáním místa činu nebo s ohledáním místa nálezu nebo místa zjištění (orientační ohledání). Ve druhé etapě, uskutečňované na pitevně, se provádí detailní ohledání mrtvoly. Ohledání mrtvoly se provádí **vždy** v součinnosti se soudním lékařem nebo alespoň s lékařem.

Cílem ohledání mrtvoly a místa, na kterém se nachází, je zejména získání informací o okolnostech a pravděpodobné příčině smrti (sebevražda, vražda, nešťastná náhoda atp.), o způsobu usmrcení, o době smrti, o způsobu utajování totožnosti oběti, o osobě případného pachatele, o totožnosti mrtvoly, o pravděpodobném motivu usmrcení, o vztahu místa, na němž byla mrtvola nalezena, k události, jež zapříčinila její smrt.

Ohledání předmětů

Ohledání předmětů zahrnuje ohledání nejrůznějších druhů věcí nalezených na kriminalisticky relevantních místech, zajištěných odnětím věcí nebo při provádění prohlídek. Může jít i o věci předložené poškozenými nebo o věci nalezené v různých skrýších.

Účelem ohledání předmětů je jejich pojmenování a určení případné funkce nebo účelu, zjištění vztahu k vyšetřované události, určení, zda pomocí těchto předmětů byl spáchán trestný čin nebo zda jde o věci napadené při spáchání trestného činu, a zjištění, zda se na těchto předmětech nacházejí stopy vhodné pro objasnění a dokázání vyšetřované události.

Ohledání stop

Ohledání stop se uskutečňuje většinou paralelně s ohledáním různých nositelů stop. Provádí se jednak na místě výskytu stop a jednak v laboratořích či úředních místnostech, kam jsou přenášeny se svými nositeli.

Cílem ohledání stop je zjištění základních, většinou taktických informací o objektech, které stopy vytvořily a o jejich vztazích k vyšetřované události a jiným objektům. Nedílnou součástí závěru ohledání stop je určení jejich způsobilosti k identifikaci objektu, který stopu vytvořil, nebo alespoň k určení jeho skupinové příslušnosti, případně určení taktické hodnoty stopy.

Ohledání dokumentů

Předmětem ohledání dokumentů je zejména obsah, forma, materiály použité k jeho zhotovení, znaky ukazující na jeho pozměnění nebo padělání, jakož i jiné stopy nacházející se na dokumentu (např. daktyloskopické stopy). Pokud je u dokumentu přiložen obal (např. obálka), ohledává se i obal.

Účelem ohledání dokumentů je zjištění jejich vztahu k vyšetřované události, zejména zda mohou být listinnými důkazy. Protokol o ohledání dokumentu má obsahovat zejména identifikační údaje dokumentu (např. faktura č. 654 891), údaje o formě a obsahu dokumentu, o způsobu jeho vyhotovení (např. ručně psaný dokument), zda jsou na dokumentu fotografie, otisky razítek atp., jaké stopy byly na dokumentu zjištěny.

Ohledání výpočetní techniky

Předmětem ohledání je nejen samotný počítač jako věc, ale i jeho periferní jednotky, jeho umístění v prostoru a způsob napojení do sítě, doklady a licence k softwarovému vybavení atp.

Cílem ohledání je určit, zda, kdy a kým došlo k neoprávněnému zásahu do hardwarové a softwarové výbavy a v čem tento zásah spočíval, do jaké sítě je zapojen a do jakých sítí je možno pomocí počítače aktuálně vstoupit, jaké je softwarové vybavení počítače a zda jde o legálně získané softwarové produkty.

Ohledání výpočetní techniky je natolik odborná záležitost, že se doporučuje orgánům činným v trestním řízení vždy přibrat k ohledání znalce z oboru výpočetní techniky.

Ohledání zvířat

Ohledání zvířat se provádí jen vzácně. Cílem ohledání zvířete je obvykle nalézt identifikační znaky zvířete (např. tetování, vypalovaná znamení, mikročipy atp.) za účelem stanovení jeho příslušnosti k určitému hospodářství nebo konkrétní osobě. V případech podezření z týrání zvířat lze ohledáním zjistit a dokumentovat stav zvířete (stopy zanedbání péče, stopy po poranění atp.) a podmínek, v nichž je chováno. U uhynulých zvířat se ohledáním zjišťují informace o době úhynu a jeho příčinách. U zvířat usmrcených se zjišťují zejména informace vedoucí k zjištění doby a mechanismu usmrcení a prostředků použitých k usmrcení zvířete.

K ohledání zvířat se zpravidla přibrá znalec z oboru veterinářství nebo alespoň veterinář.

Ohledání těla živé osoby

Ohledáním těla živé osoby (*prohlídka těla podle § 114 TrŘ*) má být zejména zjištěno a zdokumentováno, zda se na těle živé osoby nenacházejí stopy nebo následky vyšetřované události.

Jde převážně o stopy způsobené násilím vedeným proti tělu člověka, působením energií (např. tepelné, elektrické), působením chemických procesů, nepodáváním potřebné výživy, zanedbáním potřebné péče atp.

Účelem ohledání těla může být také zjištění identifikačních znaků osoby, jakými mohou být tetování či zvláštní znamení.

Ohledání těla živé osoby může provádět pouze osoba stejného pohlaví nebo lékař.

2. Podle posloupnosti můžeme rozlišovat následující druhy ohledání:

Ohledání prvotní

Při prvotním ohledání jsou objekty pozorovány při vyšetřování téže věci poprvé. Takovéto ohledání je nejdůležitější a nejefektivnější, neboť orgán činný v trestním řízení má k dispozici zpravidla relativně nezměněnou konečnou strukturu ohledávaných objektů v době, kdy dosud nedošlo na těchto objektech k podstatným změnám a degradaci stop a jiných důkazů.

Ohledání opakované

Opakované ohledání je druhým či dalším ohledáním již jednou ohledaného objektu v téže věci. Přesto, že opakované ohledání je v přímém rozporu se zásadou neopakovatelnosti, je nutno v některých případech k němu přistoupit. Jde zejména o případy, kdy prvotní ohledání bylo provedeno nekvalitně a v průběhu dalšího vyšetřování se zjistí, že na ohledávaném objektu mohou být další, pro vyšetřování důležité stopy či důkazy.

Pro ilustraci je možno uvést následující příklad: obyvatelé domu oznámili na policii, že jedna starší nájemnice již delší dobu nevychází z bytu a z bytu se šíří zápach. Na základě analýzy situace se policisté rozhodli otevřít byt. V bytě našli v posteli ležící mrtvolu nájemnice bytu. Tělo vykazovalo značný stupeň rozkladu. Přítomný lékař jako pravděpodobnou příčinu smrti určil srdeční příhodu, neboť zemřelá se léčila na ischemickou chorobu. Současně lékař nařídil zdravotně-bezpečnostní pitvu. Policisté základního útvaru provedli pouze povrchní ohledání místností bytu a vyzooměli pozůstalé, kterým předali klíče od bytu.

V průběhu zdravotně-bezpečnostní pitvy patolog zjistil na krku ženy pevně zatažené škrtidlo, které nebylo z důvodu značného stupně rozkladu těla při nedbalém prvotním ohledání patrné. Z uvedeného důvodu bylo provedeno opakované ohledání místa činu za dva dny po nález mrtvol v době, kdy konečná struktura místa činu byla značně změněna, neboť se po bytě pohyboval v souvislosti s prvotním ohledáním i mimo jeho souvislost poměrně značný počet lidí.

Doplňující ohledání

Doplňující ohledání je ve své podstatě ohledáním prvotním, neboť jsou ohledávány části objektů ohledání, které byly v době prvotního ohledání od ohledávaných objektů odděleny, nebo nebyla známa jejich existence či příslušnost k ohledávanému objektu.

Pro ilustraci je možno uvést následující příklad: na louce u lesa byla nalezena mrtvá žena, usmrcená střelnou zbraní. Přestože byly určeny široké hranice ohledání, nepodařilo se zjistit stanoviště střelce. V průběhu dalšího vyšetřování se podařilo zjistit střelce i jeho stanoviště. Ohledání místa stanoviště střelce, jakož i dráhy střely, bylo doplňujícím ohledáním místa činu, neboť stanoviště střelce, dráha střely a místo zasažení cíle tvoří jeden objekt ohledání – místo činu.

§ 3 Metodika a taktika ohledání místa činu

Ohledání místa činu a jiných kriminalisticky významných míst je nejčastějším druhem ohledání. Taktika a metodika vypracovaná pro tento druh ohledání se může přiměřeně využít i pro ohledání jiných objektů. Ohledání míst lze rozčlenit do *čtyř samostatných etap*, za které se považují: 1. **neodkladná kriminalistická a obecně bezpečnostní opatření prvního zásahu na místě** (úkony a opatření k uchování konečné struktury objektu ohledání), 2. **příprava ohledání**, 3. **vlastní ohledání**, 4. **hodnocení průběhu a výsledků ohledání**.

1. Neodkladná kriminalistická a obecně bezpečnostní opatření prvního zásahu na místě

Základním předpokladem úspěšného ohledání místa činu je uchování a ochrana konečné struktury místa do příjezdu orgánů činných v trestním řízení, kteří budou ohledání provádět. Tato opatření spočívají zejména ve vykázaní nepovolaných osob z místa, v uzavření místa před vstupem osob, ochránění věcí a stop nacházejících se na místě před jejich poškozením, zničením nebo odcizením (např. ochrana stop před povětrnostními vlivy jejich přikrytím, vyznačení cesty pohybu osob poskytujících první pomoc, zaznamenání místa a polohy zraněné osoby, která byla dopravena k lékaři).

Dalšími úlohami neodkladných kriminalistických a obecně bezpečnostních opatření prvního zásahu na místě jsou:

- překažení trvajících trestného jednání a zadržení pachatele (např. pronásledováním pachatele po tzv. horké stopě),
- ochrana života a zdraví osob nacházejících se na místě (např. poskytnutím první pomoci, přivoláním rychle záchranné služby, vyproštěním z trosky),
- zabránění vzniku dalších škodlivých následků události (např. vypnutím plynu, odstraněním nebezpečného předmětu, odklonem dopravy),

- ☉ zjištění totožnosti účastníků, poškozených a svědků události, podle situace i zajištění jejich přítomnosti do příjezdu výjezdové skupiny.

2. Příprava ohledání místa činu

Příprava ohledání místa činu se dělí na přípravu před výjezdem na místo činu a na přípravu po příjezdu na místo činu.

Příprava ohledání před výjezdem na místo činu spočívá zejména v analýze výchozích informací a na tomto základě:

- ☉ v ujasnění lokalizace místa, určení pravděpodobných podmínek ohledání,
- ☉ v sestavení, případně doplnění výjezdové skupiny potřebným počtem pracovníků, např. znalců nebo odborníků,
- ☉ ve výběru a přípravě potřebných technických prostředků.

Příprava ohledání po příjezdu na místo zahrnuje především:

- ☉ převzetí informací od oznamovatele a policistů, kteří provedli úkony a opatření prvního zásahu na místě,
- ☉ orientační obhlídku místa,
- ☉ analýzu informací získaných na místě činu,
- ☉ vymezení hranic ohledání a uzavření místa,
- ☉ stanovení výchozího bodu měření,
- ☉ stanovení dalších osob, které by se měly ohledání zúčastnit,
- ☉ provedení technických opatření na místě ke zlepšení podmínek ohledání (např. osvětlení),
- ☉ rozhodnutí o nasazení služebního psa na stopu (pokud jsou vhodné podmínky),
- ☉ rozhodnutí o způsobu ohledání,
- ☉ provedení instruktáže všech účastníků ohledání.

3. Vlastní ohledání místa činu

Nejprve je vhodné určit *směr pohybu*, kterým se ohledávající pracovník bude při ohledání řídit.

Při **koncentrickém způsobu** ohledání se postupuje po spirále od kraje hranic ohledání ke středu ohledávaného místa, pod kterým se obvykle rozumí nejdůležitější objekt nacházející se na daném místě – např. mrtvola, napadený trezor. **Excentrický způsob**, neboli způsob rozvíjející se spirály, spočívá v tom, že ohledání je vedeno od středu místa k jeho okrajům.

Frontální způsob ohledání představuje ohledání prostoru rojnicí od jedné strany určené za výchozí linii k jeho druhé hranici. **Vstřícný způsob** znamená postup ohledání od protilehlých hranic rojnicemi proti sobě. **Rajónový způsob** ohledání spočívá v předběžném rozdělení rozsáhlejšího prostoru do jakýchsi „buněk“, které se ohledávají souběžně nebo jedna po druhé. Uvnitř „buněk“ lze pro postup volit např. excentrický nebo jiný výše uvedený postup. **Postup po cestě pachatele** znamená ohledávání objektu od přístupové cesty postupně po trase pohybu pachatele a končí se cestou odchodovou.

Na základě zobecněných poznatků je doporučováno uskutečňovat ohledání ve třech fázích: orientační ohledání místa, detailní ohledání místa a závěrečná fáze ohledání místa. Smyslem **orientačního ohledání** (nazývaného též *statickým stadiem ohledání*) je zjištění a dokumentace struktury místa v nezměněném stavu, v jakém ji shledal orgán činný v trestním řízení, jakož i získání informací pro rozhodnutí o prioritě zajišťování stop v detailní fázi ohledání (prioritu má zejména zajišťování mikrostop, pachových stop atp.).

Orientační ohledání spočívá ve vyhledávání a číselném označování významných objektů a stop nacházejících se v hranicích ohledání a určování jejich prostorových vztahů (*měření*). Současně se provádí technická dokumentace reálného stavu situace na místě, což je jediný způsob uchování informace o původním stavu tohoto místa. Zásadou je, že se ničím nehýbe, ničím nemanipuluje. Struktura místa zůstává nedotčena.

Detailní ohledání (nazývané též *dynamickým stadiem ohledání*) spočívá v zevrubném ohledání objektů, které se na místě nacházejí, ve zkoumání a zajišťování stop a jiných důkazů. Současně se provádí podrobná dokumentace. Ohledáváním, zkoumáním a zajišťováním stop (např. odléváním, snímáním stop na fólii, odebíráním vzorků atp.) dochází k přemísťování, změnám polohy a k odstraňování předmětů, čímž dochází ke změně konečné struktury místa.

Již při detailním ohledání si ohledávající subjekt vytváří představu o průběhu události, která byla příčinou následků zjišťovaných přímým pozorováním. Tato myšlenková konstrukce může nasvědčovat tomu, že by se na místě mohly vyskytovat stopy, které se v orientační fázi ohledání nepodařilo nalézt. Jestliže z takové hypotézy vyplývá i jejich prostorová lokalizace, musí se ohledávající vrátit na tato místa a pokusit se je tam nalézt.

Smyslem detailního ohledání je zejména zajistit stopy a jiné důkazy pro další využití v procesu zjišťování skutkového stavu věci a řádně je zadokumentovat, aby nemohlo dojít k jejich záměně nebo pochybnostem, zda se na místě v době ohledání nacházely.

V souvislosti s ohledáním místa činu se často provádí i **ohledání mrtvol**, které vykazuje určité zvláštnosti:

- ☉ před ohledáním je potřeba vyslovit závěr o smrti člověka (smrt musí konstatovat lékař),
 - ☉ o nepochybné smrti člověka svědčí zejména zjevná smrtelná zranění (např. roztržitá lebka) a některé posmrtné změny, jejich charakter a vývojová stadia,
 - ☉ ohledání mrtvol se provádí ve dvou etapách a to jako orientační (na místě samém) a podrobné (na pitevně),
 - ☉ vždy se provádí v součinnosti se znalcem z oboru soudního lékařství, nebo alespoň s lékařem.
- Orientační ohledání mrtvol (na místě samém) lze rozdělit na dvě fáze – statickou a dynamickou. Ve statické fázi se původní poloha mrtvol nemění, ohledává se a dokumentuje v její původní poloze, teprve potom v dynamické fázi ohledání lze s mrtvolou manipulovat, otočit ji, ohledat z druhé strany a ohledat lože mrtvol. Při ohledání se postupuje systematicky od hlavy směrem k dolním končetinám.

Nejprve se zajišťují pachové stopy a mikrostopy, na ruce se doporučuje navléknout mikrotenové sáčky (nečistoty z rukou, nehtů a daktyloskopické otisky se zajišťují až na pitevně v rámci prohlídky a pitvy mrtvoly), dále se popisuje poloha mrtvoly, barva pokožky, stupeň rozvinutí posmrtných změn, stav oděvu, viditelné stopy násilí, předměty nalezené na mrtvole, obsah kapes a zavazadel nalezených u mrtvoly; bodné zbraně se ponechávají zásadně v ranách, průstřely se zajišťují proti znehodnocení zakrytím čistým papírem.

Podrobné ohledání mrtvoly provádí znalec jako součást prohlídky a pitvy mrtvoly za přítomnosti orgánů činných v trestním řízení.

Závěrečná fáze ohledání místa činu spočívá v sepisování protokolu o ohledání, záznamu o použití služebního psa a jeho výsledcích, vypracování náčrtků, plánek a schémat, jakož i ve verifikaci objektivnosti protokolu o ohledání. Pokud se na místě činu nalézá mrtvola, zajišťuje se její převoz na pitevnu. Provádí se balení zajištěných věcí a stop, přijímají se opatření k zajištění významných částí objektů, které pro svoji velikost a váhu nebudou moci být zajištěny celé, provádí se opatření k zajištění zájmů poškozených a dalších osob majících vztah k místu (např. uzamčení a zapečetění bytu atp.). Závěrem této fáze ohledání se provádí kontrola, zda všechny objekty nesoucí stopy události byly ohledány, zda všechny stopy byly zajištěny a zda nebylo něco opomenuto.

§ 4 Hodnocení výsledků ohledání

Objektivně a důkladně prozkoumat mechanismus kriminalisticky relevantní události je možné jen tehdy, je-li známa jak počáteční, tak i konečná struktura místa, prostředí nebo stavu jednotlivých objektů ohledání. Porovnáním těchto dvou struktur a zjištěním rozdílu mezi nimi se zjišťují ty změny situace, které byly způsobeny poznávaným jevem jako příčinou následku.

Zkoumání struktury materiálního stavu objektů je konkretizací nejen *prostorové struktury* objektu, ale i *časové posloupnosti* vzniku jednotlivých struktur. Jedině tak je možno vytvořit pravděpodobný myšlenkový model průběhu události, která byla příčinou změny počáteční struktury objektu v strukturu konečnou.

Počáteční i konečnou strukturu, resp. změny, které mezi nimi nastaly, zjišťujeme nejen vyhodnocením výsledků ohledání, ale i výslechy osob znajících původní stav ohledávaných objektů, očitých svědků celé události jakož i osob, které se s konečnou strukturou objektu seznámily jako první.

Při hodnocení výsledků zjištěných bezprostředním pozorováním ohledávaného objektu a při myšlenkovém modelování průběhu události může kriminalista dojít ke zjištění, že určitá předpokládaná činnost musela nutně zanechat v materiální situaci určité změny, které však nebyly přímým pozorováním zjištěny (tak např. při ohledání mrtvoly nesoucí stopu po hluboké řezné ráně nenacházíme v okolí žádné krevní stopy). Jindy mohou

být přímým pozorováním zjištěny změny, které jsou v přímém rozporu s logikou myšlenkového modelu události (např. situace na místě vloupání do bytu se zdá nasvědčovat tom, že pachatel vniknul do bytu oknem, přičemž zkoumání skla z rozbité okenní tabule jednoznačně svědčí, že síla na sklo působila zevnitř objektu).

Takové změny, jejichž existenci lze logicky předpokládat a na objektu ohledání se nenalézájí, nebo naopak, jejich nalezení je v rozporu s celkovou situací a ostatními informacemi, nazýváme v kriminalistice **negativními okolnostmi**. Negativní okolnosti jsou zvláště cenným zdrojem informací při ohledání míst zinscenovaných událostí, tj. uměle vytvořených změn ohledávaného objektu.

Bez závěrečného hodnocení by nemělo být ukončeno žádné ohledání, neboť domněnky o průběhu poznávané události nebo některých jejích epizod mohou být základem pro formulování kriminalistických vetří.

§ 5 Dokumentace průběhu a výsledků ohledání

Účelem dokumentace průběhu a výsledků ohledání je **podchycení komplexní, názorné a nezaměnitelné informace o stavu ohledávaného objektu v době ohledání a zaznamenání všech podstatných změn způsobených vyšetřovanou událostí**.

K tvorbě dokumentačního obrazu se využívá protokolování, fotografování, vyhotovování náčrtků a plánek, videozáznamu, případně jiných metod.

Protokolace se řídí požadavky § 55 TrŘ a těmito kriminalistickými doporučeními:

- ☛ popis objektu musí být jasný, jednoznačný, vylučující možnost vytvoření nesprávných a nepřesných představ o ohledávaném objektu,
- ☛ při popisu se postupuje systematicky od popisu obecného k popisu zvláštností popisovaných objektů,
- ☛ k označení předmětů a jejich částí je třeba používat normalizovaných názvů (pokud existují),
- ☛ číselné označení stop a jiných objektů v protokolu musí odpovídat číselnému značení týchž stop a objektů v jiných druzích dokumentačních materiálů,
- ☛ vzdálenosti je třeba uvádět kvantitativně v mírách,
- ☛ předměty a věci je třeba popisovat ve vzájemné souvislosti,
- ☛ rozsah popisování se řídí významem popisovaných stop a objektů,
- ☛ do protokolu nelze uvádět vlastní úvahy, popisuje se pouze reálný stav.

Protokol o ohledání jako obligatorní procesní dokument se dělí na tři části:

Úvodní část protokolu, která obsahuje:

- ☛ datum a místo ohledání,
- ☛ označení události, v souvislosti s níž bylo ohledání provedeno,

- ☉ označení orgánu činného v trestní řízení, který ohledání provedl,
- ☉ označení dalších osob účastnících se na ohledání,
- ☉ označení osob, které událost oznámily a nebo byly přítomny ohledání,
- ☉ na základě jakého podnětu bylo ohledání provedeno,
- ☉ podmínky ohledání,
- ☉ čas započetí a ukončení ohledání.

Popisná část protokolu, která obsahuje lokalizaci objektu, jeho přesný a výstižný popis, postup při ohledání, popis míst, kde byly nalezeny stopy a jiné objekty související s vyšetřovanou událostí, popis nalezených stop a jiných objektů s jejich číselným označením atp.

Závěrečná část protokolu obsahuje zejména seznam zajištěných stop a jiných objektů s odkazem, jak s nimi bylo naloženo (např. zda byly odeslány k expertize a kam).

Dále je zde podchyceno, jaké **další dokumentační prostředky** byly využity (např. *fotodokumentace, plánek*). K protokolu se příkládá záznam o použití služebního psa a výsledky jeho nasazení.

Protokol podepisují všichni účastníci ohledání včetně nezúčastněných osob.

Literatura

- HEŘMÁNEK, J. Ohledání místa činu. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1971
- CHMELÍK, J. Ohledání místa činu. 2. vydání. Praha : MV ČR, 1999
- LEONHARDT, R., ROLL, H., SCHURICH, F.-R. Kriminalistische Tatortarbeit. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1995
- MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994
- NĚMEC, M. Ohledání. In: TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999, s. 46–63

Kapitola 34 Výslech a konfrontace

§ 1 Obecná problematika výslechu a výpovědi

Informace o trestném činu jsou zafixovány ve vědomí člověka v tzv. *paměťových stopách*. Paměťovými stopami rozumíme ideální obraz, který vznikl, nebo se zformoval v příčinné souvislosti s kriminalisticky významnou událostí. Paměťová stopa je tvořena jako každá jiná stopa materiálním nositelem informace a informací samotnou, která je ve stopě určitou formou zakódována. Přírozenou formou projevu – kódem paměťových stop – je zejména lidská řeč. Informace obsažená v paměťových stopách může být vydělena pouze osobou, jejíž vědomí je nositelem relevantní informace. Vydělování informace obsažené v paměťové stopě probíhá pomocí psychického procesu *reprodukce*.¹ Výsledkem je verbální či nonverbální sdělení, resp. výpověď osoby. Výpověď se z tohoto pohledu jeví jako forma projevu informačního signálu.

Metodou získávání výpovědi je výslech. **Výslechem v kriminalistice rozumíme kriminalistickou metodu, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslychaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslychaného i vyslychajícího.**

Cílem výslechu je získání úplné a věrohodné výpovědi v zájmu zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

Výslechy lze **klasifikovat** podle různých hledisek. Jedním z takových kritérií je *procesní postavení vyslychané osoby*. Podle tohoto kritéria rozeznáváme:

- ☉ vyžadování potřebných vysvětlení [§ 158 odst. 3 písm. a) TrŘ, § 12 PolZ],
- ☉ výslech svědka (§ 97–104, § 55 odst. 2 TrŘ),
- ☉ výslech znalce (§ 108 TrŘ),
- ☉ výslech podezřelé zadržené osoby (§ 76 odst. 5 TrŘ),
- ☉ výslech obviněného (§ 90–95 TrŘ),
- ☉ výslech obžalovaného (§ 207–208 TrŘ).

Pro určení taktiky výslechu je jedním z nejdůležitějších kritérií kategorizace výslechů *vztah vyslychané osoby k vlastní výpovědi*. Podle tohoto kritéria můžeme výslechy dělit na:

- ☉ výslech osob, které chtějí vypovídat pravdu a jejichž úmysl se kryje s nastalým následkem,

¹ Jinou formou vydělování informace obsažené v paměťové stopě je *znovupoznání*, k němuž dochází při rekognici.

- ☉ výslech osob, které chtějí vypovídat pravdu, avšak úmysl se z některých objektivních nebo subjektivních důvodů s nastalým následkem nekryje,
- ☉ výslech osob, které nechtějí vypovídat pravdivě.

Dalšími kritérii kategorizace výslechů mohou být např. psychický či fyzický stav vyslychané osoby, věk vyslychaného atp. Dělení výslechů na jednotlivé druhy není záležitostí pouze formální nebo teoretickou, neboť každý z druhů výslechu má své specifické zvláštnosti, na které je třeba brát zřetel při volbě taktiky výslechu.

Výpovědi se rozumí sdělení vyslychané osoby učiněné v průběhu výslechu a zadokumentované podle příslušných právních předpisů.

Z hlediska trestně procesního je zvláštním druhem výpovědi **vysvětlení**, za které se považuje sdělení osoby, vyzvané na základě zákona oprávněným orgánem, aby z důvodů uváděných zákonem podala před zahájením trestního stíhání potřebné ústní vysvětlení, zadokumentované formou úředního záznamu (§ 158 odst. 5 TrŘ), nebo formou protokolu o podání vysvětlení (§ 12 odst. 1 PolZ). Zvláštnost vysvětlení oproti výpovědi spočívá v tom, že zpravidla nemá důkazní status v trestním stíhání (s výjimkou případů uvedených v § 314d odst. 2, § 314e odst. 1 TrŘ), ale jeho právní důsledky jsou značně významné (např. sdělení obvinění je odůvodněno často převážně vysvětleními, stejně jako odložení věci atp.).

Proces formování výpovědi probíhá v několika etapách:

- ☉ získání, shromáždění a zpracování informace,
- ☉ fixace, podržení a přepracování informace,
- ☉ vybavení a reprodukování informace,
- ☉ převzetí, přepracování a procesní podchycení informace vyslychajícím.

Procesem formování výpovědi se zabývá forenzní psychologie, proto odkazujeme na studium odborné literatury z této oblasti.

Předmětem výpovědi mohou být všechny skutečnosti související s trestným činem nebo jinou kriminalisticky relevantní událostí. **Obsah** výpovědi získané v průběhu trestního řízení výslechem může být jednak důkazem a jednak informací nedůkazního charakteru.

§ 2 Příprava výslechu

Přípravu výslechu je možné rozdělit na dvě relativně samostatné fáze, **analytickou** a **syntetickou**.

1. Analytická fáze přípravy výslechu

Analytická fáze přípravy výslechu obsahuje analýzu znalostí, schopností a psychického stavu vyslychajícího, analýzu dosud shromážděných materiálů, jakož i analýzu osobnosti vyslychaného.

a) Analýza znalostí, schopností a psychického stavu vyslychajícího

Tato autoreflexe (jakési sebezpytování) napomáhá vyslychajícímu zejména:

- ☉ poznat momentální stav své psychiky, dovedností, znalostí a schopností,
- ☉ uvědomit si momentální negativní vlivy působící na jeho psychiku, snižující např. schopnost adekvátních reakcí při řešení konfliktních situací,
- ☉ najít a uvědomit si subjektivní příčiny negativních vlivů,
- ☉ odstranit ještě před výslechem subjektivní nedostatky.

Na takovém základě může vyslychající odpovědně říci, že je schopen správně navázat kontakt s vyslychanou osobou, adekvátně reagovat na náhlé změny výslechové situace, improvizovat atd., jednoduše řečeno – vést výslech.

b) Analýza dosud shromážděných materiálů

Účelem analýzy dosud shromážděných materiálů je seznámení se vyslychajícího s dosud získanými materiály s ohledem na připravovaný výslech. Jde zejména o:

- ☉ vymezení všech faktů a vztahů mezi fakty, na jejichž základě je možno vyvodit domněnky o tom, co vyslychaná osoba mohla vnímat, co musela vnímat, případně co vnímat nemohla a proč,
- ☉ nalezení rozporů a mezer v dosud shromážděných materiálech, které je možné odstranit nastávajícím výslechem nebo ještě před výslechem.

c) Analýza osobnosti vyslychaného

Analýza osobnosti vyslychaného spočívá ve studiu a rozboru dostupných materiálů a informací o vyslychané osobě, jejích stycích, a v přímém pozorování vyslychané osoby v počátečním stadiu výslechu. Nepokládá se za správné spokojit se před výslechem pouhým úsudkem o osobě na základě její fyziognomie, oblečení a momentálního chování, přestože i tyto jevy mohou mít významnou taktickou hodnotu. Pouhý povrchní úsudek o osobě může vést k závažným chybám.

Cílem analýzy osobnosti vyslychaného je získání podkladů pro volbu vhodného přístupu k vyslychané osobě, jakož i pro vytýčení taktických záměrů a postupů, jejichž pomocí bude vyslychající usilovat o získání pravdivé a úplné výpovědi.

2. Syntetická fáze přípravy výslechu

Syntetická fáze je vrcholem přípravy na nadcházející výslech. Vyslychající v ní na základě poznatků získaných v analytické fázi přípravy vytváří podmínky k provedení výslechu a modeluje pravděpodobný průběh výslechu. Syntetická fáze se rozděluje na obecnou a zvláštní část.

V *obecné části* syntetické fáze přípravy výslechu se rozhoduje zejména o:

- ☉ formě výslechu podle procesního postavení vyslychané osoby,
- ☉ určení předmětu a cíle výslechu,
- ☉ zařazení výslechu do procesu vyšetřování trestného činu,

- ☉ určení místa² a času výslechu,
- ☉ způsobu zajištění přítomnosti vyslýchané osoby,
- ☉ způsobu utajení totožnosti svědka ve smyslu § 55 odst. 2 TrŘ,
- ☉ možných a nutných účastníků výslechu,
- ☉ volbě předpokládaných taktických postupů vedení výslechu,
- ☉ určení prostředků dokumentace výpovědi a jejich použití.

Ve *zvláštní části* syntetické fáze přípravy výslechu se vypracovává **plán výslechu**. Zda má plán výslechu písemnou formu či nikoliv, záleží na složitosti výslechu, složitosti případu a dalších okolnostech. Proto je možné, aby plán výslechu neměl písemnou formu a omezil se jen na kusé poznámky o nejdůležitějších místech výslechu, či nejdůležitějších otázkách, které je nutno výslechem řešit. Při složitém výslechu se však vyslychající neobejde bez písemného plánu určujícího alespoň nejzákladnější a nejdůležitější momenty výslechu, stejně jako bez seznamu důkazů, které hodlá v určité situaci vyslýchanému předložit.

§ 3 Taktika výslechu

Taktikou výslechu rozumíme systém taktických postupů pro získání pravdivé a úplné výpovědi. Za **základní taktické postupy** výslechu se považují:

- ☉ formování psychologického kontaktu,
 - ☉ analýza výpovědi v průběhu výslechu,
 - ☉ pomoc vyslýchanému k překonání zdánlivě zapomenutého a subjektivních nedostatků reprodukce,
 - ☉ psychologické působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi.
- Tyto základní taktické postupy se uplatňují v rámci jednotlivých stadií výslechu při řešení problémových nebo konfliktních situací.

1. Stadia výslechu

Kriminalistika, v souladu s požadavky trestního řádu, rozlišuje tato tři stadia výslechu: **úvodní stadium výslechu, stadium souvislého líčení (monolog), stadium otázek a odpovědí (dialog)**.

a) Úvodní stadium výslechu

Úvodní stadium výslechu kromě splnění procesních formalit či náležitostí výslechu (ověření totožnosti vyslýchané osoby, poučení o právech a povinnostech podle jejího

procesního postavení, řešení otázek spojených s utajením totožnosti svědka, seznámení s předmětem výslechu) umožňuje vyslychajícímu zejména:

- ☉ dotvořit úsudek o osobě a osobnosti vyslýchaného,
- ☉ zjistit postoj vyslýchané osoby k předmětné věci,
- ☉ zjistit postoj vyslýchaného k samotnému faktu výslechu,
- ☉ doplnit informace o vztazích mezi vyslychaným a dalšími zainteresovanými osobami,
- ☉ rozhodnout o nutnosti utajení totožnosti a podoby svědka ve smyslu § 55 odst. 2 TrŘ,
- ☉ adaptovat se na podmínky nezvyklého výslechového prostředí (např. nemocnice atp.),
- ☉ formovat psychologický kontakt mezi vyslychajícím a vyslychaným.

Formování psychologického kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným je procesem vhodného působení na psychiku vyslychaného za účelem vyvolání či posílení zájmu vyslychaného učinit pravdivou a úplnou výpověď nebo odstranit motiv nepravdivé výpovědi nebo nechuti vypovídat. Navázání psychologického kontaktu znamená navození takového klimatu, kdy vyslychaný pociťuje potřebu vypovídat pravdivě a má zájem tuto potřebu realizovat.

K navázání psychologického kontaktu přispívá zejména:

- ☉ slušné, kulturní a korektní vystupování, vyjadřování, oblečení a úprava zevnějšku vyslychajícího,
- ☉ posouzení a pochopení aktuálnosti ohrožení života, zdraví a majetku vypovídajícího svědka nebo jeho rodiny a řešení utajení jeho totožnosti,
- ☉ vhodné výslechové prostředí,
- ☉ vhodná forma seznámení vyslychaného s předmětem výslechu, jeho procesním postavením a z toho vyplývajícími právy a povinnostmi,
- ☉ vhodný psychologický přístup podle zvláštností vyslychané osoby.

Opakem psychologického kontaktu je *psychologický střet* (konflikt) mezi zájmy vyslychaného a vyslychajícího. K tomuto konfliktu dochází zejména tehdy, je-li vyslychaný silně motivován nevypovídat, či vypovídat nepravdivě.

b) Stadium souvislého líčení (monolog)

Úvodní stadium výslechu plynule přechází z popudu vyslychajícího ve druhé stadium – monolog. Toto stadium začíná okamžikem, kdy po poučení a seznámení s předmětem výslechu je vyslychaný vyzván, aby uvedl, co je mu o předmětné věci známo a vyslychaný se rozhovoří. Jde tedy o *spontánní výpověď* vyslychaného.

Smysl stadia souvislého líčení spočívá v tom, že vyslychaná osoba má možnost volně vypovědět o tom, co sama považuje za důležité, co vnímala a co se případně dozvěděla od jiných osob. Pokud má vyslychaná osoba procesní postavení obviněného, realizuje se v tomto stadiu její právo vyjádřit se souvisle ke sdělenému obvinění, ke všem skutečnostem kladeným jí za vinu a důkazům o nich.

Volná výpověď vyslychaného umožňuje vyslychajícímu zejména seznámit se s vysvětlením a objasněním podmínek vzniku a průběhu vyšetřované události z hlediska vyslychané osoby,

² Optimální podmínky pro výslech lze navodit ve **speciální výslechové místnosti**, vybavené technikou pro zvukový a obrazový záznam. Takových místností je bohužel velmi málo. Blíže viz NĚMEC, M. Zvláštnosti výslechu ve speciální výslechové místnosti. In: TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1999, s. 75–76.

zjistit možnost nové interpretace dosud shromážděných důkazů, zjistit subjektivní názor vyslychaného na podmínky vnímání, učinit závěr o vztahu vyslychané osoby k projednávané věci a zainteresovaným osobám.

V tomto stadiu výslechu se nedoporučuje vyslychanou osobu zbytečně přerušovat, pokud zjevně neodbočuje od tématu. Vyslychaný však může být požádán, aby některé epizody blíže objasnil či popsal, případně aby uvedl podmínky vnímání či zdroje informací.

V monologickém stadiu výslechu má zásadní význam taktický postup **analýza výpovědi v průběhu výslechu**, která umožňuje vyslychajícímu zejména:

- ⊕ zjistit a podchytit rozpory ve výpovědi,
- ⊕ zjistit a podchytit rozpory mezi výpovědí a dosud shromážděnými důkazy a informacemi nedůkazního charakteru,
- ⊕ zjistit neúplnost výpovědi,
- ⊕ zjistit a podchytit informace uváděné vyslychaným, které mu nemohly nebo neměly být známy,
- ⊕ učinit závěr, že vyslychaný chce podat objektivní výpověď,
- ⊕ učinit závěr, že vyslychaný nechce podat objektivní výpověď,
- ⊕ zvolit adekvátní taktické postupy pro další stadium výslechu za účelem získání úplné a věrohodné výpovědi.

Protokolace této části výpovědi se provádí buď po určitých částech nebo si vyslychající činí poznámky a zápis provede až po skončení výpovědi.

c) Stadium otázek a odpovědí (dialog)

V tomto stadiu probíhá výslech kladením otázek a získáváním odpovědí na ně. Tím se spontánní výpověď doplňuje, upřesňuje, konkretizuje, detailizuje a prověřuje. Podle druhu výslechové situace se uplatňují buď **taktické postupy napomáhající překonání subjektivních nedostatků reprodukce a chybných vzpomínek, nebo psychologické působení na lživě vypovídající osobu**. Ve stadiu otázek a odpovědí vystupuje do popředí zvláště výrazně aktivní úloha vyslychajícího, který se kladením otázek, jakož i předkládáním důkazů účastní na formování výpovědi vyslychaného. Vyslychané osobě nesmí být pokládány *otázky kapciozni (úskočné) nebo sugestivní*, případně otázky, v nichž je obsažena odpověď. Pokud je výslech aplikován ve formě procesního úkonu, je třeba otázky i odpovědi zaznamenat v protokolu.

2. Typické výslechové situace a taktické postupy jejich řešení

Ve výslechové praxi se můžeme setkat se třemi **typickými výslechovými situacemi**:

- ⊕ vyslychaná osoba chce vypovídat pravdu, pravdivě vypovídá a její výpověď je relativně úplná,

- ⊕ vyslychaná osoba chce vypovídat pravdu, ale její výpověď je nepřesná, neúplná a v některých epizodách je v rozporu s objektivně zjištěnými fakty,
- ⊕ vyslychaná osoba nechce pravdivě vypovídat a pravdivě nevypovídá.

První situace je *příznivá* a relativně *jednoduchá*. Druhou typickou výslechovou situací lze považovat za *situaci problémovou*, na jejímž řešení se podílejí vyslychající s vyslychaným vedení společným zájmem na objektivním zjištění skutkového stavu věci. Třetí typickou výslechovou situací považujeme za *situaci konfliktní*, ve které je vyhrocen střet zájmů vyslychajícího se zájmy vyslychaného.

První typická výslechová situace je nejvýhodnější. Aktivní úloha vyslychajícího spočívá zejména v kontrole úplnosti a přesnosti výpovědi. Pokud vyslychající zjistí určité nepřesnosti nebo nejasnosti, žádá vyslychaného o upřesnění nebo doplnění některých relevantních faktů.

Druhá typická výslechová situace – výslech mýlící se osoby – je poněkud složitější. Výpověď se často odchyluje od objektivně zjištěných faktů, je nepřesná a budí dojem nevěrohodnosti. Příčinou tohoto stavu jsou zejména subjektivní nedostatky reprodukce, chybné vzpomínky a zdánlivě zapomenutá fakta. Jde o deformace informací ve vědomí člověka, které mohou vzniknout v průběhu formování jeho výpovědi. V takovém případě je nutno udržet psychologický kontakt a využít taktických postupů **pomoci k překonání zdánlivě zapomenutého, subjektivních nedostatků reprodukce a chybných vzpomínek**.

Základní podmínkou využívání těchto taktických postupů je nepřerušovat ihned monolog vyslychaného, ale s touto pomocí začít až po ukončení buď určité části monologu nebo monologu celého. Pomoc má být nenásilná, nesugestivní, pro vyslychaného téměř nepostřehnutelná, aby vyslychaný sám přišel na to, že ve své výpovědi udělal chybu a jakou. Nedoporučuje se při výslechu spěchat a žádat vyslychaného, aby mluvil jen k prošetřované věci, jestliže zcela zjevně neodbočuje od daného předmětu výslechu. Žádoucí je, aby vyslychaný vypovídal o události chronologicky a maximálně podrobně. Dále se doporučuje u vyslychaného vybavit představu podružných, vedlejších okolností. Toto vybavení je pak často dostatečným impulsem pro obnovu zdánlivě zapomenutého. Nemůže-li si vyslychaný vzpomenout na den nebo čas, doporučuje se započít dnem, se kterým je pro vyslychaného spojena nějaká příjemná nebo nepříjemná událost apod. Při určování časového sledu děje se doporučuje začít epizodou od pevně stanoveného časového bodu, např. obědem, příchodem do práce atd. *Asociační spoje* lze navázat i předložením známých věcí, jež jsou ve spojení s prošetřovaným skutkem. Jako pomoc vyslychanému nejsou vhodné otázky, v nichž je ukryta odpověď nebo očekávaná odpověď. Nehodí se též „napovídání“, předkládání výpovědí jiných osob, zejména těch, které mají vliv na vyslychaného (např. učitel, nadřízený atd.).

Nejsložitější je řešení **třetí typické vyšetřovací situace**. V této situaci nedošlo k navázání psychologického kontaktu a situace má konfliktní charakter. Pro řešení

takových situací vypracovala kriminalistika taktické postupy **psychologického působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi**. Psychologické působení na lživě vypovídajícího znamená vhodné působení na city a rozum vyslychaného v souladu s požadavky zákonnosti a etiky, s cílem dokázat nesmyslnost a neudržitelnost lživé výpovědi. Při překonávání lži je třeba zahrnout metody, které jsou založeny na klamání vyslychaného nebo na zjevném či skrytém psychickém či fyzickém násilí. K psychologickému působení na lživě vypovídajícího se využívají zejména následující dílčí taktické postupy:

- ⊗ odhalení, objasnění a odstranění příčin motivujících lživou výpověď,
- ⊗ stimulování kladných vlastností vyslychaného,
- ⊗ využití emocionálního napětí vyslychaného,
- ⊗ využití vnitřních rozporů výpovědi a rozporů mezi výpovědí a jinými důkazy,
- ⊗ využití reflexivních úvah lživě vypovídajícího.

Odhalení, objasnění a odstranění příčin motivujících lživou výpověď

Každá lživá výpověď má určitý motiv. Uvedený taktický postup spočívá v tom, že na základě psychologické analýzy výpovědi a analýzy získaných důkazů a informací si vyslychající vytvoří hypotézu o motivu lživé výpovědi, tuto hypotézu v průběhu výslechu prověří a poté zkoumá, zda tento motiv lze odstranit. Jedná-li se o příčiny, které může vyslychající odstranit, pokusí se o jejich odstranění. Odstraněním těchto příčin může vyslychaného přivést k rozhodnutí vypovídat pravdu.

Odstranit lze jen některé příčiny motivace lživé výpovědi, a to za předpokladu úplné důvěry vyslychaného ve vyslychajícího. Jedním z efektivních prostředků se zdá být možnost utajení totožnosti svědka ve smyslu § 55 odst. 2 TrŘ. Ze subjektivních příčin jsou způsobilé k odstranění zejména stud, strach z odpovědnosti a lítost.

Stimulování kladných vlastností vyslychaného

Tento taktický postup spočívá ve vyvolání a využití morálního hodnocení nesprávného jednání a zaujaté pozice samotným vyslychaným. Podmínkou tohoto postupu je znalost osobnosti vyslychaného, zejména žebříčku uznávaných hodnot, morálních a charakterových vlastností. Jestliže vyslychaný sám od sebe nebo na popud vyslychajícího začne morálně hodnotit své protispolečenské jednání, nebo zaujatou pozici lživé výpovědi, zákonitě v jeho psychice vzniká konflikt mezi jeho právním vědomím a morálkou na straně jedné a konkrétním jednáním a postojem na straně druhé. Vyslychající pak svým působením musí posílit kladné vlastnosti vyslychaného tak, aby vyšší mravní city nabyly vrcholu nad motivací lživé výpovědi.

Využití stavu emocionálního napětí

Každá duševně zdravá osoba, která se dopustila protispolečenského jednání, se nachází ve stavu emocionálního napětí. Totéž platí i o osobě, která byla přítomna určitému protispolečenskému jednání nebo sama byla předmětem útoku tohoto jednání. Samotná

skutečnost, že osoba musí vypovídat před orgány činnými v trestním řízení, nese též určitý stupeň emočního napětí. U lživě vypovídajícího se toto emoční napětí ještě zvyšuje. Zvýšení emočního napětí při lživé výpovědi v některých případech dosahuje takového stupně, že je vyslychaný pociťuje velmi tíživě a současně se mu vtírá myšlenka, že se tohoto nepříjemného pocitu zbaví, bude-li vypovídat pravdu.

Využití emočního napětí vyvolaného spáchaným činem samotným, případně dopadením pachatele, připadá v úvahu zejména při výsleších pachatelů. Předpokladem využití tohoto dílčího taktického postupu je vyslechnutí pachatele v co nejkratší době po spáchání trestného činu, kdy ještě neopadlo emoční napětí vyvolané tímto činem a zejména zadržením pachatele orgány policie.

Lze pozorovat, že v některých případech po několika dnech začínají pachatelé odvolávat svoji původní pravdivou výpověď, začínají zapírat, někdy i obviňují vyslychajícího z nátlaku na svoji osobu při prvním výslechu. Vyslychající je tedy nucen řešit otázku, jak předejít a zamezit odvolání původní pravdivé výpovědi, kterou získal při prvním výslechu. Kriminalistika doporučuje řešit tuto otázku vytvořením psychické bariéry ve vědomí vyslychaného, zejména okamžitým prověřením jeho výpovědi a zajištěním důkazů, o nichž vyslychaný hovořil.

Využití vnitřních rozporů výpovědi a rozporů mezi údaji vyslychaného a jinými důkazy

Tento taktický postup je velmi efektivním postupem založeným na systému logických operací. Podmínkou jeho použití je podrobná protokolace výpovědi a její pečlivá analýza. Při zjištění prvních rozporů, zejména při opakovaném výslechu, není vhodné na tyto rozpory ihned upozorňovat. Vyslychaný, který chce vypovídat lživě, se často při rozvíjení své lživé výpovědi zaplétá do závažných rozporů. Předložení rozporů ve výpovědi vyslychanému k posouzení a žádost vyslychajícího o jejich vysvětlení zvýší emoční napětí vyslychaného. Vyslychaný nutně dochází k poznání, že jeho výpověď je nevěrohodná a nepřesvědčivá. V takovém případě postačí vhodné připomenutí neúčelnosti a neudržitelnosti lživé pozice, aby vyslychaný začal vypovídat pravdivě.

Vyslychající v průběhu psychologického působení na vyslychaného prostřednictvím rozporů mezi jeho výpovědí a ostatními důkazy nesmí dát vyslychanému najevo, jaké verze o poznávané události vytyčil. Vyslychající pouze předkládá na jedné straně tvrzení vyslychaného a na druhé straně objektivně zjištěná a prověřená fakta, která jsou v rozporu s výpovědí. Současně vyslychající žádá vysvětlení těchto rozporů.

Důkazy, které vyslychající předkládá, musí být řádně prověřeny a před jejich předložením se musí vyslychající přesvědčit, zda vyslychaný trvá na své výpovědi. Předkládání důkazů musí být prováděno obezřetně, neboť v některých případech má vyslychaný možnost tyto důkazy znehodnotit. Kriminalistika doporučuje předkládat důkazy následujícími způsoby:

- ⊗ předkládání důkazů v logickém sledu,

- ☉ předkládání důkazů narůstající síly,
- ☉ předkládání pouze rozhodujících důkazů,
- ☉ předkládání celého souboru důkazů.

Ke zvýšení efektivity působení předkládaných důkazů vede ve vhodných případech demonstrace předkládaných důkazů na místě činu, místě nálezu či místě zjištění.

Využití reflexivních úvah lživě vypovídajícího

Podstatou tohoto taktického postupu je využití poznatků o reflexivním myšlení ve spojení s dalšími poznatky obecné, soudní i experimentální psychologie. Taktický postup využívající reflexivních úvah vyslychaného lze využít zejména v těch případech, kdy vyslychaný je silně zainteresován na výsledku procesu poznání předmětné události.

Tento taktický postup spočívá ve vytvoření myšlenkové úlohy, kterou lživě vypovídající ze své vůle *chce, ale nemusí řešit*. Základní typické myšlenkové úlohy lze rozdělit do dvou relativně samostatných skupin:

1. Bezprostředně před výslechem je možné vytvořit zejména následující typické myšlenkové úlohy:

- a) myšlenkovou úlohu, kterou **může** vyslychaný **řešit na základě navozených asociací** tak, že nastoupení lživé pozice je z morálního či etického hlediska nemožné nebo z jiného hlediska neúčelné a rozhodne se proto vypovídat pravdu,
- b) myšlenkovou úlohu, kterou **může** vyslychaný **řešit na základě nedostatečně opodstatněných představ** o množství a důležitosti shromážděných informací, svědčících o lživosti jeho výpovědi tak, že nastoupení lživé pozice se jeví morálně neúnosné nebo neúčelné.

2. V průběhu výslechu je možné vytvořit zejména následující typické myšlenkové úlohy:

- a) myšlenkovou úlohu, kterou **může** lživě vypovídající **řešit na základě navozených asociací** tak, že setrvání na pozici lživé výpovědi je neúčelné a neudržitelné vzhledem k významu informací, svědčících o lživosti výpovědi a vzhledem k informovanosti vyslychajícího,
- b) myšlenkovou úlohu, kterou **může** lživě vypovídající **řešit na základě rozporu mezi fakty** tak, že setrvání na lživé výpovědi je neúčelné vzhledem k informovanosti vyslychajícího a vzhledem k významu důkazů svědčících o lživosti jeho výpovědi.

V rámci těchto typických myšlenkových úloh může vyslychající vytvořit celou škálu specifických myšlenkových úloh, s ohledem na zvláštnosti vyšetřované události, vyslychané osoby a výslechu samotného. Přitom je třeba přísně dodržovat požadavky trestního řádu a profesní etiky, neboť nesprávným způsobem vytvořené či vyvolané myšlenkové úlohy pro vyslychanou osobu mohou být považovány za porušení zákonosti.

§ 4 Dokumentace průběhu a výsledků výslechu

Obligatorní formou dokumentace průběhu a výsledků výslechu je **protokol**. K doplnění protokolu je možno použít **magnetofonový záznam** nebo **videozáznam**.

Dokumentace musí obsahovat zejména:

- ☉ název orgánu činného v trestním řízení a číslo spisu,
- ☉ identifikační údaje vyslychané osoby (v případě, že svědku nebo osobě jemu blízké by hrozila v souvislosti s podáním svědectví újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, se osobní údaje do protokolu nezapisují, ale vedou se odděleně od spisu – § 55 odst. 2 TrŘ),
- ☉ poučení vyslychaného podle jeho procesního postavení,
- ☉ verifikace skutečnosti, že vyslychaný porozuměl poučení (odkaz na skutečnost, že chce vypovídat) a předmětu výslechu,
- ☉ stručný a výstižný obsah volné výpovědi vyslychaného, bez stylistických a literárních úprav prováděných vyslychajícím,
- ☉ doslovné formulace otázek a odpovědí na ně,
- ☉ verifikace skutečností, že vyslychaná osoba měla možnost seznámit se s obsahem protokolu a zda měla k jeho obsahu výhrady, či návrhy na doplnění a změny,
- ☉ čas započetí a ukončení výslechu,
- ☉ podpisové doložky všech přítomných osob.

§ 5 Konfrontace

Konfrontace je kriminalistická metoda, při níž se dvě dříve vyslechnuté osoby, mezi jejichž výpověďmi jsou závažné rozpory, postaví tváří v tvář s cílem vyjasnit tyto rozpory, jež nelze odstranit jinak. Význam konfrontace nespočívá pouze v možnosti vyjasnění vzniklých rozporů ve výpovědích osob, ale i v možnosti získání nových důkazů. Zákonodárce považuje konfrontaci za jeden ze zvláštních způsobů dokazování a právně ji reglementuje v § 104a TrŘ. Přestože zákonodárce předpokládá provádění konfrontace zásadně v řízení před soudem, připouští provedení konfrontace i v přípravném řízení, pokud její provedení výrazněji přispěje k objasnění trestní věci a stejného cíle nelze dosáhnout jinak.

Konfrontovat nelze svědka, jehož totožnost se utajuje ve smyslu § 55 odst. 2 TrŘ. Osoby mladší patnácti let lze konfrontovat jen ve výjimečných případech, jestliže je to pro objasnění věci nezbytně nutné, přičemž je třeba zabránit narušení jejich duševního a mravního vývoje. Ke konfrontaci **mladistvého pachatele** lze přistoupit jen výjimečně a to až v řízení před soudem pro mládež (§ 57 odst. 2 ZSM).

Možnost provedení konfrontace v přípravném řízení je podmíněna následujícími podmínkami:

- ⊗ předchozí výslech konfrontovaných osob,
- ⊗ existence rozporů výpovědi v závažných okolnostech,
- ⊗ předpoklad výrazného přispění konfrontace k objasnění věci,
- ⊗ nemožnost vyjasnění existujících rozporů jiným způsobem.

Podstatou konfrontace je silné, bezprostřední psychologické působení na konfrontované osoby, které vzniká postavením osob tváří v tvář v konfliktní situaci. Aplikace konfrontace nese vždy určitá rizika. Pod tíhou psychologického působení konfliktní situace může dosud pravdivě vypovídající osoba změnit svoji výpověď a vypovídat nepravdu. Dalším rizikem je skutečnost, že dvě dosud lživě vypovídající osoby mohou při konfrontaci ujednotit své lživé výpovědi. Proto rozhodnutí o provedení konfrontace musí být podloženo důkladnou analýzou případu a zjištěním, že byly vyčerpány všechny možnosti k vyjasnění vzniklých rozporů a existuje předpoklad, že provedení konfrontace výrazněji přispěje k objasnění věci. Složitost a nebezpečí rizik aplikace konfrontace vyžaduje důkladnou přípravu tohoto úkonu jak po stránce obsahové, tak po stránce organizační.

Příprava konfrontace spočívá v řešení těchto úkolů:

- ⊗ vymezení cíle konfrontace (které konkrétní otázky mají být konfrontací vyjasněny),
- ⊗ výběr otázek, za jejichž pomoci bude možno vyjasnit vzniklé rozpory,
- ⊗ určení konfrontované osoby, které budou jako první položeny otázky,
- ⊗ příprava oběti na setkání s pachatelem tváří v tvář,
- ⊗ určení vhodného momentu provedení konfrontace,
- ⊗ rozmístění osob tak, aby si konfrontovaní mohli hledět do očí.

Průběh konfrontace začíná poučením konfrontovaných podle jejich procesního postavení, prověřením skutečnosti, zda se osoby znají a vyjasněním jejich osobních vztahů. Poté se přistoupí k vyjasňování rozporů výpovědí. Při odpovědi na položené otázky je třeba vyžadovat, aby vypovídající osoba hleděla druhému konfrontovanému do očí. Po zodpovězení otázky jedním konfrontovaným se druhý účastník vyjádří k tomu, co právě slyšel; v případě, že uvedené údaje odmítne, vyzve jej vyslyšající, aby uvedl svoji verzi a požádá prvního účastníka o vyjádření. Ve vhodném okamžiku konfrontace (zpravidla v závěru) si mohou konfrontovaní se souhlasem vyslyšajícího klást otázky a odpovídat na ně. Při narušení průběhu konfrontace některým z konfrontovaných je vhodné ji ukončit.

Základní zásady konfrontace jsou:

- ⊗ *iniciativa konfrontovaných osob*; Spočívá v té skutečnosti, že iniciativa v předkládání faktů vysvětlujících rozpory se ponechává konfrontovaným osobám. Bez ponechání této iniciativy by se nepodařilo vyjádřit znalost či neznalost objektivní reality konfrontovanými. Současně by nebyla vyjádřena vůle konfrontovaných vyjasnit rozpory.
- ⊗ *pozorování konfrontovaných osob*; Tato zásada napomáhá zejména zjištění stavu nerozhodnosti, kolísání či váhání některého z konfrontovaných, přičemž je současně základem pro realizaci zásady ostražitosti.

- ⊗ *ostražitost*; Tato zásada spočívá zejména v soustavném pozorování konfrontovaných osob a v okamžité reakci na každý náznak pokusu domluvy mezi konfrontovanými nebo narušení konfrontace, např. napadením konfrontovaných mezi sebou.
- ⊗ *aktivní vedení konfrontace vyslyšajícím*; Jde o vytvoření a udržení autority a respektu po celou dobu konfrontace; nelze dopustit, aby některý z konfrontovaných převedl vedení a určování tónu konfrontace na sebe. Základem aktivního vedení je neustálá analýza výpovědi konfrontovaných v průběhu konfrontace.

Základním dokumentem o provedení konfrontace je **protokol** o konfrontaci. Průběh konfrontace je třeba protokolovat systematicky, doslovně a v přímé řeči, zaznamenat i některé neverbální projevy, jakož i případné pokusy o narušení konfrontace. Protokol o konfrontaci musí obsahovat doslovné znění kladených otázek a odpovědi na ně. Doporučuje se upravit text graficky tak, aby bylo možno na první pohled odlišit výpovědi konfrontovaných osob. Pokud je konfrontace prováděna v přípravném řízení, doporučuje se k protokolu přiložit videozáznam zachycující průběh konfrontace, zejména pak emocionální reakce konfrontovaných na položené otázky.

Literatura

- CZECZOT, Z. Kryminalistyczna problematika osobowych środków dowodowych. Warszawa : Wyd. Uniw. Warszawskiego, 1976
- ČÍRTKOVÁ, L. Kriminální psychologie. Praha : Eurounion, 1998
- ČÍRTKOVÁ, L. Orientační odhad věrohodnosti výpovědi. Kriminalistika, 1998, č. 3, s. 211–220
- ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Forezní psychologie. Praha : Support, 1994
- FÜLLGRABE, U. Irrtum und Lüge. Stuttgart : Boorberg, 1995
- FÜLLGRABE, U. Vernehmungstaktik. Das Dilemma des Lügenentlarvens. Kriminalistik, 1996, Nr. 2, s. 113–118
- KOHOUT, J., DOHNALOVÁ, Z. Fyziodetekční vyšetření – jeho vyžádání a použití. Kriminalistický sborník, 2000, č. 2, s. 27–30
- KOHOUT, J., VRANÁ, J. Několik poznámek k fyziodetekčnímu vyšetření v procesu objasňování trestné činnosti. Československá kriminalistika, 1992, č. 4, s. 355–362
- KONRÁD, Z. Vysvětlení – zvláštní druh výslechu? Kriminalistika, 1999, č. 4, s. 295–299
- KONRÁD, Z., KUČNA, J. K některým problémům konfrontace. Čs. kriminalistika, 1986, č. 1, s. 21–25
- KRAJNÍK, V., STRAUS, J. a kol. Kriminalistická taktika. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000
- LEONHARDT, R. Zur Feststellung von Wahrnehmbarkeitsbereichen im Rahmen der Zeugenermittlung. Kriminalistik und forensische Wissenschaften, 1984, Nr. 55–56, s. 134–141
- LINDNER, B. Täuschungen in der Vernehmung des Beschuldigen. Tübingen : Sofort-Druck, 1988
- MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B. Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966
- MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B. Psychologie a výslechová praxe. Praha : Orbis, 1968
- ODENTHAL, H.-J. Die Gegenüberstellung im Strafverfahren. 3. Aufl. Stuttgart : Boorberg, 1999
- PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V. Taktika výslechu v přípravném řízení trestním. Praha : SNP, 1987
- SCHNEIDER, L. Nonverbale Zeugnisse gegen sich selbst. Zur Bedeutung nichtsprachlicher Begleiterscheinungen der Aussage für die forensische Glaubwürdigkeitsbeurteilung. Tübingen : Attempto, 1991
- SOUKUP, J. Sebeobviňování a nepravdivá doznání. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1973
- SPURNÝ, J. Psychologie výslechu. Praha : Portál, 2003

Kapitola 35

Prověra výpovědi na místě

§ 1 Pojem a význam prověrky výpovědi na místě

Při hodnocení věrohodnosti výpovědi obviněného a svědka vyvstane někdy potřeba prověřit, zda vyslechnutá osoba získala informace uváděné ve výpovědi tím, že se sama bezprostředně účastnila na vyšetřované události, případně bezprostředně pozorovala její průběh nebo zda si tyto údaje vymyslela či je získala zprostředkovaně z doslechu.

Tak např. obviněný vypovídá, že osobní věci oběti spálil na určitém, jen jemu známém místě, nebo je vhodil do kanálu na ulici, zbraň vhodil na jen jemu známém místě do řeky, svědek uvádí, že viděl podezřelou osobu na určitém místě cosi odhodit, ukrýt, atp.

K prověření věrohodnosti takových konkrétních faktických údajů, vázaných na určité místo, je vhodné použít specifickou kriminalistickou metodu – **prověrku výpovědi na místě**. Tato metoda vznikla modifikací a kombinací prvků již dříve známých metod – ohledání, výslechu, vyšetřovacího pokusu, rekognice a rekonstrukce.

Prověra výpovědi na místě je upravena trestním řádem jako jeden ze zvláštních způsobů dokazování v § 104e. Účelem prověrky výpovědi na místě je nejen prověření (případně upřesnění a doplnění) podané výpovědi vzhledem ke zvláštnostem určitého místa, ale zejména získání nových důkazů, nebo zajištění dosud neznámých pramenů důkazů. Jejím hlavním cílem však zůstává objektivizace výpovědi.

Za **základní zásady prověrky výpovědi na místě** lze považovat:

- ☛ *dobrovolnost* účasti osoby, jejíž výpověď se prověřuje (tato osoba musí dobrovolně, ze své vůle ukázat místa a objekty o nichž vypovídala, jinak nemá provedení prověrky žádný význam),
- ☛ *iniciativa* osoby, jejíž výpověď se prověřuje (bez ponechání této iniciativy by prověrka neměla smysl, protože jakékoliv ovlivňování by zkreslovalo objektivnost postupu, nevyjadřovalo by myšlení, znalosti a vůli vyslechnuté osoby),
- ☛ *aktivní působení vyšetřovatele* v průběhu prověrky (vyšetřovatel musí porovnávat výpověď s faktickou situací, požadovat objasnění vyvstalých otázek či problémů, zajišťovat ohledání míst a označených objektů atp.),
- ☛ *účast svědka úkonu (nezúčastněné osoby)* jakožto garanta objektivity průběhu a výsledků prověrky výpovědi na místě.

Výše uvedené dovoluje podat tuto definici: **Prověra výpovědi na místě je specifická metoda kriminalistické praktické činnosti spočívající v tom, že vyslechnutá osoba dobrovolně ukáže místa a objekty spojené s vyšetřovanou událostí, popíše na místě okolnosti potřebné k objasnění vztahu určitých objektů k vyšetřované události a demonstruje některé činnosti, přičemž vyšetřovatel zkoumá ukázané místo a objekty, porovnává výpověď s faktickou situací místa a dokumentuje průběh a výsledky prověrky výpovědi na místě.**

Od prověrky výpovědi na místě je nutné odlišovat **výslech na místě činu**. K výslechu na místě činu se přistupuje nejčastěji za účelem vyvrácení dříve učiněné lživé výpovědi. Probíhá tak, že na určitém místě, vztahujícím se k výpovědi, vyšetřovatel znovu vyslýchá dříve vyslechnutou osobu, a přitom demonstruje důkazy zajištěné na tomto místě (které jsou v rozporu s dříve učiněnou výpovědí) vyslýchané osobě, přičemž požaduje logické objasnění rozporů mezi dříve učiněnou výpovědí a objektivně zjištěnými skutečnostmi. Vyslýchaná osoba se přitom vyjadřuje k důkazům demonstrováním vyšetřovatelem v reálné situaci místa a poskytuje objasnění rozporů mezi svou původní výpovědí a skutečnostmi demonstroványými vyšetřovatelem na místě samém, eventuálně doplňuje původní výpověď, případně výpověď mění (např. pokud sama uzná, že logika předkládaných důkazů v reálné situaci vyvrací její původní lživou výpověď).

§ 2 Příprava prověrky výpovědi na místě

Příprava prověrky výpovědi na místě začíná, po získání dobrovolného souhlasu dříve vyslechnuté osoby s účastí na tomto úkonu, všestrannou analýzou podané výpovědi a ostatních, dosud shromážděných materiálů. Na tomto základě je třeba:

- ☛ určit cíl prověrky a úlohy, které má splnit (např. prověřit, zda existuje místo, o kterém vyslýcháný vypovídal a zda se na tomto místě nacházejí popisované objekty),
- ☛ stanovit dobu provedení (s ohledem na konkrétní vyšetřovací situaci se doporučuje provést prověrku výpovědi na místě buď bezprostředně po výslechu, nebo co nejdříve po výslechu),
- ☛ stanovit výchozí bod prověrky, orientační a uzlové body prověrky výpovědi na místě (vysvětlení těchto pojmů viz dále),
- ☛ stanovit účastníky prověrky a jejich úkoly,
- ☛ určit způsob a metody dokumentace průběhu a výsledků prověrky,
- ☛ zajistit prostředky dokumentace a spojení,
- ☛ rozhodnout o předběžné obhlídce místa prověrky,
- ☛ provést instruktáž účastníků prověrky.

§ 3 Taktika provedení prověrky výpovědi na místě

Taktika prověrky výpovědi na místě závisí na procesním postavení osoby, jejíž výpověď se prověřuje (svědek, obviněný, poškozený atp.), na cíli, kterého má být prověrkou dosaženo, na charakteru konkrétního místa, na němž má být úkon proveden a na konkrétní vyšetřovací situaci.

Prověrku výpovědi na místě se doporučuje začít v úřadovně vyšetřovatele nebo v jiné úřední místnosti. Toto doporučení je odůvodněno zejména tím, že je třeba předem splnit některé formální náležitosti procesního úkonu (např. zadokumentování dobrovolnosti účasti osoby, jejíž výpověď se prověřuje, její poučení atd.). Po příslušném poučení má být tato osoba vyzvána, aby sdělila podstatné okolnosti příhodové cesty a určila, od kterého místa je schopna se na místě orientovat a odkud by měla prověrka začít. Tím vlastně sama navrhuje *výchozí bod* prověrky výpovědi na místě.

Výchozím bodem může být místo ležící poblíž místa události (např. autobusové nádraží), nebo bezprostřední okolí místa, kde má být prověrka provedena.

Od výchozího bodu prověrky musí být osobě, jejíž výpověď se prověřuje, umožněno, aby sama určovala směr pohybu, nerušeně si obhlédla místo a zorientovala se na něm, určila změny oproti původní situaci, volně označila jednotlivé objekty, stopy a jiné věcné důkazy a označila opěrné a orientační body. *Opěrnými body* rozumíme přesná místa, která se údajně vztahují k popisované události (např. konkrétní místo v lese, kam osoba údajně odhodila zbraň); *orientačními body* rozumíme výrazné objekty umožňující snadnou orientaci na místě, kde se provádí prověrka (jako jsou budovy, stromy, okraj silnice atp.).

Na samotném místě prověrky musí být ověřena předchozí znalost místa osobou, jejíž výpověď se prověřuje. Proto se doporučuje:

- ☉ začít prověrku výpovědi na místě volným vyprávěním osoby,
- ☉ teprve pak průběžně označovat jednotlivá místa, objekty a vysvětlit jejich vztah k objasňovanému případu,
- ☉ doplňující otázky pokládat až po označení jednotlivých významných objektů a vysvětlení jejich vztahu k vyšetřované události,
- ☉ požadovat demonstraci některých činností.

Jestliže je třeba provést prověrku výpovědi na místě s více osobami na jednom místě, doporučuje se uskutečnit prověrky samostatně.

V průběhu prověrky je zapotřebí neustále vyhodnocovat její průběh a výsledky porovnávat s dříve podanou výpovědí.

Prověrku výpovědi na místě je vhodné neodkladně ukončit, pokud vznikne situace, která by mohla vést ke zmaření jejího účelu nebo pokud osoba, jejíž výpověď se prověřuje, v průběhu úkonu odmítne aktivní účast.

§ 4 Dokumentace prověrky výpovědi na místě a její hodnocení

Základním dokumentem o provedení prověrky výpovědi na místě je **protokol**. Tento protokol obsahuje obecné náležitosti stanovené v § 55 TrŘ; specifickými údaji, charakteristickými pro tento úkon, jsou:

- ☉ volná výpověď osoby, jejíž dřívější výpověď je prověřována, k místu a počátku prověrky, jakož i ke změnám na místě prověrky,
- ☉ údaje k průběhu cesty na místo (pokud výchozí bod prověrky není na místě samém),
- ☉ popis místa konání prověrky výpovědi na místě,
- ☉ chování osoby na místě (např. jak se svědek na místě orientoval, co označil atp.),
- ☉ směr postupu, místa jednotlivých zastavení a způsob označení kriminalisticky relevantních objektů,
- ☉ údaje o označených objektech,
- ☉ údaje o demonstrováných činnostech,
- ☉ otázky kladené vyšetřovatelem a odpovědi na ně.

Přestože se průběh postupu prověrky popisuje ve třetí osobě čísla jednotného („*Obviněný ukázal na dopisní schránku označenou číslicí 28 a ukázal, jakým způsobem do ní vhodil výhružný dopis...*“), obsah výpovědi se podchycuje v přímé řeči v první osobě čísla jednotného (*Obviněný k tomu uvedl: „Dopisní schránku poznávám zcela určitě podle toho, že na ní je nalepena samolepka zobrazující psa.“*). Pokud byly kladeny otázky a získány odpovědi na ně, protokolují se v přímé řeči, pokud možno doslovně.

V závěrečné části protokolu mají být uvedeny doplňující údaje, zejména odkaz na dokumentaci, případně na protokoly úkonů, které byly prováděny paralelně s prověrkou výpovědi na místě (např. ohledání míst nálezů objektů a objektů samotných). Protokol podepisují všichni účastníci prověrky výpovědi na místě.

Kromě protokolu se vytváří dokumentační obraz průběhu a výsledků prověrky výpovědi na místě i jinými metodami, zejména **videozáznamem, fotodokumentací a topografickou dokumentací**.

Při **hodnocení** průběhu a výsledků prověrky výpovědi na místě se doporučuje zejména:

- ☉ zjišťovat shodu mezi původní výpovědí a objektivními zjištěními učiněnými na místě v průběhu prověrky,
- ☉ hodnotit rozdílnosti a určit jejich význam pro hodnověrnost výpovědi,
- ☉ na místě hodnotit jistotu orientace a pohybu osoby, jejíž výpověď se prověřovala (s přihlédnutím ke změnám, které na místě nastaly),
- ☉ výsledky prověrky výpovědi na místě srovnat s dosud shromážděnými fakty a zjistit, zda na sebe navazují, vzájemně se doplňují nebo vylučují a proč,
- ☉ určit, zda byl splněn stanovený cíl prověrky a jaký je přínos pro proces vyšetřování.

Literatura

- FIALA, J., RATAJ, J. Více neznamená vždy více. Kriminalistický sborník, 1998, č. 1, s. 23–27
 KONRÁD, Z. Prověрка výpovědi na místě. Kriminalistický sborník, 1997, č. 8, s. 298–301
 SKÁCEL, J. Podstata a význam prověrky výpovědi na místě. Čs. kriminalistika, 1979, č. 3, s. 217–227
 SKÁCEL, J. Vztah prověrky výpovědi na místě k jiným vyšetřovacím úkonům. Čs. kriminalistika, 1980, č. 4, s. 363–368
 VENHAČ, R. Prověрка výpovědi na místě. Praha : Kriminalistický ústav FS VB, 1987

Kapitola 36 Rekognice

§ 1 Pojem a druhy rekognice

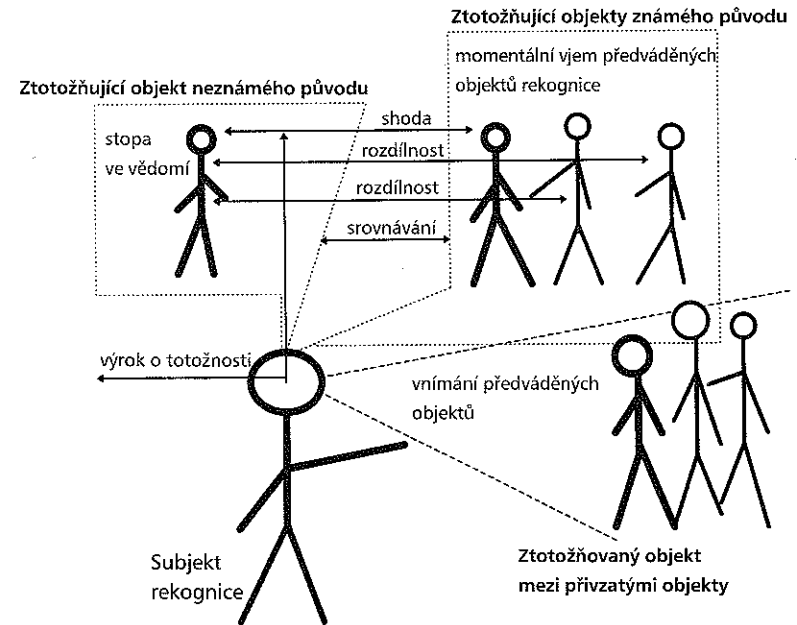
Rekognice je samostatnou metodou kriminalistické praktické činnosti, spočívající v opětovaném poznání dříve vnímaného objektu poznávající osobou s cílem ztotožnění objektu.

Používá se v případech, kdy je nutno ztotožnit osobu, zvíře nebo věc a kdy existuje osoba, která v souvislosti s vyšetřovanou událostí ztotožňovaný objekt vnímala a v její paměti zůstal zachován myšlenkový obraz tohoto objektu. Rekognice je zvláštní formou identifikace a její podstatou je znovupoznání.

Termínem *znovupoznání* se označují psychofyziologické procesy, probíhající v mozku člověka, které umožňují zapamatování vnímaného, vybavení dříve vnímaného objektu a srovnávání vybavené představy s momentálním vjemem předváděného objektu. Přitom dochází k vylučování nebo ztotožnění předváděných objektů.

Proces rekognice lze přehledně znázornit schématem VII:

Schéma VII: Rekognice

Za zvláštnosti formy identifikace znovupoznáním (oproti identifikaci znalecké) lze považovat zejména:

- ☉ nezastupitelnost subjektu identifikace (subjektem může být pouze osoba, která předváděný objekt v minulosti vnímala),
- ☉ ztotožňujícími objekty jsou *paměťová stopa* dříve vnímaného a *momentální vjem* předváděných objektů,
- ☉ *neopakovatelnost úkonu* poté, co poznávací osoba již jednou identifikovala ztotožňovaný objekt, neboť vedle již existující paměťové stopy ztotožňující objektu se při rekognici vytváří nový myšlenkový obraz předvedeného objektu, který může sugestivně ovlivnit znovupoznání při rekognici opakované.

Rekognici lze opakovat, pokud poznávající osoba při první rekognici nechtěla prokázat totožnost objektu, ačkoliv jí je známa.

Zákonodárce do přijetí novely trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. pokládal rekognici za zvláštní formu výslechu. Teprve v současné úpravě trestního řádu byla rekognice reglementována jako zvláštní forma dokazování (§ 104b TrŘ). Tím zákonodárce akceptoval existenci podstatných rozdílů mezi výslechem a rekognicí, za které je možno považovat:

- ☉ psychologická podstata výslechu a rekognice je rozdílná (podstatou výpovědi je reprodukce vnímaného, podstatou rekognice je znovupoznání),
- ☉ rekognici nelze na rozdíl od výslechu uskutečnit bez nového vnímání objektu; oslepně-li svědek, nelze provést rekognici podle zraku, přestože v jeho vědomí existuje stopa pachatele,
- ☉ rekognice je na rozdíl od výslechu úkonem neopakovatelným,
- ☉ rekognice na rozdíl od výslechu sleduje úzce vymezený cíl – identifikaci objektu.

Rekognici lze **klasifikovat** podle různých hledisek. Za nejvhodnější klasifikační kritéria považujeme zejména stupeň původnosti předváděného objektu, charakter předváděného objektu, charakter identifikačních znaků objektu a způsob předvádění objektu.

Podle *stupně původnosti* předváděného objektu rozlišujeme:

- a) rekognice objektů *in natura*,
- b) rekognice podle modelů (předváděny jsou reprodukce, nejčastěji fotografie ztotožňovaných objektů).

Podle *charakteru* předváděných objektů rozlišujeme:

- a) rekognice osob – živých osob
 - mrtvol a jejich částí
- b) rekognice věcí – movitých
 - nemovitých
- c) rekognice zvířat – živých
 - mrtvých

Podle *charakteru identifikačních znaků* rozlišujeme:

- a) rekognice podle anatomicko-morfologických (statických) znaků osob a zvířat,
- b) rekognice podle vnějších znaků věcí movitých i nemovitých,

- c) rekognice podle funkčních znaků osob (chůze, držení těla, hlasu atp.).

Podle *způsobu předvedení* objektů můžeme rozlišovat:

- a) rekognice s předvedením ztotožňovaného objektu ve skupině spolu s přivzatými objekty (najednou),
- b) rekognice s předvedením jen jednoho ztotožňovaného objektu (typické u identifikace neznámých mrtvol),
- c) rekognice s předvedením ztotožňovaného objektu a přivzatých objektů jednotlivě (po sobě), což je typické u rekognici nemovitostí, nebo osob podle funkčních znaků.

§ 2 Příprava rekognice

Neopakovatelnost rekognice klade zvýšené nároky na její důkladnou obsahovou a organizační přípravu.

Obsahová příprava rekognice má fázi analytickou a syntetickou.

Analytická fáze obsahové přípravy spočívá zejména v důkladném rozboru dosud shromážděných materiálů, zejména výpovědi poznávající osoby, za účelem:

- ☉ zjištění identifikačních znaků, podle kterých by poznávající osoba mohla znovu poznat ztotožňovaný objekt,
- ☉ zjištění podmínek vnímání (osvětlení, vzdálenost, použití brýlí, doba vnímání atp.),
- ☉ vyvození opodstatněného závěru o tom, že poznávající osoba je schopna poznat ztotožňovaný objekt,
- ☉ posouzení možnosti nepříznivého psychologického dopadu rekognice na poznávající osobu (zejména v případě, kdy subjektem rekognice je nezletilec, který byl obětí násilného trestného činu),
- ☉ posouzení možnosti opatření dostatečného množství objektů stejného druhu,
- ☉ posouzení aktuálnosti hrozícího nebezpečí poznávající osobě (nebo osobám blízkým) ve smyslu § 55 odst. 2 TrŘ (utajený svědek),
- ☉ určení druhu připravované rekognice.

Syntetická fáze obsahové přípravy spočívá v sestavení **plánu rekognice** a v jejím materiálně technickém zabezpečení.

Plán rekognice by měl obsahovat zejména:

- ☉ určení času a místa provedení rekognice,
- ☉ určení subjektu rekognice,
- ☉ určení podmínek vnímání, které je nutno zachovat,
- ☉ určení ztotožňovaného objektu,
- ☉ určení způsobu předvedení ztotožňovaného objektu,
- ☉ určení počtu přivzatých objektů, jejich výběr,
- ☉ zajištění přítomnosti přivzatých objektů i ztotožňovaného objektu,
- ☉ určení způsobu přípravy přivzatých objektů i objektu ztotožňovaného,

- ☛ určení taktických záměrů při provádění rekognice (např. zajištění oddělení subjektu rekognice od objektů jednocestným zrcadlem nebo jiným způsobem; rozhodnutí, zda poznávající svědek vysloví závěr o totožnosti před ztotožňovanou osobou atp.),
- ☛ určení technických prostředků, zejména prostředků dokumentace,
- ☛ určení osob, které budou rekognici přítomny, a jejich rozmístění v místě provádění rekognice (obhájce, psycholog, lékař, rodiče nezletilce atp.).

Forma plánu nemusí být písemná, postačí kusé poznámky.

Organizační příprava spočívá v těchto přípravných činnostech přímo směřujících k provedení rekognice:

a) Příprava poznávajících osob a objektů rekognice

Přípravou poznávajících osob rozumíme jejich seznámení s cíli rekognice, s metodikou a technikou jejího provedení a se způsobem jejich chování v jejím průběhu.

Přípravou objektů rekognice rozumíme jednak zajištění, aby všechny objekty rekognice vykazovaly shodné druhové identifikační znaky (tak např. ztotožňovaný objekt má černé vlasy a knír, všechny objekty přivzaté musí být černovlasé s knírem atp.) a jednak jejich instruktáž o tom, jak se mají při provádění rekognice chovat.

Poznávací osoby a ztotožňovaná osoba se poučí o jejich právech a povinnostech ve smyslu jejich procesního postavení.

Obr. 36.1: Rekognice živých osob in-natura.

b) Zajištění podmínek shodných s podmínkami, za nichž byl poznávaný objekt vnímán v souvislosti s vyšetřovanou událostí

Zejména půjde o dodržení vzdálenosti, intenzity osvětlení, doby vnímání, stejně jako používání brýlí při defektu zraku atp. Zajištění shodných podmínek vnímání však není třeba ve všech případech, tuto podmínku je třeba zvažovat ad hoc.

c) Zabránění ukázání ztotožňovaného objektu nebo jeho modelu poznávající osobě před rekognicí

Toto opatření je jedno z nejdůležitějších opatření, zajišťující objektivnost výsledku rekognice. Pokud by byl ztotožňovaný objekt poznávající osobě ukázán před rekognicí (byť neúmyslně), výsledky rekognice by byly nevěrohodné. Důkaz, získaný takovouto rekognicí, by ztratil svoji důkazní sílu.

d) Příprava dokumentačních prostředků

Přípravou dokumentačních prostředků rozumíme zejména prověření jejich funkčnosti bezprostředně před jejich využitím. Současně je nutné určit předem způsob využití těchto prostředků a jejich rozmístění v prostoru, aby nebyl rušen samotný průběh rekognice. Tuto přípravu provádí obvykle kriminalistický technik, odpovídající za technickou kvalitu dokumentace.

§ 3 Taktika provedení rekognice

Pro taktiku provedení rekognice platí tato základní pravidla:

1. *Ztotožňovaný objekt je předváděn spolu s několika dalšími přibranými objekty (viz § 104 odst. 3TrŘ); výjimkou z tohoto pravidla je identifikace mrtvol, která se vždy ukazuje samostatně.*

Velikost skupiny není trestním řádem stanovena, výkladem lze dovodit, že musí jít nejméně o čtyři objekty (jeden ztotožňovaný a tři přibrané); horní hranice počtu je dána pravidlem o jednoohnskové pozornosti (viz dále). V tomto rozmezí záleží určení konkrétního počtu přibraných objektů hlavně na kvalitě popisu identifikačních znaků, uváděných v předchozí výpovědi poznávající osoby; čím je kvalita popisu nižší a čím horší byly podmínky, za nichž byl identifikovaný objekt vnímán v souvislosti s trestným činem, tím vyšší by měl být počet přibraných objektů.

2. *Přibrané objekty musí být druhově shodné se ztotožňovaným objektem.*

3. *Ztotožňovaný objekt a přibrané objekty se předvádějí zpravidla současně ve skupině; výjimka se připouští např. u nemovitých věcí (stavení apod.), které se ukazují postupně.*

Doporučení předvádět objekty společně ve skupině vychází z poznatků obecné psychologie o jednoohnskové pozornosti. Jde o to, aby předváděné objekty byly v zorném poli subjektu rekognice a aby byly umístěny tak, že mohou být současně pozorovány z jednoho místa. Přitom je vhodné přihlížet i ke konkrétnímu subjektu rekognice. Dospělým osobám je možno předvádět najednou až osm osob současně. Dětem a osobám vyššího věku se doporučuje předvádět nejvíce pět osob ve skupině. Vhodný počet objektů ve skupině umožňuje pozorovat všechny objekty současně a porovnávat momentální vjem se znovu vybaveným obrazem dříve vnímaného objektu.

4. Je-li v téže trestní věci identifikováno několik objektů, je třeba uskutečnit postupně několik rekognic tak, aby ve skupině mezi přibranými objekty byl předváděn jen jeden ztotožňovaný objekt.

Tím se má zamezit ztížení podmínek rekognice. Vzhledem k tomu, že minimální počet předváděných objektů ve skupině jsou čtyři, předvádění např. tří objektů ztotožňovaných společně ve skupině by znamenalo předvádět nejméně dvanáct osob. To by mohlo vést k dezorientaci poznávající osoby a ztížilo by organizaci rekognice.

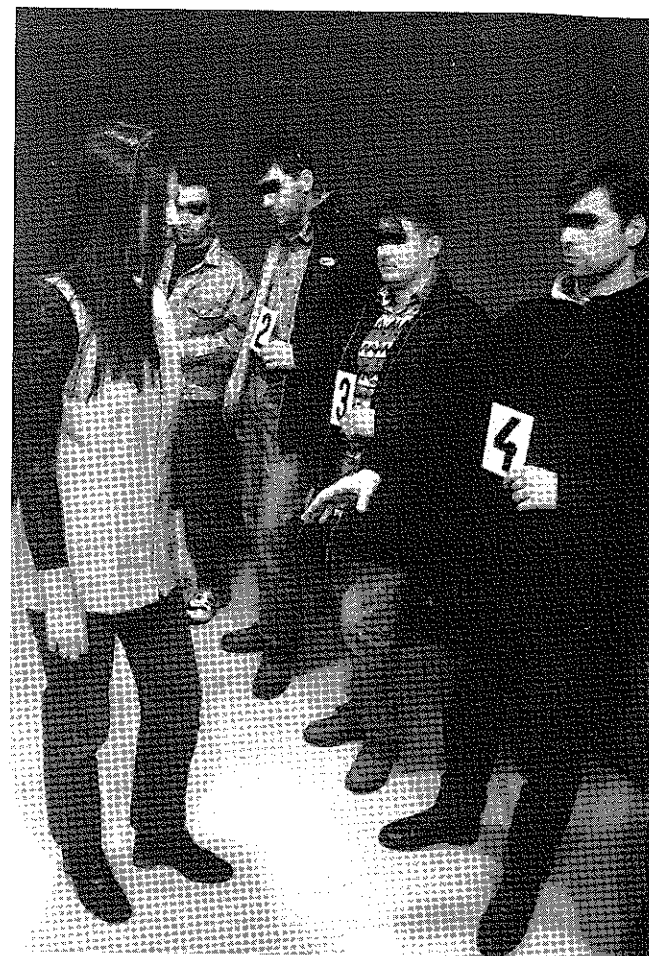
5. Po ukončení vlastního aktu znovupoznání se poznávající osoba *vyslechne* ke znakům, podle kterých znovu poznala předvedený objekt.

Při volbě taktiky rekognice je třeba přihlížet ke **specifikám jednotlivých druhů rekognice:**

Rekognice živých osob in natura podle anatomicko-morfologických znaků

Doporučuje se přivést na místo rekognice nejprve předváděné objekty. Ztotožňovaná osoba se vyzve, aby si zvolila jakékoliv místo mezi přizvanými osobami. Předváděné osoby zpravidla drží v ruce tabulku s číslicí, což usnadňuje dokumentaci úkonu. Poté je přivedena poznávající osoba a je vyzvána, aby uvedla, zda mezi předvedenými osobami poznává ztotožňovanou osobu a aby ji označila. Je nezbytné nechat poznávající osobě dostatek času k tomu, aby si mohla předvedené osoby řádně prohlédnout. Poznávající osoba může požádat o to, zda by se ukazované osoby prošly, řekly několik slov atp.

Trestní řád neřeší otázku, jak a kdy má poznávající osoba vyslovit svůj závěr. Kriminalistika doporučuje, aby se tak pravidelně dělo otevřeným vyjádřením před skupinou předváděných osob. Výjimečně však lze připustit, aby poznávajícím osobám, které jsou nervově labilní, které mají strach ze msty atp., bylo umožněno vyslovit závěr o totožnosti v nepřítomnosti předvedených osob; v takovém případě se však doporučuje učinit takové prohlášení v přítomnosti obhájce obviněného, nezúčastněné osoby atp., aby nebylo možno později výsledek rekognice zpochybnit. Výjimečně lze postupovat tak, že poznávající osoba vůbec nepředstoupí před skupinu předváděných osob, nýbrž ji pozoruje skrytě (např. přes jednocestné zrcadlo, prostřednictvím videotechniky apod.). To je možné za splnění podmínek ochrany svědků (§ 55 odst. 2 TrŘ) nebo je-li poznávající osobou dítě, které by mohlo utrpět psychické trauma bezprostředním kontaktem s pachatelem (např. u sexuálních deliktů).

Obr. 36.2: Předváděná osoba ukazuje pravou ruku na příslušného svědka.

Rekognice mrtvol in natura

Poznávajícími osobami jsou nejčastěji příbuzní nebo osoby, které zemřelého dobře znaly a jsou schopny jej identifikovat. Rekognice je ztížena tím, že po smrti dochází ke změnám zevnějšku, zohyzdní působením hnilobných procesů apod. Významný vliv na průběh rekognice mají emocionální dojmy.

Při nález mrtvol v terénu dochází k tomu, že není znám okruh osob, které člověka před jeho smrtí znaly. Proto rekognici provádí značný počet subjektů (např. z okolí místa nález místa mrtvol). V takovém případě není třeba provádět výslech subjektů před rekognicí.

Rekognice živé osoby podle funkčních (dynamických) znaků

Tato rekognice je obtížná. Vzhledem k tomu, že funkční znaky lze vědomě měnit, lze připustit, aby rekognice byla prováděna *skrytě*, tzn. tak, aby identifikovaná osoba o momentu jejího uskutečňování nevěděla. Jiní kriminalisté jsou toho názoru, že poznávaný objekt není schopen najednou změnit celý souhrn znaků, které jej individuálně charakterizují (dynamický stereotyp), a proto lze rekognici podle funkčních znaků provádět úspěšně i s jeho vědomím.

Pokud je prováděna rekognice *podle hlasu a řeči*, doporučuje se, aby identifikovaná osoba hovořila s příbranými osobami a s vyšetřovatelem, přičemž poznávající osoba by tomuto hovoru naslouchala, aniž by o tom mluvící věděl. Může-li poznávající osoba uskutečnit znovupoznání i podle anatomicko-morfologických znaků, potom taková rekognice následuje až po předchozí rekognici podle hlasu a řeči.

Rekognice movitých věcí in natura

Jde-li o věci, které osoba poznávající dobře zná, pak je znovupoznání snadné. V předchozím výslechu může totiž uvést konkrétní detaily, které vznikly např. opotřebením, nebo činností samotného majitele při používání. O takových detailních znacích ví zpravidla pouze majitel nebo osoba, která s věcmi přicházela dlouhodobě do styku. Při rekognici může tyto znaky přímo ukázat a vyšetřovatel může porovnáním s předchozí výpovědí poznávajícího svědka objektivizovat výsledek.

Obtížnější je znovupoznání věcí, které osoba vnímala v souvislosti s vyšetřovanou událostí jen v jejím průběhu. Jelikož osoba často neměla možnost si poznávanou věc důkladně prohlédnout, nezná detailní znaky a někdy dojde pouze k určení skupinové příslušnosti předváděné věci.

Rekognice nemovitých věcí

Dochází k ní vzácně tehdy, je-li nutné ztotožnit část terénu, konkrétní místnost, byt nebo budovu. Poznávající osoba je nejprve vyslechnuta ke všem podstatným znakům objektu, který má opětovně poznávat. Půjde-li o místnost, pak těmito znaky budou zejména: poloha místnosti, rozměr a tvar, počet, tvar a rozmístění oken a dveří, podlahová krytina, způsob vymalování stěn místnosti, druh, vzor a barva tapet, topná tělesa, nábytek a jeho rozmístění, barva a vzory potahů, záclon atp. Poté je poznávající osobě umožněno dobře si prohlédnout místnost a upozornit případně na další detaily. Nemovité věci se nepředvádějí ve skupině, ale samostatně.

Rekognice podle modelů, zejména podle fotografií

Ne vždy mohou být poznávající osobě předvedeny či ukázány objekty in natura. V takových případech může být provedena rekognice objektů podle jejich modelů, zejména fotografií. Přitom se poznávajícím osobám předkládá jediná fotografie, na které je ztotožňovaný objekt mezi jinými příbranými objekty, nebo fotografie poznávaného

objektu spolu s fotografiemi dalších osob, které byly fotografovány za stejných podmínek a jsou stejných rozměrů.

Rekognice osob podle fotografie se provádí např. v těch případech, kdy poznávající a poznávaný se nacházejí na různých místech a dostavení se jednoho z nich na místo rekognice je nemožné nebo neúčelné. Dále v těch případech, kdy rekognice in natura je v daném stadiu vyšetřování zatím nemožná (např. pachatel nebyl dosud vypátrán, avšak v albu pachatelů jsou k dispozici fotografie osob, jejichž účast na trestné věci je třeba prověřit). Je-li to možné, má se k rekognici předložit fotografický snímek identifikované osoby, pocházející přibližně z doby, kdy se stala vyšetřovaná událost. Mrtvolky se někdy identifikují podle fotografie, aby poznávající osoby byly ušetřeny kontaktu in natura, který je jim často nepřijemný.

Při rekognici podle fotografií se doporučuje, aby fotografie byly zhotoveny s využitím barevných fotografických materiálů.

§ 4 Dokumentace a hodnocení průběhu a výsledků rekognice

Průběh a výsledky rekognice je třeba pečlivě dokumentovat, aby nedošlo ke zpochybnění tohoto neopakovatelného úkonu.

Základním procesním dokumentem je **protokol o rekognici**.

Kromě obecných náležitostí podle § 55 a násl. TrŘ by měl protokol o rekognici obsahovat tyto specifické údaje:

V první části protokolu je třeba uvést mj. jméno a příjmení poznávající osoby a její poučení. V druhé části protokolu se uvádí počet objektů ukázaných poznávající osobě, popis předložených věcí nebo osobní údaje předváděných osob a poučení ztotožňované osoby podle jejího procesního postavení.

Třetí část protokolu obsahuje zejména popis podmínek provedení rekognice, způsob umístění předváděných objektů, a jejich číselné označení, údaje o tom, zda bylo umožněno ztotožňované osobě vybrat si místo mezi přivzatými objekty. Dále se v této části stručně popisuje průběh rekognice.

Čtvrtá část protokolu obsahuje výsledek rekognice, tedy přesné určení objektu, který byl identifikován, nebo skutečnost, že poznávající osoba neoznačila žádný z předváděných objektů jako objekt ztotožňovaný.

K usnadnění hodnocení průběhu a výsledku rekognice se doporučuje pořízení **fotodokumentace** nebo **videozáznamu**.

Výsledky rekognice, jakož i její průběh, podléhají **hodnocení** a prověřování. Jeho obsahem je především srovnání výsledků rekognice s jinými, dosud ve věci získanými

důkazy. Součástí prověřování je i kontrola toho, zda příprava, průběh a dokumentace rekognice odpovídají procesním požadavkům a doporučením kriminalistiky.

Při hodnocení výsledků rekognice se vychází zejména z obsahu výpovědi poznávající osoby, která byla vyslechnuta před rekognicí, zejména z popisu individuálních znaků ztotožňovaného objektu; čím je počet popsaných znaků vyšší, tím je výsledek rekognice hodnověrnější a naopak. Dále se vychází z prohlášení poznávající osoby v průběhu rekognice a z porovnání znaků uvedených v předchozí výpovědi a v průběhu rekognice. Čím více poznávajících osob – je-li jich několik – došlo ke shodnému závěru rekognice (identifikovaly poznávaný objekt, nebo jej shodně vyloučily), tím je výsledek rekognice hodnověrnější.

Literatura

- GRUZA, E. Okazanie. Problematika kryminalistyczna. Toruń : Comer, 1995
- KÖHNKEN, G., SPORER, S. (Hrsg.) Identifizierung von Tatverdächtigen durch Augenzeugen. Stuttgart : Verlag für angewandte Psychologie, 1990
- MUSIL, J. Porušíte ukázání fotografií nezúčastněných osob při rekognici právo na ochtanu osobnosti? Trestní právo, 2002, č. 7–8, s. 31–35
- ODENTHAL, H.-J. Die Gegenüberstellung im Strafverfahren. 3. Aufl. Stuttgart : Boorberg, 1999
- PROTIVINSKÝ, M. Rekognice v přípravě řízení. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1971
- PROTIVINSKÝ, M. Vady rekognice a jejich procesní důsledky. Bulletin advokacie, 1997, č. 2, s. 11–25
- PROTIVINSKÝ, M., TIPLICA, M. Teorie a praxe dokazování v trestním řízení znovuzpůsobením osob a věcí. AUC-Iuridica. Monographia XLVI. Praha, 1986
- TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. upravené vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- WÓJCIKIEWICZ, J. Okazanie. Studium porownawcze z zakresu kryminalistyki i procesu karnego. Kraków : Uniwersytet Jagielloński, 1985

Kapitola 37 Kriminalistický experiment

§ 1 Pojem, druhy a význam kriminalistického experimentu

V trestním řízení vznikají často pochybnosti o možnosti či nemožnosti provedení určitých činností nebo o existenci určitého faktu, jevu nebo události v reálných podmínkách. V takových případech vzniká potřeba získat nové informace nebo prověřit informace již existující tím, že budou uměle vyvolány *analogické* jevy nebo děje, které budou přímo pozorovány orgánem činným v trestním řízení. Tento postup lze realizovat využitím experimentální metody – kriminalistickým experimentem.

Kriminalistický experiment, jako metoda kriminalistické praktické činnosti, má v kriminalistické praxi široké uplatnění. V procesu poznání trestného činu jej lze využít v následujících formách:

- ⊕ jako prověřovací úkon k získání nebo prověření kriminalisticky a právně významných informací pro zjištění skutkového stavu věci potřebného k vyřízení věci před zahájením trestního stíhání případně pro sdělení obvinění ve smyslu § 160 TrŘ,
- ⊕ jako samostatný vyšetřovací úkon – vyšetřovací pokus – reglementovaný jako jeden ze zvláštních způsobů dokazování podle § 104c TrŘ,
- ⊕ jako součást jiných kriminalistických metod integrovaných v některém vyšetřovacím úkonu (např. ohledání, rekognici atp.),
- ⊕ jako jednu z metod kriminalistické expertizy.

Lze konstatovat, že kriminalistický experiment patří k prvkům aplikace vědeckých poznatků v trestním řízení a je v základních principech shodný s experimentem v kterékoliv jiné oblasti lidské činnosti.

Podstatou kriminalistického experimentu je *pokusná činnost v uměle vytvořených a systematicky měněných podmínkách*. To znamená, že orgán činný v trestním řízení může v průběhu experimentu:

- ⊕ sám vyvolat jevy analogické jevu zkoumanému a tím získat informace o originálu,
- ⊕ cílevědomě variovat podmínky, za kterých jev probíhá,
- ⊕ izolovat jednotlivé podmínky prováděného experimentu a měnit některé z nich při zachování nezměněného stavu ostatních podmínek,
- ⊕ opakovat experiment.

Specifiku kriminalistického experimentu oproti experimentům v jiných oblastech lze spatřovat zejména v tom, že:

- kriminalistický experiment probíhá za podmínek běžného života lidí (nejde o laboratorní podmínky),
- výsledky kriminalistického experimentu jsou očividné, registrovatelné pouhými smysly, bez potřeby přístrojové techniky a zvláštních znalostí,
- objektem kriminalistického experimentu jsou jednotlivé okolnosti kriminalisticky relevantních událostí,
- experiment musí být uskutečněn v souladu s požadavky přípustnosti kriminalistických metod (např. nesmí dojít k ohrožení života a zdraví účastníků experimentu nebo k snižování jejich lidské důstojnosti atp.),
- musí být brána v úvahu úloha zvláštních subjektivních faktorů, které mohou významně ovlivnit průběh i výsledky prováděného experimentu.

Lze podat tuto definici: **Kriminalistický experiment je specifická metoda kriminalistické praktické činnosti, spočívající v pokusném vyvolávání a zkoumání kriminalisticky relevantních jevů, činností a fragmentů událostí v uměle vytvořených a cílevědomě měněných podmínkách za účelem poznání a dokázání skutkového stavu věci.**

Kriminalistické experimenty lze kategorizovat nebo typizovat z různých hledisek. Vhodným kritériem klasifikace se jeví *právní (procesní) význam závěrů* vyvozených z provedení experimentu. Podle tohoto kritéria můžeme rozlišovat:

- **ověřovací experiment** (úkon prováděný před zahájením trestního stíhání, kdy závěry učiněné na základě výsledků experimentu nemají sice důkazní status, ale mohou mít významné právní důsledky pro další postup trestního řízení, neboť mohou být např. podkladem pro sdělení obvinění, pro odložení věci atp.),
- **vyšetřovací pokus** prováděný v rámci přípravného řízení (vyšetřovací úkon mající povahu důkazního prostředku),
- **vyšetřovací pokus** provedený v řízení před soudem (procesní úkon mající povahu důkazního prostředku podle ust. § 104c TrŘ); tento úkon lze označit jako **soudní experiment**.

Jelikož provádění soudního experimentu v české soudní praxi je zatím neobvyklé, lze jako příklad soudního experimentu uvést případ popsáný Hansem Walderem:¹

V trestní věci obžalovaného gynekologa, který byl označen jednou pacientkou jako pachatel trestného činu znásilnění, jehož se měl dopustit v průběhu gynekologického vyšetření, byl před soudem na žádost obhájce proveden experiment za účasti soudního znalce. Experiment spočíval v tom, že na vyšetřovací gynekologický stůl byla umístěna nafukovací plastová figurína představující poškozenou a figurant (stejných somatických vlastností jako lékař) měl způsobem popsaným poškozenou předvést, jak ke znásilnění došlo. Experiment byl prováděn podle výpovědi poškozené, přičemž se v průběhu opakování měnily podmínky. Vzhledem k tomu,

že způsobem popsaným ve výpovědi poškozené, ani způsobem obdobným, nebylo možno v žádném případě uskutečnit pohlavní styk, obžalovaný lékař byl zproštěn obžaloby v plném rozsahu.

Podle povahy zjišťovaných skutečností můžeme kriminalistické experimenty řadit do dvou skupin typů experimentu:

- **senzorické experimenty**, jimiž se zjišťují možnosti vnímání určitých skutečností lidskými smysly, např. zrakem nebo sluchem. Převážně jde o zjištění či prověření, zda z určitého místa a za určitých podmínek bylo možno pozorovat událost, slyšet volání o pomoc, pronášené výroky nebo různé zvuky;
- **situační experimenty**, jimiž se zjišťují zejména možnosti:
 - provedení určité činnosti v určitých podmínkách (např. překonání překážky, přepravení břemene na určitou vzdálenost atp.),
 - vzniku a existence nějakého jevu (např. oslnění řidiče odrazem slunce na mokré vozovce atp.),
 - průběhu vyšetřované události, jejích jednotlivých epizod, detailů a mechanismu vytvoření stop (např. zda při úderu nabitou zbraní mohlo dojít k samovolnému výstřelu, zda při zachycení pouzdra služební zbraně mohlo dojít k jeho odtržení atp.).

Význam kriminalistického experimentu je možno spatřovat v tom, že závěry zformulované na základě jeho výsledků mohou být využity jako:

- podklad pro vytýčení vyšetřovacích verzí,
- prostředek prověrky vytýčených vyšetřovacích verzí,
- nový důkaz,
- prostředek prověrky již získaných důkazů,
- prostředek zjištění okolností napomáhajících spáchání určitého trestného činu.

Metoda kriminalistického experimentu má řadu *výhod* oproti jiným vyšetřovacím úkonům. Možnost variování podmínek umožňuje určit ty významné podmínky, bez nichž by nemohlo dojít k určitému jevu či události; možnost zkoumání izolovaných částí dějů a možnost opakování pokusů snižuje riziko omylu na maximální míru; možnost provádět kriminalistický experiment zpravidla bez aktivní účasti obviněného či svědků přispívá k plynulosti vyšetřování, neboť orgán činný v trestním řízení není vázán svolením k aktivní účasti zainteresovaných osob.

§ 2 Účastníci kriminalistického experimentu

Podle úloh, které v průběhu experimentu plní, můžeme účastníky kriminalistického experimentu zařadit do několika skupin. Jde o **přímé účastníky experimentu**, **nepřímé účastníky experimentu** a **pomocné osoby**.

¹ WALDER, H. Technik und Taktik der Untersuchung in Strafsachen, dargestellt anhand von Beispielen aus der Praxis. Kriminalistik, 1978, č. 7, s. 222.

Přímí účastníci experimentu

Přímými účastníky experimentu rozumíme osoby, které se přímo podílejí na organizaci, provádění nebo průběhu jednotlivých pokusů. Mezi přímé účastníky patří:

- ☉ orgány činné v trestním řízení,
- ☉ osoby přímo provádějící jednotlivé pokusy, nebo osoby, na základě jejichž výpovědi a podle jejich pokynů jsou pokusy prováděny. Patří mezi ně osoby, které podaly ve věci potřebná vysvětlení, svědci, poškození a obvinění, pokud neodmítnou aktivní účast na experimentu. Přitom se vychází z názoru, že účast těchto osob je dobrovolná a vzhledem k jejich možné zastupitelnosti i fakultativní. Nezastupitelné jsou tyto osoby pouze tehdy, jestliže předmětem experimentální prověrky jsou jejich subjektivní vlastnosti, které nelze poznávat prostřednictvím vlastností jiných osob;
- ☉ pokud výše uvedené osoby odmítnou přímou účast na experimentu, nebo jejich účast není potřebná, jsou účastníky experimentu *pokusné osoby a figuranti*. Výběr pokusných osob musí být proveden tak, aby jejich subjektivní vlastnosti, rozhodující pro výsledek experimentu (věk, výška, váha, fyzická kondice, zrak, sluch atp.), byly co nejvíce shodné se subjektivními vlastnostmi osob, které zastupují.

Nepřímí účastníci experimentu

Za nepřímé účastníky experimentu lze považovat osoby, které se účastní experimentu za účelem odborných konzultací (znalci a jiní odborníci) nebo za účelem verifikace objektivnosti a zákonnosti postupu při provádění experimentu (např. nezúčastněná osoba, obhájce obviněného atp.).

Pomocné osoby

Pomocnými osobami rozumíme osoby, které zabezpečují uzavření místa experimentu, ostrahu obviněného (např. v případech vazebního vyšetřování), technickou dokumentaci průběhu a výsledků atp.

§ 3 Příprava kriminalistického experimentu

Příprava kriminalistického experimentu vychází z všestranné analýzy dosud shromážděných materiálů.

Pokud je třeba uskutečnit složitější experiment ve specifických podmínkách určitého místa, doporučuje se provádět přípravu ve dvou fázích: 1. před výjezdem na místo experimentu, 2. po příjezdu na místo experimentu.

Před výjezdem na místo experimentu se doporučuje řešit zejména následující otázky:

- ☉ specifikace problému, který bude třeba řešit provedením experimentu,
- ☉ stanovení hypotéz, které budou experimentem prověřovány,

- ☉ stanovení pořadí, obsahu a způsobu provedení plánovaných pokusů, jakož i variant podmínek, za nichž budou pokusy prováděny,
- ☉ určení okruhu účastníků experimentu a řešení otázek spojených se zajištěním jejich účasti,
- ☉ zajištění materiálně technického zabezpečení (opatření dopravních, dokumentačních a spojovacích prostředků, zajištění potřebných sil a prostředků k uzavření místa, odklonu dopravy atp., maket a jiných předmětů nutných k provedení experimentu).

Po příjezdu na místo experimentu se doporučuje provést zejména následující přípravná opatření:

- ☉ uzavření místa konání experimentu,
- ☉ rekonstrukce místa, pokud na tomto místě došlo k podstatným změnám,
- ☉ fotodokumentace místa provedení experimentu v původním stavu a po rekonstrukci,
- ☉ předběžné konzultace s odborníky (znalci), pokud byli k provedení experimentu přizváni,
- ☉ instruktáž účastníků experimentu s ohledem na úkoly, které budou plnit, seznámení účastníků se signály, na jejichž základě bude započata nebo ukončena pokusná činnost.

Výše uvedený výčet přípravných opatření je pouze demonstrativní, neboť složitost přípravy je závislá na složitosti připravovaného experimentu. Někdy není třeba provést všechna uváděná opatření, jindy bude vhodné provést i některá další.

§ 4 Taktika provedení kriminalistického experimentu

Mezi taktické zásady kriminalistického experimentu lze řadit zejména:

a) Shodnost experimentálních podmínek s podmínkami zkoumané události

Shodnost podmínek experimentu s podmínkami prověřované události patří k rozhodujícím předpokladům hodnověrnosti kriminalistického experimentu a jeho výsledků. Shodnost však není chápána jako úplná shoda všech podmínek, ale shoda v těch podmínkách, které jsou určující pro samotný děj a jeho následky, přičemž shoda nemusí být dodržena u těch podmínek, které nemají vliv na průběh a výsledky experimentu.

Relativní shodnost uměle vytvořených podmínek lze zajistit zejména:

- ☉ eliminací negativního působení informace na pokusné osoby,

Např. prověřuje-li se experimentem slyšitelnost výstřelu na určitou vzdálenost, neinformuje se pokusná osoba předem, ve kterém okamžiku experimentu bude vystřeleno, aby tím nebyla ovlivněna její pozornost; instruuje se např. tak, aby sdělila, jestliže v určitém intervalu zaslechne výstřel.

- ⊗ výběrem odpovídající denní doby pro provedení experimentu,
- ⊗ provedením experimentu na místě, kde došlo ke zkoumané události,
- ⊗ provedením rekonstrukce místa a podmínek místa v době události (např. vytvořením zvukové kulisy atp.),
- ⊗ výběrem shodných klimatických podmínek,
- ⊗ využitím shodných, nebo jim podobných předmětů,
- ⊗ zajištěním shodnosti tempa prováděných pokusů s tempem původní události atp.

b) Provádění pokusů v cílevědomě měněných podmínkách

Cílevědomé variování podmínek je jedním ze základních metodických principů experimentu. Účelem může být izolování jednotlivých podmínek nebo jejich eliminace při nezměněném stavu ostatních podmínek, případně usnadnění nebo ztížení provedení experimentu.

Význam provádění pokusů v cílevědomě měněných podmínkách spočívá zejména v tom, že:

- ⊗ stejné výsledky experimentu dosažené ve ztížených nebo zjednodušených podmínkách prokazují hodnověrnost dosažených pozitivních či negativních výsledků experimentu,
- ⊗ různé výsledky experimentu ve změněných podmínkách prokazují význam jednotlivých podmínek pro vznik určitého jevu, možnosti vnímání, případně provedení nějaké činnosti,
- ⊗ změna některé z podmínek při zachování nezměněného stavu ostatních umožňuje odhalit význam jednotlivých podmínek i zákonitých souvislostí mezi danými podmínkami a zkoumaným jevem.

c) Opakování pokusů ve stejných podmínkách

Několikeré opakování stejnorodých pokusů v průběhu kriminalistického experimentu umožňuje pečlivější a hlubší studium zkoumaného jevu, je garancí hodnověrnosti výsledků experimentu, neboť umožňuje orgánům činným v trestním řízení nabýt přesvědčení, že získané výsledky nejsou nahodilé.

d) Zkoumání a provádění pokusů v několika etapách

Metodické doporučení ke zkoumání a provádění pokusů v několika etapách se realizuje zejména u složitějších a náročnějších experimentů. Rozčlenění pokusů do několika etap umožňuje přesnější a detailnější poznání celého experimentálního děje. Členění pokusů do jednotlivých etap lze provést reálně a myšlenkově.

Reálně lze rozčlenit experiment na několik etap, jestliže výsledky jednotlivých pokusů nezávisí na tempu a kontinuitě zkoumaného děje. Pak je možno po každé etapě experiment přerušit na dobu nezbytně nutnou ke zkoumání, vyhodnocení a dokumentaci průběhu a výsledků dané etapy. Myšlenkově lze rozdělit zkoumaný děj pomocí několikanásobného opakování pokusu ve stejných podmínkách, kdy zkoumáme při každém pokusu jen předem stanovený úsek.

§ 5 Hodnocení výsledků kriminalistického experimentu

Při hodnocení výsledků kriminalistického experimentu je nezbytné analyzovat zejména:

- ⊗ okolnosti případu vedoucí k rozhodnutí o provedení experimentu,
 - ⊗ opodstatněnost stanovených hypotéz,
 - ⊗ uměle vytvořené podmínky z hlediska jejich shodnosti s poznávaným jevem, dějem nebo činností,
 - ⊗ vliv podmínek, které nebylo možno znovuvytvořit, na výsledek experimentu.
- Při hodnocení kriminalistického experimentu je nutno rozlišovat mezi výsledky experimentu a závěry vyplývajícími z výsledků. Je zcela zřejmé, že pouze na základě hodnověrných výsledků experimentu (při vyloučení nahodilosti) je možné dojít k hodnověrným závěrům.

Objektivně zjištěné výsledky experimentu mohou být:

- ⊗ *negativní:*
 - z určitého místa není možno pozorovat určitou událost
- ⊗ *pozitivní:*
 - obviněný prokázal, že dokáže sám přemístit určité břemeno na danou vzdálenost tak, aby nevznikly stopy vlečení.

Závěry, vyplývající z objektivně zjištěných výsledků, mohou být:

- ⊗ *kategorické:*
 - **negativní** výsledek experimentu: z určitého místa nelze pozorovat událost
 - **kategorický** závěr: svědek z tohoto místa událost, o níž vypovídá, neviděl
- ⊗ *možné:*
 - **pozitivní** výsledek experimentu: obviněný prokázal, že dokáže sám přemístit určité břemeno na danou vzdálenost, bez vzniku stop po vlečení
 - **možný závěr:** obviněný mohl přemístit sám břemeno, což nevylučuje možnost, že mu pomáhal např. spolupachatel.

Možný závěr je důkazem pouze reálné možnosti, nikoliv nutnosti existence určitého jevu, události nebo činnosti. Možné závěry získávají svůj důkazní význam až v kombinaci s dalšími shromážděnými důkazy.

§ 6 Dokumentace kriminalistického experimentu

Dokumentace kriminalistického experimentu má poskytnout názorný obraz průběhu i výsledků experimentu.

Základním dokumentem je **protokol o vyšetřovacím pokusu** (před zahájením trestního stíhání úřední záznam o prověřovacím experimentu). Stejně jako protokol o ohledání i protokol o vyšetřovacím pokusu se doporučuje rozdělit do tří částí:

a) Úvodní část protokolu

Má obsahovat kromě obvyklých náležitostí (§ 55 TrŘ) tyto specifické údaje:

- ☉ důvody provedení experimentu a jeho cíl,
- ☉ osobní data přímých a nepřímých účastníků experimentu,
- ☉ poučení účastníků experimentu podle jejich procesního postavení.

b) Popisná část protokolu

Obvykle obsahuje tyto specifické údaje:

- ☉ určení bezprostředního místa provedení experimentu, popis situace a podmínek místa, údaje o provedené rekonstrukci místa,
- ☉ popis podmínek, za nichž byl experiment proveden (uvádí se i podmínky, které se nepodařilo rekonstruovat),
- ☉ uvedení předmětů použitých v průběhu pokusů (zda byly použity původní předměty, makety, figuríny atp.),
- ☉ podrobný popis každého pokusu s uvedením jeho účastníků, obsahu činností, průběhu pokusů a získaných výsledků v časové posloupnosti.

c) Závěrečná část protokolu

Obvykle obsahuje údaje o využití dalších dokumentačních prostředků (videozáznam, fotodokumentace, plánek), námítky, návrhy, připomínky a vyjádření účastníků k průběhu a výsledkům experimentu a k obsahu protokolu, čas ukončení experimentu a podpisy všech účastníků.

Literatura

- MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994
- PRERAD, V. Vyšetřovací experiment. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1972
- PRERAD, V. Vyšetřovací pokus – problémy a pochybení při praktickém provádění a jejich procesní důsledky. Bulletin advokacie, 1997, č. 6–7. s. 55–71
- PRERAD, V., VYCHODIL, M. Vyšetřovací experiment a rekonstrukce trestného činu. AUC-Iuridica. Monographia LIV. Praha, 1990
- RYBARCZYK, S. Eksperyment jako dowód w procesie karnym. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze, 1973
- TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- WALDER, H. Technik und Taktik der Untersuchung in Strafsachen, dargestellt anhand von Beispielen aus der Praxis. Kriminalistik, 1978, č. 7, s. 318–323

Kapitola 38 Kriminalistická rekonstrukce

§ 1 Pojem, podstata a význam kriminalistické rekonstrukce

V kriminalistické praktické činnosti se setkáváme s potřebou znovuobnovit – rekonstruovat nejen jednotlivé materiální objekty, ale i kriminalisticky relevantní jevy a události, které se odehrály v minulosti a v současné době existují již jen stopy či jiné důkazy jako důsledky zkoumaných jevů či událostí.

Princip vzájemné souvislosti a podmíněnosti elementů libovolného systému dovoluje v procesu zjišťování skutkového stavu věci **rekonstruovat** devastované materiální objekty, vnější podobu člověka, jakož i situaci na místě činu, časovou posloupnost a návaznost jednání pachatele, posloupnost a mechanismus průběhu událostí atp. Takto rekonstruované objekty může orgán činný v trestním řízení podrobit bezprostřednímu zkoumání jako *substituty originálů*. Rekonstrukci můžeme považovat za jeden z druhů obecnější metody poznání – **modelování**, jehož podstata spočívá ve vytváření analogických objektů za účelem zkoumání originálů.

Kriminalistická rekonstrukce je procesem tvorby modelu kriminalisticky relevantního objektu, který je shodný ve zvolených vlastnostech se zkoumaným originálem. Výběr těchto vlastností nemůže být nahodilý. Závisí na cíli, obsahu a způsobech či podmínkách rekonstrukce. Tak např. v některých případech postačí shodnost ve tvaru, hmotnosti a barvě objektu, v jiných případech musí být shoda dosažena na úrovni funkcionální shody objektu s modelem atp.

Jelikož **rekonstruovaný objekt** svými významnými vlastnostmi **odpovídá originálu**, je možné jej v procesu poznání využít místo originálu, který zanikl a jehož znaky jsou podchyceny v dokumentačním obraze zkoumaného objektu, nebo jiných shromážděných materiálech k vyšetřovanému případu. *Analogie mezi originálem a modelem* dovoluje předpokládat, že **informace**, získané v procesu tvorby modelu i zkoumání modelu samotného, analogicky **odpovídají** objektivní **realitě**.

Bezprostředním zkoumáním modelu vytvořeného rekonstrukcí může tedy orgán činný v trestním řízení získávat informace důkazního i nedůkazního charakteru o již neexistujícím originálu (např. o trestném činu nebo jeho jednotlivých epizodách, o vnější podobě člověka atp.).

Kriminalistická rekonstrukce je specifická metoda kriminalistické praktické činnosti spočívající v obnovení kriminalisticky relevantních hmotných objektů,

situací a skutkových okolností nebo jejich podstatných vlastností na základě údajů a faktů shromážděných ve vyšetřované věci s cílem jejich bezprostředního zkoumání, prověření a získání nových poznatků majících důkazní význam nebo taktickou hodnotu.

Kriminalistickou rekonstrukci je možno provést:

- ☉ *s účastí a aktivní pomocí* osob, jimž jsou známy kriminalisticky významné znaky rekonstruovaného originálu (např. obviněných, svědků, poškozených), a to na základě jejich výpovědí a ostatních shromážděných materiálů,
- ☉ *bez účasti* osob, jimž jsou známy kriminalisticky významné znaky rekonstruovaného originálu na základě komplexu všech dosavadních zjištění.

Kriminalistickou rekonstrukci lze využít v několika **formách**, za které lze považovat:

1. **samostatný vyšetřovací úkon – rekonstrukce** ve smyslu ustanovení § 104d TrŘ, v kriminalistice nazývaný rekonstrukce trestného činu,
2. **součást jiných metod** kriminalistické praktické činnosti (např. jako součást vyšetřovacího pokusu, rekognice atp.),
3. **taktický prostředek** při provádění některých operativně pátracích úkonů a opatření (např. při zjišťování totožnosti neznámé mrtvoly), nebo při hodnocení dynamicky a situačně složitých jevů, neboť využitím rekonstrukce děje lze objevit i některá opomenutá fakta na místě činu, nebo zjistit skutečný význam některých dosud zjištěných faktů, tedy pochopit složitou situaci v jejím dynamickém průběhu i projevu v obklopující realitě.

V souvislosti s průnikem informačních technologií do všech oborů lidské činnosti se v kriminalistické praxi začíná využívat modelování situací a průběhu událostí **metodou počítačové animace** v trojrozměrných dimenzích 3D.¹

Výsledků kriminalistické rekonstrukce může být ve vyšetřování využito jako:

- důkazního prostředku,
- prostředku prověrky dosud shromážděných důkazů,
- předpokladu aplikace některých vyšetřovacích úkonů,
- pátrací pomůcky,
- taktického prostředku v procesu identifikace,
- prostředku ilustrace,
- předpokladu některých expertizních činností.

Rekonstrukci jako úkon je třeba odlišovat od *restaurování* objektů, které změnilo svů původní vzhled (např. úprava vzhledu mrtvoly – tzv. *toaleta* před rekognicí).

Restaurování se děje s cílem obnovení původního stavu objektů, aniž by se předpokládalo jejich další zkoumání.

§ 2 Druhy kriminalistické rekonstrukce

V kriminalistické literatuře se můžeme setkat s různými kritérii klasifikace kriminalistické rekonstrukce. Jedním z nich je *charakter rekonstruovaných objektů*. Podle tohoto kritéria můžeme kriminalistické rekonstrukce rozdělit do čtyř skupin:

1. Rekonstrukce kriminalisticky významných míst

- rekonstrukce místa činu,
- rekonstrukce míst, která nejsou místem činu,

2. Rekonstrukce kriminalisticky významných předmětů

- rekonstrukce věcí a věcných důkazů,
- rekonstrukce listinných důkazů a jiných dokumentů,

3. Rekonstrukce kriminalisticky významných znaků člověka

- rekonstrukce vnější podoby člověka,
- rekonstrukce jiných znaků člověka,

4. Rekonstrukce kriminalisticky významných jednání a událostí

- rekonstrukce trestného činu,
- rekonstrukce událostí, která nejsou trestným činem.

1. Rekonstrukce kriminalisticky významných míst

Typickým představitelem této skupiny je **rekonstrukce místa činu**. Rekonstrukce místa činu se provádí převážně v rámci některých vyšetřovacích úkonů (např. vyšetřovací pokus, rekognice, rekonstrukce trestného činu) a obvykle bývá předpokladem k jejich úspěšnému provedení, pokud původní místo zaniklo nebo došlo k podstatným změnám. V těchto případech se podle cíle a účelu vyšetřovacího úkonu rekonstruuje *počáteční* nebo *konečná struktura* místa činu. Rekonstruované místo umožňuje nejen studovat situaci místa, v níž původně pachatel měl započít své jednání, ale modelovat na tomto místě kriminalisticky významné děje a studovat konečnou strukturu místa činu.

V kriminalistické praxi se lze setkat i s nutností *rekonstrukce míst, která nejsou místem činu*, přesto však mají význam pro zjištění skutkového stavu věci; jde např. o místa nálezů předmětů důležitých pro trestní řízení. V těchto případech se provádí převážně rekonstrukce konečné struktury místa.

¹ O důkazním využití metody počítačové animace se vede polemika, která dosud nebyla uzavřena. Důležité je, že tato metoda je využívána vyšetřovateli k prospěchu zjištění skutkového stavu věci. Využití metody rekonstrukce pomocí počítačové animace **prozatím** do taktických prostředků.

2. Rekonstrukce kriminalisticky významných předmětů

Objektem zkoumání se stávají různé předměty (věci, listiny, dokumenty), které byly z různých důvodů poškozeny, devastovány nebo zdánlivě zcela zničeny (např. výbuchem). Další využití těchto předmětů v procesu zjišťování skutkového stavu věci je podmíněno jejich rekonstrukcí.

Při rekonstrukci věci jde zejména o rekonstrukci vnějších vlastností originálu nebo jeho vlastností funkčních (např. rekonstrukce mechanismu nástražného výbušného systému).

Při rekonstrukci listin a dokladů jde o rekonstrukci vnějšího vzhledu se znaky obsahu originálu (např. rekonstrukce různě poškozené listiny nebo jiných dokumentů za účelem zjištění jeho obsahu).

V obou uvedených případech je rekonstrukce předpokladem aplikace dalších, zejména kriminalisticko-technických metod zkoumání. Cílem rekonstrukce je obnovení vnějších vlastností objektu, jeho formy, rozměrů, funkčních vlastností atp. za účelem řešení dalších úloh. Přitom mohou být při rekonstrukci chybějící nebo zcela zničené části předmětu nahrazeny částmi analogickými, pokud je to pro další zkoumání potřeba.

3. Rekonstrukce kriminalisticky významných znaků člověka

Vzhledem k tomu, že rekonstruované znaky člověka mají různý charakter a vzhledem k různým cílům rekonstruování těchto znaků, můžeme hovořit o rekonstrukci **vnější podoby** člověka a o rekonstrukci **jiných znaků** člověka.

Rekonstrukci vnější podoby člověka je možné využít v procesu *portrétní identifikace* (viz kap. 16). K této rekonstrukci se přistupuje v rámci:

- ☛ pátrání po pachateli, za využití metody skládaného portrétního sestaveného na základě laického popisu pachatele (např. *identikit* nebo *fotorobot*), u nás se k tomuto účelu využívá počítačový systém *PORIDOS*;
- ☛ zjišťování totožnosti kosterního nálezu nebo neznámé mrtvolky, jsou-li obličejové části ve značném stupni rozkladu, za využití metody plastické rekonstrukce obličeje podle lebky (*Gerasimovova metoda*). Značná pracnost plastické rekonstrukce bude jistě odstraněna rozvojem výpočetní techniky.

V obou případech rekonstrukce vnější podoby člověka však výsledky rekonstrukce nemohou nahradit ztotožňovaný objekt při rekognici. Jde pouze o pomocný prostředek při zjišťování totožnosti neznámých mrtvol a kosterních nálezů, případně pachatelů trestných činů, jejichž laický popis máme k dispozici.

Při rekonstrukci jiných znaků člověka se obnovují takové znaky, jako je hmotnost, tělesné rozměry atp. Výsledkem takové rekonstrukce bývá model – figurína, který je možno použít při vyšetřovacím pokusu (např. za účelem zjištění, zda obviněný bez cizí pomoci a jakým způsobem dokázal přemístit mrtvolu na určité místo).

4. Rekonstrukce kriminalisticky významných jednání a událostí

Do této skupiny kriminalistických rekonstrukcí se obecně řadí všechny rekonstrukce dynamických dějů, zejména prostřednictvím demonstrací pachatele nebo jiných osob, které rekonstruovaný děj vnímaly. Přestože se nejčastěji rekonstrukce jednání a událostí provádějí za přímé účasti zúčastněných osob, lze provádět uvedené rekonstrukce i na základě komplexu dosud shromážděných materiálů (bez účasti zainteresovaných osob) na reálném místě události nebo i ve virtuální realitě pomocí metody počítačové animace.

Otázkou zůstává, zda takto provedené rekonstrukce dějů budou uznávány soudy jako důkazní prostředky. Jejich *kriminalistický význam* spočívající v možnosti pochopení vztahů složitého dynamického děje, nalezení nutných důsledků dosud neodhalených jednání (stop) na reálném místě činu, objasnění mechanismu vzniku některých stop na místě činu atp. je již v současné době *nesporný*.

Podstatou **rekonstrukce trestného činu** je znovuoobnovení skutkově významných částí jednání pachatele v průběhu spáchání trestného činu, situace a okolností, za nichž toto jednání probíhalo, podle údajů a za přímé dobrovolné účasti pachatele, svědka či poškozeného, za účasti znalců nebo jiných odborníků. Tento druh rekonstrukce je pro kriminalistickou praxi dominantní. Má charakter vyšetřovacího úkonu ve smyslu § 104d TrŘ; často je používán při vyšetřování trestného činu vraždy.

Rekonstrukce jednání a událostí, které nejsou trestným činem, se používá např. při vyšetřování sebevraždy a nešťastných náhod.

Vzhledem k významu rekonstrukce trestného činu jsou její přípravě a taktice provádění věnovány další části kapitoly.

§ 3 Taktika rekonstrukce trestného činu

Rekonstrukce trestného činu, jakožto samostatný vyšetřovací úkon, se provádí obvykle v závěru vyšetřování trestného činu. Její úspěšné provedení předpokládá důkladnou a odpovědnou přípravu, stejně jako dodržení základních taktických zásad a postupů rekonstrukce.

1. Příprava rekonstrukce trestného činu

Základem přípravy rekonstrukce trestného činu je všestranná *analýza dosud shromážděných materiálů*, s cílem odhalení rozporů a mezer v dokazování. Výsledek analýzy slouží pro vytýčení cíle rekonstrukce trestného činu, jejich obsahových i taktických záměrů.

Cílem rekonstrukce trestného činu je zejména verifikace dosud shromážděných důkazů a získání nových informací důkazního či nedůkazního charakteru potřebných k objasnění

nejasností a rozporů mezi dosud shromážděnými důkazy na základě bezprostředního pozorování znovuoobnověného jednání pachatele.

V další fázi přípravy rekonstrukce trestného činu je potřeba učinit řadu organizačních opatření. Mezi taková opatření patří zejména časové zařazení rekonstrukce do celkového plánu vyšetřování a vypracování *plánu rekonstrukce trestného činu*.

Plán obsahuje určení místa a doby provedení rekonstrukce, případně provedení rekonstrukce místa činu, určení maket nástrojů potřebných k rekonstrukci, určení technických prostředků kriminalistické dokumentace, účastníků úkonu atp., ale i program obsahové a časové posloupnosti jednotlivých epizod rekonstruovaného trestného činu.

Příprava rekonstrukce trestného činu pokračuje i bezprostředně po příjezdu na místo provedení rekonstrukce a je do ní třeba zahrnout zejména:

- ⊗ zajištění místa rekonstrukce před vstupem nepovolaných osob,
- ⊗ orientační obhlídku místa činu,
- ⊗ provedení rekonstrukce počáteční struktury místa činu,
- ⊗ dokumentaci výchozí situace před provedením rekonstrukce,
- ⊗ konzultace s odborníky zejména k podmínkám rekonstrukce a k jejich případnému vlivu na objektivnost průběhu a výsledků rekonstrukce,
- ⊗ zajištění přítomnosti nezúčastněné osoby, tzv. svědka úkonu,
- ⊗ instruktáž účastníků rekonstrukce trestného činu,
- ⊗ zabezpečení ostrahy obviněného.

Výčet uváděných opatření konaných v rámci přípravy rekonstrukce trestného činu je pouze demonstrativní, podle konkrétní situace bude třeba přijmout ještě další technická, organizační i taktická opatření.

2. Základní taktické zásady rekonstrukce trestného činu

Zásada jediného vedoucího rekonstrukce trestného činu. Tato zásada znamená, že řízení průběhu rekonstrukce je svěřeno jedinému pracovníku, kterému jsou ostatní účastníci rekonstrukce po organizační stránce podřízeni.

Pracovník pověřený vedením rekonstrukce trestného činu odpovídá za dodržování zákonnosti a respektování lidské důstojnosti v průběhu prováděné rekonstrukce. Organizuje a koordinuje činnost účastníků rekonstrukce, dává pokyny obviněnému nebo svědkovi k započetí či ukončení činnosti, pokládá jim otázky, spolupracuje s příbrnými znalci, rozhoduje o metodách a prostředcích dokumentace průběhu a výsledků rekonstrukce, kontroluje a srovnává průběh rekonstrukce s dosud shromážděnými důkazy a hodnotí je, musí adekvátně reagovat na nastalé nepředvídané události. V závěru rekonstrukce dává přítomným znalecům a dalším účastníkům úkonu možnost vyjádřit se k celému průběhu a zjištěným výsledkům. Znalci i obhájci mohou v průběhu rekonstrukce pokládat obviněnému či přítomným svědkům otázky pouze prostřednictvím vedoucího rekonstrukce.

Zásada shromáždění dostatečného množství důkazů před rekonstrukcí. Ze shromážděných materiálů musí vyplývat, podle kterých znaků má být při rekonstrukci dosažena shodnost s mechanismem průběhu původní události. Někteří kriminalisté dokonce zastávají názor, že rekonstrukce trestného činu vlastně uzavírá vyšetřování a její výsledek tvoří poslední článek dokazování. Na základě rekonstrukce trestného činu lze získat úplnou a názorně přesvědčivou představu o tom, jak se minulý děj trestného činu odehrál.

Zásada ostražitosti přispívá k nerušenému průběhu rekonstrukce trestného činu. Jistá nutnost volnosti jednání a iniciativy obviněného, na základě jehož výpovědi a s jehož účastí se rekonstrukce koná, skýtá řadu možností k narušení tohoto úkonu (např. pokus o útěk obviněného, který je ve vazbě, pokus o sebevraždu či sebepoškození, napadení policistů či jiných osob atp.). Ostražitostí se rozumí bedlivé pozorování a střežení obviněného, jakož i neustálá kontrola jeho jednání a připravenost k okamžitému zásahu. Je třeba volit vhodné makety nástrojů a různých předmětů, se kterými má obviněný manipulovat, aby nemohlo dojít k jejich zneužití při útoku na tělesnou integritu účastníků úkonu.

Zásada oddělenosti vyjadřuje požadavek, aby v případech, kdy je třeba provádět rekonstrukci trestného činu s několika obviněnými, byly rekonstrukce provedeny s každým z obviněných samostatně.

3. Základní taktické postupy rekonstrukce trestného činu

Výběr omezeného počtu účastníků rekonstrukce má význam nejen organizační, ale především psychologický. Aplikace tohoto taktického postupu snižuje na minimum negativní psychologické působení okolního prostředí např. na obviněného. Po organizační stránce snižuje možnost chaotičnosti a jiných nepříznivých důsledků pro průběh rekonstrukce, hrozcích z účasti značného počtu přítomných osob na místě rekonstrukce. Počet účastníků má být adekvátní složitosti rekonstruovaného děje, rozloze místa, kde rekonstrukce bude probíhat a dalším okolnostem. Vedle orgánu činného v trestním řízení se rekonstrukce trestného činu účastní:

- ⊗ **osoby, které se mají aktivně podílet na rekonstrukci trestného činu svým jednáním** (obvykle jde o osoby obviněné, nelze vyloučit možnost provedení rekonstrukce se svědkem nebo poškozeným),
- ⊗ **osoby nezúčastněné**, tzv. svědci úkonu,
- ⊗ **figuranti**, kteří zastupují při rekonstrukci např. oběť nebo spolupachatele,
- ⊗ **osoby pomocné**, které např. zajišťují uzavření místa rekonstrukce trestného činu, střeží obviněného, pořizují dokumentaci atp.,
- ⊗ **znalci a jiní odborníci**,
- ⊗ **obhájci**,
- ⊗ případně **státní zástupce**, orgán péče o mládež atp.

Ponechání potřebné iniciativy účastníku, na základě jehož výpovědi se rekonstrukce trestného činu provádí, jak při situačním popisu a reprodukci dřívější výpovědi, tak při demonstračních činnostech. Využití tohoto taktického postupu znemožňuje případné námitky neobjektivnosti průběhu a výsledků rekonstrukce způsobené sugestivním ovlivňováním nebo usměřňováním činnosti obviněného podle vlastních představ orgánu činného v trestním řízení. Tato zásada však nevylučuje neustálou kontrolu a srovnávání demonstrovaných činností s fakty zjištěnými při ohledání místa činu nebo při jiných vyšetřovacích úkonech.

Provedení rekonstrukce na původním místě v případech, kdy prostorové vztahy místa činu jsou limitujícími prvky dynamického děje, tedy i nezbytnou podmínkou hodnověrnosti průběhu a výsledků rekonstrukce trestného činu. Z uvedeného vyplývá i nutnost rekonstrukce místa činu, pokud na něm došlo k podstatným změnám oproti době, kdy na tomto místě byl trestný čin spáchán.

Zajištění shodnosti podmínek rekonstrukce s podmínkami, za nichž došlo k trestnému činu, je nutné pouze v případech, kdy takové podmínky byly určující pro průběh vyšetřované události.

4. Průběh rekonstrukce

Doporučuje se začít tím, že orgán činný v trestním řízení seznámí všechny účastníky rekonstrukce s cílem rekonstrukce. Osoba, s jejíž aktivní účastí a na základě jejíž výpovědi se rekonstrukce koná (tuto osobu budeme nazývat *subjektem rekonstrukce*), by se měla vyjádřit ke shodnosti podmínek místa rekonstrukce. Poté se subjekt rekonstrukce vyzve, aby sdělil proč, jak a s kým se na místo v kritické době dostal, kdo další se na místě nacházel.

Po objasnění těchto otázek je tato osoba vyzvána, aby na základě svých vzpomínek *demonstrovala* svůj pohyb v prostoru a přitom postupně v logické návaznosti předvedla jednotlivé činnosti související se spácháním trestného činu. Demonstraci činností doprovází subjekt rekonstrukce výkladem a objasňuje motivy svého jednání. Současně subjekt rekonstrukce popisuje pohyb a činnost i dalších zúčastněných osob (spolupachatelů, obětí, svědků), představovaných při rekonstrukci figuranty, kteří činnost zúčastněných osob imitují podle pokynů orgánu činného v trestním řízení na základě výpovědi subjektu rekonstrukce.

Takovým způsobem lze znovuobnovit všechny podstatné situace a činnosti, které proběhly při spáchání trestného činu. Subjekt rekonstrukce má přitom možnost upřesnit svoji minulou výpověď. K tomu dochází zejména tehdy, jestliže se mu na základě navázání asociací vybaví zdánlivě zapomenuté detaily události, které ve své předcházející výpovědi neuvedl.

Kriminalistická praxe zná případy, kdy pachatel při rekonstrukci trestného činu upozornil na existenci určitých faktů na místě činu (např. věci, které se na místě ještě nacházely) a které nebyly zajištěny při ohledání místa činu, neboť nebyla známa jejich souvislost s trestným činem, nebo ukázal dosud neznámá místa, kam např. odhodil věc důležitou pro trestní řízení. V takovém případě se doporučuje rekonstrukci přerušit na nezbytně dlouhou dobu, nalezené předměty či stopy řádně zadokumentovat a ohledat místo jejich nálezů. Po provedení těchto úkonů se pokračuje v rekonstrukci trestného činu.

V závěru rekonstrukce trestného činu je třeba se dotázat přítomného znalce, obhájce atd., zda nemají na subjekt rekonstrukce nějaké dotazy nebo připomínky k průběhu a výsledkům rekonstrukce.

§ 4 Dokumentace a hodnocení výsledků rekonstrukce trestného činu

Protokol o rekonstrukci trestného činu je ve smyslu § 55 TrŘ obligatorním dokumentačním materiálem.

Úvodní část protokolu by měla obsahovat vedle povinných náležitostí zejména tyto specifické údaje:

- na základě jakých informací je rekonstrukce prováděna a jaký je její cíl,
- seznam použitých maket, věcných důkazů a jiných předmětů použitých při rekonstrukci,
- prohlášení o dobrovolnosti účasti obviněného na úkonu,
- přesné vymezení místa provedení rekonstrukce trestného činu, času započetí úkonu,
- vyjádření ke shodnosti podmínek místa rekonstrukce trestného činu (pokud byla provedena rekonstrukce místa činu, údaje o jejím provedení).

Popisná část protokolu má obsahovat stručný, leč výstižný popis průběhu a výsledků prováděné rekonstrukce trestného činu. Zde se popisují jak jednotlivé významné epizody demonstrovaného děje, tak průběh rekonstrukce jako celku, aby bylo zřetelné logické propojení jednotlivých epizod. Současně se protokoluje i spontánní slovní doprovod, případně slovní objasnění podávané osobou rekonstruující trestný čin na základě otázek orgánu činného v trestním řízení (obhájce či znalce) a popis nových důkazů zjištěných při rekonstrukci trestného činu.

Závěrečná část protokolu obsahuje zejména případné návrhy, námitky či žádosti účastníků rekonstrukce, čas ukončení úkonu, čas a místo sepsání protokolu o rekonstrukci trestného činu, odkaz na další dokumentaci (videozáznam, zvukový záznam, fotodokumentaci, topografickou dokumentaci), podpisy všech účastníků úkonu.

Hodnocení průběhu a výsledků rekonstrukce se doporučuje provádět ve dvou fázích. V první fázi se hodnotí průběh a výsledky samotné rekonstrukce vzhledem k objektivitě průběhu a hodnověrnosti dosažených výsledků. Zvažují se zejména:

- ⊕ konkrétní okolnosti případu, které vedly k provedení rekonstrukce,
- ⊕ shodnost podmínek, za kterých byl trestný čin spáchán s podmínkami, v nichž byla uskutečněna rekonstrukce,
- ⊕ význam podmínek, které nemohly být znovuobnoveny,
- ⊕ způsob provedení rekonstrukce,
- ⊕ psychologické faktory ovlivňující jednání subjektů rekonstrukce,
- ⊕ výsledky dosažené rekonstrukcí a jejich vztah k vyšetřovanému trestnému činu.

Ve druhé fázi je třeba hodnotit průběh a výsledky rekonstrukce v kontextu s ostatními důkazy shromážděnými v trestní věci. To znamená posoudit, které důkazy byly rekonstrukcí prověřeny, jaké nové důkazy byly získány a v případě, že výsledky rekonstrukce jsou v rozporu s některými dosud získanými důkazy, je třeba zvážit možné důvody rozporů, zejména zda jde o rozpory nepodstatné nebo podstatné a zda k jejich vysvětlení bude třeba provést další vyšetřovací úkony.

Literatura

BÜRNING, A. Die geistige und praktische Tatrekonstruktion im Lichte der kriminalistischen Denklehre. Stuttgart : Boorberg, 1992

MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994

MÜLLER, J. Model obecně a problematika modelů simulujících nejen střelbu. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu 1999, č. 1, s. 6–13

PRERAD, V., VYCHODIL, M. Vyšetřovací experiment a rekonstrukce trestného činu. Monographia LIV. AUC-Iuridica, 1990, č. 3

TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999

VYCHODIL, M. Rekonstrukce trestného činu. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1973

Kapitola 39 Pátrání

§ 1 Pojetí, pojem a význam pátrání

Neoddělitelnou součástí každodenní kriminalistické praktické činnosti, do které jsou zapojeny všechny útvary Policie ČR (v některých případech i pracovníci celní správy ČR, příslušníci Armády ČR, Vězeňské služby ČR, hasičských záchranných sborů, obecní policie atp.), je pátrání po osobách a věcech.

Postup při pátrání po osobách a věcech není komplexně upraven obecně závaznými právními předpisy, ale interními předpisy Ministerstva vnitra,¹ které upravují zejména věcnou, místní a funkční příslušnost útvarů Policie ČR, zásady organizace jejich spolupráce a postup při pátrání. Oprávnění a povinnosti policistů při pátrání se opírají o zákon o Policii ČR č. 283/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Vymezení pátrání jako náplně činnosti určitých útvarů policie představuje tzv. **institucionální pojetí pátrání**. Obsahem institucionálního pojetí pátrání je zejména organizační zajištění a provádění následujících činností:

- ⊕ pátrání po hledaných a pohřešovaných osobách a věcech,
- ⊕ zjišťování totožnosti neznámých mrtvol, kosterních nálezů a osob, které nemohou nebo nechtějí prokázat svoji totožnost,
- ⊕ zjišťování totožnosti vlastníků nebo původu nalezených a zajištěných věcí, u kterých je podezření, že pocházejí z trestné činnosti.

Kriminalistická teorie pojímá pátrání podstatně úžeji (tzv. **funkční pojetí**), když **pátrání definuje jako specifickou metodu, představující systém koordinovaných úkonů a opatření, zaměřených na nalezení a zajištění hledaných objektů, důležitých pro trestní řízení nebo pro jiný společensky významný účel**.

Kriminalistika považuje za **cíl pátrání** nalezení a zajištění hledaného objektu, důležitého pro trestní řízení nebo jiný společensky významný účel. Přitom *hledaným objektem se rozumí objekt materiální, vykazující charakteristické znaky*, podle kterých je možno jej odlišit od ostatních objektů stejného druhu. To znamená, že totožnost ani původ nějakého objektu není možno považovat za objekt pátrání.

K zabezpečení účinnosti pátrání využívají útvary Policie ČR **pátrací prostředky**, mezi něž patří:

¹ Nařízení MV ČR č. 13/2002 ze dne 25. března 2002, kterým se upravuje postup při pátrání po osobách a věcech (Věstník Ministerstva vnitra, částka 16/2002). Nařízení není veřejně publikováno, je určeno jen „pro vnitřní potřebu“.

Typ informace : identikit
Datum zápisu : 30.8.2000 11:43:56
Určeno : všem

Počet obrázků : 2

Pohlaví : muž

Antropologický typ : bílý

Mluví jazykem : ruským

Ozbrojen : ano

Čj. žadatele o telefoto : ORBO-██████████-200

Čj. vyhlášeného pátrání : ORBO-██████████-200

Vyhlášeno : 10.8.2000

Obsah požadavku : Žádáme o pomoc při pátrání po pachateli vraždy

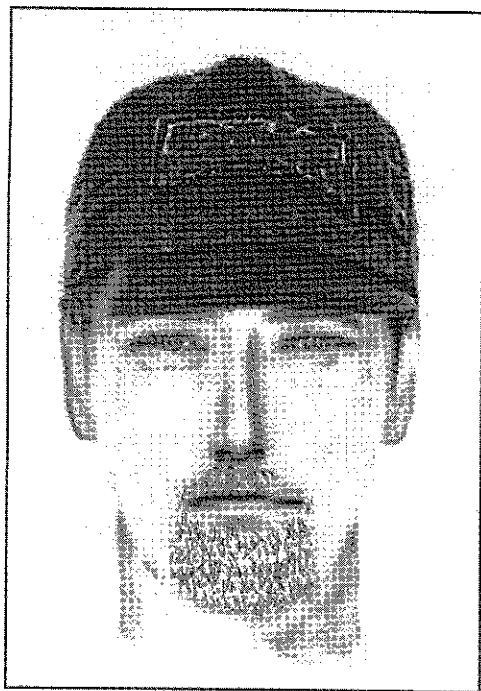
Kontaktní adresa : I. oddělení SKP B██████████, ██████████ k l. ██████████

Poznámka :

Dne 8.8.2000 kolem 00.45 hod. došlo u BČ AGIP na D1 v k.ú. ██████████, okr. B██████████ k vraždě občana Ukrajiny V██████████ B██████████, nar. ██████████.

Bližší údaje viz CP.

Identikit: zdařilý

Obr. 39.7. Ukázka pátrací pomůcky (počítačový systém TELEFOTO).

- ☉ informační systémy (např. systém *PATROS* při pátrání po osobách, systém *PATRMV* při pátrání po odcizených vozidlech a tabulkách s registračními značkami, systém *ZBRANĚ* při pátrání po odcizených, ztracených a hledaných střelných zbraních, systém *SEUD* při pátrání po uměleckých dílech, systém *LOOK* o průjezdu motorových vozidel přes státní hranici) – blíže viz kap. 40,
- ☉ technické prostředky,
- ☉ služební psi,
- ☉ policejní vrtulníky,
- ☉ pátrací pomůcky.

Pátrání jako specifická metoda kriminalistické praktické činnosti není využívána pouze pro potřeby trestního řízení, ale často též při plnění dalších úloh Policie ČR. Pátrání plní jednak represivní a preventivní funkci, nelze však opomenout ani funkci pátrání jako služby občanům, právníkům osobám, orgánům místní samosprávy a orgánům státní správy.

Význam pátrání spočívá zejména:

- ☉ v předcházení a zabraňování trestné nebo jiné společensky škodlivé činnosti, ochraně života, zdraví a majetku občanů (např. nalezení pohřešovaných osob, které by se mohly stát obětí trestného činu; nalezení ztracených či zbloudilých dětí; nalezení a zajištění ztracených listin nebo předmětů, které jsou předmětem státního tajemství; nalezení a zajištění ztracených dokladů, nalezení ztracených nebezpečných látek),
- ☉ v zajišťování potřeb řádného průběhu trestního řízení (např. nalezení a zajištění podezřelých nebo obviněných osob, které se ukrývají před orgány činnými v trestním řízení; nalezení a zajištění věcí pocházejících z trestné činnosti nebo kterými byla trestná činnost spáchána atp.),
- ☉ v zajišťování řádného výkonu rozhodnutí soudů a jiných státních orgánů (např. nalezení a zajištění odsouzeného, který se vyhýbá nástupu výkonu trestu, uprchlého vězně).

§ 2 Druhy pátrání

Pátrání lze klasifikovat podle **charakteru hledaného objektu**, podle **způsobu pátrání** a podle **územního rozsahu pátrání**.

Podle **charakteru hledaného objektu** můžeme pátrání klasifikovat následujícím způsobem:

a) pátrání po osobách

- *hledaných* (např. po osobách podezřelých nebo obviněných ze spáchání trestného činu; osobách odsouzených, které se vyhýbají nástupu výkonu trestu, uprchlých vězňích atp.),
- *pohřešovaných* (např. po osobách, které se mohly stát obětí trestného činu; po dětech na útěku z domova nebo dětských domovů atp.).

b) pátrání po věcech

Pátrání po věcech můžeme subklasifikovat podle vztahu věci ke kriminalisticky relevantní události, nebo podle charakteru věci.

Podle vztahu věci ke kriminalisticky relevantní události lze pátrání klasifikovat následovně:

- ☉ pátrání po věcech pocházejících z trestné činnosti (po věcech, kterých se zmocnil pachatel trestného činu a nakládal s nimi jako s vlastními),
- ☉ pátrání po věcech použitých ke spáchání trestné činnosti (po věcech, které pachatel použil v průběhu páchaní trestné činnosti),
- ☉ pátrání po věcech ztracených majiteli nebo jejich držiteli (např. ztracené nebezpečné předměty, jakými mohou být radioaktivní látky, zbraně, výbušniny, listiny obsahující státní tajemství).

Podle charakteru věci se pátrání obvykle klasifikuje na následující druhy:

- ☉ pátrání po motorových a přípojných vozidlech, tabulkách s registračními značkami,
- ☉ pátrání po střelných zbraních, střelivu a výbušninách,
- ☉ pátrání po předmětech kulturního dědictví,
- ☉ pátrání po ostatních věcech.

Podle způsobu pátrání lze pátrání dělit na výkonné a administrativní.

1. **Výkonným pátráním** se rozumí soustavná, cílevědomá a aktivní činnost příslušných orgánů Policie ČR, která je zaměřena na vypátrání hledaného objektu v prostoru, kde se pravděpodobně nachází. Tato činnost obsahuje shromáždění potřebných informací pro pátrání, jejich vyhodnocení, vytyčení a prověrku pátracích verzí a poté realizaci potřebných pátracích úkonů a opatření.

Nejčastějším způsobem výkonného pátrání je *osobní pátrání* prováděné při výkonu služby jednotlivými policisty za využití místní i osobní znalosti a spolupráce s občany. Na výkonném pátrání se podílejí všechny služby Policie ČR.

Samostatnou oblastí výkonného pátrání jsou tzv. *pátrací akce*, které se organizují především tehdy, je-li předpoklad, že hledaný objekt (zpravidla nebezpečný pachatel, uprchlý vězeň, ozbrojený vojenský zběh apod.) se zdržuje nebo ukrývá v určitém prostoru, kde je možnost nasazení většího počtu sil a prostředků. K provedení pátrací akce se podle potřeby využije přiměřeného počtu policistů a případně i příslušníků jiných ozbrojených sborů. Dochází přitom např. k uzavření určitého prostoru a ke kontrolám osob, ke skrytému pozorování určitých míst, procesávání prostoru.

2. **Administrativním pátráním** se rozumí činnost spojená s vytvářením a využíváním informačních systémů a toků těchto informací od základních útvarů Policie ČR k centrále a zpět, za účelem jejich operativního využití při pátrání. Zásadní úlohu v tomto směru sehrávají informační systémy využívající výpočetní techniky.

Podle územního rozsahu pátrání rozeznáváme:

1. **místní pátrání** (pátrání prováděné na vymezeném teritoriu např. jednoho či více okresů),
2. **celostátní pátrání** (pátrání prováděné na celém území státu),

3. **mezinárodní pátrání** (pátrání prováděné na území více států např. prostřednictvím Národní ústředny Interpolu Praha).

Každý z výše uvedených druhů pátrání má svá specifika, která nacházejí svůj výraz nejen v interních předpisech Ministerstva vnitra, ale i v taktice a metodice postupu.

§ 3 Taktické zásady pátrání

K základním kriminalisticko taktickým zásadám pátrání patří: 1. **realnost pátrání**, 2. **součinnost a koordinace pátrání**, 3. **operativnost a rychlost pátrání**, 4. **spolupráce s veřejností při pátrání**. Při pátrací činnosti musí být pochopitelně respektovány i všeobecné zásady platné pro jakoukoliv kriminalistickou činnost.

1. Zásada reálnosti pátrání

Základní podmínkou smysluplné činnosti při pátrání a dosažení cíle pátrání je *reálná možnost* nalezení objektu, po kterém se pátrá. Musí být proto opatřeny takové informace, z nichž vyplývá alespoň jistý stupeň pravděpodobnosti, že objekt, po kterém se pátrá, skutečně existuje a informace, na jejichž základě lze takový objekt identifikovat. Pokud takové informace nejsou k dispozici při zahájení pátrání, musí existovat alespoň *důvodný předpoklad*, že je bude možno získat v průběhu pátrání.

Za *neréálné pátrání* lze považovat ty případy, kdy objekt, po kterém se pátrá, ve skutečnosti neexistuje (např. údajně odcizené věci, které poškozený nikdy nevlastnil; věci a jejich součásti již zanikly atp.), nebo takové případy, kdy nelze zjistit informace o znacích hledaného objektu, podle kterých je možno jej odlišit od objektů stejného druhu.

2. Zásada koordinovanosti a součinnosti v pátrání

Pátrání je charakteristické tím, že je uskutečňováno s využitím většího počtu sil. Z této skutečnosti vyplývá nutnost zabezpečovat úzkou součinnost subjektů zúčastněných na pátrání. Nejčastěji se vyskytují případy součinnosti s pracovníky kriminální policie, ale také s pracovníky ostatních služeb policie, často i v několika organizačních stupních. Nejsou ojedinělé případy, kdy je do určitého pátrání zapojen celý policejní aparát, případně i některé další subjekty (např. Vězeňská služba, celní správy).

Ze zásady součinnosti a koordinace vyplývá nutnost, aby každý složitější případ pátrání měl *řídící centrum* (nemusí jít o centrum na nejvyšší organizační úrovni), které by zabezpečovalo nejen řídicí, ale i koordinační funkci. Řídící centrum musí zejména:

- ☉ soustřeďovat a vyhodnocovat všechny dostupné relevantní informace,
- ☉ zpracovávat plán pátrání,
- ☉ zajišťovat vzájemnou informovanost pátracích orgánů,

- ☞ zabezpečovat sladěnost a časovou návaznost činností všech subjektů pátrání,
- ☞ zabezpečovat účast veřejnosti při pátrání.

3. Zásada operativnosti a rychlosti

Význam operativnosti, tj. pohotovosti a pružnosti při provádění pátrání, vyplývá ze skutečnosti, že situace v konkrétním případě pátrání se může poměrně rychle a relativně často měnit. Vyplývá to především z toho, že osoby, které se úmyslně ukrývají nebo mají v držení hledané věci, se snaží pátrání komplikovat a mařit. Za tímto účelem např. hledané osoby mění místa pobytu nebo úkrytu, používají padělané doklady, věci mění držitele apod. Mění se však přitom nejen reálná situace a místa výskytu hledaného objektu, ale i znalost subjektů pátrání o této situaci a místech nebo nových držitelích věci. Efektivnost pátrání je možné zabezpečit jen tak, že se těmto změnám, na základě jejich znalostí, budou soustavně přizpůsobovat pátrací úkony a opatření. Se zásadou operativnosti pátrání je úzce spjata i rychlost pátrání. Rychlostí pátrání se rozumí neodkladné provádění potřebných pátracích úkonů, včasné opatrování nutných informací, jejich analýza a okamžitá reakce na změny situace a místa výskytu hledaného objektu.

4. Zásada spolupráce s veřejností

Požadavek spolupráce s veřejností při pátrání vyplývá především ze skutečnosti, že osoby, po kterých se pátrá, musí být v kontaktu s prostředím, zabezpečovat si nejdůležitější životní potřeby, komunikovat s dalšími osobami apod. Tento styk je objektivně nutný a vzhledem k okolnostem bývá víceméně pravidelný a poměrně častý. Tím vzniká možnost, že přítomnost hledané osoby na určitém místě bude zaregistrována občany. Stejně tak hledané věci přicházejí zpravidla do styku s lidmi, kteří je získávají a mají je v držení s určitým cílem. U věcí, po kterých se pátrá, bývá nejčastěji tímto cílem získání finanční nebo jiné protihodnoty, případně využívání jejich užitné hodnoty. Směna věcí předpokládá účast celé řady osob (zpravidla se věc nabízí více osobám, na různých místech apod.), rovněž tak používání některých hledaných věcí (např. motorových vozidel) nemůže zpravidla trvale uniknout pozornosti veřejnosti. Veřejnost v mnohých případech vstupuje do pátrání z vlastní iniciativy. Nezřídka je tato její účast a aktivita zajišťována pomocí **hromadných sdělovacích prostředků**. Aktivita občanů je nenahraditelná již v počátečním stadiu pátrání, a to při získávání poznatků o hledaných objektech. Nejčastějším zdrojem informací jsou osoby z řad příbuzných, známých, spolupracovníků, pracovníků různých služeb, pracovníků obecních úřadů apod. Zpravidla je možné od nich získat informace, které blíže charakterizují hledané osoby, způsob jejich života, plány do budoucna, styky, místa, kde se mohou zdržovat, popis věci aj. Na přesnosti a rychlosti získání těchto informací závisí často úspěch pátrání, zamezení škodlivým následkům nebo pokračování v pátrání trestné činnosti

Ochota veřejnosti k zapojení se do pátrání, a to již v jeho počátečním stadiu, přitom závisí i na povaze spáchaného trestného činu, osobnosti pachatele apod. Při využívání veřejnosti pro potřeby pátrání je nezbytné počítat i s tím, že motivy zapojení některých osob z řad veřejnosti do pátrání mohou být negativní a svým jednáním, nebo poskytovanými informacemi se mohou snažit pátrání ztížit nebo mařit. Při využívání informací získaných od občanů je proto nezbytně nutné přihlížet i k důvěryhodnosti, vážnosti a motivům zapojení těchto občanů.

§ 4 Metodika pátrání

V procesu pátrání lze rozeznávat několik fází: a) **zahájení a vyhlášení pátrání**, b) **rozvinuté pátrání**, c) **ukončení pátrání**.

a) Zahájení a vyhlášení pátrání

Pátrání *zahajuje* příslušný útvar Policie ČR na základě podnětu občanů nebo právnických osob, případně z vlastního rozhodnutí.

Pátrání *vyhlašují* na základě žádosti příslušných útvarů Policie ČR nebo z vlastního rozhodnutí místně příslušné *útvary Služby kriminální policie a vyšetřování*. Na základě požadavků cizích států vyhlašuje pátrání Interpol Praha.

Etapa zahájení a vyhlášení pátrání je mimo administrativně technických úkonů charakteristická shromážděním informací o objektu (identifikačních údajů), o okolnostech zmizení hledaného objektu a údajů nutných k vytyčení pátracích verzí o možném místě výskytu hledaného objektu.

V případech pátrání po osobách jde zejména o tyto údaje: osobní údaje, popis osoby, včetně zvláštních znamení, tetování apod., popis oblečení a věci, které osoba měla u sebe, registrační značka motorového vozidla, se kterým odjela, fotografie, videozáznam nebo jiný obrazový záznam osoby, informace o vzdělání osoby, včetně jazykových znalostí, informace o zaměstnání osoby, včetně předchozích, výpis ze zdravotní dokumentace (zejména záznamy o zlomeninách, prodělaných operacích, chorobných změnách, stomatologický záznam, aktuální zdravotní stav atp.), styky osoby (příbuzenské, přátelské), plány do budoucna (např. osoba plánovala odjet do ciziny, provést nějaký významný obchod atp.).

Pro potřeby pátrání po osobě se opatřují v některých případech i její daktyloskopické otisky, pachové stopy a konzervy, biologický materiál (vlasy, chlupy, krev, sliny atd.), vzorky písma, informace o kriminální minulosti, dřívější pátrací svazky.

Pokud se zahajuje a vyhlašuje pátrání po věcech, základním předpokladem je získání identifikačních údajů o markantech, podle kterých je možné hledanou věc odlišit od věcí stejného druhu.

Tak např. u motorových vozidel jde zejména o zjištění následujících informací: druh a tovární značka vozidla (typ vozidla) a jeho modifikace, vnitrostátní a mezinárodní registrační značka,

číslo a typ motoru a číslo podvozku, identifikační číslo vozidla VIN v rozsahu 17 znaků (u starších typů motorových vozidel nebo u vozidel, které nemají VIN, se uvádí výrobní číslo karosérie), markanty vozidla, tj. specifické individuální znaky vozidla, které vznikly např. při jeho výrobě, opravách nebo úpravách, jeho opotřebením, poškozením, apod., rok výroby vozidla a jeho barva, jiné údaje využitelné pro pátrání a identifikaci vozidla (pískování skel, montáž zabezpečovacího systému atd.).

U zbraní k identifikačním údajům patří zejména jejich druh, značka, model, ráže, výrobní číslo a rovněž případné markanty. U kulturních památek a uměleckých děl k identifikačním údajům patří zejména jejich podrobný popis, obrazová dokumentace (fotografie, případně nákres předmětu), období a styl, ve kterém byl předmět vytvořen, případně jméno umělce (např. malíře nebo sochaře) a další údaje využitelné pro pátrání a pro identifikaci objektu, po kterém se pátrá.

b) Fáze rozvinutého pátrání

Pro etapu rozvinutého pátrání je typické průběžné získávání, shromažďování a hodnocení informací o možných místech výskytu hledaného objektu nebo jeho pohybu, případně změnách vnější podoby hledaného objektu (např. hledaná osoba si nechala narůst plnovous, obarvila vlasy atp.), vytyčování pátracích verzí o možném výskytu hledaného objektu v určitém místě a čase, jakož i provádění úkonů k prověření pravdivosti vytyčených pátracích verzí.

Pátrací verze se vytyčují po analýze shromážděných informací a jejich výsledkem je odůvodněná domněnka o možnosti výskytu hledaného objektu v konkrétním místě a čase. Prověrka pátracích verzí je realizována pátracími úkony a prostředky a jejím cílem je nalezení a zajištění hledaného objektu.

Fáze rozvinutého pátrání by měla dospět ke zjištění potřebných informací o místě výskytu hledaného objektu (např. ke zjištění místa pobytu pohřešované osoby).

c) Fáze ukončení pátrání

Pátrání po osobách a věcech se ukončuje z těchto důvodů:

- ⊕ nalezením a zajištěním hledaného objektu (např. zadržením hledané osoby),
- ⊕ pomínutím důvodů pátrání (např. pohřešovaná osoba se vrátí, ztracená věc je nalezena majitelem),
- ⊕ úmrtím hledané osoby nebo jejím prohlášením za mrtvou,
- ⊕ uplynutím určité doby (např. u pátrání po osobách uplynutím dvaceti let od zahájení pátrání, v případech pátrání po věcech s výjimkou zbraní a střeliva po uplynutí promlčecí doby ve smyslu § 67 odst. 1 TrZ).

Pro fázi ukončení pátrání jsou typické administrativně technické úkony spojené s odvoláním pátrání a předáváním hledaného objektu (např. předání uprchlého vězně do nejbližší věznice), nebo informováním oznamovatele o místě pobytu pohřešované osoby, případně o nalezení věci.

Literatura

- KOVÁRNÍK, L., CZÉFALVAY, Š. Pátrací akce. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- PIKNA, B. Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce). Praha : Linde, 2003
- PJEŠČAK, J., BĚLKIN, R. S. Kriminalistika II. díl. Praha : Federální ministerstvo vnitra, 1984
- TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- ZAVALIDROGA, Š. Cielové pátranie ako jedna z možností zefektívňovania kriminalistického obšahovania. In: NĚMEC, M. (ed.) a kol. Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 118–122
- ŽELÁZKO, P. Pátrání. Kriminalistický sborník, 1995, č. 2, s. 41–80

Kapitola 40

Kriminalistická informatika

§ 1 Pojem, význam a funkce kriminalistické informatiky

Úspěšnost objasnění a vyšetření jakékoliv kriminalisticky relevantní události závisí v podstatné míře též na množství a kvalitě informací, které jsou k dané události k dispozici. Nevyužívají se však pouze informace nově získané, které se vztahují k právě řešené události, ale i informace starší, vhodně shromážděné a utříděné a stanoveným postupem dostupné oprávněným orgánům. Jde např. o informace o neobjasněných trestných činech a způsobech jejich spáchání, o fyzických, psychických, odborných, příp. i dalších vlastnostech a schopnostech pachatelů dříve spáchaných trestných činů, informace o odcizených předmětech, o zajištěných kriminalistických stopách, o podobě osob a o obrazech jejich papilárních linií apod. Shromážděné informace mají též značný význam pro prevenci trestné činnosti, protože poskytují např. údaje o možnostech překonání různých zabezpečovacích systémů, jejich spolehlivosti a funkčnosti za různých podmínek, poskytují informace o předmětech zájmu pachatelů, o místech a době páchaní trestné činnosti a další. Některé z těchto informací mohou být poskytnuty i výrobcům konkrétních zařízení s cílem dosáhnout zvýšení jejich kvality (bezpečnosti proti napadení) nebo odstranění závad, které mohou mít za následek havárii, požár nebo jiný nežádoucí důsledek. K těmto účelům jsou využívány i další kriminalistické informace, zvláště informace statistického charakteru, které ve spojitosti s dalšími údaji dovolují usuzovat na strukturu kriminality, její trendy, účinnost přijatých opatření apod.

Význam kriminalistických informací byl docenován již od vzniku moderní kriminalistiky a respektovaly ho takové významné osobnosti, jako byl Galton, Bertillon, Gross, Henry, Locard a další. Svými mnohdy pouze jednoúčelovými a omezeně použitelnými sbírkami a kartotékami vytvořili historický základ dnešních moderních kriminalistických informačních systémů.

Obsah kriminalistických informačních systémů, jejich forma, organizační uspořádání, možnosti přístupu k informacím a používané metody a prostředky spolu s právními základy se v průběhu doby výrazně měnily. Tyto změny jsou závislé např. na množství informací v jednotlivých částech informačního systému, na technickém stavu databází, na možnostech přenosu informací mezi jednotlivými pracovišti apod. Pochopitelně nesmí být kriminalistická informatika jako celek v rozporu s právními normami, které dnes kladou značný důraz též na ochranu osobních údajů.

Pouhé shromáždění velkého množství kriminalistických informací samo o sobě nepostačuje ke vzniku funkčních informačních systémů. Zásadní roli sehrává způsob jejich získávání, včetně požadované objektivnosti, úplnosti a struktury informací, dále pak způsob jejich zpracovávání, ukládání a využívání. Velký význam má i rychlost aktualizace uložených informací, která bezprostředně ovlivňuje funkčnost kriminalistické informatiky. S rychlostí aktualizace musí korespondovat i rychlost potřebného přístupu k informacím v případě potřeby.

Např. je potřebné co nejrychleji zaevidovat údaje o odcizeném vozidle a zpřístupnit je v reálném čase oprávněným orgánům, aby se pachatelé zamezilo překročit státní hranice s odcizeným vozidlem.

Nepříznivým důsledkem nedostatečné rychlosti aktualizace uložených informací je, že zbytečně dochází k vytváření velmi rozsáhlých a obtížně využitelných kriminalistických evidencí a sbírek. To může vést k průtahům při získávání informací a případně k porušování právních norem v souvislosti s evidováním informací, které již měly být zničeny.

Kriminalistický informační systém lze charakterizovat jako soubor informačních prvků a informačních činností.

Informační prvky tvoří obsah jednotlivých informací, různé kartotéky, počítače nebo jiné technické prostředky a jejich systémy, obsluha systémů, uživatelů systému a další. Kvalita informačních prvků, jejich technický charakter, používaný software, způsob získávání informací a jejich struktura, přenos informací a jejich evidování a řada dalších faktorů má zásadní vliv na možnou slučitelnost (kompatibilitu) kriminalistických informačních systémů v rámci jednotlivých územních teritorií, v rámci celého státu a případně i v rámci mezistátní spolupráce. Zejména v této oblasti bude nutné ještě vyřešit po technické, organizační a i právní stránce řadu problémů.

V rámci kriminalistického informačního systému se uskutečňují zejména tyto **informační činnosti**:

- vytváření informací,
- získávání informací z různých informačních zdrojů, jakými jsou např. kriminalistické stopy, různé věcné důkazy, výpovědi osob, ohledání míst činů,
- zpracování informací, které je adekvátní určeným analytickým a syntetickým funkcím kriminalistického informačního systému – čím je zpracování informací detailnější a účelnější, tím více informací lze v případě potřeby získat,
- zpřístupnění informací, což pro kriminalistickou praxi představuje možnost získání uložených informací v kriminalistickém informačním systému oprávněným subjektům – důležitá je nejen rychlost získání informací, ale i možnost jejich vzájemné kombinace,
- využívání informací, které se projeví především v práci policie a ostatních orgánů činných v trestním řízení, a má za cíl významně přispět k objasnění a vyšetření konkrétní

události; tato činnost již překračuje rámec užšího pojetí kriminalistického informačního systému, funguje však jako zpětná vazba, signalizující klady a nedostatky systému. Uskutečňováním uvedených činností kriminalistický informační systém realizuje své **základní funkce**, jimiž jsou:

Heuristická funkce, jejímž obsahem je sběr informací o kriminalisticky relevantní události. Získané informace mají být maximálně objektivní a přesné. Tuto funkci uskutečňují zpravidla policejní orgány nebo i státní zástupci a soudci. Pro tyto účely jsou vybaveni potřebnými kriminalisticko technickými prostředky a vyžaduje se od nich používání stanovené a jednotné terminologie a dále to, aby nahrazovali kvalitativní údaje údaji kvantitativními vždy, když je to možné.

Analytická funkce spočívá ve zpracování získaných informací takovým způsobem, aby byly vhodné k zařazení do kriminalistického informačního systému. Informace je potřebné roztřídit, systemizovat a někdy i kódovat, aby je bylo možné zařadit do jednotlivých skupin. Analytická funkce se využívá i při identifikaci různých objektů, a to v případech, kdy je potřebné na základě zjištěných vlastností a znaků prověřovaného objektu vyhledat odpovídající evidované objekty a uskutečnit potřebná srovnání.

Syntetická funkce kriminalistického informačního systému spočívá především v tom, že jsou vhodným způsobem spojovány jednotlivé informace, vytvářejí se informace nové o vyšší informační hodnotě, které jsou následně využívány v kriminalistické praxi. Syntetická funkce umožňuje např. získat několik informací k jednotlivým osobám nebo skutkům najednou, pokud je příslušný dotaz správně formulován. Informace lze získat i v podobě grafů, tabulek, statistik a dalších obdobných výstupů, které lze využít např. v oblasti prevence.

Distribuční funkce kriminalistického informačního systému umožňuje přístup k informacím, které systém obsahuje. Sebelépe zpracované informace ztrácejí význam, pokud nejsou rychle a pokud možno jednoduše dostupné oprávněným orgánům, především orgánům činným v trestním řízení, operativně pátracím orgánům, řídicím pracovníkům a dalším. Distribuční funkce musí zabránit, aby informace byly získány neoprávněnými subjekty. Poskytování informací je proto běžně vázáno na přístupová hesla, kódy a další opatření.

Kriminalistický informační systém nebyl, není a ani v budoucnu nebude neměnný a stagnující. V posledních letech se výrazně pokročilo ve využití **výpočetní techniky**, která poskytuje principiálně nové možnosti zpracování dat. Vytvářejí se nové kriminalistické evidence a sbírky a naopak přežívající a funkčně dožívající zanikají. Značné úsilí je věnováno vzájemnému propojování kriminalistického informačního systému. Rozvíjejí se nové formy mezinárodní spolupráce, předpokládající vzájemnou výměnu kriminalisticky relevantních dat i mimo území České republiky. Příkladem takových integračních tendencí jsou mezinárodní instituce INTERPOL, EUROPOL, Schengenský informační systém (SIS) nebo EUROJUST.

§ 2 Přehled kriminalistických evidencí

Základ kriminalistického informačního systému tvoří *kriminalistické evidence a sbírky*. Obsahově (množstvím informací) jsou podstatně rozsáhlejší kriminalistické evidence; kriminalistické sbírky, s výjimkou daktyloskopických sbírek, obsahují zpravidla maximálně několik tisíc evidovaných objektů.

Kriminalistické evidence lze dělit podle různých kritérií. Dělí se např. podle teritoriální úrovně, na které jsou vedeny (okres – vyšší územní celek – centrála), podle technického způsobu jejich vedení (manuální – počítačové) a podle dalších kritérií vyplývajících z potřeb kriminalistické praxe. V současné době se již téměř přešlo od evidování jednotlivých druhů informací k *evidování komplexních informací o události spolu s informacemi o osobách, stopách a věcech spojených s událostí*. Toto systémové pojetí kriminalistických evidencí umožňuje daleko efektivnější využívání informací. Starší druhy kriminalistických evidencí, zejména manuálně vedených, nejsou již v současnosti aktualizovány a postupně zanikají.

Vzhledem k tomu, že změny v organizaci kriminalistických evidencí jsou značně dynamické, je obtížné podat jejich vyčerpávající výčet, odpovídající okamžitému stavu. V souvislosti s legislativními změnami může také docházet ke změnám v umístění jednotlivých evidencí (policejní pracoviště, úřady územních samosprávných celků). Dále uvedený přehled bude tedy nepochybně podléhat změnám.

Centrálně jsou kriminalistické evidence vedeny na Policejním prezidiu České republiky; po splnění příslušných podmínek jsou dostupné oprávněným uživatelům.

a) Přehled celostátních kriminalistických (policejních) evidencí

1. počítačově vedené evidence:

- ⊕ Evidenčně statistický systém kriminality (zkratka ESKK)
- ⊕ Zájmové osoby policie (zkratka ZOP)
- ⊕ Neukončené přípravné řízení o známých pachatelích (zkratka AVIZO)
- ⊕ Nápad trestné činnosti (zkratka NTC)
- ⊕ Pátrání po odcizených vozidlech (zkratka PATRMV)
- ⊕ Pátrání po osobách (zkratka PATROS)
- ⊕ Centrální evidence odcizených a ztracených zbraní (zkratka ZBRANĚ)
- ⊕ Systém bezpečnostního značení skel automobilů (zkratka SBZ)
- ⊕ Systém evidence uměleckých děl (zkratka SEUD)
- ⊕ Národní databáze DNA (spolu s pomocnou informační databází INFO-DNA)
- ⊕ AFIS (Automated Fingerprint Identification system)

Národní databáze DNA a AFIS obsahují kromě digitálně zpracovaných dat také sbírky stop in natura (biologické stopy a otisky prstů z míst neobjasněných trestných činů). Viz též kapitoly 15 a 18.

Pátrání po VOZIDLECH

Stránka 1 z 1

Pátrání po vozidlech

SPZ : **WCD797** MPZ : Německo Druh vozidla : **osobní vozidlo**

Ochr_kod : Barva : **zelená tmavá metalíza** Barva SPZ : **bílá / černá**

Typ : **PEUGEOT 405 COMBI 1.9 L TD** Číslo motoru : **10CU7G6005741** Číslo karoserie : **VF34EDHY271374493**

Markanty :

Vzadu na kapotě nápis CHAUNEX,

Poznámka :

Č.j.: **OR1-1-368/KP-1-4-99, OTP odcizeno s vozidlem, majitel: F [redacted] Milka, nar. [redacted] 1949, bytem 42115 Wuppertal, [redacted] VIN zjištěno IP,**

SRN,

Oznamovatel : **F [redacted] Darko (nar. [redacted] 1971) SRN, 42115 Wuppertal, [redacted]**

Odcizeno v době : od **9.7.1999 22:00** do **10.7.1999 19:00**

Datum vyhlášení : **11.7.1999 CVS:VV/ 1766/99**

Odcizeno : kraj: **00, okres:01, obvod:04**

Adresa odcizení : **Praha 1, Opletalova před č. 55**

Obr. 40.1: Ukázka počítačového výstupu z evidence PATRMV

2. manuálně vedené evidence:

- ⊗ Základní evidence pachatelů (zkratka ZEP)

b) Přehled správních a podpůrných evidencí

- ⊗ Evidence dopravních nehod (zkratka DN)
- ⊗ Centrální registr občanů (zkratka CRO)
- ⊗ Evidence motorových vozidel (zkratka EMVO)
- ⊗ Registr organizací a Obchodní rejstřík (zkratka FIREMNÍ MONITOR)

Pro rychlou distribuci grafických informací (např. skládané portréty, vzhled odcizených předmětů) slouží informační systém TELEFOTO, který je dostupný na policejní síti INTRANET. Nemá přímo charakter kriminalistické evidence, ale z jejích jednotlivých druhů jsou do něj zařazovány obrazové informace včetně základních údajů k události.

Přehled aktuálního Telefota

Přehled aktuálního telefota	Titulek	Druh informace	Datum vložení	Typ informace	Komu určeno
Nastavení uživatelského výstupu	W [redacted] Martin, nar. [redacted] 1974	omezování osobní svobody	5.9.2000 15:01:34	osoba	všem
Vyhledávání	K [redacted] Karel, nar. [redacted] 1974	uprchlý vězeň	5.9.2000 14:01:35	osoba	všem
Zpět	Praha -neznámá mrtvola ženy	neznámá mrtvola	4.9.2000 14:50:57	identikit	všem
	Mělník - LP ze dne 14.8.2000 v obci Vraňany	loupež	4.9.2000 13:01:43	identikit	všem
	Písek - neznámá mrtvola muže	neznámá mrtvola	4.9.2000 12:53:37	identikit	všem
	D. F. [redacted] *27.09.1973	celostátní pátrání	1.9.2000 14:31:59	osoba	všem
	Pátrání po původu soch	ilegální vývoz do ciziny	1.9.2000 13:19:03	umělecký předmět	všem
	K. [redacted] O. [redacted] Ben Mohamed *23.11.1971	celostátní pátrání	1.9.2000 13:10:30	osoba	všem
	Újezd u Černé Hory okr. BK - vloupání do kostela	krádež vloupáním	31.8.2000 10:40:46	umělecký předmět	všem
	Kostelec n.L. okr. Mělník - LP České spořitelny	loupež	31.8.2000 9:11:24	identikit	všem
	Troubsko okr. Brno-venkov - vražda	vražda	30.8.2000 11:43:56	identikit	všem
	Praha 7-mrtvola nezn. totožnosti	neznámá mrtvola	29.8.2000 11:14:46	identikit	všem
	CÚ Rozvadov - pátrání po původu věcí	ilegální vývoz do ciziny	29.8.2000 9:39:14	umělecký předmět	jihomoravsk kraj
	Mrtvola nezjištěné totožnosti	neznámá mrtvola	28.8.2000 15:05:28	osoba	všem
	Praha-				

Obr. 40.2: Ukázka počítačového výstupu ze systému TELEFOTO určeného k rychlé distribuci grafických informací (fotografie, identikity, načrty apod.)

§ 3 Charakteristika nejdůležitějších kriminalistických evidencí

Evidenčně statistický systém kriminality (ESSK) obsahuje údaje o neobjasněné i objasněné trestné činnosti a jejich pachatelích od roku 1973. Informuje o trestných činech spáchaných na tuzemském teritoriu tuzemskými i zahraničními pachateli a o trestných činech občanů ČR spáchaných v zahraničí. Tato evidence je využívána v analytické, řídicí a organizátorské práci. Je zdrojem některých dat pro evidence AVIZO a ZOP. Obsah položek této evidence tvoří všechny údaje vykazované na vstupních formulářích Formulář trestného činu a Formulář o známém pachateli.

Zájmové osoby policie (ZOP) je evidence, ve které jsou shromážděny údaje o pachatelích, kteří byli Policií ČR vyšetřováni pro trestný čin a na které byl zpracován a předložen návrh na podání obžaloby, příp. bylo o nich jiným způsobem rozhodnuto v přípravném řízení jako o pachateli trestného činu. Evidována jsou identifikační data osoby, údaje kriminalistického charakteru (přezdívky, falešná jména, chování při zadržení, chování při výslechu, použití zbraně apod.) a dále i údaje o kriminální minulosti osoby.

Neukončené přípravné řízení o známých pachatelích AVIZO je evidence registrující základní identifikační data osoby, které bylo sděleno obvinění a dále označení útvaru Policie ČR, který zahájil přípravné řízení. Údaje jsou získávány ze systému ESSK k osobám, na které byl vyhotoven Formulář o známém pachateli. AVIZO slouží k získání rychlé informace, zda je konkrétní osoba v současnosti stíhána na území ČR jako obviněný v přípravném řízení před zpracováním návrhu na podání obžaloby nebo před jiným rozhodnutím příslušného orgánu. Může se jednat i o osoby, vůči kterým jsou prováděny úkony trestního řízení před zahájením trestního stíhání jako vůči osobě důvodně podezřelé ze spáchání trestného činu, pokud je trestní stíhání osoby nepřipustné nebo neúčelné a věc nebyla ještě odložena.

Nápad trestné činnosti (NTC) je evidence, ve které jsou údaje o trestných činech obecné a hospodářské kriminality. Systém umožňuje poskytovat v reálném čase informace o spáchané trestné činnosti na daném teritoriu. V rámci NTC jsou vedeny databáze událostí, pachatelů, poškozených, stop z místa trestného činu a odcizených věcí. V kriminalistické praxi lze provádět v této evidenci typování podle různých hledisek a podle různých kombinací jednotlivých hledisek. Údaje jsou pořizovány od roku 1992 a systém je určen především k typování neobjasněné sériové trestné činnosti a k typování pachatelů trestných činů. Jedná se o evidenci, která v moderní počítačové podobě nahrazuje starší druhy manuálních evidencí, jako byly tzv. operativně taktické evidence (OTE).

Základní článek systému NTC tvoří okresní (obvodní) ředitelství Policie ČR, které podle příslušného kódovníku zpracovává údaje k jednotlivým událostem, které se na jejich teritoriu staly během jednoho dne. Tyto údaje jsou následně předávány cestou hierarchické struktury Policie ČR až do centrály. Do jednotlivých databází systému NTC lze v neomezené míře doplňovat postupně další informace, tak jak jsou v průběhu vyšetřování zjišťovány. Obsahem databáze systému NTC jsou např. identifikační údaje pachatelů a poškozených, údaje o zajištěných stopách a jejich vyhodnocení, o odcizených věcech a jejich identifikačních znacích a údaje o konkrétní události, jejím charakteru, způsobu spáchání apod.

Pátrání po odcizených vozidlech (PATRMV) je evidence, ve které jsou registrována vozidla, po kterých bylo vyhlášeno na území ČR pátrání.

Pro účely této evidence jsou za vozidla považována osobní vozidla, nákladní vozidla, zemědělské stroje a traktory, přívěsy a návěsy, obytné přívěsy, speciální stroje, jednostopá motorová vozidla, autobusy a tabulky státních poznávacích značek nebo registračních značek.

Obsahem evidence jsou identifikační údaje vozidla, popis jeho markantů, doba a místo odcizení. Dále jsou zde vedeny údaje k poškozenému a k útvaru, který pátrání vyhlásil, příp. vozidlo nalezl.

Pátrání po osobách (PATROS) je evidence, v níž jsou registrovány osoby, po kterých bylo na území ČR vyhlášeno pátrání. Jde o pátrání po hledaných a pohřešovaných osobách a o zjišťování totožnosti neznámých osob, mrtvol a kostrových nálezů. Obsahem evidence jsou identifikační údaje osoby včetně jejího popisu a informací o minulé trestné činnosti, údaje o jejím bydlišti, zaměstnání a další. Evidence je určena především k využití při pátrací činnosti pracovníků služby kriminální policie i pro práci policejních hlídek v terénu.

Evidence odcizených a ztracených zbraní (ZBRANĚ) obsahuje údaje o těchto objektech, přičemž pro účely této evidence se zbraněmi myslí zbraně palné, střelivo a výbušniny. Evidence je vedena v souvislosti s vyhlášeným pátráním nebo v návaznosti na vyšetřování trestné činnosti. Evidence je určena především pro potřeby služby kriminální policie.

Systém bezpečnostního značení skel automobilů (SBZ) eviduje od roku 1992 automobily, které mají označena skla vypískovaným (neodstranitelným) kódem, který slouží jako identifikační znak vozidla. Tento bezpečnostní kód mohou na základě souhlasu Ministerstva dopravy a spojů vytvářet některé firmy na žádost majitele vozidla. Evidence je určena především k využití při pátrání po odcizených vozidlech a lze s její pomocí získat rychle údaje o majiteli i o přidělené registrační značce v případě podezření z její výměny.

Systém evidence uměleckých děl (SEUD) uvádí základní identifikační údaje o předmětech kulturního dědictví. Jsou evidovány údaje o odcizených předmětech a o předmětech nalezených. Evidence existuje od roku 1993, a to na centrální a regionální úrovni. Obsahuje barevné obrazové informace k evidovaným předmětům a je určena především ke ztotožňování uměleckých předmětů nalezených nebo zadržovaných na hraničních přechodech, při domovních prohlídkách apod. Do budoucna nelze vyloučit, že v této evidenci budou registrována i umělecká díla, která budou utajeným způsobem nezaměnitelně označena.

Základní evidence pachatelů (ZEP) je v současnosti jedinou manuální evidencí, která zachycuje základní údaje o pachatelích trestné činnosti. Tvoří ji jmenné identifikační karty (JIK) s údaji k identifikaci osoby, její trestní minulosti, a s údaji o jejím daktyloskopování a fotografování. Dále jsou uvedeny např. přezdívky, falešná jména, třídičná kriminalistická fotografie a další údaje. Částí evidence ZEP jsou i archivní fondy Kriminální spisy osob (KSO) a Svazky kriminálně závadových osob – fluktuantů (KZO-F). Od roku 1993 je ZEP pouze archivní evidencí a není aktualizována. Při požadavcích policie je ovšem vytěžována.

Správní a podpůrné evidence nejsou bezprostřední součástí kriminalistických evidencí. Na centrálním výdejovém pracovišti však mohou být oprávněným uživatelům podle potřeby poskytnuty i informace z těchto evidencí.

§ 4 Kriminalistické sbírky

Obsahem kriminalistických sbírek jsou některé druhy stop z míst neobjasněných trestných činů. Tyto sbírky jsou proto děleny podle druhů stop, které obsahují. Svým rozsahem jsou nepoměrně menší než kriminalistické evidence. Výjimku tvoří daktyloskopické sbírky, které obsahují jednak daktyloskopické stopy z míst neobjasněných trestných činů a jednak daktyloskopické srovnávací otisky sejmuté v souladu s právní úpravou osobám, které byly daktyloskopovány, zpravidla v souvislosti se spáchanou trestnou činností.

Pro kriminalistické sbírky (kromě daktyloskopických) je typické, že jsou vedeny vždy jen na jedné úrovni hierarchické struktury Policie ČR, což je logické, protože kriminalistické stopy nelze doposud zpravidla kvalitně kopírovat (získávat jejich substituty) a zakládat je tak do několika na sobě relativně nezávislých sbírek.

Kromě daktyloskopických sbírek je vedena i *sbírka nábojnic a střel z míst neobjasněných trestných činů*, a to na Kriminalistickém ústavu Praha. Tato sbírka je rutinně využívána při zkoumání nalezených nebo ilegálně držených palných zbraní s cílem zjistit, zda s nimi v minulosti nebyl spáchán doposud neobjasněný trestný čin. Dalšími kriminalis-

tickými sbírkami jsou *sbírky napadených zámkových cylindrických vložek typu FAB, sbírky trasologických a pachových stop*. Tyto sbírky jsou vedeny na regionálních úrovních.

Od kriminalistických sbírek je třeba odlišit **expertizní sbírky**, které zpravidla vedou policejní expertizní pracoviště; ty slouží jako srovnávací materiál pro expertizní, příp. i jiné účely (vědeckovýzkumné, výměnné).

Existují např. sbírky průmyslových prachů, léčiv, drog, psacích prostředků, nátěrových hmot, textilních vláken, nástrojů, palných zbraní, krycích skel reflektorů motorových vozidel, podešví, pneumatik a další.

Literatura

- FUČÍK, P., SVOBODA, J. Informační systémy Policie ČR (přehled a záměry rozvoje). Kriminalistický sborník, 2001, č. 2, s. 36–41
- HLAVÁČEK, J. a kol. Národní databáze DNA. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 4, příloha Speciál, I–XVIII
- HLAVÁČEK, J. a kol. FODAGEN aneb Proč potřebujeme zkvalitnit evidenci pachatelů. Kriminalistický sborník, 2002, č. 4, s. 27–37
- NOVÁKOVÁ, J., HANZLÍK, J., PITRO, M. Informační systémy PATRMV, PATROS, TELEFOTO. Kriminalistický sborník, 2001, č. 3, s. 40–44
- PIKNA, B. Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce). Praha : Linde, 2003
- RAK, R. a kol. Informatika v kriminalistické a bezpečnostní praxi. Praha : Policejní prezidium ČR, 2000
- RAK, R. a kol. Krádeže vozidel. Odhalování, vyšetřování a prevence. Brno : CERM, 2001
- ŠIMKOVÁ, R. Legislativní problémy Národní databáze DNA. Kriminalistika, 2003, č. 3, s. 178–187
- THOŘ, J. Modus operandi z jiného pohledu. Kriminalistický sborník, 1996, č. 3, s. 107–110
- TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- WÓJCIKIEWICZ, J. Bazy danych DNA – możliwości i ograniczenia. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 49–59

Kapitola 41

Prohlídka

§ 1 Pojem, význam a druhy prohlídek

V kriminalistické praxi se často vyskytují situace, kdy z dosud shromážděných materiálů nebo z jiných informací vyplývá důvodné podezření, že v konkrétním objektu (např. v bytě obviněného, dílnách určitého živnostníka) nebo na určitém místě (ve volně přístupném terénu, pozemku atp.) se nacházejí osoby, zvířata nebo věci důležité pro trestní řízení (např. uprchlý vězeň, zbraň, drogy, listinné důkazy, odcizené zvíře atp.), nebo že se v nějakém objektu či místě nachází věci obecně nebezpečné povahy (např. nástražný výbušný systém, nevybuchlá munice, jedy, jiné toxické látky atp.). Z dosud získaných informací či z konkrétní situace může vyplynout i podezření, že určitá osoba má u sebe nebo při sobě věci důležité pro trestní řízení, případně, že osoba zadržená či zatčená, anebo která se bere do vazby, má u sebe zbraň nebo jinou věc, již by mohla ohrozit zdraví vlastní nebo cizí.

Úkolem je v takovém případě přímé prohledání konkrétně určených objektů, míst a osob za účelem nalezení a zajištění věcí důležitých pro trestní řízení, nebo pro plnění dalších úloh Policie ČR. Přímé prověřování těchto objektů, míst a osob se zpravidla dotýká ústavním pořádkem garantovaných práv a svobod. Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, stejně jako nedotknutelnost obydlí jsou jedněmi ze základních svobod garantovaných Listinou základních práv a svobod (srov. čl. 7 odst. 1, čl. 12), které mohou být omezeny jen v případech uvedených zákonem. Takovými zákony jsou především trestní řád a zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

K realizaci přímého prověřování podezřelých objektů, míst a osob policejními orgány se v kriminalistické činnosti využívá metody prohlídky.

Prohlídka je kriminalistická metoda přímého prohledávání objektů, míst a osob policejními orgány za účelem nalezení a zajištění věcí obecně nebezpečné povahy (např. zbraň nebo jiné věci způsobivé ohrožit život) nebo osob, zvířat a věcí důležitých pro trestní řízení.

Prohlídka v kriminalistickém pojetí zahrnuje jak procesní úkony upravené trestním řádem (domovní prohlídka podle § 82 odst. 1, prohlídka prostor nesloužících k bydlení a pozemků podle § 82 odst. 2, osobní prohlídka podle § 82 odst. 3, 4, prohlídka těla podle § 114 odst. 1 TrŘ), tak prohlídky podle zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (§ 17, 18, 19, 20b, 20d, 20e PolZ).

Cílem prohlídky v kriminalistické činnosti je zejména:

- nalezení a zajištění osob, věcí a zvířat důležitých pro trestní řízení,
- nalezení a odnětí zbraně nebo jiné věci způsobivé k ohrožení života a zdraví, z důvodů uváděných zákonem,
- nalezení a zajištění věci obecně nebezpečné povahy.

Význam prohlídky spočívá v tom, že prohlídka a její výsledky mohou být:

- prostředkem prověrky kriminalistických verzí,
- prostředkem opatřování důkazů v trestním řízení,
- prostředkem zajišťování přítomnosti osob pro potřeby trestního řízení a výkonu trestu,
- prostředkem odhalování a objasňování dosud neodhalených nebo neobjasněných trestných činů,
- prostředkem předcházení trestným činům nebo jiným společensky škodlivým jednáním.

Prohlídky lze **klasifikovat** podle různých hledisek. Za jedno ze základních kritérií klasifikace prohlídek se v kriminalistice považuje **charakter prověřovaného objektu**. Podle tohoto kritéria můžeme prohlídky dělit na:

- **osobní prohlídka** (je prohledáváno tělo člověka, jeho oděv, zavazadla a jiné osobní věci, které má při sobě),
- **domovní prohlídka** (je prohledáváno obydlí a jeho příslušenství, jako jsou sklepy, půda, přilehlé kůlny, garáže atp.),
- **prohlídka jiných prostor nesloužících k bydlení** (jde o veřejně nepřístupné prostory, jako jsou kanceláře, živnostenské provozovny, sklady atp.),
- **prohlídka pozemků** (jde o pozemky veřejně nepřístupné, oplocené nebo jinak vyznačené),
- **prohlídka dopravních prostředků** (může jít o dopravní prostředky silniční, železniční, letecké i lodní dopravy a jejich součástí),
- **prohlídka volného terénu** (jde o volně přístupný terén, jeskyně, myslivecké posedy, opuštěné budovy atp.).

Dalším kritériem klasifikace prohlídek může být **posloupnost provedení** prohlídek. Podle tohoto kritéria dělíme prohlídky na:

- **prvotní prohlídky** (kdy je daný objekt prohledáván v dané věci poprvé),
- **opakované prohlídky** (kdy je daný objekt prohledáván opakovaně, neboť při předcházející prohlídce se např. věci důležité pro trestní řízení nenašly, přesto je však důvodné podezření, že se v objektu nacházejí).

Klasifikace prohlídek je vhodná i z hlediska **počtu vykonávaných** prohlídek v jedné věci v téže době. Podle tohoto kritéria rozeznáváme:

- ☉ **jednotlivé prohlídky** (*provádí-li se pouze jedna prohlídka v téže věci a téže době*),
- ☉ **hromadné prohlídky** (*provádí-li se více prohlídek v téže věci a době na různých místech zároveň, případně v přímo navazujících etapách*).

Dalším kritériem klasifikace prohlídek může být i **naléhavost momentu** provedení prohlídky. Podle tohoto hlediska můžeme rozeznávat:

- ☉ **prohlídky neodkladné** (*např. osobní prohlídka zadržené osoby, kdy moment zjištění podezření, odůvodňující k provedení prohlídky, bezprostředně předchází samotnému provedení prohlídky*),
- ☉ **prohlídky připravované** (*např. je získán poznatek, že v nějakém objektu jsou dlouhodobě ukrývány věci důležité pro trestní řízení, aniž by hrozilo nebezpečí jejich přemístění; tehdy je možno se na prohlídku důkladně připravit*).

Konkrétní prohlídky je v kriminalistické činnosti možno podřadit i pod několik výše uvedených druhů. Každý z druhů prohlídek má svá specifika, vyplývající z charakteru prověřovaného objektu, rozsahu objektu atp. Těmto specifikům se musí podřídit příprava na prohlídku, stejně jako organizace práce na místě a způsob provádění prohlídky.

§ 2 Příprava prohlídky

Příprava prohlídky tvoří ucelený komplex činností, jejichž uskutečnění je nezbytnou podmínkou úspěšného provedení prohlídky. Jde zejména o tyto činnosti:

- ☉ analýza podnětu k provedení prohlídky,
- ☉ obstarání právních náležitostí k provedení prohlídky (např. obstarání příkazu k domovní prohlídce podle § 83 TrŘ),
- ☉ shromáždění a analýza informací významných pro přípravu a provedení prohlídky,
- ☉ výběr vhodných technických prostředků,
- ☉ stanovení účastníků prohlídky,
- ☉ vypracování plánu provedení prohlídky,
- ☉ instruktáž účastníků prohlídky.

Přestože ne vždy musí spočívat příprava prohlídky v provedení všech výše uvedených činností (zejména u prohlídek neodkladných), je žádoucí, aby přípravě byla věnována náležitá pozornost.

Analýza podnětu k provedení prohlídky znamená všestranný rozbor informací (*důkazní i nedůkazní povahy*), které dostatečně odůvodňují podezření, že hledané osoby, věci či zvířata se nacházejí na určitém místě, v určitém objektu nebo u určité osoby. Takové informace mohou být obsaženy v anonymních sděleních, v oznámeních podaných občany, v dosud shromážděných materiálech nebo mohou vyplynout z dané situace. Cílem analýzy podnětu k provedení prohlídky je zejména:

- ☉ určení stupně podezření, že se hledané objekty nacházejí na určitém místě,
- ☉ ztotožnění místa, objektu nebo osoby, které je nutno prověřit,
- ☉ určení počtu a rozsahu prověřovaných objektů,
- ☉ alespoň druhové určení hledaného objektu.

Obstarání právních náležitostí k provedení prohlídky znamená zejména včasné zajištění příkazu k provedení prohlídky, pokud je potřebný (§ 83, 83a, 83b TrŘ), od příslušného orgánu činného v trestním řízení. V některých případech je vhodné zajistit alespoň souhlas majitele objektu k provedení prohlídky (např. v případě anonymního oznámení o uložení nástražného výbušného systému atp.).

V případech, kdy se prohlídka provádí na základě zákona o Policii České republiky (§ 17, 18, 19, 20b, 20d, 20e PolZ), právní legitimace vyplývá přímo ze zákona a zvláštního příkazu nebo souhlasu k provedení prohlídky není zapotřebí.

Shromáždění a analýza informací významných pro přípravu a provedení prohlídky se týká zejména taktických informací o prohledávaném objektu (např., kde se objekt nachází, přístupové cesty, kolik vchodů a východů objekt má, stavební a konstrukční zvláštnosti atp.). Nezanedbatelné je i zjištění informací o zajištění objektu (např. objekt hlídán psem, speciální vchodové dveře atp.) a o činnosti, jaká se v objektu provádí, k čemu objekt slouží atp. Dále jde o informace o osobách, u nichž bude prohlídka provedena nebo kterým prohledávaný objekt patří (např. zjištění profese, zálib, způsobu života, zdravotního stavu, vztahů mezi členy rodiny, zda jsou v objektu malé děti, kolik osob se může v objektu nacházet atd.).

Cílem této činnosti je příprava podkladů umožňujících stanovení potřebných sil a prostředků nutných k provedení prohlídky, taktických záměrů a vypracování plánu prohlídky, včetně přípravy ke vstupu do objektu za použití prostředků k překonání případného odporu či překážky.

Výběr vhodných technických prostředků je podmíněn zejména charakterem hledaných objektů (např. zbraně, výbušniny, drogy). Význam pro volbu technických prostředků má však i charakter prověřovaných míst a objektů, případně informace opodstatňující předpoklad, že hledané věci budou ve speciálně připravených skrýších. Mezi technické prostředky patří jak jednoduché nástroje (např. k otevírání zámků, zjišťování a prohlížení dutin atd.), tak i značně složitější přístroje, jako jsou různé detektory nebo prostředky umožňující pozorování v infračervených paprscích apod. Vždy je nutno počítat i s prostředky k zajišťování stop a jiných věcných důkazů a technickými prostředky kriminalistické dokumentace.

Za specifický prostředek je možno považovat **služebního psa** se zvláštním výcvikem (např. hledání drog, zbraní, výbušnin).

Stanovení účastníků prohlídky se provádí na základě poznatků zjištěných v předchozí části přípravy. Počet pracovníků, kteří budou provádět prohlídku, je dán především:

- ⊕ předpokládaným rozsahem prověřovaného objektu,
- ⊕ předpokládaným množstvím a charakterem hledaných objektů,
- ⊕ počtem osob, které se v prověřovaném objektu budou pravděpodobně nacházet,
- ⊕ předpokládaným rozsahem kriminalistické dokumentace,
- ⊕ výběrem technických prostředků a jejich obsluhou,
- ⊕ zvláštností prostředí, kde bude prohlídka probíhat.

Současně je potřeba určit tzv. *pomocné osoby*, které budou zajišťovat střežení prověřovaného objektu, osob, případně nalezených objektů a budou provádět odborné práce (např. zajišťovat výpočetní techniku a její příslušenství atp.). Dále je nutno alespoň rámcově určit, kdo bude přibrán jako *nezúčastněná osoba* (svědek úkonu). Současně se určí další *přizvané osoby*, mezi něž patří např. osoba, u níž se prohlídka koná, dospělý člen domácnosti nebo zaměstnanec podniku. Samotné přibrání nezúčastněné osoby je třeba provést bezprostředně před započatím prohlídky, protože fakt zamýšleného konání prohlídky je třeba do poslední chvíle utajit.

Vypracování plánu prohlídky je výsledkem předchozí myšlenkové činnosti. Plán provedení prohlídky musí obsahovat prvky odrážející *taktické záměry* provedení konkrétní prohlídky. Takovými záměry jsou zejména:

- ⊕ stanovení vhodné doby provedení prohlídky,
- ⊕ způsob přesunu sil a prostředků na místo prohlídky,
- ⊕ pozorování před provedením prohlídky a střežení objektu,
- ⊕ určení způsobu vstupu do objektu,
- ⊕ určení způsobu postupu při prohlídce,
- ⊕ určení způsobu dokumentace průběhu a výsledků prohlídky,
- ⊕ rozhodnutí, zda se obviněný bude účastnit prohlídky nebo zda postačí účast dospělého člena rodiny.

Tyto prvky jsou v plánu zpracovány formou úkolů pro jednotlivé pracovníky policie.

Instruktaž účastníků prohlídky zahrnuje seznámení policistů, kteří budou prohlídku přímo provádět, nebo alespoň zajišťovat nerušený průběh a dokumentaci výsledků prohlídky, s jejich úkoly, podání popisu hledaných objektů, seznámení s plánkem prohledávaného objektu atd. Instruovat je potřeba i osoby nezúčastněné a ostatní přizvané osoby, zejména o jejich právech a povinnostech a o tom, jak se mají při prohlídce chovat. Instruktaž policistů se provádí bezprostředně před výjezdem na místo prohlídky (pokud je třeba, dokončí se na místě samém). Instruktaž nezúčastněných osob a dalších přivzatých osob se provádí přímo na místě prohlídky v jejím přípravném stadiu.

§ 3 Metodika provedení domovní a osobní prohlídky

Volba taktiky provádění prohlídek se různí zejména podle charakteru, rozsahu a specifických zvláštností prověřovaného objektu, případně podle charakteru hledaných věcí. Zobecněné zkušenosti však potvrzují, že ve všech případech prohlídky můžeme rozlišovat čtyři vzájemně se doplňující stadia:

- ⊕ **přípravné stadium** (*spočívající v provedení předběžných opatření na místě prohlídky, jakými jsou např. sdělení osobě, že u ní bude provedena prohlídka, předání příkazu k prohlídce, předběžný výslech atd.*),
- ⊕ **přehledné stadium** (*spočívající v získání přímého celkového přehledu o prověřovaném objektu*),
- ⊕ **detailní stadium** (*spočívající v podrobném prověření objektu*),
- ⊕ **závěrečné stadium** (*spočívající v následné kontrole objektu, verifikaci průběhu a výsledků prohlídky atp.*).

1. Metodika průběhu domovní prohlídky

Domovní prohlídka je vyšetřovací úkon, který lze provést, je-li důvodné podezření, že se v bytě nebo jiné prostoře sloužící k bydlení nebo v prostorách k nim náležejících nalézá věc nebo osoba důležitá pro trestní řízení. Provést domovní prohlídku lze pouze na základě příkazu k domovní prohlídce, který je oprávněn vydat předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce (srov. § 82, 83 TrŘ).

Přípravné stadium

Při provádění domovní prohlídky zahrnuje přípravné stadium zejména tyto činnosti:

- ⊕ předchozí pozorování nebo střežení objektu bezprostředně před provedením prohlídky,
- ⊕ přesun policejních orgánů na místo prohlídky,
- ⊕ seznámení osoby, u níž se prohlídka koná, s faktem provedení prohlídky a předání příkazu k domovní prohlídce,
- ⊕ vstup do obydlí (*pokud osoba, v jejímž obydlí se má provést prohlídka, klade odpor nebo použije překážky ke vstupu do obydlí, mohou policejní orgány po předchozí marné výzvě odpor či překážku překonat – srov. § 85a TrŘ*),
- ⊕ přibrání nezúčastněné osoby,
- ⊕ předběžný výslech osoby, u níž se prohlídka koná (*s cílem vydání věci důležitých pro trestní řízení*),
- ⊕ zjištění totožnosti a vykázání nebo soustředění osob, přítomných v bytě, do určitého prostoru,

- ☉ poučení osoby nezúčastněné i domácích osob o jejich právech a způsobu chování po dobu prohlídky,
- ☉ stanovení a zajištění určeného režimu v prověřovaném obydlí po celou dobu průběhu prohlídky.

Přehledné stadium

Při provádění domovní prohlídky zahrnuje předběžné stadium zejména:

- ☉ provedení orientační prohlídky obydlí a jeho příslušenství za doprovodu domácí osoby, nebo osoby, u níž se prohlídka koná,
- ☉ provedení případných korekcí plánu prohlídky a upřesnění úkolů jednotlivých policistů,
- ☉ provedení orientační dokumentace prohledávaného obydlí, poskytující obraz o rozloze a umístění prohledávaných objektů, jakož i stavu obydlí před započatím detailního stadia prohlídky.

Detailní stadium

Domovní prohlídka pokračuje detailním stadiem, které zahrnuje zejména:

- ☉ systematické a detailní prověřování obydlí, včetně přilehlých prostor (v souvislosti s charakterem hledaných objektů se doporučuje věnovat zvýšenou pozornost zejména stejnorodosti materiálu omítky vnitřních a vnějších stěn, rozměrům jednotlivých místností včetně stropů, větracím otvorům a šachtám, obložení stěn, trámům půdních prostor, podlahám místností, sypkému materiálu, nábytku, šatstvu, popelnicím, odpadkovým košům, kamnům, pecím, krbům, jejich komínům, výpočetní technice, jejímu příslušenství, připojení do sítě atp.),
- ☉ identifikaci nalezených osob, věcí nebo zvířat,
- ☉ dokumentaci nalezených objektů na místě jejich nálezů,
- ☉ ohledání odhalených skříní (i prázdných) a zajištění stop nacházejících se na nalezených věcech a uvnitř skříní,
- ☉ zajištění *podezřelých věcí*, jejichž obsah není možno na místě zjistit (např. elektronické diáře se zakódovaným přístupem k datům atd.), je-li důvodné podezření, že obsahují informace důležité pro trestní řízení.

Přítom nezúčastněná osoba postupuje společně s policejními orgány a je seznamována s případným nálezem věci a místem, kde byly tyto věci nalezeny. Nalezené věci se po zadokumentování místa jejich nálezů soustředí na vyhrazeném místě. Místa nálezů věci a pojmenování s identifikačními údaji se uvádějí do protokolu o domovní prohlídce. Pohyb osoby, u níž se prohlídka provádí, musí být stále střežen, aby ve vhodném okamžiku nemohla zničit hledanou věc, zmocnit se ukryté zbraně nebo uprchnout atp.

Závěrečné stadium

Pokud je ukončeno detailní stadium domovní prohlídky, doporučuje se v závěrečném stadiu:

- provést kontrolu prověřovaného obydlí za účelem zjištění, zda byl prověřen celý objekt,
- provést kontrolu za účelem zjištění způsobených škod na majetku,
- uvést obydlí do původního stavu (pokud je to možné),
- provést dokumentaci způsobených škod na majetku,
- provést verifikaci pořízené dokumentace (*protokolu atp.*) o průběhu a výsledcích prohlídky,
- předat opis protokolu o provedení domovní prohlídky osobě, u níž se prohlídka konala.

2. Metodika průběhu osobní prohlídky

Osobní prohlídku lze vykonat, pokud je důvodné podezření, že určitá osoba má u sebe věc důležitou pro trestní řízení, nebo u osoby zadržené, zatčené nebo která se bere do vazby, je-li podezření, že má u sebe zbraň nebo jinou věc, jíž by mohla ohrozit život nebo zdraví vlastní nebo cizí (srov. § 82 odst. 3, 4 TrŘ).

Pokud existují důvody k provedení osobní prohlídky, je k jejímu nařízení oprávněn předseda senátu, v přípravném řízení státní zástupce nebo s jeho souhlasem policejní orgán. Osobní prohlídku může policejní orgán provést i bez příkazu nebo souhlasu státního zástupce, pokud příkazu nebo souhlasu nelze předem dosáhnout a věc nesnese odkladu, anebo jestliže jde o osobu přistiženou při činu nebo o osobu, na níž byl vydán příkaz k zatčení nebo která se bere do vazby (srov. § 83b odst. 1, 4, § 82 odst. 4 TrŘ). Osobní prohlídku provádí vždy osoba stejného pohlaví za přítomnosti osoby nezúčastněné (taktéž stejného pohlaví). Doporučuje se, aby osobní prohlídku vykonávali dva pracovníci policie (jeden provádí prohlídku, druhý zajišťuje bezpečnost), zejména je-li důvodné podezření, že osoba má u sebe zbraň.

Přípravné stadium

Při provádění osobní prohlídky spočívá přípravné stadium zejména:

- v přibrání nezúčastněné osoby,
- v seznámení osoby, u níž se prohlídka koná, s faktem provedení prohlídky,
- v předání příkazu k provedení prohlídky (pokud se prohlídka nekoná bez příkazu z důvodu neodkladnosti nebo z důvodů uvedených v § 82 odst. 4 TrŘ),
- v provedení předchozího výslechu (pokud není situace neodkladnosti),
- v poučení osoby nezúčastněné o jejích právech,

- ve vyzvání osoby, u níž je prohlídka prováděna, aby odložila zavazadla a zaujala základní postoj (čelem ke stěně, ruce mírně rozpažené, opřené o stěnu, nohy rozkročené ve vzdálenosti asi jednoho kroku od stěny).

Přehledné stadium

Při provádění osobní prohlídky spočívá přehledné stadium v prověření, zda osoba nemá u sebe zbraň (provádí se pohmatem přes oděv) a v případném odnětí zbraně. Po prověření této skutečnosti se osoba vyzve, aby zaujala další postoj vhodný k provádění detailní prohlídky.

Detailní stadium

Detailní stadium osobní prohlídky spočívá zejména v systematickém prohledání:

- jednotlivých částí svrchního oděvu a pokrývky hlavy (oděv se postupně svléká) a odnímání nalezených věcí,
- spodního prádla (prádlo se postupně odkládá), ponožek, bot a odnímání nalezených věcí,
- těla (nejprve účes, obvazy, protézy, nakonec přirozené otvory těla) a odnímání nalezených věcí,
- zavazadel a jiných objektů, které má osoba při sobě, a odnímání nalezených věcí důležitých pro trestní řízení.

Závěrečné stadium

Závěrečné stadium osobní prohlídky zahrnuje zejména:

- kontrolu oděvu, zda byl řádně prověřen, jakož i kontrolu místa prohlídky, zda zde prověřovaná osoba něco neodhodila atp.,
- předání oděvu prohledávané osobě (může jít o náhradní oděv, jsou-li důvody, pro které není možno oděv osobě vrátit),
- provedení soupisu nalezených a odňatých věcí a zpracování protokolu o osobní prohlídce,
- verifikace průběhu a výsledků prohlídky,
- předání opisu protokolu o osobní prohlídce nebo potvrzení o výsledku úkonu a převzetí odňatých věcí.

§ 4 Základní taktické zásady prohlídky

Na základě zobecnění poznatků kriminalistické činnosti se doporučuje při provádění prohlídek dodržovat následující základní taktické zásady:

1. Překvapivost

Osoby mající v držení hledané věci či zvířata nebo ukrývající hledané osoby předpokládají možnost provedení prohlídky. Počítají však i s právní ochranou určitých objektů. Překvapivost se tedy musí vztahovat na provedení prohlídky v určitém čase tak, aby bylo znemožněno zničení věcí (např. listin a dokladů) nebo přemístěním hledaných objektů na jiná místa. Dodržení této zásady lze dosáhnout zejména utajením faktu rozhodnutí o provedení prohlídky určitého objektu a zamezením úniku informací o připravované prohlídce.

2. Systematičnost

Systematický postup při prohlídce vylučuje chaotičnost, neprověření některých míst objektů nebo prověření některých míst opakovaně různými pracovníky. Vhodný systém postupu je třeba zvolit podle charakteru a rozsahu prověřovaného objektu.

Doporučují se zejména následující postupy pohybu na místě:

- **rajónový** (*objekt se rozčlení do předem určených částí, které se prohledávají současně nebo postupně, podle pokynů vedoucího prohlídky*),
- **vstřícný** (*policisté prohledávají objekt postupem proti sobě a v určitém bodě se setkávají*),
- **koncentrický** (*postupuje se od vnějších hranic prověřovaného objektu do jeho středu*).

Při praktickém výkonu prohlídek často dochází ke kombinaci těchto postupů.

3. Důslednost

Zásada důslednosti doplňuje zásadu systematičnosti. Objekt musí být prověřen nejen systematicky, ale i důsledně. Pouze tehdy, dodrží-li se obě zásady, lze po skončení prohlídky (i když se hledané věci či osoby nenaleznou) učinit dostatečně opodstatněný závěr o výsledku prohlídky.

Nejčastějším zdrojem chyb při prohlídkách je právě nedodržení zásady důslednosti. Často se totiž nevěnuje pozornost místům vzbuzujícím odpor (např. septiky, nádoby na odpadky atp.) nebo místům, jejichž prohlídka vyžaduje překonání etických a psychických zábran (např. dětská postýlka, v níž leží dítě, zavinovačka a pleny kojence, protézy, tělní dutiny atp.).

4. Pozorování osoby, u níž se prohlídka koná, a ostražitost

Dodržování této zásady napomáhá nerušenému průběhu prohlídky a dosažení jejího cíle. Uvedená zásada spočívá zejména:

- v soustavném pozorování osob, u nichž se prohlídka koná,
- v okamžité reakci na každý náznak pokusu narušit prohlídku (zamezení pokusu o útěk osoby, zničení věcí, napadení účastníků prohlídky, sebepoškození osob, atp.),

- v reakci na projevy zvýšeného emocionálního napětí u pozorované osoby (znovu nebo velmi podrobně prohlédnout místa, jejichž prověřování způsobuje u pozorované osoby zvýšené emocionální napětí),
- v dodržování bezpečnosti práce a opatrnosti při provádění prohlídky (zabránit např. úrazům elektrickým proudem, pádům z výšky atp.).

5. Utajení skutečností zjištěných při prohlídce

Při provádění prohlídek může být zjištěna řada skutečností majících vztah k trestní věci, ale i skutečností majících vztah k intimním stránkám života osoby, u níž se prohlídka provádí. Není přípustné v průběhu prohlídky vyvozovat a pronášet nahlas před přítomnými účastníky závěry o skutečnostech souvisejících se způsobem života a o intimních stránkách života osoby či rodinných příslušníků osoby, u níž se prohlídka koná. Ohledně těchto skutečností lze odepřít poskytnutí informací sdělovacím prostředkům (§ 8a TrŘ), v přípravném řízení je možno odepřít právo nahlížet do spisu (§ 65 odst. 2 TrŘ).

§ 5 Dokumentace průběhu a výsledků prohlídky

O průběhu a výsledcích prohlídky se vyhotoví **protokol**. V kriminalistické praxi se pro protokol o prohlídce ustálila určitá forma, která vychází z požadavků § 55 TrŘ a ze struktury protokolu o ohledání místa činu. Základní strukturu protokolu o prohlídce tvoří úvodní, popisná a závěrečná část.

Úvodní část protokolu o prohlídce má obsahovat zejména:

- název útvaru Policie ČR a číslo vyšetřovacího spisu,
- na základě jakého příkazu byla prohlídka vykonána,
- specifikaci prověřovaného objektu,
- jméno, příjmení a data narození osoby přítomné při prohlídce,
- jméno, příjmení a data narození nezúčastněné osoby,
- jméno, příjmení a funkci osob provádějících prohlídku,
- fakt o předání příkazu k prohlídce (*případně proč nebyl předán*),
- stručný výsledek předchozího výsledku,

Popisná část protokolu o prohlídce by měla obsahovat zejména:

- popsání vlastního průběhu prohlídky,
- kde a jaké věci byly nalezeny, jejich přesné označení,
- podrobný popis úkrytů a skryšů,
- použití technických prostředků a jejich výsledky.

Závěrečná část protokolu o prohlídce by měla obsahovat zejména tyto skutečnosti:

- identifikační údaje nalezených a zajištěných věcí, zvířat či osob,
- jak bylo s nalezenými objekty naloženo,
- zda došlo k poškození majetku a v jakém rozsahu,
- důvody poškození majetku,
- seznam příloh a odkazy na další dokumentaci (*plánky, náčrtky, fotodokumentaci, videozáznam*),
- seznam zajištěných stop a jak s nimi bylo naloženo,
- čas zahájení a ukončení prohlídky,
- námítky, stížnosti a vyjádření osob účastnících se prohlídky,
- potvrzení o převzetí opisu protokolu osobou, u níž se prohlídka konala,
- podpisy všech účastníků prohlídky.

Pokud některý z účastníků prohlídky odmítne protokol podepsat, je třeba tuto skutečnost do protokolu poznamenat s uvedením důvodu. Opis protokolu o prohlídce se předá osobě, u které se prohlídka konala a slouží jí jako potvrzení o provedení prohlídky a odnětí nalezených věcí.

Důležitou součástí dokumentačního procesu je využití dalších dokumentačních metod, které doplňují slovní popis uvedený v protokolu a které jej činí názornějším. Jde zejména o **plánky, náčrtky, fotografie, videozáznam**.

Tyto dokumentační metody slouží ke zvýšení *názornosti* fixace nalezených osob, zvířat a věcí, jejich stavu a místa nalezení a zajištěných stop. V případě odhalení speciálně vybudovaných úkrytů a skryšů je nezbytné pořídit náčrtky a plánky jejich umístění v prověřovaném objektu a fotodokumentaci jejich postupného odkrývání.

Dokumentační metody poskytují názornou informaci o průběhu a výsledcích prohlídky a přispívají k objektivnosti jejího hodnocení.

§ 6 Hodnocení výsledků a průběhu prohlídky

Každé konání prohlídky je potřeba vyhodnotit, bez ohledu na to, zda má kladný nebo negativní výsledek. Hodnocení se týká jednak postupu orgánů činných v trestním řízení a jednak dosažených výsledků prohlídky. Při hodnocení postupu orgánů provádějících prohlídku se hodnotí zejména úroveň organizačního a technického zabezpečení prohlídky a její průběh, případné chyby a nedostatky a kladné stránky výkonu prohlídky. Hodnocení výsledků prohlídky slouží k určení významu zajištěných osob a věcí pro trestní řízení, pro plnění dalších úloh Policie ČR, pro změnu vyšetřovací situace a volbu prostředků jejího řešení (některé zajištěné věci mohou být použity jako důkazy ve vyšetřované věci, jiné se mohou vztahovat k dosud neobjasněným trestným činům a bude třeba provést zjištění jejich identity, původu atp.).

Pokud prohlídka přinesla negativní výsledek (nepotvrdilo se důvodné podezření, že se v prověřovaném objektu nacházejí osoby, zvířata nebo věci důležité pro trestní řízení), doporučuje se hodnocení zaměřit zejména na příčiny neúspěchu. Příčinami negativního výsledku prohlídky mohou být zejména:

- nekvalitní nebo klamně informace, na jejichž základě bylo přikročeno k nařízení prohlídky (např. nepravdivé anonymní oznámení o uložení nástražného výbušného systému),
- pochybení v přípravě a provádění prohlídky.

Vyhodnocení průběhu a výsledků prohlídky má nesporný význam nejen z hlediska volby dalšího postupu vyšetřování, ale i z hlediska zdokonalování profesní úrovně pracovníků policie při realizaci tak složitého a náročného úkonu, jakým prohlídka bezesporu je.

Literatura

PADYŠÁK, P. a kol. Kriminalistická dokumentace vyšetřovacích úkonů. Praha : Institut pro výchovu a vzdělávání Federálního ministerstva vnitra, 1992

PJEŠČAK, J., BĚLKIN, R. S. a kol. Kriminalistika. Díl II. Praha : Federální ministerstvo vnitra, 1984

TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie České republiky, 1999

ZAVALIDROGA, Š. a kol. Kriminalistická taktika. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1995

II. Zvláštní část

G

Obecné otázky metodiky vyšetřování

Kapitola 42 Pojem a systém metodiky vyšetřování

§ 1 Pojem a funkce metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů

Až doposud jsme v učebnici pojednávali o poznatcích a metodách, které jsou v zásadě aplikovatelné při vyšetřování jakéhokoli trestného činu. Proto bylo namíště označit předchozí část jako *obecnou část kriminalistiky*.

V následujících kapitolách budou obsaženy partie, které se vztahují jen k určitým skupinám trestných činů. Tuto část můžeme označit jako **zvláštní část kriminalistiky**, nazývanou též **metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů**. Potřeba této zvláštní části vyplývá z velké variability trestné činnosti a z velké variability stop. Kdyby existovala pouze obecná část kriminalistiky, musel by orgán činný v trestním řízení při použití univerzální metody v rámci objasňování a vyšetřování konkrétního skutku trestného činu uskutečnit příliš dlouhý „aplikační skok“. Univerzální metody jsou příliš obecné a obsahově dosti chudé, jejich přizpůsobení konkrétním okolnostem případu vyžaduje vysoký stupeň tvořivosti a je časově náročné. Časový faktor je při vyšetřování trestných činů mimořádně důležitý, a proto snahou kriminalistické vědy je, poskytnout praxi rychle aplikovatelné metody a poznatky, „šité na míru“ potřebám vyšetřování určité homogenní skupiny trestných činů. Takové metody jsou konkrétnější a obsahově bohatší, mohou být snáze a rychleji použity. Vytvářet tyto skupinové metody je možné proto, že samotné trestné činy a jejich stopy, přes jejich jevovou pestrost, lze seskupovat do jistých skupin na základě podobnosti.

Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů zkoumá zákonitosti vzniku stop *určitého druhu trestných činů* a na jejich základě modifikuje obecné kriminalistické metody tak, aby vyhovovaly podmínkám odhalování, vyšetřování a prevence jednotlivých druhů trestných činů. Z těchto přizpůsobených poznatků a metod vytváří metodika nový celistvý systém, vyznačující se vnitřní strukturou.

Termínem „metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů“ (v jednotném čísle) se označuje zvláštní část kriminalistické vědy. „Produkt“ vědeckého poznání, adresovaným praxi, jsou potom tzv. „jednotlivé metodiky“¹, z nichž každá je určena pro odhalování, vyšetřování a prevenci jednoho druhu trestných činů. Těchto jednotlivých metodik je mnoho.

Metodika se vztahuje ke třem druhům činností, z nichž každý se vyznačuje jistými specifiky obsahu i právní formy:

- ☉ *k odhalování trestných činů* (aktivnímu vyhledávání signálů, z nichž vyplývá podezření, že byl spáchán trestný čin); probíhá zpravidla v tzv. předprocesním stadiu mimo rámec trestního řízení a řídí se převážně policejním právem,
- ☉ *k vyšetřování trestných činů* jako procesní formě přípravného řízení upravené trestním řádem,
- ☉ *ke kriminalistické prevenci* trestných činů, realizované převážně mimoprávními prostředky.

Z důvodu úspornosti používáme v dalším výkladu zkrácený termín „metodika vyšetřování“, pod nímž rozumíme zpravidla všechny tři naznačené oblasti (tj. nejen vyšetřování, nýbrž též odhalování a prevenci).

Metodika vyšetřování jako část kriminalistické nauky má dvě funkce:

Poznávací funkce metodiky spočívá v tom, že studuje jednotlivé homogenní skupiny trestných činů a pro tyto skupiny podává výstižný popis jejich

- ☉ kriminalistické charakteristiky,
- ☉ typických stop vznikajících při jejich páčání,
- ☉ typických vyšetřovacích situací utvářejících se při jejich vyšetřování.

K tomuto popisu dospívá kriminalistická nauka zevšeobecněním, analýzou a syntézou velkého množství empirických dat z vyšetřovací praxe.

Formativní funkce metodiky tkví v tom, že vytváří celistvé komplexy kriminalistických metod, vhodných pro vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Jde o *typové modely* činnosti vyšetřovatele. Každá jednotlivá metodika jako celek plní v praxi roli komplexní metody, jde o druh tzv. strukturální kriminalistické metody.

Metodiky jsou pro praxi užitečné tím, že slouží jako návod k sestavení konkrétního programu vyšetřování v jednotlivém případě. Takový návod ulehčuje a zrychluje postup vyšetřovatele, který se často nachází v extrémních podmínkách časové tísně, nedostatku informací, psychického stresu, nebezpečí opakování trestného útoku apod.

V literatuře se lze setkat s tvrzením, že metodika je jakýmsi *algoritmem* vyšetřování, což však lze říci pouze v přeneseném slova smyslu. Matematický algoritmus je závazný program konečného počtu operací, v němž je každý krok jednoznačně předepsán – tuto podmínku splňuje např. počítačový program. Sestavit takový algoritmus pro

vyšetřování trestných činů je velmi obtížné vzhledem k nesmírné variabilitě trestné činnosti a variabilitě vnějších podmínek vyšetřování.

V kriminalistické činnosti se lépe osvědčuje vypracovávat takto přísně formalizované algoritmy, mající buď podobu počítačových programů nebo jednodušších forem (blokových schémat, grafů, diagramů), pouze pro časově krátké úseky vyšetřování, nikoli pro celý jeho průběh. Zvláště užitečnou roli sehrávají tyto pomůcky v počátku vyšetřování, poznamenaném kritickým nedostatkem času.

Užitečné je sestavovat formalizované a vysoce instruktivní návody pro tzv. **první zásah na místě činu** u takových mimořádných událostí, jako jsou havárie, požáry, výbuchy, letecké a železniční nehody, hromadné silniční nehody, teroristické útoky, únosy, zadržení rukojmí, bankovní loupeže apod., kde záleží doslova na každé sekundě. Koordinace činnosti velkého počtu orgánů a osob (policie, záchranných služeb, odborníků, znalců atd.) musí být zajištěna předem připraveným a detailním programem posloupných kroků a operací.

O metodikách vyšetřování jako celku však platí, že mají povahu **doporučení**. Jednotlivé kroky v nich obsažené mají zpravidla několik variant, pro jejichž výběr se musí rozhodnout sám orgán činný v trestním řízení podle konkrétních podmínek.

Shrneme-li předchozí výklad, můžeme podat tuto *definici*:

Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů je systémem tvrzení o kriminalistických charakteristikách jednotlivých druhů trestných činů, o jejich stopách a o vyšetřovacích situacích vytvářejících se při jejich vyšetřování a systémem metod, doporučených pro odhalování, vyšetřování a kriminalistickou prevenci trestných činů určitého druhu.

§ 2 Systém metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů

Zvláštní část kriminalistiky má dva oddíly: 1. obecné otázky metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů a 2. jednotlivé metodiky vyšetřování.

Obecné otázky metodiky jsou co do rozsahu jen malou částí metodiky. Patří sem problémy společné pro všechny jednotlivé metodiky, tj.:

- ☉ pojem metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, její funkce a její místo v systému kriminalistiky,
- ☉ systém metodiky vyšetřování,
- ☉ zásady metodiky vyšetřování,
- ☉ struktura jednotlivých metodik.

Jednotlivé metodiky vyšetřování tvoří převážnou část metodiky; jejich výklad nalezneme v následujících kapitolách této učebnice.

¹ V literatuře se též používá označení „díleč metodiky“.

Jednotlivých metodik bylo vypracováno již několik desítek. Do této učebnice bylo zařazeno jen několik nejfrekventovanějších metodik. V jiných pramenech bychom našli ještě např. tyto metodiky:

- ☛ metodika vyšetřování trestných činů proti životnímu prostředí,
- ☛ metodika vyšetřování úplatkářství a korupce,
- ☛ metodika vyšetřování počítačové kriminality a softwarového pirátství,
- ☛ metodika vyšetřování trestných činů vojenských,
- ☛ metodika vyšetřování trestných činů páchaných ve velkoměstech,
- ☛ metodika vyšetřování trestných činů páchaných v železniční dopravě atd.

Porovnáme-li toto třídění se systemizací trestných činů ve zvláštní části trestního zákona (kde třídícím kritériem je druhový objekt trestného činu), poznáme, že metodika vyšetřování toto trestněprávní dělení trestných činů nerespektuje. V metodice vyšetřování nejde o systematizaci ve formálně logickém smyslu, nýbrž o *typizaci* trestných činů. Kriminalistika sleduje ryze pragmatické důvody (tj. poskytnout vhodné pracovní postupy); z tohoto hlediska bylo účelné sdružit do jednotlivých skupin (typů) ty trestné činy, které zanechávají shodné stopy a které lze proto vyšetřovat shodnými metodami. Jako vhodné třídící kritérium si metodika vytvořila konstrukt tzv. **kriminalistické charakteristiky** (viz kap. 3). Znamená to, že trestné činy se shodnou kriminalistickou charakteristikou jsou seskupeny do stejné skupiny a pro ni je vytvořena samostatná jednotlivá metodika.

Kriminalistická charakteristika jako celek je dosti komplikovaná a jako typizační kritérium málo přehledná; kromě toho v počátcích vyšetřování, kdy se vyšetřovatel rozhoduje, podle které metodiky by měl vyšetřovat konkrétní trestný čin, nezná jeho celou kriminalistickou charakteristiku, nýbrž pouze některé její znaky. Proto i při vytváření metodik vyšetřování je vhodnější, aby za základ třídění trestných činů byl vzat některý *dominující znak* kriminalistické charakteristiky, který zvláště výrazným způsobem determinuje tvorbu stop a tím i postup vyšetřování. Takovým dominujícím znakem může být např.:

- ☛ motiv trestného činu (např. u metodiky vyšetřování sexuálních trestných činů),
- ☛ osobnost pachatele (např. u metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých pachatelů),
- ☛ lokalita trestného činu (např. metodika vyšetřování trestných činů páchaných ve velkoměstech).

Je-li to možné, měla by typizace trestných činů v metodice korespondovat s trestněprávní systemizací; vždy to však nelze respektovat, protože objekt trestného činu, podle něhož jsou trestné činy tříděny trestním zákonem, jen málo výrazně ovlivňuje tvorbu stop. Při kriminalistické typizaci trestných činů převládají spíše pragmatická hlediska, např. jak často se určitý druh trestných činů vyskytuje a jak je závažný. Jde-li o častý nebo velmi závažný trestný čin (loupež, vražda), „vyplatí se“ pro něj vytvořit samostatnou metodiku vyšetřování; pro vzácně se vyskytující trestné činy nejsou metodiky sestrojeny a při jejich vyšetřování se analogicky použije příbuzná metodika.

Šíře jednotlivých metodik ve vztahu k trestněprávní kvalifikaci je různá: Někdy pokrývá jednotlivá metodika jedinou skutkovou podstatu, zpravidla se však vztahuje na několik trestných činů, které se mohou nacházet i v různých hlavách zvláštní části trestního zákona.

Stejně jako všechny typizace, má i typizace trestných činů v metodice vyšetřování tu nevýhodu, že hranice mezi jednotlivými skupinami nejsou příliš ostré a se zařazováním jednotlivých deliktů do skupin jsou potíže. Z hlediska metodologického to však není žádná principiální vada. Naopak, někdy může být výhodné aplikovat při vyšetřování jednotlivého případu více metodik a z nich vybrat pouze specifické partie. Např. dopustí-li se mladistvý pachatel sexuálního deliktu, je účelné kombinovat metodiku vyšetřování trestných činů spáchaných mládeží a metodiku vyšetřování sexuálních trestných činů.

§ 3 Zásady metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů

Zásady metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů lze rozdělit do dvou skupin:

- ☛ zásady tvorby metodik,
- ☛ zásady aplikace metodik.

Pro tvorbu metodik vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů platí tři zásady:

a) Závislost obsahu jednotlivých metodik na kriminalistické charakteristice daného druhu trestných činů, zejména na způsobu jejich páchaní

Kriminalistická charakteristika a zejména pak její hlavní komponent – způsob páchaní trestného činu velmi podstatně ovlivňuje proces tvorby stop; proto musí být také metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů odvozena od kriminalistické charakteristiky.

Tato závislost se projevuje např. takto: jestliže daný druh trestných činů se vyznačuje velmi variabilními způsoby páchaní a tudíž pestrými stopami, musí být také metodika vyšetřování tohoto druhu trestných činů velmi členitá, aby obsáhla široké spektrum různých metod a prostředků. Taková metodika je sice svým rozsahem široká, ale obsahově je málo konzistentní, obsahuje mnoho výjimek a zvláštností a podíl obecně platných pravidel v ní je malý. Naopak metodika vyšetřování takového druhu trestných činů, jejichž způsoby páchaní jsou málo členité, může být více integrována.

b) Systémový přístup k tvorbě jednotlivých metodik vyšetřování

Jednotlivé metodiky by neměly být pouhým nahodilým konglomerátem poznatků a metod, nýbrž mají tvořit **systém**, vyznačující se celistvostí a strukturou. Proto je třeba, aby tvůrci metodik dokázali vystihnout subordinální a koordinační vztahy mezi jednotlivými elementy metodik a přispěli tím k větší efektivnosti metodik v praxi.

Pro praktické pracovníky je velmi vítané, pokud jednotlivé metodiky nejsou pouhou směsicí výjimek oproti obecné části kriminalistiky, nýbrž vystihují celý komplexní postup vyšetřování ve všech jeho etapách. Je pravdou, že tento požadavek vede k duplicitám některých partií ve více metodikách, ale tento nedostatek je vyvážen snadnou aplikovatelností metodik v praxi.

Moderním trendem metodiky vyšetřování je seskupování dílčích úkonů a metod do rozsáhlejších komplexů a sérií posloupných a paralelních operací, což v praxi umožňuje koncentrovat větší množství sil do kratšího časového úseku a dosáhnout tím nových efektů (např. překvapivost zásahu, znemožnění útěku pachatele apod.). Příkladem těchto komplexních operací jsou tzv. *taktické operace, první zásah na místě činu* apod.

c) Dynamičnost tvorby jednotlivých metodik vyšetřování

Zásada **dynamičnosti** požaduje, aby se metodika vyšetřování měnila a přizpůsobovala změnám samotné trestné činnosti, zejména pak proměnám způsobu jejího páchaní. Metodika musí reagovat také na legislativní novinky, na proměnlivou strukturu policejních orgánů a především na vývoj vědeckého poznání, na technický pokrok a na měnící se potřeby kriminalistické praxe. Bylo by žádoucí, aby nové jednotlivé metodiky vznikaly co nejrychleji po objevení se nových forem trestné činnosti (počítačová kriminalita, kriminalita proti životnímu prostředí apod.).

Nejdůležitější **zásadou platnou pro aplikaci jednotlivých metodik v praxi** je *zásada pružného přizpůsobování metodiky vyšetřování individuálním podmínkám vyšetřování*. Aplikace metodiky je závislá zejména na dvou skupinách faktorů:

1. na konkrétních okolnostech vyšetřovaného trestného činu,
2. na konkrétní vyšetřovací situaci, vzniklé v určitém momentu vyšetřování.

Každý skutek trestného činu je jedinečným jevem a také každý komplex podmínek vyšetřování je neopakovatelný. To znamená, že metodika vyšetřování není „receptářem“ ani rigidní šablonou, nýbrž doporučením. Vyšetřovatel musí přistupovat k aplikaci metodik tvořivě a přizpůsobovat metodická doporučení konkrétním proměnlivým podmínkám.

Literatura

- BANGO, D., NESVADBA, A. Vztah metodiky vyšetřování k iným vedným odborom. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 111–117
- JABLOKOV, N. P. Kriminalističeskaja metodika rassledovanija. Moskva : Izd. MGU, 1985
- KONRÁD, Z. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- MUSIL, J. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha : Univerzita Karlova, 1993
- SCHURICH, F. R. Zur Entwicklung einer kriminalistischen Methodik. Kriminalistik und forensische Wissenschaften. Berlin 1985, č. 57–58, s. 25–33
- VIKTORYOVÁ, J., ČENTĚŠ, J. Metodika vyšetřování – treba ju poznať? Justičná revue, 2003, č. 3, s. 273–276

Kapitola 43

Komponenty jednotlivých metodik vyšetřování trestných činů

§ 1 Obecně o komponentech jednotlivých metodik vyšetřování

Jednotlivé metodiky vyšetřování trestných činů se skládají z těchto komponentů:

1. typová kriminalistická charakteristika daného druhu trestných činů,
2. stopy typické pro daný druh trestných činů,
3. vyšetřovací situace typické pro vyšetřování daného druhu trestných činů,
4. zvláštnosti předmětu vyšetřování,
5. zvláštnosti podnětů k vyšetřování,
6. zvláštnosti prvotních vyšetřovacích a operativně pátracích úkonů,
7. zvláštnosti kriminalistických verzí, plánování a organizace vyšetřování,
8. zvláštnosti následné etapy vyšetřování,
9. zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence.

První tři části jednotlivých metodik obsahují komplexní výklad o kriminalistické charakteristice, o typických stopách a o typických vyšetřovacích situacích, příznačných pro daný druh trestných činů.

Naproti tomu všechny zbývající části jednotlivých metodik se zaměřují převážně pouze na *zvláštnosti*, jimiž se daná skupina odlišuje od jiných druhů trestných činů. Je zbytečné, aby se zde opakovaly výklady obsažené v obecné části kriminalistiky. Přesto se někdy nelze vyhnout připomenutí obecných tezí, má-li být výklad souvisle navazující. Pokud se u dané skupiny trestných činů vyskytuje jen málo specifík, nemusí v ní být zařazeny všechny uvedené komponenty.

§ 2 Podrobnější výklad o komponentech

1. Typová kriminalistická charakteristika daného druhu trestných činů

Definice kriminalistické charakteristiky je podána v obecné části kriminalistiky (viz kap. 3). V jednotlivých metodikách jsou popsány typové kriminalistické charakteristiky,

tj. takové kriminalisticky relevantní rysy trestných činů, které podstatně ovlivňují jednak tvorbu stop, jednak proces odhalování a vyšetřování daného druhu trestných činů.

Typová kriminalistická charakteristika má pro vyšetřovatele trojí význam:

- a) Od počátku vyšetřování konkrétního trestného činu usiluje vyšetřovatel o to, aby z doposud známých faktů myšlenkově zrekonstruoval *konkrétní* kriminalistickou charakteristiku vyšetřovaného trestného činu. Tuto myšlenkovou představu srovnává s typovými kriminalistickými charakteristikami popsány v metodikách a snaží se ji podřadit pod jednu z nich. Tím vlastně určí, *kteou jednotlivou metodiku by měl při vyšetřování daného případu aplikovat.*
- b) Typová kriminalistická charakteristika obsahuje generalizovaná data shromážděná z velkého kvanta shodných trestných činů – je bohatou informační bází komprimovaných dat posbíraných v dlouholeté historii boje se zločinem celými generacemi kriminalistů. Jestliže se vyšetřovatel při objasňování konkrétního trestného činu ocitne v situaci, kdy se mu nedostává část relevantních fakt (taková situace je pravidlem), potom typová kriminalistická charakteristika mu slouží jako informační zdroj, z něhož myšlenkovým postupem per analogiam *vyvozuje kriminalistické verze o chybějících faktech.*
- c) Poznatky o typických osobnostních rysech pachatelů a obětí poskytují vyšetřovateli nejen podklady k vytyčování kriminalistických verzí, nýbrž též návod k tomu, jak s těmito osobami jednat v průběhu vyšetřování (to je důležité např. pro vedení výslechu).

V typové kriminalistické charakteristice jsou obsaženy údaje o všech jejích komponentech, zejména o typických způsobech páčání, o typických osobnostních rysech pachatelů, o typických osobnostních rysech obětí, o typických motivech a o typických kriminálních situacích.

Tam, kde daný komponent nevykazuje oproti jiným druhům trestných činů žádná specifika, není zapotřebí věnovat mu samostatnou pozornost.

2. Typické stopy

Na začátku vyšetřování má vyšetřovatel k dispozici zpravidla jen malou část stop, a proto je vhodné poskytnout mu informaci nejen o tom, jaké stopy typické pro daný druh trestných činů mohou potenciálně existovat, nýbrž též o tom, kde se mohou nacházet (na jakých objektech). Je užitečné stopy diferencovat z hlediska jejich trvanlivosti a důkazní síly, čemuž může vyšetřovatel přizpůsobit pořadí, v jakém by měl různé druhy stop hledat a zajišťovat.

V jednotlivých metodikách není zapotřebí rozpracovávat metody zkoumání stop; tyto metody mají univerzální povahu, nejsou závislé na druhu trestné činnosti, a proto jsou obsaženy v obecné části kriminalistiky.

3. Typické vyšetřovací situace

Zatímco v obecné části kriminalistiky je podán souhrnný výklad o univerzálně platných rysech vyšetřovacích situací, popisují jednotlivé metodiky jejich druhově podmíněná specifika. Tato specifika se týkají hlavně stupně informační určitosti, který je u různých druhů trestných činů velmi rozdílný v závislosti na povaze vznikajících stop, na způsobu utajování, na rychlosti oznamování, na postojích pachatele, oznamovatele a svědků atd. Naproti tomu vnější podmínky, za nichž probíhá vyšetřování, jsou jen málo ovlivněny druhovými zvláštnostmi trestných činů, a proto jejich analýza v metodice může být velmi stručná.

Je velmi užitečné zabývat se v metodikách především tzv. *počátečními vyšetřovacími situacemi* (vznikajícími bezprostředně po získání prvních informací o trestném činu), protože na jejich úspěšném zvládnutí závisí úspěch dalšího vyšetřování. Přednostní pozornost je třeba věnovat též tzv. *nepříznivým vyšetřovacím situacím* (jejich hlavními představiteli jsou informačně neurčitě neboli problémové vyšetřovací situace a konfliktní vyšetřovací situace). Jednotlivé metodiky by měly obsahovat vhodné návody, jak tyto nepříznivé vyšetřovací situace zvrátit v příznivé.

4. Zvláštnosti předmětu vyšetřování

Povšechný výklad o předmětu vyšetřování je obsažen již v obecné části kriminalistiky. V metodikách je potřebné hlouběji analyzovat ty skutkové okolnosti daného druhu trestných činů, jejichž objasnění je zvlášť důležité, mimořádně obtížné nebo odchylné od jiných druhů trestných činů. Četnými specifiky se vyznačují zejména ta fakta, která sice přesahují rámec právní relevance (obecně vymezený v § 89 odst. 1 TrŘ), jsou však významná pro nalezení pramene informací o relevantních faktech (tzv. *mezeitímní fakta*) nebo pro stanovení taktiky vyšetřování (např. pro určení pořadí, v němž by měly být provedeny výslechy spoluobviněných).

5. Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Podněty k vyšetřování se u jednotlivých druhů trestných činů dosti odlišují, a proto jim metodiky věnují značnou pozornost.

Vůči některým druhům trestných činů projevuje veřejnost vysokou *kriminální citlivost*, takže nejčastějším podnětem k zahájení vyšetřování bývá **trestní oznámení** v ústní nebo písemné formě, podávané nejčastěji u policejního orgánu. Motivem k podání oznámení bývá nejčastěji individuální zájem poškozeného na zjednání nápravy (na vrácení odcizené věci, na náhradě škody) a na potrestání pachatele. Někdy bývá motivace altruistická – oznamovatel chce prospět společnosti, pomoci při ochraně veřejných zájmů před nebezpečnými pachateli. Státní orgány jsou povinny ex officio oznamovat trestné činy (§ 8 odst. 1 TrŘ).

Velmi obtížné bývá prověřování *anonymních oznámení*, podávaných písemně nebo telefonicky. Jsou v nich dosti často obsaženy dezinformace, avšak část jich je pravdivá. Motivace anonyma je velmi různorodá, např. snaha způsobit potíže nařčené osobě, vyhnout se pomstě označeného pachatele, „udělat si legraci“ z policie atd.

U některých trestných činů se vyskytují *sebeobvinění*, která zpravidla bývají pravdivá. Vzácně se však lze setkat i s nepravdivými sebeobviněními, motivovanými buď psychopatologicky (bludy) nebo snahou chránit skutečného pachatele.

Početná skupina trestných činů není vůbec oznamována, což má dva hlavní důvody:

- ⊕ buď se pachateli podaří delikt tak důkladně utajit, že se o něm nikdo nedoví,
- ⊕ nebo těm, kteří o spáchání deliktu vědí, chybí motivace k oznámení (např. jde o vědomé nadržování pachateli, o lhostejnost, o negativní vztah nebo o nedůvěru k policii a ke státním orgánům).

Společnost má zájem na tom, aby pokud možno všechny trestné činy byly stíhány, protože jejich latence demoralizuje občany, podlamuje autoritu zákona a státu, svádí k opakování deliktů. Proto zákonodárce ukládá policejním orgánům povinnost iniciativně *odhalovat latentní trestné činy* [srov. ust. § 2 odst. 1 písm. c) PolZ]. Účinným prostředkem odhalování latentní kriminality jsou mj. *operativně pátrací prostředky* (§ 158b TrŘ), zejména sledování osob a věcí (§ 158d TrŘ) a *podpurné operativně pátrací prostředky* (§ 23a–23f PolZ).

Speciálními právními předpisy je někdy uložena povinnost odhalovat latentní delikty i jiným než policejním orgánům (např. orgánům celní správy, zpravodajským službám, kontrolním, inspekčním a revizním orgánům). Tyto orgány předávají signály o trestné činnosti policejním orgánům formou trestního oznámení. V metodice vyšetřování je potřebné uvést, se kterými specializovanými orgány může policie při obstarávání podnětů spolupracovat.

6. Zvláštnosti počátečních úkonů

Okruh počátečních vyšetřovacích a operativně pátracích úkonů závisí zejména na druhu stop, na jejichž výskyt jsou tyto úkony vázány a proto bývá u různých druhů trestných činů rozdílný. Značná část těchto prvotních úkonů patří zároveň mezi úkony neodkladné. Častým počátečním úkonem bývá ohledání.

V jednotlivých metodikách je potřebné tyto počáteční úkony vyjmenovat, stanovit jejich posloupnost (podle stupně jejich naléhavosti) a poté podrobně rozebrat zvláštnosti jejich provádění. Počáteční úkony sledují cíl co možná nejrychleji zajistit důkazní a jiné kriminalisticky relevantní informace a tím vytvořit podmínky pro účinný postih pachatele. Je však vhodné mít na paměti, že jakkoli je tento úkol důležitý, není výlučný. Dostí často je nezbytné plnit v počátcích vyšetřování i jiné *neodkladné úkony obecně bezpečnostního charakteru*, jako je např. poskytnutí první pomoci zraněným osobám,

uhašení požáru, zajištění bezpečnosti silničního provozu. Tyto úkony jsou někdy tak naléhavé, že je jim třeba dát přednost před důkazními vyšetřovacími úkony. I když tato opatření nespádají do předmětu kriminalistiky, přesto je vhodné, aby o nich byla v metodikách vyšetřování zmínka, protože je nezbytná jejich koordinace s vyšetřovacími úkony. Zpravidla jsou všechny tyto úkony, ať již důkazní nebo obecně bezpečnostní povahy, skloubeny do programu tzv. *prvního zásahu na místě činu*.

7. Zvláštnosti kriminalistických verzí, organizace a plánování vyšetřování

Nejvíce místa v tomto komponentu metodik zaujímají tzv. *typické verze*. Typická verze je hypotetický model typického průběhu trestného činu určitého druhu nebo model některého typického elementu trestného činu. Význam typických verzí spočívá v tom, že při nedostatku jiných specifických informací (zejména v počátku vyšetřování) slouží jako vodítko pro vytyčování konkrétních kriminalistických verzí. Zároveň se v metodikách naznačují typické důsledky vyvozované z kriminalistických verzí a typické postupy prověrky verzí.

Mezi zvláštnosti plánování a organizace vyšetřování patří zejména tyto otázky:

- ⊕ typické etapy vyšetřování, jejich proporce a závažnost,
- ⊕ časová posloupnost úkonů,
- ⊕ formy plánování,
- ⊕ formy organizace práce, součinnost vyšetřovatele s jinými orgány.

8. Zvláštnosti následných úkonů

Po realizaci prvotních úkonů a po vytyčení vyšetřovacích verzí následuje tzv. **následná etapa vyšetřování**. Jejím hlavním obsahem je prověrka vyšetřovacích verzí. Úkolem metodik je rozpracovávat zejména zvláštnosti jednotlivých vyšetřovacích a operativně pátracích úkonů v následné etapě vyšetřování. V metodikách se uvádí, co je cílem těchto úkonů (např. jaké typické otázky jsou kladeny vyslychaným svědkům) a jaké jsou zvláštnosti taktiky jejich provádění.

Je také žádoucí v metodikách naznačit, jaká je v typických případech posloupnost a význam jednotlivých úkonů v komplexu celého vyšetřování.

9. Zvláštnosti zapojení veřejnosti a kriminalistické prevence

Široké zapojení veřejnosti do boje s kriminalitou a spolupráce občanů s policií a s orgány činnými v trestním řízení je v demokratickém státě plně oprávněným postulátem. Je však skutečností, že rozsah, metody a formy této spolupráce značně závisejí na specifických podmínkách samotného vyšetřování a na ochotě občanů ke spolupráci

a ty jsou u každého druhu trestných činů různé. V některých specifických případech je dokonce vhodné tuto spolupráci omezit nebo zcela vyloučit (nutnost utajení některých informací, ohled na bezpečnost občanů apod.).

Také možnosti kriminalistické prevence jsou velmi diferencované, protože kriminogenní faktory jsou u různých druhů trestných činů rozdílně ovlivnitelné specifickými preventivními prostředky, kterými disponuje kriminalistika. Kriminalistika má nejvíce možností v oblasti tzv. *terciární nebo situační prevence*, zatímco metody tzv. *primární prevence*, postihující hlubinné sociální kořeny kriminality, leží mimo její působnost. Např. u krádeží vloupáním rozpracovala kriminalistika řadu prostředků tzv. *technické prevence* (zabezpečovací a signalizační technika apod.). Naproti tomu např. v prevenci vražd jsou kriminalistické možnosti omezené, zde musí těžiště prevence spočívat v jiných sférách (v sociálních opatřeních, ve výchově, v léčení apod.).

Literatura

JABLOKOV, N. P. Kriminalističeskaja metodika rassledovanija. Moskva : Izd. MGU, 1985

KONRÁD, Z. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999

MUSIL, J. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha : Univerzita Karlova, 1993

SCHURICH, F. R. Zur Entwicklung einer kriminalistischen Methodik. Kriminalistik und forensische Wissenschaften. Berlin, 1985, č. 57–58, s. 25–33

H Jednotlivé metodiky vyšetřování

Kapitola 44 Metodika vyšetřování vražd

§ 1 Kriminalistická charakteristika vražd

Každá spáchaná vražda vyvolává silnou reakci veřejnosti, narušuje klidný život a pocit občanského bezpečí v širším okolí a vzbuzuje značný zájem o to, jaká opatření zaujmou státní orgány k ochraně společnosti. Úspěšné dopadení vraha a jeho spravedlivé potrestání se setkává s příznivou odezvou veřejnosti. Naopak jakýkoliv neúspěch nebo nedostatek trestního stíhání vyvolává kritiku činnosti policie, státního zastupitelství a soudů.

Nápad trestné činnosti vražd v České republice za posledních deset let a jejich objasněnost lze vysledovat z následující tabulky:

rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
zjištěno skutků	286	277	267	291	313	265	279	234	234	232
objasněnost v %	82,0	86,2	84,6	86,6	86,9	89,0	81,7	85,9	89,7	85,7

(Pramen: Kriminální statistiky Policie ČR)

V posledních deseti letech lze konstatovat změny způsobu páchaní vražd (tak např. v Praze bylo v letech 1988–1992 spácháno 10,8 % vražd střelnou zbraní, v letech 1993–1997 již 37,8 % a v letech 2002–2003 to bylo 25,2 %), motivů těchto trestných činů, různých sociálních, demografických, psychologických a jiných okolností charakterizujících danou kategorii trestných činů.

Způsoby páchaní vražd

Typické způsoby páchaní vražd lze klasifikovat podle různých hledisek. Jedním z nejdůležitějších kriminalistických hledisek je existence *přípravných jednání*. Podle tohoto kritéria lze rozlišovat vraždy s přípravou a vraždy bez přípravy.

Vraždy bez přípravy jsou takové vraždy, kdy útok následuje bezprostředně nebo velmi krátce po pachatelově rozhodnutí usmrtit oběť.

Do této kategorie vražd patří i případy, kdy úmysl někoho usmrtit sice pachatel pojme dlouho před provedením útoku jako východisko z vyhrocených interpersonálních vztahů (v některých případech si může i představovat, jak budoucí oběť umřít), ale žádné přípravné úkony neprovádí, způsob spáchání nepromyšlí. Svůj úmysl potom pachatel realizuje bezprostředně jako reakci na další vyhrocení situace. Velmi často jde o tzv. *vraždy z afektu*, páchané v emotivně vyhrocených situacích, kdy pachatelova reakce na podnět je zcela neúměrná situaci (hádky, rodinné rozeprá, šikánování rodinných příslušníků, hospodské a jiné rvačky). Po odeznění afektu se pachatel v řadě případů sám ohlásí na policii, spáchá sebevraždu nebo naopak začne provádět i dosti složitá opatření k utajení spáchaného činu.

Vraždy nepřipravované se vyznačují těmito charakteristickými znaky:

- ⊕ podmínky spáchání trestného činu jsou pro pachatele nepříznivé,
- ⊕ jsou páchany buď beze zbraně (zardoušením, utlučením, ukopáním apod.) nebo nástrojem, který měl pachatel na místě činu po ruce (kámen, železná tyč, sekera, nůž, kladivo apod.),
- ⊕ oběť mívá mnohačetná poranění, někdy poranění činí dojem nesmyslné devastace mrtvolky,
- ⊕ vražedný nástroj zůstává často zanechán pachatelem na místě činu,
- ⊕ pachatelé předem nepromyšlejí způsob své obhajoby, nepřipravují alibi.

O **připravovanou vraždu** jde tehdy, uplyne-li mezi přijetím rozhodnutí spáchat vraždu a samotným vražedným útokem delší doba, v níž pachatel vyvíjí různé aktivity k usnadnění vraždy a k jejímu utajení.

Vraždy předem připravované se vyznačují zpravidla značným stupněm promyšlenosti, přímočarosti a důraznosti útoku pachatele, důslednosti a plánovitosti mající výraz v *jednoduchosti jejího provedení*. Utajování trestného činu bývá též promyšlené, nebo vražda zůstává podle plánu úmyslně bez utajení (např. *vraždy na objednávku*, mající charakter popravky na veřejném místě).

Přípravná jednání nejčastěji spočívají:

- ⊕ ve výběru vhodné situace ke spáchání vraždy (např. ve volbě místa a času),
- ⊕ v promyšlení průběhu spáchání a utajení trestného činu (např. ve volbě mechanismu usmrcení, ve výběru a přípravě nástrojů a zbraní, dopravních prostředků, přístupových a odchodových cest, způsobu odstranění mrtvolky, v přípravě alibi atp.)

Podle mechanismu usmrcení můžeme rozlišovat vraždy, jejichž příčinou jsou:

- ⊕ *fyzikální faktory*, které se dále dělí na faktory
 - mechanické, jejichž důsledky jsou rány řezné, bodné, střelné, rány způsobené tupým nástrojem a udušení. Ze způsobů udušení se při vraždách vyskytuje strangulace (*oběšení, uškrcení, zardoušení*), zakrytí zevních dýchacích otvorů a utopení,
 - tepelné, jež představuje působení vysokých nebo nízkých teplot,
 - usmrcení elektrickým proudem,
 - jaderné záření,

- ⊕ *chemické faktory*, např. použití různých jedů, léků, eventuálně dalších chemikálií ohrožujících život a zdraví a to buď požitím ústy, vdechováním, injekcí, zavedením do některého tělesného otvoru člověka nebo vnějším působením spočívajícím v zasažení povrchu těla (např. politím kyselinou, louhem apod.), kombinace fyzikálních a chemických faktorů, např. použití střel napuštěných jedem,
- ⊕ *jiné faktory usmrcení*, např. ponechání dítěte bez potravy, nepodání inzulínu u diabetes, vyvolání smrtelné infekce apod.

Jednotlivé způsoby usmrcení se vyznačují charakteristickými stopami, jejichž znalost je důležitá pro poznání celkového mechanismu trestného činu. Soudně lékařská interpretace příznaků spatřovaných s jednotlivými smrtícími faktory umožňuje diferencovat povahu a intenzitu pachatelova jednání a někdy i příbuzné mechanismy usmrcení (např. oběšení a uškrcení) a přispět tak k odlišení vraždy od sebevraždy.

Způsoby utajování vražd

Za **typické způsoby utajování vražd** lze považovat zejména:

- ⊕ *přemístění mrtvolky* – jde o přemístění mrtvolky z místa činu na místo jiné, které je např. méně frekventované nebo skryté. Cílem pachatelova jednání je utajit místo činu a tím i svůj vztah k tomuto místu a trestnému činu;
- ⊕ *ukrytí mrtvolky* – toto jednání je vedené snahou o získání co největšího časového náskoku, který uplyne od spáchání vraždy do jejího odhalení. Současně se pachatel domnívá, že mrtvola nemusí být vůbec nalezena, případně bude-li nalezena, uplyne tolik času, že již nebude moci být určena doba ani příčina smrti. Nejčastější je zahrabání do země nebo vhození do vody, jiné způsoby (zalití do betonu apod.) jsou vzácné;
- ⊕ *rozčlenění mrtvolky* – touto činností chce pachatel zpravidla usnadnit transport, ukrytí nebo zničení mrtvolky. Rozčleňování mrtvolky za tímto účelem se nazývá *defenzivní* na rozdíl od tzv. *ofenzivního* rozčleňování, které je součástí vražedného útoku u některých vražd;
- ⊕ *ničení mrtvolky* např. spálením, rozpuštěním v žíravinách je velice vzácné;
- ⊕ *ničení stop*;
- ⊕ *ztěžování zjištění identity mrtvolky* – jde o činnost směřující ke zničení identifikačních znaků oběti (např. politím mrtvolky benzínem a zapálením, devastací obličeje atp.) nebo o odebrání a ničení osobních dokladů nebo lehce identifikovatelných předmětů (např. snubního prstýnku, hodinek s věnováním atp.);
- ⊕ *inscenace jiných skutečností* – jde o vědomé jednání pachatele, který zasahuje do důkazní situace s cílem zakrýt pravý stav věci a vzbudit mylnou představu o průběhu vyšetřovaného skutku, o osobě, která ho spáchala nebo o motivech jeho spáchání.

Vyskytují se zejména tyto **inscenace**:

- ⊕ *inscenace náhlé nenásilné smrti*, spočívající v předstírání smrti vzniklé z přirozených příčin, např. v důsledku nevyléčitelné choroby zemřelého, nedostatečného léčení nebo nedodržování léčebného režimu, stářím, je možná jen ve výjimečných podmínkách (vražda nesmí zanechat na těle oběti příliš zjevné stopy násilí);

- *inscenace nešťastné náhody* spočívá v předstírání neopatrnosti oběti, jako jsou pády z výšky, usmrcení elektrickým proudem, utopení atp. V jiných případech se pachatel snaží alespoň o to, aby jeho jednání bylo posuzováno jako jednání nedbalostní, např. při dopravní nehodě, zastřelení při čištění zbraně, zastřelení při lovu zvěře apod.;
- *inscenace nutné obrany* pachatelem spočívá v předstírání napadení a vlastní obrany proti údajnému útoku oběti. Za tím účelem pachatel vytváří potřebné stopy a k potvrzení věrohodnosti útoku si způsobuje i různá zranění;
- *inscenace sebevraždy* pachatelem využívá skutečnosti, že sebevraždy a vraždy zanechávají mnoho podobných stop; někdy se inscenují i jiné průvodní znaky sebevražd, např. dopis na rozloučenou;
- *inscenace jiného motivu* pachatelem má navodit zdání nepravého motivu činu. Nejčastěji je předstírán loupežný nebo sexuální motiv. Např. pachatel oběti odcizí hodinky nebo šperky, vypáčí uzamčenou skříň, obnaží spodní části těla oběti. Odcizených věcí se snaží pachatel zpravidla co nejrychleji zavit.

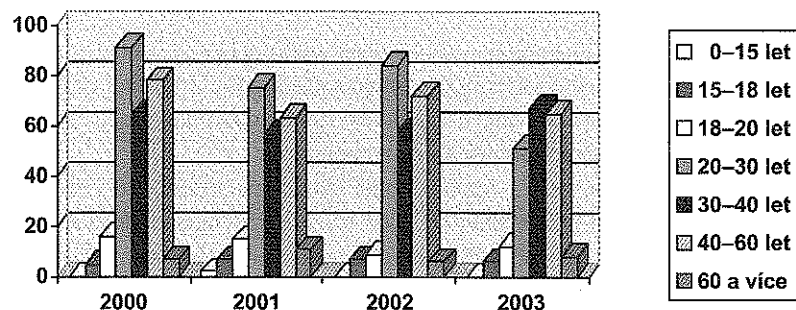
Pachatelé vražd

Další komponentou kriminalistické charakteristiky vražd je **osobnost pachatele**.

Z výsledků kriminologických výzkumů vyplývají např. tato zjištění:

- vraždy jsou páchany převážně mladými pachateli mezi 18.–30. rokem věku,
- pachatelé vražd mají poměrně nízkou úroveň vzdělání,
- velkým podílem jsou zastoupeny osoby požívající nadměrně alkoholické nápoje (tak např. v roce 2002 bylo spácháno 24,8 % objasněných vražd pachateli ovlivněnými alkoholem),
- značně vysoké je zastoupení psychopatů, přičemž často jde o agresivní a nezdrženlivé psychopaty,
- značná část pachatelů trpí oligofrenií (slabomyslností),
- oproti celkové populaci je mezi pachateli vražd více svobodných a rozvedených než ženatých.

Věkové složení pachatelů vražd ilustruje následující graf:

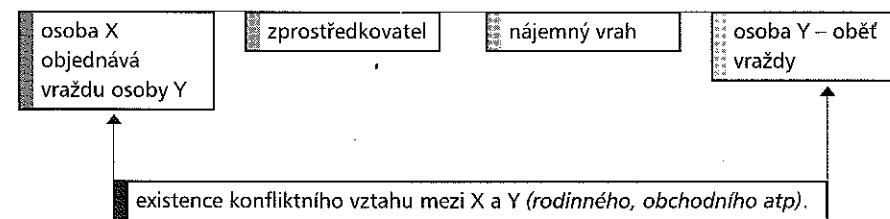
(Zdroj: Kriminální statistiky Policie ČR)

V posledním sledovaném období se množí *vraždy na objednávku*. Pachatelé těchto vražd se pravděpodobně svými psychickými a sociálními vlastnostmi odlišují od obrazu „tradičního“ vraha, avšak k potvrzení této hypotézy prozatím schází výzkumná data.

Oběti vražd

Důležitou komponentou kriminalistické charakteristiky vražd je i **osobnost oběti** vraždy.

Výsledky viktimologických výzkumů jednoznačně dokazují, že v naprosté většině případů vražd existuje *blízký vztah mezi obětí a pachatelem* vraždy. U vražd na objednávku je tento vztah zprostředkován obvykle následujícím způsobem:

V řadě případů vražd v rodinném prostředí se oběť významně podílí na vzniku kriminogenní situace (např. týrání a šikánování rodinných příslušníků atp.).

Tak např. dvaatřicetiletý muž – alkoholik vždy, když se vracel v podnapilém stavu z restaurace domů, bil svoji ženu a týral děti. Tento stav trval několik let. Když se opět jednoho dne vrátil domů, jeho žena vařila a zrovna krájela maso. Muž v opilosti začal kopat svoji dceru, která byla přítomna v kuchyni. Matka se otočila a svého muže několikrát bodla nožem do oblasti ledvin.

Nemalý význam pro spuštění vražedného útoku má i chování oběti před činem a v jeho průběhu. Někdy oběť svým chováním (např. slovní agresí, posměšky apod.) zavdává podnět k vyprovokování útoku proti své osobě, který končí smrtí.

Tak např. šestnáctiletý mladík se zamiloval do pětadvacetileté ženy, které jeho dvoření bylo příjemné, ale z chlapce si dělala pouze legraci. Jednoho večera přijala od tohoto chlapce pozvání na schůzku u řeky. Tam se mládenec pokusil ženu přemluvit k pohlavnímu styku. Mladá žena se mu vysmála a údajně řekla: „Ty na mně maturitu skládat nebudeš!“ V ten okamžik mládenec uchopil ženu za krk a zardousil ji.

U nepřipravených vražd má často oběť možnost obrany proti vražednému útoku. Pokud se oběť odhodlá k obraně, podílí se na tvorbě stop trestného činu, které mohou vést k usvědčení pachatele.

Oběti přeživší vražedný útok často velmi dobře spolupracují v průběhu vyšetřování při odhalení pachatele a dokázání trestného činu. V poslední době se však v souvislosti s aktivitami organizovaného zločinu množí případy, kdy oběti ze strachu nechtějí s orgány činnými v trestním řízení spolupracovat.

Motivy vražd

Jedním z významných komponentů kriminalistické charakteristiky a faktorem determinujícím způsob spáchání trestného činu vraždy je **motiv**. Motivů vražedných jednání pachatelů je značné množství a v poslední době lze zaznamenat jisté změny dosud obvyklých motivů. Za klasické motivy vražedných jednání můžeme považovat zejména:

- ⊕ motivy vyplývající z konfliktů v mezilidských vztazích (např. vraždy ze žárlivosti, ze msty, z nenávisti),
- ⊕ motivy zjištěné (např. vraždy loupežné, vraždy za účelem zmocnění se dědictví),
- ⊕ motivy směřující k vyhnutí se trestní odpovědnosti (např. vražda ženy po jejím znásilnění),
- ⊕ motivy sexuální, tzv. vraždy z vilnosti (projev sexuální deviace – *sadismu*),
- ⊕ útrpnost (*euthanasie*),
- ⊕ motivy politické.

Zcela specifické motivy se vyskytují u vražd novorozeného dítěte matkou (např. obava neprovdané ženy před difamujícími společenskými důsledky narození nemanželského dítěte, tíživá sociální situace).

V posledních letech se objevují na kriminální scéně *nové motivy* vražd, jimiž jsou zejména:

- ⊕ vymáhání dluhů,
- ⊕ likvidace konkurence,
- ⊕ likvidace spoluúčastníků nekalé obchodní činnosti z obavy před vyzrazením,
- ⊕ vynucování poslušnosti uvnitř zločinecké organizace,
- ⊕ rasová a národnostní nesnášenlivost,
- ⊕ vydírání.

Vzhledem ke zvýšenému zájmu společnosti na ochraně života prošetřují policejní orgány i *podezřelá úmrtí*, která nemusí být trestnými činy. Takovými případy jsou např. *sebevraždy*, kdy může být trestně odpovědná osoba mající účast na sebevraždě (§ 230 TrZ), nebo tzv. *náhla úmrtí*, kdy člověk umírá bez předchozích chorobných příznaků a smrt nastává náhle. V takových případech se zjišťuje příčina smrti a řeší se otázka, zda v konkrétním případě nedošlo ke spáchání trestného činu. Metodická doporučení k vyšetřování vražd jsou konstruována tak, že je lze aplikovat též při objasňování případů podezřelých úmrtí.

§ 2 Typické stopy

Způsob spáchání vraždy se projevuje v poměrně širokém spektru **materiálních stop**. Typické materiální stopy vražd se mohou nacházet zejména na samotném místě činu, na místě nálezu mrtvolky, v místech přípravy a utajování trestného činu, na předmětech použitých k usmrcení oběti, na oděvu a těle oběti a pachatele.

Jde zejména o tyto materiální stopy:

- ⊕ stopy obsahující informaci o vnější stavbě objektů (např. daktyloskopické stopy, stopy obuvi, stopy kousnutí, rtů, kolen a loktů, stopy na nábojnicích a střelách, stopy pneumatik motorového vozidla atp.), vhodné k individuální identifikaci,
- ⊕ stopy obsahující informaci o vnitřním složení objektu (např. stopy krve, tkání, vlasy, chlupy, sliny, sperma, povýbuchové a povýstřelové zplodiny, toxické látky, zbytky nástražného výbušného systému atp.), vhodné pro určení skupinové příslušnosti; biologické stopy obsahující DNA lze využít k individuální identifikaci,
- ⊕ stopy obsahující informace o působení energií a chemických procesů (např. stopy působení tepelné a elektrické energie, stopy poleptání atp.),
- ⊕ stopy obsahující informaci o dynamice průběhu vyšetřované události (např. stopy směru útoku a jeho intenzity, průstřel, zástřel, stopy směru vedení bodné nebo řezné rány a její umístění, stopy vlečení, stopy rdošení atp.),
- ⊕ stopy obsahující informaci o schopnostech a znalostech pachatele (např. způsob oddělení částí těla, způsob napojení palníků nástražného výbušného systému atp.),
- ⊕ stopy prostředí typického pro život pachatele (např. malé částice prachu, chemických látek atp.),
- ⊕ stopy svědčící o příslušnosti části k celku (např. zalomená špička nože nebo jiného nástroje v těle oběti atp.),
- ⊕ pachové stopy.

Při vyšetřování vražd se setkáváme i s **paměťovými stopami**. Svědci někdy pozorují skutečnosti, předcházející spáchání vraždy (existence konfliktních situací, výhrůžky pronášené před svědky, opatřování nelegálně držené střelné zbraně atp.) nebo mohou vypovědět o stavu a chování pachatele po spáchání činu (jak se choval, o čem hovořil, někomu se svěřil s faktem vraždy atp.). V některých případech existují očití svědci, kteří pozorovali průběh spáchané vraždy anebo některé její fáze. Velmi důležitým svědkem je oběť, která v případě pokusu vraždy přežije vražedný útok; ta může poskytnout mnoho relevantních informací o případné přípravě pachatele k vraždě, o vztazích mezi pachatelem a obětí, o průběhu jednání a chování pachatele po činu. Velmi důležité jsou i údaje směřující k identifikačním znakům dosud neznámého pachatele, případně i jiné údaje, které neznámý pachatel oběti před činem sdělil.

Paměťové stopy ve vědomí samotného pachatele jsou většinou velmi kvalitní. Mimořádná závažnost a výjimečnost činu způsobuje, že pachatel vnímá situaci velmi pozorně a dobře si vnímané skutečnosti pamatuje. I po činu se ve vzpomínkách k událostem často vrací, což zpomaluje proces zapomínání.

§ 3 Typické vyšetřovací situace

Při vyšetřování vražd se můžeme setkat zejména s následujícími **typickými počátečními situacemi**:

a) Zjištěné informace dovolují vyslovit podezření, že došlo k vraždě, mrtvola nebyla nalezena

Nezvěstnost osoby sama o sobě nepostačuje k vyslovení závěru, že jde o podezření z vraždy (osoba mohla odcestovat na neznámé místo, nachází se v léčebném ústavu, spáchala sebevraždu a její mrtvola nebyla nalezena apod.). K formulování takového podezření musí být navíc zjištěny další podezřelé skutečnosti.

Podezření z vraždy pohřešovaných nebo nezvěstných osob vyplývá zejména z těchto skutečností:

- jsou nalezeny stopy, svědčící o možnosti vraždy, např. krevní stopy v bytě pohřešovaného,
- existence vyhrocených konfliktů nebo zjištěné nepřátelství mezi pohřešovaným a jinými osobami, existence výhrůžných či vyděračských dopisů atp.,
- pohřešovaný neučinil žádné opatření, nasvědčující dobrovolnému odchodu (nevzal s sebou věci denní potřeby, vhodné oblečení apod.),
- nejsou zjištěny žádné důvody k tajnému přesídlení, sebevraždě apod.

Vyšetřování je v této typické počáteční situaci značně ztíženo, velké potíže způsobuje prokázání faktu násilného usmrcení člověka, neboť chybí tak významný informační zdroj, jakým je tělo oběti. Proto jsou počáteční operativně pátrací úkony zaměřeny k nalezení mrtvoly, případně zjištění poznatků k možnosti spáchání trestného činu a případnému pachateli.

b) Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin vraždy, mrtvola nebo její části jsou nalezeny, totožnost mrtvoly není známa

Vyšetřovací praxe ukazuje, že vraždy, u nichž není zjištěna totožnost oběti, zůstávají zpravidla neobjasněny.

Složitá a velmi obtížná je ztotožnění mrtvoly, která je ve značném stupni rozkladu, bez oděvu a předmětů, ke kterým by měla určitý vztah, nebo je nalezena na odlehlém místě, které navíc ani není místem spáchání trestného činu. V těchto případech je zjištění totožnosti mrtvoly prvotním a důležitým úkolem.

c) Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že došlo ke spáchání trestného činu vraždy, mrtvola nebo její části jsou nalezeny a totožnost mrtvoly je známa

V této situaci je možno zaměřit počáteční úkony na zjišťování informací nutných k vytyčení verzí o možných příčinách (vztahy oběti s okolím), motivu a pachateli trestného činu. Vyšetřování lze vést způsobem „od oběti k pachateli“.

Podobně jako při vyšetřování jiných trestných činů, i u vražd se značně odlišuje vyšetřovací situace, kdy podezřelý pachatel je znám a je mu možno sdělit obvinění, od situace, kdy podezřelý dosud není znám.

Není-li pachatel znám, je vyšetřování nutno zaměřit ke shromáždění informací směřujících k objasnění motivu, způsobu spáchání, obchodních a interpersonálních vztahů

mezi obětí a dalšími subjekty atp. Současně je třeba provádět typování v kriminalistických evidencích, porovnávání dosud neobjasněných trestných činů s nyní řešeným trestným činem, psychologické profilování pachatele atd.

V případech, že **pachatel trestného činu vraždy je znám** a bylo mu sděleno obvinění, vznikají rozdílné vyšetřovací situace v závislosti na tom, **jakou pozici zaujal obviněný ke vznesenému obvinění.** Mohou nastat tyto varianty:

- *obviněný se doznává,*
- *obviněný popírá spáchání vraždy* (popírá přítomnost na místě činu nebo přiznává svou přítomnost na místě činu, ale událost vysvětluje např. jako nešťastnou náhodu, nutnou obranu, sebevraždu).

§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování

Za typické zvláštnosti předmětu vyšetřování vražd lze považovat zejména:

- zjišťování totožnosti oběti,
- zjišťování bezprostřední příčiny smrti a příčinného vztahu mezi úmyslným jednáním pachatele a smrtí člověka,
- zjišťování místa a doby smrti,
- zjišťování způsobu spáchání a prostředků, kterými byla vražda spáchána, jakož i způsobu utajování spáchaného činu,
- zjišťování, jak bylo naloženo s vražedným nástrojem, jak bylo naloženo s věcmi pocházejícími z trestné činnosti nebo osobními věcmi a doklady oběti,
- způsob obrany oběti a její činnost před spácháním činu,
- zjišťování motivu vraždy a cíle vraždy,
- zjišťování případné existence osob, které se hodnověrně dozvěděly o přípravě nebo páchaní trestného činu vraždy a spáchání nebo dokonání trestného činu nezabránilo nebo jej neoznámilo,
- zjišťování, zda k vraždě novorozeného dítěte matkou došlo ve stavu rozrušení způsobeném porodem.

§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Proces vyšetřování vražd začíná zpravidla získáním podnětu obsahujícího určitý stupeň podezření, že byl spáchán trestný čin. Lze důvodně předpokládat, že latence vražd je nepatrná, i když určitou míru latence lze připustit u pohřešovaných osob a vražd novorozených dětí matkou, případně cizinců zdržujících se nelegálně na našem území.

Nejčastějšími podněty jsou:

- ⊕ oznámení občanů o nález mrtvol s příznaky násilného usmrcení, o výskytu části mrtvol, oznámení vraždy očitým svědkem či svědky,
- ⊕ oznámení občanů o náhlém zmizení (nezvěstnosti) určité osoby za okolností odůvodňujících podezření z úmyslného usmrcení,
- ⊕ oznámení zdravotnických pracovníků o ošetření osob s vážným zraněním nasvědčujícím tomu, že bylo způsobeno útokem jiné osoby,
- ⊕ oznámení organizací o okolnostech nasvědčujících spáchání trestného činu, např. podezřelé úmrtí zaměstnance, hosta ubytovacího zařízení apod.,
- ⊕ sebeobvinění pachatele vraždy. K sebeobvinění dochází zejména u pachatelů nepřipravených vražd, vražd v afektu mezi rodinnými příslušníky, milenci atp. Podávají-li oznámení krátce po spáchání činu, nacházejí se obvykle ve velmi špatném duševním stavu (vedoucím někdy ke spáchání sebevraždy). Při přijímání takového oznámení se doporučuje zajistit přítomnost psychologa nebo psychiatra a pachateli věnovat zvýšenou pozornost, aby nemohlo dojít k sebevraždě nebo pokusu o sebevraždu (např. skokem z okna atp.). Doznání k vraždě se v těchto případech doporučuje zaznamenat nejen protokolárně, ale i pomocí zvukového či obrazového záznamu,
- ⊕ zjištění operativně pátracích pracovníků, případně orgánů činných v trestním řízení v souvislosti s výkonem služby nebo při vyšetřování jiné trestné činnosti.

§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů

Typické počáteční operativně pátrací a vyšetřovací úkony se liší v závislosti na typických počátečních vyšetřovacích situacích.

1. Případy, kdy mrtvola nebyla nalezena

V případech, *kdy mrtvola dosud nebyla nalezena*, je třeba zaměřit počáteční úkony k nalezení pohřešované osoby. Za typické počáteční úkony lze považovat zejména:

Výslech oznamovatele a osob blízkých pohřešované osobě

Při výslechu těchto osob je třeba pamatovat, že mezi nimi může být i pachatel vraždy. Proto je vhodné výslechem zjišťovat i jejich vztah k pohřešované osobě, případně konflikty a informace vhodné k prověření jejich alibi atp. Při hodnocení výpovědi je třeba mít na zřeteli, že jejich výpovědi mohou být lživé.

Cílem výslechu je zjistit zejména okolnosti a informace o době a okolnostech, za kterých byla pohřešovaná osoba naposledy spatřena, zjistit podrobný popis pohřešované osoby a jejího oblečení, způsob života, zvyky, styky, vztahy, plány do budoucna, zdravotní stav, informace podporující domněnku, že se mohla stát obětí vraždy.

Pátrání po pohřešované osobě

Pátrání se nejprve zaměřuje do míst posledního a předpokládaného pobytu pohřešované osoby a postupně podle potřeby se rozšiřuje i do dalších míst. Do pátrání po pohřešované osobě se doporučuje zapojit v co největší míře veřejnost. Ve vymezených prostorách (např. místa nález motorového vozidla, jejímž vlastníkem je pohřešovaný atp.) jsou často organizovány pátrací akce s cílem nalézt pohřešovanou osobu nebo její mrtvolu. Přitom se využívá služebních psů, speciální techniky, případně požárníků nebo vojenských jednotek. Administrativní pátrání je zaměřeno na srovnávání údajů získaných v průběhu pátrání s údaji obsaženými v evidencích neznámých mrtvol a kosterních nálezů. V případě podezření, že některá z mrtvol neznámé totožnosti odpovídá pohřešovanému, je zapotřebí provést úkony k ověření totožnosti.

Prohlídka bytu, různých nebytových prostor a pracoviště pohřešované osoby

Cílem prohlídky je nalezení možných nebo předpokládaných stop vraždy, případně výhružných dopisů nebo dopisů na rozloučenou, dokladů či poznámek vztahujících se např. k nekalým obchodním transakcím atp. Prohledávají se osobní věci, korespondence, záznamy, telefonní seznamy, úkryty, zkoumají se databáze počítačů a elektronické záznamy apod.

Šetření za účelem zjištění a prověření informací o způsobu života, stycích a majetkových poměrech pohřešované osoby

Jde zejména o úkony směřující k odhalení, získání a prověření informací o rodinných vztazích, majetkových poměrech, zálibách, zájmech, podnikatelských aktivitách, stycích atp.

Zadržení korespondence

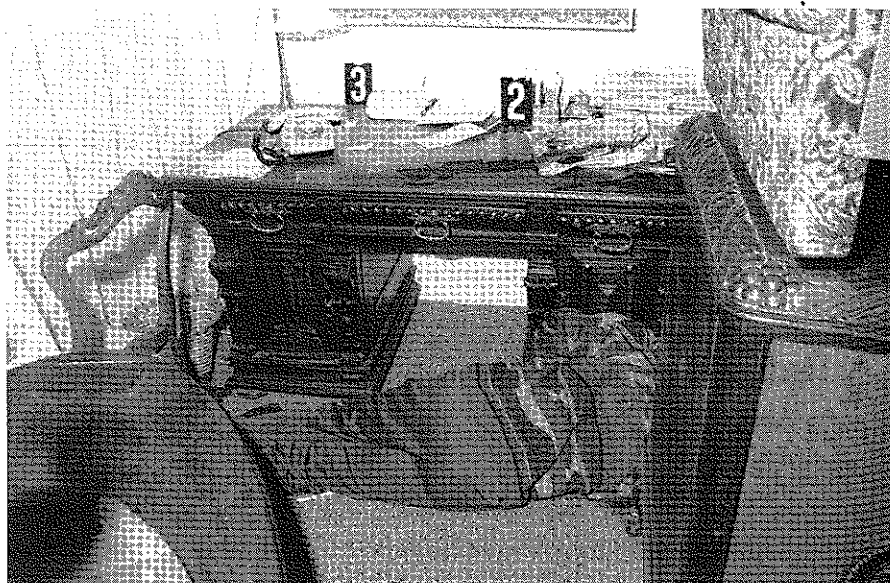
Korespondenci, která dochází na jméno pohřešované osoby, je nutno analyzovat s cílem rozšířit okruh informací o pohřešovaném a jeho aktivitách. V případech obdržení dopisu od pohřešovaného je nutno vyšetřit okolnosti jeho odeslání a podrobit jej písmoznaleckému zkoumání.

Prověření pravdivosti výpovědi vyslechnutých osob

Jde zejména o prověrku údajů o vztazích vyslechnutých osob k pohřešované osobě a prověrku jejich alibi na kritickou dobu atp.

2. Případy, kdy mrtvola byla nalezena

V případech, *kdy mrtvola byla nalezena*, je třeba počáteční úkony zaměřit ke zjištění či ověření totožnosti nalezené mrtvolky a získání informací o příčině a mechanismu usmrcení, případném způsobu spáchání a jeho okolnostech, informace k osobě zemřelého, motivech atp. V těchto případech jsou prvotními úkony zejména:

Obr. 44.1: Orientační snímek polohy obětí.

Obr. 44.2: Podrobný snímek stopy střely na stěně a krevních stop.

Výslech oznamovatele

Výslech oznamovatele je zaměřen zejména na zjištění, kdy, kde a za jakých okolností oznamovatel mrtvolu našel, zda mrtvého zná či nikoliv, zda v okolí nenalezl zbraň nebo něco jiného. V případě, že oznamovatel vyrušil pachatele, směřuje výslech zejména ke zjištění identifikačních znaků pachatele, směr a způsob opuštění místa činu.

Pronásledování pachatele

Pronásledování pachatele z místa činu nebo pátrání po tzv. horké stopě je prováděno v těch případech, kdy existují vhodné podmínky pro zadržení pachatele krátce po činu.

Rekognice mrtvol

Rekognice se provádí za účelem zjištění či ověření totožnosti nalezené mrtvol.

Výslechy příbuzných

Výslechy příbuzných a osob blízkých je třeba zaměřit na zjištění informací o způsobu života zemřelého, jeho rodinných poměrech, s kým se stýkal, majetkové poměry, zaměstnání, podnikatelské aktivity, plány do budoucna, s kým se naposledy setkal, kam odešel, s kým a kde se měl setkat, jaké věci měl při odchodu při sobě, jak byl oblečen, co zamýšlel dělat v nejbližší době. Okruh otázek je natolik široký a závislý na konkrétním případě, že nelze podat jejich vyčerpávající výčet.

Ohledání místa

Při ohledání místa nálezů mrtvol a místa činu je třeba myslet na to, že místo nálezů mrtvol nemusí být místem činu.

Za skutečnosti svědčící o tom, že místo nálezů mrtvol není místem činu, lze považovat zejména:

- na místě nejsou přiměřeně velké stopy krve, ačkoliv při zjištěné povaze vražedného útoku by musely existovat,
- na místě nejsou stopy zápasu, i když vzhledem k povaze případu lze soudit, že se oběť mohla bránit vražednému útoku,
- na místě jsou stopy po vlečení mrtvol, stopy obuvi, stopy dopravních prostředků apod.,
- soudně lékařským zkoumáním byly zjištěny příznaky manipulace s mrtvolou (narušení mrtvolné ztuhlosti, přemístění mrtvolných skvrn apod.).

Není-li místo nálezů mrtvol místem činu, je třeba stanovit verze, kde k trestnému činu mohlo dojít. Na místě činu lze i po určité době předpokládat výskyt významných stop. Taktika ohledání místa nálezů mrtvol a místa činu, způsob vyhledávání, fixace, zajišťování stop a věcných důkazů na nich se zásadně neliší od ohledání místa činu při vyšetřování jiných trestných činů. Zvláštnosti vyplývají z přítomnosti mrtvol na místě činu, jejímž ohledáním začíná tzv. statická fáze ohledání. Ohledání se má vždy účastnit znalec z oboru *soudního lékařství* nebo alespoň praktický lékař.

Pokud se na místo nálezů mrtvol dostaví příslušný praktický lékař, musí mít při prohlídce mrtvol na zřeteli dvě hlediska: hledisko zdravotní a hledisko forenzní.

Podle potřeby se ohledání účastní další experti z různých oborů.

Hranice ohledání místa činu se vymezují ve větším rozsahu než obvykle, neboť prostor, v němž se nachází mrtvola, zahrnuje i trasy příchodu a odchodu pachatele, kde je možno v některých případech zajistit významné usvědčující stopy a jiné soudní důkazy. Zvláštní pozornost se věnuje tzv. uzlovým bodům, kterými je např. zbraň, stopy po zápase, stopy pohybu pachatele, předměty zanechané na místě, krevní stopy apod. Ústředním bodem ohledání je mrtvola oběti.

Ohledání mrtvol

Ohledání mrtvol se provádí ve dvou etapách, a to jako orientační ohledání (na místě samém) a podrobné (na pitevně); vždy se provádí v součinnosti se znalcem z oboru soudního lékařství, nebo alespoň s lékařem. Blíže viz kap. 33.

V případě nálezů části mrtvol ohledá se místo nálezů i samostatné části mrtvol. Ke zkoumání se zajišťují obaly nebo předměty, ve kterých byly části mrtvol přepravovány nebo zabaleny. Chybějící části mrtvol se musí hledat nejen v nejbližším okolí (odpadkové koše, vodní toky, studny, sklepy apod.), ale i ve vzdálenějších oblastech.

Soudně lékařská expertiza (prohlídka a pitva mrtvol)

Vznikne-li podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem, musí být mrtvola prohlédnuta a pitvána. Soudně lékařskému zkoumání jsou podrobeny i nalezené a zajištěné části mrtvol.

Mezi nejdůležitější otázky, které zkoumá soudně lékařská expertiza, patří:

- zjištění příčiny smrti,
 - popis všech zranění na těle oběti, určení, která z nich jsou smrtelná, která byla způsobena za živa a která po smrti,
 - určení mechanismu usmrcení (jakým směrem, jakou silou a jakým prostředkem (nástrojem) byly vedeny rány a zda lze podle jejich umístění určit vzájemné postavení útočnicka a oběti,
 - jaká doba uplynula od smrti do ohledání (pitvy) mrtvol,
 - jakým způsobem a jakým prostředkem byla nalezená část mrtvol oddělena od těla oběti.
- Soudní lékař musí často zodpovědět i jiné specifické otázky, např. zda nalezené části jsou částí lidského těla, zda patří k jednomu tělu, jakého pohlaví je mrtvola, její věk, zvláštní znaky, zda se usmrcené novorozené dítě narodilo živé apod.

§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Východiskem pro vytyčování vyšetřovacích verzí jsou zejména:

- výsledky ohledání místa činu a ohledání těla mrtvol,
- údaje o způsobu spáchání a utajování vraždy,

- údaje o možném motivu vraždy,
- údaje o osobě oběti, jejích vztazích, stycích, aktivitách a způsobu života,
- údaje zjištěné v kriminalistických evidencích,
- poznatky o věcech, které byly oběti odcizeny.

Verze ke způsobu spáchání a utajování trestného činu je třeba vytyčovat vždy, kdy způsob spáchání a utajení není zcela jednoznačně prokázán na základě informací získaných prvotními úkony. V praxi se lze setkat i s případy sebevražd utajenými jako nešťastná náhoda (např. řidič motorového vozidla v úmyslu spáchat sebevraždu ve vysoké rychlosti narazí do pevné překážky).

K osobě pachatele bývá vytyčován nejširší okruh verzí, počínaje objasněním vztahu pachatele k oběti a místu činu, konče konkretizací pravděpodobného pachatele.

Důležité je vytyčit *verze o motivu trestného činu*, který se zdá být v některých případech očividný, v jiných případech není ze stop zajištěných na místě činu patrný (tak např. silně zohavená mrtvola může nasvědčovat jednak tomu, že vražda byla spáchána z nenávisti, ze msty a jednak tomu, že byla spáchána ze sadistických pohnutek). Pro vytyčování a prověrku verzí při vyšetřování vražd platí obecná taktická doporučení.

Plánování a organizace práce při vyšetřování vražd má mimořádný význam, což vyplývá zejména ze složitosti a nesnadnosti vyšetřování jednotlivých případů.

Vraždy jsou ve většině vyšetřovány *týmem* pracovníků, což předpokládá zpracování důkladného základního písemného plánu, ze kterého vyplývají dílčí plány vyšetřovací a operativně pátrací činnosti a plány provedení jednotlivých úkonů.

§ 8 Zvláštnosti následných úkonů

Výslech obviněného

Výslech osoby obviněné z vraždy je zvláště náročný a složitý. Platí to jak pro výslech osoby, která dosud nebyla trestána, tak i pro osoby, které mají pestrá kriminální minulost. Vždy je třeba mít na paměti důležitost prvního výslechu obviněného.

Obecně lze konstatovat, že hrozba přísné sankce silně motivuje pachatele vraždy k popírání účasti na vraždě nebo se obviněný snaží alespoň snížit míru své odpovědnosti. Pachatelé předem připravovaných vražd (např. na objednávku apod.) promýšlejí důkladně svou případnou obhajobu a zajišťují si předem potvrzení svého alibi. Obhajoba pachatele nepřipravené vraždy není tak důkladná, často se v ní vyskytují logické rozpory, jejichž využitím lze dosáhnout pravdivé výpovědi. Jen malá část pachatelů sama oznámí trestný čin a pravdivě o věci vypovídá. Výjimečně se setkáváme s případy nepravdivého doznání a sebeobviňování.

Pokud jde o obsahové zaměření výslechu, vyšetřovatel by se měl snažit pečlivě zjistit:

- okolnosti, které vraždě předcházely, zda obviněný měl k oběti nějaký vztah, co bylo příčinou případného konfliktu mezi obviněným a obětí, kdy se obviněný rozhodl usmrtit oběť a jak, v čem spočívala příprava na vraždu, co se odehrálo bezprostředně před vraždou,
- detailní popis, co dělal obviněný v den vraždy, aby bylo možno jeho pohyb v kritické době ověřit jinými důkazy,
- mechanismus spáchání vraždy, jakými prostředky, pohyby a intenzitou byl veden útok, jaká byla obrana oběti,
- pohnutku – motiv,
- jednání po spáchání vraždy, jednání k utajování činu, manipulace s mrtvolou, nakládání s odcizenými předměty, zbrání apod.

Vzhledem k tomu, že se vraždy odehrávají většinou beze svědků, je možno některé z těchto okolností zjistit pouze z výpovědi pachatele. Taktiku výslechu se doporučuje volit s přihlédnutím ke zvláštnostem vyšetřovaného případu, individualitě obviněného, jeho vztahu k objasnění trestného činu, rozsahu a kvalitě důkazního materiálu.

Výslech svědků

Pro výslech svědků vražd platí zejména tato specifická doporučení:

Svědka je vhodné po příslušném poučení a objasnění předmětu výslechu vyzvat, aby volně vyprávění zaměřil na skutečnosti předcházející vraždě. Nejprve by svědek, je-li to zapotřebí, měl objasnit svůj vztah k oběti, případně k obviněnému. Dále by měl svědek volně vypovídat, jak a za jakým účelem se dostal na určité místo, co tam dělal a co upoutalo jeho pozornost.

Dále se doporučuje vést výslech tak, aby svědek chronologicky popsal sled dalších vnímaných událostí (např. v jakém stavu byla oběť, když ji našel, zda se ještě hýbala, případně zda něco neříkala, co dělal svědek) s uvedením, co vnímal sám a co se dozvěděl od jiných osob.

Po monologické části se zpravidla svědkovi pokládají otázky k upřesnění a doplnění jeho výpovědi.

Prvý výslech svědků – poškozených (při pokusu vraždy) bývá někdy nesnadný vzhledem k jejich těžkému zdravotnímu stavu (nutný je souhlas lékaře, příp. jeho přítomnost) i proto, že věrohodnost jejich výpovědi může být ovlivněna utrpenou fyzickou újmou, strachem nebo nepřátelstvím k obviněnému. Výslech by měl být krátký, přesně zaměřený k získání informací o pachateli a stručném průběhu děje.

V průběhu vyšetřování se zpravidla provádí i výslech blízkých příbuzných obětí zejména k okolnostem vztahujícím se k osobnosti oběti, jejímu vztahu k jiným osobám, stykům, zálibám, způsobu života, rodinným a majetkovým poměrům, zdravotnímu stavu apod.

Rekonstrukce trestného činu

Rekonstrukce trestného činu je jedním z typických následných vyšetřovacích úkonů. V průběhu vyšetřování vražd se získá zpravidla velké množství důkazů a jiných

informací. K jejich komplexnímu posouzení je rekonstrukce trestného činu obzvláště výhodná. Provádí se zpravidla na základě výpovědi pachatele a s jeho dobrovolnou účastí. Pokud se na vraždě podílelo několik spolupachatelů, rekonstrukce se provádí s každým z nich odděleně.

Expertizy

Kromě soudně lékařské expertizy, o níž již bylo pojednáno, se takřka ve všech případech vyšetřování vražd nařizuje zkoumání duševního stavu obviněného, neboť praxe ukazuje, že část pachatelů vražd trpí duševní poruchou a je mezi nimi značný počet psychopatů. Znalci – psychiatři posuzují rozpoznávací a ovládací schopnosti pachatele, motivaci a pohnutky jeho jednání, možnost jeho resocializace. Na komplexním vyšetření duševního stavu pachatele se má podílet též psycholog, u sexuálních vražd též sexuolog. U vraždy novorozeného dítěte matkou je nutno zkoumat, zda šlo o porod či potrat, ve kterém měsíci došlo k porodu (stáří plodu), zda se dítě narodilo živé či mrtvé, zda a jakým způsobem bylo po porodu ošetřeno, zda dítěti byla podána potrava. Určuje se též příčina a doba smrti.

Při vyšetřování vražd mohou dále přicházet v úvahu expertizy z oblasti kriminalistické mechanoskopie, trasologie, toxikologie, balistiky, antropometrie, biologie, chemie, písmoznalectví a jiné.

Další následné vyšetřovací úkony

Zvláštnosti dalších úkonů jsou závislé na individuálnosti případů. Do této skupiny lze obecně zahrnout zvláštnosti provádění, vyšetřovacího pokusu, prověrky výpovědi na místě, domovní prohlídky.

§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence

Vražda je všeobecně pokládána za zvlášť závažný a zavrženíhodný trestný čin, a proto veřejnost projevuje větší zájem a ochotu spolupracovat při pátrání po pachateli a při jeho usvědčování, než je tomu u jiných trestných činů.

Nejvíce lze využít pomoc veřejnosti při pátrání po neznámém pachateli. Za tím účelem jsou pro veřejnost připravovány pátrací relace v tisku, televizi a rozhlase s žádostí o poskytnutí informací. Tento způsob zapojení veřejnosti do vyšetřování vede často k získání důležitých údajů o výskytu podezřelých osob v blízkosti místa vraždy, k získání popisu těchto osob, popisu a pohybu dopravních prostředků, případně důležitých informací o totožnosti neznámých mrtvol atp. Aktivita veřejnosti je podnětována také tím, že vznikají obavy z možného opakování trestného činu, zejména jde-li o vraždu sexuální či loupežnou.

Kriminalistická prevence vražd je velmi obtížná a má jen malé uplatnění. Vraždy jsou motivovány interpersonálními konflikty nebo subjektivními pohnutkami, a proto jsou těžko ovlivnitelné kriminalistickými metodami. Větší naděje na úspěch mají opatření policejního nebo jiného bezpečnostního charakteru, např. zesílení hlídkové činnosti na místech, kde lze očekávat opakování útoku dosud nezjištěného pachatele.

Literatura

- BÁRTA, B., POLÁČEK, J., POUPĚ, J. Metodika vyšetřování vražd, sebevražd a podezřelých úmrtí. Praha : Univerzita Karlova, 1968
- BOURGOIN, S. Bestiální vrazi. Plzeň : Nava, 1994
- GEBERTH, V. J. Practical Homicide Investigation. Tactics, Procedures and Forensic Techniques. 2. vyd. New York : Elsevier, 1993
- GIEROWSKI, J. K., JAŚKIEWICZ-OBYDZIŃSKA, T. (red.) Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanycy sprawców zabójstw. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2002
- KROULÍK, P. Odhalování a objasňování závažných trestných činů proti životu a zdraví. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1989
- MUSIL, J. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha : Univerzita Karlova, 1992
- MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994
- OSMANČÍK, O. a kol. Násilná kriminalita. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1992
- PINCUS, J. Masové vrazi. Praha : Lidové noviny, 2002
- STREJČ, P. Soudní lékařství pro právníky. Praha : C. H. Beck, 2000
- ZAPLETAL, J. Úmyslná usmrcení. Kriminologická a trestně právní studie. Praha : Výzkumný ústav kriminologický, 1980

Kapitola 45

Metodika vyšetřování loupeží

§ 1 Kriminalistická charakteristika loupeží

Loupež je považována za jeden ze společensky nejzávažnějších trestných činů. Představuje nejen útok na cizí majetek, ale i na tělesnou integritu obětí. Pohrůžka bezprostředního násilí při loupeži může snadno přerůst v brachiální násilí. Přímé útoky na život a zdraví obětí s cílem zmocnit se cizí věci nabývají často takové intenzity, že jsou příčinou smrti napadené oběti bez ohledu na výši způsobené škody. Spáchání loupeže vyvolává u obyvatel silný pocit ohrožení, narušuje normální chod společenského života a snižuje jeho kvalitu. Protože loupežím se dostává značné publicity ve veřejných sdělovacích prostředcích, může vést zvyšující se počet loupeží k neadekvátním obavám o život a majetek obyvatelstva na určitém teritoriu nebo u určité profese. Neuspokojivý vývoj v posledních letech vykazuje nejen frekvence loupeží, ale též jejich nízká objasňenost, jak vyplývá z následující tabulky:

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
zjištěno skutků	4 109	3 826	3 978	4 281	4 751	4 306	4 817	4 699	4 372	5 468	5 508
objasněnost v %	37	43	44	46	42	43	39	38	41	45	42

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

Kriminální situace

Kriminální situaci, ve které probíhá loupež, tvoří zejména:

- *charakter místa činu* (např. zda je místo činu ve velkoměstské aglomeraci či na místě s menší koncentrací obyvatel, zda je místo v exteriéru či interiéru atp.),
- *doba spáchání loupeže*,
- *charakter napadených osob* (např. ozbrojený a řádně vycvičený ochránce, nemocná přestárlá osoba, osoba v podnapilém stavu atp.).

Pachatelé se mohou kriminální situaci přizpůsobit (např. získat informace o charakteru napadeného objektu, přesně naplánovat loupež v určitém čase, opatřit účinné zbraně, připravit odchodovou cestu atp.), mohou situaci využít (např. zaútočit na opilého člověka atp.) nebo mohou situaci ovlivnit (např. vylákat osobu na odlehlé místo pod příslibem poskytnutí sexuálních služeb atp.).

Způsoby páčání

Způsoby páčání loupeží lze klasifikovat podle různých hledisek. Za základní kritérium klasifikace loupeží lze považovat intenzitu agrese a charakter napadeného objektu. Dalším kritériem klasifikace může být např. existence předchozího kontaktu pachatel – oběť.

Podle intenzity agrese lze vymezit následující druhy loupeží:

- ☉ *loupeže páchané použitím pohrůžky bezprostředního násilí* (např. pachatel namíří zbraň na přeapadenou osobu a vyzve jí, aby mu vydala peněžní hotovost),
- ☉ *loupeže páchané užitím přímého fyzického násilí*,
- ☉ *loupeže páchané uvedením osoby do stavu bezbrannosti lstí* (např. pachatel namíchá do nápoje silný uspávací prostředek s úmyslem zmocnit se cizí věci v době, kdy oběť bude omámena účinky podané látky).

Uvedené skupiny trestných činů loupeží se od sebe výrazně odlišují v operacionální složce způsobu spáchání. Tím jsou determinovány i stopy.

Tak v prvním případě jsou k dispozici zejména stopy ve vědomí osob a věcné důkazy, kterými mohou být věci pocházející z trestné činnosti, zbraně zajištěné u pachatele, případně stopy materiální svědčící o přítomnosti pachatele na místě činu nebo v jeho bezprostřední blízkosti (např. pachatel čekal na oběť nedaleko místa činu a zanechal na tomto místě např. nedopalky cigaret, stopy obuvi).

Ve druhém případě se užití přímého fyzického násilí projevuje v celé řadě stop materiálních (např. bodné, řezné, tržné či střelné rány a zhmožděniny na těle oběti, stopy či mikrostopy na oděvu oběti, v některých případech i stopy na místě činu nebo v jeho bezprostředním okolí, stopy po obraně na těle pachatele).

Ve třetím případě jsou materiální stopy sice vzácné, ale zkoumáním tělních tekutin poškozeného nebo zbytků konzumovaných nápojů ve sklenkách atp. lze prokázat použití uspávacího prostředku.

Podle charakteru napadeného objektu můžeme rozlišovat loupežná přepadení peněžních ústavů, přepravy peněz, obchodů, provozoven a jiných živnostenských prostor, bytových prostor, dopravních prostředků a loupežná přepadení prostá (např. loupežná přepadení občanů v parku nebo na ulici, která obvykle nevyžadují zvláštní přípravné činnosti).

Podle existence předchozího kontaktu pachatel – oběť dělíme loupeže do následujících skupin:

1. *Loupeže bez předchozího kontaktu:*

- a) *napadení ze zálohy* (pachatel je až do posledního okamžiku skrytý, k oběti se přiblíží nejčastěji zezadu nebo z boku a překvapivým útokem ji ochromí; oběť nemá zpravidla reálnou možnost se bránit a není schopna popsat pachatele; často vedou tyto útoky k bezvědomí oběti, nezřídka ji ohrožují na životě),

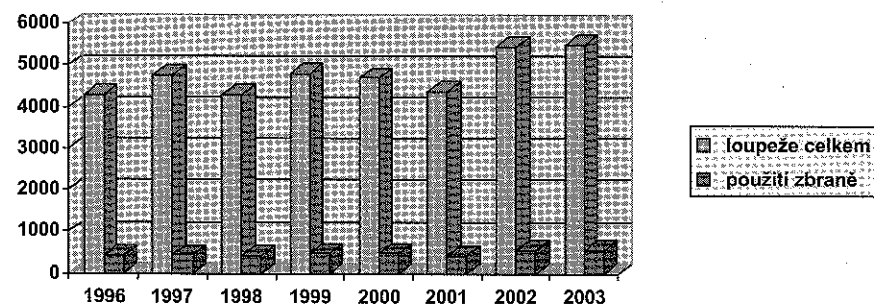
b) *frontální napadení* (tyto způsoby napadení mají různé varianty, společným znakem je napadení zepředu, kdy oběť má možnost vnímat útočníky a v některých případech může obranou odvrátit útok).

2. *Loupež po předchozím kontaktu* je charakteristická tím, že oběť se před vlastní loupeží zdržovala dobrovolně ve společnosti pachatele. Pachatel tento předchozí kontakt někdy navazuje již s loupežným úmyslem, jindy tento úmysl pojme až v průběhu předchozího styku. V rámci této skupiny lze rozeznávat následující varianty:

- ☉ po společné konzumaci alkoholu,
- ☉ v souvislosti s provozováním prostitute,
- ☉ po předchozím klamavém jednání (např. oběť je vylákána na obchodní jednání s vidinou „zaručené výhodné investice“ a na místě jednání je napadena pachateli, kteří se zmocní peněžní hotovosti, motorového vozidla atp. Loupeže uvedeného charakteru se často vyznačují brutalitou a často vedou k usmrcení oběti).

Významnou věcnou komponentou ve způsobu spáchání loupeží je **použití zbraně**. V České republice osciluje počet loupeží spáchaných se zbraní kolem 10 %, což dokumentuje schéma VIII.

Schéma VIII: Počet loupeží v České republice spáchaných se zbraní (1996-2003)

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

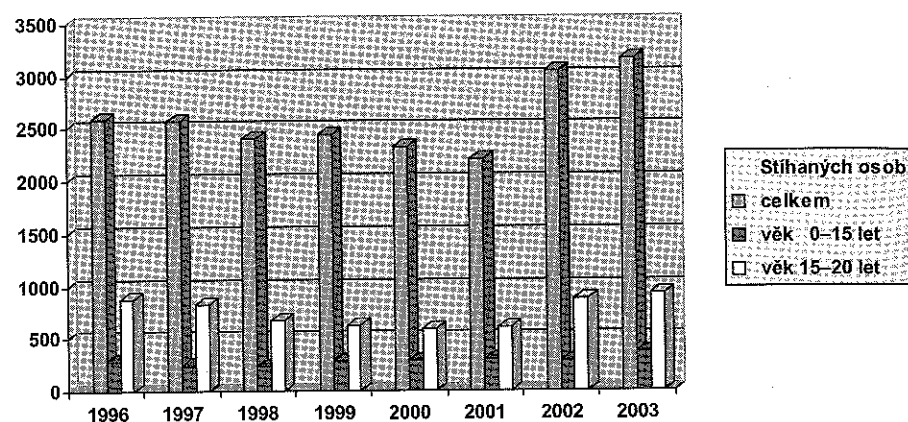
Stále častěji se vyskytující komponentou způsobu spáchání loupeží jsou **přípravná jednání** spočívající zejména:

- ☉ v „typování“ vhodné oběti nebo objektu včetně získávání informací o oběti či objektu,
- ☉ v plánování činu se spolupachateli,
- ☉ v obhlídce místa činu,
- ☉ v opatřování zbraně, dopravních prostředků, převleků, maskování.

Pachatelé loupeží

Statistická data dokládají, že pachatelé objasněných loupeží jsou převážně mladé osoby do třiceti let. Jak lze usuzovat ze schématu IX, významný je též podíl stíhaných pachatelů ve věku do dvaceti let.

Schéma IX: Věkové složení pachatelů objasněných loupeží v České republice (1996–2003)

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

Podíl žen na celkovém počtu pachatelů stíhaných pro trestné činy loupeže dlouhodobě osciluje kolem 7 % (pro ženy je typické uvedení do stavu bezbrannosti lstí nebo využití ženy ke spolupachatelství jako tzv. „volavka“).

V posledních deseti letech se mezi pachateli trestných činů loupeží stále častěji objevují cizí státní příslušníci.

Oběti loupeží

Obětmi loupeží jsou nejčastěji muži (70 %), podíl ženských obětí se v posledních letech mírně zvýšil. Oběti loupeží se podílejí svým jednáním jak na způsobu spáchání a úspěšnosti loupeží, tak na tvorbě stop, např. při obraně.

§ 2 Typické stopy

Typickými stopami loupeží jsou zejména *stopy ve vědomí*. Tato skutečnost vyplývá z faktu, že ve většině případů loupežných přepadení obětí přišla nutně s pachatelem do styku a měla možnost si zapamatovat jeho podobu (jistou výjimku tvoří přepadení ze zálohy). Předpokladem pro vznik kvalitního vjemu (zejména u očitých svědků) a dobré zapamatování podoby pachatele, jakož i průběhu loupeže, je fakt, že loupež je nápadnou a neobvyklou událostí, která vzbudí živou pozornost.

Vedle toho se však uplatňují i některé negativní faktory, působící hlavně na oběť, které jsou příčinami deformací vznikajících v jednotlivých etapách formování svědecké výpovědi.

Negativně se projeví tzv. *výběrovost vnímání*, kdy oběť vnímá zejména předmět (zbraň), který ohrožuje jeho život. Při výslechu dokáže přesně popsat zbraň, pachatele popsat nedokáže. Jindy vznikají deformace v etapě znovuvybavení události, kdy u oběti z důvodu traumatizujících prožitků může dojít k amnézii atp.

Nejvíce *materiálních stop* se zpravidla vyskytuje při použití fyzického násilí. Uvedení do stavu bezbrannosti lstí a pohrůžky bezprostředního násilí zanechávají zpravidla stop méně.

Materiální stopy trestného činu se nacházejí zejména:

- na místě činu (stopy krve, sliny na nedopalcích cigaret, nábojnice, zbraně nebo jiné předměty, pachové stopy, trasologické stopy, knoflíky z oděvu, stopy střelby atp.),
- na těle oběti a oděvu (např. řezné, bodné, zhmožděné a střelné rány, pohmožděniny a jiná zranění, kontaktní mikrostopy atp.),
- na těle pachatele a jeho oděvu (např. stopy po obraně oběti, kontaktní mikrostopy, krevní stříkance, vlasy, povýstřelové zplodiny, stopy barvy z nástražných zabezpečovacích prostředků atp.),
- na předmětech použitých k loupeži (např. na maskovacích kuklách zejména vlasy, na noži krev oběti, na střelných zbraních povýstřelové zplodiny atp.).

Jako důležité věcné důkazy slouží též odcizené věci, zbraně, jimiž byla loupež spáchána, dopravní prostředky použité při loupeži, části lepicích pásek použitých ke spoutání oběti atd.

§ 3 Typické vyšetřovací situace

Za typické počáteční situace při vyšetřování loupeží lze považovat následující situace:

- a) Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin loupeže, pachatel nebo spolupachatel byl zajištěn na místě činu nebo v jeho bezprostřední blízkosti

V případě této vyšetřovací situace přechází vyšetřování přímo do své druhé fáze (fáze rozvinutého dokazování) sdělením obvinění pachateli, nebo alespoň některému ze

spolupachatelů. Vyšetřování je tedy zaměřováno na shromažďování důkazů prokazujících místní, časové a příčinné souvislosti mezi jednáním pachatelů a spáchaným trestným činem a jeho následky.

Pokud nejsou zadrženi všichni pachatelé, probíhá současně shromažďování informací ke ztotožnění dalších pachatelů a pátrání po pachatelích, případně po dopravních a jiných prostředcích použitých k loupeži nebo po věcech pocházejících z trestné činnosti.

b) Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin loupeže, pachatel nebo spolupachatel byl usmrčen (těžce zraněn) na místě činu nebo v jeho bezprostřední blízkosti v důsledku obrany napadeného

V tomto případě se jedná o variantu vyšetřovací situace předcházející. Její zvláštností je skutečnost, že kromě shromažďování důkazů o trestném činu loupeže je třeba shromáždit důkazy potvrzující či vyvracející důvodnost podmínek nutné obrany (hrozící nebo trvající útok na život, zdraví a majetek), jakož i důkazy, na jejichž základě lze posoudit stupeň přiměřenosti obrany ke způsobu útoku.

c) Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin loupeže, avšak nedovolují vyslovit důvodné podezření, že tento čin spáchala určitá osoba, údaje ke zjištění totožnosti pachatele (pachatelů) jsou k dispozici

Jde zejména o případy, kdy je znám popis pachatele (pachatelů), je vytvořen pravděpodobný portrét pachatele, nebo je k dispozici záznam z bezpečnostních kamer objektu, ve kterém došlo k loupeži atp. V těchto případech je proces vyšetřování zaměřen k zadokumentování pramenů důkazů, zjištění totožnosti pachatelů a vypátrání jejich pobytu, zjištění identifikačních znaků věcí pocházejících z loupeže, případně identifikačních znaků prostředků použitých k loupeži a pátrání po nich.

d) Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin loupeže, informace o identifikačních znacích pachatele (pachatelů) nejsou k dispozici nebo jsou pouze povrchní, identifikační znaky odcizených věcí nejsou k dispozici

V těchto případech je vyšetřování v počáteční etapě zaměřeno na zadokumentování dosažitelných pramenů důkazů, získání informací o identifikačních znacích pachatelů, typování možných pachatelů, získání informací o identifikačních znacích věcí pocházejících z trestné činnosti, prostředků použitých ke spáchání loupeže a pátrání po nich.

e) Zjištěné skutečnosti (kromě výpovědi oběti) nenasvědčují tomu, že se stal trestný čin, informace ke zjištění totožnosti pachatele nejsou k dispozici, identifikační znaky odcizených věcí se nedaří zjistit

Jde zejména o případy, kdy poškozený oznámí loupež se značným opožděním, neví, kde přesně k loupeži došlo, v jeho výpovědi jsou závažné logické rozpory, na místě

činu při jeho ohledání jsou zjištěny negativní okolnosti, informace zjištěné šetřením na místě a v jeho blízkosti jsou v rozporu s výpovědí oznamovatele atp.

V těchto případech se v počáteční etapě veškeré úsilí zaměří na zjišťování pramenů důkazů podporujících či vyvracejících výpověď oznamovatele, vypracování časového snímku pohybu oběti před loupeží, zjišťování osobních poměrů oznamovatele, případně stavu hospodaření organizace, která byla loupežně přepadena (např. zda v pokladně mohla být, resp. byla peněžní hotovost v určité výši, zda zaměstnanci nezpůsobili organizaci finanční ztráty, případně jiný motiv, který by mohl vést k inscenaci či fingování loupeže atp.), důsledné prověření výpovědi oznamovatele všemi dostupnými prostředky.

§ 4 Zvláštností předmětu vyšetřování

Trestný čin loupeže představuje útok na dva zákonem chráněné objekty, jimiž jsou svoboda člověka a majetek. Z uvedeného vyplývá, že kromě skutečností uváděných v § 89 odst. 1 TrŘ je třeba zjišťovat a dokazovat zejména:

- ☛ použití fyzického násilí, pohrůžky bezprostředního násilí nebo uvedení osoby do stavu bezbrannosti lstí s úmyslem zmocnit se cizí věci,
- ☛ specifikaci předmětu zájmu pachatele (čeho se pachatel zmocnil nebo čeho se měl v úmyslu zmocnit),
- ☛ vlastnický vztah k věci, která byla předmětem zájmu pachatele (pachatel se může hájit tvrzením, že věc, kterou chtěl získat, není cizí věcí, ale majetkem pachatele),
- ☛ jakým způsobem a jakými prostředky byla realizována hrozba bezprostředního násilí, fyzického násilí nebo jakými prostředky byla oběť uvedena do stavu bezbrannosti lstí,
- ☛ za jakých okolností k loupeži došlo,
- ☛ jakou tělesnou újmu utrpěla oběť, jaké jsou její následky, výše způsobené škody,
- ☛ přípravná jednání předcházející loupeži (např. od koho a jak byly opatřeny zbraně a jiné prostředky použité k loupeži, kdo podal informace potřebné k provedení loupeže, jakým způsobem byly opatrovány nezbytné informace o objektu atp.),
- ☛ zda se jednalo o organizovanou skupinu či zločinné spolčení,
- ☛ kdo organizoval loupež, rozdělení úloh spolupachatelů, kdo z osob, které se přímo na loupeži nepodílely, věděl o přípravě a dokonání loupeže,
- ☛ obsah plánu loupeže a obsah dohody o intenzitě násilí (např. zda byli spolupachatelé alespoň srozuměni s tím, že v případě odporu oběti bude usmrcena atp.),
- ☛ jak bylo naloženo s věcmi pocházejícími z trestné činnosti (kde se nacházejí, kdo je má v držení, zda ví, že se jedná o věci pocházející z loupeže atp.),
- ☛ jaké byly motivy inscenace loupeže atd.

§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Typickým podnětem u trestných činů loupeží je telefonické nebo ústní oznámení podávané poškozeným, svědky nebo zdravotnickými zařízeními.

Nejčastěji je již z takového oznámení zřejmé, že podezření ze spáchání trestného činu je dostatečně odůvodněno. Oznámení obvykle obsahují i informace vhodné k pátrání po horké stopě. Nejasná a neúplná bývají oznámení těžce zraněných a podnapilých osob, což nesmí být důvodem odkladu okamžitě realizovatelných úkonů (ohledání místa činu, operativní šetření na místě a v jeho blízkosti, pronásledování pachatele po horké stopě atp.).

Nepravdivá oznámení (*inscenace, fingování loupeže*) nejsou sice častá, ale jejich vyvrácení je velmi nesnadné. Při inscenaci loupeže oznamovatel zpravidla vytváří umělé stopy loupeže (např. si potrhá a umaže oděv, způsobí si odřeniny a škrábance).

Motivem k inscenaci bývá zejména snaha o zakrytí manka, snaha o zmocnění se svěřených hodnot, někdy též zakrytí ztráty, propití peněz, zpronevěry. V takových případech inscenátor zpravidla nikoho neoznačí jako pachatele a jeho popis si zcela vymyslí. Vzácně se však lze setkat i s případy lživého obvinění konkrétní osoby, motivovanými mstou nebo snahou přivlastnit si údajně odcizenou věc.

Podnětem k zahájení vyšetřování loupežných vražd bývá nejčastěji nález mrtvol.

§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů

Výslech oznamovatele

Výslech oznamovatele (obvykle oběti) bývá zpravidla prvním zdrojem informací o loupeži.

Při výslechu je třeba se zaměřit zejména na tyto otázky:

- ☉ proč a za jakých okolností byl oznamovatel (poškozený) na místě činu nebo jak se na místo činu dostal,
- ☉ jakých věcí se pachatelé zmocnili, popis a množství,
- ☉ doba spáchání loupeže,
- ☉ odkud a jak se na místě objevil pachatel, případně kde s ním navázal poškozený kontakt,
- ☉ co předcházelo loupeži,
- ☉ popis pachatele, popis motorového vozidla použitého při loupeži,
- ☉ způsob spáchání, zejména doslovný obsah výhrůzek, druh a intenzita použitého násilí, zbraně, dopravních prostředků atp.,
- ☉ zda byly na místě činu další osoby, jejich chování,
- ☉ chování poškozeného během činu (např. způsob obrany či odporu, volání o pomoc, zda mohl pachateli způsobit zranění, poškodit oděv),

- ☉ jak se pachatel vzdálil z místa loupeže, jak se vzdálil z místa činu poškozený a co dělal poté,
- ☉ kdo mohl vědět o tom, že poškozený bude v určitou dobu na místě činu a co má při sobě, zda poškozený má na někoho podezření.

Jestliže je oznámení podáváno krátce po činu, je třeba vést výslech šetrně, protože oběť se může nacházet v těžkém psychickém nebo i fyzickém traumatu, kterým může být ovlivněna i hodnověrnost výpovědi. V případě výslechu těžce zraněných osob nebo osob v podnapilém stavu je třeba získat pouze základní informace potřebné k pátrání po pachateli a podrobný výslech provést později.

Očitým svědkům se při výslechu v rámci opatřování potřebných vysvětlení kladou v podstatě stejné otázky jako poškozenému.

Pronásledování pachatele po horké stopě

Tento postup přichází v úvahu jen v případech, je-li loupež oznámena bezprostředně po činu a byly získány informace, na jejichž základě lze pachatele vypátrat. Cílem je zadržet pachatele na útěku ještě před tím, než se ukryje a než se zbaví usvědčujících důkazů.

Podle okolností případu se volí tzv. „pročesávání terénu“, pronásledování autohlídkami nebo přehrazení únikových cest (kontroly na silnicích, na nádražích apod.). Ve vhodném terénu lze využít k pronásledování pachatele i služebního psa jeho nasazením na pachovou stopu pachatele.

Ohledání místa činu

Přestože u některých loupeží se nepředpokládá masivní vznik stop na místě činu (např. při použití pohrůžky bezprostředního násilí), je třeba vždy neodkladně na místo činu vyjet a místo činu ohledat a to i tehdy, je-li loupež oznámena opožděně (ohledáním místa činu lze nejen vyhledat a zadokumentovat stopy a jiné soudní důkazy, ale získat též informace o povaze terénu a charakteru místa, rozmístění různých objektů apod.). Hranice ohledání se doporučuje vymezit poměrně široce a ohledávat též okolí, kde lze nalézt stopy obuvi a dopravních prostředků, nedopalky cigaret, ztracené předměty, odhozené usvědčující předměty (např. peněženku, tašku, z níž pachatel odcizil peníze), odhozené zbraně.

Je-li to možné, doporučuje se k ohledání přibrat poškozenou osobu nebo očitého svědka. Tyto osoby doplňují na místě činu svou výpověď o různé detaily a mohou upozornit na důležité stopy.

Vyhodnocení záznamů z kamerových systémů

Významným zdrojem informací při vyšetřování loupeží mohou být záznamy kamerových systémů umístěných v objektech, kde k loupeži došlo (např. banka, poštovní úřad atp.), stejně jako záznamy kamerových systémů Městské policie, Policie ČR nebo soukromých firem, monitorujících prostor v místě činu nebo v jeho bezprostředním okolí. V některých případech bude vhodné analyzovat záznamy z kamerových systémů

monitorujících i okolí vzdálenější, umístěné ve směru vzdálení se pachatelů z místa činu, či předpokládaného přiblížení se pachatelů k místu činu.

Pokud se předpokládá, že pachatel typoval objekt napadení nebo sledoval provoz v instituci, kde došlo k loupeži (např. zjišťoval dobu shromažďování tržeb, způsob manipulace s peněžními prostředky), lze doporučit i analýzu záznamů kamerových systémů několik dnů před loupeží.

Ohledání oděvu, prohlídka těla poškozeného a obviněného

Ohledání oděvu a zevní prohlídka těla poškozeného se provádí okamžitě po oznámení, protože hrozí nebezpečí z prodlení. Některé stopy mohou být na oběť přeneseny z těla pachatele (při vzájemném zápase). Je-li poškozený zraněn, provádí prohlídku lékař. Stejně úkony se uskutečňují u obviněného, jestliže byl dopaden v době, kdy na jeho oděvu nebo těle ještě mohou být stopy činu.

Zadržení, osobní a domovní prohlídka u obviněného

Vysoká nebezpečnost loupeže odůvodňuje provedení těchto úkonů v co nejkratší době po spáchání činu.

Zadržení pachatelů loupeží si vyžaduje náležitou přípravu (potřebné množství sil a prostředků), protože jde často o agresivní, ozbrojené pachatele, jimž hrozí vysoký trest. Kladení odporu se zbraní při zadržení těchto osob lze tedy důvodně předpokládat. Cílem osobní a domovní prohlídky, prohlídky motorového vozidla, případně jiných prostor, je nalezení věcí důležitých pro trestní řízení, za které lze považovat zejména věci pocházející z trestné činnosti, zbraně, kukly, oděv, který měl pachatel při loupeži na sobě atp.

§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Pokud nebyl pachatel loupeže při činu nebo bezprostředně po něm zadržen, je prvořadým úkolem vytýčit **verze o pachateli**.

Podkladem pro vytýčení verzí o pachateli jsou zejména:

- popis pachatele,
- poznatky o způsobu spáchání loupeže,
- poznatky o osobách, které znaly poměry v napadeném objektu a znaly informace např. o době a trase převozu hodnot, majetkových poměrech poškozeného atp.,
- poznatky o oběti, o způsobu jejího života, společenských stycích, o majetkových poměrech oběti atp.,
- poznatky o výskytu podezřelých osob v okolí místa činu před spácháním loupeže,
- poznatky o podezřelém chování některých osob po spáchaní loupeží (nadměrné utrácení peněz, neočekávané zmizení osoby z místa bydliště atp.).

Dále bývají vytyčovány i **verze ke způsobu jednání pachatele po činu** a pátrací **verze o pravděpodobném místě výskytu věcí** pocházejících z trestné činnosti nebo věcí využitých při provedení loupeže. Tyto verze mají význam zejména proto, že vhodnými operativně pátracími opatřeními lze pachatele při těchto činnostech přistihnout, případně získat jiné kriminalisticky relevantní informace.

Zvláštním případem jsou **verze o inscenaci či fingování loupeže**. Tyto verze se vytyčují v případech, kdy informace podávané obětí jsou v rozporu s fakty zjištěnými jinými prostředky, na místě činu se vyskytly negativní okolnosti, majetkové poměry poškozeného se před loupeží zhoršily, poškozený žije pochybným způsobem života atp.

Plánování vyšetřování loupeží je základním předpokladem úspěšnosti přípravného řízení. Vyšetřování loupeží vyžaduje rychlý postup a součinnost většího počtu subjektů (kriminální policie, pořádkové policie, dopravní policie, specialistů kriminalisticko-technických a expertizních pracovišť). Proto má charakter týmové práce.

§ 8 Zvláštnosti následných úkonů

Výslech obviněného

Výsledky obviněných z trestného činu loupeže patří, vzhledem k osobnostním vlastnostem pachatelů, k velmi náročným procesním úkonům.

Častěji než u jiných typů delikventů se setkáváme s tvrdošíjným zapíráním, promyšlenou a předem připravenou obhajobou, falešnými alibi apod. Pachatelé loupeží doznávají trestnou činnost zpravidla pouze pod tíhou přesvědčivých důkazů. Obvykle znají metody a prostředky práce policie a dokáží klást účinný odpor procesu zjišťování skutkového stavu věci a využít všech slabin a chyb vyšetřování.

Výslech se doporučuje zaměřit na zjištění údajů o podrobném časovém snímku pohybu pachatele před loupeží jakož i po spáchání loupeže, o přípravných jednáních a aktivitách, případných spolupachatelích, jejich úlohách, domluvě o způsobu a intenzitě násilí, kdo použil zbraně atp.

Dále je třeba věnovat pozornost otázkám majetkových poměrů obviněného, jeho výdajům, vztahu k místu činu a oběti, otázkám původu zbraní a jiných předmětů nalezených při osobní a domovní prohlídce, původu zranění a jiných stop na těle a oděvu.

Výsledky svědků a poškozených

Při výsleších svědků a poškozených se často můžeme setkat s případy, kdy svědci nebo poškození ve strachu o svoje zdraví a život žádají o utajení totožnosti a podoby svědka. Jsou-li splněny zákonné podmínky, doporučuje se postup ve smyslu § 55 odst. 2 TrŘ. Obsahové zaměření výslechu svědků a poškozených je obdobné jako při výslechu oznamovatele. Kromě osob, které byly očitými svědky loupeže, se v dalších etapách vyšetřování vyslychají jako svědci zejména osoby, které mohou objasnit různá fakta

předcházející loupeži a následující po loupeži. Může jít zejména o okolnosti typování oběti nebo objektu obviněným, vztah obviněného k oběti a k místu činu, obstarávání zbraně, dopravního prostředku a jiných předmětů obviněným, výskyt obviněného v blízkosti místa činu před loupeží a po ní, jeho příchod a odchod, nakládání s odcizenými předměty atd.

Vyhledávání takovýchto svědků není snadné, protože nezainteresované osoby, které byly svědkem těchto jednání, si často nejsou vědomy jejich významu a samy se nepřihlásí se svědeckvím. Musí být proto aktivně hledány přímo „v terénu“ pracovníky kriminální služby nebo prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků.

Rekognice

Při vyšetřování loupeží je zpravidla ztotožňovaným objektem rekognice obviněná osoba nebo věci pocházející z trestné činnosti.

V případech dosud neobjasněných loupeží se často využívá ještě před zahájením trestního stíhání, v rámci typování pachatelů rekognice osob podle fotografie.

K rekognici in natura je zapotřebí přikročit co nejdříve po dopadení pachatele a sdělení obvinění.

Protože pachatel obět často oslovuje, je účelné využít také rekognice podle hlasu. Za vhodných okolností se provádí rekognice i podle jiných funkčních znaků (chůze, gestikulace).

Expertizy

Kriminalistické expertizy mají při vyšetřování loupeží rozsáhlé uplatnění vzhledem k možnosti výskytu velkého množství materiálních stop. Nejčastěji se jedná o *trasologické, daktyloskopické, balistické, biologické a chemické expertizy*.

Pokud dojde ke zranění, je pravidlem *expertiza z oboru soudního lékařství* k vyřešení zejména otázek mechanismu zranění a způsobu útoku, následků na zdraví oběti, příp. pachatele atp.

Vyšetřovací pokus a rekonstrukce činu

Rekonstrukce trestného činu je při vyšetřování loupeží poměrně častá. Jejím podkladem bývá zejména výpověď oběti a očitých svědků, v případě doznání též výpověď obviněného.

Vyšetřovací pokus a rekonstrukce se osvědčují při vyšetřování inscenovaných loupeží, protože živě vypovídající osoba často není s to důkladně promyslet nepravdivou variantu události. V reálné situaci pak vyjdou najevo rozpory a nelogičnosti, kterými je zatížena nepravdivá výpověď.

§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence

Veřejnost spontánně sdílí přesvědčení, že loupeže jsou mimořádně odsouzeníhodné delikty. Proto je ve zvýšené míře ochotna spolupracovat při odhalování a vyšetřování loupeží s policií a justičními orgány.

Této skutečnosti se využívá zejména při pátrání po neznámých pachatelích, po věcech pocházejících z trestné činnosti, dopravních prostředcích atp. Výzvy ke spolupráci zveřejněné v tisku, rozhlase či televizi přinesly již mnohokrát dobré výsledky. V těchto výzvách je vhodné poskytnout občanům nezbytné orientační údaje, aby si mohli uvědomit relevanci svého pozorování.

Na četnost výskytu loupeží lze vcelku příznivě působit různými preventivními a represivními aktivitami. Je tomu tak zejména proto, že rozhodnutí pachatele spáchat loupež není výsledkem krátkodobé afektivní reakce (jako je tomu často např. u vražd), nýbrž delší racionální kalkulace, při níž pachatel zvažuje výhody a možná rizika. Jestliže se podaří postavit pachateli do cesty dostatek překážek a zábran, lze ho odradit od spáchání loupeže (není ovšem vyloučeno, že pachatel přesune svůj zájem na jiný, méně chráněný objekt). Na místech, kde častěji dochází k páchaní loupeží, je vhodné posílit hlídkovou policejní činnost nebo dát podnět k jiným opatřením (např. zlepšení veřejného osvětlení).

Velkou roli v prevenci loupeží může sehrát státní i soukromý hospodářský sektor a soukromé bezpečnostní služby. Jde např. o zlepšení technického a signalizačního zabezpečení, o zkvalitnění výcviku personálu a fyzické ostrahy bank a peněžních ústavů, jakož i zvýšenou bezpečnost osob přepravujících peněžní hotovost.

Literatura

- BIERNARCZYK, Z. Rozbój w aspekcie kryminologicznym i kryminalistycznym. Wrocław : Ossolineum, 1977
 CZÁSZÁR, F. Der Überfall auf Geldinstitute. Wien : Springer, 1975
 FRYDEL, A. Przestępstwo rozboju w swietle kryminalistyki i kryminologii. Warszawa : Wyd. Praw., 1974
 MUSIL, J. Oběti loupeží. In: Příspěvky ke kriminalistice. Praha : Univerzita Karlova, 1990, s. 23–43
 PROTIVINSKÝ, M. a kol. Vyšetřování krádeží a loupeží. Praha : Univerzita Karlova, 1967
 PROTIVINSKÝ, M. a kol. Bankovní loupeže. Praha : Armex, 2001
 SCHMELZ, G. Raub. Rauberischer Diebstahl. Hilden : Verlag Deutsche Polizeiliteratur, 2002
 SURMÍK, M. Některé charakteristiky páchaných loupeží. Čs. kriminalistika, 1985, č. 1, s. 85–90

Kapitola 46

Metodika vyšetřování krádeží

§ 1 Kriminalistická charakteristika krádeží

Krádeže patří mezi velmi rozšířené trestné činy. Typickými představiteli krádeží jsou **krádeže prosté** a **krádeže vloupáním**. Nápad této trestné činnosti a stav objasněnosti ukazují následující tabulky:

Krádeže prosté

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
zjištěno skutků	179 867	168 829	167 185	175 925	181 209	189 926	184 341
objasněnost v %	19	19	22	22	22	21	22

rok	2000	2001	2002	2003
zjištěno skutků	178 964	164 638	164 631	166 654
objasněnost v %	22	24	19	17

Krádeže vloupáním

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
zjištěno skutků	124 407	111 929	100 967	98 472	94 603	92 029	85 631
objasněnost v %	21	22	26	25	24	23	24

rok	2000	2001	2002	2003
zjištěno skutků	74 231	63 167	72 040	68 901
objasněnost v %	24	26	22	21

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

Způsoby páchaní

Způsoby páchaní krádeží jsou velmi různorodé. Pachatelé nacházejí stále nové možnosti, způsoby a prostředky, kterými se snaží zmocnit cizích věcí, překonávat překážky a zabezpečovací zařízení. Pro pachatele některých druhů krádeží, především krádeží vloupáním, je typická *perseverance* (ulpívání na stejném či obdobném způsobu spáchání), která umožňuje jeho typování. V těchto případech se volí taktický směr „od způsobu spáchání k pachateli“ za využití evidencí podchycujících znaky modu operandi. Základním kritériem *klasifikace způsobů páchaní* je **charakter napadeného objektu**.

Podle tohoto kritéria můžeme krádeže dělit na následující skupiny a podskupiny:

- ☉ *krádeže vloupáním*, (do bytů, chat, rodinných domků, restaurací, kanceláří, obchodů, skladů, provozoven, kostelů a muzeí, motorových vozidel, pokladen atp.),
- ☉ *krádeže kapesní*,
- ☉ *krádeže motorových vozidel*,
- ☉ *krádeže prosté* – relativně volně přístupných věcí, např. stavební materiál, volně odložené věci v restauracích, obchodech atp.,
- ☉ *krádeže v bytech* (jde o případy, kdy pachatel je do bytu vpuštěn majitelem, využije jeho nepozornosti a odcizuje věci),
- ☉ *krádeže v obchodech* (krádeže vystaveného zboží atp.),
- ☉ *krádeže v kancelářích* atd.

Tato klasifikace způsobů páchaní krádeží je významná při typování pachatelů podle modu operandi, zařazování neobjasněných trestných činů do sérií atp.

Dalším významným kritériem dělení je **vztah pachatele k objektu**, ve kterém je krádež páchána. Podle tohoto kritéria můžeme rozdělit způsoby páchaní takto:

1. *Krádeže páchané vnitřními pachateli* (např. zaměstnanci). Pachatelé mají k předmětu zájmu volný přístup; utajováním spáchané krádeže se pachatelé v mnoha případech dopouštějí dalších deliktů, především podvodů.

Např. pachatel odcizí ze skladu určitý materiál, se kterým přichází do styku z důvodu svého pracovního zařazení. Aby krádež utajil, dopustí se padělání skladových karet. Utajování má za následek, že trestný čin zůstává určitou dobu latentní.

2. *Krádeže páchané vnějšími pachateli*, jejichž pachatelem může být libovolná osoba.

U této skupiny krádeží schází předchozí vztah mezi pachatelem a objektem, kde se odcizená věc nachází. K utajování trestného činu není pachatel motivován, protože odhalení skutku krádeže nevrhá podezření na konkrétní osobu. Omezeně se lze setkat s případy, kdy se pachatel snaží utajit trestný čin tím, že zahazuje stopy vniknutí do objektu (např. u vloupání do bytů nebo rodinných domků, kdy pachatel vniká do objektu např. překonáním zámku planžetou, snaží se pouze odcizit věci, nedělá nepořádek, vše po prohledání objektu uvádí do původního stavu), aby oddálil okamžik zjištění krádeže nebo aby si zajistil možnost opakovaného nepozorovaného vniknutí do těchto prostor.

Krádež spáchaná zvenčí bývá zpravidla rychle zjištěna a brzy oznámena.

3. *Krádeže spáchané vnitřním a vnějším pachatelem ve spolupachatelství* (dochází k dělení rolí). Vnitřní pachatel poskytne informace a připraví podmínky pro krádež a vnější pachatel ji provede.

Dalšími kritérii dělení způsobů páchaní krádeží mohou být:

- **stupeň kvalifikovanosti krádeže** (jednoduché a složité),
- **fakt použití nástroje** (páchané s nástrojem a bez nástroje),
- **fakt existence přípravných jednání** (páchané po přípravě a bez přípravy).

Ze způsobů zabraňování vzniku stop se nejčastěji vyskytuje používání rukavic. Jiné způsoby jednání směřující k likvidaci stop, případně i inscenaci jiných událostí, jsou spíše ojedinělé. Snaha pachatele zajistit si falešné alibi se opírá převážně o výpovědi rodinných příslušníků nebo kamarádů či spolupachatelů.

Určitá část pachatelů si při nakládání s odcizenými předměty počíná lehkomyšlně, ihned je spotřebovává, užívá, prodává v zastavárnách a různých vetešnictvích, daruje apod., čím vzniká možnost dopadení pachatele po cestě „od věci k pachateli“.

Předmět útoku tvoří široký okruh různých věcí. Nejčastěji jsou to peníze, věci užitkové, starožitnosti a umělecké předměty.

Věci užitkové pachatel buď použije pro svoji potřebu nebo se je snaží prodat. Starožitnosti a umělecké předměty se pachatelé snaží výhodně zpeněžit především za hranicemi našeho státu. Tato činnost vyžaduje značné úsilí a bývá prováděna většinou organizovaným způsobem se zapojením sítě překupníků.

Pachatelé

Typické vlastnosti pachatelů krádeží jsou úzce svázány se skutečností, že krádeže páchají často osoby se změněným žebříčkem uznávaných hodnot.

Vysoké procento pachatelů krádeží představují recidivisté (tak např. v roce 2002 bylo spácháno 64 % objasněných krádeží vloupáním recidivisty a v roce 2003 téměř 69 %). Toto zjištění má značný kriminalistický význam, neboť vytváří předpoklad pro efektivní využití kriminalistických evidencí pro typování pachatelů. Samotný fakt, že se jedná o recidivistu, má svůj význam i v průběhu vyšetřování pro stanovení taktiky jednotlivých vyšetřovacích úkonů a postupu vyšetřování.

§ 2 Typické stopy

Stopy krádeží jsou závislé na způsobech páčání. Protože krádeže jsou páčány různými způsoby, je i charakter nalezených stop různý; převážně jde o stopy materiální, méně časté jsou stopy ve vědomí lidí.

Stopy materiální závisí na druhu krádeže, místě, kde byla krádež spáchána i na povětrnostních podmínkách, případně na době, která uplynula od okamžiku spáchání krádeže do jejího oznámení. Jejich výskyt je nejčastěji zjišťován u krádeží vloupáním. Typické jsou stopy po použití nástrojů (rozlamovačů bezpečnostních vložek zámků, hasáků, šroubováků, pakličů, páčidel apod.), stopy obuvi a rukavic, daktyloskopické stopy a stopy působení na poškozených objektech (vylomené dveře, vypáčená okna, rozbitá skla okenních a dveřních výplní apod.). V některých případech krádeží vloupáním se podaří zajistit na místě činu použitý nástroj k překonání překážky, nebo jeho část, případně biologické stopy, mikrostopy a pachové stopy.

Mnoho typických stop krádeží vloupání je vhodných k identifikaci nebo alespoň k určení směru působení sil a způsobu překonání překážky.

Stopy ve vědomí lidí (svědků) se zejména u krádeží vloupáním vyskytují výjimečně. Naopak v některých případech, např. krádeží motorových vozidel, krádeží prostých a kapesních krádeží, jsou stopy ve vědomí jedněmi z mála stop, které je možno v počáteční etapě vyšetřování využít.

§ 3 Typické vyšetřovací situace

Při vyšetřování krádeží se můžeme setkat např. s následujícími typickými počátečními situacemi:

- ☉ pachatel byl zadržen na místě činu nebo v jeho bezprostřední blízkosti, odcizené věci nebo nástroje použité k vniknutí do objektu má u sebe,
- ☉ pachatel byl vyrušen a z místa činu uprchl, odcizené věci nebo použité nástroje k vniknutí do objektu zanechal na místě nebo je má při sobě, popis pachatele je znám,
- ☉ pachatel nerušeně čin dokonal a z místa činu se vzdálil, informace směřující k zjištění totožnosti pachatele nejsou k dispozici.

V první situaci, která je nejpříznivější, jde o případy, kdy pachatel je přistižen při páčání trestného činu a má u sebe nebo při sobě odcizené věci (např. v prostorách, do kterých se pachatel vloupal, je zajištěna taška s odcizenými věcmi připravená k odnesení nebo pachatel má odcizené věci naložené v dopravním prostředku, v případě kapesní krádeže má pachatel odcizenou peněženku při sobě atp.). V této situaci přechází proces vyšetřování přímo do fáze rozvinutého dokazování, kdy je potřeba zajistit důkazy prokazující místní, časovou a příčinou souvislost mezi jednáním pachatele a objektivně zjištěnými fakty.

Ve druhé typické počáteční vyšetřovací situaci je fakt odcizení věci znám relativně brzy po spáchání činu. To umožňuje realizovat první zásah na místě činu a dopadnout pachatele pronásledováním po „horké stopě“. V takovém případě je třeba zajišťovat důkazy, prokazující příčinou, místní a časovou souvislost mezi spáchaným skutkem a osobou pachatele (tak např. pokud má zadržený pachatel při sobě nářadí použité k vniknutí do objektu, je třeba prokázat, že toto nářadí bylo skutečně použito, pokud má pachatel při sobě podezřelé věci, je třeba prokázat, že jde skutečně o odcizené věci, pokud je k dispozici osoba, která vyrušila pachatele, je třeba provést rekonciliaci pachatele). I v těchto případech počáteční fáze vyšetřování přechází ve fázi rozvinutého vyšetřování po sdělení obvinění.

Třetí typická vyšetřovací situace je charakteristická tím, že informace o osobě pachatele nejsou k dispozici, nebo jsou pouze povrchní. V některých případech chybí i informace

o době spáchání činu nebo dokonce o konkretizaci místa činu (typické pro kapesní krádeže). V takových případech je třeba se zaměřit na zjištění informací o identifikačních znacích odcizených věcí. Postup směřuje od vyhodnocení stop k nalezení věci a od ní ke zjištění pachatele.

Po vypátrání odcizené věci nastává příznivější vyšetřovací situace. Tento taktický směr vyšetřování se nazývá „od věci k pachateli“. Věc se zpravidla nalezne v držení pachatele nebo osoby, která jí získala od pachatele přímo, ale jsou četné i případy, kdy odcizená věc vystřídá do jejího vypátrání i několik majitelů.

Obtížněji se tento vyšetřovací směr realizuje, nejsou-li u odcizených předmětů známy identifikační znaky (např. peníze), podle kterých by bylo možné typovat jejich výskyt a okruh možných pachatelů.

V případech, kdy k odhalení krádeží páchaných vnitřními pachateli dochází při kontrolní činnosti (inventury, revize), je důležité především včasné zajištění veškeré písemné dokumentace, ve které mohou být důkazy vedoucí k usvědčení pachatele. Včasnost zajištění těchto podkladů vylučuje současně možnost, že by je mohl pachatel upravit. Rovněž nález odcizených věcí (u pachatele, překupníků, jiných osob) může být významným důkazním prostředkem.

§ 4 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Typickými podněty k vyšetřování trestných činů krádeže jsou oznámení poškozených osob (fyzických i právnických), oznámení svědků a zjištění orgánů kriminální policie.

Oznámení poškozených osob v případech krádeží obsahují zejména informace o místě činu, kdy poškození odcizenou věc viděli naposledy, případně kdy zjistili vniknutí do objektu nebo jak zjistili odcizení určitých hodnot, informace potřebné k identifikaci odcizených věcí, informace o předběžné výši škody atp.

Pro **oznámení svědků** je typické **telefonické oznámení** trestného činu. V případech, kdy svědek přistihl pachatele při činu a omezil jeho osobní svobodu, postačí kusé informace k místu činu a poté následuje rychlý policejní zásah za účelem převzetí pachatele, zajištění místa činu pro ohledání a zajištění věcí doličných.

V případě, kdy svědek vyrušil pachatele, který uprchl, je třeba zjistit identifikační znaky pachatele, směr jeho útěku, zajistit místo činu, zabezpečit pronásledování pachatele z místa činu po tzv. „horké stopě“, vyrozumět poškozeného a provést další potřebné počáteční úkony.

V případech, kdy podnětem k vyšetřování jsou **výsledky operativně pátrací činnosti kriminální policie**, bývá zpravidla již opatřeno více informací a vyšetřování přechází přímo do rozvinuté fáze dokazování.

§ 5 Zvláštnosti počátečních úkonů

Zvláštností při vyšetřování krádeží je, že fakt spáchání krádeže není zpravidla utajován. Ve většině případů však v počátečním stadiu vyšetřování scházejí ucelenější informace o pachateli. To do značné míry determinuje zaměření počátečních vyšetřovacích a operativně pátracích úkonů.

Posloupnost počátečních úkonů je přímo závislá na době, která uplynula od spáchání trestného činu do doby jeho oznámení. Vzhledem k tomu, že ve většině případů je pachatel krádeže zpravidla neznámý, jsou počáteční úkony zaměřené zejména k získání identifikačních znaků odcizených věcí, ke zjištění způsobu spáchání, k opatření informací o pravděpodobném pachateli, typování podezřelých osob a pátrání po odcizených věcech.

První zásah

První zásah se provádí v případech, kdy je krádež oznámena bezprostředně po jejím spáchání. Spočívá v pronásledování pachatele po „horké stopě“ za pomoci služebního psa nebo speciálně nasazených policejních hlídek.

Je-li první zásah neúspěšný, je třeba rozvinout celou řadu operativně pátracích opatření, která mají za cíl získat informace o místě, kde se nalézají odcizené věci a o pravděpodobném pachateli. V rámci pátrání po odcizených věcech se doporučuje sledování a prověrka míst předpokládaného odbytu odcizených věcí, administrativní pátrání v kriminalistických evidencích atp.

Ohledání místa činu

Typickým počátečním úkonem zejména v případech krádeží vloupáním je **ohledání místa činu**. Význam místa činu u četných případů krádeží je dán zejména tím, že se na něm nacházejí četné materiální stopy svědčící o spáchání trestného činu, ale též i stopy umožňující identifikaci použitých nástrojů a pachatele. Z těchto důvodů má ohledání nezastupitelnou úlohu.

Ohledávaný prostor se doporučuje vymezovat s ohledem na charakter krádeže v dostatečné šířce (nutno zahrnout i přístupovou a ústupovou trasu pachatele). Lze totiž předpokládat, že pachatel, který si počíná opatrně na místě činu, nebude již tak důkladný mimo toto místo a může tam zanechat anebo způsobit významné stopy (např. poblíž místa činu má připravený dopravní prostředek, odhodí nedopalek cigarety, zanechá, ztratí nebo odhodí některou z odcizených věcí).

Při ohledání místa činu mohou být zjištěny negativní okolnosti, umožňující vyslovit podezření, že krádež je *inscenována*. V takovém případě je třeba zjistit možný motiv inscenace krádeže, zda věci, které poškozený uvádí jako odcizené, skutečně vlastnil, zda je neprodal, nedaroval, neukryl.

Současně s ohledáním místa činu je třeba provádět šetření na místě činu a v jeho okolí. Dotazováním se získávají kriminalisticky relevantní informace k upřesnění doby krádeže a pohybu osob v kritické době na místě činu a jeho bezprostředním okolí.

Vysvětlení

Mezi typické počáteční úkony při vyšetřování krádeží je nutno zahrnout i **vyžadování potřebných vysvětlení** od poškozených osob i svědků.

Obsah požadovaného vysvětlení by měl být zaměřen u poškozených zejména na tyto okruhy otázek:

- kdy a za jakých okolností poškozený zjistil krádež, případně kdy viděl odcizenou věc naposledy,
- zda měl poškozený odcizenou věc na sobě či při sobě, případně kde byla uložena,
- jak byla odcizená věc zabezpečena proti odcizení,
- zda má poškozený nabývací doklady k odcizeným věcem (např. záruční listy, doklady od vozidla, účty, faktury atp.),
- zjištění identifikačních znaků odcizených věcí (nejen pro potřeby pátrání, ale i pro potřeby případné rekognice),
- alespoň předběžnou výši škody,
- co je poškozenému známo o způsobu spáchání a případně i o možném pachateli (např. zda se o odcizené věci někdo konkrétně nezajímal, nesnažil se o odkoupení sbírek nebo jejich částí, zda neodpovídal na inzerát, zda sám neinzeroval, kdo věděl, že v určitou dobu odnáší peněžní hotovost a kam, zda někdo neznámý v době před vloupáním netelefonoval do jeho bytu atp.).

Prohlídky

Domovní a osobní prohlídka nebo prohlídka jiných prostor je typickým počátečním úkonem v případech zadržení podezřelé osoby na místě činu nebo v jeho bezprostřední blízkosti, jakož i v případech, kdy je důvodné podezření, že se v určitém objektu nacházejí věci důležité pro trestní řízení.

§ 6 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí a plánování vyšetřování

Při vyšetřování krádeží se v počáteční fázi vyšetřování vytyčují zejména **vyšetřovací verze**:

- k faktu, zda se skutek stal (zda nejde o inscenaci),
- ke způsobu spáchání a motivu krádeže (motiv krádeže nemusí být vždy zistitelný, jak se často domníváme),
- k okruhu možných pachatelů a ke stupni jejich organizovanosti (např. vzhledem k možnému vztahu pachatele k nanađenému objektu nebo odcizeným věcem).

Často jsou vytyčovány i pátrací verze k určení možných míst výskytu odcizených věcí, případně k určení místa, kde se zdržuje nebo ukrývá obviněná osoba.

Zvláštnosti **plánování a organizace vyšetřování** krádeží vyplývají zejména z té skutečnosti, že krádeže jsou páchany často sériově na různých teritoriích. V takových případech se kladou značné nároky na spolupráci vyšetřovatelů s orgány kriminální policie často v rámci i několika okresů či krajů. Plán vyšetřování se tvoří v úzké součinnosti s operativně pátracími orgány a často i za spoluúčasti dalších služeb policie, celníků a dalších spolupracujících subjektů.

§ 7 Zvláštnosti následných úkonů

Výslech obviněného

Výslechem obviněného je třeba objasnit zejména způsob spáchání krádeže, případně spolupachatelství a rozdělení rolí, charakter nástrojů použitých k překonání překážek a místo jejich úkrytu, charakter a množství odcizených věcí, jak bylo s věcmi naloženo atp. Proto má být výslech dostatečně detailní, aby uváděná fakta bylo možno prověřit, případně objektivizovat provedením dalších vyšetřovacích úkonů.

Tvrdošíjně zapírání je pro pachatele krádeží příznačné. Často se setkáváme se snahou pachatelů svalit vinu na někoho jiného nebo tvrdit, že věc nebyla proti krádeži dostatečně zajištěna a mohl ji odcizit kdokoli.

Složitá důkazní situace vzniká u pachatelů recidivistů, kteří představují největší procento pachatelů krádeže. Ti mají mnohdy připravené lživé alibi, případně doznávají trestné činy, které objektivně nemohli spáchat, aby v řízení před soudem zpochybnili objektivitu vyšetřování, případně dovedně zpochybnují dosud shromážděné důkazy.

Tak např. pachatel série vloupání při výslechu spontánně uvedl, že v době od 3. 8. do 5. 8. 1998 vnikl do budovy Obvodního úřadu v Praze 2 tím způsobem, že vylezl po lešení do druhého patra a tam se pokusil vloupat do jedné z kanceláří, přičemž byl vyrušen hlídačem a uprchl. Při prověře vyšetřovatel zjistil, že tato skutečnost nebyla hlášena na oddělení Policie ČR a že v uvedené době u budovy úřadu žádné lešení nebylo postaveno. Obviněný poté přiznal, že si věc vymyslel.

Při vyšetřování krádeží se lze setkat i s nepravdivými doznáními motivovanými snahou utajit jinou závažnější trestnou činnost, spáchanou ve stejné době. Proto je třeba výpovědi obviněných řádně prověřit a případně objektivizovat prověrkou výpovědi na místě.

Taktiku výslechu je třeba založit na požadavku podrobného vylíčení události v průběhu monologu (při sériových krádežích požadovat vylíčení v časovém a logickém sledu jednotlivých případů) s konkretizací faktů, které je možno prověřit dalšími úkony. Lživé výpovědi je nutno vyvracet předkládáním důkazů buď podle narůstající síly nebo v logickém sledu.

Výslech svědků

Výslech *svědka* – *poškozeného* je třeba zaměřit na objasnění času a místa krádeže, zabezpečení odcizené věci nebo napadeného objektu (způsob aktivní a pasivní ochrany), okolnosti spáchání krádeže, okolnosti, za kterých byla krádež zjištěna, na přesný popis odcizených věcí a odhad výše způsobené škody. V této souvislosti je potřeba upozornit na skutečnost, že někteří poškození se snaží zveličovat způsobenou škodu, udávají větší počet odcizených věcí, případně větší finanční částky v úmyslu získat výhody při náhradě škody.

Výsledky *očitých svědků* se zaměřují zejména na zjištění okolnosti jejich přítomnosti na místě činu, na průběh trestné činnosti, popis pachatelů, jejich jednání po spáchání skutku.

Výsledky svědků, kteří viděli u obviněného odcizené věci po spáchání trestného činu, je třeba zaměřit na okolnosti tohoto pozorování, na popis identifikačních znaků věcí a na objasnění dalších významných skutečností.

U ostatních svědků (příbuzných a známých pachatele, pracovníků obchodů, restaurací apod.) mohou být výsledkem zjišťovány informace týkající se způsobu života a finanční situace obviněného, informace k místu možného úkrytu nebo odbytu odcizených věcí, ke stykům obviněného atp.

Expertizy

Expertizy se při vyšetřování krádeží nařizují zejména za účelem:

- identifikace pachatele podle zanechaných daktyloskopických stop (*expertiza z oboru daktyloskopie*),
- identifikace nástrojů a dopravních prostředků použitých ke spáchání trestného činu (*expertiza z oboru mechanoskopie a trasologie*),
- identifikace odcizených věcí (*např. zjištěním odstraněných čísel na kovových materiálech expertizou z oboru kriminalistické metalografie*),
- stanovení výše škod (*expertiza z oboru zbožiznalectví*).

Rekognice

Typickým objektem rekognice u krádeží jsou věci pocházející z trestné činnosti. Rekognice pachatele se při vyšetřování krádeží uskutečňuje sporadicky, protože pachatel je zřídka spatřen nějakými svědky.

Při rekognici odcizených věcí je poznávající osobou zpravidla poškozený, který v případě zajištění odcizených věcí určuje ty, které byly odcizeny z jeho vlastnictví. Poznávání těchto věcí je opřeno o specifické znaky vzniklé opotřebením a používáním, případně vlastním označením. Takto zdůvodněnou individuálnost objektu je nutno zadokumentovat ve výpovědi poškozeného ještě před provedením rekognice. V protokolu o rekognici je třeba odkázat na znaky, podle kterých poškozená osoba poznala svůj majetek.

Vyšetřovací pokus

Vyšetřovací pokus přichází do úvahy při prověření objektivních možností průběhu určitých jevů nebo vykonání určitých úkonů. Jde např. o experiment prokazující, zda určité množství výrobků je možno přemístit konkrétním dopravním prostředkem nebo zda lze určitým způsobem překonat zabezpečovací zařízení objektu, pronést odcizené věci oknem, kterým údajně vnikl pachatel do objektu atp.

§ 8 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence

Největší možnosti pro zapojení veřejnosti do vyšetřování jsou především při pátrání po odcizených věcech. Informace o odcizených věcech i věcech zajištěných orgány policie, u kterých není znám původ a majitel, je nutno opatřovat v širokém okruhu obyvatelstva, zejména prostřednictvím pátracích relací ve veřejných sdělovacích prostředcích.

Spoluprací s veřejností lze získat řadu cenných informací o podezřelých osobách, které se v kritické době pohybovaly na místě činu nebo v jeho bezprostředním okolí (např. obhlížely napadený objekt, nesly určitá zavazadla apod.).

Při vyšetřování krádeží veřejnost spolupracuje poměrně ochotně a významnou mírou se podílí při odhalování pachatelů.

Kriminalistická prevence má zejména u případů krádeží vloupáním široké uplatnění. Jednou z možností je instalace dokonalých *technických zabezpečovacích zařízení*, která signalizují vniknutí do objektu. U těch objektů, které bývají často napadány vloupáním, je možné provést napojení signalizačního zařízení na tzv. *pulty centralizované ochrany* na policejních služebnách nebo pracovištích civilních bezpečnostních služeb. Rovněž proti krádežím vloupáním do osobních automobilů a dalších dopravních prostředků je k dispozici mnoho druhů zabezpečovacích a signalizačních zařízení.

Preventivní význam má i seznamování veřejnosti s některými způsoby páchaní krádeží. Při zveřejňování takových informací je však třeba dbát na vhodné omezení informací, aby se uvedená oznámení nestala návodem pro potenciální pachatele.

Literatura

- MALÝ, F. Práce s informacemi vycházejícími „od místa činu“ a „od věci“ souvisejících s objasňováním krádeží vloupáním do bytu. Kriminalistický sborník 1990, č. 4, s. 186–192
- MUSIL, J. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. 2. vydání. Praha : Univerzita Karlova, 1993
- PENZEŠ, L. Metodika vyšetřování krádeží. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1972
- RAK, R. a kol. Krádeže vozidel. Odhalování, vyšetřování a prevence. Brno : CERM, 2001
- TALLO, A. (red.) Identifikácia odcudzených motorových vozidiel. Zborník. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000
- TALLO, A. Automobilová kriminalita v Európe. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2001

Kapitola 47

Metodika vyšetřování sexuálních trestných činů

Kriminalistická charakteristika sexuálních trestných činů

Pojmovým znakem sexuálních trestných činů je jejich souvislost s uspokojováním pohlavního pudu pachatele. Mezi sexuální trestné činy řadíme zejména ty, které trestní zákon kvalifikuje jako trestné činy proti lidské důstojnosti (§ 241–246 TrZ), některé případy trestných činů proti svobodě (např. § 231, 235 TrZ) a v určitých případech i další trestné činy (např. výtržnictví podle § 202 TrZ formou exhibicionismu, svádění k pohlavnímu styku podle § 217a TrZ). Nejzávažnějšími a nejfrekventovanějšími jsou trestné činy znásilnění (§ 241 TrZ) a pohlavního zneužívání (§ 242, 243 TrZ). Vývojový trend v této oblasti kriminality lze doložit počtem stíhaných a objasněných trestných činů v ČR v letech 1993–2003:

Znásilnění

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
zjištěno skutků	760	736	726	678	655	675	634	500	562	653	646
objasněnost v %	76	78	80	83	81	80	83	82	83	77	76

Pohlavní zneužívání

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
zjištěno skutků	993	1 001	1 209	1 316	992	1 404	1 111	940	913	1 011	889
objasněnost v %	87	91	92	93	94	96	99	94	95	90	90

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

V posledních letech lze zaznamenat výskyt sexuálních trestných činů v souvislosti s provozováním prostituce, dětské prostituce a dětské pornografie organizované kriminálním podsvětím.

Typické způsoby páchaní sexuálních trestných činů

Pro klasifikaci způsobů páchaní této kategorie trestných činů je často využíváno jako kritérium dělení věk pachatele a věk oběti; podle tohoto kritéria můžeme rozlišovat:

a) Sexuální trestné činy páchané mezi dospělými

Do této kategorie zahrnujeme trestné činy, jejichž pachatel i oběť jsou starší osmnácti let. Typickými znaky způsobu páchaní této skupiny trestných činů je použití násilí, hrozby bezprostředního násilí nebo uvedení oběti do stavu bezbrannosti (podáním omamných prostředků nebo alkoholu) a využití tohoto stavu. V kriminalistické praxi se setkáváme zejména s těmito formami:

- Mezi pachatelem a obětí existuje určitý vztah (kamarádský, pracovní, příbuzenský apod.), pachatel využívá tohoto vztahu, aby vylákal oběť na určité místo a zde použitím násilí nebo hrozby bezprostředního násilí dosáhne pohlavního styku. V některých případech takovou osobu uvede do stavu bezbrannosti a tohoto stavu využije.

Tak např. B. B. pozval svoji spolupracovnici na návštěvu do svého bytu, kde ji opakovaně brutálně znásilnil a způsobil jí ublížení na zdraví. Poté ji pustil domů.

- Pachatel naváže povrchní známost a oběti nabídne svezení automobilem, doprovod po zábavě domů apod. Po dobrovolném přijetí návrhu se pachatel ve vhodném okamžiku pokusí o pohlavní styk. Setká-li se s odporem, použije násilí různé intenzity, nebo hrozby bezprostředního násilí.

Tak např. ve večerních hodinách F. H. navázal na stanici autobusu rozhovor s J. P. a po krátké rozmluvě ji pozval do svého bytu na sklenku koňaku. J. P. pozvání přijala a v bytě byla pachatelem znásilněna.

V jiném případě řidič TIR navázal známost se ženou v motorestu. Pozval ji k sobě na pokoj a když se probudil, měl zavázaná ústa i oči, nahý byl připoután za ruce i nohy k posteli. Čtyřicet hodin byl nucen čtyřmi ženami k pohlavnímu styku pod pohrůzkou kastrace.

- Pachatel v úmyslu vyhledat vhodnou oběť prochází místa, kde se mohou vyskytovat osamělé ženy, které bez předchozího kontaktu přímo napadá a na místě znásilňuje za použití často brutálního násilí, nebo hrozby zbraní, které neváhá použít.

Tak např. S. P. procházel v dopoledních hodinách ulicemi Prahy s úmyslem znásilnit nějakou ženu. Když v Praze 2 spatřil poštovní doručovatelku, začal ji sledovat. Když zašla do jednoho z domů, vstoupil za ní. Pod pohrůzkou zabití nožem odvedl ženu do sklepa, kde ji poručil, aby se svlékla a vykonal na ní soulož. Stejným způsobem znásilnil devět žen. Dvě ženy, které se pokusily klást odpor, zavraždil.

b) Sexuální trestné činy páchané mezi dospívající mládeží

Do této kategorie trestných činů zahrnujeme sexuální delikty páchané mezi adolescenty; typický pachatel této kategorie deliktů je ve věku kolem šestnácti let a oběť je mladší patnácti let (zpravidla 13–15 let). Zvláštností této skupiny trestných činů je, že k násilí často vůbec nedochází, pohlavní styk je uskutečňován po vzájemné dohodě, mezi osobami na deliktu zúčastněnými jsou často úzké citové vztahy. Často je zaznamenáno i požití alkoholu.

Setkáváme se např. s těmito způsoby páchaní:

- ☉ Skupina mladých lidí ve věku 13–16 let, kteří se vzájemně znají, uspořádá večírek v bytě či na chatě. V rámci „zábavy“ pak dochází k pohlavnímu styku mezi osobami mladšími patnácti let a osobami staršími 15 let.

Šestnáctiletá M. F. se tři dny před Silvestrem seznámila přes svou kamarádku s patnáctiletým A. K. a čtrnáctiletým H. B. Společně v bytě kamarádky oslavovali Silvestra. V ranních hodinách M. F. vyzvala H. B., aby ji líbal. Oba byli aktivní v různých intimnostech. M. F. se vysvlékla ze šatů a začala vysvlékat i H. B. Poté došlo mezi nimi k pohlavnímu styku, po kterém oba toužili.

- ☉ Předčasně zralá dívka nebo chlapec se zamilují do staršího kamaráda či spolužáka, udržují spolu známost a nakonec dojde mezi nimi k pohlavnímu styku.

c) Sexuální trestné činy páchané na mládeži

Do této kategorie sexuálních trestných činů zahrnujeme trestné činy, jejichž pachatel je dospělý a oběť je mladší patnácti let. V této skupině se setkáváme se znaky způsobu páchaní charakteristickými pro trestnou činnost mezi dospělými, jimiž jsou násilí, hrozba násilím a přivedení oběti do stavu bezbrannosti (tak např. zaměstnanec kina vlákal nezletilce do promítací kabiny kina, kde jej zneužil a ve strachu z prozrazení jej usmrtil), tak i se znaky specifickými.

Takovými specifickými znaky jsou zejména autoritativní postavení pachatele, závislost oběti na pachateli, získání a zneužití přirozené důvěry dětí k dospělým, získání důvěry a povolnosti různými dary nebo prostřednictvím her, vyvolání sexuální žádostivosti starších dětí ukazováním pornografie apod. V poslední době se rozšiřuje i poskytování sexuálních služeb dětmi za úplatu a zneužívání dětí k výrobě dětské pornografie apod. V praxi se setkáváme zejména s těmito způsoby páchaní:

- ☉ Mezi obětí a pachatelem existuje určitý vztah (rodičovský, příbuzenský, vychovatelský apod.). Pachatel využije svého postavení autority či závislosti oběti k vynucení pohlavního styku. V případě, že oběť klade odpor, postačí k jeho překonání zpravidla hrozba trestem.

Třináctiletou M. K. přiměl její otec k pohlavnímu styku pod pohrůžkou zákazu návštěv kamarádek. Ačkoli byl do té doby velice přísný a tvrdě ji trestal za nekázeň, od prvního pohlavního styku se k ní choval pozorně a jemně. Zneužíval ji po dobu pěti let asi dvakrát týdně.

Vychovatelka V. V. pozvala po večerce na inspekční pokoj internátu učně M. K. Po jeho příchodu zamkla dveře, svlékla si šaty a navrhla M. K. pohlavní styk. Učeň se zdráhal, ale protože vychovatelka byla zároveň manželkou ředitele učiliště a obával se její msty, vyhověl jí. Do ukončení učebního poměru měl s V. V. pohlavní styk ještě 3x, přestože se mu to hnusilo a snažil se V. V. vyhýbat.

- ☉ Pachatel získá důvěru nezletilce slibem různých dáreků, zavede jej na příhodné místo, kde bez násilí (např. formou hry) nezletilého zneužije.

Dvaadvacetiletý muž uviděl před domem šestiletého chlapce a tříleté děvčátko. Vlákal je do sklepa domu pod slibem, že jim dá lízátko. Ve sklepe pak chlapci a děvčeti dával do úst svůj pohlavní úd.

- ☉ Pachatel využije přirozené ochoty a důvěry dítěte tím, že je požádá o pomoc či jinou službu. Když nezletilce vyláká na vhodné místo, zneužije jej i za cenu použití násilí k překonání chabého odporu dítěte.

J. B. požádal osmiletou F. M., která si hrála se skupinkou dětí, aby mu pomohla opodál najít klíče, které ztratil, neboť špatně vidí. Když se s F. M. přiblížil k opuštěnému altánku, zkroutil jí ruku, zatáhl dovnitř a zde na ní vykonal soulož. Děvčeti hrozil, že bude-li křičet, tak ji zabije.

- ☉ Pachatel získá důvěru nezletilců tím, že jim poskytuje pamlsky, peníze apod., zve je ve skupinách i jednotlivě do svého bytu, s dětmi si nejprve hraje, později jim ukazuje např. pornografii, vede s nimi řeči o sexu a později je pohlavně zneužívá.

Tak např. M. H. zval třináctiletou M. Š., čtrnáctiletou O. N. a čtrnáctiletého J. P. do svého bytu, tam je nejprve jen hostil a dával jim drobné částky peněz. Později s nimi začal hovořit o sexu, osahával je a svlékal. Nakonec si je bral k sobě do postele a nechával si od nich třít pohlavní úd, za což jim dával částky do 10 Kčs. Řada nezletilců jej navštěvovala, když si chtěla vydělat na pamlsky.

- ☉ Pachatel se nesnaží navázat kontakt s nezletilcem, nebo získat jeho důvěru. Ve vhodný okamžik na nezletilce zaútočí a dosáhne ukojení, i za cenu brutálního způsobu.

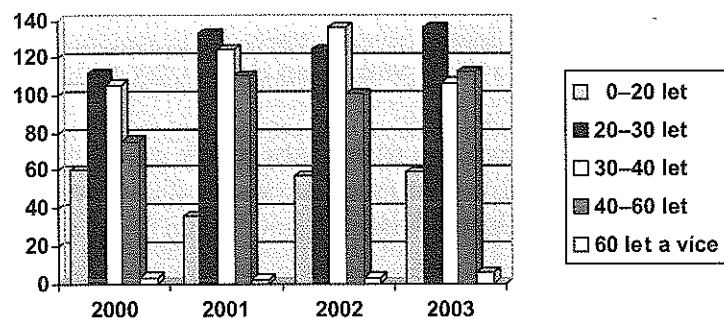
Osmadvacetiletý muž – pedofilní sadista sledoval jedenáctiletou dívku. Když v domě, kde bydlela, nastoupila do výtahu, vstoupil za ní, uchopil ji pod krkem, zajel výtahem do sklepa, kde ji brutálním způsobem znásilnil, přičemž jí propíchal oční bulvy tužkou.

- ☉ Pachatelé získávají děti (za úplatu) k natáčení dětské pornografie nebo k dětské prostituci. Rodiče dětí v některých případech jsou s touto činností srozuměni, někteří na ní dokonce vydělávají.

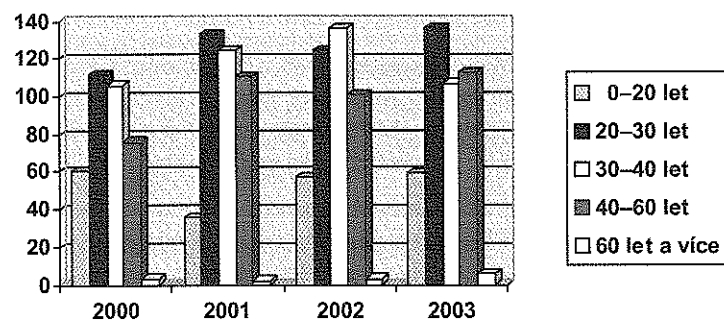
Osoba pachatele

Pachatelé sexuálních trestných činů jsou zastoupeni prakticky ve všech věkových skupinách. Násilné delikty však spadají převážně na vrub psychopatických mladých mužů, u kterých se agresivita prolíná s citovou chladností a nezdrženlivostí. Věkovou skladbu stíhaných pachatelů pro trestné činy znásilnění a pohlavní zneužívání v období let 2000–2003 ilustrují následující grafy:

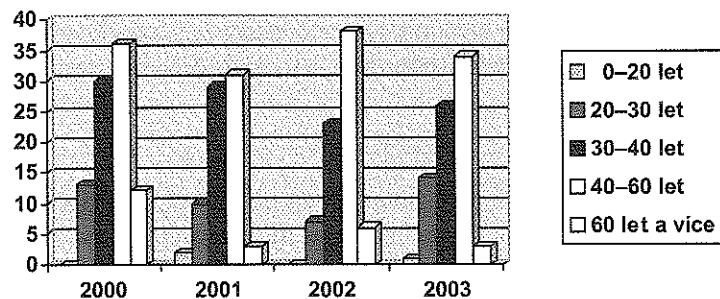
Znásilnění

Pohlavní zneužívání v závislosti

Pohlavní zneužívání ostatní

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

Sexuálně agresivní chování mladistvých vyplývá zejména z toho, že příchodem puberty se pohlavní touha stává imperativní a zvyšuje se citlivost na psychosexuální stimuly. Agresivita často spočívá v překotném přístupu k objektu ženského pohlaví. Mladiství, kteří se dopustili sexuálně agresivního chování, se rekrutují převážně z neúplných rodin a jedna třetina z nich projevovala poruchy sociální adaptability již ve školních letech.

U pachatelů sexuálních trestných činů nelze pominout abnormální, někdy až patologickou sexuální preferenci a motivaci, a patologické duševní stavy (oligofrenie různého stupně, senilní demence, intoxikace atd.). Mezi pachateli sexuálních trestných činů *nepřevažují sexuální devianti*.

Důležitým se jeví poznatek, že pachatelé sexuálních trestných činů mívají často sklon k páčání kriminality i jiného druhu, takže jsou často kriminálními recidivisty.

Oběti sexuálních trestných činů

Oběťmi sexuálních trestných činů se nejčastěji stávají ženy ve věku do 30 let a děti. Oběti sexuálních trestných činů se často svým neopatrným, lehkomyšlným nebo vyzývavým chováním podílejí na genezi deliktu (např. cestováním autostopem, navazováním známostí v nočních hodinách, přijetím doprovodu či pozvání do bytu od neznámé osoby, flirtem).

Na průběh trestného činu má značný vliv i chování oběti při ataku pachatele. V některých případech volání o pomoc a obrana odradí pachatele od dokonání trestného činu, v jiných případech pak obrana oběti vede pouze k zvýšení intenzity násilí. Někteří odborníci doporučují použít lsti (předstírání menstruace, nakažlivé pohlavní choroby). Jednoznačné doporučení pro chování napadené oběti sexuálního deliktu se odborníkům nepodařilo formulovat.

Oběti trestného činu mají vliv i na proces odhalování a vyšetřování sexuálních deliktů, neboť je často oznamují až po dlouhé době nebo je neoznamují vůbec.

V případě, že oběť trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1 TrZ je ve vztahu k pachateli manželem nebo druhem, lze zahájit trestní stíhání nebo v něm pokračovat pouze s jejím souhlasem (viz § 163a odst. 1 TrŘ).

§ 2 Typické stopy

Spáchání sexuálního trestného činu předpokládá přímý kontakt oběti s pachatelem. Typickými stopami jsou tedy *stopy ve vědomí*.

Z materiálních stop jsou typickými stopami sexuálních trestných činů *stopy biologické*, zejména sperma pachatele, které se získává pravidelně výtěrem pochvy oběti nebo ohledáním prádla. Dále může jít o krev, vlasy a tkáň pachatele, které se někdy nacházejí za nehty oběti. Biologické stopy do nedávné doby umožňovaly určit pouze skupinovou

příslušnost původce. Po rozvinutí metody **analýzy DNA** je možno biologický materiál lidského původu využít i k individuální identifikaci.

Významnými typickými stopami jsou i *stopy působení* (zejména stopy násilí na těle oběti a stopy zápasu na místě činu). Jejich význam spočívá zejména v možnosti určení intenzity útoku a intenzity obrany oběti. Na základě těchto stop lze vyvrátit častou obhajobu pachatele, že oběť nekladla odpor nebo že její odpor nebyl myšlen vážně.

§ 3 Typické vyšetřovací situace

Nejčastěji se vyskytují tyto vyšetřovací situace:

- ⊕ Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, nedovolují však učinit jednoznačný závěr o totožnosti pachatele.
- ⊕ Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin a dovolují učinit jednoznačný závěr o totožnosti pachatele.
- ⊕ Zjištěné skutečnosti (z výpovědi oběti či oznamovatele) vzbuzují pochybnosti, zda se stal oznamovaný trestný čin; totožnost údajného pachatele je zpravidla známa.

V prvním případě se v počáteční etapě vyšetřování veškeré úsilí zaměřuje ke zjištění totožnosti pachatele. To předpokládá úzkou součinnost jednotlivých útvarů policie, získávání informací k popisu pachatele, jeho pohybu a předpokládanému způsobu života, využívání kriminalistických evidencí.

Druhý případ je pro vyšetřování nejpříznivější. Po prověření dosud shromážděných materiálů je zpravidla ihned možné sdělit obvinění určité osobě a počáteční etapa vyšetřování přechází plynule do další etapy.

Ve třetím případě vyšetřovatel v počáteční etapě vyšetřování zaměřuje své úsilí k nalezení dalších důkazů nebo informací, které podporují nebo vyvracejí výpověď jedné ze zúčastněných stran. K tomu slouží zpravidla detailizace výpovědi k popisu způsobu spáchání, popisu situace před činem a po něm, šetření na místě činu a jeho okolí, výslechy kamarádů a známých údajného pachatele a oběti. Na základě důkladné analýzy výpovědi se doporučuje provádět prověřovací úkony (prověrku výpovědi na místě, vyšetřovací experiment, expertizu z oblasti psychologie). Dojde-li vyšetřovatel k vnitřnímu přesvědčení, že skutek se stal a je trestným činem, může počáteční etapa vyšetřování přejít do další etapy sdělením obvinění určité osobě.

Po sdělení obvinění určité osobě lze typické vyšetřovací situace klasifikovat podle přístupu obviněného k okolnostem kladeným mu za vinu a důkazům o nich. Z tohoto hlediska můžeme hovořit o následujících typických situacích:

- ⊕ obviněný trestný čin doznává,
- ⊕ obviněný trestný čin popírá,
- ⊕ obviněný odmítá vypovídat.

Přístup obviněného k okolnostem kladeným mu za vinu a důkazům o nich je pouze jedním z prvků vyšetřovací situace. Proto se v rámci uvedených typických druhů vyšetřovacích situací můžeme setkat s celou řadou podskupin. Při řešení vyšetřovacích situací není cílem prokázání viny určité osoby, ale zjištění skutečného skutkového stavu věci. Uvedený požadavek je obecně platný, ale u sexuálních trestných činů jeho význam vzrůstá, neboť se vyskytují i křivá obvinění.

§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování

U trestného činu **znásilnění** lze zvláštnosti předmětu vyšetřování spatřovat v tom, že kromě skutečností uvedených v § 89 odst. 1 TrŘ je nutno objasnit zejména:

- ⊕ kdy a za jakých okolností došlo k prvnímu kontaktu oběti a pachatele, zda existuje nějaký vztah mezi obětí a pachatelem,
- ⊕ jak se oběť dostala na místo činu,
- ⊕ zda došlo k souloži nebo jinému obdobnému pohlavnímu styku (§ 241 TrZ),
- ⊕ zda bylo použito násilí a jaký byl jeho charakter a intenzita, zda bylo využito bezbrannosti oběti a jak byl stav bezbrannosti navozen,
- ⊕ kolik bylo pachatelů a jaké byly úlohy každého z nich,
- ⊕ jaký odpor kladla oběť (zda volala o pomoc, jakým způsobem se bránila apod.),
- ⊕ zda se pachatel snažil zakrýt trestnou činnost a jak,
- ⊕ kdo byl svědkem trestného činu,
- ⊕ jaké jsou následky znásilnění (újmna na zdraví apod.), k jaké materiální škodě došlo (poškození oděvů, odcizení věci apod.),
- ⊕ proč poškozená osoba oznámila trestný čin opožděně.

U trestných činů **pohlavního zneužívání** lze jako zvláštnosti předmětu vyšetřování uvést:

- ⊕ zda pachatel věděl, že jde o osobu mladší patnácti let ještě před pohlavním stykem,
- ⊕ zda jde o zneužití nějaké z forem závislosti oběti na pachateli,
- ⊕ sexuální pohnutku jednání,
- ⊕ způsob zlákáni nezletilce,
- ⊕ způsob pohlavního ukájení, zda došlo u pachatele k ukojení a za jakých okolností,
- ⊕ jakým způsobem byla trestná činnost zakrývána,
- ⊕ druh a intenzita násilí,
- ⊕ věk, sociální postavení, vzdělání a rozvoj rozumových vlastností pachatele i oběti,

- následky pohlavního zneužívání na zdravém vývoji oběti,
- sexuální orientace pachatele trestného činu.

§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Typickými podněty k vyšetřování sexuálních trestných činů jsou *oznámení* občanů (poškozených osob, svědků, rodičů apod.) a různých institucí (zdravotnických zařízení, školy apod.).

Výsledky operativně pátrací činnosti policie jako podněty k vyšetřování se vyskytují sporadicky v případech pohlavního zneužívání a soulože mezi příbuznými.

Zvláštnosti podnětů vyplývají ze samotné podstaty trestného jednání, které se dotýká nejintimnějších stránek života člověka a má často velice silný emotivní efekt. Tímto lze odůvodnit řadu *opožděných oznámení* a časté oznamování trestného činu osobami blízkými, kterým se poškozená osoba svěřila.

Některé poškozené osoby i jejich rodiče a osoby blízké se snaží utajit fakt sexuálního činu, neboť nedůvěřují výsledkům vyšetřování a domnívají se, že oběti vznikne další újma (nové prožívání náročné životní situace v průběhu vyšetřování, ostuda ve škole, v zaměstnání, místě bydliště apod.).

Na druhé straně negativní emoce mohou vést ke zveličování viny a následků činu způsobených pachatelem a ke zkreslování role oběti.

Jako zvláštnost je nutno vidět i tu skutečnost, že oznámení o spáchání sexuálního trestného činu mohou být nepravdivá. Motivací nepravdivých oznámení jsou zejména msta, strach před odhalením jiných intimních styků manželem nebo rodiči, u dětí též chorobná sexuální fantazie.

§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů

Počátečními vyšetřovacími úkony a opatřeními při vyšetřování sexuálních trestných činů jsou zpravidla výslech oznamovatele, výslech poškozeného, ohledání místa činu, prohlídka těla poškozené osoby, pátrání po pachateli.

Výslech oznamovatele

Zvláštnosti přijetí oznámení o sexuálním trestném činu jsou určovány zejména tím, kdo trestný čin oznamuje:

a) Výslech oznamovatele – očitého svědka

Výslech je třeba zaměřit zejména na získání podrobného popisu místa činu, času a způsobu spáchání trestného činu.

Zjišťuje se, zda oznamovatel zná pachatele nebo oběť, jak se na místo dostal, co upoutalo jeho pozornost, zda bylo pachatelem použito násilí, jak se oběť bránila, zda volala o pomoc apod. Důležité je i zjištění, zda svědek slyšel rozhovor pachatele a oběti, o čem hovořili, jak se po činu chovali a kam odešli. Současně je nutno objasnit i vztah oznamovatele k oběti, případně k pachateli a podle okolností i to, co vedlo k podání oznámení, eventuálně proč podal oznámení opožděně. Očitému svědku znásilnění je třeba v závěru výsledku položit otázku, zda překazil trestný čin znásilnění, a pokud ne, proč tak neučinil (viz § 167 TrZ).

b) Výslech oznamovatele, který sám nebyl očitým svědkem činu

Výslech oznamovatele, který se dozvěděl o trestném činu od jiných, je třeba zaměřit na zjištění času, místa a okruhu osob, kde se o trestném činu hovořilo, kdo byl iniciátorem rozhovoru a detailní obsah rozhovoru, co je oznamovatelem známo o pachateli a poškozeném, jaký je vztah oznamovatele k iniciátoru rozhovoru, k poškozenému a k pachateli.

Zvláštní postavení mají v této kategorii oznamovatelů *rodiče nezletilých poškozených*.

Kromě výše uvedených skutečností je nutno při výslechu objasnit i další skutečnosti, např. kolikrát byl rozhovor s nezletilým opakován, jak se nezletilec po činu choval, co bylo nápadné na jeho chování; zda rodiče nezletilce prohlíželi a co zjistili; zda byl prohlédnut lékařem, obsah rozhovoru s lékařem; zda existují a kde se nacházejí věcné důkazy (šaty, prádlo, dárky od pachatele apod.), jak rodiče sami charakterizují poškozeného.

Poznatky praxe ukazují, že rodiče někdy ovlivňují výpověď nezletilého, zveličují dramatickosti skutečností a zkreslí i nezávadné skutečnosti tak, že je vyvolán dojem spáchání trestného činu.

c) Výslech oznamovatele – poškozené osoby

Oznamovatel, který je současně poškozeným, má zpravidla eminentní zájem na vyšetření věci ve svůj prospěch. V některých případech však může být motivován snahou utajit jiné, pro sebe nepříznivé skutečnosti; je proto třeba volit taktickou zásadu *detailizace* jednotlivých epizod oznamované události. Přitom jde především o přesné vyjádření detailů, které není obtížné prověřit a zjistit tak věrohodnost výpovědi oznamovatele. Výslech je potřeba vést taktně, aby nedošlo k *sekundární viktimizaci* oběti.

Výslechem oznamovatele – poškozeného je třeba zjistit: dobu a místo činu; co na místě činu osoba dělala, jak se na něj a z něj dostala; způsob jednání pachatele; konkrétní způsob násilí; způsob obrany; zda došlo k souloži; zda došlo u pachatele k ejakulaci; zda již před trestným činem měla poškozená osoba pohlavní styk a kdy naposledy; popis pachatele; obsah rozhovoru s pachatelem; zda byla po činu u lékaře; jaké věci, které mohou sloužit jako důkaz, může předložit; co jí pachatel odcizil, nebo co při činu ztratila, případně zda po činu na místě něco našla; zda pachatele zná, zda by jej mohla poznat a podle čeho; zda poškozená o věci s někým hovořila; proč učinila oznámení opožděně; kteří svědkové mohou potvrdit uváděné údaje; jaký je její případný vztah k pachateli a ke svědkům.

V případě, že je poškozenou osobou *nezletilý*, je třeba provést výslech ihned po lékařské prohlídce a dodržet všechna pravidla o výslechu nezletilých, aby výslech nemusel být později znovu opakován. Výpověď nezletilce se doporučuje dokumentovat zvukovým

Obr. 47.1: Loutky „Jája a Pája“, jejichž pomocí může vyslychané dítě demonstrovat průběh sexuálního jednání.

nebo obrazovým záznamem, aby byly zachyceny autentické vyjadřovací schopnosti dítěte, pojmy a názory ze sexuální oblasti, které jsou v dětské řeči zcela odlišné. V průběhu výslechu malých dětí se doporučuje využívat speciálních loutek „Jája a Pája“.¹

Ohledání místa činu

Ohledání místa činu se provádí podle obecně platných pravidel ohledání. Místo činu u sexuálních trestných činů se může nacházet ve volném terénu, v bytech nebo v různých neobývaných prostorách (kůlny, sklepy, půdy apod.).

Při ohledání místa činu v terénu je nutno věnovat pozornost zejména stopám pobytu poškozeného i pachatele na místě činu a stopám po zápase (stopy obuvi, zvalený travní porost, vytlačené stopy částí těla – loktů, kolen, utržené knoflíky, zbytky oděvů apod.). Hranice ohledání je nutno vytýčit co nejdříve, neboť i místo, kde pachatel čekal na oběť, může být nositelem významných stop (nedopalky, stopy obuvi apod.).

Při ohledání místa činu v uzavřených prostorách je nutno věnovat pozornost konkrétnímu místu jednání (v bytě např. postel, kanape), a hledat stopy na předmětech, kde došlo k pohlavnímu styku (prostěradla, matrace apod.). Dále je nutno hledat stopy po případném zápase, zajistit použité nádoby a láhve, jakož i jejich obsah.

Vzhledem k tomu, že u sexuálních trestných činů dochází relativně často ke krivému obvinění, je nutno při ohledání věnovat zvláštní pozornost tzv. *negativním okolnostem*.

Prohlídka těla poškozeného a pachatele

K prohlídce těla poškozeného a pachatele je účelné přibrat *lékaře*.

Prohlídkou těla jsou zjišťovány především stopy násilí a obrany a stopy dokazující soulož nebo jiné jednání. Kromě toho mohou být nalezeny stopy od trávy, zeminy, vlasy, specifické nečistoty z oděvu nebo místa činu. Za nehty může být nalezena krev nebo buňky vaginálního epitelu.

Oděvní součástky mohou vykazovat stopy zápasu, stejně jako stopy krve, spermatu nebo vaginálního sekretu. Krev může pocházet z poranění pohlavních orgánů poškozené v důsledku deflorace, velikostních rozdílů pohlavních orgánů (zejména u dětí) nebo v důsledku perverzního ukájení. Může jít také o krvácení v důsledku zranění nebo o krev menstruační. Důležité je popsat a zadokumentovat přesně lokalizaci jednotlivých skvm. Na oděvu a botách je třeba hledat i stopy od trávy či zeminy, nebo kontaktní mikrostopy pocházející z oděvu.

Zajištěné a zadokumentované stopy na těle a oděvu poškozené osoby i pachatele mají značný důkazní význam, stejně jako zjištění neexistence těchto stop.

Pátrání po pachateli

Je-li oznámení o sexuálním trestném činu provedeno neprodleně, bývá naděje na rychlé dopadení pachatele. Předpokladem rychlého dopadení pachatele je okamžitá reakce

¹ Viz PLŠKOVÁ, A. Jája a Pája. Kriminalistický sborník, 1995, č. 9, s. 329–336.

policie na včasné oznámení trestného činu, jakož i součinnost Služby kriminální policie a vyšetřování s ostatními službami Policie ČR v rámci *pronásledování po horké stopě*.

7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Specifickou zvláštností při vytyčování vyšetřovacích verzí je nutnost brát v úvahu více než u jiných druhů trestných činů možnost inscenace nebo předstírání trestného činu.

Při vyšetřování sexuálních trestných činů se uplatňují tyto typické vyšetřovací verze:

- ☛ Pachatel má nějaký vztah k poškozené osobě, má možnost kontaktu s touto osobou; trestný čin spáchal proto, že nedokáže navázat styky k ukojení své sexuální žádostivosti a nebo proto, že byl poškozenou odmítnut; byl pohlavně neukojen s velkou pohlavní potencií; byl poškozenou osobou pohlavně vydrážděn.
- ☛ Pachatel nemá žádný vztah k poškozené osobě; byl delší dobu bez pohlavního styku; nedokáže navázat erotický kontakt se ženou; je silně pohlavně potentní; pachatel je evidovaný recidivista nebo sexuální deviant.
- ☛ Trestný čin nebyl spáchán, jde o fingování nebo inscenaci z různých motivů.

Pro **plánování vyšetřování** sexuálních trestných činů platí obecné kriminalisticko taktické postupy a doporučení s některými modifikacemi vyplývajícími ze zvláštností těchto trestných činů.

Takovou zvláštností je především *časová tíseň*, v níž se vyšetřování ocitá, neboť hrozí nebezpečí recidivy v krátkém časovém období. Nezanedbatelný je i ten fakt, že biologické stopy, které jsou jedněmi z typických stop, podléhají rychle zkáze.

Z uvedeného vyplývá potřeba *týmové práce*, omezení časového rámce vyšetřovacích úkonů a větší kumulace technických prostředků, neboť je nutno provádět více vyšetřovacích úkonů ve stejném časovém úseku. Plán vyšetřování musí být zpracován návazně s plánem operativně pátracích úkonů.

8 Zvláštnosti následných úkonů

Výslech obviněného

Zvláštnosti výslechu obviněného při vyšetřování sexuálních trestných činů vyplývají zejména z intimního charakteru objasňovaných otázek, společenského postavení osob a často různého věku oběti a pachatele.

Doporučuje se nechat obviněného spontánně vypovídat o svém současném životě obecně a pohlavním životě zvláště. Dále by měl obviněný objasnit vzájemný vztah

mezi ním a poškozenou osobou, podat její charakteristiku. V případě, že vztah neexistuje, objasnit okolnosti prvního kontaktu.

V případě, že trestnou činnost popírá, měl by se pokusit objasnit motiv poškozené osoby vedoucí k trestnímu oznámení. Je účelné, aby obviněný uvedl, jak a kde se s poškozenou osobou setkal, jak se případně v jeho společnosti bavila, kdo byl přítomen, jak reagovala na jeho erotické podněty a intimnosti.

Poté by měl spontánně vypovídat o průběhu pohlavního styku, zda a jak se poškozená osoba bránila, zda volala o pomoc, jak při pohlavním styku jednala a zda se sám ukojil a kdy, zda došlo k ejakulaci. Dále by měl obviněný objasnit, jak se chovala poškozená po pohlavním styku, kdy a kudy odešla, co říkala, případně zda ji doprovázel, jaký měl na sobě oděv a kde se nachází.

Teprve poté je vhodné přistoupit k předkládání důkazů a požadovat vysvětlení nebo objasnění zjištěných zranění na těle oběti a na těle obviněného, poškození oděvu a spodního prádla, jakož i dalších skutečností svědčících o tom, že k sexuálnímu trestnému činu došlo.

Výslech poškozené osoby

Při výslechu poškozené osoby je nutno si uvědomit, že jeho předmětem jsou nejjintimnější záležitosti a že poškozená osoba prožívá značné emoční napětí. Výslech by měl vést jen starší, zkušený kriminalista nebo žena, aby byl snáze překonán stud vyslychané osoby, získána potřebná důvěra a navázán psychologický kontakt.

Zaměření obsahu výslechu je stejné jako u výslechu oznamovatele – poškozeného.

Jsou-li vyslyhány osoby, u kterých je dáno důvodné podezření z fingování či inscenace deliktu, doporučuje se:

- ☛ nezletilé osoby vyslychat v *nepřítomnosti rodičů* nebo jiných osob, u kterých je podezření, že nezletilého svedly k podání lživé výpovědi,
- ☛ zaměřit pozornost zejména na objasnění *detailů* místa činu, doby, způsobu, použitých prostředků a k objasnění předem důkladně prověřených okolností, které nasvědčují tomu, že k trestnému činu nedošlo,
- ☛ provést prověrku výpovědi na místě činu, neboť detaily na místě činu jsou často rozhodující pro usvědčení z nepravdivé výpovědi,
- ☛ při výslechu dospělých osob podezřelých z fingování či inscenace sexuálního deliktu využít všech poznatků o osobě obviněného a poškozené osoby, o jejich vzájemných vztazích. Dále se doporučuje apelovat na jejich čest a morálku v návaznosti na závažnost sexuálního deliktu a na trestní odpovědnost za křivou výpověď či křivé obvinění.

Konfrontace

Ke konfrontaci mezi obviněným a poškozenou osobou by mělo dojít v přípravném řízení jen výjimečně, nelze-li rozpory objasnit skutečně jiným způsobem. Konfrontace mezi dítětem a pachatelem se obecně nedoporučuje.

Nevýhodou konfrontace při vyšetřování sexuálních deliktů je, že obviněný, který se často sám konfrontace domáhá, může zastrašit nebo dezorientovat poškozenou osobu a uvést v pochybnost pravdivost její výpovědi. Taková situace může nastat na základě citového působení, zejména je-li mezi obviněným a poškozenou osobou blízký vztah. Jde-li o předstírání trestného činu z nenávisti či bezvýhodnosti situace, může být vystupování údajně poškozené osoby při konfrontaci tak přesvědčivé, že zmate i zkušeného kriminalistu. Na druhé straně křivě obviněná osoba, dotčená na nejcitlivějším místě (důstojnost, čest, osobní svoboda), může vlivem emočního napětí působit nepřesvědčivě, dezorientovaně a její tvrzení vyznívá nepřesvědčivě a zmateně.

Prověrka výpovědi na místě

Při vyšetřování sexuálních trestných činů má prověrka výpovědi na místě často značný význam. Prověrku se doporučuje provádět zejména s obviněným, který byl zjištěn až po uplynutí určité doby od spáchání trestného činu. S poškozenou osobou se doporučuje tento úkon provádět co nejdříve. Pokud je poškozenou osobou dítě, je nutno použití tohoto úkonu zvláště zvážit, aby nedošlo k ohrožení duševního vývoje dítěte.

Rekognice

S ohledem na mimořádné podmínky a emoční prožitky spjaté se sexuálním deliktem je třeba před započítím rekognice obětí psychicky uklidnit a připravit ji na setkání s pachatelem.

Průběh rekognice je nutno organizačně dobře zajistit. Při rekognici pachatele nezletilcem se doporučuje využít možnosti provedení rekognice přes jednocestné zrcadlo nebo prostřednictvím videotechniky.

Výběr přivzatých osob je nutno připravit tak, aby byly co nejvíce podobné pachateli. Poznávající osoba pak nepodlehne snadno emočnímu pohnutí a představitosti, kdy označí chybně prvou osobu, která byt' jen zhruba odpovídá jí uváděnému popisu, ale musí řádně srovnávat předvedené osoby.

Vyšetřovací pokus

Vzhledem ke zvláštnostem vyšetřování sexuálních trestných činů je provedení vyšetřovacího pokusu spojeno s řadou problémů. Tak při něm nesmí dojít ke snižování lidské důstojnosti a ohrožení účastníků na zdraví nebo životě. Musí být posouzeno, zda účast poškozené osoby je nevyhnutelná; pokud nikoliv, pak je nahrazena figurantem. Pokud by mohlo dojít k ohrožení duševního nebo mravního vývoje dětí, není možno tento úkon provádět.

Rekonstrukce

Rekonstrukce při vyšetřování sexuálních trestných činů se provádí pravidelně v případech, kdy došlo k usmrcení oběti. V dalších případech lze rekonstrukce využít v závěru vyšetřování jako metodu prověrky komplexu získaných důkazů.

Pro účast poškozených osob a dětí na rekonstrukci platí totéž, co u vyšetřovacího pokusu.

Expertizy

Při vyšetřování sexuálních trestných činů se nejčastěji uplatňují tyto druhy expertiz:

a) Soudně lékařská expertiza

Soudně lékařským vyšetřením je třeba zejména zjišťovat, zda na těle poškozené osoby i pachatele jsou stopy násilí a jakému jednání nasvědčují, zda na těle poškozené osoby jsou stopy soulože nebo jiného sexuálně zaměřeného jednání, jaký je tělesný vývin poškozené osoby, zda mohla klást účinný odpor, zda tělesný vývin odpovídá věku poškozené osoby, zda ke znásilnění mohlo dojít způsobem, který uvádí poškozená, zda došlo k defloraci nebo zda poškozená měla pohlavní styk již dříve, jaké jsou následky na zdraví způsobené trestným činem, jaké stopy a poranění lze předpokládat na těle pachatele, zda poškozený nebo pachatel trpí pohlavní chorobou a jakou, zda je poškozená gravidní a jakou dobu.

b) Soudně psychiatrická expertiza

Soudně psychiatrickým vyšetřením je nutno zjistit zejména, zda obviněný trpí duševní poruchou a jakou, jak se tato porucha projevuje, zda lze předpokládat, že obviněný bude trestnou činnost opakovat, zda pobyt obviněného na svobodě je nebezpečný pro společnost, zda je nutno nařídít ústavní léčení, případně navrhnout jiné opatření.

V některých případech je nutno zjišťovat, zda se u poškozené osoby neprojevují sklony k chorobné lhavosti nebo zda netrpí duševní chorobou, která může vést ke křivému obviňování.

c) Sexuologická expertiza

Sexuologická expertiza je často spojována s psychiatrickým vyšetřením, a proto se někdy hovoří o expertize psychiatricko-sexuologické. Touto expertizou se zjišťuje, jaký je vývin pohlavních orgánů obviněného a zda odpovídá jeho fyzickému věku, zda nevykazuje vývojové anomálie, zda obviněný je schopen soulože a oplodnění, jaké jsou jeho dosavadní zkušenosti v oblasti pohlavního života, jakým způsobem nejraději dosahuje pohlavního ukojení a zda se vždy snaží o dosažení tohoto způsobu, jak často pociťuje potřebu pohlavního ukojení a při které činnosti při spáchání trestného činu pociťoval největší uspokojení, zda netrpí *sexuální deviací*.

d) Kriminalistická expertiza

V oblasti kriminalistické expertizy jsou při vyšetřování sexuálních trestných činů nejvíce využívány *expertizy biologické* za účelem zkoumání biologických stop, *expertizy trasologické* k účelu zjištění totožnosti pachatele podle otisku chrupu a částí těla (podle otisků kolen v měkké půdě apod.), zjištění totožnosti obuvi, oděvu podle

částí a k určení mechanismu poškození oděvních svršků apod. Dále se využívají *chemické expertizy* z oblasti zkoumání mikrostop (vlákna, otěry apod.).

§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence

Široká možnost využití pomoci občanů je dána spontánní odsuzující reakcí veřejnosti na sexuální delikty. Aktivní účast veřejnosti je užitečná při pátrání po pachateli. Při využívání veřejnosti je však potřeba postupovat ohleduplně a diskrétně zejména ve vztahu k osobě poškozené. Velmi obezřetné a spíše restriktivní musí být poskytování informací médiím.

Systém prevence sexuální trestné činnosti by měl být rozvinut zejména v oblasti:

- aktivní policejní preventivní činnosti v místech možného páchaní této trestné činnosti (okolí škol, hřišť, parky apod.),
- ochranného sexuologického léčení pachatelů sexuálních trestných činů, pokud trest nemůže řádně splnit svůj výchovný účel,
- výchovné a osvětové činnosti,
- zlepšení péče o děti v rodině i ve škole.

Literatura

- BRICHČÍN, S. a kol. Sexuální delinkventi z pohledu psychiatrické sexuologie. Praha : Psychiatrické centrum, 1996
- BRICHČÍN, S., KALVACH, Z. Soudní psychiatrie a soudní sexuologie pro policisty a vyšetřovatele. Praha : Policejní akademie ČR, 1997
- BRZEK, A. Sexuologie pro právníky. Praha : Univerzita Karlova, 1997
- DUNOVSKÝ, J., TROJAN, O. WEISS, P. Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí. Praha : Jan, 1997
- HŐSCHL, C. Klasifikace sexuálních poruch. Praha : Výzkumný ústav psychiatrický, 1989
- CHALUPNÍK, V. Trestná činnost mladistvých sexuálních deviantů. Kriminalistický sborník, 1990, č. 10, s. 349–352
- KIPPER, O. Schutz kindlicher Opferzeugen im Strafverfahren. Freiburg : Juscrim, 2001
- KONRÁD, Z. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- MALÁ, E., RABOCH, J., SOVÁK, Z. Sexuálně zneužívané děti. Praha : Psychiatrické centrum, 1995
- MATLÁŠEK, J., PRERAD, V., KRAVČÍK, V. Metodika vyšetřování sexuálních trestných činů. Praha : Univerzita Karlova, 1967
- MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994
- PANAŠ, J. Tragické následky recidivy sexuálního devianta. Kriminalistický sborník, 1990, č. 11, s. 385–389
- PAVLOVSKÝ, P. a kol. Soudní psychiatrie a psychologie. Praha : Grada, 2001
- RABOCH, J., ZVOLSKÝ, P. et al. Psychiatrie. Praha : Galén a Karolinum, 2001
- VANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍK, K., HAJD-MOUSSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. Praha : Karolinum, 1997

- VANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍK, K., HAJD-MOUSSOVÁ, Z., SPILKOVÁ, J. Sexuální násilí na dětech. Praha : Portál, 1999
- WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha : Grada, 2000
- WOLFLOVÁ, I., VOLEŠ, P. Pohlavní zneužívání z pohledu znalce a vyšetřovatele VB. Kriminalistický sborník, 1991, č. 4, s. 175–178
- ŽVĚŘINA, J. Lékařská sexuologie. Praha : Schering Pharma, 1994

Kapitola 48

Metodika vyšetřování hospodářské kriminality

§ 1 Kriminalistický pojem a obsah hospodářské kriminality

Změna společensko-ekonomických podmínek po roce 1989 se projevila i změnou obsahu a forem hospodářské kriminality. V současné době můžeme zaznamenat značné množství pokusů o vymezení pojmu hospodářská kriminalita z pohledu různých vědních oborů. Z hlediska pragmatických potřeb metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů lze vymezit **hospodářskou kriminalitu jako značně nehomogenní skupinu společensky nebezpečných jednání páchaných v souvislosti s různými formami podnikání, poškozujících nebo ohrožujících hospodářskou soustavu, systém ekonomických vztahů, práva nebo oprávněné zájmy hospodářských subjektů či státu.**

Do hospodářské kriminality řadíme nejen trestné činy uvedené v **druhé hlavě** zvláštní části trestního zákona, ale i trestné činy spojené se specifickými formami podnikání nebo specifickými činnostmi vyplývajícími z postavení v zaměstnání a naplňujícími znaky některých skutkových podstat uvedených v **deváté hlavě** zvláštní části trestního zákona (srov. např. § 248, 250, 250a, 250b, 250c, 252a, 255, 255a, 256, 256a, 256b, 256c TrZ) a v dalších hlavách zvláštní části trestního zákona (srov. např. § 181a, 181b, 181c TrZ).

Oprávněnost vymezení této kategorie trestných činů z hlediska potřeb metodiky vyšetřování vyplývá jednak z charakteru způsobů páchaní těchto trestných činů a jednak z povahy stop, neboť se značně liší od způsobů páchaní a charakteru stop tzv. obecné kriminality. Trestněprávní kvalifikace těchto skutků není pro potřeby kriminalistické typizace rozhodující.

Společenská objednávka na vytvoření metodiky vyšetřování hospodářské kriminality je značně naléhavá. Vyplývá i z toho faktu, že řada hospodářských trestných činů je v České republice páchána novými, často velmi složitými a organům činným v trestním řízení doposud ne zcela známými způsoby. Poznání těchto způsobů páchaní, jejich typických stop, zvláštností předmětu vyšetřování a metod vyšetřování vyžaduje empirický výzkum vyšetřovací i soudní praxe a její zobecnění. Takových výzkumů je prozatím velký nedostatek.

Z kriminalistického hlediska lze pojem hospodářská kriminalita chápat jako pojem vyššího stupně obecnosti, zahrnující podmnožiny skupin různě označovaných trestných činů, jakými jsou např. trestné činy bílých límečků, trestné činy daňové, trestné činy

proti autorským a průmyslovým právům, trestné činy proti fungování bankovního systému, kapitálového trhu a finančních institucí, trestné činy proti měně atp. Tyto trestné činy se páchají obdobnými způsoby v obdobném prostředí a zanechávají obdobné stopy a jiné soudní důkazy; to odůvodňuje požadavek vytvoření samostatných metodik vyšetřování pro každou podskupinu hospodářské kriminality zvlášť.

Za dnešního nespokojivého stavu poznání je vypracování univerzální metodiky vyšetřování pro všechny formy hospodářských trestných činů (metodiky vyšetřování hospodářské kriminality) velmi nesnadné; snazší se zdá být postupné vytváření dílčích metodik pro dílčí podskupiny hospodářských deliktů. Značná nehomogenost hospodářské kriminality vyvolává u některých autorů pochybnost o tom, zda je vůbec účelné vytvářet souhrnnou metodiku jejich vyšetřování.

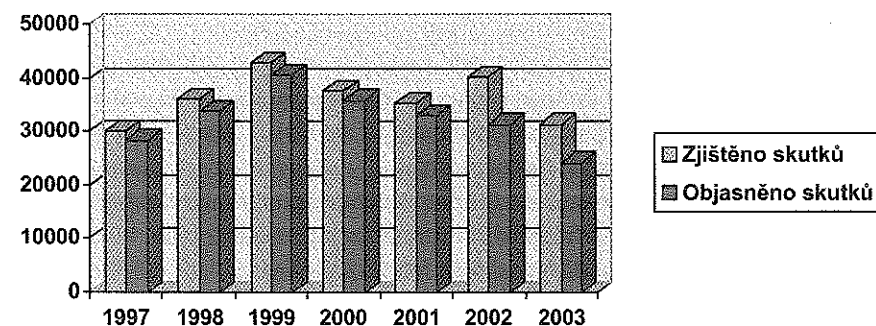
Tato kapitola je věnována metodice vyšetřování hospodářské kriminality v obecné poloze, zároveň je však přihlédnuto k některým dílčím formám a způsobům páchaní této trestné činnosti.

§ 2 Kriminalistická charakteristika hospodářské trestné činnosti

Lze říci, že hospodářská trestná činnost je určitou reflexí stavu a vývoje společnosti v daném období.

Jak ukazuje graf 1, současná dynamika vývoje hospodářské trestné činnosti v ČR se podle statistických údajů zdá být znepokojivá, ale přesto neodráží objektivní realitu.

Graf 1 – Hospodářské trestné činy

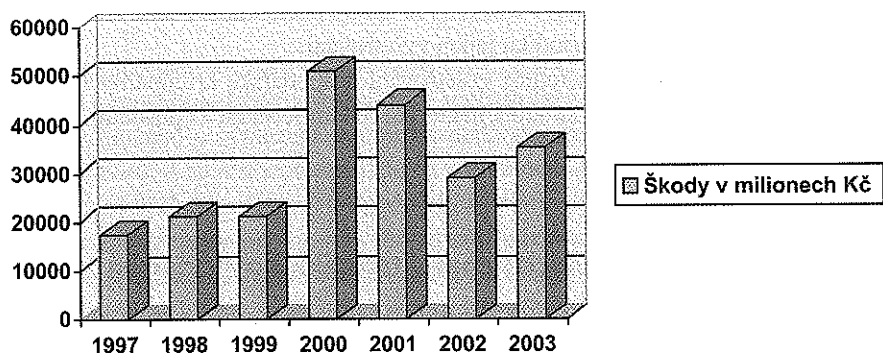
(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

Uváděné statistické údaje spíše odrážejí aktivitu kontrolních a policejních orgánů v oblasti potírání hospodářské trestné činnosti, než skutečný stav a dynamiku tohoto negativního společenského jevu. Odborníci odhadují, že zjištěná a statisticky podchycená hospodářská

trestná činnost představuje zhruba 5–10% skutečně spáchaných hospodářských trestných činů.

Značně znepokojující skutečností se jeví škody způsobené hospodářskou trestnou činností, které narůstají enormním tempem. Celkový vývoj výše evidovaných škod ilustruje graf 2.

Graf 2 – Škody způsobené hospodářskými trestnými činy

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

Způsoby páchaní hospodářské trestné činnosti

Formy a způsoby páchaní hospodářské trestné činnosti jsou stejně různorodé, jak různorodý je hospodářský život společnosti. Navíc jsou tyto formy a způsoby páchaní značně variabilní, podléhají prudkému vývoji vzhledem k měnícím se ekonomickým podmínkám. Podat jejich úplný výčet není prakticky možné a vzhledem k rozsahu a účelu učebnice ani účelné. Proto uvedeme pouze pro ilustraci demonstrativní výčet některých forem páchaní hospodářské kriminality. Tato klasifikace se může odlišovat od klasifikace kriminologické či trestněprávní.

1. Finanční kriminalita zahrnuje trestné činy směřující proti fungování bankovního systému, kapitálového trhu a finančních institucí, zejména bank, burz, investičních společností a investičních fondů, penzijních fondů, pojišťoven.

Formami páchaní finanční kriminality jsou např. tato jednání:

- *přijímání vkladů podnikatelskými subjekty bez bankovní licence,*
- *porušování pravidel obezřetného podnikání bank,*
- *bankovní podvody* (podvody při zprostředkování úvěrů, podvody s transferem peněz, podvody s akreditivy, falešnými směnkami a šeky, s bankovními zárukami, blokováním fondy atp.),

- *insider trading* (zneužívání vnitřních informací, ke kterým ostatní nemají přístup do doby jejich zveřejnění, k získání finančních výhod),
- *podvodné operace s cílem skrytého odčerpání majetku hospodářské jednotky* (tzv. tunelování),
- *pojišťovací podvody,*
- *zakládání podvodných investičních fondů či jiných podvodných hospodářských organizací atp.,*
- *trestné činy postihující veřejné rozpočty* (státní rozpočet, rozpočty měst, obcí atd.). Může jít o trestné činy napadající příjmovou stránku rozpočtů (*daňové a celní delikty*) nebo výdajovou stránku rozpočtů (*subvenční podvody*).
- *Praní peněz*, které lze definovat jako proces zastírání původu ilegálně získaných peněz a jejich uvádění do hospodářského oběhu.

Proces praní peněz je možno rozdělit do tří etap:

a) Zavedení nelegálně získané peněžní hotovosti do legálního finančního oběhu (*placement*). V této etapě dochází k uložení nelegálních příjmů do finančních institucí, ze kterých pak mohou být formou bezhotovostního platebního styku převáděny do různých zemí světa.

Mezi metody, používané v této první etapě, patří také fyzický transport peněžních částek do zahraničí, přednostně do zemí s relativně volnými předpisy ve finanční sféře (označované někdy jako daňový ráj). Přes hranice propašované peníze jsou uloženy u peněžních institucí a následnými převody zavedeny do mezinárodního finančního systému.

„Špinavé“ peníze jsou někdy maskovány jako legální příjmy z řádné obchodní činnosti a jako fiktivní tržby jsou ukládány do bank. K tomu jsou využívány podniky, pro které je charakteristická manipulace s hotovými penězi (např. restaurace, obchodní domy, herny, sázkové kanceláře). Dokázány byly také případy, kdy banky nebo jejich zaměstnanci spolupracovali se zločineckými organizacemi a přijímali peníze podezřelého původu.

b) Zahlazování stop špinavých peněz (*layering*). Ilegální zisky, vložené do finančního systému, jsou prostřednictvím finančních transakcí přesunovány mezi velkým množstvím institucí, v některých případech i v různých státech. Cílem těchto akcí je zahladit původ peněz, a tak vyloučit eventuální možnost dodatečného objasnění původu peněz. Peníze jsou často převáděny na bankovní konta v zemích, které striktně dodržují bankovní tajemství nebo na konta fiktivních firem, které ve skutečnosti patří zločineckým organizacím.

c) „Návrat“ a legalizace výnosů (*integration*). V této etapě je ilegálně získaný kapitál po rozsáhlých operacích, zastírajících jeho původ, zaváděn do hospodářství tak, aby vznikl dojem, že byl získán cestou zákonné a nezávadné obchodní činnosti. Peníze mohou být investovány do nemovitostí, cenných papírů, akcií podniků nebo použity k nákupu dlužních úpisů či zlata. Mohou se také vracet zpět do země původu ve formě půjček a investic, poskytovaných zahraničními firmami.

2. Plánované konkurzní řízení se považuje za formu hospodářského podvodu, kde konečným cílem je úpadek podniku. Plánované konkurzní řízení může být realizováno zejména:

- vytvořením nové obchodní společnosti vedené nastrčenými osobami s cílem jejího úpadku,

- ☉ nákupem nebo privatizací existujícího podniku za účelem přivedení tohoto podniku k úpadku,
- ☉ plánovaným dovedením existujícího podniku k úpadku jeho majiteli nebo managementem.

Trestné činy této kategorie jsou páchany v různých variantách, zejména v následujících etapách:

- ☉ nadměrný nákup zboží na úvěr,
- ☉ prodej nebo jiná realizace zboží, zásob, případně strojového parku,
- ☉ ukrytí výnosů,
- ☉ neplacení věřitelům nebo dodavatelům,
- ☉ podání žádosti o konkurz.

3. Trestná činnost proti měně představuje vysoce společensky nebezpečné jednání narušující stabilitu trhu, hospodářské vztahy a důvěryhodnost měny.

Schematicky lze typické způsoby páchaní rozdělit do následujících skupin:

- ☉ výroba a držení padělatelského náčiní,
- ☉ padělání peněz,
- ☉ pozměňování nominální hodnoty peněz,
- ☉ udávání padělaných nebo pozměněných peněz jako pravých do oběhu.

4. Počítačová kriminalita, kterou rozumíme trestné činy páchané prostředky výpočetní techniky v podmínkách komunikačních sítí, systémů, programového vybavení a databází výpočetní techniky.

Může jít o následující typické způsoby páchaní:

- ☉ neoprávněné zásahy do vstupních dat,
- ☉ neoprávněné změny v uložených datech,
- ☉ neoprávněné pokyny k počítačovým operacím,
- ☉ neoprávněné pronikání do počítačů, počítačového systému a jeho databází,
- ☉ napadení cizího počítače, jeho programového vybavení a souborů dat v databázích.

5. Trestné činy proti duševnímu vlastnictví. Trestnými činy proti duševnímu vlastnictví rozumíme společensky nebezpečná jednání, porušující subjektivní vlastnická práva k výsledkům intelektuální činnosti lidí (hospodářsky využitelným nehmotným statkům, literárním, vědeckým a uměleckým dílům, výkonům umělců, audiovizuálním záznamům, počítačovým programům a databázím, vynálezům, vědeckým objevům, ochrannému označení a know-how), jejichž znaky jsou uvedeny ve zvláštní části trestního zákona.

Za typické formy způsobů páchaní trestných činů proti duševnímu vlastnictví lze považovat zejména:

- ☉ tvorbu plagiátů (např. softwarových produktů, uměleckých a literárních děl, atp.);
- ☉ výrobu nelegálních produktů (např. softwarových produktů, rozmnoženin audio a video záznamů, reprodukcí uměleckých děl, výrobků chráněných průmyslovým vzorem, užitim vzorem, patentem atp.);

- ☉ udávání nelegálních produktů do oběhu (např. výrobků označených ochrannou známkou, k níž výhradní právo patří jinému, pašování a prodej nelegálního software, vyrobeného v zahraničí, na našem trhu; prodej software bez svolení autora, půjčování software; nelegální šíření software prostřednictvím Internetu atp.);
- ☉ nelegální exploataci produktů požívajících ochranu duševního vlastnictví (např. užívání legálního software v rozporu s licenčním ujednáním, užívání nelegálně získaného software, užívání nelegálně získaných databází, provozování hudebních produkcí bez licence atp.).

Dalšími formami hospodářské trestné činnosti z kriminalistického hlediska mohou být např. **nedovolené podnikání, poškozování spotřebitele, poškozování životního prostředí, pletichy proti veřejné soutěži a veřejné dražbě atp.**

Pachatelé hospodářské kriminality

V kategorii osob páhajících hospodářskou trestnou činnost se setkáváme jen sporadicky s mladistvými pachateli. Jejich podíl činí přibližně 2 % z celkového počtu stíhaných osob. Ženy se podílejí na hospodářské trestné činnosti v průměru 10 %.

Zajímavou se jeví skutečnost, že se v současné době podílelo na hospodářské trestné činnosti 23 % recidivujících pachatelů. Přesto je typickým znakem pachatele této kategorie trestných činů dosavadní bezúhonnost a malá zkušenost v jednání s orgány policie. Obvyklá je dobrá odborná znalost problému, někdy získaná konzultacemi s renomovanými právníky či odborníky, kteří ukazují pachateli cestu, jak obejít zákonné normy, případně určité pochybné transakce uskutečnit tak, aby bylo co nejmenší riziko trestního postihu.

Pro pachatele této kategorie trestné činnosti je typické vytváření skupin různého stupně organizovanosti.

Podle vztahu k hospodářským subjektům můžeme pachatele hospodářské trestné činnosti rozdělit takto:

- ☉ zaměstnanci,
- ☉ osoby stojící vně hospodářského subjektu, proti němuž je páchána hospodářská trestná činnost (konkurenti na trhu, smluvní partneři atp.),
- ☉ quasimajitelé, majitelé či spolumajitelé podniků, akcionáři hospodářských subjektů, v jejichž zájmu je páchána trestná činnost.

Pachatelé hospodářských trestných činů vystupují často jako řádní občané, úspěšní v zaměstnání či podnikatelské činnosti, mající plnou důvěru okolí a některých případech i značný politicko-ekonomický vliv na určitém teritoriu. Četné kriminologické výzkumy prokazují svébytný sociální profil těchto „pachatelů s bílými límečky“ (*white-collar-crime*).

Pro případ trestního stíhání mají často připraveny obhajoby spočívající v odkazech na podnikatelská rizika, nejasnost právních norem, neznalost a nezkušenost atp.

§ 3 Typické stopy

Vzhledem ke značné variabilitě forem hospodářských trestných činů lze uvést pouze demonstrativní výčet typických stop a jiných důkazů:

a) materiální stopy, listinné a podobné důkazy

- ⊕ *listinné důkazy* (obsah pravých a padělaných listin) a změny v nich provedené ve vnímatelné podobě; s přihlédnutím k různorodosti hospodářských trestných činů může jít o různé zápisy z porad vedení podniků, jednání dozorčích rad, valných hromad, výpisy z obchodního rejstříku, stanovy či statuty různých společností, organizační řády, výpisy z rejstříků ochranných známek, výpisy z různých účtů, výpisy z listů vlastnictví, různé druhy smluv, licenčních ujednání, plné moci, dobrozdání a znalecké posudky, dokumentace k výrobkům, různé druhy projektů, technologické postupy výroby, objednávky, dodací listy, faktury a jiné účetní doklady, celní deklarace, daňové doklady, daňová přiznání, obchodní korespondence, výsledky auditů, různé zprávy a analýzy atp.
- ⊕ *nosiče informací* (kartotéky, diskety, magnetické pásky, CD ROM, hard disk), změny na nosičích informací vzniklé v souvislosti s trestnou činností. Jde např. o stopy padělaní, pozmenění, poškození či zničení, neoprávněné manipulace s počítačovými programy, databázemi atp.,
- ⊕ *jiné věcné důkazy* (zboží různého druhu, padělatelské náčiní, výrobní prostředky, finanční hotovost, vzorky různých látek atp.).

b) stopy ve vědomí lidí

Kriminalisticky a právně relevantní jsou informace uložené ve vědomí osob, které zejména:

- ⊕ naplánovaly, organizovaly, provedly nelegální obchodní či finanční transakce nebo jiná společensky nebezpečná jednání nebo se na nich podílely,
- ⊕ podílely se na likvidaci důkazů nebo na utajení informací o podezřelých finančních, obchodních a jiných aktivitách,
- ⊕ vyzradily důvěrné informace zneužitě jinou osobou k páčání trestné činnosti,
- ⊕ poskytovaly konzultace k odborným problémům, které byly využity při páčání trestné činnosti,
- ⊕ zprostředkovaly nelegální obchodní či finanční transakce,
- ⊕ byly přítomny různým poradám a obchodním jednáním, které přímo či nepřímo souvisely s vyšetřovanou událostí,
- ⊕ zjistily podezřelé nebo nelegální obchodní, finanční či jiné aktivity, eventuálně na ně upozornily,
- ⊕ byly upozorněny na podezřelé nebo nelegální obchodní, finanční či jiné aktivity,
- ⊕ byly poškozeny trestným činem.

§ 4 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Hospodářské trestné činy jsou páčány utajovaně a zůstávají často dlouhou dobu neodhaleny; často jde o trvajících nebo pokračujících delikty. Jejich vysoká latence je umožněna zejména tou skutečností, že na rozdíl od obecné kriminality se často neprojevují bezprostředně zjevnými následky. Někdy je nelze odhalit pro nepořádky a nedostatky v evidencích a účetnictví, nepořádky při výrobě i přepravě a pro nefunkčnost kontrolních mechanismů.

Tyto skutečnosti ovlivňují i charakter podnětů k vyšetřování, které lze rozdělit následujícím způsobem:

Výsledky operativně pátrací činnosti

Orgány kriminální policie pověřené odhalováním hospodářské kriminality na základě analýz různých signálů a příznaků zjišťují podezřelé a pochybné hospodářské a finanční operace a aktivity. Při prověřování těchto aktivit zajišťují potřebné dokumentační materiály, sledují součinnost a organizační provázanost pravděpodobných pachatelů a dalších osob účastnících se podezřelých transakcí. K tomu využívají operativní prostředky a operativní techniku podle zákona o Policii České republiky.

Po shromáždění dostatečného materiálu svědčícího o tom, že se určitý skutek stal, že je s největší pravděpodobností trestným činem a že je možno určit osoby, proti kterým lze vést trestní stíhání, předají shromážděné materiály orgánům vyšetřování.

Oznámení poškozených subjektů nebo kontrolních orgánů

Jde zpravidla o trestní oznámení a o různé kontrolní a revizní zprávy a podání. Tyto podněty často obsahují řadu důležitých informací, ale v počáteční etapě vyšetřování je nutno všechny informace prověřit, doplnit a upřesnit, aby bylo možno rozhodnout o dalším postupu orgánů činných v trestním řízení.

Oznámení občanů

Oznámení občanů, jakožto podnět k vyšetřování hospodářské kriminality, se vyskytuje poměrně zřídka. Oznámení bývají málo konkrétní. Někdy jsou uváděné informace známy oznamovateli z doslechu, takže o jejich věrohodnosti je možno pochybovat. Proto je nezbytné taková oznámení nejprve důkladně a diskrétně prověřit (často v součinnosti s orgány kriminální policie), zajistit příslušnou dokumentaci, odhalit prameny důkazů a na tomto základě rozhodnout o dalším postupu.

Ostatní druhy podnětů

Ostatními druhy podnětů se rozumí různá anonymní oznámení, poznatky uveřejněné sdělovacími prostředky, případně poznatky získané při vyšetřování jiné trestné činnosti.

Přestože jde o podněty málo konkrétní a často i málo hodnověrné, je třeba věnovat náležitou pozornost i jim. Nejvhodnější je postoupit takové podněty orgánům kriminální policie k prověření a případnému operativnímu rozpracování.

§ 5 Zvláštnosti předmětu vyšetřování

Předmět vyšetřování hospodářské kriminality vykazuje četná specifika.

Za jednu z takových zvláštností můžeme považovat skutečnost, že řada ustanovení trestního zákona vymezujících skutkové podstaty trestných činů této kategorie má povahu blanketních norem. To znamená, že v průběhu vyšetřování je zapotřebí zjistit, jaká konkrétní právní norma byla porušena a jakým způsobem. V jiných případech je třeba zjišťovat a dokazovat existenci a obsah různých smluv, kterými byly uloženy určité povinnosti, jež pachatel porušil (viz např. § 255 TrZ).

V některých případech je třeba posoudit, zda skutek není pouhým soukromoprávním deliktem, disciplinárním deliktem nebo deliktem správním.

Při vyšetřování hospodářské trestné činnosti je často problematické zjišťování pachatele – konkrétní odpovědné osoby. U řady trestných činů je potřeba zjišťovat a dokazovat subordinaci, pravomoci a odpovědnost jednotlivých členů různých hospodářských subjektů a příčinnou souvislost mezi nastalým následkem a rozhodnutím či pokynem těchto osob.

Další zvláštností předmětu vyšetřování hospodářských trestných činů jsou časté problémy se zjišťováním a dokazováním zavinění konkrétních fyzických osob a v některých případech i s dokazováním úmyslu zjištěného nebo úmyslu směřujícího k získání neoprávněných výhod.

Za zvláštnost lze považovat i často složité zjišťování následků jednání pachatele (např. zjištění a prokázání rozsahu neoprávněných výhod, výše obohacení pachatele, výše způsobené škody atp.). Vyšetřování je ztíženo také tím, že na některé skutečnosti hospodářského života se vztahuje režim utajovaných skutečností nebo povinnost mlčenlivosti.

Vždy je nutno zjišťovat a prokazovat, jak bylo naloženo se získanými hodnotami a včas rozhodnout o zajišťovacích úkonech k zabezpečení náhrady způsobené škody.

Určitou zvláštností je i skutečnost, že pachatelé hospodářské trestné činnosti bývají často napojeni na politické kruhy nebo jsou veřejně činní. Jejich obvinění nebo zadržení bývá ne vždy vhodně interpretováno v médiích a vyšetřování často probíhá v napjaté atmosféře.

Nezanedbatelnou je i skutečnost, že hospodářská trestná činnost je často propojena do zahraničí, což ztěžuje vyšetřování. Někdy je doprovázena dalšími obecně kriminálními trestnými činy.

Zvláštní důležitost při vyšetřování trestných činů této kategorie přikládáme odhalení a zjištění příčin a podmínek umožňujících páchání této trestné činnosti.

§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů

Za typické počáteční úkony lze považovat zejména:

- ⊖ vyžadování potřebných vysvětlení,
- ⊖ vydání a odnětí věcí důležitých pro trestní řízení,
- ⊖ domovní a osobní prohlídky, prohlídky jiných prostor,
- ⊖ zadržení a otevření zásilky,
- ⊖ zadržení podezřelých osob,
- ⊖ zajištění finančních prostředků na účtu banky,
- ⊖ odposlech a záznam telekomunikačního provozu,
- ⊖ vyžádání kontrolních či revizních zpráv,
- ⊖ vyžádání expertiz z oborů účetnictví, zbožíznalectví, výpočetní techniky.

Zvláštností je častý výskyt prvků výpočetní techniky, což vyžaduje specifický postup při zajišťování objektů, zejména účast experta z oboru výpočetní techniky.

V počáteční etapě vyšetřování se doporučuje postupovat některým z těchto způsobů:

a) Frontální postup

Jde o nasazení celého komplexu potřebných sil a prostředků tak, aby rozhodující počáteční úkony byly provedeny v co nejkratší době. Úkony jsou prováděny souběžně na různých místech, případně v těsném sledu, aby bylo využito momentu překvapení a znemožněno zničení důkazů uložených na různých místech.

Tento postup je značně náročný na utajení přípravných činností a organizaci, vyžaduje značný počet sil a prostředků, jakož i úzkou součinnost různých služeb policie, státních zástupců a dalších subjektů. Využívá se zejména při vyšetřování rozsáhlejších případů s větším množstvím předpokládaných pachatelů.

b) Průběžné rozvíjení vyšetřování

Při tomto postupu je třeba počáteční úkony směřovat na tzv. „slabý článek“ systému trestného jednání (např. zajištění podezřelého, zajištění skladu s pašovaným zbožím, padělatelské dílny, důležitých písemností atp.). Jednotlivé úkony jsou prováděny postupně v určeném časovém sledu, některé úkony se také provádějí současně.

Postup průběžného rozvíjení vyšetřování je méně náročný na organizaci, počet sil a prostředků. Značně náročný je však na analytickou činnost a prognózování reakcí pachatelů na učiněné úkony. Existuje zde značné riziko, že pokud se nepodaří postihnout „slabý článek“ systému, může dojít ke zmaření možnosti zjištění pravdivého stavu věci.

§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Způsob spáchání hospodářských trestných činů nebývá často v počáteční etapě vyšetřování znám. Proto má zásadní význam vytyčování *vyšetřovacích verzí ke způsobu páchaní* a ke způsobu realizace hodnot získaných trestnou činností. Důležité je i vytyčování verzí o počtu pachatelů, jejich úlohách a míře odpovědnosti, případně o tom, zda došlo k zločinnému spolčení.

Charakter hospodářských trestných činů, stop a jiných důkazů, stejně jako předpoklad účasti více osob na páchaní hospodářské trestné činnosti determinuje vysoké požadavky na organizaci a plánování vyšetřování.

Typickým rysem vyšetřování této kategorie trestných činů je *týmová práce*. Vytváření speciálních týmů za účasti ekonomických odborníků je často nutností. Součinnost pracovníků Služby kriminální policie a vyšetřování s dalšími subjekty vyžaduje přijmout opatření k zamezení úniku informací, který by mohl vést ke zmaření cílů vyšetřování.

§ 8 Zvláštnosti následných úkonů

Výslech obviněného

Pravdivá výpověď obviněného je pro úspěch vyšetřování hospodářských trestných činů velmi významná, neboť nikdo jiný nezná lépe jednotlivé detaily spáchaného činu. Typickým jevem zejména v počáteční fázi je zapírání a bagatelizování trestné činnosti ze strany obviněného. Častou obhajobou je tvrzení, že inkriminované jednání je běžnou obchodní operací, případně popírání zjištěného úmyslu nebo úmyslu získání jiných výhod. Proto vedení výslechu obviněného klade značné nároky na znalosti a schopnosti vyslyšajících. Výslech je třeba pečlivě připravit a zpracovat jeho podrobný plán, rozhodnout o účasti specialistů z oblasti účetnictví, kapitálového trhu, technologie výroby atp. Současně při přípravě výslechu je třeba vytýčit taktické záměry a určit pořadí vyslyšovaných osob. Doporučuje se vyslyšet nejprve osoby, které dosud nemají kriminální zkušenosti nebo osoby, jejichž podíl na trestné činnosti je menší. Při předkládání důkazů lhoubícím osobám se doporučuje postup předkládání důkazů narůstající síly.

Výslech svědků

Jako svědci jsou často vyslyšáni zaměstnanci podniků, zaměstnanci kooperujících podniků, spolupracovníci, příbuzní a známí obviněného. Často se lze setkat s nechtí vypovídat, nezájmem o objasnění věci, zainteresovaností těchto osob.

Motivy nepravdivých výpovědí jsou zejména:

- malá kriminální citlivost občanů k hospodářské kriminalitě,
- vztahy svědků k obviněným (partnerství, přátelství, podřízenost v pracovním vztahu, vztahy rodinné atp.),
- vědomí vlastního podílu na vytvoření podmínek ke spáchání trestné činnosti,
- závist, nenávisť k obviněnému, strach ze msty.

Výslechy svědků jsou tedy neméně náročné jako výslechy obviněných. V případech, kdy hospodářská trestná činnost spadá do oblasti organizovaného zločinu, cítí se svědci často ohroženi na zdraví, životě či majetku. Proto je namístě zvažovat utajení totožnosti svědka.

Informace obsažené ve výpovědích svědků je nutné důkladně prověřovat. Pro vyšetřování mohou mít význam i některé dojmy a úvahy svědků, případně informace získané z doslechu. Takové informace často vedou k zajištění dosud nepředpokládaných důkazů.

Konfrontace

Za další závažný následný úkon je možno považovat i konfrontaci, neboť výpovědi obviněných a svědků hospodářské kriminality často obsahují podstatné rozpory.

§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence

Spolupráce s veřejností a úroveň preventivní činnosti je v oblasti vyšetřování hospodářské kriminality na značně nízké úrovni. Přitom si všichni občané uvědomují, že regulace této trestné činnosti nelze dosáhnout pouze represivními prostředky orgánů policie a soudů.

Nízká kriminální citlivost obyvatelstva k hospodářské kriminalitě a netečnost k jednání, které bezprostředně nepoškozují jednotlivce, jsou základními příčinami nízké úrovně spolupráce s veřejností. Je třeba působit na kultivaci podnikatelského prostředí a usilovat o vymýcení nezákonných praktik v hospodářské sféře. Zveřejňování vyřešených případů hospodářské trestné činnosti v hromadných sdělovacích prostředcích, uvedení konkrétních pachatelů, výše škod a trestů může mít výrazný preventivní účinek.

Preventivnímu působení by jistě přispěla zvýšená efektivita činnosti kontrolních a revizních orgánů.

Rychlost odhalování, vyšetřování a potrestání pachatelů má značný význam nejen pro konkrétní trestní věc, ale působí též preventivně. Proto je nutné vytvářet *speciální vyšetřovací týmy* pro vyšetřování hospodářské kriminality ze zkušených, právně i ekonomicky vzdělaných pracovníků.

Literatura

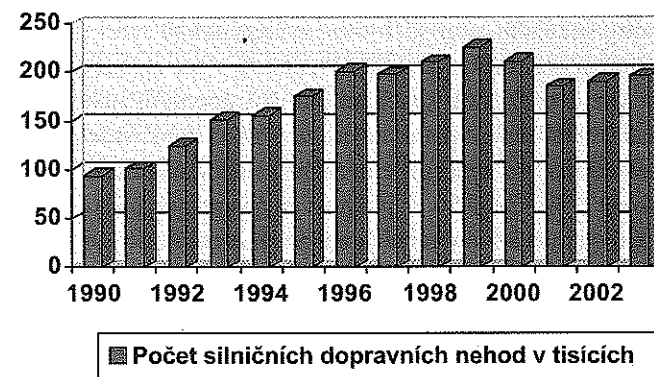
BUNDESKRIMANALAMT (Hg.) Wirtschaftskriminalität und Korruption. München : Luchterhand, 2003
 DVORÁK, V. a kol. Hospodářská kriminalita. Praha : Policejní akademie ČR, 2000
 KADERÁBKOVÁ, D. Hospodářská kriminalita ve finanční oblasti. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996
 KADERÁBKOVÁ, D. Hospodářská trestná činnost a její projevy. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999
 KOLECKI, H. Policynno-kryminalistyczna problematyka współczesnej przestępczości ekonomiczno-finansowej w Polsce. Poznań : Lawica, 1992
 KONRÁD, Z. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1996
 LISOŇ, M. Odhalovanie kriminality páchanej v ekonomike. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2001
 MÜLLER, R., WABNITZ, H.-B. Wirtschaftskriminalität. Eine Darstellung der typischen Erscheinungsformen mit praktischen Hinweisen zur Bekämpfung. 3. Aufl. München : C. H. Beck, 1993
 MUSIL, J. Finanční šetření – nástroj odhalování praní peněz. Kriminalistika, 1999, č. 4, s. 282–294
 MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994
 PÚRY, F., SOTOLÁŘ, A., ŠÁMAL, P. Kvalifikace trestné činnosti v oblasti bankovníctví, kapitálového trhu a kolektivního investování. Část 1 a 2. Právní rádce, 1998, č. 5 a 6
 PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Vybrané problémy dokazování trestné činnosti v bankovním sektoru a na kapitálovém trhu. Bulletin advokacie, 2000, č. 6–7, s. 25–50
 SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestná činnost na českém kapitálovém trhu a v bankovní sféře. Praha : Institut Ministerstva spravedlnosti pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998
 ŠÁMAL, P., PÚRY, F. Úvod do problematiky vyšetřování a dokazování v oblasti finanční kriminality. In: IX. Karlovarské právnícké dny. Praha : Linde, 1999, s. 269–281
 ŠÁMAL, P., PÚRY, F., SOTOLÁŘ, A., ŠTENGLOVÁ, I. Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice. Praha : C. H. Beck, 2001

Kapitola 49

Metodika vyšetřování silničních dopravních nehod

§ 1 Kriminalistická charakteristika

Vývoj dopravní nehodovosti v České republice lze ilustrovat na následujícím grafu:

Silniční dopravní nehodou rozumíme nezamýšlenou, nepředvídanou (avšak předvídatelnou) událost v silničním provozu motorových a nemotorových dopravních prostředků na veřejných komunikacích, která měla škodlivé následky na životech a zdraví osob nebo způsobila škody na majetku.

Dopravní nehody v silničním provozu, jejichž příčinou je zaviněné jednání fyzické osoby, jsou zpravidla kvalifikovány jako přestupek v silniční dopravě podle § 22 odst. 1, písm. c) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů nebo jako nedbalostní trestné činy ublížení na zdraví podle § 223 nebo § 224 TrZ nebo obecné ohrožení podle § 180 TrZ.

S dopravními nehodami dále často souvisí i trestné činy ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 TrZ, opilství podle § 201a TrZ a neposkytnutí pomoci podle § 208 TrZ.

Nehodová situace představuje souhrn podmínek a okolností v silničním provozu, za nichž dochází k nehodové události.

Za prvky nehodové situace můžeme považovat zejména:

- stav, propustnost, rozsah sítě silničních komunikací a jejich komfort (např. hustota komunikací, technický stav vozovek, četnost mimoúrovňového křížení, úroveň dopravního značení, signalizace atp.),

- ☛ počty a technický stav vozového parku,
- ☛ hustotu silničního provozu,
- ☛ úroveň dodržování předpisů o silničním provozu,
- ☛ úroveň získaných správných návyků řidičů při ovládání motorových vozidel v kritických situacích,
- ☛ úroveň dopravní kázně ostatních účastníků silničního provozu (např. cyklistů, chodců, osob vedoucích zvířata),
- ☛ povětrnostní podmínky a viditelnost.

Podle statistik je asi 94 % silničních dopravních nehod způsobeno nesprávným jednáním účastníků silničního provozu.

Způsoby páchání

Typické způsoby spáchání silničních dopravních nehod tvoří poměrně složitou interakci množiny prvků *řidič – vozidlo – prostředí*, v níž nejčastěji selhává lidský činitel – řidič vozidla. Způsob spáchání silniční dopravní nehody lze vyjádřit souhrnnými charakteristikami, označovanými za **příčiny dopravních nehod**. Lze říci, že jejich charakteristickým znakem je nedbání náležitě opatrnosti a s tím spojené porušování zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích.

Za typické příčiny silničních dopravních nehod lze označit nepřiměřenou rychlost, nesprávné předjíždění, vyhýbání se či objíždění, nedodržení vzdálenosti mezi dopravními prostředky, jízdu po nesprávné straně, nedání přednosti v jízdě, nesprávné odbočení, nesprávné otáčení a couvání, nepoužití signalizačních prostředků vozidla při změně směru jízdy, ovlivnění alkoholem nebo jinou návykovou látkou.

Způsoby utajování

Ke způsobu spáchání silničních dopravních nehod náleží v některých případech i jejich utajování. Zatímco samotná dopravní nehoda má nedbalostní charakter, utajování je jednáním úmyslným. K utajování dochází zejména v případech, kdy nehodou byly způsobeny vážné následky. Za **typické způsoby utajování silničních dopravních nehod** lze považovat zejména:

- ☛ ujetí pachatele z místa dopravní nehody, nebo útěk řidiče z místa dopravní nehody,
- ☛ změny na místě dopravní nehody,
- ☛ navádění svědků ke křivé výpovědi,
- ☛ snaha o utajení faktu požití alkoholu před jízdou.

Pachatelé

Osobnostní rysy **pachatelů silničních dopravních nehod** se výrazně odlišují od pachatelů tzv. obecné kriminality, neboť převážnou většinu pachatelů silničních dopravních nehod tvoří dosud bezúhonní občané.

Přesto značná část pachatelů dopravních nehod klade různé překážky snaze o zjištění skutečného stavu věci, někdy se pokouší i aktivně mařit vyšetřování. Pachatelé bagatelizují

svoji účast na nehodě, hledají viníky mezi ostatními účastníky dopravní nehody a někdy se snaží zpochybňovat objektivní zjištění policie.

Tak např. J. B. v nepřiměřené rychlosti nezvládl v levotočivé zatáčce osobní motorové vozidlo a vyjel mimo vozovku, kde narazil do stromu. Při nehodě zabýnul spolujezdec A. Z. Obviněný se hájil tím, že v kritickou dobu řídil vozidlo A. Z. Výsledky vyšetřování, opřené zejména o závěry znaleckého posudku z oboru soudního lékařství a z oboru kriminalistické biologie, jednoznačně prokázaly, že v kritické době vozidlo neřídil A. Z., protože seděl na sedadle spolujezdce.

Oběti

Poškozené osoby (oběti) se nevyznačují žádnými specifickými osobnostními rysy. U některých poškozených však nelze vyloučit spoluúčast na nehodě. Proto se i při výsledcích poškozených můžeme setkat s neobjektivním a jednostranným vysvětlováním průběhu dopravní nehody.

§ 2 Typické stopy

Při silničních dopravních nehodách vzniká na místě nehody zpravidla velké množství stop materiálních i paměťových.

Typické **materiální stopy** nacházíme zejména na vozovce, na zúčastněných vozidlech, na pevných objektech a na tělech účastníků nehody.

Na vozovce se nacházejí zejména stopy umožňující určení směru jízdy vozidel před nehodou a určení místa nárazu, které je východiskem pro možnost usuzování na celý průběh nehody. Jde především o stopy zúčastněných vozidel, např. stopy jízdy, stopy brzdné (vytvářejí se ještě se otáčejícími, ale již brzděnými koly; jsou výraznější než stopy jízdy, vzorky dezénu pneumatiky jsou částečně deformované, ale zpravidla viditelné i na tvrdší vozovce), stopy blokování (tj. stopy neotáčejících se kol, které se zpravidla jeví jako tmavý pruh na vozovce, v němž není patrné vzorkování dezénu pneumatiky), stopy smyku, stopy dření nebo rytí a stopy vlečení.

Stopy laku vozidel, rozbitých skel světlometů, směrových světel a odrazových skel nebo oken jsou vhodné v některých případech k typování nebo identifikaci vozidla, které z místa nehody ujelo a k identifikaci světlometu, směrových světel a odrazových skel podle části a celku. Časté jsou stopy kapalin (brzdné kapaliny, oleje apod.).

V případech střetu s chodcem nebo zvířetem mají v některých případech důkazní význam stopy obuvi, chůze, příp. běhu osob a zvířat a stopy krve.

Na vozovce se často nacházejí části vozidla (např. nárazníky, blatníky), části rozsypaného nákladu nebo obaly přepravovaných materiálů apod.

Stopy na zúčastněných vozidlech jsou představovány zpravidla deformacemi a destrukcemi částí vozidel, poškrábáním a odřením povrchové úpravy (poškození laku).

Stopy na vozidle podle charakteru deformací umožňují usuzovat na přibližnou rychlost vozidla. Stopami uvnitř vozidla jsou např. posunutá sedadla, poškozený volant a přístrojová deska. V případech, kdy došlo k usmrcení a zranění osob, vznikají na vozidle i uvnitř vozidla biologické stopy, především stopy krve, části kůže, vlasy a části oděvu a osobních věcí poškozených.

Stopy na pevných objektech (např. na stromech, patnicích, svodidlech, zdech domů) se vyskytují při sjetí vozidla mimo vozovku. Při nárazu na pevné objekty se vyskytují tzv. *vstříčné stopy* na vozidle. Může jít o stopy nátěru předmětů, části omítky, třísky plotů a jiných předmětů. Nalezení těchto stop je důležité pro zjištění vozidla, které mělo účast na nehodě v případech, kdy řidič vozidla ujel z místa nehody. Tyto vstříčné stopy lze využít při identifikaci celku podle části.

Stopy na tělech účastníků nehody nebo na jejich oděvu jsou dalšími typickými stopami dopravních nehod. Podle charakteru zranění lze usuzovat např. na směr chůze chodce, jeho postavení k vozidlu v okamžiku střetu. V některých případech lze na oděvu oběti zajistit otisk dezénu pneumatiky (pokud vozidlo např. přešlo ležící osobu). Ze zranění zjištěných u osádek vozidel lze zjistit, zda osoby byly připoutány bezpečnostními pásy a kdo řídil motorové vozidlo.

Paměťové stopy ve vědomí účastníků a svědků dopravní nehody mají obvykle značný význam pro objasnění průběhu dopravní nehody. Přestože vzhledem k rychlosti nehodového děje, bezděčnosti vnímání atp. může dojít k určitým chybám vnímání a zapamatování, je význam paměťových stop pro objasnění dopravní nehody často zásadní.

Z paměťových stop lze často získat informace nejen o průběhu vlastní dopravní nehody, ale též o chování účastníků před nehodou (např. o způsobu jízdy, použití výstražných znamení, přebíhání osob přes vozovku), jakož i po nehodě.

§ 3 Typické vyšetřovací situace

Při vyšetřování silničních dopravních nehod vznikají tyto typické **počáteční vyšetřovací situace**:

- Na místě dopravní nehody je relativně *nezměněný stav* konečné struktury místa nehody (zúčastněná vozidla jsou v původní konečné pozici po nehodě) a svědci spolu s účastníky nehody jsou přítomni na tomto místě.
- Na místě dopravní nehody *došlo ke změně* konečné struktury místa nehody (např. některý z účastníků nehody se vzdálí, zraněné osoby byly odvezeny k ošetření, vozidlo byla odtažena ke krajnici vozovky atp.).

V prvním případě jde o situaci příznivou, umožňující rychlé a bezproblémové vyhledání, zajištění a dokumentaci stop na místě nehody, výsledky svědků a účastníků

nehodového děje. Lze říci, že nezměněná konečná struktura místa nehody je předpokladem rychlého zjištění příčin nehody i osoby, která ji zavinila.

Druhá typická počáteční vyšetřovací situace je z hlediska zjišťování skutkového stavu věci často značně obtížná. Stupeň problémovosti je závislý na charakteru a množství změn způsobených v konečné struktuře místa dopravní nehody.

V rámci této počáteční vyšetřovací situace můžeme rozeznávat několik nuancí:

- Zúčastněná vozidla jsou sice odtažena, jejich konečná poloha však byla na vozovce vyznačena, stejně jako byla vyznačena poloha zraněných osob odvezených k ošetření, stopy na vozovce jsou ochráněny před zničením. Nezranění účastníci dopravní nehody jsou na místě, stejně jako případní svědkové. Zjištění a dokumentace stop průběhu nehodové události v této vyšetřovací situaci nebude činit žádné zvláštní obtíže, bude se blížit vyšetřovací situaci relativně nezměněné konečné struktury místa nehody.
- Výrazně problémová bude situace, pokud na místě dopravní nehody byla konečná struktura místa nehody výrazně změněna nutnou činností např. Hasičského záchranného sboru, případně jiných osob odvracejících další hrozící nebezpečí, vyprošťujících zraněné osoby z vozidel, hasících požár, nebo se někteří z účastníků a svědkové průběhu nehodového děje vzdálili z místa dopravní nehody.

V takových situacích budou hrát nezastupitelnou roli nejen výsledky účastníků nehody, ale zejména osob, které se na místo nehody dostavily jako první a nehodu hlásily, stejně jako osob podílejících se na např. na hasebním zásahu. V případech, kdy někteří z účastníků dopravní nehody opustili místo dopravní nehody, bude nutné zajišťovat stopy uvnitř vozidel za účelem prokázání přítomnosti osob ve vozidle a vyslýchat osoby, které po dopravní nehodě přišly s pravděpodobnými účastníky dopravní nehody do styku. Uplatní se též *prověrka alibi* (např. majitel vozidla tvrdí, že nebyl účastníkem dopravní nehody, neboť mu bylo vozidlo krátce před nehodou údajně odcizeno).

- Extrémně obtížná vyšetřovací situace vzniká v případech, kdy pachatel z místa dopravní nehody ujel a nehoda byla opožděně oznámena náhodnými osobami, které však nebyly svědky dopravní nehody. Časový náskok v takových případech umožňuje pachateli odstranit stopy na vozidle, opravit poškození vozidla, zmařit zjištění ovlivnění alkoholickými nápoji apod.

§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování

Předmětem vyšetřování silničních dopravních nehod je jednání a chování účastníků dopravní nehody, technický stav motorového vozidla, stav vozovky a případně i jiné skutečnosti, které ve svém souhrnu způsobily vznik dopravní nehody a její následky. Ve všech případech je třeba zjišťovat zejména, kdo řídil motorová vozidla, zda účastníci nehody mají oprávnění k řízení motorového vozidla odpovídající skupiny, zda jsou vlastníky či uživateli motorového vozidla, ovlivnění řidičů alkoholem či jinými návykovými látkami, stav vozovky, viditelnost, povětrnostní podmínky, přehlednost a hustota

silničního provozu, rychlost a způsob jízdy účastníků před nehodou a v momentě nehody, délku brzdné dráhy, jaká ustanovení pravidel silničního provozu byla porušena a kým atp.

V dalších případech je třeba zjišťovat další skutečnosti podle druhu dopravní nehody. Tak např. se zjišťuje důvod vybočení z obvyklého způsobu jízdy, počet spolujezdců v motorových vozidlech, charakter místa dopravní nehody (např. křižovatka, rovný úsek vozovky před stoupáním atp.), dopravní značení a funkce signalizačních či výstražných zařízení, chování ostatních účastníků silničního provozu v době nehody, psychický stav řidičů (nedostatečný odpočinek před jízdou, nemoc) atp.

Při srážce s kolejovým vozidlem je třeba také mj. zjišťovat stav výstražných a signalizačních zařízení na železničních přejezdech a jejich slyšitelnost, stav a polohu závor na chráněných přejezdech atd.

Při střetu chodce s motorovým vozidlem je nutno zjišťovat mj. chování chodce (např. náhlé vkročení či vběhnutí do vozovky bez předchozího rozhlédnutí), ovlivnění chodce alkoholem, možnost řidiče předvídat chování chodce (např. při jízdě podél tramvajového nástupního ostrůvku).

§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Nejčastějším podnětem k vyšetřování silničních dopravních nehod jsou telefonická *oznámení samotných účastníků* silničních dopravních nehod.

Povinnost oznámit dopravní nehodu v případech, kdy dojde při silniční dopravní nehodě k usmrcení nebo zranění osoby nebo k hmotné škodě převyšující zřejmě částku 20 000 Kč na některém ze zúčastněných vozidel nebo na jiných věcech, vyplývá z ustanovení § 47 odst. 4 zák. č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích. Navíc je oznámení dopravní nehody Policii ČR jednou z podmínek likvidace škodní události pojišťovnami.

Dalšími typickými podněty k vyšetřování silničních dopravních nehod bývají telefonická *oznámení náhodných svědků*, zdravotnických zařízení nebo pojišťoven, příp. provozovatelů některých zařízení, která byla poškozena při silniční dopravní nehodě.

Všechny výše uvedené podněty jsou zpravidla včasné a obsahují alespoň rámcové informace o dopravní nehodě potřebné k vyslání výjezdové služby na místo dopravní nehody, eventuálně k přijetí dalších obecně bezpečnostních opatření (vyrozumění záchranné služby, Hasičského záchranného sboru, vyprošťovací služby atp.).

K opožděným oznámením dochází méně často a to zejména v případech, kdy následky nehody se ukáží závažnější, než se jevíly bezprostředně po nehodě.

§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů

Při vyšetřování silničních dopravních nehod zpravidla předchází počátečním vyšetřovacím úkonům provedení **neodkladných bezpečnostních úkonů a opatření**.

Mezi taková opatření patří zejména:

- ☛ poskytnutí první pomoci a zajištění zdravotnického ošetření zraněným osobám, jakož i zajištění technické nebo jiné pomoci (např. vyproštění osob z havarovaných vozidel, uhašení požáru atp.);
- ☛ odstranění hrozícího nebezpečí vzniklého při dopravní nehodě (např. označení překážky na vozovce, zabránění úniku nebezpečných látek z havarovaných vozidel atp.);
- ☛ uzavření místa dopravní nehody, zajištění stop a jiných důkazů před poškozením nebo zničením;
- ☛ vyhlášení okamžitého pátrání nebo pronásledování v případech, kdy účastník dopravní nehody z místa nehody odjel nebo utekl (pokud je takovým účastníkem cizinec, je potřeba vyžádat opatření na hraničních přechodech);
- ☛ zjištění totožnosti účastníků a svědků dopravní nehody;
- ☛ obnovení bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, případně zajištění odklonu silničního provozu;
- ☛ provedení orientační dechové zkoušky na alkohol a v případě pozitivního výsledku zajištění lékařského vyšetření a odběru krve;
- ☛ zajištění lékařského vyšetření zejména odběrem a vyšetřením moče, případně slin a krve při podezření z ovlivnění jinou návykovou látkou.

Za typické **počáteční vyšetřovací úkony** při vyšetřování silničních dopravních nehod považujeme zejména ohledání místa nehody, ohledání dopravních prostředků, ohledání mrtvol, vyžadování potřebných vysvětlení od účastníků dopravní nehody a očitých svědků.

Ohledání místa nehody

Hranice místa ohledání silniční dopravní nehody je třeba vymezit dostatečně široce, aby v nich byly zahrnuty veškeré důležité objekty nacházející se na místě dopravní nehody a v jejím okolí. Jde především o příslušnou část vozovky, krajnice a přilehlý prostor, kde jsou např. zřetelné stopy smyku, brzdění, vybočení apod., tj. stopy chování vozidla těsně před nehodou, kde se nacházejí dopravní prostředky, mrtvol, zraněné osoby a další změny způsobené dopravní nehodou.

Při zjišťování a dokumentaci polohy vozidel, polohy mrtvol i zraněných osob a částí vozidla (střepů), je třeba vzít v úvahu, že tyto objekty jsou často od místa střetu či narázu odmrštěny i do větší vzdálenosti následkem prudkosti narázu. Přesné zjištění polohy vozidel, usmrcených a zraněných osob je důležitým podkladem pro objasnění průběhu nehody a otázky zavinění.

Ohledání se zpravidla začíná po určení výchozího bodu měření od místa, které je těžištěm nehodové události. Tím bývá obvykle místo střetu vozidla s jiným objektem. Jestliže se na místě dopravní nehody nachází usmrcená osoba, doporučuje se začínat ohledání od mrtvoly.

Pokud vozidla byla před ohledáním odtažena z původního místa nebo řidič vozidla po nehodě ujel, doporučuje se opačný postup, tj. od okraje (hranic) místa nehody k jejímu středu, místu nárazu a směru vzdálení vozidla.

Došlo-li ke změně polohy vozidla, odvezení mrtvoly a zraněných osob, vyznačí se jejich údajná poloha po nehodě a tato skutečnost se poznamená v protokolu o ohledání. Základem dokumentace ohledání místa dopravní nehody je **protokol**. Nezastupitelnou součástí dokumentačních materiálů je **situační plán** a **fotodokumentace**.

V praxi je používán jak tradiční způsob fotodokumentace, tj. orientační, přehledné, polodetailní a detailní snímky a zhotovení plánu na základě měření na místě nehody, tak speciální dokumentace prováděná stereokamerami a zařízením pro pozemní fotogrammetrii.

V současné době byla vyvinuta **metoda blízké fotogrammetrie (DMU)** k dokumentaci místa události, která umožňuje získání údajů o prostorové poloze objektů ze dvou nebo více fotografických snímků, pořízených dle stanovených zásad. Na snímcích musí být zobrazeny vyhodnocované objekty a v jejich blízkosti tzv. *referenční body*, jejichž polohu v prostoru lze spolehlivě určit měřením. Metoda představuje značnou časovou úsporu. Odpadá náročné proměření místa, ruční zhotovování náčrtku a plánu.

Souběžně s ohledáním místa dopravní nehody se zjišťují další údaje o dopravní situaci, tj. údaje o intenzitě a zvláštěnostech provozu, stavu komunikace, její technické vlastnosti a stav jejího povrchu, povětrnostní podmínky a světelné poměry, především viditelnost v době nehody, umístění dopravních značek, jejich viditelnost a čitelnost apod.

Ohledání dopravních prostředků

Ohledání dopravních prostředků, které měly účast na dopravní nehodě, se provádí zpravidla v rámci ohledání místa nehody. V případech, kdy zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že příčinou dopravní nehody mohla být technická závada na vozidle, nebo v případě, kdy na místě nehody nejsou vhodné podmínky pro ohledání (např. v noci apod.), se ohledání provede na jiném vhodném místě jako samostatný úkon. K ohledání vozidla se zpravidla přibírá znalec.

Účelem ohledání dopravního prostředku je vyhledání a zajištění stop, které vznikly v důsledku nehody, a vyhledání či zajištění stop svědčících, že příčinou nehody mohlo být selhání vozidla (tak např. únik brzdové kapaliny z prasklé hadičky, protržení vzdušnice či náhlá devastace pneumatiky v důsledku skryté vady atp.).

Policejní orgány zjišťují při ohledání i základní funkční způsobilost vozidla. Jde o zjištění způsobilosti brzd, řízení, stav pneumatik, signalizačního zařízení, reflektorů vozidla atp.

Při zjištění technické poruchy dopravního prostředku, která mohla zapříčinit dopravní nehodu, je třeba přibrat znalce, aby bylo objektivně zjištěno, jestli porucha je staršího data nebo vznikla bezprostředně před nehodou nebo vznikla jako následek dopravní nehody.

U vozidel povinně vybavených *tachografem* se v případě potřeby zajišťuje tachografický kotouč pro potřeby expertizního zkoumání.

Ohledání mrtvoly

Vedle stop na oděvu, jehož útržky nebo vlákna je možno nalézt i při ohledání vozidla, nacházíme stopy i na těle oběti. Na místě dopravní nehody se za účasti lékaře přesně podchytí poloha mrtvoly, stav jejího oblečení, viditelné stopy svědčící o poranění, jejich rozsahu, charakteru a rozmístění na těle mrtvoly. Podrobné ohledání mrtvoly se provede před soudní pitvou na pítevně.

Charakter a rozmístění zranění jsou konfrontovány s výsledky ohledání místa nálezu mrtvoly a se stopami na dopravních prostředcích. Zjištěné skutečnosti mohou významně napomoci ke stanovení mechanismu vzniku tělesného poškození a průběhu nehodové události.

Vysvětlení účastníků dopravní nehody a očitých svědků

Podmínkou získání objektivních informací je provedení opatření již na místě nehody – je třeba oddělit od sebe svědky a účastníky dopravní nehody a zabránit jejich bezděčnému nebo úmyslnému ovlivňování ve vzájemných hádkách a dohadách.

Výhodou výslechu na místě dopravní nehody je nejen rychlost získání informací, ale i okamžitá možnost jejich srovnání se stavem na místě nehody.

Důležité je, že získané vjemy vyslýchaných osob jsou živé, nepoznamenané časovým odstupem a případné rozpory je možné objasnit přímo na místě. Situace na místě nehody pozitivně ovlivňuje proces znovuvybavení při formování výpovědi vyslýchané osoby. Současně lze konstatovat, že výslech účastníků a očitých svědků bezprostředně po nehodě na místě události umocňuje komplexnost vnímané události a její upevnění v paměti, což je velmi významné pro pozdější procesní výslech těchto osob.

Výslech svědků (ve smyslu § 101 TrŘ) je jako počáteční úkon prováděn výjimečně, zpravidla v případech, kdy je nutno výslech svědka provést jako úkon neopakovatelný (např. jde-li o cizince opouštějícího území ČR) za podmínek stanovených § 158a TrŘ.

Zjištění ovlivnění účastníků dopravní nehody alkoholem, příp. jinými drogami a léky

Zjištění ovlivnění účastníků dopravní nehody patří k počátečním neodkladným úkonům. Na místě dopravní nehody se provádí *orientační dechová zkouška*, v případě podezření na požití alkoholu před jízdou či během jízdy se účastník dopravní nehody převezve k odběru krve. Oprávnění policie požadovat dechovou zkoušku, odběr krve nebo jiného biologického materiálu se opírá jednak o ustanovení § 114 odst. 2 TrŘ, jednak

o ustanovení § 5 odst. 1 písm. f) zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o ustanovení § 6 odst. 2, 3, 5 zákona č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniami, ve znění pozdějších předpisů. V souvislosti s odběrem krve uskuteční lékař tzv. *klinické vyšetření* na příznaky požití alkoholu. K prokázání alkoholu v krvi se používá metoda *plynové chromatografie* nebo *Widmarkova zkouška*; výsledky těchto analýz mají buď podobu odborného vyjádření, ve složitějších případech (např. údajné pití alkoholu po nehodě) se přibere znalec. Při podezření z ovlivnění účastníka dopravní nehody léky nebo omamnými a psychotropními látkami se účastník dopraví k odběru moče.

Pronásledování účastníka, který po dopravní nehodě z místa ujel a pátrání po vozidle

Operativně pátrací opatření k dopadení uprchlého účastníka a zajištění vozidla, které mělo na nehodě účast, musí být provedeny s největším urychlením, mj. též proto, aby účastník nehody nestačil zahladit stopy nehody na svém vozidle.

Při pátrání po horké stopě je třeba využít prvotních informací o popisu vozidla, jeho barvě, typu, poškození karoserie, nápisu na karoserii apod. Opatření k dopadení osoby jsou prováděna v úzké součinnosti orgánů dopravní policie, služby kriminální policie a vyšetřování jakož i jiných služeb Policie ČR. Spočívají v řadě technických, pátracích i organizačních opatření, např. v přehrazení směru útěku silničními hlídkami, stíhání motorovými vozidly, opatření na státních hranicích atp.

§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Většinu silničních dopravních nehod je možno vyšetřit bez využití metody vyšetřovacích verzí. To lze vysvětlit tím, že informace získané ohledáním a podáním vysvětlení účastníků a svědků nehody jsou často dostačující pro rozhodnutí ve věci, okruh možných viníků nehody je úzký a jejich totožnost je zpravidla známa.

Vyšetřovací verze je třeba vytyčit v případech, kdy zjištěné skutečnosti dovolují několik interpretací průběhu nehodového děje, jestliže účastník nehody z místa uprchl nebo ujel, v případech, kdy je důvodné podezření, že nehoda je způsobena z technických příčin nebo kdy není vyloučeno náhlé selhání zdravotního stavu některého z účastníků dopravní nehody.

Ve vyšetřovací praxi nejsou řídké případy dopravních nehod s účastí odcizených vozidel. V některých případech je třeba zvážit i vytyčení verze o zavinění nehody vlastníkem údajně odcizeného vozidla. Jestliže např. byly získány poznatky o jeho sklonech k požívání alkoholu, může být vytyčena verze, že vlastník vozidla způsobil dopravní nehodu a ve snaze vyhnout se postihu za řízení v podnapilém stavu fingoval odcizení vozidla.

Za **typické vyšetřovací verze o příčinách dopravní nehody** je možno považovat tyto verze:

- ☉ nehoda byla způsobena nesprávným způsobem jízdy, následkem porušení pravidel silničního provozu některým z účastníků dopravní nehody,
- ☉ k nehodě došlo následkem technické závady na vozidle, špatného stavu vozovky, osvětlení atd.,
- ☉ nehoda byla důsledkem předchozí činnosti nebo stavu účastníků před nehodou (únavou a nevyspaním, nemocí a požitím léků, náhlou nevolností spojenou se ztrátou ovládnutí řízení, vlivem předchozího požití většího množství alkoholu).

Pro **plánování a organizaci vyšetřování** silničních dopravních nehod je v počáteční etapě charakteristický časový deficit. Na místo dopravní nehody se musí výjezdová skupina dostavit v co nejkratším čase, po příjezdu musí provést řadu prvotních obecně bezpečnostních opatření jichž se účastní řada subjektů. Pro tuto etapu je tedy příznačná *týmová práce*. Převládá organizační prvek činnosti, dovednost rychle analyzovat situaci, rozhodovat se v podmínkách rizika, předvídat možné následky svých rozhodnutí a činností, dovednost účelné improvizace atp.

V následné etapě vyšetřování je plánování vyšetřování dopravních nehod obdobné jako u vyšetřování jiných trestných činů.

§ 8 Zvláštnosti následných úkonů

Výslech obviněného

Předmětem výslechu obviněného je objasnění zejména těchto otázek:

- ☉ zda obviněný má řidičský průkaz opravňující jej k řízení motorových vozidel příslušné skupiny, jaké jsou jeho zkušenosti z řízení motorových vozidel;
- ☉ činnost předcházející dopravní nehodě, délka odpočinku před jízdou a délka trvání jízdy, počet přerušení jízdy k odpočinku, jídlo a pití před jízdou a během jízdy, požití alkoholických nápojů, množství, druh, doba posledního požití alkoholu, zdravotní potíže, požití léků atp.;
- ☉ jaký byl podle řidiče technický stav vozidla (doba a výsledek poslední technické kontroly);
- ☉ technika a rychlost jízdy;
- ☉ viditelnost a přehlednost úseku, kde k nehodě došlo;
- ☉ průběh vlastní nehody a chování jednotlivých účastníků (kdy obviněný zpozoroval hrozící nebezpečí nehody, jak na ně reagoval, použití brzd a signalizačního zařízení, průběh nehody, vznik následků nehody), v čem obviněný spatřuje příčinu nehody a jak hodnotí svůj podíl na nehodě;
- ☉ chování a jednání obviněného a ostatních účastníků po nehodě (poskytnutí pomoci raněným osobám, snaha o zmírnění následků, provedené změny na místě nehody,

manipulace s vozidly, stopami, usmrcenými osobami, ovlivňování dalších účastníků, snaha o utajení příčiny nehody, příčiny odchodu, příp. útěku z místa nehody).

S ohledem na poměrně časté popírání viny, příp. její zlehčování, je třeba využít při přípravě na výslech výsledků ohledání místa nehody a dopravních prostředků, výpovědi svědků a poškozených, vyjádření znalce.

S ohledem na charakter účastníků dopravních nehod v mnohých případech postačí k překonání lživé výpovědi v průběhu výslechu domluva, působení na kladné osobní vlastnosti a upozornění na společenské postavení, příp. připomenutí některých spolehlivě zjištěných skutečností. Důkazy se doporučuje předkládat v jejich logickém sledu.

Výslech svědků

Výslech svědků a poškozených je často poznamenán zkreslením nehodové události, předpojatostí a někdy i lživou výpovědí. Nejčastěji k tomu dochází u posádky vozidla, které mělo účast na nehodě. Ze strany poškozených se často projevuje snaha o zveličování následků, viny řidiče a o utajení svého spoluzavinění.

U zraněných osob se mohou projevit v průběhu výslechu důsledky zhoršeného vnímání a zapamatování události pod vlivem prožitého šoku, bolesti a jiných negativních prožitků. U osob, které utrpěly otřes mozku, se může projevit amnézie.

Mnozí poškození, kteří jsou v blízkém poměru k pachateli, se snaží zlehčit jeho vinu nebo vypovídají zcela nepravdivě. V řadě případů, po poučení vyslychajícím, využijí práva odmítnout vypovídat (podle § 100 odst. 2 TrŘ) nebo podat vysvětlení ve smyslu § 158 odst. 5 TrŘ, případně nevysloví souhlas se stíháním pachatele ve smyslu § 163a odst. 1 TrŘ.

Objektivnější jsou zpravidla svědecké výpovědi nezainteresovaných osob, náhodných svědků, i když mnohé informace mohou být deformované z důvodů působení subjektivních nebo objektivních faktorů při vnímání nehodového děje.

Proto se doporučuje vyslychat svědka nejprve k podmínkám, za kterých vnímal nehodovou událost a k jeho subjektivním vlastnostem (např. kvalita zraku, sluchu, zkušenost s řízením motorových vozidel atp.).

Vyšetřovací pokus a rekonstrukce

Vyšetřovací pokus a rekonstrukce jsou při vyšetřování silničních dopravních nehod relativně častými vyšetřovacími úkony. Oba tyto úkony jsou vhodné k prověření vytýčených verzí a nejsou zpravidla závislé na aktivní součinnosti původních účastníků nehody. Umožňují odstranění rozporů mezi výpověďmi účastníků a zjištěnými fakty tam, kdy jsou jiné důkazní prostředky nepřesvědčivé.

Typickým vyšetřovacím pokusem při vyšetřování silničních dopravních nehod je experiment ke zjištění, zda bylo možno zabránit srážce s chodcem při přecházení vozovky vzhledem k udávané rychlosti jízdy, vzdálenosti v době spatření chodce a rychlosti jeho chůze. Experimentálně lze např. prověřovat způsobnost svědka správně odhadnout rychlost vozidla, možnost oslnění řidiče protijedoucím vozidlem a další skutečnosti.

Zatímco experiment umožňuje modelování jednotlivých epizod nehodové události, rekonstrukci je možné vytvořit komplexní dynamický materiální model celé nehodové události a doplnit chybějící informace. Tím lze významně přispět k objektivnímu poznání příčinných vztahů rozhodných pro kvalifikaci nehody.

Expertizy

Při vyšetřování silničních dopravních nehod je využíváno znalecké zkoumání nejrůznějšího charakteru. Typickou je kriminalistická expertiza (*trasologická, daktyloskopická, mechanoskopická, biologická a chemická*). Jejím cílem je převážně identifikace vozidla, osob, předmětů a určení skupinové příslušnosti zajištěných substrátů (např. otěry laku, střeptiny skla, stopy mazadel apod.).

Soudně lékařská expertiza je nařizována v případech, kdy došlo při nehodě ke zranění nebo usmrcení osob. Při pitvě se zjišťuje závažnost jednotlivých poranění, příčina smrti a zda způsobená zranění byla smrtelná. Řeší se otázka, zda smrt nastala bezprostředně při nehodě nebo později z jiných příčin nebo zda smrt osoby byla příčinou dopravní nehody (např. řidiče postihne infarkt myokardu při řízení vozidla).

Znalec z oboru soudního lékařství může zkoumat vitální reakci zranění nalezených na mrtvole, např. zjišťovat, zda na těle nejsou druhotná poranění, která mohla být způsobena bez souvislosti s nehodou (např. přejetím mrtvolou ležící na vozovce).

Toxikologická expertiza se nařizuje v případech důvodného podezření ovlivnění účastníků dopravní nehody drogami, léky atp.

Expertizy z oboru automobilové techniky a dopravního inženýrství slouží ke zjišťování technického stavu vozidla. Vedle technických závad, které mohly být příčinou dopravní nehody, je zjišťována technika jízdy, významná pro objasnění příčiny nehody, zejména rychlost jízdy v době nehody podle délky brzdných stop, funkce signalizačního zařízení na světelných křižovatkách a možnost včasné reakce na změny barevných signálů. V případech havárií vozidel pro přepravu nákladů se vyžaduje znalecké posouzení vlivu přetížení vozidla na příčinu nehody.

§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence

Zapojení veřejnosti do vyšetřování silničních dopravních nehod je možné v širším měřítku. Pomocí veřejnosti je často využívána na místě dopravní nehody k poskytnutí pomoci zraněným osobám, dále při uzavření místa nehody a odklonění dopravy, usměrnění a varování ostatních účastníků před nebezpečím a tím k zabránění hromadné srážky atp.

Poměrně široce je využívána pomoc veřejnosti při hledání možných svědků nehody a pátrání po vozidle a pachateli, který uprchl či ujel z místa dopravní nehody.

V těchto případech se výzvy policie setkávají s kladným ohlasem veřejnosti a na základě takto získaných informací se nezdálo podaří vypátrat pachatele a vozidlo dříve, než jsou odstraněny stopy a jiné věcné důkazy.

K preventivnímu působení na širší veřejnost je využívána varovná statistika silničních dopravních nehod, která má širokou publicitu v televizi, rozhlase a tisku.

Zevšeobecněním vyšetřovací praxe jsou v některých případech zjišťovány poznatky o častém výskytu nehod na určité křižovatce či úseku, které umožní podávat návrhy kompetentním orgánům k umístění výstražných dopravních značek, snížení rychlosti jízdy, k instalaci signalizačních zařízení apod.

Literatura

- ČERMÍN, S. a kol. Kriminalistika – dopravní nehody. Praha : SPN, 1968
- MEDELSKÁ, V., SLAMKA, J. Teória bezpečnosti v cestnej premávke. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1999
- MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994
- PORADA, V. a kol. Dopravní nehoda v teorii a praxi. Praha : Linde, 2000
- ŠACHL, J. Dokumentace dopravních nehod. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 2000, č. 2, s. 38–39
- ŠACHL, J. Zvláštnosti stop na místech dopravních nehod. Soudní inženýrství, 2002, č. 6, s. 313–316
- VAJDA, L. Teoretické problémy počáteční etapy objasňování silničních dopravních nehod. Praha : VŠ SNB, 1981
- WIERCINSKI, J. Ekspertyza wypadku drogowego. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 459–546

Kapitola 50

Metodika vyšetřování požárů, výbuchů a havárií

§ 1 Kriminalistická charakteristika požárů, výbuchů a havárií

Závažným sociálně ekonomickým problémem společnosti jsou vysoké počty požárů, výbuchů a nejrůznějších havárií. Tyto negativní události se nejčastěji vyskytují v průmyslu, obchodu a zemědělství, nezanedbatelný počet těchto událostí se odehrává i v bytech, rodinných domech, rekreačních objektech apod. Dochází přitom k velkým ekonomickým ztrátám a často i ke zranění osob nebo i k jejich usmrcení. Ekonomické škody, které v důsledku požárů, výbuchů a havárií vznikají, tvoří jednak *škody přímé* a jednak *škody následné*. Přímé škody, které lze většinou více či méně přesně vyčíslit finančními částkami, jsou škody způsobené na nejrůznějších stavbách, zásobách surovin, hotových výrobcích, dopravních prostředcích, zemědělské produkci apod. Často bývá podstatně vyšší následná škoda, která vzniká např. přerušením výroby, nemožností splnit smluvně uzavřené kontrakty, ale i léčením poraněných osob nebo finančními náklady spojenými s úmrtím osob. Škody dosahují každoročně vysokých částek a velmi často škody vzniklé při jedné události dosahují částek řádově v milionech či desítkách milionů Kč.

K maximálnímu omezení nejrůznějších následků požárů, výbuchů a havárií byl na celostátní úrovni vytvořen **Integrovaný záchranný systém**, který je chápán jako „koordinovaný postup jeho složek při přípravě na mimořádné události a při provádění záchranných a likvidačních prací“.¹ Integrovaný záchranný systém je tvořen policejními, hasičskými a zdravotnickými složkami, které koordinovaně působí v průběhu požárů, výbuchů a havárií, případně i při jejich předcházení. Podle konkrétních potřeb je možná i účast dalších složek, zejména armádních nebo i specializovaných pracovišť, která např. disponují těžkou technikou. Svou významnou roli sehrávají vláda a ministerstva i orgány kraje nebo orgány obcí, např. v případech, kdy je potřebné informovat o hrozcím nebo existujícím nebezpečí obyvatelstvo. Právní úprava je obsažena zejména v zákoně č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dále pak v prováděcí vyhlášce Ministerstva vnitra č. 380/2002 Sb., k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva a ve vyhlášce Ministerstva vnitra č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému.

¹ JONÁK, J. Krizové řízení. Kriminalistický sborník, ročník XLVII, 2003, SPECIÁL, s. 29.

Způsoby páchání a utajování

Základním východiskem pro postup vyšetřování a volbu vyšetřovacích a operativně pátracích úkonů je **způsob páchání a utajování požárů, výbuchů a havárií**. Velmi často je však obtížně poznatelný v počáteční fázi vyšetřování, protože jeho odraz ve stopách nemusí být v některých případech patrný, resp. je zjistitelný až následně v průběhu prací při odstraňování následků požárů, výbuchů a havárií.

Požáry, výbuchy i havárie mohou vzniknout úmyslným jednáním nebo z nedbalosti, případně i tzv. z objektivních příčin. Prokázání úmyslného jednání je velmi obtížné, protože často dochází v průběhu děje ke zničení stop, které o úmyslném jednání svědčí. *Utajení* požárů, výbuchů a havárií je v podstatě nemožné, protože tyto události jsou zjevné a neuniknou pozornosti. Výjimečně lze o utajení uvažovat v případech, kdy tyto události proběhly na odlehlých místech, případně v uzavřených prostorách, aniž by byly patrné vnější projevy události.

Pachatelé úmyslně založených požárů (žháří), ale i pachatelé výbuchů často používají *iniciátory* (zapalovadla), které fungují s určitým časovým zpožděním, aby tak dosáhli časového odstupů od události, který jim umožňuje vzdálení se z místa činu nebo i vytvoření důvěryhodného alibi. Těchto iniciátorů může být z hlediska jejich technického provedení celá řada, počínaje jednoduchými prostředky (hořící svíčka), až po prostředky technicky složité (různé elektronické systémy), často uváděné do činnosti dálkově. Zájmem pachatelů je, aby nebylo možno zbytky těchto iniciátorů nalézt při ohledání místa činu, a proto jim velmi často vyhovují prostředky, jejichž použití je nezjistitelné nebo zjistitelné pouze velmi obtížně (různé hořlavé tekutiny, parafinové svíčky a další).

Typickým znakem žhářství je založení požáru na několika místech současně (několik kriminalistických ohnisek požáru). Zjištění této skutečnosti je důvodem pro vytýčení verze o úmyslném založení požáru. V kriminalistické praxi se lze setkat s případy, kdy je založení požáru prostředkem k utajení jiné trestné činnosti. Jde např. o zakrytí majetkové trestné činnosti (požáry ve skladech, obchodech a obdobných objektech, ve kterých chybí odcizené zboží), o podvody (zejména pojišťovací), ale i o zakrytí násilné trestné činnosti (vraždy). V těchto případech jsou ale většinou nalézány stopy, které svědčí i o jiné události, než je průběh požáru, případně výbuchu.

Mezi úmyslně založené požáry patří i *požáry založené pyromany*, tedy osobami postiženými duševní poruchou. Analogicky se lze setkat i s požáry, které jsou založeny hasiči z důvodu jejich zviditelnění, aby následně mohli prokázat svou statečnost při hašení požáru. I v těchto případech se zřejmě jedná o projev duševní anomálie (herostratovský syndrom).

Typické požáry jsou způsobeny nedbalostí, která nejčastěji spočívá v porušení bezpečnostních a protipožárních předpisů, porušení technologické kázně a v nedbalém zacházení s hořlavými látkami. V úvahu přicházejí i případy vzniku požárů při spalování různých hořlavých zbytků organického původu (zbytky rostlinných materiálů) nebo

při vypalování suché trávy, zakládání ohňů v lese apod. Určitou specifickou formu požárů způsobených nedbalostí tvoří požáry založené dětmi, např. při různých hrách. Skupinu požárů, výbuchů a havárií, u kterých nelze jednoznačně hovořit o způsobu jejich spáchání, tvoří události *způsobené z objektivních příčin*. Jde o požáry a další obdobné události způsobené výbojem atmosférické elektřiny (úderem blesku) nebo elektřiny statické, pokud nebyly zanedbány příslušné bezpečnostní předpisy a nelze tak vyvozovat trestněprávní odpovědnost, o události vzniklé z různých nepředvídatelných technických příčin a skrytých vad apod.

Kriminální situace

Mezi **typické kriminální situace** patří především situace, které vytvářejí podmínky pro spáchání úmyslného nebo nedbalostního deliktu. Jde např. o nedbalé nebo nedostatečné zajištění různých objektů, nedostatečný počet osob, které objekt střeží, absenci nebo nedostatečnou technickou kvalitu a spolehlivost zabezpečovacích zařízení apod. Následkem je možnost relativně snadného vniknutí do takto nedostatečně chráněných objektů. K těmto situacím přispívá i skutečnost, že je trpěna nedbalá práce, nedbalý výkon strážní či jiné obdobné činnosti, nezajištění místností, požívání alkoholických nápojů, příp. i drog na pracovišti, porušování technologické kázně apod.

Pachatelé a motivy

Osobnostní rysy pachatelů požárů, výbuchů a havárií lze blíže specifikovat pouze u úmyslných trestných činů. Důležité je přitom vycházet z motivů těchto osob. V kriminalistické praxi převládají následující *motivы*: msta, vydírání, zakrývání jiné trestné činnosti, sklony k pyromanii a tzv. požárnické motivy, které lze charakterizovat jako snahu vyniknout při hašení předem založených požárů. Pachatelé nedbalostních deliktů se rekrutují ze všech sociálních i věkových kategorií a nevyznačují se nějakými charakteristickými rysy, které by mohly být využity při jejich typování.

§ 2 Typické stopy

V případech požárů, výbuchů a havárií dochází běžně k situacím, kdy jsou *stopy během vyšetřované události zničeny*, např. působením vysoké teploty hoření, destrukcí při výbuchu; k tomu dochází i v průběhu hasebních a záchranných prací. Je třeba mít na zřeteli, že v případech požárů, výbuchů a havárií jsou prioritní záchranné práce a kriminalistická činnost na místě události (hlavně ohledání) následuje mnohdy až se značným časovým odstupem. Na druhé straně se však mohou v průběhu události vytvářet i stopy nové, které neexistovaly při jejím vzniku, ale které se vytvořily v jejím průběhu. K typickým stopám požárů, výbuchů a havárií patří především:

1. *některé stopy nasvědčující možnému úmyslnému trestnému činu:*
 - zjištění dvou nebo více kriminalistických ohnisek požáru nebo analogické zjištění dvou nebo více míst iniciace výbuchu,
 - nález zbytků zapalovadel, jejich obalů a zbytků zařízení sloužících k iniciaci výbušnin,
 - stopy svědčící o násilném vniknutí do objektu, jako jsou např. stopy po páčení, překonání zámkových mechanismů, rozbití oken, překonání mechanických nebo elektronických zabezpečovacích zařízení apod.,
 - stopy dopravních prostředků nebo obuvi v blízkosti místa události, příp. předměty, které mohl pachatel na místě činu zanechat nebo ztratit.
2. *stopy, ze kterých lze usuzovat na nedbalost jako příčinu požáru, výbuchu nebo havárie:*
 - zapnuté elektrické tepelné spotřebiče nalezené v místě kriminalistického ohniska požáru nebo v místě centra výbuchu – jde např. o vařiče, žehličky, různá elektrická topidla, ale též o žárovky, pokud byly zakryty snadno hořlavými materiály (papír, textil, seno, sláma) nebo se nacházely v jejich blízkosti,
 - tepelné spotřebiče na plynná paliva, pokud se prokáže, že byly v provozu, případně jejich uzavírací ventily netěsnily a docházelo k úniku plyných hořlavých látek do okolí,
 - zjištěné technické závady na elektrických nebo palivových systémech motorových vozidel,
 - závady na elektroinstalaci v nejrůznějších objektech, jako jsou např. nefunkční jističe, neodborně opravované pojistky a elektrická vedení, vadné elektrické spotřebiče a jejich připojení k rozvodné síti a další,
 - zjištěné stopy po samovznícení rostlinných hmot, uhlí a uhelných výrobků a vysychavých olejů, resp. znaky svědčící o těchto dějích.
3. Relativně samostatnou skupinu stop tvoří *stopy, ze kterých lze usuzovat na tzv. objektivní příčiny*, mezi které patří tzv. technické příčiny. Jde např. o vadnou činnost nějaké součástky strojního zařízení, vadnou činnost ochranných prvků elektrických rozvodů, různých zabezpečovacích zařízení apod. Prokázat, zda jde o zavinění z nedbalosti nebo o objektivní, technickou příčinu, činí často problémy. Požáry, výbuchy a havárie by měl vždy vyšetřovat zkušený kriminalista se základními znalostmi požární chemie, a to ve spolupráci s techniky, specialisty a znalci.

§ 3 Typické vyšetřovací situace

Typické vyšetřovací situace při vyšetřování požárů, výbuchů a havárií je možné rozdělit do dvou základních skupin, a to na situace:

1. U nichž je již od samého počátku nebo po provedení prvotních úkonů *známa příčina* události nebo alespoň je tato příčina vysoce pravděpodobná – jde o případy, kdy existují svědci, kteří pozorovali vznik události a její průběh a činnost konkrétních osob v jejím průběhu, je známa osoba, která svým jednáním zapříčinila vznik požáru, výbuchu nebo havárie nebo se taková osoba sama přihlásí.

2. U nichž *není příčina prozatím známa* a zjišťuje se v průběhu vyšetřování – jde o případy, kdy na místě došlo k rozsáhlým změnám, a to jak v důsledku vlastní události, tak i v souvislosti s hasebními, vyprošťovacími a dalšími záchrannými pracemi, při kterých došlo ke zničení řady stop a příčinu události je třeba zjišťovat s využitím různých kriminalisticko-technických a kriminalisticko-taktických metod, prostředků a postupů.

První skupina situací se vyskytuje hlavně u požárů bytů, kanceláří a obdobných objektů způsobených elektrickými spotřebiči, u požárů vzniklých při autogenním nebo elektrickém sváření a řezání kovů, práci s otevřeným ohněm a další. Typické situace druhé skupiny vznikají u rozsáhlých požárů, výbuchů a průmyslových havárií (výbuchy plynů a hořlavých kapalin ve výrobních provozech, výbuchy různých průmyslových prachů, účinky elektrostatické elektřiny, havárie tlakových nádob, destrukce rozměrných strojů a aparatur apod.).

Každá z uvedených vyšetřovacích situací vyžaduje s ohledem na množství a charakter informací dostupných v počáteční etapě vyšetřování jiný, specifický kriminalistický přístup.

§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování

V průběhu vyšetřování požárů, výbuchů a havárií se velmi často vyskytují potíže spojené s opatřováním důkazů o technické, či jiné příčině události nebo o zavinění konkrétních osob.

Při vyšetřování úmyslného trestného činu (např. případy žhářství) musí být prokázán *způsob iniciace* události, použité prostředky nebo i způsob utajení této události ze strany pachatele. V této souvislosti sehrává významnou roli i *poznání motivu* spáchání činu. V případech, kdy je důvodné podezření, že událost vznikla nedbalostí konkrétní osoby, je třeba prokazovat zejména, že:

- došlo k činnosti, jednání či opomenutí, které je v rozporu s příslušnými normami, které upravují otázky protipožární bezpečnosti a i otázky obecné bezpečnosti ochrany konkrétního objektu,
- jednotliví pracovníci byli příslušnými nadřízenými informováni a dostatečně poučeni o povinnostech, které vyplývají z jejich pracovního zařazení a byli i poučeni o možných následcích nedodržení povinností,
- došlo k zanedbání nebo opomenutí uložených povinností.

U obou forem zavinění musí být jednoznačně prokázána *příčinná souvislost* mezi jednáním (konáním, opomenutím) pachatele a následkem. To v praxi znamená prokázání mechanismu události, tj. jejího vzniku, průběhu, následku a účinku.

K předmětu vyšetřování požárů, výbuchů a havárií je třeba uvést, že jejich technická příčina je zpravidla objasněna, jsou zjištěny i okolnosti, za kterých k události došlo, avšak *prokázání zavinění konkrétních osob je často problematické*. V řadě případů není příslušnými předpisy přesně stanovena konkrétní odpovědnost jednotlivých osob, jsou zjišťovány různé nedostatky a nepořádky spočívající ve stavebních a instalačních provizoriích, nepovolených stavbách apod. Mnohdy jde o neodborně provedené práce, ale pro časový odstup se obtížně zjišťují odpovědní pracovníci. Věc je následně často odložena pro nedostatek důkazů pro sdělení obvinění určité osobě.

§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Nejtypičtějším podnětem k vyšetřování požárů, výbuchů a havárií jsou *telefonická oznámení* osob, pracovníků nejrůznějších podniků, obecních a městských úřadů a jiných institucí. Tyto podněty jsou zpravidla oznamovány bezprostředně po vzniku události nebo v jejím průběhu, v minimálním počtu až po proběhlé události. Od oznamovatele je nezbytné zjistit alespoň nejzákladnější údaje o události, tj. o jejím místě, rozsahu, známém či předpokládaném počtu zraněných nebo usmrcených osob, aby bylo možné hned od počátku zajistit vyslání potřebné techniky včetně zdravotnické pomoci. Vždy je žádoucí (pokud je to možné) se zpětně telefonicky přesvědčit o pravdivosti oznámení a vyloučit tak nepravdivá anonymní oznámení, mající někdy charakter tzv. „recese“. Kromě telefonických oznámení se lze velmi omezeně setkat i s jinými způsoby oznámení, jako jsou *oznámení písemná*, případně *oznámení vyplývající z výsledků kontrol a inventur*. Podrobnější informace lze zjistit až výsledkem oznamovatele (pokud přichází v úvahu), který je orientován k tomu, co osoba viděla, slyšela či jinak vnímala při zjištění události a v jejím průběhu.

§ 6 Zvláštnosti prvotních vyšetřovacích a operativně pátracích úkonů

Převládajícími opatřeními na místě události jsou opatření organizačního charakteru. Zpravidla jde o události, které se vyznačují časovou napjatostí a je třeba souběžně a v krátkých časových intervalech uskutečňovat řadu neodkladných úkonů a opatření. Zajišťování kriminalistických stop a věcných důkazů, příp. i provádění jiných úkonů

směřujících k objasnění události, se často dostává do kolize s jinými společenskými zájmy spjatými s likvidací požárů, výbuchů a havárií, poskytnutím pomoci poraněným osobám a odstraňováním následných škod. Tato opatření mají pochopitelně přednost před vyšetřovacími úkony důkazního významu.

Ohledání místa

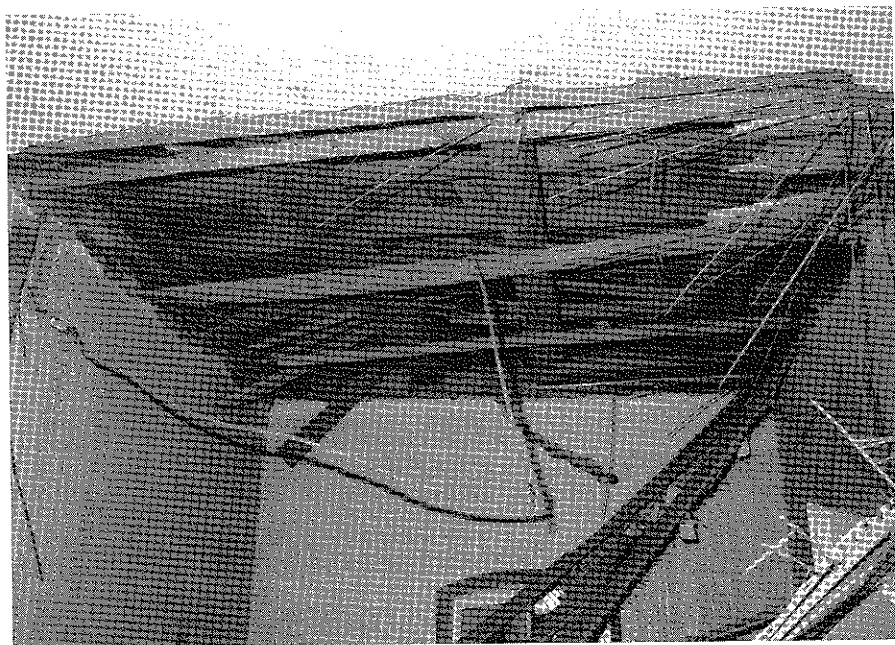
Ohledání místa události se v podstatě neliší od ohledání jiných míst trestných činů. Zpravidla je však obtížnější, náročnější a časově zdlouhavé. Při ohledání se většinou ohledávací tým setkává s následky události, tj. poškozenými nebo zničenými budovami, výrobními zařízeními, stroji apod. Velmi často jsou kriminalistické stopy zničeny působením vysokých teplot nebo různými destruktivními silami i proběhlými záchrannými pracemi. Dochází i ke vzniku změn, které mohou být omylem považovány za kriminalistické stopy. Důležitým úkolem ohledání je zjištění **kriminalistického ohniska požáru**, tj. místa, kde požár vznikl nebo **epicentra výbuchu**. Ohledání míst požárů, výbuchů a havárií je obtížné i po odborné stránce, protože mnohdy jde o místa, na kterých probíhaly různé druhy výrob, byly skladovány specifické výrobky, používány

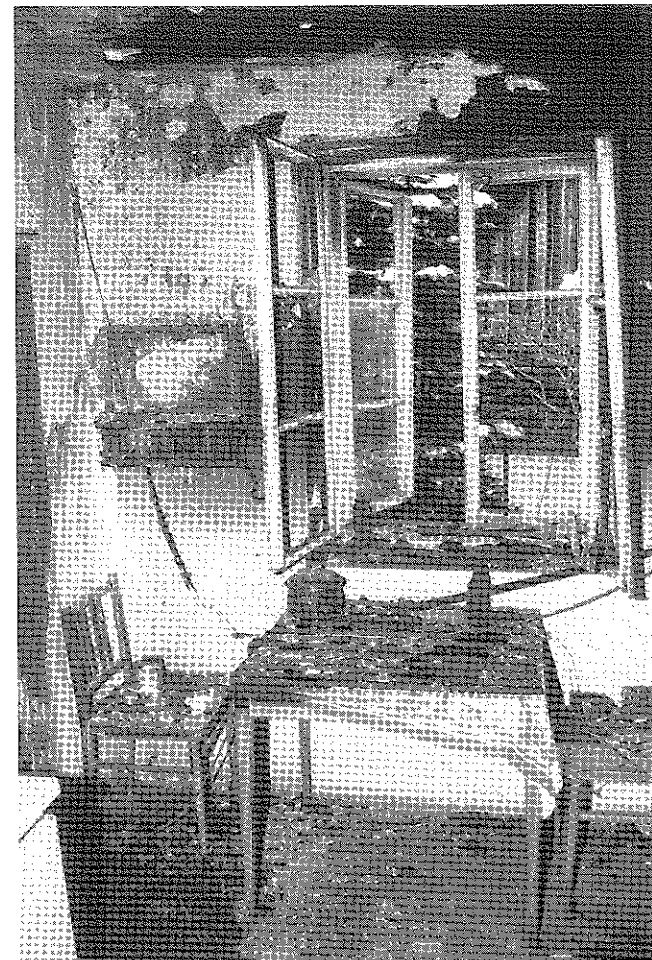
Obr. 50.1: Porušení konstrukce domu po výbuchu zemního plynu v bytě

Obr. 50.2: Zdemolovaná místnost bytu po výbuchu zemního plynu.

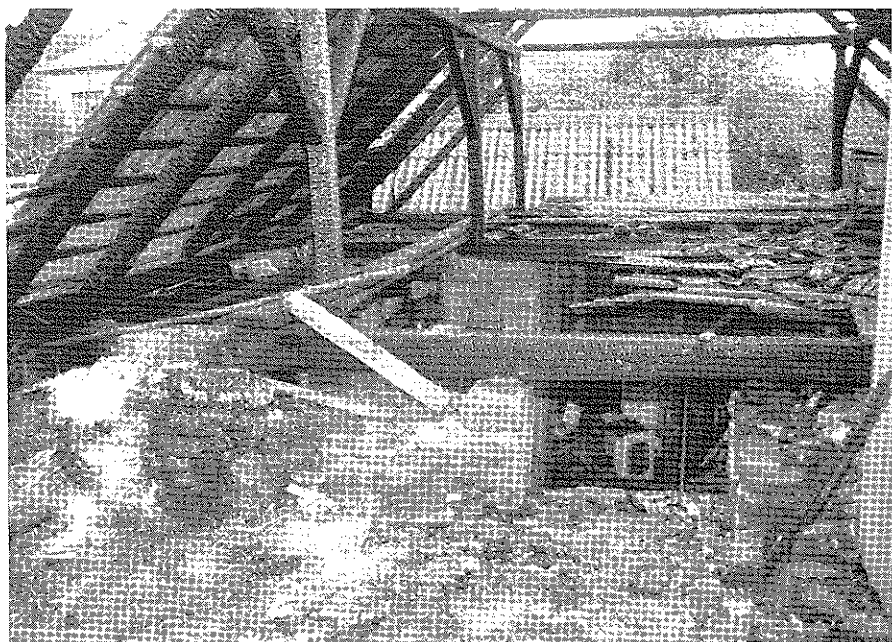

Obr. 50.3: Destrukce stropu místnosti po výbuchu zemního plynu.

Obr. 50.4: Vzhled místnosti po požáru.

jednoúčelové stroje apod. O těchto skutečnostech a provozních podmínkách, které mohly vést k následné události, často nemají policisté a jiné orgány činné v trestním řízení dostatečné informace a vědomosti. Je proto velmi vhodné a v některých případech i nezbytné *přibrat k ohledání znalce*. Ohledání místa požáru je velmi často komplikováno i skutečností, že toto místo je delší dobu nepřístupné vzhledem k existujícím vysokým teplotám. Obdobně to platí i o místech výbuchů a havárií, kdy je přístup znemožněn kvůli nejrůznějším troskám budov a technického (strojního) zařízení. V těchto případech probíhá ohledání místa většinou souběžně s odstraňováním trosk.

Obr. 50.5: Vzhled střešní konstrukce po požáru.

Při *orientacním (statickém) ohledání* se upřesňuje rozsah události a vytyčují se hranice ohledání. Provádí se i celková fotografická dokumentace a zjišťují se změny, které vznikly vlivem záchranných a hasebních prací. Posuzují se i nároky na potřebnou techniku, kterou bude třeba použít při detailním ohledání (jeřáb, bagr, strojní pily, autogenní hořáky). Důležité je alespoň předběžné určení *hasičského ohniska* (kde byla největší intenzita hoření) a *svědeckého ohniska* (kde byl poprvé spatřen oheň).

Detailní ohledání je rozhodující pro vyhledání a zajištění stop a věcných důkazů, na jejichž základě je možné objasnění příčiny vyšetřované události. Prvořadým úkolem v případě požárů je nalezení **kriminalistického ohniska**. Při ohledání je zpracovávána kriminalistická dokumentace.

Operativně pátrací opatření

Operativně pátrací opatření jsou zaměřena na zjištění očitých svědků, na případný pohyb neznámých osob a vozidel v okolí místa události, získání informací o případných mimořádných událostech v místě požáru, výbuchu nebo havárie v poslední době, o pracovních a vztahových poměrech v podniku nebo domě, příp. bytě, o pracovní kázní zaměstnanců podniku, o protipožárním a bezpečnostním zajištění objektu, o možnostech pohybu zaměstnanců v podniku, o ohlasech na událost apod.

§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Jako **typické vyšetřovací verze o zavinění události** je možné uvést:

1. *Verze o úmyslném způsobení události* lze vytyčit při zjištění těchto skutečností:
 - na místě události byly nalezeny zbytky zapalovadel, výbušných zařízení apod.,
 - byly nalezeny stopy svědčící o násilném vniknutí do objektu,
 - bylo nalezeno několik od sebe vzdálených kriminalistických ohnisek požáru,
 - bylo zjištěno úmyslné poškození různých signalizačních zařízení a jejich čidel,
 - kriminalistické ohnisko požáru bylo nalezeno v místě, kde je vyloučena technická, příp. jiná příčina požáru,
 - byl zjištěn možný motiv (msta, nenávisť, „vyřizování si účtů“) u podezřelé osoby.
2. *Verze o vzniku události z nedbalosti* lze vytyčit při zjištění těchto skutečností:
 - porušování požárně bezpečnostních předpisů, stanovených postupů a opatření a technologické kázně,
 - používání vadných nebo neodborně opravených elektrických spotřebičů,
 - provedení elektrické instalace neodpovídající příslušným normám a předpisům,
 - nedbalá manipulace s otevřeným plamenem, porušování zákazu kouření,
 - pohyb dětí a jejich hry a činnosti typické pro dětský věk v blízkosti objektu, kde došlo k požáru.

3. *Verze o vzniku události bez cizího zavinění* se týká především tzv. technických příčin události a formuluje se zpravidla až v průběhu prověrky verzí o úmyslném a nedbalostním způsobení příčiny události – patří sem i případy působení atmosférické elektřiny (úder blesku), příp. i působení silného vzdušného proudění (vichřice).

Obdobně jako verze o příčině požárů, výbuchů a havárií se vytyčují i **verze o pachatelích**, které vycházejí z jeho možného vztahu k postiženému objektu a jeho majiteli, k možnému zakrytí jiného trestného činu, k porušování závazných předpisů a pokynů, požívání alkoholických nápojů a drog, k duševní poruše apod.

Plánování a organizace vyšetřování požárů, výbuchů a havárií jsou v počáteční etapě obtížné pro zpravidla malý počet relevantních informací, přičemž jejich získávání je ztíženo samotným charakterem události, její likvidací a záchrannými pracemi. Plánování v počáteční etapě musí zabezpečit řízení vyšetřování a všech opatření s ním souvisejících z jednoho centra, soustředování informací a jejich analýzu, součinnost s operativně pátracími orgány a se složkami, které se podílejí na likvidaci události a záchranných pracích.

V následné etapě je plánování vyšetřování závislé na výsledcích prvotních vyšetřovacích a operativně pátracích úkonů a ve velké míře též na závěrech specialistů a znalců. Plánují se úkony k prověrce verzí, zejména výslechy svědků, poškozených, osobní a domovní prohlídky a prohlídky nebytových prostor, různé druhy expertiz a další. Nelze pominout

ani plánování opatření k odstranění bezprostředních příčin vzniku události a preventivních opatření.

§ 8 Zvláštnosti následné etapy vyšetřování

Při objasňování požárů, výbuchů a havárií jsou výslechy osob mnohdy rozhodujícím zdrojem informací o příčině vyšetřované události. Při přípravě výslechu je třeba zvážit možnost nebo i nutnost přítomnosti odborníka (znalce) vzhledem k tomu, že se mnohdy řeší ryze odborné otázky.

Výslech svědků

Při **výslechu svědka** je třeba získat informace o tom, kdy a odkud událost sledoval, či se o ní od jiné osoby dozvěděl. Je třeba zjistit, co konkrétně vnímal (plamen, dým, zápach, zvukové efekty), na kterém místě a v jaké intenzitě, které osoby v blízkosti viděl a zda nepozoroval nějaké neobvyklé okolnosti a jaká byla reakce osob, které se v blízkosti místa události nacházely.

Výslech poškozených osob a zodpovědných pracovníků je třeba orientovat na zjištění jejich činnosti na místě události před požárem, výbuchem nebo havárií, kdo byl naposled na místě události a co tam dělal, jaké závady nebo opravy se před událostí projevily nebo uskutečnily, jaké zdroje tepelné a světelné energie byly používány, zda byly skladovány hořlavé nebo výbušné látky, zda se na místě pracovalo s otevřeným plamenem, zda a kdy byly prováděny příslušné revize zařízení a zda k nim existuje dokumentace a jaké následky má daná událost, příp. jaká je výše škody.

Výslech obviněného

Výslechem osoby podezřelé nebo obviněného je nutné získat co nejpodrobnější údaje a detaily o způsobu spáchání. To je nezbytné pro experimentální a znalecké ověření pravdivosti výpovědi, protože výpověď těchto osob je často pro objasnění a vyšetření události nejdůležitější pro absenci stop a věcných důkazů. Na základě detailních údajů uvedených podezřelou osobou nebo obviněným je též často prováděna kriminalistická rekonstrukce. Důležité je i zjištění motivu činu.

Prohlídky

Osobní a domovní prohlídka, příp. prohlídka nebytových prostor a pozemků, je zaměřena především na nalezení nejrůznějších materiálů, které mohly být použity k iniciaci požáru nebo výbuchu. Možný je i nález různé specializované literatury, technické dokumentace, laboratorního vybavení apod. V úvahu přichází i nález nástrojů, které byly použity k překonání zabezpečovacích systémů. Na oděvních součástkách osob nebo na povrchu jejich těl mohou být nalezeny zbytky hořlavých látek nebo místa svědčící o působení zvýšené teploty (popáleniny pokožky, popálený oděv).

Expertizy

Při vyšetřování požárů, výbuchů a havárií se využívá řada **expertiz**, zejména expertizy požárně chemické, požárně technické, defektoskopické, pyrotechnické, mechanoskopické, elektrotechnické a další. Opomenout nelze ani expertizy soudně lékařské, příp. psychiatrické a psychologické.

§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a kriminalistické prevence

Přímá, aktivní účast veřejnosti je při vyšetřování požárů, výbuchů a havárií problematická. Tato účast je redukována na minimum proto, že hrozí nebezpečí zničení ještě existujících stop na místě události, nebezpečí úrazu apod. Zapojení veřejnosti se uplatní spíše při poskytování pomoci zraněným osobám, poskytnutím technických prostředků pro umožnění přístupu k poraněným nebo usmrčeným osobám, uzavřením místa události před vstupem nepovolaných osob. V úvahu přichází i jejich přibrání jako osob na věci nezúčastněných při osobních a domovních prohlídkách. Pozitivní roli může veřejnost sehrát v **prevenci**. Zevšeobecněním a publikací poznatků vyšetřovací praxe, hasičských sborů, pracovišť bezpečnosti práce a dalších může veřejnost působit na odstraňování zjištěných nedostatků a nepořádků, na dodržování bezpečnostních a požárních předpisů apod. Těžiště prevence spočívá v **technické prevenci** (zavádění účinné protipožární, signalizační a další zabezpečovací techniky) a zvyšování kvalifikace a zodpovědnosti jednotlivých pracovníků.

Literatura

- BREITFELD, W. Brände und Explosionen. (Unfall, Fahrlässigkeit, Verbrechen). Der Kriminalist, Nr. 2, s. 146–151
 HAVEL, Z. Požární chemie. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1988
 JONÁK, J. Krizové řízení. Kriminalistický sborník, ročník XLVII, 2003, SPECIÁL
 KONRÁD, Z. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
 KRÖNKE, K. Investigation of explosion causes – possibilities and limitations. Kraków : Z Zagadnień Nauk Sądowych, 2000, Nr. XLVI, s. 263–267
 OBŽANA, P. Chemie a požární bezpečí. Praha : Státní nakladatelství technické literatury, 1977

Kapitola 51

Metodika vyšetřování protiprávních činů páchaných mládeží

§ 1 Kriminalistická charakteristika

Pro potřeby metodiky vyšetřování protiprávních činů¹ pachatelem z řad mládeže rozumíme:

- ☛ pachatele dětského věku (mladšího patnácti let),
- ☛ pachatele ve věku 15–18 let [tato skupina se kryje s kategorií *mladistvých* ve smyslu § 2 písm. d) ZSM].

Někteří autoři u této druhé skupiny pokládají z kriminologického a kriminalistického hlediska za relevantní horní věkovou hranici dvacet let, kdy končí období tzv. *postpubescence*.² Má se za to, že tehdy je jedinec obvykle zcela vyvinut po stránce psychické a fyzické, přičemž již disponuje nezbytnými životními zkušenostmi. Období mezi 18.–20. rokem věku lze pokládat za věk blízký věku mladistvého, který trestní zákon zmiňuje v ust. § 33 písm. b) v souvislosti s polehčujícími okolnostmi.

Podíl mládeže na některých vybraných skupinách trestných činů je možno dokumentovat touto tabulkou:

Podíl pachatelů mladších 18 let na některých druzích kriminality

kriminalita v %	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
obecná	26,40	23,87	20,40	19,49	18,90	18,42	15,19	13,57
násilná	15,55	14,57	13,09	14,11	12,09	13,08	12,17	11,54
mravnostní	21,32	19,04	13,67	17,52	21,95	18,94	19,76	18,94
majetková	29,55	27,37	24,40	22,98	22,08	14,98	17,13	14,98
výtržnictví	21,14	16,13	15,62	15,95	16,60	17,59	12,28	11,23

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

¹ Nový zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) nepoužívá k označení trestných deliktů mládeže termín „trestný čin“, nýbrž termín „protiprávní čin uvedený v trestním zákoně“ (srov. § 1 odst. 1 cit. zákona). Protiprávním činem se rozumí provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný [§ 2 písm. a)]. Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění (§ 6 odst. 1). Protiprávní čin spáchaný dítětem mladším patnácti let je označován jako „čin jinak trestný“. Pokud v dalším textu mluvíme o trestné činnosti nebo kriminalitě mládeže, rozumíme tím všechny tyto protiprávní činy.

² Viz PŘÍHODA, V. Ontogeneze lidské psychiky. Díl I. 2. vyd. Praha: SPN, 1967, s. 8.

Z kriminální statistiky lze konstatovat mírné snižování podílu mládeže na uvedených druzích kriminality.

V oblasti hospodářské trestné činnosti je naopak patrný nárůst účasti mládeže na této trestné činnosti. Přestože hospodářská trestná činnost **není typickou** pro mladistvé pachatele, za poslední čtyři roky stoupl jejich podíl z 1 % odhalených trestných činů v roce 2000 na 1,54 % v roce 2003. Tak např. v roce 2000 bylo zjištěno 130 pachatelů z řad mládeže, v roce 2001 bylo zjištěno 202 pachatelů, v roce 2002 stoupl počet pachatelů na 305 a v roce 2003 bylo zjištěno již 326 pachatelů hospodářské trestné činnosti z řad mládeže.

Majetková kriminalita je nejčastěji páchanou trestnou činností mládeže. Dominují zde především krádeže prosté, krádeže vloupáním a kapesní krádeže. Zobecněné zkušenosti kriminalistické praxe ukazují na patrný posun od nahodile páchané trestné činnosti k typování objektů napadení.

Násilná kriminalita představuje druhou nejčastější skupinu trestné činnosti mládeže. Významným znakem způsobů páchaní této trestné činnosti je stoupající stupeň brutality pachatelů, páchaní trestné činnosti ve skupině, často pod vlivem alkoholu. Typickým znakem násilné trestné činnosti páchané mládeží je vyhrožování poškozené osobě další újmou na zdraví s cílem ji zastrašit, aby neucinila oznámení na policii. Věkový průměr pachatelů násilné kriminality se stále snižuje.

Další typickou formou trestné činnosti mládeže je výtržnictví a mravnostní kriminalita. Velice závažnou formou kriminality mládeže jsou *trestné činy s rasovým a národnostním podtextem*, kterými pachatel verbálně, graficky nebo brachiálním násilím útočí na osoby nebo jejich majetek, případně potlačuje jejich zaručená práva a svobody, pro rasovou, etnickou, národnostní nebo náboženskou odlišnost nebo proto, že jsou bez vyznání.

Typickými způsoby páchaní trestné činnosti s rasovým a národnostním podtextem jsou:

- ☛ verbální útoky (urážlivé výroky, nadávky, nebezpečné vyhrožování, písňe), z nichž je patrná zášť a nenávisť k lidem jiné národnosti, rasové a náboženské příslušnosti, demonstrativní projevy sympatií k fašistické či k jiné extremistické ideologii (např. nošení symbolů a jiných zástupných znaků fašismu, užívání fašistického pozdravu se zdviženou pravicí),
- ☛ útoky v grafické formě (písmem, obrazem, kresbou, např. vydávání a rozšiřování článků propagujících rasovou výlučnost a nadřazenost, požadujících likvidaci rasově, etnicky a nábožensky odlišných osob),
- ☛ fyzické násilí proti tělesné integritě nebo majetku; nejnebezpečnější jsou teroristické akty, zejména útoky zápalnými láhvemi nebo výbušninami na obydlí.

Drogová kriminalita je jednou z dalších typických forem trestné činnosti mládeže. Jde zejména o:

- ☛ šíření toxikomanie (např. prodej drogy, přemlouvání k požívání drog, poučování, jak drogu aplikovat, propůjčení bytu, ve kterém si osoby mohou aplikovat drogy),
- ☛ nedovolenou výrobu omamných a psychotropních látek a jedů,
- ☛ držení omamných a psychotropních látek a jedů jak pro jiného, tak pro vlastní osobu v množství větším než malém.

Obr. 51.7: Typický znak způsobu páchaní trestných činů mládeží – vandalismus.

Specifické vlastnosti pachatelů z řad mládeže se projevují jak ve způsobu páchaní, tak v jejich chování při vyšetřování.

Způsoby páchaní

Výsledky dosavadních výzkumů **způsobu páchaní trestných činů** potvrzují hypotézu o výrazném determinujícím vlivu věku. Vliv věku na způsob páchaní se projevuje zprostředkovaně tím, že věk pachatele předurčuje stupeň rozvoje somatických a psychických vlastností pachatele, zkušenostních struktur a regulačních mechanismů jeho činnosti.

Mezi způsoby páchaní trestných činů dospělých pachatelů a pachatelů z řad mládeže se projevují určité rozdíly, ke kterým zejména patří:

- výběr předmětu zájmu je u mládeže determinován jinými hodnotovými systémy než u dospělých pachatelů,
- trestná činnost mládeže je častěji páchána se spolupachatelem nebo v partě,
- příprava ke spáchání trestné činnosti bývá u mládeže nedokonalá,
- pachatelé z řad mládeže často používají neúměrného násilí a jejich chování na místě činu často vykazuje znaky vandalizmu (tak např. při vloupání do bytu jsou postříkány stěny a nábytek sprejem, na stěnách jsou rozbitá vajíčka z ledničky atp.),
- pachatelé z řad mládeže jsou častěji pod vlivem alkoholu,
- trestná činnost mládeže je často páchána opakovaně v bezprostřední blízkosti místa bydliště,
- při získávání alibi se pachatelé z řad mládeže orientují na osoby obdobné věkové skupiny, do které sami patří (není typické získávání alibi od dospělých osob, u spoluzaměstnanců, rodičů atp.),
- o připravované, ale i o spáchané trestné činnosti pachatelé z řad mládeže často hovoří před svými vrstevníky,
- utajování činu a zahlazování stop mladí pachatelé zpravidla nepoužívají, často však vyhrožují svědkům použitím násilí,
- věci, získané trestnou činností skupinou mládeže, jsou velmi brzy po spáchání rozdělovány mezi její členy, finanční prostředky se zpravidla utrácejí společně,
- mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. auta, motocykly, rádia, videa, oblečení, nože, zbraně, alkohol, cigarety, léky apod.) a mnohdy některé mnohem cennější věci nechávají bez povšimnutí,
- pachatelé z řad mládeže jednají více emotivně než rozumově, trestná činnost je páchána ve většině případů živelně pod vlivem momentální objektivní situace, místa a doby činu.

Zjištění závislosti mezi věkem a způsobem páchaní je však ztěžováno neostrými přechody mezi způsoby páchaní v jednotlivých věkových periodách, kompenzačním vykrýváním různých faktorů atp. Proto úsudek o věku pachatele, činěný ze způsobu páchaní jednotlivého trestného činu, má jen orientační charakter.

Motiv

Motivace trestné činnosti mládeže je zčásti nezralá a iracionální, pachatelé někdy nedokáží rozumně vysvětlit motiv svého jednání. Pro mladé pachatele je charakteristická touha vyrovnat se svým vrstevníkům z finančně lépe situovaných rodin, touha po nezávislosti, odpor ke konformnímu chování, touha imponovat vrstevníkům, získat obdiv a vytvořit si vůdčí postavení v partě.

§ 2 Typické stopy

Trestná činnost pachatelů z řad mládeže zanechává v podstatě stejné stopy jako trestná činnost dospělých pachatelů. Diference jsou ovlivněny specifickými znaky způsobu páchaní, např. nižším výskytem přípravných jednání, nižším výskytem speciálně zhotovených nebo upravených nástrojů a odchylnými preferencemi předmětu zájmu pachatelů. To se může projevit i v odchylné skladbě stop, mezi nimiž se snažíme nalézt ty, které charakterizují chování mladých pachatelů, jako jsou např. znaky vandalismu, doprovodné grafické projevy (tzv. graffiti, použití barev ve spreji apod.).

Některé stopy odpovídají svými rozměry, intenzitou a jinými parametry rozvoji somatických a psychických vlastností pachatelů z řad mládeže, zkušenostních struktur a regulačních mechanismů jejich činnosti. Charakteristické je to např. u stop nohou, rukou, ale též u ručního písma, hlasu, pracovních návyků apod.

§ 3 Typické vyšetřovací situace

Při vyšetřování protiprávních činů spáchaných mládeží se v počáteční etapě vyšetřování vyskytují zejména následující vyšetřovací situace:

- od počátku je vysoce pravděpodobné, že delikt spáchala osoba z řad mládeže a informace k identifikaci pachatele jsou zcela nebo zčásti k dispozici,
- od počátku je vysoce pravděpodobné, že delikt spáchala osoba z řad mládeže, přičemž informace k identifikaci pachatele chybějí,
- není zřejmé, zda delikt spáchala osoba z řad mládeže, informace k osobě pachatele nejsou k dispozici.

V prvním případě je vyšetřování zaměřeno zejména ke zjištění doplňujících informací dovolujících vyslovit důvodné podezření, že protiprávní čin spáchala konkrétní osoba, s případným cílem zahájit trestní stíhání nebo přijmout další opatření, pokud pachatel v době spáchání skutku nedovrší věk patnácti let.

Ve druhém případě získané informace dovolují vyslovit podezření, že pachatelé jsou z okruhu mládeže a proto i další šetření je zaměřeno na typování pachatelů z řad mládeže a metody získávání potřebných informací jsou zaměřeny též do prostředí mládeže.

Ve třetím případě se postupuje podle doporučení obecných metodik vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Teprve v okamžiku, kdy vznikne důvodné podezření, že protiprávní čin spáchala osoba z řad mládeže, postupuje se podle metodiky vyšetřování pachatelů z řad mládeže.

§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování

V řadě případů se společensky nebezpečných jednání, vykazujících jinak znaky trestného činu, dopouštějí osoby mladší patnácti let. Přesto, že tyto subjekty nejsou trestně odpovědné, policejní orgány musí zjišťovat skutkový stav věci v takovém rozsahu, aby skutek byl plně zjištěn a dokázán.

Někdy mohou vzniknout pochybnosti o skutečném věku pachatele (tak např. zahraniční kapsářské gangy využívají mladých pachatelů – kapsářů bez dokladů totožnosti, kteří při zadržení tvrdí, že jsou mladší patnácti let. Přitom je často důvodné podezření, že pachatelé jsou starší).

U pachatelů z řad mládeže je stanoven zvláštní způsob řízení zákonem č. 218/2003 Sb. Pokud tento zákon nestanoví jinak, postupuje se v řízení podle trestního řádu (viz § 291 TrŘ). Nad rámec předmětu dokazování uvedeného v § 89 odst. 1 TrŘ a předmětu vyšetřování toho kterého činu (např. loupeže, krádeže atp.) jsou předmětem vyšetřování i další skutečnosti vyplývající z ustanovení § 55 ZSM:

- skutečnosti významné pro posouzení osobních, rodinných a jiných poměrů;
- skutečnosti významné pro poznání dosavadního způsobu života mladistvého;
- skutečnosti nutné k posouzení osobnosti mladistvého;
- skutečnosti významné k poznání prostředků vhodných k znovuzачlenění mladistvého do společnosti a zamezení opakování provinění;
- zjištění stupně rozumového a mravního vývoje a jeho povahu;
- poměry prostředí, v němž pachatel žil a byl vychován;
- chování pachatele před spácháním provinění a po jeho spáchání, případně další důležité skutečnosti pro posouzení osoby a osobnosti pachatele a určení vhodných výchovných opatření.

Předmětem vyšetřování je i zjištění příčin a podmínek trestné činnosti mladistvých (zejména vlivy v rodině, na pracovišti, ve volném čase). Je třeba pečlivě objasnit, zda se na trestné činnosti mladistvého nepodílely i jiné osoby (např. návodem, organizátorstvím, pomocí) nebo zda nejsou naplněny znaky některého z trestných činů, např. šíření toxikomanie, ohrožování mravnosti, ohrožování mravní výchovy mládeže, kuplířství, podávání alkoholických nápojů mládeži.

Zvláště pečlivě je nutno shromažďovat důkazy, na jejichž základě lze hodnotit společenskou nebezpečnost spáchaného činu, neboť pokud stupeň nebezpečnosti pro společnost je malý, nekvalifikuje se jednání mladistvého jako provinění (viz § 6 odst. 2 ZSM).

§ 5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Druhy podnětů k vyšetřování trestné činnosti pachatelů z řad mládeže jsou stejné jako u trestných činů páchaných dospělými pachateli.

Jde zejména o **oznámení od jednotlivých osob anebo organizací**. Podněty od jednotlivých osob mohou pocházet od poškozených a svědků, kteří páchaní trestné činnosti mládeže pozorovali anebo viděli mladistvé či děti v blízkosti místa činu. Chování mládeže na veřejnosti vzbuzuje tradičně kritickou pozornost spoluobčanů, kteří často spontánně oznamují např. projevy vandalství, výtržnictví apod. Naproti tomu někteří starší občané se obávají agresivity a msty mladých pachatelů a případ se bojí oznámit; takovým osobám je možno poskytnout zákonnou ochranu (§ 55 odst. 2 TrŘ).

Podněty o trestné činnosti pachatelů z řad mládeže získávané od organizací umožňují zpravidla vyvození závěru, že trestná činnost byla spáchána mládeží anebo dospělými za spoluúčasti pachatelů z řad mládeže. Takováto oznámení pocházejí zejména od škol, domovů mládeže, ústavů a zařízení pro mladistvé, učňovských domovů a středisek, obecních úřadů apod. Tato oznámení často obsahují důležité informace o osobnosti pachatele.

Druhou typickou formou podnětu k vyšetřování jsou výsledky činnosti pracovníků Služby kriminální policie a vyšetřování. **Podněty získané operativně pátrací činností policie** mají zpravidla největší informační hodnotu. V mnoha případech jsou prověřené, takže ulehčují vyšetřování.

§ 6 Zvláštnosti počátečních úkonů

Okruh počátečních operativně pátracích a vyšetřovacích úkonů a opatření závisí především na druhu spáchaného trestného činu a na charakteru počáteční vyšetřovací situace, nikoliv na věku pachatele. K věku je nutno přihlídnout při volbě taktiky provádění úkonů, zajištění všech práv podezřelé osoby a vzhledem k výchovnému působení trestního řízení na pachatele z řad mládeže.

Osoby mladší patnácti let je vhodné předvolávat k provedení úkonů prostřednictvím rodičů, zákonných zástupců, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nebo prostřednictvím zástupců školy.

Pokud povaha projednávané věci vyžaduje předvedení osoby mladší patnácti let na policejní útvar, předvedení je třeba provádět v civilním oděvu a civilním vozidlem.

Při výsleších osob mladších patnácti let prováděných v rámci vyžadování potřebných vysvětlení nebo při jiných počátečních úkonech, kterých se tyto nezletilci účastní, je třeba zajistit přítomnost pedagoga nebo rodičů (pokud je to vhodné), případně jiných osob (např. pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí, psychologa atp.). Současně je třeba dbát toho, aby provádění úkonů bylo zpravidla svěčováno pracovníkům policie

§ 7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Typickou vyšetřovací verzí je *verze o skupinovém spáchání* protiprávního činu více pachateli z řad mládeže. Tato verze je založena na poznatku, že pachatelé z řad mládeže páchají trestnou činnost častěji ve skupině než dospělí pachatelé. Fakty, zdůvodňujícími vytyčení takovéto verze, je např. větší množství stop pocházejících od různých osob a nástrojů, velké množství odcizených věcí, prokázané nebo předpokládané členství pachatele v partě nebo v protispoločensky orientované skupině osob.

Další typickou vyšetřovací verzí je *verze o tom, že se na trestné činnosti může podílet dospělá osoba*, která ve většině případů jako návodce stojí v pozadí spáchaného trestného činu (to je např. typické pro páchaní kapesních krádeží a jiných majetkových deliktů dětmi).

Za typickou vyšetřovací verzí je možno považovat i *verze o další, dosud neodhalené trestné činnosti* pachatele. Podkladem pro vytyčení této verze je např. zjištění, že pachatel delší dobu nepracuje, pohybuje se z místa na místo, rozprodává různé předměty, utrácí větší částky peněz atp.

V průběhu **plánování a organizace vyšetřování** je třeba kromě obecných pravidel pro plánování a organizaci vyšetřování mít na zřeteli i následující požadavky:

- svěřit vyšetřování specialistům – osobám, jejichž životní zkušenosti a znalost otázek souvisejících s výchovou mládeže zaručují splnění výchovného účelu řízení,
- počítat se zajištěním účasti všech osob majících právo účasti na prováděných úkonech (obhájce, orgán sociálně-právní ochrany dětí, pedagog atp.),
- plánovat úkony nutné k zjištění osobních poměrů dítěte a mladistvého,
- při volbě taktiky postupu je třeba brát do úvahy naplnění výchovného cíle celého trestního řízení.

Vyšetřovací úkony s účastí mladistvého pachatele je třeba velmi pečlivě připravit, aby nemusely být opakovány. Důraz se doporučuje klást na rychlost trestního řízení, čímž se nejlépe zabezpečí splnění výchovného účelu řízení.

§ 8 Zvláštnosti následných úkonů

Výslech mladistvého obviněného

Při výslechu obviněného mladistvého je nutno postupovat ohleduplně a šetřit jeho osobnost (§ 57 odst. 2 ZSM).

Vzhledem k náročnosti výslechu mladistvého obviněného (kromě získání pravdivé výpovědi je cílem výslechu i výchovné působení) vykazuje již samotná příprava na výslech určité zvláštnosti. Po věcné stránce je zapotřebí v přípravě na výslech získat

co nejvíce informací k osobě vyslychaného (k úrovni jeho rozumového a mravního vývoje, k prostředí, ve kterém žije, rodinným poměrům atp.).

Při navazování psychologického kontaktu s mladistvým je vhodné uvážit zvláštní emoční stav, v němž se vyslychaný nachází. Navazování psychologického kontaktu s mladistvým usnadníme, když před vlastním výslechem s ním zavedeme neformální rozhovor o věcech, které s předmětem výslechu nesouvisí, např. o zájmech mladistvého, jeho činnostech apod. Tímto způsobem můžeme současně zjistit některé údaje o osobních poměrech a podmínkách života a výchovy mladistvého, stejně tak při vyplňování úvodní části protokolu. Zvláštní pozornost je nutno věnovat poučení o právech obviněného mladistvého, jehož obsah je třeba vysvětlit způsobem přiměřeným věku a rozumové vyspělosti mladistvého obviněného.

Po celou dobu výslechu, zejména ve stadiu dialogu, je nutné se vyvarovat jakéhokoliv možného sugestivního ovlivňování, protože mladiství jsou oproti dospělým *zvýšeně sugestibilní*.

Pokud mladiství vypovídají při výslechu lživě, je zpravidla jejich lež jednodušší, méně promyšlená, založená na citech (strach před rodiči, kamarádství apod.). U skupinové trestné činnosti může být silným motivem strach před vyloučením ze skupiny, ale i strach z trestu a msty skupiny. Vzácností nejsou ani falešná sebeobviňování. Při překonávání lživé výpovědi mladistvých má častěji než u dospělých naději na úspěch stimulování kladných vlastností obviněného a využívání emocí, např. při prořeknutí se, při překvapivém předložení usvědčujícího důkazu apod.

Při protokolaci výpovědi je třeba přesně zachycovat specifické slovní obraty a způsob vyjadřování mladistvých. Při nejasnostech je třeba uvést současně vysvětlení slangových výrazů či jiných výrazů užívaných mladistvými. Transformace výpovědi do spisovné jazykové normy či do „jazyka dospělých“ zkresluje význam a věrohodnost výpovědi. Někdy je vhodné z důvodu autentičnosti využít videozáznamu nebo magnetofonového záznamu výpovědi.

Pokud je pachatelem jinak trestného činu osoba mladší patnácti let, nemusí být vyslychána. Od výslechu lze upustit za podmínky, že její jednání, v němž je spatřován čin jinak trestný, je dostatečně prokázáno jinými důkazními prostředky. Názor této osoby na skutkový stav věci však musí být zjištěn vždy (§ 92 odst. 1 ZSM).

Konfrontace za účasti mladistvého

Ke konfrontaci mladistvého je možno přistoupit jen výjimečně, a to až v řízení před soudem pro mládež (§ 57 odst. 2 ZSM).

V průběhu konfrontace se doporučuje pečlivě sledovat chování a reakce mladistvého. Při prvních náznacích narušení průběhu konfrontace (např. některý z konfrontovaných začíná udávat tón konfrontace, začíná vyhrožovat), je třeba včas zasáhnout nebo ukončit konfrontaci. Psychologické působení při konfrontaci by mělo vytvářet příznivé podmínky pro získání pravdivé výpovědi, vzbuzování lítosti či strachu je třeba v průběhu konfrontace omezit na minimum.

Má-li být mladistvý konfrontován s dospělou osobou nebo s osobou, která je pro něj autoritou nebo které se bojí, doporučuje se nechat vypovídat mladistvého jako prvního. Toto doporučení má předejít případné sugesci a zastrašování mladistvého druhou konfrontovanou osobou (obecně platí pravidlo, že jako první má vypovídat při konfrontaci osoba, od které lze spíše očekávat pravdivou výpověď). Vychází se ze zkušenosti, že dospělé osoby zpravidla dovedou nad mladistvým snadno nabýt psychické převahy, přesvědčivěji vystupovat a lépe argumentovat. Někdy se konfrontace samy dovolávají právě s úmyslem mladistvého ovlivnit.

Výsledky svědků

Zvláštnosti výslechu svědků v trestních věcech spáchaných mladistvým pachatelem spočívají zejména v tom, že předmětem výslechu není jen vyšetřovaná událost, ale i další skutečnosti.

Výsledky svědků (rodičů, pedagogů, kamarádů obviněného) jsou zaměřeny nejen na zjištění informací o vyšetřované události, ale i na získání informací důležitých pro zjištění poměrů mladistvého pachatele.

Jsou-li v trestní věci vyslycháni rodiče mladistvého obviněného, je pochopitelná jejich emocionální zainteresovanost a nedostatek objektivnosti. Svědci z řad rodičů často využívají práva odmítnout výpověď (§ 100 odst. 1 TrŘ).

Pedagogové mohou poskytnout informace k úrovni rozumového vývoje a k chování mladistvého. Pedagogové mají většinou i dobré znalosti o rodinných poměrech, způsobu jeho výchovy v rodině, o jeho zájmech, kamarádech a trávení volného času.

Kamarádi mladistvého obviněného mají zpravidla dobré vztahy k obviněnému; projevují často tendenci vypovídat v jeho prospěch. Výjimkou v kriminálně závadových skupinách však nejsou ani tendence svalit na obviněného další trestnou činnost a uchránit tak ostatní členy skupiny a především sebe. Věrohodnost všech těchto svědeckých je pochybná a je třeba ji pečlivě hodnotit.

Vyžadování zpráv

Pokud je pro potřeby řízení třeba zjistit podrobnější informace o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého nebo jeho aktuální životní situaci, uloží státní zástupce vypracování této zprávy orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo Probační a mediační službě (§ 55 odst. 3 ZSM).

Expertizy

Určité zvláštnosti se vyskytují u soudně psychiatrické a soudně psychologické expertizy. K vyšetření duševního stavu mladistvého se přiberou **dva znalci** z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii (§ 58 odst. 1 ZSM). Soudně psychologická expertiza je nařizována zpravidla ke zjištění stupně rozumového a mravního vývoje mladistvého pachatele. Jejím cílem je zejména navrhnout opatření vhodná k jeho nápravě. Rozumová zaostalost může být způsobena např. zanedbáním

rodinné péče a výchovy, poruchami vnímání (např. sluchu, zraku), dlouhodobým pobytem v nemocnici apod.

Doporučuje se, aby jeden ze znalců provádějících soudně psychiatrickou expertizu byl specialistou v oboru dětské a dorostové psychiatrie. V některých případech se doporučuje nařídit vypracování komplexní psychiatricko-psychologické expertizy.

§ 9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence

Zvláštními pravomocemi při vyšetřování a prevenci protiprávních činů mladistvých je ze zákona vybaven **orgán sociálně-právní ochrany dětí**. Jeho působnost spočívá např. v tom, že opatřuje informace o osobních poměrech mladistvého, má právo klást otázky vyslychaným osobám, činit návrhy a podávat opravné prostředky ve prospěch mladistvého apod. Při své činnosti spolupracuje s rodiči, školou či pracovištěm mladistvého a dalšími orgány a institucemi.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže zakazuje zveřejňovat takové informace o řízení vedeném proti mladistvému, kterými by bylo ohroženo dosažení účelu trestního řízení a které by odporovaly požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobních údajů. Je zakázáno zveřejňovat informace, které by umožnily mladistvého identifikovat; to neplatí, je-li potřebné zveřejnit tyto údaje za účelem pátrání po mladistvém (§ 52, 53 ZSM). Zakaz zveřejňování platí též ohledně dětí mladších 15 let (§ 94 ZSM).

Obecný systém prevence kriminality mládeže zahrnuje jednak včasné odhalování kriminogenních faktorů a situací, jednak účinnou nápravu a resocializaci pachatele. Působení systému prevence by mělo být zaměřeno zejména na tyto oblasti:

- péče o rodinu,
- zkvalitnění spolupůsobení školy při výchově mládeže,
- tvorba podmínek pro aktivní způsob trávení volného času,
- vytváření pracovních příležitostí pro mládež,
- pomoc dětem a mladistvým, kteří žijí ve špatných životních a výchovných podmínkách,
- zvýšení účinnosti potírání alkoholismu a nealkoholové toxikomanie,
- posílení výchovného účelu trestního řízení a zvyšování efektivnosti práce orgánů činných v trestním řízení.

Významnou úlohu v procesu resocializace mladistvých pachatelů sehrává Probační a mediační služba, které je svěřen dohled nad mladistvými pachateli a v případech, kdy dohled nebyl uložen, provádí úkony směřující k tomu, aby mladistvý vedl ve zkušební době řádný život.

Literatura

- BALLOF, R. *Kinder vor Gericht. Opfer, Täter, Zeugen.* München : C. H. Beck, 1992
- BRUNKOW, G. *Der Minderjährige als Beweisperson im Straf- und Sorgerechtsverfahren.* Freiburg : Juscrim, 2000
- CHMELÍK, J. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži.* Praha : Ministerstvo vnitra, 1998
- CHMELÍK, J. *Vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži v teorii a praxi.* 2. vyd. Praha : Ministerstvo vnitra, 1998
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* Praha : Portál, 1998
- MUSIL, J. a kol. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů.* Praha : Univerzita Karlova, 1992
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie.* 2. vyd. Praha : ASPI, 2004
- ŠKORPILOVÁ-RADILOVÁ, G. *Některé aspekty osobnosti mladistvého pachatele z hlediska psychologické analýzy individuální i skupinové delikvence.* Čs. kriminalistika, 1988, č. 3, s. 230–238
- ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie. Díl II. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 2000*

Kapitola 52

Metodika vyšetřování organizované kriminality

§ 1 Kriminalistická charakteristika organizované kriminality

Organizovaná kriminalita je soustavná a plánovitá trestná činnost, páchaná hierarchicky strukturovanou skupinou osob, mezi nimiž existuje dělba činnosti. Jejím primárním cílem je dosažení vysokého zisku. Je nejvyšším typem skupinové kriminality. Pojem „průmysl zločinu“ (*crime industry*) celkem výstižně přirovnává organizovanou kriminalitu ke specifické podnikatelské aktivitě. V naší společnosti představuje relativně nový, dosud nedostatečně prozkoumaný fenomén.

Z hlediska skutkových podstat uvedených ve zvláštní části trestního zákona ani z hlediska kriminalistické metodiky není organizovaná kriminalita homogenní skupinou. Proto metodiku, o níž pojednává tato kapitola, je vhodné aplikovat v kombinaci s dalšími metodikami vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů (např. vyšetřování vražd, loupeží atp.).

Typické formy organizované kriminality lze rozdělit podle fází tvorby a realizace zisku.

Typickými formami organizované kriminality ve fázi tvorby zisku jsou zejména tyto zločinecké aktivity:

- výroba, přeprava a distribuce omamných a psychotropních látek,
- organizovaná prostituce a hazardní hry,
- nelegální obchod se starožitnostmi a uměleckými předměty,
- krádeže motorových vozidel,
- nelegální obchod se zbraněmi, výbušninami a strategickými surovinami,
- padělání a pozměňování dokladů, peněz a platebních prostředků,
- nelegální migrace osob a zprostředkovávání práce cizincům,
- hospodářská kriminalita,
- počítačová kriminalita,
- kriminalita spojená s násilnými formami konkurenčního boje zločineckých struktur,
- násilná kriminalita (nájemné vraždy, vydírání výpalného-racketeering, bankovní loupeže, loupeže přepravovaných nákladů atp.).

Typickými formami organizované kriminality ve fázi realizace zisku jsou zejména:

- kriminalita spojená s legalizací zisku (praní peněz),

- kriminalita spojená s pronikáním zločineckých struktur do státní správy (např. korupce),
- kriminalita spojená s nelegálním získáváním politické moci (např. terorismus),
- kriminalita spojená s obstaráváním státních a jiných zakázek.

Mnohé aktivity zločineckých organizací ve fázi realizace zisku se prolínají s legálními formami hospodářského podnikání (zakládání obchodních společností, poradenských společností, cestovních kanceláří, investice do zábavního průmyslu atp.). Jejich cílem je nejen reinvestice do další trestné činnosti, ale i etablování špiček zločineckých skupin ve společenských strukturách.

Organizovaný trestný čin není dílem jediného pachatele, ale výsledkem kolektivního nasazení, schopností a aktivit kriminálních skupin. Můžeme hovořit o specifickém subjektu organizované kriminality – o zločinecké organizaci.

Zločinecká organizace vzniká plánovitě na bázi ekonomické, rasové, jazykové, etnické nebo i ideologické. Cílem organizace je získání vysokých zisků, ekonomické a později i politické moci prostřednictvím soustavného páchaní trestných činů. Její činnost se vyznačuje dělbou práce, profesionalizací, vysokým stupněm organizovanosti, koncepčností, plánovitostí. Má pevnou hierarchicky členěnou strukturu s přesně vymezenými funkcemi, propojením sfér působnosti s pevně stanovenými normami chování, disciplínou a konspirací. Noví členové jsou přijímáni pouze po přísném prověření. Vystoupit ze zločinecké organizace je téměř nemožné. Enormních zisků používá k získání dalšího bohatství, zajišťování bezpečnosti organizace, k likvidaci konkurenčních skupin, ke zdokonalení technického a informačního vybavení jakož i ke korumpování úředníků, pronikání do pozic v politice, státní správě, policii, justici, hospodářství a sdělovacích prostředcích. Organizace si vytvářejí vnitřní i vnější ochranné mechanismy k zajištění své činnosti. Pro zločineckou organizaci je často typické mezinárodní působení.

Při vyšetřování je typické zarputilé zapírání, pevně konstruované alibi, ničení pramenů důkazů, podplácení, zastrasování či likvidace svědků a neloajálních členů organizace. Je třeba dodat, že výše popsaná charakteristika zločinecké organizace je vhodná jen pro některé z jejích četných podob. Škála organizačních forem je velmi široká a sahá od přísně sevřených skupin *mafianského typu* (ty jsou příznačné např. pro Itálii, USA, Japonsko, Kolumbii) až po volnější útvary označované jako *kriminální seskupení* (převládají např. v Německu, Francii, ale též u nás). Pestrost těchto forem ztěžuje jejich klasifikaci a pokusy o legální definici. Trestněprávní pojem „zločinné spolčení“ (§ 89 odst. 17 TrZ) se nekryje s kriminologickým a kriminalistickým vymezením zločinecké organizace.

Kromě zločinecké organizace rozeznává literatura i další subjekty skupinové kriminality, jakými jsou např.:

Příležitostná skupina vzniká nahodile, zpravidla při sportovních utkáních, vystoupení hudebních skupin, demonstracích atp. Trestná činnost není plánována předem, je vyprovokována

jednotlivci, probíhá spontánně. Anonymita davu a davová psychóza je často důvodem, že se na páchaní trestných činů podílejí i osoby, které by se jinak trestné činnosti nedopustily. Typickými trestnými činy páchanými příležitostnou skupinou jsou výtržnictví, poškozování majetku, ublížení na zdraví atp. Pokud trestná činnost jednotlivce není dokumentována např. videozáznamem, jednotliví pachatelé trestnou činnost nedoznávají.

Parta vzniká na nekriminálním základě k uspokojování společných zájmů a potřeb, je časově stářejší, má obvykle proměnnou hierarchickou strukturu v čele s vůdcem. Vnitřní soudržnost party bývá posilována rituály a symbolikou, členství je do značné míry volné. Předchozí kriminální zkušenosti členů party nejsou typické. Typickou trestnou činností jsou krádeže, výtržnictví, trestné činy s rasovým a národnostním podtextem, trestná činnost související se zneužíváním omamných a psychotropních látek atp. Při vyšetřování se lze setkat nejen s tvrdošijným zapíráním, ale i s nepravdivým doznáním ve snaze ochránit ostatní členy party a primitivním alibi.

Organizovaná skupina vzniká plánovitě za účelem páchaní trestné činnosti. Její trvání může být omezeno spácháním jednoho závažného trestného činu nebo může mít dlouhodobý charakter. Členové skupiny mají přesně vymezené úlohy vyplývající z hierarchického uspořádání skupiny, které je pevné. Páchání a utajování trestné činnosti je pečlivě plánováno. Pro páchaní trestných činů je vytvořen a případně zdokonalován typický způsob páchaní. Dokazování bývá obtížné, lze se setkat nejen z tvrdošijným zapíráním a ničením pramenů důkazů, ale i s promyšleným alibi atp.

§ 2 Typické podněty a zvláštnosti předmětu vyšetřování

V okamžiku, kdy je oznámen nebo jinak zjištěn jednotlivý skutek trestného činu, se zpravidla nedá s jistotou určit, zda jde o projev organizované kriminality. Proto za *specifický podnět*, naznačující s vysokým stupněm pravděpodobnosti, že jde o organizovaný trestný čin, lze označit pouze tzv. **kriminální spisy** zpracované službami kriminální policie a vyšetřování, zejména zvláštními útvary, jakými jsou Útvar pro odhalování organizovaného zločinu Služby kriminální policie a vyšetřování a Útvar odhalování korupce a finanční kriminality. Mimořádně významnou roli hraje **postup před zahájením trestního stíhání** (§ 158 TrŘ); na objasňování organizované kriminality se kromě kriminální policie podílejí i zpravodajské služby, eventuálně i další subjekty (celní orgány, zpravodajské služby a zahraniční policejní orgány).

Předmět vyšetřování vyplývá jednak z druhu trestných činů spáchaných organizovanou skupinou (tento předmět je popsán v dílčích metodikách vyšetřování), jednak ze specifických znaků organizované kriminality. Jde zejména o tyto *specifické skutečnosti*:

- okolnosti vzniku organizace,
- složení a struktura zločinecké organizace a identifikace jejích členů,
- funkce, postavení a úloha jednotlivých členů organizace,

- identifikace externích spolupracovníků organizace, jejich úloha při páchaní činnosti kriminální i nekriminální povahy,
- zjištění a prokázání zisku (výše zisku, zjištění a zajištění účtů); to má značný význam zejména pro možnost odčerpání zisku,
- mezinárodní napojení na kriminální struktury.

§ 3 Zvláštnosti počátečních a následných úkonů

Počáteční úkony při vyšetřování organizované kriminality se vyznačují četnými specifiky. Lze konstatovat, že klasický postup „od trestného činu k pachateli“ neumožňuje rozkrytí a dokumentaci trestné činnosti zločinecké organizace. Schematicky lze postup odhalování, objasňování a vyšetřování organizované kriminality popsat jako systém těchto kroků:

- zjišťování a monitorování charakteristických projevů (tzv. *indikátorů*) trestné činnosti páchané zločineckými organizacemi, včetně předávání informací v rámci mezinárodní spolupráce bezpečnostních sborů,
- zjišťování a monitorování *doprovodných projevů* kriminálních a nekriminálních aktivit typických pro činnost zločineckých organizací,
- analýza a vyhodnocování informací o charakteristických projevech kriminálních i nekriminálních aktivit zločineckých organizací,
- identifikace zločineckých organizací,
- zadokumentování organizační struktury zločinecké organizace,
- průnik do struktur zločinecké organizace,
- dokumentace trestné činnosti zločinecké organizace **operativně pátracími metodami a prostředky**, zejména **sledováním osob a věcí** (§ 158d TrŘ),
- určení vhodného momentu realizace v součinnosti s orgány státního zastupitelství (s ohledem na předpoklad zajišťovacích úkonů),
- počáteční vyšetřovací úkony a urychlené rozvinutí dokazování trestné činnosti a struktury zločinecké organizace.

Typickými počátečními úkony budou zejména: zadržení členů organizované skupiny, odnětí věcí důležitých pro trestní řízení, sledování zásilky, záměna zásilky, odposlech a záznam telekomunikačního provozu, osobní prohlídky, domovní prohlídky a prohlídky jiných prostor, ohledání kriminalisticky významných míst a jiných objektů, uzávěry a kontroly cest možného úniku pachatelů, zejména letišť, dálnic, nádraží, informativní výslechy svědků a podezřelých zadržovaných osob atp.

Výslechy svědků

Základní zvláštností výslechů svědků je aktuální ohrožení života, zdraví a majetku těchto osob jakož i jejich rodinných příslušníků. Je proto plně namístě využít ustanovení § 55 odst. 2 TrŘ o utajení identity svědka. Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně

svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, společně s interními předpisy Policie ČR mají vytvořit předpoklady pro realizaci komplexních programů ochrany svědků.

Při vyšetřování organizované kriminality se setkáváme se lživými svědeckými výpověďmi, které jsou motivovány zejména obavami z uskutečnění hrozeb členů zločinecké organizace a obavami z odpovědnosti za skutky spáchané ve prospěch organizace (svědci se mohli podílet na činnosti organizace). Proto je potřeba svědecké výpovědi důkladně prověřovat. Potvrzením pravdivých svědeckých výpovědí dalšími důkazy se vytváří psychologická bariéra proti tendencím odvolávat v dalším průběhu řízení dříve složené výpovědi.

Výsledky obviněných

Výsledky obviněných při vyšetřování organizované kriminality se vyznačují konfliktní výsledkovou situací. Odmítání vypovídat nebo lživé výpovědi obviněných jsou motivovány pouty vytvořenými účastí obviněného v zločinecké organizaci a přísnými interními normami organizace, jejichž nedodržení se exemplárně trestá. Dalším problémem výsledku je kulturní, etnická a z toho vyplývající jazyková odlišnost příslušníků některých zločineckých organizací.

Podstatnou skutečností je, že při vyšetřování organizované kriminality je více obviněných, jimž je nutno znemožnit jakýkoliv kontakt.

V některých případech lze využít taktického postupu, nazývaného v literatuře „*kontrolovaná koluze*“. Spočívá v tom, že se po jistou dobu ponechá obviněnému možnost, aby se kontaktoval se spolupachatelem nebo svědky, avšak tyto jeho aktivity jsou kontrolovány, např. odposlechem telefonu podle § 88 TrŘ. Tím se mohou získat nové důkazy.

Přestože obvinění mívají předem domluvené výpovědi a pevné alibi, lze využívat při výsledku *reflexivních úvah* jednotlivých obviněných, kdy nikdo neví, zda některý z obviněných nezačal vypovídat pravdivě.

Přípravě výsledků obviněných je třeba věnovat velkou pozornost a využít taktické hodnoty prvního výsledku, zejména pokud je proveden bezprostředně po zadržení obviněného. Prováděním opakovaných výsledků a postupem „*připuštění legendy*“, je možno odhalit rozpory ve výpovědi obviněných a poté využít předkládání nejen usvědčujících důkazů, ale i rozporů v samotné výpovědi obviněných.

§ 4 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Při vyšetřování organizované kriminality je třeba kromě verzí vztahujících se k jednotlivým znakům skutkových podstat trestných činů vytyčovat vyšetřovací verze k naplnění znaků zločinného spolčení, tj. k posouzení otázky, zda trestná činnost byla spáchána

ve zločinném spolčení nebo ve skupině s nižším stupněm organizovanosti nebo pouze v rámci spolupachatelství několika osob.

Pokud zjištěné skutečnosti nasvědčují, že trestná činnost byla páchána ve zločinném spolčení, je třeba vytyčovat verze k organizační struktuře, funkcím jednotlivých členů organizace, externistům, jakož i k objasnění a dokázání jejich podílu na páchání trestné činnosti či fungování zločinecké organizace.

Vyšetřování organizované kriminality je nemyslitelné bez spolupráce se specializovanými útvary Policie ČR a s dalšími státními orgány (např. s orgány celní správy, ministerstva financí) a institucemi; často je nutná spolupráce s bezpečnostními sbory jiných zemí nebo mezinárodními organizacemi (např. *Interpolem*). Pro vyšetřování organizované kriminality se obvykle vytvářejí *speciální týmy*.

Problémem se v některých případech jeví určení vhodného okamžiku zahájení trestního stíhání. Někdy musí být zvažováno dočasné odložení trestního stíhání podle § 159b TrŘ.

Při vyšetřování organizované kriminality je potřeba plánovat nejen úkony sloužící ke shromáždování důkazních a kriminalisticky relevantních informací, ale i tzv. *vyšetřovací operace*, policejní razie a další metody policejní práce. Jimi se řeší zejména tyto úkoly:

- ⊕ zabránit předpokládanému použití zbraně nebezpečnými pachateli,
- ⊕ ochromit informační systém zločinecké organizace (např. znemožnit předávání informací různým organizačním stupňům zločinecké organizace),
- ⊕ zabránit předpokládanému průniku zločinecké organizace do legálních struktur sdělovacích prostředků, policie, justice atp. a zamezit úniku informací,
- ⊕ vyřadit ochranné mechanismy zločinecké organizace, zabránit likvidaci kompromitujících materiálů, stop a jiných důkazů,
- ⊕ poskytnout ochranu svědkům, agentům a dalším ohroženým osobám.

Organizačně složité jsou úkony týkající se právní pomoci ve styku s cizinou (vyžádání pachatelů z ciziny, vydání pachatelů do ciziny, provádění úkonů v cizině atd.).

Literatura

- BUDKA, I. (ed.) Organizovaná kriminalita v České republice a v USA. I. a II. část. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995, 1996
- CHMELÍK, J., KONRÁD, Z., PORADA, V. Organizovaný zločin? Kriminalistika 1998, č. 1, s. 38–47
- KARABEC, Z. K právnímu vymezení organizovaného zločinu. Kriminalistika, 2000, č. 1, s. 3–14
- KONRÁD, Z. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- MUSIL, J. a kol. Kriminalistika. Praha : Naše vojsko, 1994
- NĚMEC, M. Organizovaný zločin. Praha : Naše vojsko, 1995
- NĚMEC, M. Mafie a zločinecké gangy. Praha : Euroumion, 2003
- NOŽINA, M. Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha : Themis, 2003
- Problematika organizovaného zločinu a účinného postupu proti tomuto typu trestné činnosti. Praha : Ministerstvo vnitra ČR, 1996
- SCHEINOST, M. Organizovaná trestná činnost občanů České republiky. Kriminalistika, 2000, č. 2, s. 118–131

Kapitola 53

Metodika vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví

§ 1 Kriminalistická charakteristika trestných činů proti duševnímu vlastnictví

Duševní vlastnictví představuje vlastnická práva k výsledkům tvůrčí činnosti lidí, myšlenkám a jejich projevům. Jde jednak o myšlenky realizovatelné v oblasti hospodářství (tzv. průmyslové vlastnictví) a jednak o projevy – ztvárnění myšlenek, která jsou zpravidla uměleckými, literárními, vědeckými nebo technickými výtvoři (autorská práva).

Společensky nebezpečná jednání porušující vlastnická práva k nehmotným statkům lze v České republice postihovat jako trestné činy uvedené ve čtvrtém oddílu hlavy druhé, zvláštní části trestního zákona (§ 150–152 TrZ).

Do roku 1989 československá kriminalistika nevěnovala ochraně duševního vlastnictví náležitou pozornost. Proto současný stav úrovně poznání české kriminalistiky v této oblasti dovoluje podat výklad metodiky vyšetřování pouze některých skupin těchto trestných činů. Jde o **trestný čin porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi** podle § 152 TrZ (kam spadá také tzv. softwarové pirátství), **trestný čin porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu a chráněnému označení původu** podle § 150 TrZ a **trestný čin porušování průmyslových práv** podle § 151 TrZ.

Trestní statistiky policie, státních zastupitelství a soudů uvádějí tyto údaje:

Tabulka 1 (trestný čin porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi podle § 152 TrZ)

§ 152 TrZ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	celkem
počet trestných činů (v %)	164	260	478	378	443	393	407	2523
stíháno osob	159	256	281	325	402	350	302	2075
obžalováno osob	125	223	136	265	307	265	238	1559
odsouzeno osob	82	132	62	148	176	137	166	903

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

Tabulka 2 (trestný čin porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu a chráněnému označení původu podle § 150 TrZ)

§ 150 TrZ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	celkem
počet trestných činů	441	364	647	917	790	408	372	3939
stíháno osob	440	363	498	888	754	373	251	3567
obžalováno osob	405	330	360	805	657	305	202	3064
odsouzeno osob	303	248	137	481	612	346	200	2327

(Pramen: Kriminální statistika Policie ČR)

Tabulka 3 (trestný čin porušování průmyslových práv podle § 151 TrZ)

§ 151 TrZ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	celkem
počet trestných věcí	9	9	12	21	9	13	43	116
vyšetřováno osob	9	10	16	26	9	14	51	135
vyšetřování ukončeno návrhem na podání obžaloby	2	6	8	11	2	3	7	39

(Pramen: Statistické ročenky kriminality Ministerstva vnitra, Ministerstva spravedlnosti, Policejního prezidia ČR)

Je všeobecně uznáváno, že nízká čísla kriminální statistiky neodrážejí skutečný stav této kriminality a že v této oblasti existuje mimořádně vysoká *latence*. Zejména softwarové pirátství, audio a videopirátství, jakož i prodej výrobků neoprávněně označených ochrannou známkou, nebo známkou snadno zaměnitelnou, nabyly v devadesátých letech masových rozměrů. Kriminální statistiky jsou spíše odrazem aktivity orgánů Policie ČR a České obchodní inspekce, než skutečným obrazem kriminální scény v této oblasti.

Kriminální situace

Typickými komponenty kriminální situace trestných činů proti duševnímu vlastnictví jsou zejména:

- ☉ **Nízká kriminální citlivost a nízká úroveň právního vědomí obyvatelstva.** Tomu svědčí např. skutečnost, že nákup a užívání nelegálních softwarových produktů, stejně jako nákup a užívání nelegálně vyrobených nosičů v oblasti hudební nebo nákup padělků výrobků světově proslulých firem jsou zcela běžným jevem, bez negativní reakce obyvatelstva.
- ☉ **Pokleslá kultura tržních vztahů,** v níž momentální zisk je hlavním cílem a účel světi prostředky (výroba, dovoz nelegálních produktů a obchodování s nelegálními produkty jsou považovány za výnosnou činnost a nikoli za společensky nebezpečná jednání).

- ☛ **Nízká úroveň kontrolních mechanismů společnosti a jejich neefektivní fungování.** Kontrolními mechanismy společnosti nelze rozumět pouze Českou obchodní inspekci, případně orgány Policie ČR, ale též např. celní orgány, živnostenské a finanční úřady atp.
- ☛ **Nedostatečná úroveň technické ochrany produktů,** které se stávají předmětem padělání.
- ☛ **Špatná vymahatelnost práva.** Tím se rozumí zejména průtahy a jiné závady v rozhodování soudů ve věcech občanskoprávních.

To mimo jiné vede často k tomu, že strany občanskoprávního či obchodněprávního sporu, který trvá delší dobu, podávají trestní oznámení ve snaze dosáhnout urychleného řešení a snížení nákladů sporu, ačkoliv porušení práva nemá povahu trestného činu. Lze konstatovat, že legislativa týkající se ochrany duševního vlastnictví v ČR se v posledních letech zdokonaluje a že odpovídá mezinárodně právním závazkům (např. *Úmluva o zřízení světové organizace duševního vlastnictví, vydaná pod č. 69/1975 Sb., Pařížská úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví vydaná pod č. 64/1975 Sb. a další*).

Duševní vlastnictví je chráněno např. zákonem o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích č. 527/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, autorským zákonem č. 121/2000 Sb., dále zákonem č. 116/2000 Sb., kterým se mění některé zákony na ochranu průmyslového vlastnictví, obchodním zákoníkem č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, trestním zákonem a řadou dalších právních předpisů.

Typické formy a způsoby páchaní

Porušování **autorského práva** se děje nejčastěji neoprávněným nakládáním s dílem, které je předmětem ochrany podle práva autorského, např. přisvojením si autorství k dílu, zveřejněním nebo jiným použitím díla bez souhlasu autora, neoprávněným zásahem do díla, neoprávněným přivlastněním si autorské odměny.

K porušování **práv příbuzných právu autorskému**, např. práva výkonného umělce k uměleckému výkonu, práva výrobce zvukového a zvukově obrazového záznamu k jeho záznamu, práva rozhlasového a televizního vysílatele, dochází nejčastěji neoprávněným užíváním a rozmnožováním záznamů a neoprávněným zasahováním do záznamů.

V oblasti **softwarového pirátství¹** jde o tyto typické formy a způsoby páchaní trestné činnosti:

- ☛ nelegální zásahy do počítačových programů (*plagiátorství a tvorba tzv. národních verzí počítačových programů*),

- ☛ nelegální výroba počítačových programů (*nelegální průmyslová výroba, domácí výroba a zneužívání oficiálních kopírovacích služeb*),
- ☛ nelegální šíření počítačových programů (*pašování a prodej nelegálního software vyrobeného v zahraničí, prodej software bez svolení autora, půjčování software, nelegální šíření software prostřednictvím Internetu*),
- ☛ nelegální exploatace software (*užívání legálně získaného software v rozporu s licenčním ujednáním, užívání nelegálně získaného software*).

V oblasti **porušování práv k ochranné známce** jde zejména o tyto typické způsoby páchaní:

- ☛ dovoz výrobků neoprávněně označených ochrannou známkou, k níž přísluší výhradní právo jinému, nebo známkou snadno s ní zaměnitelnou,
- ☛ uvedení do oběhu výrobků označených ochrannou známkou, k níž přísluší výhradní právo jinému, nebo známkou snadno s ní zaměnitelnou (*prodej zboží od dovozců velkoobchodníkům, prodej zboží velkoobchodníkům maloobchodníkům a prodej zboží maloobchodníkům přímým spotřebitelům*).

V oblasti **porušování průmyslových práv** jde zejména o výrobu a prodej výrobků chráněných průmyslovým vzorem nebo patentem (*na základě kopii dokumentace nebo nelegálním vytvořením dokumentace na základě získaného prototypu výrobku, případně na základě licenční smlouvy v rozporu s licenčními ujednáními*).

Osoba pachatele a typické motivy

Porušování práv vyplývajících z duševního vlastnictví zasahuje široké spektrum lidské činnosti a je masově rozšířeno. Je proto obtížné vymezit charakteristické znaky pachatelů těchto společensky nebezpečných jednání. Věková skladba pachatelů je z hlediska kriminalistiky irelevantní, neboť pachatelé se rekrutují ze všech věkových skupin.

U některých forem trestné činnosti proti duševnímu vlastnictví se vyžaduje určitá odbornost pachatele, případně součinnost pachatelů nebo se předpokládá výkon určité funkce nebo postavení (*např. vlastníci firem, členové podnikového managementu, správci počítačových sítí, dopravci atp.*). Pachatelství některých forem této trestné činnosti často vyžaduje **organizovanost** pachatelů s napojením na zahraničí. Někteří pachatelé této trestné činnosti se dopouštějí i dalších hospodářských trestných činů, jakými jsou např. nedovolené podnikání nebo daňové delikty.

Zobecněné zkušenosti ukazují, že většina pachatelů nebyla dosud trestána a jejich zkušenosti s prací policie jsou minimální. Typickým jevem je, že při podání vysvětlení pachatelé často doznávají trestnou činnost, po vznesení obvinění využívají svého práva odmítnout výpověď. Typická je též snaha o popírání subjektivní stránky trestného činu; pachatelé např. tvrdí, že nevěděli, že jde o padělky nesoucí proslulou ochrannou známkou, že k jednání došlo omylem, že byli podvedeni distributory, nevědí o trestnosti svého počínání, neboť jiní to dělají také atp.

¹ Poznátka metodiky vyšetřování softwarového pirátství je možno použít s nepodstatnými modifikacemi i pro vyšetřování audio a video pirátství.

Za **typické motivy** můžeme považovat zejména:

- ziskuchtivost;
- snížení výrobních nákladů;
- získání žádaného zboží za nižší ceny než jsou požadovány za legální produkty.

Poškozené osoby

U trestných činů proti duševnímu vlastnictví mohou být poškozenými jak fyzické, tak i právnické osoby. Nejčastěji jde o osoby právnické – zahraniční a tuzemské firmy.

Zastupováním zájmů poškozených zahraničních firem jsou v ČR často pověřovány různé zmocněné organizace, filiálky zahraničních advokátních kanceláří a patentoví zástupci. Ve snaze být nápomocni orgánům činným v trestním řízení se však někdy dopouštějí chyb a nedostatků, které orgány činné v trestním řízení přehlížejí, čímž může dojít k závažným procesním pochybením (např. *poškození vydávají odborná vyjádření ve smyslu § 105 TrŘ atp.*).

§ 2 Typické stopy a jiné soudní důkazy

Typickou skupinou materiálních stop a jiných soudních důkazů při vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví jsou zejména **neoprávněně zhotovené rozmnoženiny a plagiáty literárních, vědeckých a uměleckých děl a počítačových programů**, nelegálně zhotovené **zvukové a obrazové záznamy**, nelegálně vyrobené nebo označené výrobky a stopy na těchto produktech (např. stopy nesoucí informaci o technologii výroby, stopy obsahující informaci o vnitřním složení objektu, stopy na záznamových médiích atp.).

Dalšími charakteristickými druhy důkazů jsou nabývací **doklady** k podezřelým produktům a jiné účetní doklady (např. objednávky, zakázkové listy, faktury, celní deklarace atp.), různé druhy **technické dokumentace** a podklady pro dokumentaci (např. výrobní dokumentace, výpisy zdrojových textů, bloková schémata, projektové dokumentace, rešerše atp.), výpisy z rejstříků vedených Úřadem průmyslového vlastnictví (např. osvědčení o zapsání průmyslového vzoru, užitého vzoru, vydání patentu) a další **listinné důkazy** (např. živnostenské listy, licence, inzeráty a nabídkové katalogy na prodej nelegálních výrobků, seznamy odběratelů zboží, smlouvy, sdělení Úřadu průmyslového vlastnictví, případně rozsudky z obchodněprávních sporů atp.). Obdobně jako při vyšetřování jiných druhů trestných činů jsou typickými stopami i **stopy ve vědomí osob**.

§ 3 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování a typické kriminalistické situace

Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Nejčastějšími podněty při vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví jsou výsledky výkonu služby pracovníků Policie ČR, výsledky činnosti České obchodní inspekce, Celní správy, oznámení poškozených a oznámení jiných občanů.

Výsledky činnosti Policie ČR

Na odhalování a objasňování trestných činů proti duševnímu vlastnictví se podílejí zejména pracovníci služby kriminální policie a vyšetřování. Při odhalování trestných činů porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu a chráněnému označení původu vyvíjejí značnou aktivitu i pracovníci základních útvarů Policie ČR. Odhalování a objasňování softwarového pirátství provádějí převážně orgány služby kriminální policie a vyšetřování. Využívají prostředky dané nejen trestním řádem, ale i zákonem o Policii ČR.

Nejčastěji využívají *informátory* a ostatní *podpůrné operativně pátrací prostředky* (§ 23a–23f PolZ), operativně pátrací prostředky podle § 158b–158e TrŘ, prověrku anonymních oznámení, analýzu a prověrku podezřelých inzerátů, analýzu materiálů zveřejněných na internetu, prověřovací úkony podle § 158 odst. 3 TrŘ.

Na odhalování a objasňování trestných činů porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu a chráněnému označení původu se kromě pracovníků služby kriminální policie a vyšetřování podílejí i pracovníci základních útvarů Policie ČR. Tuto činnost vyvíjejí buď samostatně, v rámci výkonu služby, nebo v rámci plánovaných akcí v úzké součinnosti s orgány České obchodní inspekce a zástupci poškozených firem.

Získávání poznatků o trestné činnosti, bez ohledu na formu trestné činnosti, by mělo být zaměřeno zejména na zjištění a prověření následujících skutečností:

- zda konkrétní dílo či produkt spadá pod zákonnou ochranu duševního vlastnictví;
- kdo je nositelem práv vyplývajících z duševního vlastnictví;
- jakým jednáním došlo k porušení práv vyplývajících z duševního vlastnictví;
- jaký je rozsah trestné činnosti a jaká je pravděpodobná výše škody;
- kde a kým (v jakém rozsahu) jsou nelegální produkty vyráběny nebo jakou cestou se produkty dostaly do oběhu na území ČR;
- kdo produkty distribuuje a jaký je rozsah distributorské sítě;
- okruh odběratelů (případně uživatelů) konkrétního produktu;
- kdo je odpovědný za užívání nelegálního software v určité firmě;
- kdy, kým, kde a komu byl nelegální software nainstalován;

kde se nacházejí další prameny důkazů potřebné pro sdělení obvinění a úspěšné trestní stíhání konkrétní osoby.

Podněty pro vyšetřování vyplývající z výkonu služby Policie ČR mají zpravidla vysokou informační hodnotu, zejména jsou-li podloženy některými počátečními úkony (např. ohledáním místa činu s fotodokumentací, vydáním a odnětím věci důležitých pro trestní řízení, zadržením podezřelého, výsledky vyžádaného odborného vyjádření).

Výsledky činnosti České obchodní inspekce

Podněty k vyšetřování založené na výsledcích samostatné činnosti České obchodní inspekce nebo její spoluúčasti s orgány Policie ČR představují jedny z nejkvalitnějších podnětů vysoké informační hodnoty. Obsahují zejména informace o pachatelích, protokoly o výsledku kontrolní činnosti, zajištěné nelegální výrobky atp. Kvalita podnětů je dána nejen odbornou zdatností pracovníků inspekce, ale i povinnostmi a pravomocemi danými jim zákonem o České obchodní inspekci (zák. č. 64/1986 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Oznámení poškozených

Významným zdrojem podnětů k vyšetřování jsou oznámení poškozených nebo jiných subjektů, které poškozené zastupují při ochraně práv vyplývajících z duševního vlastnictví.

Přestože oznámení poškozených nebo jejich zástupců mívají zpravidla vysokou informační hodnotu, je třeba v počáteční fázi vyšetřování veškeré údaje pečlivě prověřit. Jelikož se často poškození domáhají ochrany svých práv trestněprávní cestou, ač nebyly ukončeny spory z oblasti soukromoprávní, lze se v řadě případů setkat s nevyřešenými otázkami, např. zda určitý produkt požívá ochrany duševního vlastnictví, kdo je subjektem majetkových práv atp.

Oznámení občanů

Přestože úroveň kriminální citlivosti občanů je v této oblasti poměrně nízká, můžeme se stále častěji setkat s oznámeními občanů. Oznámení občanů mohou být písemná, ústní nebo anonymní.

Typičtí oznamovatelé jsou bývalí zaměstnanci různých firem a institucí, kde dochází k porušování práv k duševnímu vlastnictví. Jejich oznámení bývají mnohdy informačně bohatá (vzhledem k jejich znalostem poměrů ve firmě nebo instituci) a často mohou obsahovat i informace vedoucí k určení odpovědné osoby nebo informace o osobách ochotných spolupracovat při vyšetřování.

Veškeré získané informace je třeba pečlivě prověřit, neboť trestní oznámení nemusí být vždy vedeno altruistickými motivy. Často může být motivem msta či závist, cílem

pak způsobení problémů právnické nebo fyzické osobě. V takových případech bývají uváděné údaje záměrně neúplné, hrubě zkreslené, obsahující polopравdy nebo nesprávnou interpretaci faktů.

Typické počáteční kriminalistické situace

Charakter počátečních kriminalistických situací při objasňování a vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví je určen množstvím, informační určitostí a relevancí získaných informací, obsažených zejména v podnětu vyšetřování. Lze vymezit tyto typické počáteční kriminalistické situace:

- ☉ informace obsažené v podnětu nedovolují učinit jednoznačný závěr, zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin nebo zda určitý skutek je trestným činem;
- ☉ informace obsažené v podnětu nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, ale neodůvodňují dostatečně závěr, že jej spáchala určitá osoba;
- ☉ informace obsažené v podnětu nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin a že jej spáchala určitá osoba.

Podle výsledků prověřování a po doplnění dostupných informací můžeme buď zahájit trestní stíhání nebo se věc odložit, pokud není na místě věc vyřídit jinak.

§ 4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování

Zvláštnosti předmětu vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví tvoří okruh skutečností, které je nutno zjišťovat a dokazovat nad rámec vymezený v § 89 odst. 1 TrŘ. V procesu odhalování objasňování a vyšetřování trestných činů této kategorie je nutno vždy nejprve vyřešit tyto problémy:

- ☉ existence právní ochrany duševního vlastnictví (např. zda určité dílo podléhá právní ochraně autorského zákona, zda je ochranná známka zapsána v rejstříku známek vedeném Úřadem průmyslového vlastnictví, zda určité technické řešení spadá do rozsahu určitého patentu nebo zda vnější úprava výrobku spadá do rozsahu určitého průmyslového vzoru atp.);
- ☉ kdo je nositelem práv k duševnímu vlastnictví (osobnostních a majetkových);
- ☉ zda si byl pachatel vědom, že nakládá s dílem či jiným produktem požívajícím ochrany duševního vlastnictví.

Další skutečnosti, které je nutno zjišťovat, se liší podle konkrétní formy trestné činnosti a způsobu spáchání.

Při vyšetřování softwarového pirátství se doporučuje zjišťovat zejména:

- o jaký software se jedná a jeho původ;
- jaký byl způsob a rozsah výroby (průmyslová výroba, výroba v domácích podmínkách, kooperující subjekty atp.);
- kdo a u jaké firmy objednal průmyslovou výrobu podezřelého software a na jakém základě;
- kde a od koho byly získány matrice nebo originály software a jejich dokumentace pro potřeby výroby nelegálního software;
- kde a v jakém množství byl prováděn nákup CD nebo disket a dalších materiálů nutných pro výrobu nelegálního software;
- kde se nacházejí další nelegální výrobky připravené k distribuci;
- kdo případně dovezl do ČR podezřelý software a kdo je příjemcem zásilky;
- jakým způsobem byla organizována či sjednána distribuce (např. okruh odběratelů, jak byla realizována nabídka software, jaká byla stanovena cena atp.);
- jakým způsobem, kdy a od koho byl nelegální software získán;
- kdo nelegální software instaloval do výpočetní techniky a kdo je odpovědný za jeho užívání;
- k jakým účelům byl nelegální software užíván;
- zda osoby přímo užívající nelegální software byly s touto skutečností seznámeny;
- na kolika počítačích je nelegální software instalován (pokud je software umístěn na serveru, kolik počítačů je na tento server stabilně připojeno) atp.;
- kdo provozuje nelegální půjčovnu software a s jakým krytím (např. obchod s použitým zbožím).

Při vyšetřování trestných činů **porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu a chráněnému označení původu**, je třeba zjišťovat zejména:

- oprávnění k podnikání;
- původ zboží nesoucího neoprávněně ochrannou známku, případně lehce zaměnitelnou známku nebo označení původu;
- kdo takové zboží dovezl do ČR v jakém množství a kdo je příjemcem zásilky;
- kdo od koho nakoupil takové zboží za účelem dalšího uvádění zboží do oběhu;
- místo prodeje a skladování zboží;
- cena, za kterou bylo zboží prodáváno a způsob kalkulace ceny atp.

Při vyšetřování trestných činů **porušování průmyslových práv** je třeba zjišťovat zejména:

- oprávnění k podnikání;
- kdo a kde na jakém podkladě vypracoval dokumentaci k výrobě prototypu;

- kdy došlo k podání přihlášky k zápisu do rejstříku Úřadu průmyslového vlastnictví;
- na základě jaké dokumentace byly vyráběny podezřelé výrobky;
- kým a jakým způsobem byla tato dokumentace získána nebo za jakých okolností byla vytvořena;
- kdo dal souhlas k výrobě a za jakých okolností;
- kolik výrobků bylo vyrobeno, kolik bylo expedováno, kolik je uskladněno a kde;
- jak je zajišťována distribuce výrobků, kterým odběratelům.

Zjišťování a dokazování objektivní stránky trestného činu obvykle nečiní zvláštní potíže. Problémy s dokazováním často vznikají při zjišťování pachatele trestného činu (např. u právnických osob činí potíže zjištění konkrétní odpovědné osoby) a subjektivní stránky trestného činu (je třeba prokázat úmyslné zavinění, alespoň úmysl nepřímý).

§ 5 Zvláštnosti počátečních úkonů

Za typické počáteční vyšetřovací úkony při vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví považujeme zejména výslech oznamovatele, vyžadování nezbytných vysvětlení, kontrolní nákup, opatrování potřebných podkladů, ohledání, vydání a odnětí věcí, domovní a osobní prohlídku, prohlídku jiných prostor a pozemků, expertizu, zadržení osoby podezřelé.

Volba úkonů, posouzení priority a jejich zaměření záleží na druhu a obsahu podnětů k vyšetřování a na reálné počáteční vyšetřovací situaci. Proto lze uvést přehled a zaměření typických počátečních úkonů pouze ilustrativně.

Výslech oznamovatele

Pokud je podnětem k vyšetřování oznámení poškozeného, ochranné organizace nebo občanů, je zapotřebí oznamovatele vyslechnout. Výslechem by měly být zjištěny zejména následující skutečnosti:

- kde, kdy a za jakých okolností oznamovatel zjistil, že se stal skutek, ve kterém lze podle jeho názoru spatřovat trestný čin;
- o jaký předmět ochrany duševního vlastnictví jde;
- kdo a na jakém základě je nositelem práv požívajících ochrany duševního vlastnictví;
- informace ke způsobu spáchání a zjištění totožnosti pachatele;
- vztah oznamovatele k pachateli;
- informace k možnosti zajištění pramenů důkazů (kde se nacházejí, případně kdo je jejich nositelem);
- pravděpodobný rozsah porušení práv k duševnímu vlastnictví a odhad výše škody.

Opatření nezbytných vysvětlení

Obsah vysvětlení je třeba zaměřit, podle konkrétní formy a způsobu spáchání trestného činu, na zjištění skutečností tvořících předmět vyšetřování. Podle předpokládaného procesního postavení osoby podávající vysvětlení se zaměřuje výslech obdobným směrem, jako výslech obviněného nebo svědka (viz § 7).

Zobecněně zkušenosti nasvědčují tomu, že v řadě případů pachatelé, od nichž je požadováno vysvětlení před zahájením trestního stíhání, vypovídají pravdivě. Proto se doporučuje vést výslech takovým způsobem, aby bylo zjištěno co nejvíce pramenů materiálních nebo jiných důkazů, které je možno zajistit jinými úkony a objektivizovat tak podané vysvětlení. Později, po zahájení trestního stíhání, totiž obvinění často odmítají vypovídat nebo podávají lživou výpověď.

Specifikem některých forem trestné činnosti proti duševnímu vlastnictví je skutečnost, že řada podezřelých osob jsou *cizinci*. Proto je třeba zajistit *účast tlumočníka*. Současně je třeba prověřit, zda tyto osoby nemají zákaz pobytu na území ČR, případně prověřit, zda nejde o osoby hledané, zda tyto osoby již nespáchaly obdobnou trestnou činnost na jiném místě, případně zda nebyly řešeny pro přestupek.

Opatřování potřebných listin, vydání a odnětí věcí

Při vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví patří mezi počáteční úkony též opatřování potřebných listin a věcí, jimiž jsou zejména:

- živnostenský list nebo výpis z obchodního rejstříku;
- zápisy z obchodních jednání;
- licence a podmínky licenčních ujednání;
- výpisy z registru ochranných známek, chráněných vzorů atp. vedených Úřadem průmyslového vlastnictví;
- výrobní a projektová dokumentace;
- objednávky, zakázkové listy a dodací listy;
- smlouvy s kooperujícími subjekty;
- podklady pro tvorbu a výrobu produktů;
- podklady pro výrobu dokumentace a obalů;
- inzeráty, případně reklamní materiály, korespondence, seznamy odběratelů atp. podle reálných podmínek vyšetřovaného případu;
- nelegální výrobky (*padělky*) a originální produkty pro případné srovnávací zkoumání;
- výpočetní technika, nebo výpisy z harddisků osazených nelegálními produkty;

Pokud si potřebné dokumenty nemůže obstarat sám policejní orgán (*např. vyžádáním výpisu z obchodního rejstříku*), jeví se nezbytnou spolupráce s poškozenými či

podezřelými subjekty, které je nutno vyzvat k vydání potřebných dokumentů a jiných věcí důležitých pro trestní řízení (§ 78 TrŘ). V případě, že subjekt výzvě nevyhoví, je třeba neprodleně přistoupit k odnětí těchto věcí podle § 79 TrŘ. V potvrzení o převzetí věcí nebo v protokolu o odnětí věcí musí být jednotlivé věci popsány tak, aby je nebylo možno zaměnit s věcmi stejného druhu (doporučuje se přiložit fotodokumentaci).

Ohledání

Ohledání místa činu přichází v úvahu zejména při dokumentaci nabídky a prodeje nelegálních produktů. V *protokolu s fotodokumentací* se dokumentuje výskyt a množství tohoto zboží v prodejním místě, nebo ve skladu. Při ohledání je třeba věnovat pozornost tomu, zda je zboží označeno cenovkami. Ohledání místa činu se provádí též na místě výroby nelegálních produktů v souvislosti s provedením domovní prohlídky nebo prohlídky pozemků a jiných prostor, na místě nálezu nelegálních produktů atp.

Ohledání věcí se uskutečňuje zejména u zajištěné výpočetní techniky osazené nelegálním software, při zajišťování nelegálních produktů všeho druhu, případně reprodukční techniky a jejího příslušenství při nedovolených produkcích atp.

Ohledání listin je vhodné zejména v souvislosti s určením jejich pravosti, původnosti a významu obsahu pro zjištění skutkového stavu věci.

Při všech druzích ohledání se doporučuje spolupracovat s odborníky nebo znalci příslušných oborů, např. výpočetní techniky, zbožíznalectví atp.

Odborné vyjádření a expertiza

Využití odborného vyjádření nebo expertizy bude častým počátečním úkonem, neboť např. určení původu zboží opatřeného ochrannou známkou, k níž právo přísluší jinému, nebo označení prodávaného software nebo audio či video nahrávek za nelegální je odborným problémem, k jehož řešení je třeba odborných znalostí.

V počáteční etapě vyšetřování se vyžadují odborná vyjádření zejména z oborů *informatika, výpočetní technika a zbožíznalectví*.

§ 6 Zvláštnosti kriminalistických verzí, plánování a organizace vyšetřování

Při vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví se po provedení všech počátečních úkonů obvykle mají vytyčovat vyšetřovací verze:

- **o oprávněnosti předpokladu právní ochrany duševního vlastnictví** (např. zda určité technické řešení spadá do rozsahu určitého patentu nebo ne; zda vnější úprava výrobku spadá do rozsahu určitého zapsaného průmyslového vzoru nebo ne; zda

softwarový produkt vznikl překročením hranic určených § 66 AutZ atp.). Tyto verze se vytyčují tehdy, když skutečnosti zjištěné počátečními úkony nedovolují již od počátku jednoznačně určit, zda nějaký výtvar (produkt) je předmětem ochrany duševního vlastnictví, případně zda údajný pachatel je či není nositelem práv vyplývajících z duševního vlastnictví;

- **o způsobu spáchání** trestného činu proti duševnímu vlastnictví;
- **o možném souběhu, pokračování nebo opakování trestných činů.** Souběhy trestných činů proti duševnímu vlastnictví se vyskytují zejména s trestným činem neoprávněného podnikání podle § 118 TrZ, zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 148 TrZ;
- **o stupni organizovanosti pachatelů** nebo jejich napojení na **zločinné spolčení.** Tak zejména některé formy softwarového pirátství nebo obchodování se zbožím neoprávněně označeným ochrannými známkami předpokládají vysokou organizovanost, spojující výrobu produktů v zahraničí, dovoz nelegálních produktů do ČR a distribuční síť překupníků a přímých prodejců;
- **o pachatelích** trestného činu, zejména v prostředí různých právnických osob, kde bude potřeba objasnit odpovědnost určitých osob podle funkčního postavení a z něho vyplývajících pravomocí;
- **o subjektivní stránce** trestného činu, neboť v řadě případů bývá účelová obhajoba vedena způsobem, že obviněný nevěděl, zmyšlil se, byl podveden velkoobchodníky, nechtěl atp.

Pro vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví není typická týmová práce (týmy jsou vytvářeny jen v případech zvláště závažné a rozsáhlé trestné činnosti). O to náročnější má být proces plánování, zejména při výběru vhodných úkonů a opatření ke zjištění skutkového stavu věci, jakož i k určení součinnostních vztahů služby kriminální policie a vyšetřování s jinými službami a se základními útvary Policie ČR, případně s jinými subjekty (celnice, Česká obchodní inspekce apod.). Výsledky výzkumu realizovaného pracovníky Policejní akademie ČR (2001) ukazují, že postup vyšetřování je často pojímán jako rutinní záležitost (připomínající spíše vyřizování spisové agendy než vyšetřování), bez tvůrčí invence vyšetřujících orgánů.

§ 7 Zvláštnosti následných úkonů

Výslech obviněného

Přestože pachatelé často před zahájením trestního stíhání podávají pravdivá vysvětlení, po zahájení trestního stíhání stále častěji využívají svého práva nevypovídat nebo vypovídají nepravdivě. Proto je doporučována důkladná příprava výslechu. Důkazy

připravené k předložení obviněnému v průběhu výslechu se doporučuje uspořádat v logickém sledu. Přitom je vhodné v průběhu přípravy modelovat možné interpretace důkazů obviněným a předem si připravit otázky vyvracející předpokládanou interpretaci obviněného.

Tak např. se obviněný z trestného činu podle § 150 TrZ pokusil interpretovat písemné „Upozornění prodejci“, doručené mu osobně zástupci majitele ochranné známky tak, že je považoval za právně irelevantní, protože se nejednalo o oficiální doklad státního orgánu. Na otázku, zda byl tedy srozuměn s tím, že pokud zboží uvedené v „upozornění“ bylo skutečně neoprávněně označeno ochrannou známkou, dojde dalším prodejem k porušení ustanovení § 150 TrZ, nemohl odpovědět jinak než kladně.

Obecně lze též doporučit typické problémové okruhy, které je potřeba řešit výslechem obviněného. V konkrétním případě je však třeba respektovat zvláštnosti jednotlivých forem a způsobů páchaní trestných činů této kategorie.

V případě trestných činů spáchaných **porušováním průmyslových práv** výrobou nelegálního zboží nebo formou **softwarového pirátství** je třeba zaměřit výslech obviněného zejména na tyto problémové okruhy:

- zda má obviněný oprávnění k provozování výrobní činnosti a v jaké oblasti;
- v případě zaměstnance nebo člena managementu firmy, jaké je jeho postavení, pravomoci a náplň práce;
- o jakou firmu se jedná, předmět její činnosti a specifikace nelegálního výrobku;
- kdo, kdy a s kým ujednal výrobu, na jakém základě a kdo o ní rozhodl, jaká byla úloha nebo podíl obviněného na procesu rozhodnutí o výrobě nebo na výrobě samotné;
- zda bylo obviněnému známo, že nakládá s předmětem podléhajícím ochraně duševního vlastnictví;
- kdo a s jakým výsledkem prověřoval případnou licenci, na jejímž základě byla podepsána smlouva o výrobě požadovaného produktu;
- jakým způsobem a od koho byly získány podklady pro výrobu;
- jaký byl způsob a rozsah výroby, kolik výrobků bylo vyrobeno, kolik expedováno a kam, kde je uskladněno zboží připravené k expedici a v jakém množství atp.;
- kde se nachází materiál připravený k výrobě nebo kompletaci;
- jakým způsobem byly nabízeny výrobky k prodeji a organizována distribuce;
- kdo byl odběratelem, případně kdo tvořil síť distributorů;
- kdo další se podílel na opatření nebo tvorbě podkladů k výrobě, na výrobě samotné nebo na distribuci výrobků atp. podle okolností konkrétního případu.

Podstatně jednodušší bývá zaměření u výslechu obviněného z trestného činu **porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu a chráněnému označení původu.**

Trestně stíháni jsou zejména drobní prodejci (stánkaři), jejichž výsledci by měl být zaměřen k těmto okolnostem:

- zda má obviněný oprávnění k výdělečné činnosti (např. živnostenský list), případně koho je zaměstnancem;
- jak dlouho podniká v oboru prodej a nákup zboží za účelem dalšího prodeje;
- kdy, kde a od koho a v jakém množství koupil či jinak získal k prodeji zboží neoprávněně označené ochrannou známkou nebo lehce s ní zaměnitelnou známkou, případně zboží neoprávněně opatřené označením původu;
- kolik za ně zaplatil a zda může předložit nabývací doklady (např. faktury, dodací listy atp.);
- k jakému účelu bylo zboží nakoupeno (pokud obviněný tvrdí, že je nekoupil za účelem dalšího prodeje), za jakým účelem bylo vystaveno ve výkladní skříni, na pultě nebo jinde v prodejním místě, proč je zboží označeno cenovkami atp.;
- kdo a jakým způsobem určil cenu zboží (co bylo zahrnuto do kalkulace);
- jak dlouho zboží prodává, kolik jej prodal a kolik utržil;
- zda se již někdy dopustil podobného jednání, nebo byl-li někdy upozorněn zástupci majitele práv k ochranné známce, že má v prodeji nelegální zboží;
- zda věděl, že je zboží neoprávněně označeno ochrannou známkou nebo neoprávněně opatřeno označením původu;
- kdy, kde a kým byl při prodeji nelegálního zboží přistižen, jak probíhalo jednání, zda zboží dobrovolně vydal, či zda mu bylo odňato, za jakých okolností a kým.

Výslech svědka

Zaměření výsledku svědka vyplývá z reálné kriminalistické situace a z okolností způsobu spáchání určité formy trestného činu. Obecně lze říci, že zaměření výsledku je obdobné jako při výsledku oznamovatele (viz § 5).

Expertizy

Účast znalců a jiných odborníků při vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví je neodmyslitelná. Typickými znaleckými obory využívanými při vyšetřování této kategorie trestných činů jsou zejména *informatika a výpočetní technika, technická expertiza dokladů a písemností, ekonomika (zbožíznalectví)*.

Znalec nebo jiný odborník pomáhá řešit zejména tyto typické otázky:

- Jde o originální produkt nebo jeho kopii, napodobeninu, plagiát?
- V čem se liší originál od předloženého produktu?
- Je uvedené označení zboží lehce zaměnitelné s ochrannou známkou registrovanou Úřadem průmyslového vlastnictví?

- Je v konkrétním počítači instalován originální software?
- Jaká jsou technická ustanovení licence a byla překročena?
- Jsou předloženy dokumenty pravé, obsahují stopy pozměnění nebo padělání?
- Jaká škoda byla způsobena?

§ 8 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a zvláštnosti kriminalistické prevence

Ochota občanů zapojit se do vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví nebo v této oblasti spolupracovat s orgány Policie ČR je velmi malá. Tato skutečnost je zapříčiněna zejména tím, že občanům chybí kriminální citlivost k neoprávněnému užívání počítačových programů, k prodeji padělků zboží věhlasných světových firem na různých trzích, k prodeji nelegálních nosičů audio- či videonahrávek apod. za nižší ceny, než je obvyklé.

Proto je možno počítat spíše s pomocí poškozených osob, různých ochranných organizací autorů a softwarových firem, které jsou na výsledcích vyšetřování zainteresovány. Preventivního působení v oblasti trestné činnosti proti duševnímu vlastnictví se účastní kromě státních orgánů (Česká obchodní inspekce, celní úřady, Policie ČR atp.) celá řada nestátních subjektů, zejména různých svazů, asociací a agentur, jako jsou např. Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním, Nezávislá společnost výkonných umělců a výrobců zvukových a zvukově obrazových záznamů INTERGRAM, Česká protipirátská unie (ČPU), Dilia, Software and Hardware Protect, s. r. o., které pořádají různé semináře pro zavedené a nově vznikající podniky a konají propagační a informační akce ke zvýšení právního vědomí obyvatel v oblasti ochrany duševního vlastnictví.

Kriminalistická prevence Policie ČR spočívá např. ve výchovném působení na různých veletrzích a výstavách (např. INVEX). Účinky preventivního působení by mohly být zvýšeny zejména zveřejňováním ukončených případů této trestné činnosti ve sdělovacích prostředcích, neboť zájem médií o porušování práv k duševnímu vlastnictví je více než mizivý.

Literatura

- Kolektiv autorů: *Metody boje proti softwarovému pirátství ve světě*. Praha : Společnost pro kriminalistiku, BSA CS, Kriminalistický ústav Praha, 1993
- Kolektiv autorů: *Kriminalistická problematika odhalování, vyšetřování a prevence softwarového pirátství*. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- KONRÁD, Z. *Kriminalistické problémy vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví*. Praha : Policejní akademie ČR, 2004

- ČATĚJKA, M. Počítačová kriminalita. Praha : Computer Press, 2002
- MUSIL, S. Počítačová kriminalita. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000
- ČORADA, V., KONRÁD, Z. Metodika vyšetřování softwarového pirátství. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- MEJKAL, V., SOKOL, T., VLČEK, M. Počítačové právo. Praha : C. H. Beck, SEVT, 1995
- ČYČ, V. Mezinárodní úprava ochrany průmyslových a autorských práv. Brno : Masarykova univerzita – Právnická fakulta, 1993
- ČÁVRA, V., ABRAHAM, V. Metodická pomůcka k odhalování a dokumentování trestné činnosti v oblasti luševního vlastnictví. Praha : Kriminální úřad Policejního prezidia ČR, 2001

Výběr z literatury

- ANDERLE, J., ŠTĚPÁNEK, V., URBAN, Z. Příručka elektrotechniky. Praha : Kriminologický ústav VB, 1986
- BALÍK, M. Otázky rozvoje kriminalistické evidence. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1973
- BANGO, D., NESVADBA, A. Vztah metodiky vyšetřování k jiným vedným odborom. In: NĚMEC, M. (ed.): Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 111–117
- BÁRTA, B., POLÁČEK, J., POUPE, J. Metodika vyšetřování vražd, sebevražd a podezřelých úmrtí. Praha : Univerzita Karlova, 1968
- BEDNAREK, T., SUTOWSKI, G. Schemat ekspertyzy z zakresu kryminalistycznych badań śladów zapachowych. Problemy Kryminalistyki, 1999, nr. 224, s. 5–11
- BĚLKIN, R. S. Dokazování v procesu odhalování a vyšetřování trestných činů. Praha : Ústav kriminalistiky PF UK, 1970
- BĚLKIN, R. S. a kol. Kriminalistika. Učebnik dlja vuzov. Moskva : Norma, 1999
- BIAŁEK, I. Ekspertyza antropologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 45–77
- BIERNARCZYK, Z. Rozbój w aspekcie kryminologicznym i kryminalistycznym. Wrocław : Ossolineum, 1977
- BLÁHA, P. Pátrání po neznámých pachatelích použitím metod portrétní identifikace. Československá kriminalistika, 1973, č. 4, s. 277–305
- BLAŽEK, P., VALEŠKA, J. Expertiza ručního písma. Praha : Kriminologický ústav VB, 1984
- BORNING, A., MUSIL, J. Modus operandi – teoretické základy a praktické zkušenosti. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 1991, č. 1, s. 3–31
- BREITFELD, W. Brände und Explosionen. (Unfall, Fahrlässigkeit, Verbrechen). Der Kriminalist, Nr. 2, s. 146–151
- BRICHČÍN, S. a kol. Sexuální delinkventi z pohledu psychiatrické sexuologie. Praha : Psychiatrické centrum, 1996
- BRICHČÍN, S., KALVACH, Z. Soudní psychiatrie a soudní sexuologie pro policisty a vyšetřovatele. Praha : Policejní akademie ČR, 1997
- BRZEK, A. Sexuologie pro právníky. Praha : Univerzita Karlova, 1997
- BŘEZINA, M., LAUPY, M., MAKOVEC, P. Stopy a srovnávací vzorky pro biologickou expertizu. Odborná sdělení Kriminologického ústavu, 1994, č. 2, s. 1–16
- BUCKWALTER, A. 1. Investigative Methods 2. Interviews and Interrogations. 3. The Search for Evidence. Boston, Butterworth Publishers, 1983
- BUDKA, I. (ed.) Organizovaná kriminalita v České republice a v USA. I. a II. část. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995, 1996
- BULSIEWICZ, A., MAREK, A., KWIATKOWSKA-DARUL, V. (red.) Doctrina multiplex veritas una. Toruń : Uniwersytet M. Kopernika, 2004

- BUNDESKRIMANALAMT (Hg.) Wirtschaftskriminalität und Korruption. München : Luchterhand, 2003
- BUQUET, A. Manuel de criminalistique moderne. (La science et la recherche de la preuve). Paris : Presses Universitaires de France, 2001
- BÜRNING, A. Die geistige und praktische Tatrekonstruktion im Lichte der kriminalistischen Denklehre. Stuttgart : Boorberg, 1992
- CENTROV, E. E. Kriminalističeskoje učenije o poterpevšem. Moskva : Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1988
- CLAGES, H. Kriminalistik. Lehrbuch für Ausbildung und Praxis. 3. Aufl. Stuttgart : Boorberg, 1997
- CZÁSZÁR, F. Der Überfall auf Geldinstitute. Wien : Springer, 1975
- CZECZOT, Z. Kryminalistyczna problematika osobowych środków dowodowych. Warszawa : Wyd. Uniw. Warszawskiego, 1976
- CZECZOT, Z., TOMASZEWSKI, T. Kryminalistyka ogólna. Toruń, 1996
- CZUBAK, A. Ekspertyza daktyloskopijna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 79–121
- ČECH, J. Detektor lži – realita či mýtus. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 84–93
- ČERMÍN, S. a kol. Kriminalistika – dopravní nehody. Praha : SPN, 1968
- ČERNÝ, M., ZRCEK, F., KNÝ, M. Stopové prvky v drogách rostlinného původu. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1999, č. 4, s. 6–9
- ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Praha : Support, 1995
- ČÍRTKOVÁ, L. Kriminální psychologie. Praha : Eurounion, 1998
- ČÍRTKOVÁ, L. Orientační odhad věrohodnosti výpovědi. Kriminalistika, 1998, č. 3, s. 211–220
- ČÍRTKOVÁ, L. Role oběti ve vyšetřování násilných trestných činů. Kriminalistický sborník, 2001, č. 4, s. 34–39
- ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Forenzní psychologie. Praha : Support, 1994
- DANIŠ, I. Zjišťování a detekce povýbuchových zplodin. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1994, č. 2, s. 17–21
- DEWALD, M., KLINGER, T. Das ViCLAS-Datenbanksystem. In: Forum 1999. Informationen aus dem Kriminalistischen Institut. Wiesbaden : Bundeskriminalamt, 1999, s. 127–148
- DOLECKI, J., RZESZOTARSKI, J. Zastosowanie metody językowo-pomiarowej do identyfikacji osób w badaniach fonoskopijnych. Kraków : Z Zagadnień Nauk Sądowych, 2002, nr. LII, s. 119–123
- DUNOVSKÝ, J., TROJAN, O., WEISS, P. Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí. Praha : Jan, 1997
- DVOŘÁK, D., ELIÁŠOVÁ, H. Nová metoda superprojekce. Kriminalistický sborník, 1999, č. 4, s. 2–5
- DVOŘÁK, V. a kol. Hospodářská kriminalita. Praha : Policejní akademie ČR, 2000
- ERNEKER, J. a kol. Profesia policajta. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000
- FABIÁŇSKA, E. Ekspertyza dokumentów. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 167–182
- FELTES, T. Täter und Tätertypen. Hilden : Verlag Deutsche Polizeiliteratur, 1995
- FELUŚ, A. Pobranie materiału porównawczego do ekspertyzy pisma ręcznego. In: BŁACHUT, J., SZEWCZYK, M., WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Nauka wobec przestępczości. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2001, s. 112–119
- FÖHL, M. Täterprofilerstellung. Ein methodenkritischer Vergleich aus rechtspsychologischer Perspektive. Frankfurt : Verlag für Polizeiwissenschaft Clemens Lorei, 2001
- FOMBONNE, J. La criminalistique. Paris, Presses Universitaires de France, 1996
- FRYDEL, A. Przestępstwo rozboju w świetle kryminalistyki i kryminologii. Warszawa : Wyd. Praw. 1974
- FUČÍK, P., SVOBODA, J. Informační systémy Policie ČR (přehled a záměry rozvoje). Kriminalistický sborník 2001, č. 2, s. 36–41
- FÜLLGRABE, U. Irrtum und Lüge. Stuttgart : Boorberg, 1995
- FÜLLGRABE, U. Vernehmungstaktik. Das Dilemma des Lügenentlarvens. Kriminalistik, 1996, Nr. 2, s. 113–118
- FÜRBAACH, M. Možnosti detekce latentních daktyloskopických stop z lidské kůže. Kriminalistika, 2003, č. 3, s. 211–217
- GEBERTH, V. J. Practical Homicide Investigation. Tactics, Procedures and Forensic Techniques. 2. vyd. New York : Elsevier, 1993
- GEERDS, F. Historische Kriminalistik. Archiv für Kriminologie. Bd. 151, 1973, s. 1–16
- GEERDS, F. Kriminalistik. Lübeck : Schmidt-Römhild, 1980
- GIEROWSKI, J. K., JAŚKIEWICZ-OBYDZIŃSKA, T. (red.) Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznaných sprawców zabójstw. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2002
- GIRDWOYŃ, P. Wersje kryminalistyczne. Warszawa : Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2001
- GROSS, H., GEERDS, F. Handbuch der Kriminalistik. Wissenschaft und Praxis der Verbrechensbekämpfung. 10. Aufl. Bd. 1, Bd. 2. Hersching : Pawlak, 1985
- GRUMLÍK, R. Poznámky k psychologicko-psychiatrickému profilování. Kriminalistický sborník 1994, č. 8, s. 351–354
- GRUZA, E. Okazanie. Problematyka kryminalistyczna. Toruń : Comer, 1995
- GRUZA, E. O błędach i ich przyczynach w opiniach biegłych. In: BULSIEWICZ, A., MAREK, A., KWIATKOWSKA-DARUL, V. (red.) Doctrina multiplex veritas una. Toruń : Uniwersytet M. Kopernika, 2004, s. 179–189
- HANAUSEK, T. Kryminalistyka. Zarys wykładu. 3. vyd. Kraków : Zakamycze, 1998
- HANAUSEK, T. Meandry osmologii. Palestra, 1998, č. 1–2, s. 41–46

- ANYKOVÁ, J. Aktuální otázky identifikace osob podle ručního písma. *AUC-Iuridica*, 1990, č. 1, s. 33–64
- AVEL, Z. Požární chemie. Praha : Kriminologický ústav VB, 1988
- ECKER, M. R. Forensische Handschriftenuntersuchung. Heidelberg : Kriminalistik-Verlag, 1993
- ERMÁNEK, J. Ohledání místa činu. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1971
- ESS, L., STRAUS, J. K významu paměťové stopy. *Kriminalistika*, 2003, č. 4, s. 264–275
- INNER, J. Detekce a rozpoznávání obličejů osob a jejich identifikační význam. *Kriminalistika*, 2003, č. 1, s. 3–17
- ILAVA, J. Kriminologická situácia. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1998
- ILAVÁČEK, J. Národní databáze DNA je v České republice realitou. In: NĚMEC, M. (ed.) *Kriminalistika na prahu XXI. Století*. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 60–64
- ILAVÁČEK, J. a kol. Národní databáze DNA. Odborná sdělení Kriminologického ústavu, 1999, č. 4, příloha Speciál, I–XVIII
- ILAVÁČEK, J. a kol. FODAGEN aneb Proč potřebujeme zkvalitnit evidenci pachatelů. *Kriminologický sborník*, 2003, č. 4, s. 27–37
- ILAVÁČEK, J., ŠIMKOVÁ, R., HRADIL, R. Vytvoření Národní databáze DNA je pro Policii ČR prioritou. *Kriminologický sborník*, č. 2, s. 3–7
- IÖSCHL, C. Klasifikace sexuálních poruch. Praha : Výzkumný ústav psychiatrický, 1989
- IOLYST, B. Wiktymologia. Warszawa : PWN, 1990
- IOLYST, B. Kryminalistyka. 9. vyd. Warszawa : Wyd. Praw. PWN, 2000
- IOFFMANN, J., MUSOLFF, C. Fallanalyse und Täterprofil. Wiesbaden : Bundeskriminalamt, 2000
- IOFMANOVÁ, J. Psychologické profilování. *Kriminologický sborník*, 2002, č. 3, s. 33–36
- IOLCR, K. Logika, metodológia a metody vedeckého poznania. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1996
- CHŁOBOWSKA, Z., PIEKOSZEWSKI, W. Ekspertyza toksykologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) *Ekspertyza sądowa*. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 289–314
- CHMELÍK, J. Vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži v teorii a praxi. 2. vyd. Praha : Ministerstvo vnitra, 1998
- CHMELÍK, J. Ohledání místa činu. 2. vydání. Praha : MV ČR, 1999
- CHOCHÓŁ, A. Ekspertyza mechanoskopijna i traseologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) *Ekspertyza sądowa*. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 123–138
- JABLOKOV, N. P. Kriminologičeskaja metodika rassledovanija, Moskva : Izd. MGU, 1985
- JABLOKOV, N. P. Kriminologičeskaja metodika rassledovanija, Moskva : Izdatelstvo Beck, 1995
- JAROSZ, J., BROŽEK-MUCHA, Z. Ekspertyza balistyczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) *Ekspertyza sądowa*. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 139–165
- JELÍNEK, J. Poškození v českém trestním řízení. Praha : Karolinum, 1998
- JUSZKA, K. Wersja kryminalistyczna. *Materialy pomocnicze*. Kraków : Zakamycze, 1997
- JUSZKA, K., ABRAMOWICZ, M. Portrét psychologiczny sprawcy przestępstwa. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) *Rozprawy z Jałowcowej góry*. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004, s. 149–154
- KADERÁBKOVÁ, D. Hospodářská kriminalita ve finanční oblasti. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996
- KADERÁBKOVÁ, D. Hospodářská trestná činnost a její projevy. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999
- KEGEL, Z. Dowód z ekspertyzy pismoznawczej w polskim procesie karnym. Wrocław : Ossolineum, 1973
- KEGEL, Z. Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki. Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 1976
- KIPPER, O. Schutz kindlicher Opferzeugen im Strafverfahren. Freiburg : Juscrim, 2001
- KLOUBEK, M. Kriminologičeskaja metoda pachové identifikace prostřednictvím služebního psa. *Kriminologický sborník*, 2002, č. 5, s. 38–44
- KLOUBEK, M. Vyhledávání a zajišťování pachových stop. *Kriminologický sborník*, 2003, č. 1, s. 33–36
- KOHOUT, J., DOHNALOVÁ, Z. Fyziodetekční vyšetření – jeho vyžádání a použití. *Kriminologický sborník*, 2000, č. 2, s. 27–30
- KOHOUT, J., VRANÁ, J. Několik poznámek k fyziodetekčnímu vyšetření v procesu objasňování trestné činnosti. *Československá kriminalistika*, 1992, č. 4, s. 355–362
- KOLDIN, V. J. Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech. Praha : Univerzita Karlova, 1972
- Kolektiv autorů: Kriminologičeskaja problematika odhalování, vyšetřování a prevence softwarového pirátství. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- Kolektiv autorů: Odborná sdělení Kriminologického ústavu (monotematický výtisk k problematice AFIS 2000), 1995, č. 1, s. 1–32
- KOŁECKI, H. Policynno-kryminalistyczna problematyka współczesnej przestępczości ekonomiczno-finansowej w Polsce. Poznań : Lawica, 1992
- KOŁECKI, H. Technickokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2002

- OLECKI, H. (red.) Technickokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych. (Materiały I i II Konferenci). Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2002, 2003
- ÖLLER, N., NISSEN, K., RIESS, M., SADORF, E. Probalistische Schlussfolgerungen in Schriftgutachten. München : Luchterhand, 2004
- ÖHNKEN, G., SPORER, S. (Hrsg.) Identifizierung von Tatverdächtigen durch Augenzeugen. Stuttgart : Verlag für angewandte Psychologie, 1990
- ONIECZNY, J. Metodologiczna charakterystyka kryminalistyki. Katowice : Uniwersytet Śląski, 1984
- ONRÁD, Z. Využití taktických postupů autoregulace řešení problémových situací na příkladu z praxe. Čs. kriminalistika, 1985, č. 3, s. 216–224
- ONRÁD, Z. Prověra výpovědi na místě. Kriminalistický sborník, 1997, č. 8, s. 298–301
- ONRÁD, Z. Vysvětlení – zvláštní druh výslechu? Kriminalistika, 1999, č. 4, s. 295–299
- ONRÁD, Z. Kriminalistické problémy vyšetřování trestných činů proti duševnímu vlastnictví. Praha : Policejní akademie, 2004
- ONRÁD, Z. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- ORISTKA, CH. Informační základy vyšetřování. In: Kriminalistika socialistických zemí. Praha : Univerzita Karlova, 1989, s. 151–170
- OVÁRNÍK, L., CZÉFALVAY, Š. Pátračí akce. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- RAJNÍK, V. Kriminalistická identifikácia. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000
- RAJNÍK, V., LETOŠŤÁK, L. Niektoré možnosti skúmania povýbuchových splodín pre zistenie druhové príslušnosti častí výbušného systému. Československá kriminalistika, 1990, č. 3–4, s. 223–226
- RAJNÍK, V., STRAUS, J. a kol. Kriminalistická taktika. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000
- RÖNKE, K. Investigation of explosion causes – possibilities and limitations. Kraków : Z Zagadnień Nauk Sądowych, 2000, nr. XLVI, s. 263–267
- ROULÍK, P. Odhalování a objasňování závažných trestných činů proti životu a zdraví. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1989
- RUBE, E., STÖRZER, U., TIMM, J. (red.) Kriminalistik. Handbuch für Praxis und Wissenschaft. Band 1, 2. Stuttgart : Boorberg, 1992
- KULICKI, M. Kryminalistyka. Toruń : Comer, 1994
- KULICKI, M. Dowodowa problematika współczesnej broni strzeleckiej. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2001
- LAUPY, M. Důkazní význam biologické stopy. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu SPECIÁL, 1999, s. IV–VII
- LEONHARDT, R. Zur Feststellung von Wahrnehmbarkeitsbereichen im Rahmen der Zeugenermittlung. Kriminalistik und forensische Wissenschaften, 1984, Nr. 55–56, s. 134–141
- LEONHARDT, R., ROLL, H., SCHURICH, F.-R. Kriminalistische Tatortarbeit. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1995
- LEONHARDT, R., SCHURICH F.-R. Die Kriminalistik an der Berliner Universität. Aufstieg und Ende eines Lehrfachs. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1994
- LETOŠŤÁK, L. Pyrotechnické zmesi. Československá kriminalistika, 1991, č. 4, s. 362–366
- LINDNER, B. Täuschungen in der Vernehmung des Beschuldigen. Tübingen : Sofort-Druck, 1988
- LISIECKI, M. J. Wykorzystanie osób posiadających wiadomości i umiejętności specjalistyczne do pomocy w prowadzeniu czynności procesowo-kryminalistycznych. In: BULSIEWICZ, A., MAREK, A., KWIATKOWSKA-DARUL, V. (red.) Doctrina multiplex veritas una. Toruń : Uniwersytet M. Kopernika, 2004, s. 191–198
- LISOŇ, M. Odhalovanie kriminality páchanej v ekonomike. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2001
- LIŠKA, P. Identifikační znaky mechanoskopické stopy. Československá kriminalistika, 1985, č. 3, s. 225–233
- LIŠKA, P. Zbraně a střelivo. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1985
- MAKOVEC, P., HRADIL, R. Molekulárně genetická expertizní vyšetření v laboratořích Policie České republiky. Kriminalistika, 2002, č. 2, s. 81–91
- MALÁ, E., RABOCH, J., SOVÁK, Z. Sexuálně zneužívané děti. Praha : Psychiatrické centrum, 1995
- MÁLEK, J., KOHOUT, J. Fonoskopická expertiza. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1996, č. 3, s. 2–8
- MÁLEK, J., MUSILOVÁ, V. Fonoskopie. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1989
- MATĚJKA, M. Počítačová kriminalita. Praha : Computer Press, 2002
- MATHERN, V. Znalecký posudok jako důkazný prostředek v československom trestnom konaní. Bratislava : Veda, 1976
- MATIÁŠEK, J., PRERAD, V., KRAVČÍK, V. Metodika vyšetřování sexuálních trestných činů. Praha : Univerzita Karlova, 1967
- MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B. Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966
- MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B. Psychologie a výslechová praxe. Praha : Orbis, 1968
- MAVER, D. Kriminalistika. Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije, 1997
- MEDELSKÁ, V., SLAMKA, J. Teória bezpečnosti v cestnej premávke. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1999
- MELOAN, L. E., JAMES, R. E., SAFERSTEIN, R. Criminalistics. An introduction to forensic science. Prentice Hall, New Jersey : Engelwood Cliffs, 2001

- FIČHALÍK, V., KHOP, L. Zisťovanie odstránených znakov na povrchu kovových materiálov. *Československá kriminalistika*, 1991, č. 2, s. 166–173
- FÜLLER, R., WABNITZ, H.-B. Wirtschaftskriminalität. Eine Darstellung der typischen Erscheinungsformen mit praktischen Hinweisen zur Bekämpfung. 3. Aufl. München : Beck, 1993
- FUSIL, J. Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy. Praha : AUC-Iuridica Monographia XX, 1974
- FUSIL, J. Některé problémy protokolace výpovědi obviněného a svědka v trestním řízení. *AUC-Iuridica*, 1979, č. 3–4, s. 155–198
- FUSIL, J. Způsob páchaní trestné činnosti a jeho kriminalistický význam. Praha : Univerzita Karlova, 1982
- FUSIL, J. Perseverance a interindividuální odlišnost způsobu páchaní trestných činů. *Stát a právo*, 1988, č. 23, s. 113–137
- FUSIL, J. Policejní věda a kriminalistika. In: ŠIMOVČEK, I. (red.) *II. Kriminalistické dni na Slovensku*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000, s. 5–13
- FUSIL, J. Reforma trestního řízení a její reflexe v kriminalistické teorii a praxi. In: NĚMEC, M. (ed.) *Kriminalistika na prahu XXI. století*. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 5–15
- FUSIL, J. Porušuje ukázání fotografií nezúčastněných osob při rekognici právo na ochranu osobnosti? *Trestní právo*, 2002, č. 7–8, s. 31–35
- FUSIL, J. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha : Univerzita Karlova, 1993
- FUSIL, J. a kol. *Kriminalistika*. Praha : Naše vojsko, 1994
- FUSIL, J. a kol. Úvod do kriminalistiky. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- FUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2003
- FUSIL, M. Expertiza písma psacích strojů. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1984
- FUSIL, M. Grafická diagnostika. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1990
- FUSIL, S. Počítačová kriminalita. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000
- FUSILOVÁ, V. a kol. Grafické expertizy a fonoskopie – informace o možnostech využívání expertiz a pokyny k zajišťování materiálů. Odborná sdělení *Kriminalistického ústavu*, 1990, č. 4, s. 3–38
- ĚMEC, B. a kol. Učebnice kriminalistiky. Díl I. – sv. 1, 2, 3. Díl III. – sv. 1, 2. Praha : Naše vojsko, 1959–1968
- ĚMEC, M. Organizovaný zločin. Praha : Naše vojsko, 1995
- ĚMEC, M. Mafie a zločinecké gangy. Praha : Eurounion, 2003
- ĚMEC, M. (ed.) a kol. *Kriminalistika na prahu XXI. století*. Praha : Policejní akademie ČR, 2002
- NOVÁKOVÁ, J., HANZLÍK, J., PITRO, M. Informační systémy PATRMV, PATROS, TELEFOTO. *Kriminalistický sborník*, 2001, č. 3, s. 40–44
- NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. I., II. 4. vyd. Praha : ASPI, 2004
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2004
- NOŽINA, M. Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha : Themis, 2003
- O'BRIEN, K. P., SULLIVAN, R. C. *Criminalistics Theory and Practice*. 3rd ed. Boston : Allan and Bacon, 1980
- O'HARA, CH. E. *Fundamentals of Criminal Investigations*. Springfield : Charles C. Thomas Publisher, 1973
- O'HARA, CH. E., O'HARA, G. *Fundamentals of Criminal Investigation*. 5. vyd. Springfield : Charles C. Thomas Publisher, 1980
- OBRAZCOV, V. A. (red.) *Kriminalistika*. Moskva : Jurist, 1995
- ODENTHAL, H.-J. *Die Gegenüberstellung im Strafverfahren*. 3. Aufl. Stuttgart : Boorberg, 1999
- OSMANČÍK, O. a kol. *Násilná kriminalita*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1992
- OWOC, M. *Komputerowe wspomaganie ekspertyzy pismoznawczej*. Kraków : Wyd. Instytutu Ekspertyz Sądowych, 1997
- PADYŠÁK, P. a kol. *Kriminalistická dokumentace vyšetřovacích úkonů*. Praha : Institut pro výchovu a vzdělávání FMV, 1992
- PALMIOTTO, M. J. *Criminal Investigation*. Chicago : Nelson-Hall Publishers, 1994
- PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. Praha : Grada, 2001
- PAWŁOWSKI, R., BRANICKI, W., KUPIEC, T. *Ekspertyza genetyczna*. In: WÓJCIKIEWICZ, J. *Ekspertyza sądowa*. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 339–379
- PENZEŠ, L. Metodika vyšetřování krádeží. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1972
- PIKNÁ, B. Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce). Praha : Linde, 2003
- PJEŠČAK, J. Úvod do kriminalistiky. Praha : Vědeckovýzkumný ústav kriminalistiky, 1965
- PJEŠČAK, J. *Vyšetřovacie verzie*. Praha : ČSAV, 1965
- PJEŠČAK, J. a kol. *Základy kriminalistiky*. Praha : Naše vojsko, 1976
- PJEŠČAK, J., BĚLKIN, R. S. *Kriminalistika*. I., II., III. díl. Praha : Federální ministerstvo vnitra, 1984
- PORADA, V. *Měření v kriminalistice*. Praha : Vysoká škola SNB, 1981
- PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace*. Praha : Academia, 1987
- PORADA, V. Aplikace výpočetní techniky při řešení identifikačních úkolů v kriminalistice. *Kriminalistika*, 1998, č. 2, s. 109–118
- PORADA, V. a kol. *Dopravní nehoda v teorii a praxi*. Praha : Linde, 2000

- PORADA, V., KONRÁD, Z. Metodika vyšetřování softwarového pirátství. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- PORADA, V., STRAUS, J. Kriminalistická stopa. Kriminalistika 1999, č. 3, s. 186–198
- PRERAD, V. Vyšetřovací experiment. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1972
- PRERAD, V. Vyšetřovací verze z hlediska teorie modelování. AUC Iuridica, 1979, č. 3–4, s. 199–218
- PRERAD, V. Vyšetřovací pokus – problémy a pochybení při praktickém provádění a jejich procesní důsledky. Bulletin advokacie, 1997, č. 6–7, s. 55–71
- PRERAD, V., VYCHODIL, M. Vyšetřovací experiment a rekonstrukce trestného činu. AUC-Iuridica. Monographia LIV. Praha : Univerzita Karlova, 1990
- ROTIVINSKÝ, M. Rekognice v přípravném řízení. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1971
- ROTIVINSKÝ, M. Kriminalistická stopa, AUC Iuridica. Monographia XXIII. Praha : Univerzita Karlova, 1976
- ROTIVINSKÝ, M. Dekódování informace z kriminalistické stopy. Praha : Univerzita Karlova, 1979
- ROTIVINSKÝ, M. Sestavování psychologického profilu neznámého pachatele. Kriminalistický sborník, 1994, č. 6, s. 268–272
- ROTIVINSKÝ, M. Vady rekognice a jejich procesní důsledky. Bulletin advokacie, 1997, č. 2, s. 11–25
- ROTIVINSKÝ, M. Kriminalistická identifikace – pojem sui generis. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 25–31
- ROTIVINSKÝ, M. Za logický a jednotný výklad znalecké kriminalistické identifikace. Kriminalistika, 2003, č. 1, s. 36–43
- ROTIVINSKÝ, M. Zajišťování daktyloskopických stop na lidské pokožce. Kriminalistika, 2003, č. 3, s. 220–222
- ROTIVINSKÝ, M. a kol. Vyšetřování krádeží a loupeží. Praha : Univerzita Karlova, 1967
- ROTIVINSKÝ, M. a kol. Bankovní loupeže. Praha : Armex, 2001
- ROTIVINSKÝ, M., KOLDIN, V. J. (red.) Kriminalistika socialistických zemí. Praha : Univerzita Karlova, 1987
- ROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V. Taktika výslechu v přípravném řízení trestním. Praha : SNP, 1987
- ROTIVINSKÝ, M., TIPLICA, M. Teorie a praxe dokazování v trestním řízení znovupoznáním osob a věcí. AUC-Iuridica. Monographia XLVI, Praha : Univerzita Karlova, 1986
- ÚRY, F., ŠÁMAL, P. Vybrané problémy dokazování trestné činnosti v bankovním sektoru a na kapitálovém trhu. Bulletin advokacie, 2000, č. 6–7, s. 25–50
- LABOCH, J., ZVOLSKÝ, P. et al. Psychiatrie. Praha : Galén a Karolinum, 2001
- RAK, R. a kol. Informatika v kriminalistické a bezpečnostní praxi. Praha : Policejní prezidium ČR, 2000
- RAK, R. a kol. Krádeže vozidel. Odhalování, vyšetřování a prevence. Brno : CERM, 2001
- RAK, R., PAJER, M. Identifikace vozidel. Praha : Eurotax, 1999
- RAK, R., SEIGOVÁ, D., STRAUS, J. Identifikace osob na základě tvaru ucha a jeho otisků I., II. Kriminalistika, 2004, č. 1, s. 30–41; č. 2, s. 135–146
- ROGOWSKI, M. Próba określenia wpływu zapachu kobiety umieszczonego w męskim szeregu selekcyjnym na wskazania psów do identyfikacji śladów zapachowych ludzi. Z Zagadnień Nauk Sądowych, 2003, nr. LIII, s. 85–90
- ROMŽA, S. Normatívna úprava kriminalistických metod. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 38–43
- RŮŽA, J. Mikrostopy. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1987
- RYBARCZYK, S. Eksperyment jako dowód w procesie karnym. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze, 1973
- RYBÁŘ, M. Kriminalistická metalografie. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1985
- SAFERSTEIN, R. Criminalistics. An Introduction to Forensic Science. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1990
- SCHEINOST, M. Organizovaná trestná činnost občanů České republiky. Kriminalistika, 2000, č. 2, s. 118–131
- SCHMELZ, G. Raub. Rauberischer Diebstahl. Hilden : Verlag Deutsche Polizeiliteratur, 2002
- SCHNEIDER, H. J. Viktimologie. Wissenschaft vom Verbrechensopfer. Tübingen : Mohr, 1975
- SCHNEIDER, L. Nonverbale Zeugnisse gegen sich selbst. Zur Bedeutung nichtsprachlicher Begleiterscheinungen der Aussage für die forensische Glaubwürdigkeitsbeurteilung. Tübingen : Attempto, 1991
- SCHOON, G. A. A. The performance of dogs in identifying humans by scent. Leiden : Rijksuniversiteit te Leiden, 1997
- SCHURICH, F.-R. Zur Entwicklung einer kriminalistischen Methodik. Kriminalistik und forensische Wissenschaften. Berlin, 1985, č. 57–58, s. 25–33
- SCHYMA, K., SCHYMA, P. Spurensicherung an der Schußhand – Möglichkeiten und Probleme. Der Kriminalist, 1998, Nr. 4, s. 169–171
- SIUTA, J., WÓJCIKIEWICZ, J. Hipnoza kryminalna. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 1999
- SOLTYSZEWSKI, I. Możliwości wykorzystania bazy DNA w procedsie wykrywczym. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) Rozprawy z Jałowcowej góry. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004, s. 175–180
- SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestná činnost na českém kapitálovém trhu. Praha : Institut Ministerstva spravedlnosti pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1997

- SOUKUP, J. Sebeobviňování a nepravdivá doznání. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1973
- SPURNÝ, J. Psychologie výslechu. Praha : Portál, 2003
- STRAUS, J. Stochastická identifikace objektů v kriminalistice. Kriminalistika, 1996, č. 2, s. 109–116
- STRAUS, J. Forenzní biomechanika. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- STRAUS, J. Kriminalistické stopy s biomechanickým obsahem. Praha : Policejní akademie ČR, 2001
- STRAUS, J. Příspěvek k teorii identifikace objektů a identifikace systémů. Kriminalistika, 2002, č. 3, s. 206–215
- STRAUS, J. a kol. Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem. Praha : Police history, 2003
- STREJC, P. Soudní lékařství pro právníky. Praha : C. H. Beck, 2000
- SUCHÁNEK, J. Kriminalistická biologie. Praha : Vysoká škola SNB, 1978
- SUCHÁNEK, J. Některé příčiny ukončení procesu kriminalistickotechnické identifikace na úrovni určení skupinové příslušnosti. Čs. kriminalistika 1988, č. 1, s. 62–68
- SUCHÁNEK, J. Hranice kriminalistických stop. In: Obecné problémy využívání kriminalistickotechnických metod a prostředků v boji s kriminalitou. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1990
- SUCHÁNEK, J. Kriminalistické stopy odrážející vnitřní stavbu objektu. Praha : Policejní akademie ČR, 2000
- SUCHÁNEK, J. a kol. Kriminalistika – kriminalistickotechnické metody a prostředky. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- SUTOWSKI, G. Nowe możliwości w badaniach osmologicznych – czyli o próbach osmologicznych raz jeszcze. Problemy Kryminalistyki 2001, nr. 232, s. 50–52
- ŠACHL, J. Dokumentace dopravních nehod. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 2000, č. 2, s. 38–39
- ŠACHL, J. Zvláštnosti stop na místech dopravních nehod. Soudní inženýrství, 2002, č. 6, s. 313–316
- ŠÁMAL, P., PŮRY, F. Úvod do problematiky vyšetřování a dokazování v oblasti finanční kriminality. In: IX. Karlovarské právnícké dny. Praha : Linde, 1999, s. 269–281
- ŠÁMAL, P., PŮRY, F., SOTOLÁŘ, A., ŠTENGLOVÁ, I. Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice. Praha : C. H. Beck, 2001
- ŠIMKOVÁ, R. Legislativní problémy Národní databáze DNA. Kriminalistika, 2003, č. 3, s. 178–187
- ŠIMOVČEK, I. Teória kriminalistiky. Bratislava : Iura edition, 2000
- ŠIMOVČEK, I. K vymedzeniu predmetu kriminalistiky. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 21–24
- ŠIMOVČEK, I. a kol. Kriminalistika. 2. vyd. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1999
- ŠIMOVČEK, I. a kol. Kriminalistika. Bratislava : Iura edition, 2001
- ŠTABLOVÁ, R. a kol. Návykové látky a kriminalita. Praha : Policejní akademie ČR, 1995
- TALLO, A. (red.) Identifikácia odcudzených motorových vozidiel. Zborník. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000
- TALLO, A. Automobilová kriminalita v Európe. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2001
- TALLO, A. a kol. Technické systémy a prostriedky polície. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2001
- TARACHA, A. Funkcja policji i ekspertów w postępowaniu przygotowawczym. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) Rozprawy z Jałowcowej góry. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004, s. 121–131
- TERYNGEL, J. Pes a pachová stopa v trestním řízení. Trestní právo, 2002, č. 11, s. 9–14
- TESAŘ, J., KLÍR, P. Vyšetřování stop biologického původu. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1990
- TIPLICA, M. a kol. Doplnková skripta z kriminalistiky. Praha : Policejní akademie ČR, 1997
- TIPLICA, M. a kol. Kriminalistická taktika. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 1999
- TITLBACH, Z., TITLBACHOVÁ, S. Význam věkových změn některých portrétních prvků pro kriminalistickou identifikaci osob. Čs. kriminalistika, 1979, č. 4, s. 291–305
- TOMASZEWSKI, T. Przesłuchanie biegłego w postępowaniu karnym. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze, 1988
- TOMASZEWSKI, T. Alibi. Problematyka kryminalistyczna. Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze, 1993
- TOMASZEWSKI, T. Dowód z opinii biegłego w procesie karnym. 2. wyd. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2000
- TOMASZEWSKI, T. Kompetencje firm prywatnych do wydawania opinii w postępowaniu karnym i cywilnym. In: BULSIEWICZ, A., MAREK, A., KWIATKOWSKA-DARUL, V. (red.) Doctrina multiplex veritas una. Toruń : Uniwersytet M. Kopernika, 2004, s. 171–178
- TREMMEL, F., FENYVESI, C. Kriminalisztika tankönyv és atlasz. 3. kiadás. Budapest-Pécs, 2002
- URBAN, Z. Úrazy, požáry a havárie v elektrotechnice – příčiny a důsledky. Praha, Nakladatelství IN-EL, 1997
- VAJDA, L. Teoretické problémy počáteční etapy objasňování silničních dopravních nehod. Praha : VŠ SNB, 1981

- /ANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍK, K., HAJD-MOUSSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. Praha : Karolinum, 1997
- /ANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍK, K., HAJD-MOUSSOVÁ, Z., SPILKOVÁ, J. Sexuální násilí na dětech. Praha : Portál, 1999
- /EČERKOVÁ, J. Léková toxikomanie v ČSFR. Československá kriminalistika, 1990, č. 3–4, s. 241–249
- /ENHAČ, R. Prověrka výpovědi na místě. Praha : Kriminalistický ústav Federální správy VB, 1987
- /IKTORYOVÁ, J. Plánovanie vyšetrovania. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2000
- /IKTORYOVÁ, J., ČENTÉŠ, J. Metodika vyšetrovania – treba ju poznať? Justičná revue, 2003, č. 3, s. 273–276
- /ITOUŠOVÁ, P. (ed.) K problematice obětí trestných činů. Praha : Bílý kruh bezpečí, 1995
- /ODINELIĆ, V. V. Kriminalistika. Otkrivanje i dokazivanje. Skopje, 1985
- /ODINELIĆ, V. V., ALEKSIĆ, Z. Kriminalistika. Zagreb, 1991
- /OREL, F. (ed.) Soudní lékařství. Praha : Grada, 1999
- /OSS, H.-G. Professioneler Umgang der Polizei mit Opfern und Zeugen. Neuwied : Luchterhand, 2001
- /YCHODIL, M. Rekonstrukce trestného činu. Praha : Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1973
- /YCHODIL, M. Využití modelů při vyšetřování. Praha : Knihnice Vojenské prokuratury, 1984
- /VALDER, H. Kriminalistisches Denken. 4. Aufl. Heidelberg : Kriminalistik Verlag, 1996
- /VASILEWSKA, A., ACHREM, W. Prawno-kryminalistyczne aspekty analizy DNA – problem błędów w badaniach genetycznych. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) Rozprawy z Jałowcowej góry. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004, s. 163–174
- /EISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha : Grada Publishing, 2000
- /IDACKI, J. Analiza przesłanek diagnozowania w badaniach poligraficznych. Katowice: Uniwersytet Śląski, 1982
- /IDACKI, J. a kol. Kryminalistyka. Warszawa : C. H. Beck, 1999
- /IDACKI, J., KONIECZNY, J. Ekspertyza w procesie jako czynność poznawcza. In: WIDACKI, J. (red.) Wybrane zagadnienia teorii i metodologii kryminalistyki. Katowice: Uniwersytet Śląski, 1983, s. 93–99
- /IDŁA, T. Ocena dowodu z opinii biegłego. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1992
- WIDŁA, T. Ekspertyza pismoznawcza jako dowód naukowy. In: BŁACHUT, J., SZEWCZYK, M., WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Nauka wobec przestępczości. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2001, s. 99–105
- WIERCINŃSKI, J. Ekspertyza wypadku drogowego. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 459–546
- WÓJCIKIEWICZ, J. Okazanie. Studium porównawcze z zakresu kryminalistyki i procesu karnego. Kraków : Uniwersytet Jagielloński, 1985
- WÓJCIKIEWICZ, J. Hipnoza w prawie karnym i kryminalistyce. Kraków : Uniwersytet Jagielloński, 1989
- WÓJCIKIEWICZ, J. Dowód naukowy w procesie sądowym. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2000
- WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Nauka wobec przestępczości. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2001
- WÓJCIKIEWICZ, J. Bazy danych DNA – możliwości i ograniczenia. In: NĚMEC, M. (ed.) Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 49–59
- WÓJCIKIEWICZ, J. Ekspertyza osmologiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 207–214
- WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002
- WÓJCIKIEWICZ, J. (ed.) Rozprawy z Jałowcowej góry. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, 2004
- WOLF, H.-J. K podstatě kriminalistických verzí – diskusní příspěvek. In: PJEŠČAK, J. a kol. (red.) Aktuální otázky současného vývoje kriminalistických metod. Praha : Univerzita Karlova, 1982, s. 51–64
- WNOROWSKI, J. Sposób działania jako środek identyfikacji sprawcy przestępstwa. Warszawa : Wyd. Praw., 1978
- ZAPLETAL, J. Úmyslná usmrcení. Kriminologická a trestně právní studie. Praha : Výzkumný ústav kriminologický, 1980
- ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. Díl I., II. 3. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 2000
- ZAVALIDROGA, Š. Cielové pátranie ako jedna z možností zefektívňovania kriminalistického objasňovania. In: NĚMEC, M. (ed.) a kol. Kriminalistika na prahu XXI. století. Praha : Policejní akademie ČR, 2002, s. 118–122
- ZAVALIDROGA, Š. a kol. Kriminalistická taktika. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 1995
- ZIĘBA-PALUS, J. Ekspertyza fizykochemiczna. In: WÓJCIKIEWICZ, J. (red.) Ekspertyza sądowa. Kraków : Zakamycze, 2002, s. 183–206
- ZVĚŘINA, J. Lékařská sexuologie. Praha : Schering Pharma, 1994
- ŽELÁZKO, P. Pátrání. Kriminalistický sborník, 1995, č. 2, s. 41–80

Jmenný a věcný rejstřík

(Číslo vtištěné tučně označuje stránku, na níž je nejdůležitější zmínka o příslušném heslu; pomlky značí opakování výrazu uvedeného výše.)

A

afekt 72
AFIS, daktyloskopie 148, 385
–, popis osoby 153
Akadémia Policajného zboru
v Bratislavě 28
akustika kriminalistická 180
Aleksić, Ž. 25
alibi, mládež 421
alkohol, dopravní nehody 499
amfetamin, droga 252
amnésie, dopravní nehody 503
–, paměťové stopy 82
animace počítačová 113, 364, 367
anonymní oznámení 181, 416
antropometrie, bertillonáž 149
argenterát 142
Archiv für Kriminalantropologie und
Kriminalistik 20, 23
Archiv für Kriminologie 20, 23
asociace, výslech 333
audioexpertiza 180, 184
automatismus, způsob páčání 46
autoregulace, reflexivní úvahy 301
autorská práva, metodika
vyšetřování 536
AVIZO 385, 388

B

Balík, M. 28
balistika kriminalistická 202
–, stopy 207, 208
Bárta, B. 28

Beccaria, C. 16
Bělkín, R. S. 25
Bertillon, A. 20, 22, 149
bertillonáž 23, 138, 149
Bertrandova zkouška, krev 175
Bezpečnostní služba (časopis) 29
Bílý kruh bezpečí 69
Bioden, metalografie 265
biologie kriminalistická 169
biomechanika, trasologie 53, 218
bodování, identifikace
kriminalistická 122
Borning, A. 24
boží soudy 19
Bradáč, A. 29
Bratrství (časopis) 29
Brichcín, A. 29
brizance, výbušniny 242
brok, balistika 207
–, identifikace 209
brown, droga 252
Brzek, A. 29
Buckwalter, A. 25
bukální stěr, DNA 174
Buguet, A. 23

C

Cekov, C. 25
cizinci 61
Clages, H. 24
Clément, J. L. 23
crack, droga 252
CRO (centrální registr občanů) 386

K

Belanský, V. 26
 Československá kriminalistika,
 časopis 29
 Letnický obzor (časopis) 29
 Štrtková, L. 29

aktyloskopie 138
 , AFIS 148, 385
 , identifikace 144
 , mrtvola 140, 144, 145
 , sbírka stop 390
 , stopy 140, 141
 atabáze kriminalistické 382
 efektoskopie 197, 263
 echová zkouška, dopravní nehody 499
 eoxyribonukleová kyselina (DNA) 54,
 169, 173, 175, 176
 ermatoglyf 15, 138
 etektor lži 106, 109
 etonace, pyrotechnika
 kriminalistická 242
 eviace sexuální 465, 475
 ěti, pachatelé 61
 ialog, výslech 332
 MU (dokumentace místa
 události) 498
 , dopravní nehody 498
 N (evidence dopravních nehod) 386
 NA viz deoxyribonukleová kyselina
 , Národní databáze DNA 385
 ogoši, M. 29
 oklady, zkoumání 228
 okument, ohledání 319
 , zkoumání 228
 okumentace, fotografická 276
 , experiment kriminalistický 361

–, kriminalistická 274
 –, obrazová 276
 –, ohledání 325
 –, prohlídka 402
 –, prověrka výpovědi na místě 343
 –, rekonstrukce trestného činu 371
 –, topografická 278
 –, video 277, 282
 –, výslech 337
 –, znalecký posudek 311
 –, zvuková 282
 domněnka, verze kriminalistická 286,
 291
 dopravní nehody, metodika
 vyšetřování 491
 ––, ohledání místa nehody 497
 ––, vyšetřovací situace 494
 dopravní prostředek, trasologie 216,
 219, 225, 226
 doznání 16, 18, 59
 drogy 44, 185
 drogy, zkoumání 250
 D-Test, drogy 255
 Dufek, M. 29
 duševní vlastnictví, metodika
 vyšetřování 536

E

EBIS (Expert Ballistic Identification
 System) 116
 ejakulát, biologická stopa 175
 Elavak 91
 elektrotechnika kriminalistická 258
 emoce, prohlídka 402
 –, výslech 72, 334
 EMVO (evidence motorových
 vozidel) 386
 ESSK (evidenční statistický systém
 kriminality) 385, 388

EUROJUST 384
 EUROPOL 384
 euthanasie 424
 evidence kriminalistické 385
 experiment kriminalistický 355
 ––, dokumentace 361
 ––, protokol 362
 ––, taktika 359
 –soudní 356
 –vyšetřovací 355
 ––, dopravní nehody 502
 ––, krádež 459
 ––, sexuální trestné činy 474
 experiment, metoda 112
 expertiza, pojem, druhy 307
 extáze, droga 252

F

FACETTE 155
 Fanta, O. 26
 Faulds, H. 15, 23, 130
 figurant, experiment 358
 –, rekonstrukce trestného činu 358
 finanční kriminalita 480
 fingování 60
 –loupež 443, 444
 FIREMNÍ MONITOR (registr
 organizací a obchodní rejstřík) 386
 fólie daktyloskopická 142, 143
 ––, trasologie 220
 fonoskopie 180
 forenzní disciplíny, vztah ke
 kriminalistice 11
 Forum der Kriminalistik, německý
 časopis 24
 fosfatázy, kyselé 175
 fotoalbum 156, 352
 fotografie kriminalistická,
 dokumentace 276

––, speciální 277
 ––, třídičná 156
 fotografie měrná 277, 281
 fotografie, identifikace osoby 156
 –, rekonstrukce 352
 fotogrammetrie 277
 –, dopravní nehody 498
 fotorobot 154
 –, rekonstrukce kriminalistická 366
 fyzikálně chemické metody 135
 fyzikální metody 135

G

Galton, F. 15, 23, 130, 359
 gamagrafie 133
 –, defektoskopie 266
 Geerds, F. 20, 24
 Gerasimovova metoda 155
 ––, rekonstrukce kriminalistická 366
 giloš, ochrana dokumentů 232
 GPS (Global Positioning System) 282
 grafologie 158
 grafometrie 166
 Gross, H. 3, 20, 21, 359
 Gutekunst, W. 25

H

Hanausek, T. 25
 hasák 53
 hašiš 251
 havárie, metodika vyšetřování 506
 Havlíček, L. 26
 Heindl, R. 24, 46
 Henry, E. J. 15, 23, 130, 359
 heroin 251
 Herren, R. 24
 Herschel, W. J. 23, 130
 Heřmánek, J. 28

orie kriminalistiky 18
 s, fonoskopie 180
 ekognice 352
 váček, J. 29
 veň, balistika 205, 208
 yst, B. 25
 ografie, fotografie 277
 ogram, ochrana dokumentů 231
 rosowski, P. 25
 podářské trestné činy, metodika
 vyšetřování 478
 –, pachatelé 483
 –, způsoby páchání 480
 worka, H. 24
 madné sdělovací prostředky,
 pátrání 47, 378
 trocodon, droga 252
 nóza 106, 109
 otéza, experiment 112, 358
 verze kriminalistická 286

H

rakteristika kriminalistická,
 metodika vyšetřování 410, 411, 413
 trestného činu 13, 31
 iroskopie 139
 mické metody 134
 mie kriminalistická 247
 mie soudní 11
 lin 175
 omatografie 137
 drogy 254
 lynová 108, 137
 , dopravní nehody 500
 , odorologie 189
 zkoumání listin 237
 omozom, zkoumání krve 176
 yba, P. 26

I

ice, droga 252
 identifikace individuální 118
 – kriminalistická 114
 –, nedovršená 119, 125
 –, objekty 117, 119
 –, stadia zkoumání 122
 –, stopa 79
 –, portrétní 149
 –, rekognice 345
 –, způsob páchání 51
 identifikační znak 116
 –, specifčnost 125
 Identikit, rekonstrukce
 kriminalistická 366
 –, skládaný portrét 155
 indikátorové proužky, biologické
 stopy 175
 informační systém kriminalistický 383
 informatika kriminalistická 382
 informátor 541
 infračervené záření 132
 –, zkoumání listin 236, 237
 infravizor, zkoumání listin 236
 inscenace 60, 325
 –, loupež 447, 448
 –, pseudooběť 70
 –, vražda 421
 insider trading 480
 Integrovaný záchranný systém 505
 Internet 47, 541
 Interpol 384
 –, organizovaná kriminalita 530
 –, pátrání 377, 379
 inženýrství soudní 11
 irisdentní pás, ochrana bankovek 232

J

Jablkov, N. P. 25
 jaderné záření 133
 Jája a Pája, loutky, výslech dětí 470,
 471
 jed, toxikologie 250
 JIK (jmenná identifikační karta) 390
 jód, daktyloskopie 142

K

kafr, daktyloskopie 142
 kamufláž, pyrotechnika
 kriminalistická 244, 245
 kapsář 46, 62
 kasař 37, 191, 192, 200
 kinatropologie 53
 klinické vyšetření, dopravní
 nehody 500
 klopný efekt, ochrana bankovek 232
 Knižnice SNB pro kriminalistiku 29
 kodein 251
 koka, droga 252
 kokain 252
 Koldin, V. J. 25
 Kolecki, H. 25
 Kulicki, M. 25
 koluze kontrolovaná 534
 komparace, metoda 111
 konflikt, situace vyšetřovací 102
 konfrontace 337
 –, mladiství 526
 –, oběť 73
 –, sexuální trestné činy 473
 konkurzní řízení, hospodářské trestné
 činy 481
 konopí, drogy 251
 Konrád, Z. 28
 Koristka, Ch. 24
 kosti biologická stopa 176

kostra, biologická stopa 176
 Košťák, R. 26
 kovové materiály, kriminalistické
 zkoumání 263
 krádež, metodika vyšetřování 450
 –, vyšetřovací situace 453
 –, způsob páchání 450
 Krajník, V. 28
 krev, identifikace 169, 174, 176
 kriminalistická charakteristika trestného
 činu 13
 – – – –, metodika vyšetřování 410,
 411, 413
 Kriminalistický sborník, časopis 29
 Kriminalistický ústav Praha 17, 29, 52,
 306
 Kriminalistik und forensische
 Wissenschaften, německý časopis 24
 Kriminalistik, německý časopis 24
 kriminalistika, metody vědy 14
 –, historie 18
 –, pojem 3, 6
 –, předmět 3, 4
 –, společenská funkce 15
 –, systém 11
 Kriminalistika, časopis 29
 Kriminalistika – Revue pro kriminologii
 a nauky příbuzné 29
 kriminální spis 532
 Kriminologický ústav právnické fakulty
 Univerzity Karlovy 26
 kriminologie, vztah ke kriminalistice 7
 kryptogram 229
 KSO (kriminální spisy osob) 390
 Kube, E. 24
 kyanakrylát, daktyloskopie 142
 kyanová hůlka, daktyloskopie 142
 kynologie služební 189
 KZO–F (svazky kriminálně závadových
 osob – fluktuantů) 390

er, daktyloskopie 142
 ering, praní peněz 481
 beda, J. 26
 ka, superprojekce 178
 iva, zkoumání 250
 fauchaux, balistika 206
 ařství soudní, vražda 432
 -, vztah ke kriminalistice 11
 onhardt, R. 24
 -, výslech 334
 ina, hospodářské trestné činy 484
 zkoumání **228**
 ika, P. 28
 card, E. 23, 359
 omoce, trasologie 36, 45, 215, 218
 OK 375
 pež, inscenace 444
 kriminalistická charakteristika 437
 metodika vyšetřování **437**
 oběti 440
 pachatelé 440
 vyšetřovací situace 441
 způsob páčání 438
 D (dietylamid kyseliny lysergové),
 droga 252, 253
 ICIA 123, 130, 209, 222, 223
 identifikace kriminalistická 123
 zkoumání listin 238
 ninol 173, 174
 a 129

lie 531
 gnetofon, výslech 337
 rihuana 251
 rkant, identifikace **116**
 daktyloskopie 141

Marković, T. 25
 Matiašek, J. 28
 Maver, D. 25
 Mečíř, J. 29
 média, viktimizace 69, 70
 mechanoskopie **191**
 Meinert, F. 24
 Meixner, F. 24
 metalografie 130, 263, **265**
 -, vodiče 259
 metoda kriminalistické praxe **105**
 -- vědy 14
 - poznání 96
 metodika vyšetřování, komponenty **413**
 --, místo v systému kriminalistiky 13
 --, pojem **407**
 --, zásady 411
 metodiky dílčí (jednotlivé) 13, 34, 409,
419
 metody fyzikálně chemické 135
 - fyzikální 135
 - chemické 134
 - kriminalistické praxe **105**
 - poznání 96
 -- vědy 14
 - optické 128
 - technické a přírodovědné 127
 měření, metoda 111
 mikroskop **129**
 - elektronový 130
 --, mechanoskopie 197
 --, povýstřelové zplodiny 211
 --, zkoumání listin 236, 237
 - komparační 122, 130
 --, balistika 209
 --, identifikace kriminalistická 122
 --, mechanoskopie 197
 - metalografický 130, 265
 mikrostopa **87**
 Mimic, skládaný portrét 154

Mířička, A. 27
 místo činu 40, 54, 318
 --, ohledání 315
 mládež, metodika vyšetřování 61, **518**
 -, sexuální trestné činy 461
 -, způsob páčání 44
 mladiství, metodika vyšetřování 61,
518
 moč, biologická stopa 175
 model myšlenkový, trestného činu 95
 --, plánování vyšetřování 297, 301
 modelování, metoda 113
 -, rekonstrukce kriminalistická 363
 -, verze kriminalistická 292
 modus operandi systém (MOS) 24, 32,
 34, 37, 38, 46, **50**, 51
 monolog, výslech 331
 Moravec, L. 26
 morfin 251
 MOS, modus operandi systém 24, 32,
 34, 37, 38, 46, **50**
 motiv 32, 33
 mrtvola, daktyloskopie 140, 145
 -, identifikace podle fotografie 156
 - neznámá, evidence 389
 -, ohledání **318**, 323, 432
 -, přemístování, vražda 421
 -, rekvizice 349, 351
 -, rozčlenění 421
 Musil, J. 27, 28

N

NAA, neutronová aktivační
 analýza 134
 náboj, balistika 205, 210
 nábojnice, balistika 206, 208
 -, sbírka z míst neobjasněných
 činů 390
 náčrtek, dokumentace topografická 278

nákaza kriminální 47
 narkoanalýza, nepřipustnost 106, 109
 Národní databáze DNA 385
 nástrahové prostředky 55
 nástroj, mechanoskopie 37, **191**
 negativní okolnosti **325**, 471
 nehody dopravní, viz dopravní nehody
 Němec, B. 27
 Němec, M. 28
 neutronografie 134
 neutronová aktivační analýza 134
 Ney, W. 24
 nezvěstná osoba 375, 389, 427, 428
 ninhydrin 142
 noktovizor 132
 Nosek, V. 27
 NTC (nápad trestné činnosti) 51, 151,
 385, 388

O

oběť, viktimologie 32, **66**
 -, loupež 438, 440
 -, sexuální trestné činy 465
 -, vražda 423
 obhájce 72
 objekt hledaný, identifikace 117
 - prověřovaný, identifikace 117
 - zjišťovaný, identifikace 117
 - ztotožňovaný, identifikace 117
 - ztotožňující, identifikace 117
 O'Brien, K. P. 25
 obuv, trasologie 215, 216, 218
 obviněný, výslech **327**
 -, viz též výslech obviněného
 Odborná sdělení Kriminalistického
 ústavu Praha 29
 odborné vyjádření **306**
 odborník **306**
 odorologie **185**

rstvení, stopa 86
 Iara, G. 25
 Iara, CH. 25
 dání **315**
 ruhy 317
 lokumentace 325
 ísta činu 317
 –, dopravní nehody 497
 –, krádež 455
 –, loupež 445
 –, požár 513
 –, sexuální trestné činy 471
 rtvoly 318, 323
 isko požáru 509, 513, 514
 rana dokumentů 230
 rana svědka 334, 337
 organizovaná kriminalita 533
 TE (odborny kriminalistické techniky
 .expertiz) 306
 ktorika kriminalistická 185
 race taktická 412
 race vyšetřovací 296
 im 251
 cké metody 128
 ály 19
 án sociálně-právní ochrany dětí 528
 anizace vyšetřování **295**
 anizace zločinecká 531
 anizovaná kriminalita, metodika
 yšetřování **530**
 ologie kriminalistická 185
 zka kapciozní 332
 ugestivní 332
 E (operativně taktické
 vidence) 388
 lidin 173, 174
 ámení trestného činu, metodika
 yšetřování 415
 –, oběť 68

P

padělání listin 229
 padělek, zkoumání listin 229, 235
 pach, odorologie **185**
 pachatel 32, 40, **57**, 67, 101
 pachová konzerva 188
 pachová stopa, sbírka 391
 Palmiotto, M. J. 25
 paměť, zapomínání 82, 98
 papilární linie **138**
 parta, skupinová kriminalita 532
 pátrací akce 376
 pátrací prostředky 373
 pátrání **373**
 –, druhy 375
 –, evidence 374
 – pohřešovaná osoba 373
 PATRMV (pátrání po odcizených
 vozidlech a registračních
 značkách) 375, 385, 389
 PATROS (pátrání po osobách) 375,
 385, 389
 Pavlovský, P. 29
 pečeť, mechanoskopie 200
 pedagog, účast při výslechu dětí 524,
 527
 Peel, R. 20
 peníze, zkoumání **228**
 Penzeš, L. 28
 perseverance 46, 50, 450
 pervitin, droga 252
 pes služební, pátrání 375
 –, odorologie 186–188
 –, prohlídka 396
 –, vyhledávání výbušnin 245
 –, vyhledávání vystřelených
 nábojnic 208
 pěšinka chůze, trasologie 45, 53, 218

PHANTOMAS 156
 Pinkas., O. 26
 pirátství softwarové 536, 538
 písmo **158**
 –, individualizace 163
 –, srovnávací materiál **165**
 –, ukázka písma 165
 –, zkouška písma 166
 písmoznalectví **158**
 pistole 205
 pitva 308, 324, 432
 Pješčak, J. 27, 28
 placement, praní peněz 481
 plán vyšetřování, forma 303, 304
 –, typový 297, 299
 plánek, dokumentace topografická **280**
 plánování vyšetřování **295**
 –, metodika vyšetřování 417
 planžeta, mechanoskopie 191, 200
 platidlo, zkoumání **228**
 plomba, mechanoskopie 200
 pneumatika, trasologie 216, 219, 227
 –, zkoumání **268**
 počáteční úkony 290, 299, **416**
 počítačová kriminalita 482
 podnět k vyšetřování, metodika
 vyšetřování 415
 podoskopie 139
 pohlavní zneužívání, metodika
 vyšetřování 460
 pohřešovaná osoba 375, 389, 427, 428
 pokus vyšetřovací 113, **355**
 pokus, viz experiment
 pole identifikační 115
 Policejní akademie České republiky
 v Praze 29
 Policejní hlídka (časopis) 29
 policejní právo, vztah ke
 kriminalistice 10
 polygraf 106

popis 111
 – osoby **149**
 –, laický 112, 150, 153
 –, úřední 112, 150
 popisování, metoda 111
 Porada, V. 27, 28
 PORIDOS 154, 155
 –, rekonstrukce kriminalistická 366
 portrét psychologický 62
 – skládaný **154**
 portrétní identifikace **149**
 –, rekonstrukce kriminalistická 366
 posudek znalecký 312
 pot, biologická stopa 175
 –, daktyloskopická stopa 140, 142
 –, odorologie 186
 Potapov, S. M. 25
 Povondra, J. 26
 povýbuchové zplodiny 242, 246
 povýstřelové zplodiny **211**
 poznání trestného činu **93**
 pozorování, metoda **109**
 požár, metodika vyšetřování **506**
 –, elektrotechnika kriminalistická 248
 –, ohledání místa 513
 –, technická příčina **248**
 praní peněz 481, 530
 prasky, zkoumání skla 272
 prášek daktyloskopický 142
 právní vědy, vztah ke kriminalistice 7
 prekursory 254
 Prerad, V. 28
 prevence kriminalistická, metodika 52,
 417
 – kriminality, role kriminalistiky 16
 – –, informatika 382
 profesiografie, orgány činné v trestním
 řízení 97
 profilografie, mechanoskopie 197
 profilování pachatele 62

ohlídka **392**
 domovní 397
 osobní 399
 těla 320
 OBJECTINA, identifikace
 kriminalistická 123
 ojektor komparační, identifikace
 kriminalistická 122
 onásledování po horké stopě 321,
 445
 otivenský, F. 26
 otivinský, M. 27, 28
 otokol **275**
 experiment kriminalistický 362
 ohledání 325
 prohlídka 402
 prověrka výpovědi na místě 343
 rekognice 353
 rekonstrukce trestného činu 371
 výsledch 337
 ověrka výpovědi na místě **340**
 ---, dokumentace 343
 ůmyslová práva 537
 vní zásah 299, 321, 409, 417
 admět vyšetřování, metodika
 vyšetřování 415
 ozdívky, evidence 388, 390
 ěpustnost metod **107**
 ěrodní vědy, vztah ke
 kriminalistice 11
 ací prostředek, zkoumání **228**
 ací stroj, zkoumání písma 228, **238**
 ychiatrie soudní 11
 ychologie soudní 11, 106
 ychopatie 61
 rkyně, J. E. 15, 138
 romanie 506
 rotechnická slož 243
 rotechnik 241, 245
 rotechnika kriminalistická **241**

R

Raboch, J. 29
 racketeering, organizovaná
 kriminalita 530
 Rak, R. 28
 razítko, zkoumání 232
 ráž, balistika 205
 recidivista 44, 46, 50, 59, 61
 reflexivní myšlení 301
 ---, výsledch 336, 534
 Reiss, R. A. 24
 rekognice **345**
 ---, druhy 346
 ---, identifikace 120, 345
 ---, krádež 458
 ---, loupež 448
 --- mrtvoly 349, 351
 ---, oběť 73
 --- podle fotografie 352
 ---, protokol 353
 ---, sexuální trestné činy 474
 rekonstrukce kriminalistická **363**
 --- místa činu **365**
 --- trestného činu 113, **363**, 367
 ---, dokumentace 371
 ---, dopravní nehody 502
 ---, sexuální trestné činy 474
 ---, vražda 434
 rentgenové záření 133
 ---, vyhledávání střel 208
 ---, zkoumání listin 236
 revolver 205
 rty, trasologie 219, 226
 Růža, J. 28
 rýha, stopa 86

Ř

řeč, rekognice 352

S

sadismus, vražda 424
 Saferstein, R. 25
 samovznícení 249
 sbírky kriminalistické 390
 SBZ (systém bezpečnostního značení
 skel automobilů) 385, 389
 Scotland Yard 20
 screeningové testy, drogy 254
 ---, chemické metody 134
 sebeobvinění 416
 ---, vražda 428, 433
 sebevražda 77, 424
 ---, inscenace 421, 422, 423
 ---, povýstřelové zplodiny 211
 SEUD (systém evidence uměleckých
 děl) 375, 385, 389
 sexuální trestné činy, metodika
 vyšetřování **460**
 ---, oběti 465
 ---, pachatelé 463
 ---, výsledch obviněného 472
 ---, vyšetřovací situace 466
 ---, způsoby páčání 460
 sexuologická expertiza, sexuální trestné
 činy 475
 ---, vražda 435
 sexuologie soudní, vztah ke
 kriminalistice 11
 Shore, W. T. 24
 Schengenský informační systém
 (SIS) 384
 Schneickert, H. 24
 Schurich, F.-R. 24
 situace kriminální 32, **53**
 --- výsledchová 332
 --- vyšetřovací, pojem **99**
 ---, dopravní nehody 494–495
 ---, krádež 453
 ---, loupež 441

---, metodika vyšetřování 415
 ---, plánování vyšetřování 296–299,
 301, 304
 ---, sexuální trestné činy 466
 ---, vražda 425
 sklo, kriminalistické zkoumání **271**
 skupinová příslušnost 115, 116, **119**,
 125
 slang, mládež 482
 sliny, biologická stopa 175
 sonograf 184
 sonogram 183, 184
 soukromé bezpečnostní služby, význam
 kriminalistiky 16
 Soukup, J. 28, 29
 spektrální metody 135
 spektrofotometrie 132, 133
 ---, zkoumání listin 237
 spektroskopie, hmotnostní 189
 sperma, sexuální trestné činy 465
 spermin 175
 spolupachatelství 42
 srovnávací materiál, expertiza 310
 ---, identifikace **117**, 121
 srovnávání, identifikace **122**
 ---, metoda **111**
 stopa, pojem 4, 53, **75**, **76**, 95
 --- daktyloskopická **140**, 141
 ---, sbírka 390
 --- dynamická 86
 ---, identifikace 117, 120
 ---, ohledání 318
 --- oběti 68
 --- pachatele 57
 --- paměťová 81, 327, 346
 ---, rekognice 346
 --- periferní 86
 --- plastická 85
 --- plošná 85
 --- sešinutí 86

statická 85
 trasologie **215**, 219
 trasologická, sbírka 391
 třídění **81**
 vstřícná 83
 zhmoždění 86
 raus, J. 28
 rejce, P. 29
 ruktura konečná 316, 324
 –, rekonstrukce místa činu 365
 ruktura počáteční 316, 324
 –, rekonstrukce místa činu 365
 řela, balistika 202, 204, **207**, 209
 sbírka z míst neobjasněných
 činů 390
 řelivina, pyrotechnika
 kriminalistická 242
 řelivo, balistika 205–207, 210
 řelný prach 204, 207, 243
 řesce, výslech 72, 332
 řechánek, J. 28
 řullivan, R. C. 25
 řperprojekce, identifikace lebky 123,
 178
 řreté 20
 řředek, výslech **327**
 řutajení totožnosti 334, 337, 533
 –, rekognice 347, 350
 řviz též výslech svědka
 řvensson, A. 24
 řstém informační kriminalistický **382**
 řzwarc, A. 25

T
 tachograf, dopravní nehody 499
 Takayamova zkouška, krev 175
 taktika kriminalistická 13
 –, metody taktické **285**
 technické vědy, vztah ke
 kriminalistice 11
 technik kriminalistický 307
 –, příprava identifikace 121
 technika kriminalistická 13
 –, metody technické **127**
 Teichmann–Stawlarski, L. 169
 TELEFOTO, informační systém 374,
 386
 telepatie, nepřípustnost 109
 termovize 282
 Tesař, J. 29
 tetování 151, 152
 textil, zkoumání 273
 Therkelsenova metoda, zkoumání
 krve 176
 Tiplica, M. 28
 tisk, ochrana dokumentů 232
 Titlbach, Z. 28
 tkaniny, zkoumání 273
 TNT, trinitrotoluen 243
 toaleta mrtvoly 364
 Tomaszewski, T. 25
 topografie kriminalistická **278**
 tortura 19
 totožnost **114**
 toxikologie 250
 transfer způsobu páčání 47
 TRASIS 116, 216, 224
 trasologie **215**
 trestní právo hmotné, vztah ke
 kriminalistice 10
 –, procesní, vztah ke kriminalistice 8

trhavina, pyrotechnika
 kriminalistická 243
 trinitrotoluen (TNT) 243
 třaskavina, pyrotechnika
 kriminalistická 243
 tým vyšetřovací, plánování
 vyšetřování 302, 316
 typování, identifikace 116

U

Uhlenhut, P. 169, 175
 ucho, trasologie 219, 225
 úkon neodkladný, ohledání 315
 úkon počáteční, verze
 kriminalistická 290
 ultrafialové záření **132**
 –, biologické stopy 173, 174
 –, zkoumání listin 236, 237
 ultrazvuk, defektoskopie 266
 umělecká díla, pátrání 390
 úmrtí podezřelé 77, 424
 úpadek podniku, hospodářské trestné
 činy 481
 úraz, elektrickým proudem 258
 Ústav soudního inženýrství VUT
 v Brně 29
 Ústřední četnické pátrací oddělení
 v Praze 26
 utajení svědka 337
 –, rekognice 347, 350
 –, organizovaná kriminalita 533
 uzlový bod vyšetřování 99, 298

V

Vajda, Ľ. 28
 Vakarelski, I. 25
 Valenta, J. 28

vandalismus, kriminalita mládeže 44,
 520, 521
 Vasiljev, A. N. 25
 Vávrovský, J. 26
 verze kriminalistická **285**
 – operativně pátrací 288
 – pátrací 286, 379, **380**
 – soudní 288
 – typické 33, 62, **287**, 299
 –, metodika vyšetřování 417
 – vyšetřovací 34, 47, **288**
 –, kriminalistická charakteristika 414
 –, loupež 446
 –, metodika vyšetřování 417
 –, požár 514
 –, sexuální trestné činy 472
 veřejnost, krádež 459
 –, loupež 449
 –, metodika vyšetřování 417
 –, pátrání 378
 –, vražda 435
 ViCLAS (Violent Crime Linkage
 Analysis System) 64
 videodokumentace **277**, 282, 339
 videozáznam, výslech 282, 337
 Vidocq, E. F. 20
 viktimizace 67, 70, 71, 469
 viktimogeneze 67
 viktimologie kriminalistická **66**
 –, loupež 438
 –, vražda 423
 –, vztah ke kriminalistice 7
 VIN (Vehicle Identification
 Number) 268
 –, pátrání po vozidlech 380
 Vinberg, A. I. 25
 vlasy, biologická stopa 175
 vloupání, metodika vyšetřování 450
 vodič, elektrotechnika
 kriminalistická 259

odinelic, V. 25
 otisk 231
 ažda, metodika vyšetřování **419**
 kriminalistická charakteristika 419
 motiv 424
 oběť 423
 pachatelé 422
 utajování 421
 vyšetřovací situace 425
 způsoby páčání 419
 Šeobecná kriminální ústředna
 v Praze 26
 etich, J. 15, 23
 ůbuchy, metodika vyšetřování **506**
 ůbušina 185, 245
 ůchodil, M. 28
 ůjezdová skupina 316
 ůlučovatel, biologická stopa 176
 ůpočetní technika, informatika
 kriminalistická 384
 ůpověď **328**
 oběť 68, 71
 prověrka na místě 336, 341
 ůslech mladistvého 525
 ůslech obviněného, dopravní
 nehody 501
 –, hospodářské trestné činy 488
 –, krádež 457
 –, loupež 447
 –, mládež 525
 –, organizovaná kriminalita 534
 –, požár 516
 –, sexuální trestné činy 472
 –, vražda 433
 ůslech, pojem a druhy **327**
 dětí, sexuální trestné činy 469
 dokumentace 337
 lživá výpověď 334
 plán 330
 stadia 330

–, taktika 330
 –, zvuková nahrávka 282
 výslech oznamovatele, loupež 444
 ––, sexuální trestné činy 469
 výslech poškozeného, oběť 68
 ––, sexuální trestné činy 469, 473
 výslech svědka **327**
 ––, hospodářská kriminalita 488
 ––, dopravní nehody 502
 ––, krádež 458
 ––, loupež 447
 ––, mládež 527
 ––, organizovaná kriminalita 533
 ––, požár 514
 ––, vražda 434
 výslechová místnost 330
 vysvětlení, výslech **327**
 vyšetřovací situace, metodika
 vyšetřování 415
 ––, viz též situace vyšetřovací

W

Weingardt, A. 24
 Wendel, O. 24
 white collar crime (kriminalita bílých
 límečků) 483
 Widacki, J. 25
 Widmarkova zkouška 108
 ––, dopravní nehody 500
 Wiczorek, E. 24
 Wójcikiewicz, J. 25

Z

zámek, mechanoskopie 199
 – FAB, sbírka stop 390
 Zbinden, K. 24
 zbraň, balistika 37, **202**, 204
 –, evidence 375, 385

–, lovecká 205
 –, palná 204
 –, plynová 205
 –, střelná 204, 419
 –, zkoumání 209
 ZBRANĚ (centrální evidence) 375,
 385
 ZEP (základní evidence
 pachatelů) 386, 390
 zkrat, elektrický 259, 260
 znaky identifikační 116
 znalec **306**
 znalecký posudek **306**
 znásilnění, metodika vyšetřování 460
 znovupoznání, rekognice 345

ZOP (zájmové osoby policie) 385, 388
 způsob páčání trestného činu 32, 33,
 35, 411
 zuby, trasologie 219
 zvíře, stopy 216, 219
 –, ohledání 319
 zvláštní znamení, popis osoby 58, 149,
 150, 153

Ž

žárovka, zkoumání 258, 261, 273
 ženy, způsob páčání 44
 žhářství **507**